Middlemarch

Taşra Yaşamından Manzaralar

II

Çeviren: Cihat Taşçıoğlu

George Eliot

Nora

GEORGE ELIOT ya da tam adıyla Mary Ann Evans (1819-1880), 19. yüzyılın en önemli İngiliz yazarlarındandır; editör, romancı, şair ve gazeteci. Bir "kadın" yazar olarak eserlerinin görmezden gelineceğini düşünerek kitaplarında George Eliot takma adını kullandı. Dönemin şartları eğitim hayatını sürdürmesini engellese de, kendi kendini eğiterek klasik eserlere yöneldi. 1850'de Londra'ya taşındı ve sol eğilimli *Westminster Review* gazetesinde editör olarak çalışmaya başladı; bir kadının editör olması dönemin muhafazakar çevrelerinde hoşnutsuzlukla karşılandı. Londra entelektüel çevreleriyle yakından ilişki kurdu. İlk romanını 1859'da yayımladı. Romanlarında İngiliz taşra yaşamını gerçekçi bir üslupla ele almasıyla tanınır. İlk cildini 1871'de yayımladığı başyapıtı *Middlemarch*, pek çok eleştirmen tarafından İngiliz dilinin en büyük kurgu eseri olarak kabul edilir.

Middlemarch: Taşra Yaşamından Manzaralar (II. Cilt)
George Eliot
Özgün Adı | *Middlemarch: A Study of Provincial Life*
Çeviren | Cihat Taşçıoğlu

Nora Kitap |23| Edebiyat
Yayına Hazırlayan | Ahmet Birsen
Son Okuma | Aslı Tohumcu
Kapak Tasarımı | Başak Yaman Eroğlu
Dizgi | Hazel Çelik
1. Baskı | Aralık 2016

ISBN | 978-605-83031-3-3

Türkçe Yayın Hakkı © Nora Kitap, 2016
Türkçe Çeviri Hakkı © Cihat Taşçıoğlu, 2016

Yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Nora Kitap, Kırmızı Tazı Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.'nin tescilli markasıdır.

NORA KİTAP
Gümüşsuyu Mah. Osmanlı Sok. Osmanlı İş Merkezi 18/9
Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 222 10 66 - 243 30 73 Faks: 0212 222 46 16
Sertifika No: 32464 info@norakitap.com

Mimoza Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Merkez Efendi Mah. Davutpaşa Cad. No:123 Kat:1 Topkapı / İstanbul
Tel: (212) 482 99 10 (pbx)
Sertifika No:33198

MIDDLEMARCH

TAŞRA YAŞAMINDAN MANZARALAR (II. CİLT)

GEORGE ELIOT

ÇEVİREN:

CİHAT TAŞÇIOĞLU

V

ÖLÜ ELİ

43

Bu figür yüksek kıymete sahiptir: Aşkla işlenmiştir
Asırlar önce en nadide fildişine;
Gelgeç tarzlar yoktur içinde, saf ve asil çizgilerini taşır
Cömert kadınlığın, tüm zamanlara uyacak şekilde.
Bu da masraflı porselen işidir; bir majolicadır,
En maharetli düzende yapılmış,
Azametli göze hoş gelsin diye:
Gördüğünüz tebessüm mükemmeldir, harikalar harikasıdır,
Saf bir faience! Bir masa süsü,
Kurulmuş kurulacak en zengin sofraya.[1]

Dorothea evden nadiren yanında kocası olmadan çıkar, ama arada sırada alışveriş angaryalarını halletmek veya kasaba yakınlarında yaşayan varlıklı bir hanımefendiye uygun düşen hayır işlerini yapmak için tek başına Middlemarch'a giderdi. Porsukağacı Yolu'nda yaşanan sahneden iki gün sonra da böyle bir fırsatı Lydgate'i görmek için değerlendirdi. Kocasının ondan sakladığı herhangi bir semptom olup olmadığını, sağlığına dair daha fazla bilgi edinmekte ısrar edip etmediğini öğrenmek istiyordu. Ona dair bilgileri başkasına sormaktan ötürü suçluluk duyuyordu, ama bunlardan yoksun kalma –bu yönde bir cehaletle adaletsiz veya katı davranma– korkusu her türlü vicdani kaygıya galebe çalmıştı. Kocasının zihninde bir kriz doğduğundan emindi; hemen ertesi gün notlarını yeni bir metot kullanarak düzenlemeye başlamış ve onu da planının uygulanmasına dahil etmişti. Zavallı Dorothea, epey sabra ihtiyacı vardı.

[1] Majolica ve faience: Porselen ve seramik bezeme türleri.—*çn*

Arabayla Lydgate'in Lowick Gate'teki evine yaklaşırken saat dörde geliyordu ve ziyaretini önceden mektupla bildirmediği için onu evde bulamayacağından endişe etmeye başlamıştı. Ve Lydgate evde değildi.

Dorothea, hatırladığı kadarıyla tanışmadığı ama yaptığı izdivacı işittiği Rosamond'u kastederek, "Mrs. Lydgate evde mi?" diye sordu. Evet, Mrs. Lydgate evdeydi.

"Eğer kabul ederse kendisiyle görüşmek istiyorum. Mrs. Casaubon'a birkaç dakika ayırıp ayıramayacağını sorar mısınız lütfen?"

Hizmetçi mesajı iletmek için gittiğinde Dorothea, açık pencereden gelen müzik sesini işitti; önce bir erkek sesinin birkaç notalık nağmesi, ardından piyanodan yükselen tek bir notanın ağır sesi. Ama piyanonun sesi ansızın kesildi ve hizmetçi Mrs. Lydgate'in Mrs. Casaubon'u görmekten mutluluk duyacağını söylemek üzere geri döndü.

Kabul odasının kapısı açılıp Dorothea içeriye girdiğinde, cemiyet kademelerinin benimsediği alışkanlıkların şimdiye kıyasla birbiriyle daha az harmanlandığı zamane taşra hayatında sık rastlanmayan bir tezatla karşılaştı. Bırakalım da Dorothea'nın o ılık sonbahar günü giydiği elbiseyi, hem ele hem de göze yumuşak gelen beyaz ve ince yünlü giysiyi bir bilen anlatsın bize. Henüz yıkanmış gibi görünen ve güzelim çalıların kokusunu ortalığa saçan, alabildiğine bol halde sarkan kol yenleriyle modanın epey gerisinde şekle sahip bir elbiseydi üstündeki. Öte yandan bu şey, Imogene veya Cato'nun kızları[2] gibi durağan bir seyirci kitlesinin karşısına çıkmış olsa göze

[2] Imogene, Shakespeare'nin *Cymbeline* (1609) adlı oyununun, Cato'nın kızıysa Addison'un *Cato* (1713) adlı oyununun kadın kahramanları.—*çn*

gayet isabetli gelebilirdi: kollarına ve boynuna zarafet ve vakar katıyordu; dümdüz ayrılmış saçları ve samimiyetle bakan gözlerinin üzerinde zamane kadınının kaderini yansıtır şekilde duran yuvarlak boneyse, hale dediğimiz altın çemberden daha tuhaf bir başlık gibi görünmüyordu doğrusu. Hiçbir dramatik kadın kahraman, Mrs. Casaubon'un o iki kişilik seyirci kitlesinde uyandırdığı ilgiden fazlasını umamazdı. Rosamond için kendini Middlemarch faniliğinden ayrı tutan, en ufak tavır veya görüntü vurgusu bile üzerinde tartışılmaya değer taşra ilahelerinden biriydi o; dahası Rosamond, Mrs. Casaubon'un kendisini inceleme fırsatı bulmasından da epey memnundu. En iyi uzmanlar tarafından görülemeyecekse, seçkin ve üstün olmanın ne anlamı kalırdı ki? Ve Sir Godwin Lydgate'in evinde en yüksek iltifatlara mazhar olmuş biri sıfatıyla Rosamond, seçkin ailelerde doğmuş insanların üzerinde bıraktığı intibaa fazlasıyla güveniyordu.

Dorothea her zamanki sade nezaketiyle elini uzattı ve Lydgate'in güzel gelinine hayranlıkla baktı; o arada bir centilmenin az ileride durduğunun farkındaydı, ama görüş açısının kenarında kaldığından onu sadece ceket giymiş bir figür olarak görüyordu. Bu centilmen, hanımlardan birinin varlığıyla o derece meşguldü ki, ikisinin oluşturduğu tezadı, salim kafayla bakan bir gözlemci için kesinlikle çarpıcı olacak o zıtlığı idrak edememişti. İki kadın da uzun boyluydu ve gözleri aynı seviyedeydi, ama Rosamond'un bebeksi sarışınlığını ve saç örgülerinin oluşturduğu harikulade tacı, günün modasına hiçbir terzinin duygulanmadan bakamayacağı kadar mükemmelen uyan uçuk mavi elbisesini, görenin fiyatını tahmin etmesi umulan işlemeli geniş yakalığını, yüzük dizileri tarafından hakkıyla doldurul-

muş küçük ellerini ve sadeliğin pahalı bir muadili olan kontrollü kendine güven duygusunu hayal edin bir kere.

"Meşguliyetinizi bölmeme izin verdiğiniz için teşekkür ederim," dedi hemen Dorothea. "Mümkün olursa eve dönmeden önce Mr. Lydgate'i görme telaşındayım. Kendisini nerede bulabileceğimi söyleyeceğinizi veya gelmesi yakınsa beklememe izin vereceğinizi umuyordum."

"Yeni hastanede," diye cevap verdi Rosamond. "Eve ne zaman döneceğini kestiremiyorum. Ama birilerini gönderebilirim ona."

"Gidip kendisini almama izin verir misiniz?" dedi, şimdi öne çıkan Will Ladislaw. Şapkasını Dorothea içeriye girmeden önce çıkartmıştı.

Yanakları şaşkınlıkla pembeleşen Dorothea, bariz bir sevinç gülümsemesiyle birlikte elini uzatırken, "Siz olduğunuzu farketmemişim," dedi. "Burada bulunabileceğinizi düşünmediğimden olmalı."

"Hastaneye gidip Mr. Lydgate'e kendisini görmek istediğinizi haber verebilir miyim?"

"Arabayı gönderirsek daha hızlı hallolur," dedi Dorothea. "Bunu arabacıya iletirseniz müteşekkir olurum."

Will kapıya doğru hareketlenmişti ki, birbiriyle bağlantılı birçok hatıra zihninde aynı ânda çakan Dorothea çabucak döniip, "Teşekkür ederim ama oraya kendim gitsem daha iyi," diye ekledi. "Eve dönmek için zaman kaybetmek istemiyorum. Gidip Mr. Lydgate'i hastanede görürüm. Lütfen affedin, Mrs. Lydgate. Teşekkür ederim."

Zihni aniden gelen bir düşünceyle farkedilir şekilde teslim

alınmıştı ve odayı etrafındaki hiçbir şeyin bilincinde değilmiş gibi bir tavırla terk etti, hatta Will'in çıkması için kapıyı açtığını ve ona arabaya kadar refakat etmek üzere kolunu uzattığını bile neredeyse görmüyordu. Onun koluna girdi ama bir şey söylemedi. Will ise kendini kırgın ve sefil hissediyor, söyleyecek bir şey bulamıyordu. Sessizlik içinde arabaya gidip orada vedalaştılar ve Dorothea gitti.

Hastaneye kadarki beş dakikalık yolculuk, onun için çok yeni olan bazı düşüncelere ulaşmasına yetmişti. Oradan ayrılma kararı ve o odayı terk etme kaygısı, yaşanan karşılaşmayı kocasına anlatamayacağına ve ortada zaten Lydgate'i arayıp bulma ve konuşma gibi gizli tutulacak bir mesele olduğuna göre, kendisiyle Will arasında daha öte ilişki kurulmasına kalben izin vermenin ilave bir aldatma doğuracağına dair ani histen kaynaklanmıştı. Zihninde belirgin şekilde var olanlar bundan ibaretti, ama bir yandan da belirsiz bir huzursuzluğa çekilmişti. Şimdi arabada yalnız başına giderken, bir erkek sesini ve ona eşlik eden, ilk duyduğunda farkına bile varmadığı ancak şimdi aklına düşen piyano nağmelerini işitiyordu; ayrıca kendini, kocasının yokluğunda Will Ladislaw'ın neden Mrs. Lydgate'le zaman geçirdiğini merak eder halde bulmuştu. Öte yandan Will, kendisiyle de aynı şartlar altında birlikte olduğuna göre bunda neden uygunsuz bir yan olsundu ki? Ama o Mr. Casaubon'un akrabasıydı ve nezaket göstermeyi görev sayması normaldi. Ancak bir yanda da, Mr. Casaubon'un kendi yokluğunda kuzeninin ziyarete gelmesini hoş karşılamadığı yönündeki emareleri Will'in görememesi gibi bir gerçek vardı.

Zavallı Dorothea, dökülmeye başlayan gözyaşlarını çabucak kuruladı ve '*Belki birçok konuda hata yaptım,*' diye

düşündü. Kendini zihni karmakarışık olacak kadar mutsuz hissediyordu ve Will'in az önce gayet berrak olan görüntüsü gözlerinin önünde esrarengiz şekilde bozulup gitmişti. Ancak o arada araba yeni hastanenin kapısının önünde durdu. Az sonra Lydgate'le birlikte çimenlik alanda dolaşıyorlardı ve Dorothea'nın hisleri, o görüşmeyi isteme sebebine keskin bir dönüşle odaklanmış haldeydi.

Bu sırada Will Ladislaw çok incinmişti ve bunun sebebini yeterince net şekilde biliyordu. Dorothea'yla bir araya gelme şansı çok azdı ve bir araya geldikleri ânda bu durum onun açısından dezavantaj teşkil etmişti. Dorothea, daha önceki karşılaşmalarında olduğu gibi onunla yoğun şekilde meşgul olmamıştı, üstelik Will'i kendisiyle meşgul olunmasına elvermeyecek şartlar altında yakalamıştı. Ondan daha uzak bir mesafeye, hayatında hiçbir şekilde yeri olmayan Middlemarchlıların teşkil ettiği çevreye itildiğini hissediyordu Will. Ama bu kendi hatasından kaynaklanmamıştı; durumu herkesi ve her şeyi tanımasını gerektirdiğinden, kasabaya yerleştiğinden beri olabildiğince fazla tanışıklık kurmaya gayret ediyordu. Lydgate de o çevrenin en tanınmaya değer şahsiyetlerindendi ve karısının müziğe düşkünlüğünün yanı sıra, ziyaret etmeye değer biri olduğu anlaşılmıştı. Mesele, Diana'nın kendine tapınan kişinin üstüne en beklemediği şekilde varmasını andırır hale dönmüştü.[3] Küçük düşürücü, incitici olan buydu işte. Dorothea olmasa Middlemarch'a dönüp yerleşmeyeceğinin bilincindeydi Will. Ama şimdi oradaki konumu, müzminleşmiş hassasiyetin bariyerleri tarafından Dorothea'dan uzak tutulacağı tehdidini dayatıyordu ki bu tehdit, Roma ile Britanya ara-

[3] Olympos tanrıçası Diana, Actaeon'u banyo yapışını seyrederken yakalar.---*çn*

sındaki onca mesafeden daha ölümcül bir hal almıştı. Mevki ve statü konusundaki önyargılar, Mr. Casaubon'un tiranca mektubundakiler gibi bir şekle büründüğünde karşı koyulur, hatta küçümsenebilir şeylerdi. Ama bunlar –kokular salan bir vücut misali– hem yekpare, hem de belirsiz karaktere sahipti; piramitler kadar yekpare ve elle tutulabilir, kokusu zamanında karanlığın içinde sezilmiş sümbüllerin hatırası veya bir yankının yirminci aksi kadar belli belirsiz ama mevcut mefhumlardı. Ve Will'in, incelikli şeylerin farkına şiddetle varabilecek bir mizacı vardı; biraz daha sarsakça ferasete sahip bir adam, kendisiyle ilgili herhangi bir uygunsuzluk hissinin Dorothea'nın zihninden ilk kez fırladığı ânın farkına onun gibi varamayabilirdi. Arabaya giderlerken yaşanan sessizlik, bu duyguya dondurucu bir yan katmıştı. Belki de hissettiği nefret ve kıskançlıkla Casaubon, Will'in sosyal konum bakımından kendisinin altına kaydığı konusunda Dorothea'ya telkinde bulunmuştu. O lanetler olası Casaubon!

Will şapkasını çıkartarak salona girdi, ama çalışma masasının başına geçip oturan Mrs. Lydgate'e doğru yürürken rahatsız görünüyordu. "Kesintiye uğratılması müzik veya şiir üzerinde neredeyse öldürücü tesir yaratıyor," dedi. "Başka bir gün gelsem ve 'Lungi dal caro bene'yi[4] yorumlamayı o zaman tamamlasak sizin için uygun olur mu?"

"O aryayı öğrenmekten mutluluk duyacağım," diye cevap verdi Rosamond. "Ama sizin yaşanan şu kesintiyi çok hoş karşıladığınızdan eminim. Mrs. Casaubon'la olan tanışıklığınıza gıpta ediyorum. Akıllı bir kadın mıdır? Öyle görünüyor."

[4] Guiseppe Sarti'nin (1729-1802) *Giulio Sabino* (1781) operasından bir arya.—*çn*

"Aslında o yönünü hiç düşünmedim," dedi Will, biraz asık bir yüzle.

"Güzel olup olmadığını sorduğumda Tertius'un verdiği cevap da tamı tamına böyleydi. Siz beyler Mrs. Casaubon'la birlikte olduğunuzda neler düşünürsünüz?"

Cazibeli Mrs. Lydgate'i kışkırtma isteğine kayıtsız kalamayan Will, "Onu düşünürüz," dedi. "İnsan mükemmel bir kadın gördüğünde asla onun nitelikleri üzerine kafa yormaz; yalnızca varlığının bilincindedir."

Rosamond gamzelerini neşeyle sergileyerek, "Tertius bir sebeple Lowick'e gittiğinde kıskançlık çekeceğim artık," dedi. "Geri döndüğünde gözü beni görmeyebilir."

"Şimdiye kadar Lydgate üzerinde öyle bir etki yapmış görünmüyor. Mrs. Casaubon, kıyaslama yapıldığında başka kadınlardan çok farklıdır."

"Anladığım kadarıyla kendini adamış bir müritsiniz. Sık görüyorsunuz kendisini herhalde."

"Hayır," dedi Will, neredeyse hırçın denebilecek bir tavırla. "Tapınma, genellikle ibadetten ziyade kuramla ilgilidir. Bense şu sıralar ibadette aşırıya kaçıyorum; kendimi bundan kurtarmam lazım."

"Lütfen bir akşam yine gelin. Mr. Lydgate müzik dinlemekten hoşlanacaktır. O olmadan ben de tadını tam çıkaramıyorum."

Kocası tekrar eve gelince Rosamond, elinde onun atkısını tutar halde karşısında dikildi. "Mrs. Casaubon geldiğinde Mr. Ladislaw şarkı söylüyordu burada," dedi. "Mr. Ladislaw'ın canı sıkıldı sanki buna. Sence onu evimizde görmekten rahatsızlık

duymuş olabilir mi? Senin durumun onunkiyle –Casaubonlarla ilişkisi her neyse– elbette denk değil."

"Hayır, hayır. Canı sahiden sıkıldıysa bunun başka sebebi olmalı; Ladislaw bir tür Çingene gibidir: Deri veya ipekli konusunu hiç düşünmez."[5]

"Müzik hariç, çok da münasip biri değil. Hoşlanıyor musun ondan?"

"Evet, bence iyi biri; biraz karmaşık yönlere sahip ve zihninde bir sürü ıvır zıvır barındırıyor, ama hoşlanılmayacak adam değil."

"Mrs. Casaubon'a taptığını biliyor musun?"

"Seni küçük şeytan!" dedi Lydgate, gülerek karısının kulaklarını çekiştirirken.

Rosamond, (özellikle de evlilik öncesinde) sadece zamanını çoktan doldurmuş kostümler içinde oynanan solgun bir trajedi olarak hayal edilebildiği bir şeyi keşfettikten, yani kadınların evlendikten sonra bile erkekleri fethedip köleleştirebildiğini anladıktan sonra, dünyaya dair çok daha fazla şey öğrenmeye başladığını hissediyordu. O zamanlar taşralı genç leydiler, Mrs. Lemon'da terbiye edilirken bile çok az Fransız edebiyatı eğitimi alıyordu ve ulaşabilecekleri yayınlar, hayatın skandallarına dair şimdinin harikulade aydınlanmasına ermelerini sağlayamıyordu.

Bir kadının zihnini ve gününü işgal ederek faaliyet gösteren kendini beğenme hissi, ufak tefek ipuçları, özellikle de he-

[5] Toplumsal ayrım ve görünüşe gönderme. *Leather or prunella* ifadesi, İngiliz şairi Alexander Pope'un (1688-1744) *Essay on Man* (*İnsan Üzerine Bir Deneme*) (1734) başlıklı eserinde kullanılmıştır:
'Kıymetidir insanı kendisi yapan [...] / Gerisi iş önlüğü veya ipekli meselesinden ibarettir. (Kişinin ne giydiği mühim değildir.)—*çn*

nüz şekillenmemiş fetihler yapma ihtimaline dönük ipuçları üzerine birçok şey inşa edebilir. Veliaht prens sıfatında –ama aslında tebaadan– bir kocanın eşliğinde evlilik tahtından esir derlemek, o adamların gözlerini umutsuzlukla dikip bakışını, huzura veda edişini, hatta mümkünse her şeye olan hevesini kaybedişini seyretmek ne kadar zevkli olurdu! Ama Rosamond'un romantizmi o ân itibarıyla veliaht prensine dönüktü ve ona boyun eğdirmenin keyfini çıkarmak yeterliydi.

Böylece kocası, "Seni küçük şeytan!" dediğinde oyunbaz bir merakla "Nedenmiş o?" diye sordu.

"Bir adam siz denizkızlarından birine âşık olduğunda, elinden ne gelir ki? İşini ihmal eder ve ödemesi gereken borçlar birikmeye başlar."

"Senin işini ihmal etmediğinden eminim. Daima hastanedesin veya fakir hastalarını görmeye gidiyorsun veya bazı tabip tartışmalarıyla uğraşıyorsun; eve geldiğinde de mikroskobuna ve küçük şişelerine dalıyorsun. O şeylerden benden daha fazla hoşlandığını itiraf et."

Lydgate elini onun omuzlarına koyup yüzüne sevecen bir ciddiyetle bakarken, "Kocanın bir Middlemarch doktoru olmanın ötesine geçtiğini görmek isteyecek kadar ihtiras beslemiyor musun?" dedi. "Eski bir şiirin en sevdiğim bölümünden bir şeyler öğren bari:

Azametimiz var olmak için neden öyle canlanır

Ve sonra unutulur? Var mıdır yazılmaya değer olanı

Yapmak ve okunmaya değer olanı,

Dünyayı memnun edecek olanı yazmak kadar güzeli?[6]

[6] Samuel Daniel'in (1562-1619) *Musophilus* (1599) başlıklı uzun şiirinden.—*çn*

"Benim istediğim, Rosy, yazılmaya değer olanı yapmak ve yaptığımı bizzat yazmak. İnsan bunun için çalışmalıdır, küçüğüm benim."

"Elbette istiyorum keşifler yapmanı; Middlemarch'tan daha iyi bir yerde, daha yüksek bir konuma erişmeni benden daha fazla kimse isteyemez. Çalışmanı engellemeye teşebbüs ettiğimi söyleyemezsin. Ama münzevi keşişler gibi de yaşayamayız. Seni engelliyor veya rahatsız ediyor muyum, Tertius?"

"Hayır, hayatım, hayır. Ben çok memnunum durumumuzdan."

"Mrs. Casaubon'un seninle konuşmak istediği neymiş?"

"Sadece kocasının sağlık durumu. Ama yeni hastanemizden çok etkilendi; sanırım bize yılda iki yüz pound verecek."

44

> Kıyı boyunca yavaştan sürüklenmeyecek, dümen kıracağım,
> Denizin ortalarına doğru, yıldızların rehberliğinde.

Dorothea Yeni Hastane'nin defne ağaçları dikilmiş bahçesinde Lydgate ile yürürken, Mr. Casaubon'un vücut durumunda hastalığına dair gerçekleri bilmenin doğurduğu sıkıntının emareleri haricinde değişiklik olmadığını öğrendi. Sonra bir ân suskun kalarak, bu yeni telaşın doğmasına sebep olacak bir davranış veya ifadede bulunup bulunmadığını düşündü.

Önemli amaçlara dönük bir fırsatı kaçırmak istemeyen Lydgate, "Birileri sizin veya Mr.Casaubon'un dikkatini yeni hastanemizin ihtiyaçlarına yöneltmiş miydi acaba?" diye sordu. "Şartlar, bu konuyu açacak kadar bencilce davranır gibi görünmeme sebep oldu, ama kabahat bende değil; burada diğer tıp insanlarına karşı da mücadele veriyoruz. Genelde bu konularla ilgilendiğinizi düşünüyordum, çünkü sizinle, evlenmeden önce Tipton Grange'da tanışma zevkine erdiğimde, bana o sefil kulübelerde yaşayan insanların sağlığının durumdan nasıl etkilendiğine dair sorular sorduğunuzu hatırlıyorum."

"Evet, elbette," dedi toparlanan Dorothea. "Bir şeylerin azıcık iyi hale koyulması için nasıl yardım edebileceğimizi söylerseniz müteşekkir olurum. Evlendiğimden beri bu tür şeyler aklımdan uçup gitti. Demek istediğim..." Bir ân duraksamıştı. "Demek istediğim, bizim mıntıkamızda insanlar nispeten rahat yaşıyor ve benim zihnim de daha ötesini araştıramayacak

kadar meşguldü. Ama burada, Middlemarch gibi bir yerde yapılabilecek çok şey olmalı."

"Burada her şey yapılmaya muhtaç," dedi Lydgate, yepyeni bir enerjiyle. "Tamamen Mr. Bulstrode'un gayretleriyle parasının gücüne terk edilmiş olan bu hastane de en önemli şeylerden biri. Ama böyle bir iş söz konusu olduğunda her şeyi tek kişi yapamaz. O da elbette yardım bekliyor. Üstelik bu işin başarısız olmasını isteyen bazı insanlar tarafından başlatılmış önemsiz ama kötücül bir fesat da dönüyor kasabada."

Samimi bir şaşkınlığa düşen Dorothea, "Bunu yapmakta amaçları ne olabilir?" diye sordu.

"Sebep her şeyden önce ve aslen Mr. Bulstrode'un fazla sevilmemesi. Kasabanın yarısı neredeyse sırf ona köstek olmak için sıkıntıya girmeye hazır. Şu aptal dünyada, kendi yandaşları veya zümreleri tarafından kotarılmayan işlerin de yapılmaya layık olduğunu düşünmekten aciz pek çok insan var. Buraya gelmeden önce Bulstrode'u tanımıyordum. Gayet tarafsız şekilde bakıyorum ona ve cemiyet yararına yönlendirebileceğim görüşlere sahip olduğunu –bir şeyleri başlattığını– görüyorum. Makul sayıda iyi eğitim almış kişi, tecrübelerinin tıbbi kuram ve uygulama reformuna katkıda bulunabileceği inancıyla çalışmaya koyulsa, kısa zamanda iyiye doğru bir gidiş olduğunu görebiliriz. Benim görüşüm böyle. Mr. Bulstrode'la çalışmayı reddetsem, mesleğimi topluma daha açık şekilde icra etme fırsatına da sırtımı dönmüş olurdum."

Lydgate'in sözleriyle eskizini çizdiği durum karşısında anında büyülenen Dorothea, "Size tamamıyla katılıyorum," dedi. "Ama Mr. Bulstrode'a karşı bu tutumun sebebi ne? Amcamın onunla ahbaplığının iyi olduğunu biliyorum."

"İnsanlar onun dini edasını beğenmiyor," diye dosdoğru cevap verdi Lydgate.

Middlemarch'ta olan bitene büyük zulümlerin ışığında bakan Dorothea, "Öyle bir muhalefete tenezziil etmemek için daha da kuvvetli bir sebep bu," dedi.

"Meseleyi tam açıklıkla ifade etmek gerekirse, ona karşı başka itirazlar da var: Amirane tavırlı ve sokulgan olmayan biri, ayrıca ticaretle ilgili olduğunu söylediği ama benim bilgim dışında kalan bazı konulardan da şikâyetçi. Ama bunların, memleketin sahip olduğu en iyi hastanenin burada kurulmasının iyi bir şey olup olmayacağıyla ne alakası var ki? Lakin Bulstrode'a gösterilen muhalefetin şu sıralar bulduğu bahane, Hastane idaresinin benim ellerime bırakılması kararına dayanıyor. Ben elbette memnunum bundan ötürii. İyi şeyler yapma fırsatı sağlayacak bana ve yapılan seçimin hakkını vermem gerektiğinin de bilincindeyim. Ancak Middlemarch'ta her meslekten sayısız insan dişiyle, tırnağıyla Hastane aleyhine çalışmaya girişti ve işbirliğinden kaçmakla kalmıyorlar, meseleyi hepten karartıyor ve yardımları engelliyorlar."

"Nasıl bir dar görüşlülük bu!" diye öfkeyle parladı Dorothea.

"İnsan kendi bildiği yolla mücadele etmek zorunda bununla; yapılacak başka şey yok. Ayrıca buradaki insanların cehaleti dehşet verici. Herkesin kolaylıkla bulamayacağı bazı fırsatları değerlendirme haricinde talebim veya iddiam yok, ama gençliğin, bir yere yeni gelmiş olmanın ve oranın yerleşiklerinden daha fazla şey bilmenin yarattığı saldırganlık boğucu. Her şeye rağmen daha iyi tedavi metotlarını yürürlüğe koyabileceğime, tıp mesleğinin kalıcı olarak faydalanacağı belli başlı gözlemleri ve incelemeleri yapabileceğime inanıyorum; şahsi refahıma

dair herhangi bir kaygı tarafından engellenseydim dalkavuğun teki olup çıkardım. Ve azmimi kuşkuya taşıyacak herhangi bir maaş almıyor olmam, yolumu daha düzgün hale koyuyor."

"Bunları anlatmanız beni mutlu etti, Mr. Lydgate," dedi Dorothea, samimiyetle. "Yardımım olacağından eminim. Biraz param var ve bununla ne yapacağımı bilmiyorum; sık sık rahatsızlık veren bir düşünce haline geliyor benim için. Böyle ulvi bir amaç için yılda iki yüz pound rahatlıkla ayırabilirim. Büyük fayda sağlayacak işleri berrak şekilde idrak etmekten büyük mutluluk duyuyor olmalısınız. Her sabah aynı idrakle uyanmayı isterdim doğrusu. Buna nail olamamak insanda ciddi sıkıntı yaratıyor!" Son cümleyi söylerken Dorothea'nın sesinde melankolik bir zayıflama olmuştu. Ama hemen ardından daha neşeli bir tonla, "Lütfen Lowick'e gelip bu konuda bize daha fazla bilgi verin," diye ekledi. "Mr. Casaubon'a bahsedeceğim bunlardan. Şimdi hızla eve dönmem gerek artık."

Konuyu kocasına gerçekten açtı o akşam ve evlenmesiyle birlikte kendi tasarrufuna aktarılan yedi yüz poundluk gelirinden yılda iki yüz pound bağışlamak istediğini söyledi. Mr. Casaubon, bu rakamın diğer hayır işlerine ayrılabilecek parayla orantısız kabul edilebileceği haricinde bir yorumda bulunmadı ve Dorothea kocasının sözlerine kayıtsız kalma yoluyla direnç gösterince, bu girişime razı oldu. Para harcamaktan kaçman biri değildi. Para konusu üzerinde daha titiz düşünmesi gerektiğinde bu, maddi mülkiyet sevgisinden değil, başka tutkulardan kaynaklanırdı.

Dorothea ona Lydgate'i gördüğünü ve sohbetlerinin ana konusunu Hastane'nin oluşturduğunu anlatmıştı. Mr. Casaubon buna dair soru sormadı, ama karısının Lydgate'le aralarında geçen konuşmayı merak ettiğinden emindi. İçindeki huzursuz

ses, '*Bildiğimi biliyor*,' diyordu, ama açıktan söylenmese de idrak edilen bu gerçek, aralarındaki güven duygusunun biraz daha zedelenmesinden başka şeye hizmet etmemişti. Casaubon karısının sevgisine güvenmiyordu; hangi yalnızlık güvensizlikten daha yalnız olabilir ki?

45

> Atalarının yaşadığı çağları methetmek ve şimdiki zamanın kötülüğüne dair nutuk çekmek, birçok zihnin hoşlandığı bir eğlence biçimidir. Lakin bunu geçmiş zamanların hicvine ve yardımına başvurmadan düzgün şekilde yapamazlar; kendi zamanlarının lekeli ahlakını, atıfta bulundukları çağların ayıpları vasıtasıyla mahkûm etme girişimi, her iki dönemin bozukluklarındaki ortak tarafları ortaya vurmaktan öteye varmaz. Dolayısıyla her ne kadar peygamber olmasalar da Horatius, Juvenalis*[7] ve Persius'un* yazdığı satırlar bizim zamanlarımızı işaret eder gibidir.
>
> —Browne[8]

Yeni İntaniye Hastanesi'ne karşı olan ve Lydgate'in Dorothea'ya ana hatlarıyla anlattığı muhalefet de, o tür diğer meselelerde olduğu gibi birçok farklı ışık altında incelenmeyi gerektiriyordu. Lydgate bunu kıskançlık ve ahmakça peşin yargılar yönünden değerlendiriyordu. Mr. Bulstrode ise meseleyi sadece bir tıbbi kıskançlık olarak görmüyor, etkili bir temsilcisi olarak gösterildiği dine duyulan, aslında bahanelerini dini tavırlarda değil, insan davranışının karmaşıklığında bulmanın çok daha kolay olacağı, nefretle körüklenmiş bir bozgunculuk

---

[7] Yıldız işaretiyle gösterilen bütün isimler ve açıklamaları için kitabın sonundaki ad dizinine bakınız.—*yhn*

[8] Sir Thomas Browne (1605-1682), *Pseudodoxia Epidemica* (*Galiz Hatalar*) (1646).—*çn*

olarak da ele alıyordu. Bunlar kaçınılmaz görüşler kabul edilebilirdi. Ancak itirazlar, bilginin sınırları içinde mahrumiyeti fazla hissedilmeyen, ama cehaletin uçsuz bucaksızlığına doğru ebediyen uzatılabilecek kadar sınırsız genişlikte şeyleri kapsıyordu. Middlemarch'taki muhalefetin Yeni Hastane ve yönetimi hakkında söyledikleri –Tanrı'ya şükür herkeste aynı yaratıcılık yoktu– bu durumdan nasibini hakkıyla almıştı, ama Dr. Minchin'in cilalı ılımlılığıyla, Slaughter Lane'deki Tankard'ın sahibesi olan Mrs. Dollop'un sert iddiaları arasında oluşmuş bir yelpazeye dağılacak şekilde çeşitlilik gösteriyordu.

Mrs. Dollop, Dr. Lydgate'in o hastanede insanları kesip içlerine bakmak maksadıyla–zehirleyerek olmasa bile–kaderlerine terk ederek öldürmekte kararlı olduğu yönündeki kendi görüşüne giderek daha fazla inanıyordu; çünkü adamın, Parley Street'de oturan ve evlenmeden önce de parası olan saygıdeğer Mrs. Goby'yi kesmek istediği bilinen bir gerçekti. Bu da, doğrusu eğer bir işe yarayacaksa, insanın içinde neyin olduğunu öldükten sonra açıp bakarak değil, ölmeden önce anlaması beklenen bir doktor için epey kötü bir hikâyeydi. Mrs. Dollop bu da yeterli değilse neyin akıl çerçevesinde kabul göreceğini merak ediyordu, ama dinleyicilerinde bu düşüncelerinin haklı bir yanı olduğu yönünde yaygın bir intiba oluşmuştu; çünkü bunlar öylece bir kenara itilirse, vücutların kesilip biçilmesi konusunda Burke* ile Hare* misalini hatırlatır şekilde sınır falan kalmazdı ve öyle bir durum Middlemarch'ta elbette arzulanmıyordu!

Yine de Slaughter Lane'deki Tankard'ın tıbbi uygulamalar konusunda önemsiz bir yer olduğu sanılmasın; eski sahibinin adını taşıyan bu otantik meyhane, önemli bir dayanışma derneğine de ev sahipliği yapıyordu. Birkaç ay önce uzun zamandır görev yapan tıbbi müşavir Doctor Gambit'in yerine, en hay-

ret verici tedaviler uygulama ve diğer tabiplerin hepten umudu kestiği hastaları kurtarma dirayetine sahip olan 'şu Doktor Lydgate'in getirilmesi konusunda bir oylama yapılmıştı. Ancak, neredeyse ölmüş sayılan insanların bilim adına diriltilmesi yönündeki eğilimi şahsi sebeplerden ötürii kuşkulu bulan ve Tanrı'nın takdirine müdahale kabul eden iki üyenin oyları sebebiyle denge Lydgate'in aleyhine dönmüştü. Yine de aynı yılın ilerleyen aylarında, Dollop'daki fikir birliğinin önemli bir gösterge olduğu yönündeki kamuoyu düşüncesinde değişiklikler olacaktı.

Bir yıldan uzun zaman önce, Lydgate'in kabiliyetlerinin neleri ihtiva ettiği bilinmezken, bunlara dair yargılar ihtimallere (mesela bir karın boşluğu veya beyin epifizi teşhisine) dayalı olduğu için muhtelifti. Ama delilden topyekün mahrum olmaları bu kanaatleri hepten değersiz kılmıyordu. Kronik hastalıklar çeken veya ihtiyar Featherstone gibi epey yıpranmış hastalar hemen onu denemeye niyetlenmişti. Bunun yanı sıra hekimlerin çıkardığı faturaları karşılamaktan hoşlanmayanlar da yeni hekimde hesap açtırmayı ve çocuklarının yakalandığı ateşli hastalık ufak bir dozu gerektiriyorsa –yani yaşlı hekimlerin genellikle huysuzluk ettiği konular söz konusu olduğunda– ona haber göndermeyi gayet makul bir yol olarak görmüştii. Böylece hepsi Lydgate'i bilgili olması sebebiyle tercih eder görüntüsü sunmuştu. Bazıları onun 'mesele ciğer olduğunda' diğerlerinden fazla şey yapabileceğini, hiç değilse vereceği 'şeyden' birkaç şişe kabul etmekten zarar gelmeyeceğini, benizdeki sarılığı hepten yok etmese de insanı hayatta tutabilen Temizleyici Haplara dönme şansının her zaman olduğunu düşünüyordu. Ancak bunlar önemli insanlar değildi. Middlemarch'ın iyi aileleri, elbette gerekçesiz olarak hekim değiştirmeyecekti

ve Mr. Peacock'a başvuran herkes, genç adamı yerine geldiği kişinin karakteri doğrultusunda değerlendirme mecburiyeti hissetmiyor, 'Peacock'a denk kıymette olmadığı' gerekçesiyle bundan kaçınıyordu.

Ancak kasabaya gelmesinin hemen ardından, Lydgate'in özel beklentiler peşinde olduğu, partizanca ayrımları daha da keskinleştireceği yönünde bazı söylentiler duyulmaya başlanmıştı. Bu söylentilerin bir kısmı, belirli bir anlamdan yoksun ama ünlem işaretleriyle dolu bir istatistik tablosu gibi, tamamen belirsiz kalmış etkileyici bir düzeni işaret ediyordu. Yetişkin bir insanın ciğerlerine çektiği yıllık oksijen miktarı, Middlemarch'ta bazı çevrelerde nasıl bir ürperti yaratırdı! "Oksijen mi! Bunun ne olduğunu kim nereden bilsin![9] Koleranın Gdansk'a kadar gitmesine şaşmak mı gerekir bu durumda?[10] Ve hâlâ karantinanın faydasız olduğunu söyleyenler var!"

Hızla yayılan gerçeklerden biri de Lydgate'in ilaç yazmadığıydı. Bu tavır, hem özel imtiyazlarından biri tecavüze uğrayan pratisyen tabipler, hem de Lydgate'in onlardan biri olduğunu iddia ettiği eczacı tabipler açısından kabul edilemezdi ve aynı şey kısa zaman önce olsa, her iki grup da Londra menşeli olmayan bir hekimin reçete yazmadan vizite ücreti talep etmesi karşısında kanunların kendi yanlarında olduğunu öne sürerdi. Ancak Lydgate, bu yeni tarzın meslek harici insanlar tarafından daha da nahoş kabul edilebileceğini kestirecek tecrübeye sahip değildi. Ana Çarşı'da mühim bir bakkal kabul edilen Mr.

[9] Oksijen, radikal Dissenter ve ilahiyatçı Joseph Priestly (1733-1804) tarafından 1774'de açığa çıkartılmıştır. (G.M. notu)

[10] Dünya çapındaki ikinci büyük kolera salgınından söz ediliyor. İngiltere'de 1829 gibi erken tarihte ortaya çıkmış ama ciddiyeti Hamburg ve Gdansk gibi önemli Avrupa limanlarında patlak verince anlaşılmıştır.—*çn*

Mawmsey –hastalarından olmamasına rağmen– kendisini nazikçe sorguya çekince gerekçelerini tedbirsizce ortaya sermiş, tek para kazanma yolları olabildiğince çok şurup, hap, solüsyon reçeteleri yazmak olduğu sürece, bunun pratisyenlerin karakterini alçaltacağı ve cemiyette hasar yaratacağı konusunda görüş bildirmişti.

Daha da düşüncesizce davranarak, "Mesleğine bağlı ehil doktorlar, bu şekilde şarlatanlar kadar zararlı duruma düşebilir," diye devam etmişti. "Nafakasını kazanmak için kralın tebaasını zehirlemek zorundadır öyleleri ve bu da vatana ihanetin menfur bir türüdür, Mr. Mawmsey; asli bünyenin altını ölümcül şekilde oyup boşaltır."

Mr. Mawmsey bunu sadece fahri müfettiş sıfatıyla sormamıştı (Lydgate'le çarşıda yaptığı sohbetin parçasıydı nihayetinde), ama bir yandan da hem astımı vardı hem de giderek genişleyen bir ailesi; bu anlamda tıbbi olarak da önemli bir adamdı. Saçları alev almış bir piramit şeklinde taranan, perakendeci duruşu samimi saygı gören –teşvik edici olan, şakacı iltifatlar yansıtan– ve zihin gücünün tamamını ortaya koyma konusunda temkinli davranan bir adamdı. Lydgate'in cevabının tonunu belirleyen, Mr. Mawmsey'in ahbapça ve şaka yollu sorgulaması olmuştu elbette. Ancak akıl sahibi kişinin açıklama yapmaya bu şekilde hevesli ve amade olma konusunda ihtiyat göstermesi gerekir; aksi bir tavır, hata kaynaklarının sayısını misliyle artırır ve bunları değerlendirerek hatalı sonuca varacak kişi toplamını genişletir.

Lydgate sözünü bitirip ayağını üzengiye atarken gülümsedi ve Mr. Mawmsey de buna –kralın tebaasını görünce gülümseyeceğinden bile fazla– daha geniş bir gülümsemeyle karşılık verdi. Ve her şeyi yeterince berrak şekilde anlamış havasıyla,

"İyi sabahlar, efendim; iyi sabahlar size!" dedi. Ancak aklı biraz karışmıştı doğrusu. Harfiyen uyduğu reçetelere yıllardır para veriyordu ve ödediği her yarım pound ve on sekiz pens karşılığında ölçülebilir bir şey aldığından emindi. Bunu bir eş ve baba sıfatıyla taşıdığı sorumluluklara dayanarak gönül ferahlığıyla yapmış ve normalden uzun yazılan bir reçeteyi konuşulmaya değer bir onur vesilesi saymıştı. Dahası, ilaçların 'kendisi ve ailesi' için sağlayacağı yararlara duyduğu sarsılmaz güvene ilaveten, bunların anında tesir ettiği yönünde kesin bir yargıya varmıştı. Wrench veya Toller'den daha aşağı seviyede bir pratisyen olmasına ve başarılı bir ebe olarak saldığı ün Mr. Mawmsey tarafından umursanmamasına rağmen, Mr. Gambit'i tıp konusunda onların yukarısında bir mertebeye koyduğunu laf arasında alçak tonla belirtmeyi alışkanlık haline getirmişti.

Yeni gelen zatla yapılan üstünkörü sohbetten çıkarılan daha derinlemesine sonuçlar, dükkânın üst katındaki salonda Mrs. Mawmsey'le de paylaşıldı. Ama bunlar, doğurgan bir kadın olan, arada sırada Mr. Gambit'in tedavisi altına girse de önemli sayılan durumlarda Dr. Minchin'i tercih eden Mrs. Mawmsey'e bile oldukça abartılı gelecek türdendi.

Ağır ağır ve kelimeleri uzatarak konuşmaya doğuştan yatkın olan Mrs. Mawmsey, "Şu Mr. Lydgate ilaç almanın bir faydası olmadığını mı kastetti yani?" dedi. "Peşinen bir ay boyunca kuvvetlendirici ilaçlar almasam, panayır günlerine nasıl dayanacağımı bana anlatmasını isterdim doğrusu. Sürekli bir şeyler isteyen müşterilerime nasıl yetişebilirdim, hayatım!" Mrs. Mawmsey bu sırada yanında oturan arkadaşına dönmüştü. "Büyük boy bir etli börek... Bir fileto sarması... Antrikot, jambon, dil, falan filan! Ama beni en iyi tutan kahverengi de-

ğil pembe terkip. Ancak sizin tecrübenize sahip birinin o lafları dinlemeye nasıl sabır gösterdiğini merak ediyorum, Mr. Mawmsey? Ben olsam en başında neyin ne olduğunu gayet iyi bildiğimi ifade ederdim."

"Hayır, hayır, hayır," dedi Mr. Mawmsey. "Düşüncelerimi elbette açıklamayacaktım ona. Benim düsturum her şeyi dinleyip kendi yargıma varmaktır. Kiminle konuştuğundan haberi yoktu. Parmağının ucunda çevireceği adam değilim ben. İnsanlar, 'Sen aptalın tekisin, Mawmsey,' demek yerine bana bir şeyler anlatmaya çalışır numarasına girer. Güler geçerim buna; herkesin zayıf yanına hitap ederim ben. Tıp bilimi bana ve aileme zarar vermiş olsa, bu zamana kadar çoktan anlardım."

Lydgate'in tıbbın hiçbir faydası olmadığını söyleyip durduğu haberi böylece ertesi gün Mr. Gambit'e ulaştı.

"Sahi mi?" dedi kaşlarını temkinli bir hayretle kaldırarak. (Yüzük parmağında büyük bir yüzük taşıyan iri ve sağlam yapılı bir adamdı.) "Öyleyse hastalarını nasıl tedavi edecekmiş?"

Zamirleri vurgulayarak konuşma alışkanlığı olan Mrs. Mawmsey, "Ben de *aynısını* sordum," diye cevap verdi. "İnsanların ona gelip oturduktan sonra çekip gitmesi için mi para ödemesini bekliyor acaba?"

Mr. Gambit'in bedensel alışkanlıklarına ve diğer şahsi meselelerine dair tafsilatı dinleyerek Mrs. Mawmsey'le epey oturmuşluğu vardı ama buna ayırdığı zamanı ücretine katılmadığına göre, bu sözlerde bir dokundurma olamazdı.

Böylece, "Eh, Lydgate yakışıklı gençtir, bilirsiniz," diyerek ona takılmakta mahzur görmedi.

"Benim istihdam edeceğim biri değil," dedi Mrs. Mawmsey. "Diğerleri keyfi ne istiyorsa yapsın onunla."

Böylece Mr. Gambit bakkalın yanından rekabet endişesine kapılmadan ayrılmıştı, ama Lydgate'in kendi dürüstlüğünün çığırtkanlığını yaparken başkalarını zan altında bırakabilecek tıynette bir ikiyüzlü olduğu ve foyası ortaya çıkarılarak rezil edilmesinin bazıları için önemli kabul edilebileceği düşüncesini taşıyarak gidiyordu oradan. Öte yandan, hastalarına nakit ödemelerde indirim uygulayan Mr. Gambit'in, perakende ticaret havasının hâkim olduğu tatminkar bir muayenehanesi vardı ve Lydgate'in teşhir edilmesini şimdilik vakit ayırmaya değer görmüyordu. Aldığı eğitim sahiden de çok harika kaynaklara dayanmıyordu ve işini ciddi mesleki küçümsemelere karşı kendi bildiği şekilde yürütmek zorundaydı, ama nefes alma aparatına 'uzunlar' diyecek kadar cahil bir ebe değildi sonuçta.

Diğer tıp insanları da kendilerini daha liyakatli kabul ediyordu. Ancak Mr. Toller kasabadaki en canlı muayenehaneyi işletiyor ve eski bir Middlemarch ailesinden geliyordu; hukuk ve perakende ticaret çizgisinin üzerindeki her alanda Toller ailesinin üyelerine rastlanabilirdi. Çabuk öfkelenip parlayan dostumuz Wrench'in aksine, kendisini rahatsız etmesi beklenebilecek şeyleri dünyanın en rahat tavrıyla karşılama özelliğine sahipti; iyi terbiye görmüş, hafiften alaycı, iyi bir eve sahip, fırsat buldukça biraz spor yapmaktan hoşlanan, Mr. Hawley'le arası çok iyi olan ve Mr. Bulstrode'a düşmanlık besleyen biriydi. Böyle hoş alışkanlıklara sahip bir insanın şişe çekme, hacamat, hastaları kendi arz ettiği örnekle uygunsuz şekilde ve neredeyse açlıktan ölme derecesinde perhize zorlama türünden hamasi tedavilere meraklı olması bazılarına tuhaf gelebilirdi, ama bu uyumsuzluk, tembelce tavırlarının farkında olan, ancak bir yandan da tedavisinin arzulanacak kadar etkili olduğunu gören hastaları arasında onun lehine çalışıyordu; başka

kimsenin mesleğinde onun kadar ciddiyet göstermediği, gelip vakalara müdahale etmekte biraz geç kaldığı ama geldiği zaman da *bir şeyler* yaptığı söyleniyordu. Kendi çevresi dahilinde çok sevilen birisiydi ve birileri aleyhine imada bulunacak olsa, edeceği laflar umursamaz ironi yansıtan ses tonuyla iki kat etki yaratırdı.

Mr.Toller, Mr. Peacock'un yerine gelen kişinin ilaç yazmaktan hoşlanmadığı kendisine her söylendiğinde gülümsemekten ve "Ah, öyle mi?" demekten doğal olarak yorulmuş haldeydi, ama Mr. Hackbutt içkili bir akşam yemeğinde konuyu tekrar açınca gülerek, "Öyleyse Dibbitts bayat ilaçlarını toptan satacak demektir," dedi. "Dibbitts'den hoşlanırım; şansının yaver gideceğine seviniyorum."

"Demek istediğini anladım, Toller," dedi Mr. Hackbutt. "Ben de aynen senin gibi düşünüyorum. Bu vesileyle ben de kendimi ifade etme fırsatından yararlanacağım. Bir tıp adamı, hastaları tarafından tüketilen ilaçların kalitesinden sorumlu olmalı. Şimdiye kadar tatbik edilen sistemin mantığı bunu gerektirir ve gerçek ıslahatın olmadığı bir yerde, hiçbir şey şu lüzumsuz reform cakaları kadar nahoşluk yaratamaz."

"Caka mı dedin, Hackbutt?" diye sordu ironik bir tavırla Mr. Toller. "Bunu anlamadım işte. İnsan kimsenin inanmadığı bir şeye dair layığıyla caka satamaz ki. Reform diye bir şey yok; bütün mesele, ilaçtan gelen kârın doktora eczacı tarafından mı, yoksa hasta tarafından mı teslim edileceğinde ve muayene adı altında ilave ücret alınıp alınmayacağında."

Mr. Hawley, şarap sürahisini Mr. Wrench'e uzatırken, "Eh, bu da senin bildik eski kazığı yeni tarzla ifade biçimlerinden biri oldu işte," dedi.

Yeme içme konusunda genellikle aşırıya kaçmayan, ama davetlerde şarabı rahatça tüketmekte sakınca görmeyen Mr. Wrench, içkinin etkisiyle gittikçe daha da hırçınlaşıyordu. "Şu kazık meselesi, Hawley..." dedi. "Böyle rahatça kullanabiliyorsun bu lafı. Ama benim asıl karşı olduğum, tıp adamlarının kendi oturduğu yuvaya pislemesi ve ilaç kullanmaktan yana tavır alan pratisyenlerin centilmen olamayacağına dair feryatlar yaymasıdır. Böyle bir töhmeti şiddetle reddederim. Diyorum ki, kişinin mesul tutulabileceği en centilmence olmayan numara, bir mesleği temsil eden insanların arasına tarihin o mesleğe şerefle teslim ettiği uygulamalara dair karalayıcı yenilikler dayatarak dahil olmaktır. Düşüncem böyledir ve düşüncemi aksini iddia edecek herkes karşısında savunmaya hazırım." Mr. Wrench'in sesi son sözlerle birlikte iyice keskinleşmişti.

Ellerini pantolonunun ceplerine sokan Mr. Hawley, "Bu noktada sana katılamayacağım, Wrench," dedi.

Mr. Toller barışçıl bir tavırla araya girdi. "Tabiplerin üzerindeki baskı bizimkinden daha fazla, aziz dostum," dedi Mr. Wrench'e bakarak. "Mevzu itibarsa, bırak Minchin ve Sprague kaygılansın."

Bu tavra hiç ilgi göstermeyen Mr. Hackbutt, "Tıbbi içtihat böyle ihlallere karşı bir işe yaramıyor mu yani?" diye sordu. "Kanunların bu konuya bakışı nedir, Hawley?"

"O bakımdan yapılacak bir şey yok," dedi Mr. Hawley. "Sprague'nun ricası üzerine göz gezdirdim. Bir hâkimin yargısına başvuracak olursan, kendi burnunu kırmaktan başka bir şey yapmamış olursun."

"Pöh!" dedi Mr. Toller. "Kanuna falan gerek yok. Tıbbi uy-

gulama bakımından abesliktir ancak. Hiçbir hasta hoşlanmaz bundan; özellikle de Peacock'un deplesyona[11] alışkın olan hastaları. Şu şarabı uzatsanıza."

Mr. Toller'ın bu tahmini kısmen doğrulanacaktı. Lydgate'in nezaretine başvurmak gibi bir niyeti olmayan Mr. ve Mrs. Mawmsey bile tabibin ilaç aleyhtarı açıklamasından tedirginlik duyduysa, mesleki desteğini almak üzere onu çağıranların 'her türlü imkânın' kullanılıp kullanılmadığını biraz tedirgin şekilde sorgulaması kaçınılmazdı.

Bir şeyleri yorumlarken daima meseleye hayırlı tarafından yaklaşan iyi huylu Mr. Powderell bile kuşkuya kapıldığından, karısı yılancık olduğunda Lydgate'e itibar etmekten kaçınarak daha iyi bir plan uygulamak için harekete geçmişti. Karısına, Mr. Peacock'un benzer bir durumda bol miktarda hap ve şurup vererek Mrs. Powderell'i olağanüstü sıcak bir ağustos ayında başlayan hastalıktan Aziz Mikail yortusuna[12] kadar kurtarmayı başardığını anlatmaktan geri durmamıştı. Lydgate'i kırmaktan kaçınmakla, 'gerekli olan' her şeyi yapma telaşı arasında kalarak, sonunda karısını Widgeon'un itibarlı bir Middlemarch ilacı olan ve kana bir sefer girdi mi her türlü hastalığı membaında teslim alan Temizleyici Hapını kullanmaya teşvik etmişti. Bu önlemden elbette Lydgate'e söz edilmeyecekti ve söz konusu ilaca özel bir güven beslemeyen Mr. Powderell de tedavinin işe yaramasını dilemekten başka bir şey yapamayacaktı.

Ancak bu zorlu kendini takdim safhasında, biz ölümlülerin hesapsızca ve uluorta talih dediğimiz şey Lydgate'in yardımına yetişti. Benim düşünceme göre, bir yerleşime yeni gelmiş

[11] Vücut dokularından veya organlardan sıvı alınması işlemi.—*çn*
[12] 29 Eylül.—*çn*

hiçbir doktor herkesi şaşırtan, hatta talihin ispatı olarak adlandırılabilecek tedavilerde bulunmadan genel itibar kazanamaz. Birçok hasta Lydgate'in bakımı altında şifaya kavuştu, bazı ciddi hastalıklar bile geçiştirildi ve yeni yollar bilen yeni doktorun hiç değilse insanları ölümün eşiğinden döndürme marifetine sahip olduğu anlatılmaya başlandı. Böyle vakaları övmek için yapılan konuşmalar Lydgate için daha da can sıkıcı bir durumdu, çünkü ona ancak ehliyetsiz ve prensipsiz bir adamın arzulayacağı türden bir itibar sağlıyor, hoşnutsuzlukları artan diğer tıp insanlarının cahilce şişirmeler yapıldığı yönünde ısnatlar taşıyacak saldırılarını kışkırtıyordu. Ama Lydgate'in gururlu toksözlüliiği, cahilce yorumlarla mücadele etmenin bir kurbağanın üzerine kamçıyla gitmek kadar faydasız olacağı düşüncesiyle kontrol altında tutulurken bile, 'yaver talih' bu yorumları yaygınlaştırmakta ısrarcı davranıyordu.

Mrs. Larcher, gündelikçi hizmetçisinin gösterdiği bazı telaşlandırıcı belirtiler konusunda hayırsever kaygılar beslemeye başlayarak Dr. Minchin'i çağırttığında ve kadıncağızı hemen oracıkta yoklayıp eski revire sevk etmesini istediğinde bu hekim, muayene sonunda meselenin bir urdan kaynaklandığını ve Nancy Nash adlı hastanın yatırılmadan tedavisini tavsiyede eden bir rapor yazdı. Revire giderken kaldığı yere uğrayan Nancy, evlerinin çatı arasında oturduğu korse imalatçısıyla karısına Dr. Minchin tarafından yazılan kâğıdı okuttu ve Churchyard Lane çevresindeki dükkânlarda merhametli sohbetlere konu olacak, önce ördek yumurtası büyüklüğünde olduğu söylenen, ama sonra yumruk iriliğine kavuşacak olan urun hikâyesi böylece başladı. Bunu işitenlerin çoğu meretin kesilip alınması gerektiğinde hemfikirdi ama sonra, bir bünyeye kafi

miktarda alındığı takdirde vücuttaki her yumruyu yumuşatıp küçültecek bir tür 'koşinil'[13] kazuratı' ve yutulduğunda bunu 'incelterek' vücuttan atacak bir yağı bilen biri çıktı.

Nancy revire müracaat ettiğinde Lydgate'in nöbet günüydü. Ona bazı sorular soran ve muayeneden geçiren Lydgate, kadrolu cerraha dönerek, "Ur değil kramp bu," dedi. Nancy'ye yakı ve kuvvetlendirici ilaçlar yazdıktan sonra ona dinlenmesini tavsiye etti, ayrıca kızın en iyi işverenlerinden olduğunu söylediği Mrs. Larcher'a hitaben yazılmış, hastanın beslenme bozukluğundan mustarip olduğunu belirten bir de not verdi.

Ancak yaşadığı tavan arasında Nancy'nin durumu uğursuz şekilde kötüledi ve sözde ur yakı sayesinde sahiden yok oldu, ama daha öfkeli sancılar doğurarak başka bir bölgeye geçti. Korse imalatçısının karısı gelip kendisine haber verince Lydgate hastaya evinde bakmaya başladı ve Nancy onun tedavisi altında iyileşip tekrar çalışmaya koyuldu. Ancak vaka, Churchyard Lane ve başka sokaklarda –ayrıca Mrs. Larcher kanalıyla– ur olayı olarak dillendirilmeye devam etti; Dr. Minchin de Lydgate'in olağanüstü tedavisinden kendisine söz edildiğinde tabiatıyla, "Ur falan değildi; o yönde teşhis koymakla yanlış yaptım," diyemediğinden, "Elbette ki gördüm ameliyatlık vaka olduğunu, ama ölümcül değildi," diyerek durumu geçiştirmek zorunda kaldı. Ancak revire uğrayıp sinirini pervasızca bozmakta sakınca görmeyen kadrolu genç cerraha, iki gün önce gönderdiği kadını sorup da olan biteni harfiyen öğrenince fena halde içerlemişti; bir genel pratisyenin, tabiplerin teşhislerine

[13] Güney Amerika kökenli kaktüs asalağı bir böcek. 'Karmin' olarak bilinen, kozmetikte ve gıda renklendirmede kullanılan kırmızı pigment bu böceğin dişilerinden çıkartılır. O zamanlarda çeşitli tıbbi uygulamalarda da geçerliği vardı.—*çn*

zıt düşen görüşleri alenen ifade etmesinin edebe aykırı olduğunu düşünüyordu, sonra da Lydgate'in mesleki görgü yönünden kabul edilemeyecek kadar özensiz davrandığı konusunda Wrench'e hak verdi. Lydgate bu konuyu kendi değerini arttırmak ya da Minchin'i (özellikle) hor görmek için kullanmadı; hatalı teşhislerin o şekilde düzeltilmesi, yüksek niteliklere sahip insanlar arasında sık yaşanan bir şeydi. Ama ilk aşamada yazılan rapor, kanserden net şekilde ayırt edilemeyen ve gezinen türden olması itibarıyla iyice dehşetli hal alan hayret verici ur vakasını bir kez belgelemişti; Nancy Nash'ın azap içinde kıvranmasına sebep olan, hem katı ve hem de inatçı çıkan ur vakasında gösterdiği başarı ve hastanın çabucak iyileşmesi de, Lydgate'in ilaç konusundaki yaklaşımına duyulan önyargıların gerilemesine sebep olmuştu.

Lydgate ne yapabilirdi bu durumda? Onun yeteneklerine duyduğu hayranlığı anlatan bir hanıma tamamen yanlış düşündüğünü, kapıldığı hayretin aptalca olduğunu söylemek rencide edici olurdu. Ve hastalığın tabiatını açıklamak da, tıbbi görgü kurallarını hiçe saydığı yönündeki iddialara hizmet edecekti. Böylece, geçerli her vasfı ıskalayan ve cahilane övgülerle gelen başarı vaadine yüzünü buruşturarak yaklaşmak zorunda kaldı.

Daha dikkat çekici bir hasta olan Mr. Borthrop Trumbull'un vakasındaysa Lydgate, her ne kadar kuşkulu ve iki yöne de çekilebilir bir avantaj sağlamış olsa da, gündelik meselelere bakan bir doktorun çok ötesinde olduğu gerçeğini ortaya koyduğunun bilincindeydi. Belagat sahibi dilbaz mezatçı zatürreye yakalanmış ve Mr. Peacock'un hastası olmasına rağmen amirane bir tavırla Lydgate'i çağırtmıştı. Mr. Trumbull, umut vaat eden bir teorinin üzerinde denenebileceği kadar sağlam yapılı

bir adamdı; ilgi çekici hastalığı olabildiğince kendi seyrine terk edilebilir, hastalığın evreleri not edilerek ileride bu notların rehberliğine başvurulabilirdi. Ayrıca Lydgate, hassasiyetlerini anlatırken biirüridüğii havadan, Mr. Trumbull'un kendini tabibin güvenine terk etmekten ve uygulanacak tedaviye ortak olmaktan hoşlanacağı sonucuna varmıştı. Müzayedeci, bünyesinin (sürekli gözetim altında tutulmak kaydıyla) kendi haline bırakılacak kadar kuvvetli olduğunu duyduğunda fazla şaşırmadı; böylece bir hastalığın bütün safhalarının net şekilde resmedilmesi konusunda çok güzel bir örnek oluşturacaktı ve muhtemelen, böyle akılcı bir tatbikatın denenmesine gönüllii olabilecek kadar iradeli nadir insanlardan biriydi. Böylece akciğer fonksiyonlardaki bu diizensizliği, toplumun yararına sunabilirdi.

Mr. Trumbull hemen kabul etti ve hastalığının tıp bilimi için sıradan bir durum olmadığına dair görüş belirtmeye girişerek, nefes alma zorluğu yüzünden daha da acınası hal alan genel üstiinliik ifadesiyle, "Hiç çekinmeyiniz, efendim; *vis medicatrix*'e[14] cahilce bakan biriyle konuşmuyorsunuz," dedi. İlaçlardan uzak durma alışkanlığından, vücut hararetinin önemini gösteren termometrenin faydalarından, mikroskop için malzeme sağladığından dem vurarak, o arada sayıklamalarının kıymetine uygun görünen birçok yeni kelime öğrenerek konuşmaya devam etti; zaten Lydgate de onu ufak tefek teknik laflarla besleyecek kadar uyanıktı.

Mr. Trumbull'un, bünyesi kadar zihninin de güçlü olduğunu ifade etme fırsatı yakaladığı bir hastalık üzerine konuşurken kanepesinde doğrulduğu ve hastasının vasıflarını teşhis edebilen

[14] Latince. Tamamı 'vis medicatrix naturae', yani 'tabiatın iyileştirici gücü'.—*çn*

bir tıp adamının hakkını teslim etmekten geri kalmadığı hayal edilebilir. Pinti bir adam değildi mezatçı ve altından kalkabileceğini hissettiğinde insanlara hakkını vermekten hoşlanırdı.

'Söktürücü metot' terimini yakalamıştı ve hem bunu, hem de öğrendiği diğer lafları da katarak Lydgate'in 'diğer doktorlardan biraz daha bilgili biri olduğu, mesleğinin esrarlarına vakıf olma konusunda emsallerinden çok daha fazla hüner gösterdiği' doğrultusunda çanları çaldırmaya başlamıştı.

Bu olay, Fred Vincy'nin hastalığının Mr. Wrench'in Lydgate'e olan düşmanlığını daha da şahsi bir alana sürüklemesinden önceye rastlıyordu. Yeni gelen tabip rekabet kisvesinde can sıkıntısı yaratmaya başlamıştı ve tatbikatta denenmemiş düşüncelerle uğraşmak yerine yapılacak bir sürü işi olan ileri yaştaki diğerlerine mesleki uygulama veya kuram eleştirisi kılığında can sıkıntısı yaratacağı da kesindi. Birkaç mahallede daha hasta bakmaya başladı ve ailesinin soyluluğuna dair ilk haberler ulaşınca davetlere çağrılır oldu. Böylece diğer tıp adamları da onunla seçkin evlerde verilen yemeklerde bir araya gelmek zorunda kaldı ki, hoşlanmadığınız biriyle aynı ortamda bulunma mecburiyetinin her zaman karşılıklı sevgi bağıyla sonuçlanmadığı bilinen gerçektir. Lydgate'in kibirli bir genç olduğu, üstünlüğünü alabildiğine dayatma uğruna Bulstrode'a kayıtsız şartsız bağlılık göstermeye bile razı geldiği konusunda diğerleri arasında tartışmasız bir fikir birliği vardı. Adı Bulstrode karşıtı cephenin savaş sancağı haline gelmiş olan Mr. Farebrother daima Lydgate'i savunuyordu ve onun dostu konumundaydı, ama bu durum, vaizin sebebi anlaşılmaz şekilde her iki safta da dövüşmesine yoruluyordu.

Mesleki nefret patlamasının hazırlıkları, Mr. Bulstrode'un Yeni Hastane'nin yönetimi konusunda koyduğu kuralların du-

yulmasıyla birlikte yapılmaya başlanmıştı. Adamın iradesine ve keyfine müdahale etme ihtimalinin kesinlikle bulunmaması herkesi çilden çıkartmıştı; Lord Medlicote haricinde herkes yardımlarını eski reviri tercih ederek geri çekmişti. Bütün masrafları Mr. Bulstrode karşılıyordu ve o da fikirlerini önyargılı destekçilerin koyacağı engellerle karşılaşmadan yürürlüğe koyma hakkını satın almak zorunda kalmasına duyduğu esefi gerilerde bırakmıştı; ancak büyük paralar harcıyordu ve inşaat buna rağmen tavsıyordu. İşi üstlenen Caleb Garth hüsrana uğramış ve dahili tesisat başlamadan idareyi devretmişti; ne zaman Yeni Hastane konusu açılsa, Bulstrode'un anlaşması zor bir adam olmasına rağmen, sağlam ahşap ve duvar işçiliğini seven, pissu giderleri ve bacalar konusunda çeşitli fikirlere sahip biri olduğunu söylerdi. Hastane gerçekten de Bulstrode için yoğun ilgi alanı haline gelmişti ve herhangi bir Kurul'un müdahalesi olmadan diktatörce yönetebilmesi kaydıyla, hastaneye oldukça mühim bir yıllık bütçe ayırmaya hazırdı. Ama yüksek miktarda para gerektiren önemli bir amacı daha vardı: Middlemarch çevresinde arazi sahibi olmak istiyor, bu sebeple de Hastane'nin yapımı için ciddi mali katılım toplaması gerekiyordu. O arada kendi yönetim planının çerçevesini de oluşturmuştu. Hastane, ateşli hastalıkların bütün tiirlerine tahsis edilecekti; Lydgate tıbbi nezaretçi olacak, böylece karşılaştırmalı çalışmalarını, özellikle Paris'te yaptığı incelemeleri devam ettirebilecek yetkiye sahip olacaktı ve diğer tıp adamları çalışmalara danışmanlık seviyesinde katkıda bulunacak, ama hiçbiri Lydgate'in nihai kararlarına itiraz edemeyecekti. Genel idareyse, Mr. Bulstrode'la birlikte çalışacak, yaptıkları katkı nispetinde belirleyici oy kullanacak beş direktörün teşkil edeceği, küçük bağış sahiplerinin katılmasına izin verilmeyen bir Kurul'da olacaktı.

İntaniye Hastanesi'ne misafir uzman sıfatıyla dahil olma konusu, kasabadaki bütün doktorlar tarafından duyulduğu ânda reddedildi.

"Pekâlâ öyleyse," dedi Lydgate, Mr. Bulstrode'a. "Kadrolu bir cerrahımız ve berrak görüşlü, eli düzgün işleyen bir eczacımız var; haftada iki gün Crabsley'den diğerleri kadar iyi bir kırsal pratisyeni olan Webbe'i getireceğiz ve istisnai durumlarda da Brassing'den Protheroe gelecek. Daha fazla çalışmam lazım, hepsi o kadar ve zaten revirdeki görevimi de bıraktım. Plan kısa zamanda serpilip gelişir ve başkaları da gelmekten memnuniyet duyar. Mevcut durum olduğu haliyle kalmayacaktır; her türlü reformun gerçekleştirilmesi yakındır, gençler gelip burada çalışmak isteyecektir." Lydgate'in morali yüksekti.

"Asla geri adım atmayacağıma güvenebilirsiniz, Mr. Lydgate," dedi Bulstrode. "Ulvi amaçları gayretle kovaladığınızı gördüğüm sürece sarsılmaz desteğimi alacaksınız. Şu zamana kadar kasabadaki kötücül ruha karşı arkamda olan inayetin, beni asla yalnız bırakmayacağına dair samimi bir güven besliyorum. Bana yardımcı olmaya uygun yöneticileri bulacağım konusunda da şüphem yok. Tiptonlu Mr. Brooke benimle görüş birliğine vardı ve yıllık bağış sözü verdi; rakamı telaffuz etmedi ama herhalde yüksek bir şey olmayacak. Yine de öyle bir üyenin Kurul'da faydasını göreceğiz."

Faydalı üye tanımı, muhtemelen hiçbir şey vücuda getirmeyen ve her zaman Mr. Bulstrode'la aynı doğrultuda oy kullanacak kişiyi işaret ediyordu.

Lydgate'e duyulan tıbbi hoşnutsuzluk o arada artık aleni hal almıştı. Dr. Sprague ve Dr. Minchin, Lydgate'in bilgisine veya tedavi şekillerini geliştirme arzusuna bir şey demiyordu, ama

ikisinin de tiksinti beslediği şey adamın kimse tarafından tam anlamıyla inkâr edilemeyecek olan kibriydi. Onun küstah, kurumlu, her tür yeniliğe şarlatanca bir patırtı ve gösterişle yönelebilecek kadar pervasız biri olduğunu söylüyorlardı.

Şarlatan kelimesi bir kez havaya fırlatıldığında tekrar yere indirilemeyecek bir şeydir. O günlerde dünya, Mr. St. John Long'un* acayip icraatlarıyla, bazı 'soyluların ve beyefendilerin', Long'un bir hastanın şakaklarından cıvaya benzeyen bir sıvı alışına şahit olduklarını beyan etmeleriyle heyecana gelmişti.

Mr. Toller bir gün gülerek Mrs. Taft'a, "Bulstrode, Lydgate'in şahsında kendine uyacak birini buldu," dedi ve ekledi: "Bir din şarlatanı elbette başka tür şarlatanlardan hoşlanacaktı."

Mrs. Taft attığı otuz ilmeğin sayısını aklında tutarak, "Evet, gerçekten de öyle," dedi. "O türden çok insan olduğunu hayal edebiliyorum. Mr. Cheshire'ın Yüce Tanrı'nın eğri büğrü yarattığı insanları ütüyle düzeltmeye çalışmasını unutmadım."

"Hayır, hayır," dedi Mr. Toller, "Cheshire öyle biri değildi; hilesi, gizli saklı işleri yoktu. Ama St. John Long'a şarlatan denir mesela: Kimsenin hakkında bilgi sahibi olmadığı tedavilerinin çığırtkanlığını yapan bir adam; başkalarından fazla şey bilir kisvesi altında yaygara koparmaya çalışan biri. Geçenlerde adamın tekinin beynine musluk takıp içinden cıva akıtma numarası yapmış."

"Aman Tanrım! İnsanların bünyelerini o şekilde hafife almak çok korkunç!"

Bunun ardından, çeşitli semtlerde Lydgate'in saygıdeğer kişilerin bünyeleriyle bile kendi amaçları doğrultusunda oynadığı, o hastaneye gidecek hastaların üzerinde onları allak

bullak edecek çok daha uçarı deneyler yapmaya hazır olduğu konuşulmaya başladı. Adamdan özellikle de –Tankard'ın hanımefendisinin de söylediği gibi– can veren hastaların vücutlarını pervasızca kesip doğraması beklenebilirdi. Lydgate'in kendi bakımı altında olan ve belirtileri açık olmayan bir kalp rahatsızlığı sebebiyle ölen Mrs. Goby'nin akrabalarından cesedi açma izni isteme tedbirsizliğinde bulunması, sağlığında düzgün gelire sahip olan bu hanımın hatırasına (vücudu Burke ile Hare'in kurbanlarıyla bir tutularak) yapılan saygısızlığın, uzun yıllardır oturduğu Parley Street'in ötelerine doğru hızla yayılmasına yol açmıştı.

Lydgate'in Hastane meselesini Dorothea'ya açtığı günlerde durum bu düzeydeydi. Düşmanlığa ve aptalca yanlış anlamalara, bunları kısmen kendi başarısının yarattığını bilerek gayet moralli şekilde tahammül ettiğini gördük.

Bir gün Mr. Farebrother'ın çalışma odasında, "Beni sürüp buradan gönderemeyecekler," dedi. "En fazla önem verdiğim amaçlar doğrultusunda iyi bir fırsatla buluştum burada ve ihtiyaçlarımızı karşılayacak geliri sağlayabileceğimden de eminim. Yavaş yavaş, mümkün olduğunca sakin şekilde ilerleyeceğim; dikkatimi dağıtıp beni ev ve iş haricinde oyalayacak bir şey yok hayatımda. Dokuların homojen kökenlerini ortaya koyabileceğime giderek daha fazla inanıyorum. Raspail* ile diğerleri de aynı yolda ilerliyor ve ben fazla zaman kaybediyorum."

Lydgate konuşurken düşünceli bir tavırla piposunu tüttüren Mr. Farebrother, "Bu mevzuda herhangi kehanette bulunamayacağım," dedi. "Ama kasabadaki düşmanlığa gelecek olursak, tedbirli ve sağduyulu davranırsanız bunu savuşturabilirsiniz."

"Nasıl tedbirli davranabilirim ki? Önüme getirilen şeylerle

uğraşıyorum ben. İnsanların cehaletine karşı Vesalius'un* verdiği mücadeleden daha fazlasını veremem. İnsanın davranışlarını kimsenin öngöremeyeceği aptalca yorumlar doğrultusunda düzenlemesi mümkün değildir."

"Çok doğru ama ben onu kastetmedim. Demek istediğim iki şey vardı. Birincisi, kendinizi Bulstrode'dan olabildiğince uzak tutun. Elbette ki kendi faydalı işlerinizi onun yardımlarıyla yürütebilirsiniz, ama sıkı fıkı olmayın. Bunu söylemem şahsi duygularımdan kaynaklanıyor gibi gelebilir kulağa –ve o kişi konusunda epey şahsi duygu besliyorum–, ama söz konusu duyguları bir fikir doğuracak izlenimler haline getirebiliyorsanız, bunların her zaman yanlış olması gerekmez."

"Bulstrode, cemiyetle ilgili meseleler haricinde bana hiçbir şey ifade etmiyor," dedi Lydgate, umursamazca. "Onunla sıkı fıkı olma meselesine gelince; kendisinden öyle bir samimiyet kuracak kadar hoşlanmıyorum. Ama söyleyeceğiniz şu ikinci şey neydi?" Lydgate olabildiğince rahat bir tavırla bacağını sıvazlıyordu, ama bir yandan da öğüte fazla ihtiyaç duyacağı bir dönemde olmadığını düşünüyordu.

"Haa, evet. Para meselelerinin size engel teşkil etmemesi konusunda dikkatli olun, *experto crede.*[15] Parayla iskambil oynamamdan fazla hoşlanmadığınızı bir ara bana çıtlatmıştınız. Bu konuda haklı olduğunuzu kabul etmem lazım. Ama sahip olmadığınız ufak meblağları arzulamaktan uzak durmaya çalışın. Belki lüzümsuz yere konuşuyorum, ama insanlar teşkil ettikleri kötü misali alıp bunun üzerinden vaaz ederek kendilerine üstünlük dayatmaktan hoşlanır."

Lydgate, Mr. Farebrother'ın verdiği ipuçlarını, üzerlerinde

[15] Latince. 'Uzmana/tecrübeyle bilene güvenin' anlamında.—*çn*

fazla durmayacak olmasına rağmen samimiyetle karşılamıştı. Yakın zamanda bazı borçlara girdiğini hatırlamadan yapamıyordu, ama bunlar kaçınılmaz görünen şeylerdi ve artık evini sade şekilde idare etmekten öte niyeti yoktu. Mobilyalar için girdiği borcun vadesinin uzatılmasına gerek kalmayacaktı, şarap stoku da uzun süre idare edebilirdi.

O sıralar birçok düşiince onu haklı şekilde keyiflendiriyordu. Kıymetli amaçlara duyduğu şevkin bilincinde olan kişi önemsiz düşmanlıklara, yollarını yara alma pahasına mücadele ederek açan ve zihinlerini azizlerin mertebesine taşımış olan büyük insanların hatırası sayesinde tahammül edebilir. Mr. Farebrother'la sohbet ettiği günün gecesinde Lydgate kanepede uzun bacaklarını esnetmiş, başını geri atmış ve ellerini ensesinde kavuşturmuş halde rahatça oturuyor ve bir yandan da Rosamond'un piyanoda seslendirdiği, o ruh halinde ona melodik deniz esintileri gibi gelen şarkılara kulak kabartıyordu.

O ânda öyle rahat görüniiyordu ki, haline şahit olan herkes başarıya ulaşacağına dair bahse girebilirdi. Koyu renk gözlerinde, ağzında, alnında derin düşiincelerin verdiği doyumdan gelen bir siikunet vardı; zihni arayış değil seyir halindeydi ve bakışları geçmişin dersleriyle örülüydü.

Rosamond, nihayet piyanonun başından kalkıp kanepenin yanındaki koltuğa yerleşerek kocasına döndii. Ellerini kucağında kavuşturarak uysalca bir havaya büründükten sonra, "Bu kadar müzik size yeter mi acaba, Lordum?" diye sordu.

Lydgate vücudunu hiç kıpırdatmadan bakışlarını onun iizerinde sabitledi. "Yorulduysan yeter, hayatım."

Karısının varlığı, belki de o ânda göle bir kaşık su katılmasından fazla şey ifade etmiyordu onun için, ancak Rosa-

mond'un kadın içgüdüleri de bu konuda kör değildi. Öne doğru uzanıp yüzünü onunkine yaklaştırırken, "Dalıp gitmene sebep olan şey ne?" dedi.

Lydgate ellerini uzatıp usulca onun omuzlarına koydu. "Üç yüz yıl önce benim yaşlarımdayken anatomi alanında çoktan çığır açmış olan büyük bir adamı düşünüyordum."

"Kim olduğuna dair tahminde bulunamıyorum," dedi Rosamond, başını sallayarak. "Mrs. Lemon'ın okulunda tarihi karakterleri tahmin oyunu oynardık, ama bunlara anatomi uzmanları dahil değildi."

"Ben söyleyeyim öyleyse. Adı Vesalius'tu. Geceleri mezarlıklardan ve infaz yerlerinden ceset çalarak anatomi öğrenebildi."

"Ah!" dedi Rosamond, güzel yüzünde bir tiksinti ifadesiyle. "Vesalius olmadığın için çok memnunum. Bence dediğinden daha az dehşet verici bir yol bulabilirdi."

"Hayır, bulamazdı." Lydgate onun söylediklerini samimiyetle açıklama yapmaya devam edecek kadar ciddiye almıştı. "Eksiksiz bir iskelete, ancak idam edilen suçluların cesetlerini darağacından çaldıktan sonra gömerek ve kemikleri geceleri teker teker çıkartarak sahip olabiliyordu."

Rosamond kısmen muzipçe, kısmen de telaşla, "Umarım senin büyük kahramanlarından biri değildir bu kişi," dedi. "Yoksa geceleri St. Peter mezarlığına gitmen için seni uyandırmak zorunda kalacağım. İnsanların Mrs. Goby meselesinde nasıl öfkeye kapıldığını bana bizzat anlatmıştın. Yeterince düşman edindin burada."

"Vesalius da edinmişti, Rosy. Vesalius, Galen'in hatalı olduğunu ispatlarken, zamanının Galen'e inanan en büyük doktorlarının hararetle ona saldırması örneğine bakınca, Middlemar-

ch'taki örümcek kafalıların kıskançlığa kapılmasına şaşmamak gerek. İnsanlar onu yalancı ve zehirli bir canavar olarak görüyordu. Ama insan yapısının gerçekleri ondan yanaydı ve hepsini alt etti."

"Sonra ne oldu ona?" diye sordu Rosamond, içinde uyanan bir ilgiyle.

"Sonuna kadar esaslı şekilde mücadele vermek zorunda kaldı. Ve bir ara onu çalışmalarının epey bir kısmını yakacak kadar çileden çıkardılar. Sonra Padua'daki görevi kabul ederek Kudüs'ten dönerken gemisi batınca kazazede olarak bir adaya çıktı, ama orada sefalet içinde öldü."

Bir ân sessizlik olduktan sonra Rosamond, "Sık sık hekimlik yerine başka meslek seçmiş olmanı arzuluyorum, biliyor musun, Tertius?" dedi.

Lydgate onu biraz daha yakınına çekti. "Hayır, Rosy, öyle deme. Başka bir adamla evlenmiş olmayı arzuladığını söylemek gibi bu."

"Hiç değil; sen her işin üstesinden gelecek kadar akıllı bir adamsın, rahatça başka meslek tutabilirdin. Quallingham'daki kuzenlerinin hepsi meslek seçimin sebebiyle kendilerinden aşağı mertebede kaldığını düşünüyor."

"Quallingham'daki kuzenler cehennemin dibine gidebilir," dedi Lydgate öfkeyle. "Sana böyle bir şey söyledilerse, bu onların kendi terbiyesizliği."

"Her şeye rağmen, bunun hoş bir meslek olduğunu düşünmüyorum, hayatım." Bunu söylerken Rosamond'un düşüncesinde sessizce sebat ettiğini biliyoruz.

Lydgate ciddi bir tavırla, "Dünya üzerindeki en büyük mes-

lektir benimki, Rosamond," dedi. "İçimdeki tıp adamını sevmeksizin beni sevdiğini söylemek, tadından hoşlanmamana rağmen şeftali yemekten hoşlandığını söylemekle aynı şeydir. Lütfen tekrarlama bunu, hayatım; bana acı veriyor."

"Pekâlâ, Doktor Ciddi Surat," diye cevap verdi Rosy, gamzelerini sergileyerek. "Bir daha ağzımı açtığımda iskeletlere, ceset hırsızlarına, şişelerdeki organ parçalarına, herkesle dalaşmana ve sefalet içinde ölme ihtimaline hayran olduğumu söylerim," dedi.

Lydgate serzenişi bir yana bırakarak teslimiyetçi bir tavırla onu okşadı. "Hayır, hayır, o kadar da kötü değil."

46

'Pues no podemos haber aquello que queremos, queramos aquello que podremos.'

'Hoşlandıklarımızı elde edemediğimize göre, elde ettiklerimizden hoşlanalım.'

—İspanyol atasözü

Lydgate izdivacını istediği gibi gerçekleştirir ve Hastane'yi idaresi altına alırken, Tıbbi Reform'un yanında Middlemarch'a karşı mücadele eder hale geldiğini, Middlemarch'ın da başka bir reforma karşı verilen ulusal mücadelenin bilincine giderek daha fazla vardığını hissediyordu.

O günlere gelindiğinde Lord John Russell'ın kanun teklifi Avam Kamarası'nda görüşülüyordu, Middlemarch'ta yeni bir siyasi canlanma yaşanıyordu ve taraflarda, yeni bir seçim yapıldığı takdirde açık bir denge değişimi yaşanabileceği fikri belirginleşiyordu. Reform yasasının Parlamento'dan asla geçemeyeceğini öne sürerek seçime gidileceğini öngörenler vardı. Will Ladislaw da bu öngörüler doğrultusunda, henüz seçim nutukları atarak gücünü tecrübe etmeye kalkışmamış olması nedeniyle Mr. Brooke'u tebrik etmeyi düşünmüştü.

"Birçok şey kuyrukluyıldız senesi[16] yaşanırmış gibi büyüyüp olgunlaşacak," dedi Will. "Kamuoyunun ruh hali de bir zaman sonra kuyrukluyıldızın hararetine ulaşacak; Reform sorunu ar-

[16] Kuyrukluyıldızların geçtiği yıllar geleneksel olarak tarımda olağaniistülüikler yaşanacağı zamanlar kabul edilir.—*çn*

tık öncelikli hale geldi. Yakın zamanda bir seçim olması muhtemel; Middlemarch'ta pek çok fikir dolaşımda olacak. Şimdi 'Pioneer'in ve siyasi toplantıların üzerinde durmamız gerekiyor."

"Çok doğru, Ladislaw," dedi Mr. Brooke. "Burada yeni bir tür düşünce oluşturacağız. Ancak ben kendimi Reform konusundan ayrı tutmak istiyorum, biliyorsun; fazla ileri gitmeyeceğim. Wilberforce ile Romilly'nin çizgisini izlemek istiyorum, bilirsin; zencilere azatlık, ceza kanunu, o tür şeyler falan yani. Ama elbette Grey'i destekleyeceğim."[17]

"Reform'un prensiplerini benimserseniz, durum ne gerektiriyorsa onu kabul etmeye hazırlıklı olmalısınız. Herkes herkese karşı kendini destekler duruma düşerse, her şey mahvolur."

"Evet, evet, ben de aynı düşüncedeyim; bu görüşü tümüyle benimsiyorum. Bunun ışığında ele alacağım meseleleri. Grey'i desteklemem lazım, biliyorsun. Yine de dengelerin değişmesini istemem ve Grey'in öyle bir şey yapacağını düşünmüyorum."

"Ama memleketin istediği öyle bir şey," dedi Will. "Aksi takdirde Reform'un ne anlama geldiğini bilen siyasi ittifakların[18] veya başka hareketlerin anlamı kalmazdı. Ağırlığını sadece arazi sahibi adayların oluşturmadığı, başka alanların temsilcilerinin de olduğu bir Avam Kamarası istiyor o ittifaklar. Ve bu konuda yetersiz kalacak bir reform için mücadele etmek, halihazırda gürlemeye başlamış bir çığın azar azar inmesini istemeye benzer."

"Bu güzel oldu, Ladislaw; meselenin böyle ifade edilmesi lazım. Yaz bunu bir kenara. Makine kırma ve toplumsal tedirginlik konularının yanı sıra, memleketin hislerine dair belge de toplamaya başlamalıyız."

[17] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.
[18] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.

"Belgeler konusuna gelince," dedi Will, "ufak bir pusula bile çok işe yarayacaktır. Birkaç rakam sütunu perişanlığı ifade etmeye yeter, ilaveten birkaç tanesi de insanların siyasi kararlığındaki artış oranını gösterir."

"İyi. Biraz daha geniş tut bunu, Ladislaw. Bu iyi fikir şimdi; *Pioneer*'de yazalım. Rakamları sırala, perişanlığı ortaya vur, durumu başka rakamlarla ifade et ve öyle devam edip gitsin. Meseleleri öne sürmekte tarz sahibisin. Ve Burke...[19] Burke'u düşündüğümde, birilerinin sana tahsis edeceği ufak bir seçim bölgesi olmasını arzulamadan yapamıyorum, Ladislaw. Asla seçilemezdin, biliyorsun. Ama her zaman Kamara'da kabiliyetli insanların olmasını istemişizdir; Reform bizim irademiz doğrultusunda gerçekleştiğinde de istemeye devam edeceğiz. Şimdi şu gürleme ve çığ meselesine gelirsek, bu sahiden de biraz Burke misali oldu. Böyle şeyler istiyorum, biliyorsun: Fikirler değil, onları ortaya koyuş şekli."

"Denetimli küçük seçmen bölgeleri iyi olurdu," dedi Ladislaw. "Tabii bunlar doğru eller tarafından idare edilseydi ve elde de daima bir Burke olsaydı."

Will, Mr. Brooke'tan gelmiş olmasına rağmen iltifat yansıtan bu karşılaştırmadan hoşnuttu, çünkü kendini başkalarından iyi ifade ettiğini ama bunun görülmediğini bilmek, insan yapısı için aşırı derecede zorlayıcıydı. Genel hayranlığa duyulan açlık nedeniyle, uygun zamanda duyulan bir alkış bile güçlendirici etki yapıyordu. Will, edebi seviyesinin Middlemarch'ın algı düzeyinin üzerinde olduğunu hissediyordu, bu sebeple de ilk başta isteksiz bir tavırla, '*Neden olmasın ki?*' diyerek giriştiği işi giderek sevmeye başlamıştı; siyasi durumu, şiir hece ölçüsüne veya ortaçağ meselelerine gösterdiğine yakın bir şevk ve ilgiyle

[19] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.

takip ediyordu. Dorothea'nın yakın çevresinde bulunma arzusu ve başka ne yapacağını bilememe hali olmasa Will, o günlerde kendini İngiltere halkının ihtiyaçları üzerine kafa yoruyor veya İngiliz devlet adamlığının tenkidiyle uğraşıyor halde bulmazdı; muhtemelen çeşitli sahne oyunları için eskizler çizerek, nesir yazmaya çalışıp ortaya çıkanları anlamsız kabul ederek, şiir yazmaya çalışıp hepsini suni bularak, eski tablolardan 'parçacıklar' kopyalayıp bunları 'iyi olmadıkları' için bir kenara atarak ve böylece kişisel kültürün gelişiminin esas olduğu hükmüne vararak İtalya'da avare dolaşıyor olur, o arada yine özgürlük ve ilerleme doğrultusundaki siyasi görüşlere sıcak bir sempati beslerdi. Görev bilincimiz, keyfimiz için uğraştığımız şeylerin yerini alacak işlerin ortaya çıkmasını bekler ve eylemlerimizin yok sayılamayacak nitelikte olduğu hissini bize kazandırır.

Ladislaw yapmakta olduğu işi, zamanında hayal ettiği kadar ulvi, uğruna sürekli çaba sarf edilmeye değer bulmamasına rağmen kabul etmişti. Hayatla fiiliyatın gözle görülür bir karışımını oluşturan şeylerin varlığına çabucak ısınmıştı ve kolaylıkla harekete geçebilen isyankarlığı, içindeki cemiyet ruhunun tutuşmasını sağlamıştı. Mr. Casaubon'a ve Lowick'e gitmesinin yasaklanmasına rağmen mutlu sayılırdı; bir yandan çok sayıda taze bilgiyi canlı bir şekilde toplarken, bir yandan da *Pioneer*'i Brassing'e ulaşacak kadar tanınır kılma amacını gerçekleştirmeye çabalıyordu (bölgenin küçüklüğü önemli değildi; gazetede çıkan yazıların dünyanın dört bir yanına ulaşanlardan kötü olduğu söylenemezdi).

Mr. Brooke arada sırada sinir bozucu olabiliyordu ama Will'in tahammülsüzlüğü, Grange'a yaptığı gidiş ve Middlemarch'taki evine dönüşler arasında zamanının hayatına çeşitlilik katacak şekilde bölünmesi sayesinde dizginleniyordu.

'Dengeler biraz değişir ve Mr. Brooke bakan olarak Kabine'ye girerse ben de Müsteşar olabilirim,' diyordu kendi kendine. 'İşlerin olağan düzeni böyledir: Küçük dalgalar büyükleri yaratır ve bunlar da diğerleriyle aynı yayılma biçimine sahiptir. *Burada bu durumda olmak, Mr. Casaubon'un bana uygun gördüğü türden, işleyişi tepki veremeyeceğim kadar katı teamüller tarafından peşinen biçimlendirilmiş bir hayatı yaşamaktan iyidir. Prestij veya yüksek gelir umurumda değil.'*

Lydgate'in onu değerlendirirken söylediği gibi, kendini herhangi bir sınıfa ait görmemekte haz bulan bir tür Çingeneydi Will; durumunda bir tür romantizm ve gittiği her yerde küçük şaşkınlıklar yaratan hoş bir farkındalık hissediyordu. Bu hoşnutluk, Lydgate'in evinde karşılaştıklarında kendisiyle Dorothea arasına yeni bir mesafe girdiğini anlayınca bozulmuş ve duyduğu öfke, onu çoktan ziyan olmuş insanlar kastına dahil etmiş olan Mr. Casaubon'a yönelmişti. Onun öyle bir kehanette bulunduğu söylense, "Hiçbir zaman herhangi kasta dahil olmadım," diye cevap verir ve kan, şeffaf tenine bir nefes gibi hücum edip çekilirdi. Ama isyankarlıktan hoşlanmak başka şeydi, bunun sonuçlarından hoşlanmak başka şey.

Bu arada, kasabanın *Pioneer*'in yeni editörü hakkındaki görüşü de Mr. Casaubon'la aynı yöne meyilliydi. Will'in seçkin kesimle olan ilişkileri, Lydgate'in yüksek mevkilerle olan ilişkisi gibi kendi yararına gelişmemişti; ne zaman genç Ladislaw'ın Mr. Casaubon'un yeğeni veya kuzeni olduğu yönünde konuşmalar geçse, Mr. Casaubon'un onunla bağlantılarını tamamen kestiği dedikodusu da bu konuşmalara refakat ediyordu.

"Brooke adamla takışmayı göze aldı, çünkü aklı olan kimsenin yapacağı şey değildi bu," diyordu Mr. Hawley. "Casaubon'un bütün masraflarına katlanarak büyüttüğü bir gence

sırtını dönmek için gayet geçerli sebeplere sahip olduğuna inanabilirsiniz. Diğeriyse tipik Brooke: At satmak için kediyi överek göklere çıkaracak bir adam."

Ve Will'in aşağı yukarı şiirsel kabul edilebilecek bazı tuhaflıkları, editörü Mr. Keck'in, Ladislaw'ın sadece bir Polonya casusu olmakla kalmadığı, ne zaman kürsüye çıkma fırsatı yakalasa normal olamayacak bir serilik ve akıcılık göstererek, katıksız İngiliz becerileri yansıtarak konuşması itibarıyla kafadan çatlağın teki de olduğu yönündeki görüşlerini destekler gibiydi. Başı uçarı buklelerle süslü bir adamın çıkıp 'kendisi beşikteyken bile var olan' kurumlar hakkında bir saat nutuk atması, Keck'i tiksintiye sürükleyen bir şeydi. Ve *Trumpet*'in başmakalelerinden birinde, Ladislaw'ın Reform toplantısında yaptığı konuşmayı 'bir *energumen*'in[20] hiddeti... En ucuz ve en yeni peydahlanmış tasvirlerden doğan bilgi fakirliğini ve sorumsuzca sözler söyleme cüretini, havai fişeklerin parlaklığı içine saklamaya dönük sefilce çaba' olarak karakterize etmişti.

"Ses getirecek bir makaleydi dünkü, Keck," demişti Dr. Sprague, biraz alaycı bir tavırla. "Ama *energumen* dediğin ne oluyor ki?"

"Haa, Fransız İhtilali'nden gelen bir terim."

Ladislaw'ın bu tehlikeli yanı, yorum konusu olan başka alışkanlıklarıyla tezat oluşturuyordu. Küçük çocuklara yarı sanatsal, yarı duygusal bir düşkünlüğü vardı; zar zor kullanabildikleri bacakları üstünde ne kadar ufak, ne kadar komik kılıklı olurlarsa Will de onları şaşırtmayı ve sevindirmeyi o kadar çok seviyordu. Roma'dayken fakir insanların arasına karışmaktan hoşlandığını biliyoruz ve bu tarzını Middlemarch'ta da terk etmemişti.

[20] Kötülük musallat olmuş gibi davranan yobaz veya fanatik.—*çn*

Bir seferinde her nasılsa, yıpranmış bol pantolonlar giymiş ve daracık gömleklerinin beli sarkan şapkasız oğlanlardan, onun yüzüne bakmak için gözlerinin içine giren saçları geriye iten minik kızlardan ve yedi falan gibi 'olgun' yaşa geldiklerinden koruyucu tayin edilmiş abilerden oluşan bir çocuk gürühu toplamıştı. Onları ceviz zamanı Halsell Wood'daki Çingene katarlarına götürmüş, hava soğuyunca tepenin eteğinde gündüz vakti şenlik ateşi yakmak için hepsini çalı çırpı toplamaya salmış, onlara zencefilli kurabiye ziyafeti çekmiş ve ev yapımı özel kuklalarla bir de doğaçlama Punch ile Judy[21] temsili yapmıştı. Tuhaflıklarından biri buydu. Bir diğeriyse, samimi olduğu insanların evlerine gittiğinde halının üstüne boylu boyunca uzanarak konuşması ve o sırada uğrayan birilerine o vaziyette yakalanmasıyla ünlenmesiydi. Bu hali bazıları için, kanındaki tehlikeli karışıma ve genel umursamazlığına dair düşünceleri teyit eder nitelikteydi.

Ama yazdığı makaleler ve attığı nutuklar, yeni oluşan katı hizipleşmenin Reform tarafında yer alan ailelerde Will'in kabul bulmasını sağlamıştı. Mr. Bulstrode'un evine davet ediliyor ama orada halının üzerine uzanamıyordu. Mrs. Bulstrode, onun Deccal'la ateşkes halindeymişler gibi söz ettiği Katolik ülkelerle ilgili konuşmalarının, entelektüel zihinlerdeki malum sağlıksızlığı resmettiği hissine kapılıyordu.

Öte yandan Will, olayların ironisiyle milli davada kendini Bulstrode'la aynı safta bulan Mr. Farebrother'ın evinde hanımların gözdesiydi ve özellikle de kendi payına düşen tatlılardan aşırdıklarını dağıtmak üzere kolunda sepetiyle ziyaretler yapan küçük Miss Noble'a sokakta rastladığı zaman, bütün kasabanın gözü önünde kolunu uzatarak refakatini ısrarla dayatmayı ih-

[21] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.

mal etmiyor, bu da başkalarına göre diğer bir tuhaflığını teşkil ediyordu.

Ancak en sık ziyaret ettiği ve zamanının çoğunu halının üstüne uzanmış halde geçirdiği ev Lydgate'in eviydi. İki adam hiçbir yönden benzeşmiyordu ama birbirlerine zarar vermeyecekleri anlaşılmıştı. Lydgate beklenmedik çıkışlar yapan, sağlıklı insanların can sıkıntılarına pek az dikkat gösteren biriydi, ancak rahatsız edici değildi; Ladislaw da hassasiyetlerini bunlardan habersiz kişilerle beraberken ortaya dökmezdi. Öte yandan Rosamond'la beraberken dudaklarını büzüp aksi bir ifadeye bürünür, hatta sık sık genç hanımı şaşırtacak şekilde iltifattan ve letafetten uzak tavır takınırdı. Ancak müzikteki eşlik yeteneği, çeşitlilik gösteren konulardaki sohbetleri ve zihninin sürekli ağır konularla meşgul olmaması (öte yandan kocasının tüm yumuşaklık ve anlayışlılığına rağmen sık sık tatminkar olmaktan uzak kalması ve Rosamond'un tıp mesleğinden hoşlanmaması), Will'i Rosamond için gerekli kılıyordu.

Kimse patolojinin perişan halini umursamazken, insanların gündemdeki kanun tasarısının yaratacağı etkilere batıl bir iman göstermesi, Lydgate'i bu konuya alaycı yaklaşmaya sevk etmişti ve bazen Will'in üzerine bıktırıcı sorularla gidiyordu. Mart ayında bir akşam, Rosamond yakası boğazına kadar kuğu tüyleriyle süslü vişne rengi elbisesiyle çay masasının yanında oturuyordu ve dışarıdaki işleri sebebiyle eve oldukça yorgun gelen Lydgate de şöminenin yanındaki koltuğa bacağını kolçağın üzerinden atarak yerleşmiş, *Pioneer*'in sütunlarına kaşları hafiften çatılmış halde göz gezdirmeye dalmıştı. Kocasının kaygılı olduğunu hisseden Rosamond ona bakmaktan kaçınıyor ve kendisinin de dakikası dakikasına uyımayan bir mizaca sahip olmamasına içten içe şükrediyordu. Will Ladislaw ise halıya

uzanmış, gözlerini bilinmez bir şeyi derinlemesine düşünür gibi perdenin kornişine dikmişti ve 'O yüzü ilk gördüğümde' şarkısının melodisini çok alçak perdeden mırıldanıyordu; bu arada yer tercihi epey daralmış olan spaniel türü köpek de az ötesine yatmış, patileri arasından gaspçıya sessiz ama kuvvetli itirazlar gönderiyordu.

Rosamond bir fincan çay getirince Lydgate gazeteyi elinden attı ve yerden kalkıp masaya giden Will'e, "Brooke'u reformcu bir arazi sahibi olarak şişirmenin faydası yok, Ladislaw," dedi. "*Trumpet*'de yapacakları yayınlarla adamın açıklarını daha da ortaya sermenin ötesinde bir şeye hizmet etmez bu."

"Önemli değil; *Pioneer*'i okuyanlar *Trumpet*'i okumuyor zaten," diye cevap verdi Will, çayından bir yudum aldıktan sonra. "İnsanların kendi fikirlerine muhalefet eden şeyleri okuduğunu mu sanıyordun? Öyle olsa, intikamı kaynatarak demleyen –'Katıp karıştırın, karıştırın, karıştırın, karıştırın'[22]– cadılarımız olurdu ve kimse hangi tarafı tutacağını kestiremezdi."

"Farebrother, Brooke'un öyle bir fırsat doğsa bile seçilemeyeceğini söylüyor; onun yanında olduğunu ifade edenler, zamanı gelince torbadan başka bir isim çıkarıverecekmiş."

"Denemekten zarar gelmez. Buralarda ikamet eden bir parlamento üyesi olması iyidir."

"Neden?" diye sordu, bu münasebetsiz kelimeyi keskin bir tonla kullanan Lydgate.

Will saç buklelerini titreştiren bir kahkaha atarak, "Çünkü öyleleri yöresel aptallığı daha iyi temsil ediyor," dedi. "Ayrıca seçim çevresinde en makul tavırlarla dolanmaları sağlanmış

[22] Shakespeare'in *Macbeth* oyununda (4. Perde, 1. Sahne) cadıların kazanı karıştırdığı sahne için Thomas Middleton'ın (1580-1627) yazdığı *The Witch* (*Cadı*) (1615?) adlı şarkıya gönderme. (D.C. notu)

oluyor. Brooke fena adam değildir, ama şu parlamenterlik sevdasına kapılmasa asla yapmayacağı şeyler gerçekleştirdi mülkünde."

"Cemiyete mal olacak adam değil," diye söylendi Lydgate, küçümseyici bir kararlılıkla. "Kendisine bel bağlayan herkesi hayal kırıklığına uğratacaktır; bunu Hastane örneğinde görebiliyorum. Tek fark, orada Bulstrode'un dizginleri elde tutması ve adamı yönlendirmesi."

"Cemiyete mal olacak adam standardını nasıl belirlediğine bağlı bu. Karşı karşıya bulunduğumuz durum için, yani insanların şu ânki gibi ortamlarda karar verdiği haller için yeterince uygun: Onlar bir adam değil, sadece oy kullanmak istiyor."

"Siz siyaset yazarları böylesiniz işte, Ladislaw: Herhangi bir önlemi evrensel çareymiş gibi öve öve bitiremez ve deva bekleyen hastalığın bizzat parçası olan insanları göklere çıkarırsınız."

Peşinen hazırlanmış cevabı olmadığı ânlarda makul gelebilecek argümanlar yaratma özelliğine sahip olan Will, "Neden olmasın?" dedi. "İnsanlar farkında bile olmadan deva niyetine kendilerini dünya yüzünden silebilir."

"Umutların batıl abartılarla teşvik edilmesine, karşı karşıya olduğumuz meselenin bütün halinde yutulması çığırtkanlığına yardım edilmesine, Parlamento'ya gösterişlerinden başka taşıyacak şeyi olmayan züppelerin desteklenmesine bahane teşkil etmez bu. Yozlaşmaya karşı mücadele veriyorsun, ama insanları siyasi hokus pokusların toplumu tedavi edebileceğine inandırmak kadar düpedüz yozlaşmış bir şey daha olamaz."

"Çok haklısın, aziz dostum. Ancak tedavinin bir yerde, bir şekilde başlaması lazım ve toplumun ayarlarını bozan, onu

yozlaştıran bin tane şeyin belli başlı bir reforma girişilmediği takdirde asla düzeltilemeyeceği gerçeğini de ilave et buna. Stanley'in* geçen gün söylediklerini bir düşün; Avam Kamarası küçük rüşvet meselelerini üstünkörü kurcalarken, şu veya bu seçmenin yirmi şilin alıp almadığını araştırırken koltukların toptan satıldığını ve bunu herkesin bildiğini ifade etmişti. Kamu temsilcilerinden dirayet, akıl, vicdan ummak mı? Zırvalığın dik âlâsı! Güvenebileceğimiz tek vicdani anlayış, bir zümrenin kitlesel kusur yargısına hitap edebilir ve işe yarayacak en bilgece tavır da dengeleyici talepler dayatmak olabilir. Benim meselem budur. Hangi yanı kusurlu sence? Kabahati faziletle destekleyenin değil, taleplerinin arkasında duran kişinin arkasındayım ben."

"Belli başlı bir meseleye dönük bu genel laflar retorikten öteye gitmez, Ladislaw. Meseleye tedaviye dönük doz arayarak yaklaştığımı söylediğimde bu, her gut vakası için afyona müracaat ettiğim anlamına gelmez."

"Retorik peşinde değilim; birlikte iş göreceğimiz hatasız ve kusursuz bir adam bulana kadar hiçbir şey yapmadan oturup oturmamayı sorguluyorum. Sen öyle bir planı mı tercih ederdin? Karşında sana tıpta reform vadeden bir adamla buna muhalefet eden başka biri olsa, daha iyi amaçlara sahip olanı mı tercih edersin, yoksa daha iyi bir beyine sahip olanı mı?"

Kendisinin de sık kullandığı bir hamleyle mat edildiğini gören Lydgate, "İnsan yakınındaki o tür kişilerle çalışmazsa, işler çıkmaza sürüklenir elbette," dedi ve Mr. Farebrother'ın yorumlarını hatırlayarak gururlu bir tavırla, "Bulstrode hakkındaki olumsuz düşüncelerin doğru olduğunu farz etsek bile bu, Bulstrode'un benim en önem verdiğim konularda hassasiyet ve kararlılığa sahip olduğu gerçeğini değiştirmez; zira onunla

sadece o alanlarda birlikte yürüyeceğim," diye ekledi. "Bunun ötesinde bana bir şey ifade etmiyor; onu herhangi bir şahsi zeminde savunacak veya överek göklere çıkaracak değilim; tamamıyla uzak dururum öyle bir şeyden."

Birden asabileşip keskin bir dönüşle ona bakan Will Ladislaw, "Benim Brooke'un çığırtkanlığını yaptığımı mı ima ediyorsun?" diye sordu. Lydgate tarafından rencide edildiği hissine daha önce hiç kapılmamıştı, ama bunun nedeni belki de Mr. Brooke'la olan ilişkisindeki gelişimi daha önce hiç yakından sorgulamamış olmasıydı.

"Kesinlikle değil," dedi Lydgate. "Sadece kendi eylemlerimi açıklıyorum. Para veya mevkiden tamamen bağımsız özel bir amaç doğrultusunda davrandığından, bağımsızlığının teminat altında olduğundan ve birilerinin şahsi menfaatleri doğrultusunda çalışmadığından emin olduğu sürece güdüleri ve umumi tavrı bazıları tarafından tartışmalı kabul edilen insanlarla çalışabileceğimi kastettim."

"Öyleyse bu hürriyeti neden başkalarına tanımıyorsun?" diye sordu, hâlâ asabi görünen Will. "Benim şahsi bağımsızlığım da bana göre seninki kadar önemli. Brooke'tan menfaatime dönük beklentilerim olduğunu düşünmeni gerektirecek sebep yok; tıpkı beni Bulstrode'la ilişkinin menfaate dayalı olduğunu düşünmeye sevk edecek sebep olmaması gibi. Amaçlar birer şeref meselesidir bence; kimse onları sınayamaz." Will bu noktada başını geriye atarak, "Para ve mevki meselesine gelince; duruşumu o tür kaygıların belirlemediğinin açık şekilde ortada olduğunu düşünüyorum," diye bitirdi sözünü.

Şaşıran Lydgate, "Beni çok yanlış anladın, Ladislaw," dedi. Kendini aklamaya öylesine kapılmıştı ki Ladislaw'ın söyledik-

lerinden alınabileceğini hiç düşünmemişti. "Hiç istemememe rağmen canını sıktıysam, bundan ötürü özür dilerim. Aslını istersen, seni dünyevi menfaatlere itibar etmeyen bir romantik olarak görürüm. Siyaset meselesine gelince de, buna sadece entelektüel bir tarafgirlik olarak bakıyorum."

"Bu akşam ikiniz de ne kadar nahoşsunuz!" diye araya girdi Rosamond. "Paranın mevzuya neden dahil edilmesi gerektiğini hiç anlamadım. Sohbet konusu olarak siyaset ve tıp yeterince can sıkıcı konular. Bu iki konu üzerine hem birbirinizle, hem de dünyanın geri kalanıyla tartışmayı sürdürebilirsiniz nasılsa."

Bunları söylerken ılımlı bir tarafsızlık yansıtan Rosamond, yerinden kalkıp çıngırağı çaldı ve çalışma masasına doğru yürüdü.

Karısı yanından geçerken elini ona uzatan Lydgate, "Zavallı Rosy!" dedi. "Böyle çekişmeler melek yüzlü masumlar için hiç eğlenceli değildir. Biraz müzik çal. Ladislaw'dan da sana eşlik etmesini iste."

Will gidince Rosamond, "Bu akşam seni sinirlendiren neydi, Tertius?" diye sordu kocasına.

"Beni mi? Asabi olan Ladislaw'dı. Tutuşmaya hazır bir kavdı sanki."

"Öncesinden bahsediyorum ben. Eve gelmeden önce bir şeyler canını sıkmış; öfkeli görünüyordun. Mr. Ladislaw'la yaşadığın tartışmanın başlamasına da bu sebep oldu. Seni öyle görmek beni çok üzüyor, Tertius."

"Öyle miydim?" dedi karısını pişmanlık çağrıştıran bir ifadeyle okşayan Lydgate. "Canavarın tekiyim anlaşılan."

"Canını sıkan neydi?"

"Haa, dışarıda bir şeyler... İşle ilgili."

Bu aslında mobilya faturasını ödemesi için sıkıştıran bir mektuptu. Ama Rosamond bebek bekliyordu ve Lydgate onu her türlü huzursuzluktan sakınmakta kararlıydı.

47

Gerçek aşk asla nafile değildir,
Çünkü gerçek aşk en yüce istifadedir.
Hiçbir sanat tasvir edemez onu; belki bahar,
Hani her şey o gelince serpilip açar.

Cennetin olduğu yerde ve o zamanda
Küçük bir çiçek açar orada,
Kökü aşağıda ve gözü yukarıda,
Keskinleşmiş toprakta ve semada.

Will Ladislaw'la Lydgate arasındaki tartışma bir cumartesi gecesi yaşanmıştı. Bunun etkisi, eve gittikten sonra Will'i gecenin ilerleyen saatlerine kadar, konuşmayı yepyeni bir huzursuzlukla tekrar tekrar düşünür halde uyanık tutacaktı.

Middlemarch'a yerleşme ve Mr. Brooke için çalışma kararını vermeden önceki tereddütlerin hepsi, bir zamandan beri bunu yapmamanın daha akıllıca olacağı yönünde bir hassasiyete dönüşüyordu. Bu yüzden Lydgate'e patlamış ama gösterdiği tavır onu iyiden iyiye huzursuz etmişti. Kendini aptal yerine mi koyuyordu? Ve bunu aptalın teki olmadığı yönündeki farkındalığı en yüksek noktadayken mi yapıyordu? Bu işin sonu nereye varacaktı?

Evet, kesin bir amaç yoktu ortada. İhtimallere dönük düşsel öngörüleri vardı Will'in elbette, ama hem tutkuya hem de hayallere sahip olup da, tutkularının sonuçlarını düşünme-

yen, tutkularını umutla sakinleştirip korkuyla dürtükleyecek düşlere sahip olmayan hiç kimse yoktur. Ancak hepimiz için geçerli olan bu durum, bazılarımızda çok farklı etkilere neden olur ve Will de 'yolu ortasından takip eden'[23] insanlardan değildi; üstelik kendi seçtiği ve atını anayolda eşkin adım yürüten centilmenlerin aptalca bulacağı küçük keyifler yerleştirilmiş yan yolları vardı. Dorothea'ya olan hislerinden kendine bir tür mutluluk çıkarışı bunun bir örneğiydi zaten.

Tuhaf gelebilir ama gerçektir: Mr. Casaubon'un şüphelendiği mutat bayağılık–adlı adınca söylemek gerekiyorsa, Dorothea'nın zihnine ilgi ve alaka olarak yerleşmiş yakınlığın, dul kaldığı takdirde Will'i koca olarak kabul etmeye meyledebileceği fikri– söz konusu kişi üzerinde herhangi ayartıcı, teslim alıcı etkiye sahip değildi. Hepimiz bir pratik cennet, bir 'öteki dünya' hayali kurmuşuzdur; ancak Will'in öyle bir arzu ve hayalle yaşadığı yoktu. Temelsiz olmakla suçlanabilecek düşünceler beslemeyi reddetmekle kalmıyor, nankörlük suçlaması karşısında kendini haklı çıkarması gerektiği hissiyle huzursuzlanıyordu; kendisiyle Dorothea arasında bir kocadan öte bariyerler olduğuna dönük gecikmiş bilinç, zihninin Mr. Casaubon'un başına gelebilecek şeye dair tahmin yürütmeyi bırakmasına yardım etmişti. Ve bunların ötesinde başka sebepler de vardı. Bildiğimiz gibi Will, saat camında herhangi bir çatlak belireceği düşüncesine bile tahammül edemeyen bir adamdı; Dorothea'nın ona bakışındaki, onunla konuşuşundaki sakin özgürlükten hem haz almış, hem de bunu görmekle çileden çıkmıştı ve onu olduğu haliyle hayal etmekte, onu bir şekilde dönüştürmeye özlem duymamakta enfes bir yan vardı. Latif, incelikli bir şarkının so-

[23] Shakespeare, *IV. Henry, II. Bölüm*, 2. Perde, 2. Sahne'deki Prens Henry tiradına gönderme. (D.C. notu)

kakta bağıra çağıra söylenmesinden kendimizi sakınmaz mıyız? Veya tek bir bakışımızın maliyetinin bile çok yüksek olduğunu düşünmekten gurur duyacağımız kadar zorlukla elde ettiğimizi nadir bir şeyin –belki heykeltıraş elinden çıkmış küçük bir parçanın veya bir gravürün– aslında sıradan ve hatta gündelik yaşamda öylesine edinebilecek bir şey olduğu haberini işitmekten kaçınmaz mıyız? Sahip olduğumuz şeyin niteliği, ona dönük duygularımızın niteliğine ve genişliğine bağlıdır; hayatın somut yönlerine pek az önem veren, aslen daha derin etkilere yönelen bir insanın, kendisinin ona beslediği türden hislere sahip olması, Will için bir servetin miras yoluyla alınması gibiydi. Başkalarının tutkunun nafileliği olarak adlandırabileceği şey, onun hayallerine ilave haz katıyordu; alicenap bir tavrın, hayallerini cezbeden daha seviyeli bir aşk şiirinin tecrübesini teyit ettiğinin farkındaydı. Dorothea'nın onun ruhuna ebediyen taht kurduğunu söylüyordu kendi kendine; başka herhangi bir kadın, onun ayağını dayadığı tabure seviyesine bile ulaşamazdı. Üzerinde yarattığı etkiyi ölümsüz hecelere dökebilse, ancak yaşlı Drayton'dan örnek vererek böbürlenebilirdi:

> Kraliçeler isterse memnuniyet duysun
> Fuzuli övgülerin sadakasıyla yaşamaktan.[24]

Ancak bu, sorgulanabilir bir neticeydi. Ve Dorothea için başka ne yapabilirdi Will? Teşlimiyet ve kendini adama kararlılığının onun için kıymeti neydi? Bunların cevabını vermek imkânsızdı. Onun menzilinin dışına çıkmayacaktı. Arkadaşları arasında, yakınları arasında kendisiyle olduğu gibi sade bir güvenle konuşabileceği kimseyi göremiyordu. Orada kalmasını

[24] Michael Drayton'un (1563-1631) *Ideas Mirrour* (*Fikrin Aynaları*) (1594) sone dizisinden 'Kaç Tane Ehemmiyetsiz Aptalca Şey' şiirinden.—*çn*

istediğini söylerse kalacaktı ve bunu çevresindeki alev püskürten ejderhaların tıslamalarına rağmen yapacaktı.

Will'in tereddütleri hep bu şekilde son bulurdu, ama kendi kararlılığıyla çelişmesi ve buna başkaldırması da nadir görülen şey değildi. Mr. Brooke namına gösterdiği toplumsal çabaların, dışarıdan bakan bazıları tarafından onun istediği kadar kahramanca görülmeyeceği düşüncesiyle Lydgate'le tartıştığı gecede olduğu gibi, sık sık huzursuzluğa kapıldığı oluyor ve bu daima başka bir huzursuzluk kaynağıyla ilişkiye geçiyordu: Kendi onurundan taviz vermeden veya Dorothea'nın şerefini tehlikeye atmadan onu bir daha göremeyecekti. Bundan dolayı, o nahoş gerçekleri inkâr edemeyeceğine göre, en kuvvetli yargısını inkâra saptı ve "Ben aptalın tekiyim," dedi.

Ancak buna rağmen, içine daldığı manevi çekişmenin kaçınılmaz şekilde Dorothea'ya dönmesiyle birlikte, daha önce de olduğu gibi onun varlığıyla hayata bağlandığının bilincine vardı ve ertesi günün Pazar olduğunu hatırlayınca, Lowick Kilisesi'ne gidip onu görmeye karar verdi. Zihninde bu düşünceyle uyudu, ancak sabah ışığının aklı çalıştırıcı etkisiyle giyinirken Bay İtiraz, '*Yapacağın şey Mr. Casaubon'un koyduğu Lowick yasağını fiilen ihlal olacak ve Dorothea bundan rahatsızlık duyacak,*' dedi.

'*Saçmalık!*' diye karşı çıktı Bay Heves. '*Beni bir bahar sabahı güzel bir taşra kilisesine gitmekten alıkoymak, onun için bile canavarca olur. Dorothea beni görmekten mutluluk duyacaktır.*'

'*Mr. Casaubon, gayet net şekilde ya kendisine rahatsızlık vermek ya da Dorothea'yı görmek için geldiğini düşünecektir.*'

'Onu rahatsız etmek için gittiğim doğru değil, ayrıca neden Dorothea'yı görmek için gitmeyeyim? Her şeyi daima kendine yontup huzura ermesi mi gerekiyor adamın? Başka insanların maruz kalmak zorunda olduğu sıkıntıları *azıcık idrak etsin. Kilisenin ve cemaatin tuhaflıklarından her zaman hoşlanmışımdır; ayrıca Tuckerları tanıyorum; onların sırasında oturacağım.'*

Will, Bay İtiraz'ı mantıksızlığın gücüyle susturduktan sonra, evden çıkıp güneşin tomurcuklanan dalların altına alabildiğine yayıldığı, yosunların, likenlerin ve kahverengiliği delip çıkan yeni sürgünlerin güzelliğini alabildiğine ortaya çıkardığı orman kıyısını Cennet'e uzanan yolu adımlarmış gibi geçerek, Halsell Common'dan Lowick'e kadar yürüdü. Dışarıdaki her şey günlerden Pazar olduğunu bilir ve onun Lowick Kilisesi'ne gidişini tasdik eder gibiydi. Will, bir şeyler keyfini kaçırmadığında kolaylıkla mutlu olurdu ve o gün de Mr. Casaubon'un canını sıkma düşüncesi onu fazlasıyla eğlendiriyor, yüzüne, ibret alınacak bir şeyden kaynaklanmamasına rağmen, güneş ışığının su yüzeyinde parlamasını andıracak kadar hoş bir saadet gülümsemesi yerleşmesini sağlıyordu. Ama zaten çoğumuz, yolumuza engel koyan kişinin iğrenç olduğu ve kişiliğinin bizde uyandırdığı tiksintinin birazını gerisingeri ona aktarmakta mahzur bulunmadığı yönünde kendimizle uzlaşmaya eğilimliyizdir. Will de böylece, küçük kitabı kolunun altında, elleri ceketinin ceplerinde, kiliseye giriş ve çıkışta nasıl sahneler yaşanacağını hayalinde canlandırır halde ve hafiften şarkı mırıldanarak yoluna devam etti. Kendi sözlerini bazen mevcut melodilere uydurarak, bazen de doğaçlama yaparak ezgiler deniyordu. Sözler tam anlamıyla ilahilere has değildi ama o Pazar faaliyetine kesinlikle uyuyordu:

Ah, aman, ah aman, ne ucuz bir neşeyle
Besliyor beni aşkım!
Varlığı hissedilmeyen bir temas, bir ışık,
Bir gölge ki çekip gitmiş:
Bir nefeslik rüya yakınlarda olabilir,
İçten yansıyan bir tını,
Birinin beni hayal ettiği,
bir diyar düşüncesi, onun tanındığı,
Sürgün edilmiş korkunun ürpertisi,
Tedavi edilmedik bir hastalık...
Ah, aman, ah aman, ne ucuz bir neşeyle
Besliyor beni aşkım!

Şarkı söylerken arada sırada şapkasını çıkartıp başını geriye savurduğunda ve zarif boynunu ortaya koyduğunda, ruhu havaya doyan bir baharın vücut bulmuş halini, belirsiz vaatlerle dolup taşan ışıltılı bir varlığı andırıyordu.

Lowick'e vardığında çanlar hâlâ çalıyordu ve gidip kimse gelmeden vaiz yardımcısının sırasına oturdu. Ancak cemaat toplandığında orada hâlâ yalnızdı. Vaiz yardımcısının sırası küçük şapelin giriş kısmında, Rektör'ün sırasının karşı hizasındaydı. Orasında burasında çatlaklar belirirken arada genç sürgünler de veren ağaç dalı misali yıldan yıla pek az değişen cemaati oluşturacak yerel simaların, beyaz badanalı duvarlar arasında ve koyu renk eski sıralar üstünde yerini alışına göz gezdirirken, Dorothea'nın gelmeyeceği korkusuna kapılmak için Will'in yeterli zamanı oldu. Mr. Rigg'in kurbağa suratı oraya yabancı ve aykırıydı ama bunun genel düzene görünüşte çarpıcı şekilde müdahale etmesine rağmen Waulelar'la Powderel'ler sıralarında yan yana oturuyordu; Samuel biraderlerin ya-

nakları her zamanki morumsu yuvarlaklığındaydı ve kulübeler ahalisinin muteber kısmı görev duygusuyla en iyi kıyafetlerine bürünmüş ve eskisi gibi üç nesli içinde barındırır halde gelmişti; yaşları nispeten ufak olan çocuklar, üstünde siyah cübbesiyle en yüksek yere yerleşen, onların nazarında muhtemelen mevki sahiplerinin başı ve gücendirildiği takdirde en büyük gazapları yağdıracak kişi olan Mr. Casaubon'a saygıyla bakıyordu. Lowick, 1831 yılına gelindiğinde bile huzurluydu,[25] Reform'un etkisi, Pazar ayininin ağırbaşlı mizacını aşamıyordu. Cemaat Will'i kilisede görmeye alışkındı ve ilahilere katılmasını bekleyen koro haricinde kimse ona özel dikkat yöneltmedi.

Dorothea nihayet bu tuhaf geri plan içinde, başında kalın yünlü kumaştan yapılma bonesi, sırtında Vatikan'da giydiği gri peleriniyle göründü. Zayıf gözlerine rağmen Will'i hemen seçti, ama sıraların arasındaki kısa koridor boyunca mihraba doğru yürürken benzinin hafifçe solması haricinde herhangi bir duygu belirtisi yansıtmadı ve yanından geçerken onu ciddi bir baş hareketiyle selamladı. Will ansızın kendisini de şaşırtacak şekilde tedirgin olmuş ve ilk selamlaşmanın ertesinde ona bakmaya cesaret edememişti. İki dakika sonra Mr. Casaubon giyinme odasından gelip Dorothea'yla yüz yüze bakacak şekilde yerini alınca Will, sürüklendiği felç halinin tamama erdiğini hissetti. Giyinme odasına açılan kapının üzerindeki küçük galeride toplanmış olan korodan başka yere bakamıyordu: Sefilce bir hata yapmış ve Dorothea'yı büyük bir sıkıntıya sürüklemiş olabilirdi. Onu görme ve başını çevirmeye cesaret edemeyişini seyretme avantajına sahip olan Mr. Casaubon'un sinirini

[25] Lowick, o dönemde İngiltere'ye yayılmış olan halk hareketlerinden, makine kırına olaylarından ve reform kışkırtmalarından uzak kalmıştı. (G.M. notu)

bozmak da artık eğlenceli gelmiyordu Will'e. Bunu önceden nasıl düşünememişti? Ama bir yandan oturduğu sırada etrafı Tuckerlarla sarılı olmadan tek başına kalacağı aklına hiç gelmemişti ve kürsüde başka bir yardımcı ruhban olduğuna bakılırsa, aile Lowick'ten taşınmıştı. Yine de Dorothea'dan tarafa bakamamasından, hatta onun oraya gelmesini münasebetsizlik olarak düşüneceği ihtimalini göz önüne almamasından ötürü kendine aptal yaftasını uygun görüyordu. Ancak o kafesten kurtulmanın bir yolu yoktu ve mektepli bir kız gibi kitabını açıp duaları buldu, gülünecek kadar abes, aksi ve hayatı boyunca katıldığı en uzun sabah ayinin sonunun gelmesini, kendi sefil görüntüsünü düşünerek beklemeye koyuldu. Bir kadının sırf görüntüsüne tapınan bir erkeğin hak ettiği de buydu zaten! Diyakoz, Mr. Ladislaw'ın Hannover'in icrasına katılmadığını görünce şaşırdı ve soğuk algınlığı falan kaptığını düşündü.

Mr. Casaubon o sabah vaaz vermedi ve kutsamalar yapılıp herkes yerinden kalkana kadar Will'in durumunda değişiklik olmadı. Lowick'te âdet 'seçkinlerin' önden çıkmasıydı. Cemaat dağılmaya başlarken üzerindeki büyüyü kırma arzusuna kapılan Will, başını kaldırıp doğruca Mr. Casaubon'a baktı. Ama onun gözleri geçmesi için yol verdiği Dorothea'nın üzerindeydi ve sonra da bakışlarını çekmeden karısının peşi sıra yürüdü. Will'in bakışlarıysa sıranın kenarını döndüğü sırada Dorothea'nın gözleriyle buluştu ve bunun karşılığı yine hafif bir baş selamı oldu, ama şimdi genç kadının yüzünde gözyaşlarını bastırmaya çalışır gibi telaşlı bir ifade vardı. Will de çiftin peşi sıra yürüyüp kiliseden çıktı, ama kilise avlusunun fundalığa açılan küçük kapısına yönelmişlerdi ve etraflarına hiç bakmamışlardı.

Will'in onları takip etmesine imkân yoktu ve tek yapabildiği, sabah umutlarla dolu olarak geldiği yolu gün ortasına kadar hüzünle yürümek olacaktı. Hem dışarıdaki ışık tamamen değişmişti şimdi, hem de içindeki.

48

Şurası muhakkak ki altın saatler griye dönüyor
Ve artık dans etmiyorlar, kaçmaya uğraşıyorlar nafile yere:
Beyaz lülelerinin rüzgârda dalgalandığını görüyorum...
Bana dönen her sima yabani,
Bitmek bilmeyen o ağır döniişün
Peşinde bir fırtına.

Dorothea'nın kiliseden çıkarken hissettiği kahır, Mr. Casaubon'un kuzeniyle konuşmamakta kararlı olduğunu anlamasından ve Will'in o şekilde ortaya çıkmasının aralarındaki yabancılaşmayı daha kuvvetli vurguladığını hissetmesinden kaynaklanıyordu. Will'in kiliseye gelmesi ona göre gayet mazur görülebilir bir davranıştı; hayır, hatta kendisinin de sürekli arzuladığı türden bir uzlaşmaya davet olarak düşünüyordu bunu. Muhtemelen o da –kendisi gibi– Mr. Casaubon ile rahat bir karşılaşma olacağını, el sıkışacaklarını ve dostane münasebetlerin geri kazanılacağını hayal etmişti. Ama şimdi Dorothea, bu umudun üzerinden tamamen sıyrılıp alındığını hissediyordu. Mr. Casaubon'un küskünlüğü varlığını bile tanımayacak seviyeye geldiğine göre Will, şimdi öncekinden de öte bir sürgüne uğramıştı.

Ve Mr. Casaubon o sabah çok iyi değildi, nefes darlığından mustaripti yine ve vaazı da bu sebeple bizzat vermemişti; Dorothea, kiliseye gelirlerken onun arabada pek az konuşmasına bu durum itibariyle şaşırmamıştı, ama kocası şimdi, Will Ladislaw konusunda hiçbir bahis açmayarak veya imada bu-

lunmayarak öncekinden de derin bir suskunluğa gömülmüştü. Kendi namına, bu konuyu açma şansı olmayacağını hissediyordu. Pazar günleri öğle ve akşam yemekleri arasında kalan saatleri genellikle ayrı geçirirlerdi; Mr. Casaubon kütüphanede uyuklardı, Dorothea da bu zamanı odasında sevdiği kitaplarla oyalanarak geçirmeyi âdet edinmişti. Cumbanın önündeki masanın üstünde bu kitaplardan oluşan küçük bir yığın vardı ve bunlar yazıldığı dilde okumayı Mr. Casaubon'dan öğrendiği Herodot'dan, eski dostu Pascal'a ve Keble'ın* *Hıristiyan Senesi*'ne kadar büyük çeşitlilik gösteriyordu. Ama o gün kitapların kapaklarını açıp elinden bıraktı ve hiçbirini okuyamadı. Her şey ona sıkıcı, kasvetli, bunaltıcı geliyordu: Kiros'un* doğumu öncesindeki kötü kehanetler, –aman, aman! Yahudi antikalıkları!– mütedeyyin vecizeler, en sevilen ilahilerin kutsal ezgileri... Hepsi tahtaya vurularak yaratılmış melodiler gibi sığ geliyordu kulağına; baharın çiçekleri ve çimenler bile, güneşi inatla saklayan öğleüzeri bulutlarının altında mat bir yansımaya sahipti; alışkanlık halini almış besleyici düşünceler bile, onun yegane refakatçisi olarak geçirecekleri gelecek günlerin bezginliğine şimdiden bürünmüş gibiydi. Zavallı Dorothea'nın açlığını çektiği şey başka türden veya daha dolu bir refakatti ve bu açlık, evlilik hayatının dayattığı kesintisiz çabalarla büyütülmüştü. Daima kocasının arzuladığı şey olmak için çabalıyor, ama olduğu şeyle onun hoşnutluğuna asla eremiyordu.

Kendi hoşlandığı, sahip olmayı kendiliğinden bir arzuyla umursadığı şeyse hayatından hariç tutulmuş gibi geliyordu; bir şekilde bahşedilse bile kocası tarafından ya reddediliyor ya da en azından paylaşılmıyordu. Will Ladislaw konusunda aralarında en baştan ihtilaf doğmuştu ve bu, aile mülküne dair hak iddialarına Dorothea'nın gösterdiği tepkiye verilen haşin

cevapla sona ermişti; Dorothea bu konuda kendisinin haklı, kocasının haksız olduğuna kesin şekilde inanmıştı, ama yapacağı bir şey yoktu. İşte bu çaresizlik, o gün her zamankinden daha acınası bir hissizleştirici etkiye kavuşmuştu ve Dorothea, sevgiyle bağlanabileceği şeylere her zamankinden fazla ihtiyaç duyuyordu. Güneş gibi, yağmur gibi doğrudan yarar verecek işlere özlem besliyordu ve öyle görünüyordu ki, asla gün yüzü görmeyecek sefilce uğraşıların gömülü olduğu düşsel bir mezarda yaşamaya mahkûm edilmişti. O gün bu mezarın kapısında durmuş ve Will Ladislaw'ın bir sıcak hareketlilik ve dostluk dünyasının gerilerine doğru çekilişini, giderken yüzünü ona doğru çevirişini seyretmişti.

Kitaplar faydasızdı. Düşünmek faydasızdı. Günlerden Pazardı, arabaya binip yeni doğum yapmış Celia'ya gidemezdi. Manevi boşluk ve hoşnutsuzluktan kaçıp sığınılacak bir yer yoktu ve Dorothea, o ruh haline kötü bir baş ağrısına tahammül eder gibi dayanmak zorundaydı.

Akşam yemeğinden sonra, karısının kendisine okuma yaptığı saat gelince, Mr. Casaubon, Dorothea'ya şöminenin ve ışıkların yakılmasını emrettiği kütüphaneye gitmeyi teklif etti. Canlanmış ve derin düşüncelere kapılmış gibiydi.

Kütüphaneye girdiklerinde Dorothea, kocasının bazı defterleri çalışma masasının üstünde düzenlediğini gördü ve şimdi bunların arasında en iyi bildiklerinden birini, diğer defterlerin içeriklerinin sıralandığı cildi alıp ona uzatmıştı.

Mr. Casaubon yerine otururken, "Bu akşam başka şeyler okumak yerine, elinde kalemle şu metni sesli şekilde okur ve söylediğim yerleri işaretlersen çok makbule geçer, hayatım," dedi. "Uzun zamandır aklımda olan bir eleme işleminin ilk saf-

hası bu ve devam ettikçe sana belli başlı seçme prensiplerini anlatacağım. İnanıyorum ki böylece benim amacıma entelektüel bir katılım gösterebileceksin."

Bu tavır, Mr. Casaubon'un Lydgate'le yaptığı kayda değer görüşmeden beri görülmeye başlayan emarelere ayrı bir anlam katıyordu, çünkü Dorothea'ya çalışmalarında yer verme konusundaki genel isteksizlik, yerini aksi bir duruma, ondan daha fazla ilgi ve iş gücü talep etmeye bırakmıştı.

Dorothea iki saat boyunca okuyup işaretleme yaptıktan sonra Mr. Casaubon, "O cildi ve kalemi yukarıya götürelim lütfen," dedi. "Gece okuması sırasında bu işi bitirebiliriz. Senin için yorucu oluyor mu, Dorothea?"

Dorothea sade bir gerçeği dile getirerek, "Daima senin işitmeyi en fazla istediğin şeyi okurum," diye cevap verdi; onun keyfini kaçıracak herhangi bir şeyi okumaktan veya yapmaktan gerçekten çekiniyordu.

Kocasının bütün kuşkuculuğuna ve kıskançlığına rağmen, onun vaatlerinin düzüstlüğüne inanması, Dorothea'nın çevresindeki insanları etkileyen en belirgin karakter özelliğinin, kendini en doğru ve en iyiye adama düşüncesinin arz ettiği gücün bir kanıtıydı. Mr. Casaubon yakın zamanda bu vasıfların kendisi için bir kazanım olduğunu hissetmeye ve onları korumasına almaya başlamıştı.

Gece okuması yapıldı. Gençliğine rağmen yorgun düşen Dorothea hemen sonra uykuya daldı. Bir süre sonra, ilk ânda dik bir yamacı tırmandıktan sonra günbatımıyla karşılaşmış izlenimi veren bir aydınlık hissiyle uyandı; gözlerini açınca kocasının, geceliğine sarınmış halde, içinde hâlâ közlerin ışıldadığı şöminenin yanındaki koltukta oturduğunu gördü. Do-

rothea'nın uyanacağını umarak ama onu yataktan doğrudan müdahaleyle kaldırmaktan kaçınarak iki mum yakmıştı.

Dorothea ânında doğrularak, "Hastalandın mı, Edward?" diye sordu.

"Sırtüstü yatmaktan rahatsız oldum. Bir süredir oturuyorum o yüzden."

Sabahlığını sırtına alan Dorothea ateşe odun attı ve "Sana okuma yapmamı istersin, değil mi?" dedi.

Mr. Casaubon, her zamanki kibarlığına ilaveten uysal bir sesle, "Minnettar kalırım, Dorothea," diye cevap verdi. "Uykum yok; zihnim tamamen berrak."

Dorothea, Lydgate'in ikazlarını hatırlamıştı. "Böyle uyarılma halleri sana yaramayabilir."

"Hayır, lüzumsuz bir uyarı hissetmiyorum. Düşünmek daha rahatlatıcı."

Dorothea ısrar edecek cesareti bulamadı ve akşam yaptıkları plan doğrultusunda bir saat kadar daha okudu, ama sayfaları daha hızlı geçiyordu. Mr. Casaubon'un zihni de daha dikkatliydi ve ufak bir sözel imanın gerisinde ne olduğunu sezer gibi, "Bu tamamdır, işaretleyebilirsin," veya "Sonrakine geçelim, Girit konusundaki ikinci ara deyişi kitaba koymayacağım," türünden kestirme müdahalelerde bulunuyordu. Dorothea, onun zihninin yıllarca emekledikten sonra, ancak kuşlara has olabilecek böyle bir hız göstermesi karşısında hayrete düşmüştü.

Sonunda Mr. Casaubon, "Defteri kapat artık, hayatım," dedi. "Çalışmamıza yarın devam ederiz. Uzun zamandır savsaklamıştım bunu ve tamamlandığını görmek beni mutlu edecek. Ama sen seçimlerimi yaparken takip ettiğim prensibin, münasip olanı vermek ve girişte listelenmiş tezlere lüzumsuz

tasvir katmaktan uzak durmak olduğunu anladın zaten. Bunu bu şekliyle açıkça kavramıştın, değil mi?"

"Evet," dedi Dorothea, biraz huzursuz bir tavırla. Yüreği daralıyordu.

"Ve şimdi sanırım biraz uzanabileceğim." Mr. Casaubon tekrar yattı ve mumları söndürmesini rica etti. Dorothea yanına gelip ortam sadece şömineden gelen mat ışımayla kırılmış bir karanlığa gömülünce, "Uyumadan önce senden bir ricam daha var," dedi.

"Nedir o?" diye sordu Dorothea, zihni endişeye teslim olurken.

"Ölümüm halinde arzularımı uygulayıp uygulamayacağını hür iradenle söylemeni istiyorum; uygun bulmayacağım şeyleri yapmaktan kaçınıp kendini arzu ettiklerimi yapmaya adayacak mısın?"

Dorothea gafil avlanmamıştı; birçok gösterge, kocasının kendisine yeni bir boyunduruk hazırlama niyetinde olduğunu kestirmeye yöneltiyordu onu. Hemen cevap vermedi.

Mr. Casaubon, biraz daha keskin bir tonla, "Ret mi ediyorsun bunu?" diye sordu.

"Hayır, henüz reddetmiş değilim." Dorothea'nın sesiyse, içindeki özgürlük ihtiyacının kendini ileri sürmesiyle birlikte gayet berrak çıkmıştı. "Ama ne olduğundan tamamen habersiz olduğum bir konuda beni bağlayacak sözler vermek çok ciddi bir şey ve bunun doğru olduğunu da sanmıyorum. Sevginin gereği olan, sevginin beni sevk edeceği her şeyi, söz vermeye gerek olmadan yaparım."

"Ama bunu kendi yargılarını kullanarak yaparsın; bense benimkiler doğrultusunda hareket etmeni istiyorum ve sen bunu reddediyorsun."

Birbirine zıt korkular arasında ezilen Dorothea, yalvarır gibi bir sesle, "Hayır, hayatım, hayır!" dedi. "Biraz düşünebilir miyim bunu? Seni rahatlatacak şeyi yapmayı tüm ruhumla arzuluyorum, ama böyle birdenbire söz veremem; ne olduğunu bilmediğim bir konuda hiç yapamam bunu."

"Benim arzularımın tabiatına güvenemez misin?"

"Bana yarına kadar izin ver," dedi Dorothea, yine yalvarır gibi.

"Öyleyse yarın konuşuruz."

Dorothea az sonra kulak kabarttığında onun uyuduğunu anladı, ama uyku artık kendisine haramdı. Bir taraftan yalan söylememek için kendini dizginlerken, bir taraftan da kocasını huzursuz etmekten kaçınıyordu; zihni, hayal güciinün ağırlığını kâh o yana, kâh diğer yana aktardığı bir çekişmeye kapılmıştı. Çalışmaları hariç tutulursa, kocasının hangi konuda onun gelecekteki eylemlerini etkilemek niyetinde olduğuna dair tahmin yürütemiyordu. Ancak kendini o materyal yığınlarını tasnif etmeye adayacağını umduğu açık şekilde belliydi ki, bu durumda da, prensiplere dönük belirsiz açıklamalar daha da şüpheli bir hal alıyordu. Zavallı çocuk, kocasının hayat boyu çalışmasına ve ihtiras beslemesine mal olan *Mitolojilerin Anahtarı*'nın güvenirliğine iyiden iyiye şüphe besler olmuştu. Bu konudaki yargılarının onunkinden iyi olduğunu bilmek de teselli edici değildi, çünkü kocasının benliğini riske atmayı göze aldığı ihtimallere, tarafsız ve sağlıklı bir hassasiyetle bakıyordu. Şimdi kendini, ezilip darmadağın olmuş mumyaları ve harabelerden ibaret bir mozaik olmanın ötesine geçemeyen bir geleneğin parçalarını tasnif ederek, geçersizleşmiş kuramları beti benzi doğuştan orman cinine benzeyen bir çocuk misali beslemeye çalışarak günler, aylar,

yıllar harcar şekilde canlandırıyordu hayalinde. Gayretle peşine düşülen etkin bir yanılgının, gerçeklik embriyolarını hayatta tuttuğu muhakkaktı; Lavoisier, bir yandan cevherin kendisini de sorgulayan altın arayışından, kimyanın bedeni için hazırlanmış bir ruhtan doğmamış mıydı? Ama Mr. Casaubon'un bütün geleneğin tohumunu teşkil eden unsurlar kuramı, asri buluşlar tarafından berelenecek şekilde gafil avlanmayacaktı; bu şey, kulağa aşina gelen ama gücünü ancak imkânsız oldukları yine aşinalık yoluyla ispatlanana kadar koruyabilen etimolojilerden daha somut olmayan esnek faraziyeler arasında yüzerek satıhta kalabiliyordu; mükellef bir Gog ile Magog[26] kavramından daha keskin çarpışmalara sahip bir şey oluşturma gereğiyle tecrübeden geçirilmemiş bir yorumlama metoduydu; hatta yıldızları iplikçiklerle birbirine bağlama planı olma itibarıyla yorumlama bile kabul edilemezdi. Ve Dorothea, bu garip bulmaca oyununa yönelik tahammülünü ve sabrını sık sık yoklamak zorunda kalıyordu; oysa hayatı daha değerli kılacak düşünsel bir yarenliğin hayalini kurmuştu o! Mr. Casaubon'un, çalışmalarının dünyaya arz edilebilir biçim alması konusunda, elde kalan son ihtimal olarak ona tutunmayı neden seçtiğini şimdi anlayabiliyordu. Önceleri, yaptıklarına dair her türlü ayrıntılı bilgiden onu uzak tutmak ister gibi görünüyordu, ama sonra yavaş yavaş, insan ihtiyacının düştüğü o korkunç darlıkla, edilmedik nispette hızlı gelebilecek bir ölüm düşüncesiyle...

Ve işte orada Dorothea'nın merhamet hissi kendi geleceğinden kocasının geçmişine, hayır, esasen o geçmişte beslenerek büyümüş ve halihazırda verdiği mücadeleye dönüşmüş

[26] 'Bin yıl tamamlanınca Şeytan [....] yeryüzünün dört bucağındaki ulusları -Gog'la Magog'u- saptırmak ve savaşmak için bir araya toplamak üzere zindandan çıkacak.' (Eski Ahit, Vahiy, 20:7-8) Kuran'da Ye'cüc ve Me'cüc olarak geçer.---*çn*

olan kaderine doğru yön değiştiriyordu: tek başına verilen çabalar, öze duyulan güvensizliğin baskısı altında zor nefes alan ihtiras, gerilemeye uğrayan amaç ve giderek ağırlaşan kollar, şimdi de tepede görülür şekilde titreşen kılıç! Dorothea onunla evlenmeyi hayatını adadığı amacı kolaylaştırma düşüncesiyle istememiş miydi? Ama o zaman söz konusu çalışmanın daha yüce bir şey olduğunu, kendini adayarak buna hizmette bulunabileceğini düşünüyordu. Kocasının ıstırabını dindirme uğruna –hatta bunun için söz verse bile– kısır yel değirmeni misali çalışması doğru olur muydu?

Ve öte yandan, onu reddedebilir miydi? "Beni sıkıştırıp kıpırdayamaz hale koyacak bu açlığa rıza göstermeyi reddediyorum!" diyebilir miydi? Yaşadığında onun için yapabileceğinden emin olduğu şeyi, ölümde reddetmek olurdu bu. Lydgate'in dediği gibi on beş yıl veya daha uzun süre yaşarsa, kendi hayatı da kesinlikle ona yardım ve itaat yolunda heba olacaktı.

Her şeye rağmen, kendini hayata adamakla ölüme ilişkin muğlak bir vaade adamak arasında derin fark vardı. Kocası yaşadığı sürece itiraz etmekte ve hatta reddetmekte hür olacağı bir şey dayatamazdı ona. Ama kendisinden, ne olduğunu belirtmeden bir şeylere söz vermesini istediğine göre –aklından birden fazla kere geçmesine rağmen inanmak istemediği bir ihtimalle– hayal edebileceğinin ötesinde taleplerde bulunabilecek kadar zalimce bir davranışa meyledebilir miydi? Hayır, onun kalbi sadece çalışmalarına bağlıydı; niyeti zafiyete düşen, başarısızlıkla sonuçlanmak üzere olan hayatını onunkiyle ikmal etmekti.

Ve şimdi, "Hayır, sen ölürsen çalışmalarına parmağımın ucunu bile dokundurmam!" derse, o bereli kalbi ezip paramparça etmek gibi gelecekti bu Dorothea'ya.

Sonunda kendini hasta, aklı karışmış, karar veremez, sessizce dua eder halde bulana kadar dört saat boyunca bu zihinsel çatışmayla öylece yattı. Uzun zaman hıçkırıp inlemiş çaresiz bir çocuk gibi sabahın ilk saatlerinde uyuyakaldı ve uyandığında Mr. Casaubon'un çoktan kalktığını gördü. Tantripp, beyefendinin duasını ettiğini, kahvaltısını yaptığını ve şimdi kütüphanede olduğunu söyledi.

İki kız kardeşe Lozan'dan beri hizmet eden ve sağlam yapılı bir kadın olan Tantripp, "Sizi hiç böyle solgun görmemiştim, madam," dedi.

Dorothea zayıf bir gülümsemeyle, "Yüzümü hiç capcanlı görmüş müydün sanki, Tantripp?" diye sordu.

"Eh, 'capcanlı' yerine 'bir Çin gülü gibi açar halde' diyelim. Ama sürekli o deri kitapları koklarsanız, ne hale gelirsiniz? Bu sabah biraz dinlenin, madam. Hasta olduğunuzu ve o her yanı kapalı kütüphaneye gidemeyeceğinizi bildirmeme izin verin."

"Ah, hayır, hayır! Oyalama beni. Mr. Casaubon özellikle istiyor kendisiyle olmamı."

Aşağıya inerken onun arzularını yerine getireceğine dair söz vermesi gerektiğinden emindi, ama bunu günün ilerleyen saatlerinde yapacaktı; henüz değil.

Dorothea kütüphaneye girince, Mr. Casaubon üstüne bazı kitapları yerleştirmekte olduğu masadan ona doğru döndü ve "Senin gelmeni bekliyordum, hayatım," dedi. "Bu sabah hemen çalışmaya başlamayı umuyordum, ama bir ihtimal dün fazla heyecanlandığımdandır, biraz keyifsizim. Hava şimdi daha ılıman olduğuna göre fundalıkta azıcık dolaşabilirim."

"Bunu duyduğuma sevindim. Korkarım ki dün gece zihnin fazla faaldi."

"Son olarak temas ettiğim noktaya dönmekte sabırsızlanıyorum, Dorothea. Umarım artık bana bir cevap verebileceksindir."

"Daha sonra bahçede yanına gelebilir miyim?" diye sordu Dorothea, böylelikle biraz soluklanacaktı.

Mr. Casaubon, "Yarım saat kadar Porsukağacı Yolu'nda olacağım," dedi ve onu yalnız bırakıp çıktı.

Çıngırağı çalıp Tantripp'den şal getirmesini isteyen Dorothea kendini bitkin hissediyordu. Birkaç dakika sonra hâlâ kütüphanede oturuyordu, ama önceki düşünce karmaşasına dair yeni herhangi bir şey yoktu: Uğrayacağı akıbete rağmen 'Evet' diyeceğini hissediyordu; çok zayıftı, topyekün boyun eğme haricinde bir şey yaparak kocası üzerinde olumsuz etki yaratma düşüncesi onu çok korkutuyordu. Tantripp bonesini takıp şalını omzuna sararken hiç kıpırdamadan, kendisine has olmayan ama hizmetkarın hep istediği şekilde pasif halde oturdu yerinde.

Bonenin kurdelesini bağlamayı tamamlayan ama elinden o narin, o güzel yaratık için başka şey yapmak gelmeyen Tantripp, bastırılması mümkün olmayan bir sevgi hezeyanıyla, "Tanrı sizi kutsasın, madam!" dedi.

Bu kadarı Dorothea'nın iyice gerilen hisleri için fazlaydı ve yüzünü Tantripp'in koluna gömüp gözyaşlarına boğuldu. Ama kısa zamanda kendini toparladı, gözlerini kuruladı ve camlı kapıdan fundalığa çıktı.

Tantripp, kahvaltı odasında bulduğu kahya Pratt'a, "O kütüphanedeki her cildin efendinle birlikte bir ölüler katakompunu boylamasını isterdim," dedi. Bildiğimiz üzere Roma'da bulunmuş, antik yerleri ziyaret etmişti ve diğer hizmetkarlara

Mr. Casaubon'dan söz ederken 'efendiniz' deyişinden başka zamir kullanmazdı.

Pratt güldü. Efendisini severdi ama Tantripp'ten daha fazla hoşlanıyordu.

Dorothea çakıllı yola çıkınca, daha önce de yaptığı gibi, ama bu sefer farklı nedenlerden ötürü tereddüt ederek yakındaki ağaç kümeleri altında biraz oyalandı. Sonra dostane teşebbüsünün hoş karşılanmayacağı yönünde bir korkuya kapıldı; istemediği ama teslim olması gereken sözle bağlanacağı yere varmak onu ölesiye korkutuyordu. Ne kanun mecbur ediyordu onu o şeyi yapmaya, ne de şu dünyaya dair herhangi bir düşünce: Sadece kocasının tabiatı ve kendi şefkatiydi mesele; evliliğin vurduğu boyunduruktan değil, idealden ibaretti mesele. Durumu en baştan bütünüyle net şekilde görmüş, buna rağmen zincirlere vurulmuştu: Onun ruhuna yalvararak sarılan tahrip olmuş, zavallı bir ruhu cezaya çarptıramazdı. Eğer bu zaafsa, Dorothea zayıf bir insandı. Ama yarım saat geçip bitmek üzereydi ve daha fazla gecikmemesi gerekiyordu. Porsukağacı Yolu'na girince kocasını etrafta göremedi, ama yol az ileride bir kavis yapıyordu ve kocasının serin günlerde bahçeye çıkarken kullandığı mavi pelerini ve kadife bereyi göreceğini umarak o yöne doğru ilerledi. Yolun kavisin gerisinde uzandığı yaz evinde dinleniyor olabileceği gelmişti aklına. Köşeyi dönünce onun taş masanın yanındaki bankta oturduğunu gördü. Kolları masanın üstündeydi ve alnı da onlara doğru eğilmişti, ama öne çekilen mavi pelerin yüzünü gizliyordu.

Kocasının, yaz evinin rutubetinden kaçınmak için orada kestirdiğini düşünen Dorothea, kendi kendine, '*Dün gece* çok yoruldu,' dedi. Hemen ardından, kendisine okuma yaptığında da kocasının daha rahat eder gibi sık sık o duruşu aldığını ha-

tırladı; hatta bazen sadece söylenenleri dinlerken değil, konuşurken de yüzünü o şekilde aşağıya çevirirdi. O yana ilerledi ve verandaya çıkarken, "Geldim, Edward ve konuşmaya hazırım," dedi.

Mr. Casaubon tepki vermeyince derin bir uykuda olduğunu düşündü. Elini onun omzuna koyarak, "Hazırım," diye tekrarladı. Hâlâ hareket yoktu. Dorothea bu sefer karmakarışık bir korkuyla eğilip bereyi aldı ve yanağını onun başına yaslarken telaşlı bir sesle, "Uyan hayatım, uyan!" diye seslendi. "Bana kulak ver. Cevabımı vermeye geldim."

Ama o cevabı veremeyecekti Dorothea.

Günün ilerleyen saatlerinde Lydgate yanında otururken sayıklar gibi, yüksek sesle düşünür gibi konuşuyor ve önceki gece aklından geçenleri anlatıyordu. Kiminle birlikte olduğunun farkındaydı ve ona ismiyle hitap ediyordu, ama her şeyi ona açıklamanın doğru olduğunu düşünmüştü; ona vardığı kararı kocasına anlatması için tekrar ve tekrar yalvarıyordu:

"Yanına mümkün olan en kısa zamanda gideceğimi söyleyin ona: İstediği sözü vermeye hazırım. Ama bunun üzerine düşünmek bile korkunçtu; hasta etti beni. Çok hasta değilim. Toparlanırım hemen. Gidip ona anlatın."

Ama kocasının gömüldüğü sessizlik bir daha hiç kırılmayacaktı.

49

Sihirbaz büyüsü için bile zor görev
Şu sincabın üstlendiği:
Kuyuya taş atmak kolaydır
Ama kim çıkaracak onları oradan?

Sir James Chettam, alnında ufak bir kırışıklık ve ağzının kenarında yoğun bir tiksinti ifadesiyle, "Umarım bunu Dorothea'dan saklayabiliriz," dedi.

Lowick Çifliği'nin kütüphanesindeki şöminenin önünde durmuş, Mr. Brooke'la konuşuyordu. Mr. Casaubon önceki gün toprağa verilmişti ve Dorothea henüz odasından çıkamıyordu.

"Bu zor olacak, biliyorsun, Chettam; vasiyetin hükümlerini yerine getirmesi gereken kişi durumunda ve bu meselelere girmeyi sever: mülk, arazi, o tür şeyler. Kendi düşünceleri var, biliyorsun." Mr. Brooke asabi bir hareketle gözlüğünü taktı ve bakışlarını elindeki katlanmış kâğıdın kenarlarında dolaştırdı. "Vasiyetin hükümlerini yerine getirmekten sorumlu kişi sıfatıyla, gerektiği gibi hareket edeceğinden emin olabilirsin; öyle davranacaktır Dorothea. Geçen Aralık ayında yirmi bir yaşına bastı, biliyorsun. Onu hiçbir şeyden alıkoyamam."

Sir James bir dakika boyunca hiçbir şey söylemeden gözlerini halıya dikti, sonra aniden başını kaldırıp bakışlarını Mr. Brooke'a kenetledi ve "Yapabileceğimiz şeyi size söyleyeceğim," dedi. "Kendini toparlayana kadar Dorothea'nın her türlü işten uzak tutulması lazım ve kıpırdayacak hale döner dönmez

bize gelecek. Celia ve bebekle birlikte olmaktan daha iyisi yok, bu dönemi böyle geçirecek. Ve siz de o arada Ladislaw'dan kurtulacaksınız; onu memleketten göndermek lazım." Bu noktada Sir James'in tiksintisi olanca yoğunluğuyla tekrar belirmişti.

Mr. Brooke ellerini arkasında kavuşturup pencereye yürüdü ve cevap vermeden önce hafif bir silkinmeyle sırtını dikleştirdi. "Sözde kolay bu dediğin, Chettam; söylemesi kolay ama yapması öyle değil, biliyorsun."

Öfkesini saygı sınırları dahilinde dizginlemeyi başaran Sir James, "Aziz beyefendi, onu buraya getiren ve sağladığınız meşgaleyle burada tutan bizzat sizsiniz," dedi.

"Doğru ama sebep göstermeden bir ânda gönderemem de, azizim. Ladislaw faydalı, gayet yetkin biri. Onu getirerek memleketin bu kısmına bir hizmette bulunduğumu düşünüyorum; hizmet yani, bilirsiniz." Mr. Brooke döniip söziinü bir baş hareketiyle noktalamıştı.

"Bu konuda tek söyleyebileceğim, memleketin bu kısmının onsuz yapamamasının acıklı bir durum olduğudur. Her ne halse, Dorothea'nın eniştesi olma sıfatıyla, adamın burada kalmasına, üstelik bunu genç hanımın kendi yakınlarının tasarrufuyla yapmasına şiddetle muhalefet etme hakkına sahip olduğumu düşünüyorum. Umarım karımın ablasının şerefine dönük bir meselede söz hakkım olduğunu kabul ediyorsunuzdur." Sir James giderek öfkeleniyordu.

"Elbette, azizim Chettam, elbette kabul ediyorum bunu. Ama sizinle farklı fikirlere sahibiz; farklı..."

"Casaubon'un davranışı konusunda farklı düşünmediğimizi ümit ediyorum," diye kesti onun sözünü Sir James. "Dorothea'nın şahsi hayatına en hakkaniyetsiz şekilde müdahale

etmiş olduğunu söylüyorum. Bundan, yani karısının ailesini tanıyıp saygıdeğerliğini anlamasına rağmen evliliği dahilinde böyle bir vasiyetname zeyli hazırlamasından daha alçakça, daha centilmenlikten uzak bir davranış olamayacağını ve bunun Dorothea'ya doğrudan hakaret kabul edilmesi gerektiğini söylüyorum!"

"Eh, Casaubon'un Ladislaw konusunda biraz buruk olduğunu biliyorsun. Bu hoşnutsuzluğun sebeplerini Ladislaw açıkladı bana, ama onun düşüncelerini, şu Thoth ve Dagon türünden falan şeyleri umursamıyordu; ayrıca Casaubon'un, onun kendisinden bağımsız duruma gelmesinden hoşlanmadığını düşünüyorum. Mektup yazışmalarını okudum, bilirsin işte. Zavallı Casaubon kitaplara biraz fazla gömülmüştü; dünyayı tanımıyordu."

"Ladislaw'ın o dünyaya biraz renk katması iyi olmuş öyleyse," dedi Sir James. "Ama ben şahsen Casaubon'un sırf Dorothea'yı ondan kıskandığı için böyle davrandığına inanıyorum ve dünyanın geri kalanı da geçerli sebebi adama karısının sağladığını düşünecektir. Bu da durumu, onun adının şu gençle anılmasını iyiden iyiye iğrenç kılıyor."

"Azizim Chettam, bu bir yere varmayacaktır, biliyorsun," dedi Mr. Brooke, oturup gözlüğünü tekrar takarken. "Hepsi Casaubon'un tuhaflıklarının bir parçası nihayetinde. Bu kâğıt, 'Mrs. Casaubon'un Tasarrufuna Amade Sinoptik[27] Çizelge' falan da vasiyetiyle birlikte çekmecesinde kilitliydi. Anlaşılan araştırmalarını Dorothea'nın yayınlamasını istiyormuş, ha? Ve o da yapacaktır bunu, biliyorsun; kocasının çalışma odasında fazlasıyla bulunurdu."

---

[27] Yunanca 'sinoptikos' deyişinden gelir ve 'aynı görüşü paylaşan/yansıtan, mukayeseli, uyumlu, aynı kökten' anlamındadır. Yeni Ahid'deki dört İncil için de kullanılır.—*çn*

"Azizim!" dedi Sir James sabırsızlıkla. "Mesele onun orada veya şunun burada olması değil. Soru şu: Genç Ladislaw'ın buradan gönderilmesinin uygun olacağında benimle hemfikir misiniz?"

"Eh, aciliyeti olan bir şey değil. Belki zaman içinde, yavaş yavaş gündeme gelir. Dedikodu konusuna gelince; bilirsiniz, onu göndermek dedikoduların önüne geçmeyecektir. İnsanlar aslını esasını bildiği şeyleri değil, dillerine hoş gelen şeyleri söylüyor." Mr Brooke, gerçekleri kendi arzusuna göre yontmaya başlamıştı. "Ladislaw'ın önünü belli bir noktaya kadar kesebilirim," diye devam etti. "*Pioneer*'in idaresini ondan alabilirim falan, ama adamı arzusu hilafında memleketten gönderemem ve bunu arzu etmeyeceğini biliyorsun."

Mr. Brooke, geçen yıl havaların nasıl gittiğinden bahsedermiş gibi sükunetle ısrar ediyordu tezinde. Konuşmasını her zamanki sıcakkanlılığı ve çileden çıkarıcı inadıyla başını sallayarak tamamlamıştı.

"Tanrım!" dedi Sir James, hiç sergilemediği kadar hararetli bir coşkuyla. "Bir görev ayarlayalım ona, bunun için para sarf edelim. Sömürge Valisi sıfatıyla falan gönderelim buradan! Grampus yanına alabilir, Fulke'ye* de yazabilirim meseleyi."

"Ladislaw'ı bir büyükbaş hayvan gibi gemiye koyup gönderemezsin buradan, aziz dostum; adamın kendi fikirleri, düşünceleri var. Yarın benim yanımdan ayrılsa, memlekette adından daha fazla söz edildiğini duymaya başlarsın. Ondaki konuşma ve yazma kabiliyetiyle pek az ajitatör yarışabilir; 'ajitatör' diyorum, bilirsin."

"Ajitatör!" dedi Sir James, daha keskin vurgularla ve bu

karşılığının söz konusu kişiye olan nefretini daha iyi ifade ettiği hissiyle.

"Mantıklı bak duruma, Chettam. Dorothea'ya gelelim. Dediğin gibi, mümkün olan en kısa zamanda Celia'nın yanına gitmesi en iyisi. Senin evinde kalabilir, o arada işler sessizce yoluna girer. Silahlarımızı alelacele ateşlemeyelim, bilirsin. Standish danışmanlık yapar bize. Ayrıca haberler, duyulmalarına bile fırsat kalmadan bayatlayıp gider. Benim bir şey yapmama gerek kalmadan Ladislaw'ın buradan gitmesini sağlayacak yirmi şey gerçekleşebilir, bilirsin."

"Öyleyse bundan bir şeyler yapmayı reddettiğiniz sonucunu mu çıkarmam lazım?"

"Reddetmek mi, Chettam? Hayır. Ben öyle bir şey demedim. Ama ne yapabileceğimi sahiden kestiremiyorum şu ân itibariyle. Ladislaw bir centilmendir."

"Bunu duyduğuma memnun oldum." Duyduğu öfke, Sir James'in kendini biraz kaybetmesine sebep olmuştu. "Casaubon'un centilmen olmadığından da eminim artık."

"Eh, bıraktığı vasiyetname zeyliyle Dorothea'yı tekrar evlenmekten topyekün men etse daha kötü olurdu, biliyorsun."

"Bilmiyorum," dedi Sir James. "Öylesi daha az terbiyesizce olurdu."

"Zavallı Casaubon'un ucubeliklerinden biri işte! O kriz beynini biraz altüst etti. Bu meselenin bir yere varacağı yok zaten. Dorothea asla aklından bile geçirmez Ladislaw'la evlenmeyi."

"Ama bu zeyilname, herkesi Dorothea'nın bunu istediğine inandıracak şekilde düzenlenmiş. Dorothea konusunda o yönde herhangi bir şüphem yok." Sir James kaşlarını çatarak durakladıktan sonra, "Ama Ladislaw'dan şüpheliyim," diye ek-

ledi. "Açıkça ifade ediyorum size: Ladislaw'dan şüpheleniyorum."

"Bu konuda derhal bir şey yapmam mümkün değil, Chettam. Aslına bakılırsa, onu paketleyip –Norfolk Adası'na[28] falan– göndermek mümkün olsa bile, konuyu bilenler nezdinde Dorothea açısından çok daha kötü bir manzara oluşur. Ona güvenmiyor gibi görünürüz; güvensizlik besliyor gibi yani, biliyorsun."

Mr. Brooke'un tartışma götürmeyecek bir noktaya parmak basması Sir James'i yatıştırmadı. Meseleyi daha fazla tartışmak istemediğini ifade eder şekilde şapkasına uzanırken, dinmemiş bir hararetle, "Tek diyebileceğim, Dorothea'nın, çevresindeki insanların umursamazlığı yüzünden bir kere kurban edildiği kanaatinde olduğumdur," dedi. "Ve şimdi, ağabeyi sıfatıyla onu korumak için elimden gelen her şeyi yapacağım."

"Onu mümkün olduğunca çabuk şekilde Freshitt'e getirirsen bundan da fazlasını yapmış olursun, Chettam. Bu planı onaylıyorum."

Mr. Brooke, tartışmayı kazanmış olmaktan memnuniyet duyuyordu. Böyle bir zamanda, ayrışma her ân gerçekleşebilecekken ve seçmenler ülkenin menfaatlerine kimin en iyi hizmet edeceğine karar vermenin eşiğindeyken, Ladislaw'la yolunu ayırmak hiç makul olmazdı. Mr. Brooke sonucun kendisini Parlamento'ya taşıyacağına samimiyetle inanıyordu, çünkü zihin güciinii ulusun hizmetine samimiyetle sunmuştu.

[28] Avustralya, Yeni Zelanda ve Yeni Kaledonya arasında yer alan, Britanya ceza kolonilerinden birinin bulunduğu ada.—*çn*

50

"İşte, şu cahil hoca verecek bize vaaz."
"Hayır, babamın ruhu üzerine yemin ederim ki yapamaz,"
Dedi denizci. "O iş cesaret ister biraz,
İncil'i ondan öğrenecek değiliz.
İmanımız tamdır, Tanrı'yı biliriz,
Gör bak neler yumurtlayacak bu merdümgiriz."
—*Canterbury Hikâyeleri*[29]

Dorothea, tehlikeli sorular sormaya başlayana kadar yaklaşık bir hafta boyunca Freshitt Hall'de güvende kaldı. Sabahları üst katın küçük kış bahçesine açılan en güzel oturma odasında Celia'yla geçiriyordu. Bir demet karışık menekşe buketi gibi beyazlara ve leylaklara bürünen Celia'yla birlikteyken sohbetleri, bebeğin onun tecrübesiz zihnine gayet belirsiz gelen olağanüstü bir hareketiyle kesintiye uğruyor, bunun yorumlanması için derhal kehanet ocağı rolü üstlenmiş olan sütanneye müracaat ediliyordu. Dorothea, üstünde matem elbisesi ve yüzünde aşırı bir hüzün yansıttığı için kardeşini kaygılandıran ciddi ifadeyle pencerenin yanında oturuyordu; Celia'nın sıkıntısı, sağlığında o kadar donuk ve sıkıntı verici olan bir kocayı düşünmekten değil –ah, ah!– Sir James'in her şeyi anlatmış olmasından ve Dorothea'nın meseleden kaçınılmaz hale gelene kadar haberdar olmaması gerektiğini söylemiş olmasından kaynaklanıyordu.

[29] 'Kanun Adamı'nın Hikâyesi'nden.—*çn*

Öte yandan Mr. Brooke, kendisine bir görev yüklenen yeğeninin fazla uzun süre pasif kalmayacağını öngörürken haksız değildi: Dorothea kocası tarafından evlilikleri sırasında yapılan vasiyetnamenin içeriğini gayet iyi tahmin ediyordu ve kendini durumunun bilincine varacak kadar toparlar toparlamaz zihni, Lowick Malikanesi'nin sahibesi sıfatıyla bu mülke bağlı yaşayan insanlar için neler yapması gerektiğine sessizce kaymıştı.

Bir sabah amcası mutat ziyaretlerinden birini gerçekleştirmek için Dorothea'nın yanına uğramıştı. Her zamankinden daha heyecanlı bir tavırla Parlamento'nun dağıtılmasının yakın olduğundan bahsederken, "Lowick'te kimin oturacağına karar verme zamanımın geldiğini düşünüyorum artık, amca," dedi Dorothea. "Mr. Tucker emekli edildikten sonra, kocamın onun yerini alacak bir ruhbandan söz ettiğini işitmedim. Anahtarları alıp Lowick'e gitmem ve onun evraklarını incelemem lazım. Onun isteklerine ışık tutacak bir şeyler bulabilirim."

"Acele etme, hayatım," diye cevap verdi Mr. Brooke, sakin bir tavırla. "İstiyorsan zaman içinde yavaş yavaş yaparsın bunu, biliyorsun. Ama ben masalara, çekmecelere göz gezdirdim ve bir şey göremedim; vasiyetname ve hani şu bildiğin derin konulara dair yazılardan başka evrak falan yoktu etrafta. Her şey yavaş yavaş hallolur. Diğer konuya gelince, birilerinin onunla ilgilenmesi için bir şeyler yaptım bile ve iyi sonuç aldığımı söylemem lazım. Mr. Tyke ciddi referanslarla tavsiye edildi bana, ama onunla görüşmeden önce yapılacak başka işlerim var. İnanıyorum ki havarilere yaraşır bir adam kendisi; sana uyacak biri yani, hayatım."

"Mr. Casaubon arzularını ifade eden bir şey bırakmadıysa, sözünü ettiğin kişi hakkında daha fazla bilgi edinmek ve kendim karar vermek isterim, amca. Kocam belki vasiyetnamesine

evrak ilave etmiştir; bana bazı talimatları olabilir." Kocasının çalışmalarına dönük bu tahmin en başından beri Dorothea'nın aklındaydı.

Gitmek üzere ayağa kalkan Mr. Brooke, ellerini yeğenlerine uzattı. "Rektörlükle veya araştırmalarıyla ilgili hiçbir şey yok, hayatım, bir şeye rastlamadım. Vasiyetnamede de yok zaten."

Dorothea'nın dudağı titredi.

"Hadi, bu şeyleri düşünmene lüzum yok henüz. Yavaş yavaş, zamanla, biliyorsun."

"Artık gayet iyiyim, amca; bunlarla kendim ilgileneceğim."

Dorothea gidip her şeyi gözden geçirmekte ısrar ederse bunun kendi kabahati olmayacağını Chettam'a anlatma telaşıyla acele ederek, "Tamam, tamam, bakarız," dedi Mr. Brooke. "Ama artık gitmem lazım; işlerin sonu gelmiyor. Kriz ortamındayız, siyasi kriz, bilirsin. İşte sana Celia ve küçük beyefendi; teyzesin artık, biliyorsun, ben de bir tür büyükbaba sayılırım."

Amcası çıkınca Dorothea arkasına yaslandı ve dalgın bakışlarını kucağında kavuşturduğu ellerine dikti.

"Bak, Dodo!" dedi Celia, her zamanki rahat ama vurgulu ses tonuyla. "Bak ona! Böyle bir şey gördün mü hiç?"

Dorothea gözlerini aklı bambaşka bir yerdeymiş gibi kardeşine çevirirken, "Nedir o, Kedicik?" diye sordu.

"Ne mi? Ah, üst dudağını yüz ifadesi yaratmaya çalışır gibi nasıl da aşağıya çekiyor! Harika değil mi? Kafasında minik düşünceler doğmaya başladı bile belki. Keşke sütanne burada olsaydı. Şuna bak!"

Dorothea o yana bakarken gülümsemeye çalıştı, ama bir za-

mandır biriken iri bir gözyaşı damlası yanağından süzülüvermişti.

"Üzülme, Dodo; bebeği öp. Neler düşünüyorsun böyle derin derin? Her şeyi layığıyla yaptığından eminim. Artık huzur bulman lazım."

"Sir James beni arabayla Lowick'e götürebilir mi? Ortalığı gözden geçirmek, benim için yazılıp bırakılmış bir şeyler olup olmadığına bakmak istiyorum."

"Mr. Lydgate gidebileceğini söyleyene kadar yapamazsın bunu. Ve henüz söylemedi. Ah, geldiniz mi, hemşire? Bebeği alıp koridorda gezinin biraz. Ah evet, Dodo, ayrıca her zamanki gibi aklında yanlış şeyler var; bunu görebiliyor ve huzursuz oluyorum."

"Nerede yanlış yaptım, Kedicik?" diye sordu Dorothea, çok uysal bir tavırla. Celia'nın ondan bilge olduğunu kabul etme noktasına gelmişti ve sahiden yaptığı hatanın ne olduğunu biraz korkarak da olsa merak ediyordu. Celia yakaladığı avantajın farkına varmıştı ve bunu kullanmakta kararlıydı. Kimse Dodo'yu onun kadar tanıyamaz veya onu nasıl idare edeceğini bilemezdi. Bebeği doğduğundan beri, Celia edindiği zihinsel metanetle sakin bir bilgeliğe kavuşmuştu. Ona göre bir bebeğin olduğu yerde her şey yeterince düzgündü ve genel anlamıyla kusur veya hata, bu dengeleyici merkezin eksikliğinden kaynaklanıyordu.

"Aklından geçenleri neredeyse olduğu gibi görebiliyorum, Dodo," dedi Celia. "Sırf Mr. Casaubon arzu etti diye yapabileceğin rahatsızlık verici bir şeyler olup olmadığını araştırmak istiyorsun. Sanki öncesinde yeterince rahatsızlık çekmemişsin gibi. Kocan hiçbirini hak etmiyordu, bunu bir gün anlayacak-

sın. Çok kusurlu davrandı. James müthiş öfkeli ona. Seni hazırlamak için bazı şeyleri anlatsam iyi olacak."

"Beni endişelendiriyorsun, Celia," dedi Dorothea yalvarırcasına. "Ne demek istediğini hemen söyle." Mr. Casaubon'un onu mirasından mahrum etmiş olabileceği geçmişti ilk ânda aklından, ama bu da fazla ıstırap verecek bir şey değildi nihayetinde.

"Vasiyetnamesine bir zeyilname ilave ederek evlenmen halinde mirasın senden alınacağı şartını koymuş... Ancak burada..."

"Bunun zerre kadar önemi yok," diye onun sözünü çabucak kesti Dorothea.

"Herhangi biriyle değil, Mr. Ladislaw'la evlenmen kastediliyor," dedi Celia, inatçı bir sükunetle devam ederek. "Bir bakıma elbette zerre kadar önemi yok, çünkü Mr. Ladislaw'la *asla* evlenmezsin zaten ve yaptığı bu şey sadece Mr. Casaubon'un kötü ruhluluğunu ortaya seriyor."

Kan, Dorothea'nın yüzüne ve boynuna acı verecek şiddetle hücum etmişti. Ama Celia ona aklını başına getirecek gerçeklik dozunu başarıyla verdiğini düşünüyordu. Bu da Dodo'nun sağlığına zarar veren düşünceleri ortadan kaldırmaya yetecekti. Böylece en düz sesiyle, bebek kıyafetlerinden söz eder gibi devam etti: "James öyle diyor. Bunun iğrenç bir şey olduğunu, centilmenliğe katiyen sığmadığını söylüyor. Ve ondan adil yargıç da bulamazsın. Mr. Casaubon sanki insanların Mr. Ladislaw'la evlenmek istediğin düşüncesine kapılmasını özellikle arzulamış ki, bu saçma sapan bir şey. James bunun, Mr. Ladislaw'ın sana paran için talip olmasını engellemeye yönelik bir tedbir olabileceğini söylüyor aslında. Mrs. Cadwallader ise

'beyaz fareli bir İtalyan'la'[30] evlensen daha yerinde davranmış olacağını söyledi!" Celia kalkıp omuzuna hafif bir şal alarak kapıya doğru yürürken, ses tonunu hiç değiştirmeden, "Ben gidip bebeğe baksam iyi olacak," dedi.

Dorothea o arada tekrar buz kesmişti ve gövdesini savurur gibi bir hareketle koltukta arkasına yaslandı. O ânda yaşadığı tecrübeyi, hayatının yeni bir form aldığı, hafızasının kendini karışım halinde oluşan yeni organlara göre ayarlayamadığı bir başkalaşımın muğlak, telaşlı farkındalığıyla mukayese edebilirdi. Her şey hal, yön ve görünüm değiştiriyordu: kocasının tutumu, kendisinin ona yönelik itaatkar hisleri, aralarında yaşanan her çekişme ve hepsinin ötesinde, Will Ladislaw'la olan ilişkisinin bütünü... Dünyası çırpıntılı, kasılmalı bir değişim haline bürünmüştü; kendine dair açık şekilde söyleyebileceği tek şey, beklemesi ve her şeyi baştan düşünmesi gerektiğiydi. Onu günah işler kabilinden dehşete düşüren bir değişimdi bu; düşüncelerini ondan saklayan, belki de yaptığı ve söylediği her şeyi alçaltan, çarpıtan, sapkınlaştıran rahmetli kocasına dönük şiddetli bir tiksinti şokuydu bu. Ve bir yandan da onu ürpertilere salan başka bir değişimin de bilincine varıyordu: Kalbinde aniden doğan, Will Ladislaw'a dönük hasret. Daha önce hangi şart altında olursa olsun, onun âşığı olacağı düşüncesi aklına tek bir kere bile girmemişti ama şimdi, başka birinin bu kişiyi öyle bir bakışla gördüğüne –hatta belki onun da öyle bir ihti-

[30] Kitapta Will Ladislaw'dan dört kez 'beyaz fareli İtalyan' olarak söz edilir. Broadview Press edisyonunun bu konuda referans bulamayan editörü Gregory Maertz, Profesör April Alliston'un yardımına başvurmuş ve bunun Wilkie Collins tarafından *Middlemarch*'tan on yıl önce yazılan *The Woman in White* (1859-1860) başlıklı romana gönderme olduğunu öğrenmiş. Bu romandaki kötü karakter Kont Fosco garip bir evcil hayvan koleksiyonuyla seyahat eder ve hayvanların biri de beyaz faredir. (D.C. notu)

malin bilincinde olduğuna– dönük ani aydınlanmanın etkisine kapılmıştı ki, buna zihnine hızla çullanan, uygunsuz şartlara ve meselelerin yakın zamanda çözülmeyeceğine dair fikirler de eşlik ediyordu.

Ona çok uzun –ne kadar olduğunu kestiremeyeceği kadar uzun– gelen bir zaman sonra Celia'nın, "Bu kadarı yeterli, hemşire," dediğini duydu. "Kucağımda ağlamadan duracaktır. Siz yemeğe gidebilirsiniz ama Garratt yan odada bulunsun."

Celia ablasına dönüp onun koltuğunda arkasına dayanmış halde öylece oturduğunu görünce, "Düşüncem şu, Dodo," dedi, "Mr. Casaubon, hain ve kindar biriydi. Ben de James de ondan hiçbir zaman hoşlanmadık. Bence ağzının kenarları hainliğini gayet iyi ifşa ediyordu. Ve şimdi o yönde davrandığına göre eminim ki dinimiz, kendini onun yüzünden huzursuz etmeni gerektirmez. Çekilip hayattan alındıysa bu, merhametin bir ifadesidir ve senin de buna şükran duyman gerekir. Artık yas tutmamalıyız, değil mi bebeğim?" Celia bu son soruyu dünyada bir merkez, bir duruş oluşturduğundan bihaber, şimdiden tırnaklara kadar eksiksiz mükemmel yumruklara, takkesini çıkartıp gördüğünüzde ne yapacağınızı şaşıracağınız saçlara sahip olan, kısacası Batı formunda bir Buda görüntüsü sunan oğluna cevap alacağından eminmiş gibi bir tavırla sormuştu.

***

Yaşanan bu kriz Lydgate'in çağrılmasını gerektirmiş ve onun yaptığı ilk şey de "İyi görmedim sizi, Mrs. Casaubon, aşırı bir heyecan mı yaşadınız?" diye sorduktan sonra nabzını yoklamak için izin istemek olmuştu. Dorothea'nın eli mermer soğukluğundaydı.

"Lowick'e gidip evraklara bakmak istiyor," dedi Celia. "Yapmaması gerekir, değil mi?"

Lydgate bir süre cevap vermedi, sonra Dorothea'ya bakarak, "Yapmaması gerektiğinden emin değilim," dedi. "Kanaatimce Mrs. Casaubon zihnini en iyi dinlendirecek şeylerle meşgul olmalı. Bu dinlenme de her zaman yasaklarla gelmez."

"Teşekkür ederim," dedi Dorothea. "Bunun bilgece bir karar olduğundan eminim. İlgilenmem gereken çok şey var. Neden burada atıl halde oturayım?" Sonra, yaşadığı sarsıntıyla ilgili olamayan konuları hatırlama telaşına kapılarak, "Sanırım Middlemarch'ta herkesi tanıyorsunuz, Mr. Lydgate," diye ekledi. "Sizden mühim bir yardım rica edeceğim. Önemli bazı meseleleri halletmem lazım. Hayatımı bir düzene koymam gerek. Mr. Tyke'yi tanıyorsunuz ve..." Ama Dorothea'nın gücü tükeniverdi; çözülüp gözyaşlarına boğuldu. Lydgate de hemen ona bir doz *sal volatile*[31] hazırladı.

Lydgate evden ayrılmadan önce kendisiyle görüşmek isteyen Sir James'e, "Mrs. Casaubon'un arzu ettiği gibi davranmasına izin verin," dedi. "Bence herhangi bir reçeteden ziyade özgürlüğe ihtiyacı var."

Zihni o raddede uyarılmış halde olan Dorothea'yla ilgilenmek, genç kadının hayatındaki zorlayıcı tecrübelere dair doğru yargılara varmasını sağlamıştı. Hayatını baskılamanın zorlukları ve çelişkilerinden mustaripti kadıncağız; şimdi kendini, hapis kaldığı bir yerden salıverilmişken bir başkasına kapatılmış gibi hissediyor olmalıydı.

[31] Kokulu tuzlarda kullanılan amonyum karbonat.—*çn*

***

Celia'nın vasiyetname konusundaki nahoş gerçeği Dorothea'ya söylediğini öğrenince, Lydgate'in tavsiyesini uygulamak Sir James için kolaylaşmıştı. Artık bunun önüne geçmenin çaresi ve ayrıca yapılması gereken bir şeyi daha fazla ertelemenin anlamı yoktu. Böylece baldızının kendisini Lowick'e götürme ricasını ertesi gün yerine getirdi.

"Şu sıralar burada kalmak istemiyorum," dedi Dorothea. "Dayanamam buna. Freshitt'de Celia'yla çok daha mutluyum. Ne yapmam gerektiğini, Lowick'e uzaktan bakarak daha iyi anlayabileceğimi düşünüyorum. Biraz da Çiftlik'te amcamla birlikte kalıp o eski yürüyüşlere çıkmak, köydeki insanların arasına karışmak istiyorum."

O ânda Çiftliği esasen genç Ladislaw'ın musallât olduğu bir yer olarak değerlendiren Sir James, "Bence bunun zamanı değil," dedi. "Amcanızın siyasetçi misafirleri oluyor ve öyle meselelerden uzak durmanız daha iyi."

Dorothea ile aralarında, vasiyetnamenin münasebetsiz maddesiyle ilgili bir konuşma geçmemişti henüz; ikisi de bu konunun açılmasını imkânsız görür gibi davranıyordu. Sir James, nahoş konular söz konusu olduğunda erkekler arasındayken bile utangaç davranırdı ve Dorothea da kocasının adaletsizliğini daha fazla afişe edeceği düşüncesiyle, bu konu kendisine yasaklanmış gibi bir hisse kapılıyordu. Ancak bir yandan da Sir James'in, kendisiyle kocası arasında geçen ve Will Ladislaw'ın mülk üzerinde manevi hakları olup olmadığını kapsayan konuşmayı bilmesini istiyordu; çünkü böylece, kocasının tuhaf

bir kabalığa sahip vasiyetinin, lafının edilmesi bile yakışık almayacak özel hislerden değil, belli bir hak iddiasına gösterdiği keskin direnişten kaynaklandığını açıkça anlamış olacaktı. Öte yandan Dorothea, bunun bilinmesini Will'in menfaati bakımından da arzuladığını inkâr edemezdi, çünkü çevresindeki kişiler Will'i hâlâ Mr. Casaubon'un hayırseverliğinin bir nesnesi olarak görüyordu. Neden beyaz fareyle gezen bir İtalyan'la mukayese edilsindi ki? Şeytani bir parmak tarafından karanlıkta imal edilmiş gibi görünen bu çarpık alaycılık yansıtan ifade de Mrs. Cadwallader'e aitti.

Lowick'e gidince Dorothea, çalışma masasını, çekmeceleri, kocasının özel notlarını koyabileceği her yeri araştırdı, ama birçok rehber talimatın başlangıcını oluşturan 'Sinoptik Çizelge' haricinde özellikle kendisine hitaben yazılmış herhangi şey bulamadı. Mr. Casaubon, başka her şeyde olduğu gibi bu görevi ona miras bırakmakta da ağır ve tereddütlü davranmış, çalışmalarını aktarma planında da tıpkı o çalışmaları nihayete erdirmekte olduğu gibi loş ve tıkanık bir ortamda hareket ettiği hissiyle sıkışmıştı; eserinin düzenlenmesi konusunda Dorothea'nın yeterliğine duyduğu güven, herhangi bir redaktöre duyduğu güvenden öte değildi. Ama hiç değilse Dorothea'nın tabiatına dönük bir güven inşa edebilmişti: Kararlılık gösterdiği şeyi yapabilecek bir kadındı ve kocası adına inşa edilecek mezar konusunda verdiği sözle beraber gelen prangaların altında zahmetle çabalayışını hayal edebilmişti. (Mr. Casaubon elbette ki ortaya çıkacak ciltleri 'mezar' olarak değil, *Mitolojilerin Anahtarı* olarak anıyordu.) Fakat aylar aradaki mesafeyi daha hızlı kapatıp ona ulaşmış ve planların uygulamaya konması gecikmişti; Dorothea'nın hayatında mevcudiyetini devam

ettirmesini istediği soğuk pençe konusunda, ancak muğlak bir yemin talep edecek kadar zaman bulabilmişti Casaubon.

Pençe kayıp gitmişti şimdi. Derin bir merhamet duygusuyla bağlı olduğu vaadin gereği olan vazifeyi –içinden gelen bir ses, bu çabanın sadakatin kutsanmasından başka bir işlevi olmayacağını söylese de– ifa edebilirdi. Ama şimdi zihni, itaatkar bir bağlılığa teslim olmak yerine, geçmişte kalan birlikteliğinde ketumluk ve şüpheyle gelen bir yabancılaşmanın saklı olduğunu acı verici bir biçimde keşfetmiş, allak bullak olmuştu. Yaşayan, sıkıntılar çeken kişi merhametini uyaracak şekilde karşısında değildi artık; geriye sadece, düşünceleri esasen Dorothea'nın inandığı seviyenin çok aşağısında kalan, öne sürdüğü aşırı iddialarla kendi adil karakterini de yaralamış, sıradan insanları bile şoka sürükleyerek gururunu ayaklar altına almış bir kocaya, geriye dönük olarak duyulacak bir bağımlılık hissi kalmıştı. Kopmuş olan bu bağlantının kanıtı olan mülke gelince, aidiyetten doğan ve yerine getirmekten kaçamayacağı görevler olmasa Dorothea, o mülkten memnuniyetle topyekün vazgeçebilir ve kendi ailesinden kalan varlıkla yetinebilirdi. Mülkle ilgili birçok karışık sorun kendini dayatıyordu: Dorothea mirasın yarısının Will Ladislaw'a verilmesi gerektiğini düşünmekte haksız mıydı? Böyle bir hakkaniyet teslimine yönelmesi artık mümkün olamaz mıydı? Öte yandan Mr. Casaubon, bunu engellemek üzere zalimce etkiye sahip önlemler almıştı; yoluna engel çıkarmakta yeterli olacakmış gibi görünen her şey, duyduğu öfke sebebiyle Dorothea'ya bir isyan vesilesi gibi görünüyordu.

İncelemek istediği evrakları toparladıktan sonra, kendisiyle ilgili tüm şahsi şeyleri içinden aldığı çekmeceleri tekrar kilit-

ledi ve Freshitt'e, kocasının ona yüklediği son zorlu görevin, gücünü dayatmaya dönük son muzır beyanın etrafındaki sessizliğin hâlâ kırılmadığı hissini taşıyarak döndü.

***

Dorothea düşüncelerini acil görevlere yöneltmeye çalışıyordu ve bunların biri de, diğerlerinin kendisine hatırlatmayı ihmal etmediği bir şeydi. O arada Lydgate'in kulağına lojmanlı ruhbanlık konusu bir kez çalınmıştı ve zamanında vicdanı razı gelmeyerek kullandığı oyun sebep olduğu hatayı düzeltme imkânı bulacağı düşüncesiyle, uygun ilk fırsatta bu konuyu tekrar açtı.

"Size Mr. Tyke yerine başka birisinden, St. Botolph'un vaizi Mr. Farebrother'dan bahsetmek istiyorum," dedi. "Geliri oldukça kıt, kendisi ve ailesi için elzem şeyleri ancak sağlayabiliyor. Annesi, teyzesi, kız kardeşi onunla oturuyor, onun eline bakıyor. Sanırım hiç evlenmemesinin sebebi de onlar. Onun verdikleri kadar iyi, sade ve kolay anlaşılır vaazlar hiç dinlemedim. Zamanına yetişse, Aziz Paul haçını yaşlı Latimer'den devralıp vaaz verebilirdi. Konuşmaları hemen her konuda iyidir: Orijinaldir, basittir, berraktır. Kayda değer biri addederim onu; şu ânda olduğu yerden ileride bulunması gerekirdi."

O zamana kadar dikkatinden kaçmış her şeye ilgi duymaya başlayan Dorothea, "Neden gelememiş öyle bir yere?" diye sordu.

"Zor bir soru bu," dedi Lydgate. "Ben de şahsen kimi hallerde, doğru biçimde hareket etmenin epey zor olduğunu düşünürüm; aynı ânda çekilmesi gereken çok ip vardır. Farebrother sık sık yanlış meslekte olduğunu ima eder; fakir bir ruhbanınkin-

den daha geniş bir hareket alanı istiyor ve kanaatimce bu arayış kendi menfaatlerine dönük değil. Tabiat bilgisine ve çeşitli bilimsel konulara çok düşkün, ama içinde bulunduğu durum bu alanlarda uzmanlaşmasını engelliyor. Bunlara para ayırmak bir yana, ancak geçinebiliyor ve bu da onu iskambil oyunlarına sevk etmiş; ne de olsa Middlemarch, whist oynamaya gayet müsait bir yer. Para için oynuyor ve epey de kazanıyor. Bu da elbette seviyesinin biraz altında insanlarla bir araya gelmesine ve bazı konularda gevşek davranmasına sebep oluyor; ancak buna rağmen, bütününde bakıldığında tanıdığım en kusursuz, en lekesiz adamlardan biridir. İçinde ne zehir barındırır ne samimiyetsizlik ve bunlar dışına da gayet doğru yansır."

"Bu alışkanlıktan ötürü vicdani sıkıntı duyup duymadığını merak ediyorum," dedi Dorothea. "Vazgeçmek istiyor mu acaba bundan?"

"Bolluğa ererse bırakacağından hiç şüphem yok; diğer şeylere vakit ayırmaktan memnuniyet duyacaktır."

Dorothea düşünceli bir tavırla, "Amcam Mr. Tyke'ın havarilere yaraşır biri olduğunu söylüyor," dedi. Mümkün olsa, eskinin ilkel coşku zamanlarını geri getirmek isterdi ve Mr. Farebrother'ı kumarla kazanılmış paradan kurtarmaya dönük kuvvetli bir arzu hissediyordu.

"Farebrother'ın havarilere yaraşır biri olduğu iddiasında bulunmayacağım," dedi Lydgate. "Durumu bir havarininkine tam benzemiyor; o sadece kilise tasarrufuna bırakılmış bölgelerdeki icarcıların arasında yaşayan ve hayatlarının daha iyi olması için çaba sarf eden bir rahip. Bence şimdilerde havarilere yaraşır olmak, bir rahibin asal figüre uygun görmediği her şeye tahammülsüzlükle yaklaşması anlamına geliyor. Buna benzer

bir durumu Hastane'de görevli Mr. Tyke'da görüyorum; adamın öğretisinin büyük kısmı, insanları onun varlığından haberdar olacak şekilde sıkıştırarak rahatsız etmeye dayalı. Üstelik Lowick'te havarilere yaraşır birisini bir hayal edin! Adamın Aziz Francis'in yaptığı gibi kuşlara vaaz vermeyi gerekli görmesi gerekir."

"Doğru," dedi Dorothea. "Çiftçilerimizin ve işçilerimizin öylelerinin öğretilerinden nasıl düşünceler alacağını kestirmek zor. Mr. Tyke'ın verdiği vaazların kayıtlarını inceliyordum, ama öyle lafların Lowick'te hiç yararı olmaz: atfedilen salah,[32] Ahiret Günü kehanetleri... Daima Hıristiyanlığın farklı öğretiliş yollarını düşünmüşümdür ve ne zaman birinin diğerinden daha teşvik edici olduğu kanaatine varsam, en doğru yolu izlemekte ısrarcı davranmışımdır; her şeyin en iyi kısmını alan ve onu herkesin hizmetine sunan yoldan bahsediyorum. Çokça bağışlamak, çokça mahkûm etmekten iyidir. Mr. Farebrother'ı görmek ve bir vaazını dinlemek isterim."

"Yapın bunu," dedi Lydgate. "Etkili olacağına inanıyorum. Çok sevilen biridir ama düşmanları da vardır; yetenekli bir adamı kendilerinden farklı düşündüğü için affedemeyecek insanlar daima olacaktır. Ve şu para kazanma meselesi de karalamadan ibaret. Gideceğiniz ayinde çok fazla Middlemarchlı göremeyeceksiniz, ama Mr. Brooke'la sürekli temas halinde bulunan ve Mr. Farebrother'ın yaşlı hanımlarının yakın ahbabı olan Mr. Ladislaw da bu vaizin ayinlerinde şarkı söylemekten memnuniyet duyar. Yaşlı hanımlardan biri –Miss Noble, yani teyze– bencillikten tamamen arınmış iyiliğin çok hoş bir timsalidir, Ladislaw bazen ona kavalyelik eder. Geçenlerde onlara ücra bir sokakta rastladım. Ladislaw'ın nasıl göründüğünü bi-

[32] İsa Mesih'in inananlara yönelttiği salah. (D.C. notu)

lirsiniz: Ceket ve yelek giymiş bir tür Daphnis*. O küçücük yaşlı hanım, refakatçisinin koluna ancak uzanabiliyordu ve ikisi birlikte romantik komediden kazara düşmüş bir çifti andırıyordu. Ama Farebrother konusunda en mesnetli delil, onu görmek ve işitmekle elde edilebilir."

Neyse ki Dorothea, bu konuşma gerçekleştiğinde kendi özel oturma odasındaydı ve yanlarında Lydgate'in Ladislaw konusundaki masumane takdimini onun için sıkıntılı hale koyacak kimse yoktu.

Şahsi dedikodular söz konusu olduğunda gösterdiği alışıldık eğilim uyarınca, Lydgate de zaten karısının Will'in Mrs. Casaubon'a taptığı yönündeki yorumunu çoktan unutmuştu. O ânda aklındaki tek şey, Farebrother ailesini gerektiği şekilde tavsiye etmekti ve itirazları peşinen önlemek için vaiz konusunda söylenebilecek en olumsuz noktayı kasten öne çıkararak anlatmıştı. Mr. Casaubon'un ölümünü takip eden haftalarda Ladislaw'ı görmemiş ve kendisini Mr. Brooke'un özel sekreterine dair bir şeylerin Mrs. Casaubon'la konuşulmasının netameli olacağı konusunda uyaracak herhangi söylenti işitmemişti.

Ladislaw'ı tasvir ederken çizdiği tablo ve Lowick'e maaşlı ruhban tayin etme meselesi, o gittikten sonra Dorothea'nın zihninden kolay çıkmadı. Will Ladislaw onun hakkında ne düşünüyordu? Aklından geçtikçe yanaklarını daha önce hiç olmadığı kadar yakan gerçeği işitmiş miydi? Veya işitince neler hissedecekti? Ama şu küçük yaşlı hanıma nasıl gülümsediği neredeyse canlı halde gözünün önündeydi. Beyaz fareli bir İtalyan! Tam tersine, herkesin hislerine nüfuz eden ve kendi düşüncelerini çelik bir dirençle dayatmak yerine, onların düşüncelerinin baskısını devralabilen bir yaratıktı o.

51

Kişi, Tabiat'ın kendidir aynı zamanda; görürsünüz
Karşılıklı nasıl uyuştuklarını Mantık'ın gücüyle:
Çok Bir'dir ve Bir de Çok'tur;
Ne hepsi Bazı'dır, ne de Bazı aynıdır Herhangi ile:
Türleri barındırır içinde Familya, irili ufaklı;
Bir üst familya, hiç de üstte değildir;
Her tür kendi vasfına sahiptir,
Bu, Şu değildir ve O asla Sen olmaz,
Bu ve şu EVET'den yanaysa da, sen ve o
Tıpkı birin bire veya üçün üçe olduğu kadar benzersiniz.

Mr. Casaubon'un vasiyetnamesine dair herhangi bir dedikodu henüz Will'e ulaşmamıştı, çünkü Parlamento'nun kendini feshetmesi ve seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte hava, rakip gezginci kumpanyaların karşılıklı şamatasına boğulan eski panayırlardaki gibi hareketlenmiş ve daha şahsi sesler duyulmaz olmuştu. Kamuoyu hassasiyetinin, içki selinin geride bırakacağı düşük seviyedeki izle ölçülebileceği ünlü 'kuru seçim'[33] yaklaşıyordu. O sıralar en meşgul kişilerden biri Will Ladislaw'dı ve her ne kadar Dorothea'nın dulluğu sürekli zihnindeyse de, bunu konuşmaya hiç hevesli değildi. Lydgate ona Lowick'te yerleşecek maaşlı vaiz hakkında geçen konuşmayı anlattığında, gayet huysuz bir tavırla, "Meseleye beni neden kattın ki?"

[33] Reform öncesinde seçim sandıkları duruma göre günler boyunca açık kalır ve adaylar seçmenleri bedava içkiyle ayartırdı. Bu seçimde öyle bir şeye gerek duyulmamış veya bundan kamuoyu hassasiyeti sebebiyle uzak durulmuştur. (G.M. notu)

diye terslendi. "Mrs. Casaubon'u hiç görmüyorum şu sıralar ve Freshitt'de olduğuna göre karşılaşmayacağız da. Asla gitmem oraya. Benim ve *Pioneer*'in bir kaçak avcıyla tüfeği kadar bile hoş karşılanmayacağı bir Tory arazisi orası."

Aslına bakılırsa Will, Mr. Brooke'un onu önceden olduğu gibi sık sık Grange'da kabul etmek yerine oraya mümkün olduğunca seyrek gitmesini arzuladığını gözlemleyerek daha duyarlı davranmaya başlamıştı. Bu, Mr. Brooke'un Sir James Chettam'ın öfkeli serzenişine verdiği dolaylı bir tavizdi ve o yöndeki en ufak emareye bile uyanık kalan Will de, Dorothea'nın huzuru için Grange'dan uzak tutulmak istendiği sonucuna varmıştı. Dorothea'nın yakın çevresindekiler neden ona kuşkuyla yaklaşır gibiydi? Endişeleri gayet yersizdi; onu zengin bir kadının iltifatına mazhar olmak için öne çıkacak bir maceracı olarak düşünüyorlarsa, çok yanılıyorlardı.

Will o zamana kadar kendisiyle Dorothea arasındaki derin uçurumu tam anlamıyla idrak edememişti, ama şimdi uçurumun bir kenarında duruyor ve Dorothea'nın da karşı kenarda olduğunu görüyordu. İçten içe büyüyen bir öfkeyle oralardan gitmeyi düşünmeye başlamıştı; nahoş töhmetler altında bırakılmadan Dorothea'ya alaka göstermesi imkânsızdı artık, üstelik o türden yakıştırmalar Dorothea'nın başkaları tarafından zehirlenen zihninde bile belirebilirdi.

'*Ebediyen koptuk,*' diyordu Will kendi kendine. '*Roma'da kalmış olsam bile bu kadar uzak olamazdım ona.*'

Ama ümitsizlik kabul ettiğimiz şey, genellikle geri plana itilmiş umutların acı verici canlılığından ibarettir. Will'in oralardan gitmemesi için geçerli sebepler vardı: O kriz ortamında seçimler yaklaşırken 'rehberliğe' her zamankinden fazla ihti-

yacı olan Mr. Brooke'u sendeler halde terk edemezdi; dolaylı veya dolaysız oy avcılığı öylesine alıp yürümüşken, yapılmayı bekleyen birçok toplumsal vazifesi vardı. Oyunun en hararetli olduğu safhada satranç taşlarını bırakıp masadan kalkamazdı; doğru safta yer alan her aday, beyni ve iliği alabildiğine yumuşak olsa bile, centilmence tavrında kararlılık gösterirse çoğunluğun desteğini kazanabilirdi. Mr. Brooke'a rehberlik etmek, onu tamamıyla bağımsız kalma ısrarı dayatarak arayı kapatma gücünü zamanla kaybetmek yerine Reform Yasası'na kefalet vermekte sebat eder halde tutmak kolay iş değildi. Mr. Farebrother'ın dördüncü adayın 'çantada' olduğu yönündeki kehaneti henüz gerçekleşmemişti. Ne Parlamento Adaylık Topluluğu[34] ne de reformcu çoğunluğu garantiye almanın peşine düşen başka herhangi bir grup, Mr. Brooke gibi kendi masraflarını karşılayan birisi yarıştayken, ikinci bir adayla duruma müdahil olmayı gerektirecek önemde bir düğüm noktası henüz görmemişti. Mücadele şimdilik eski bir Tory olan Pinkerton, önceki seçimlerde yan değiştirmiş yeni bir Whig olan Bagster ve sırf Reform adına siyasete girmiş olan müstakbel bağımsız parlamenter Brooke arasında sürüyordu. Mr. Hawley ile yandaşları tüm ağırlıklarını Pinkerton'dan yana koyacaktı ve Mr. Brooke'un başarısı, Bagster'i geride bırakacak olan oyculara[35] veya reform yanlısı adaya yönelecek olan Tory oylarına bağlı kalacaktı. İkinci ihtimal elbette tercih edilendi.

Oyların yön değiştirmesi ihtimali Mr. Brooke'un aklını tehlikeli şekilde kurcalıyordu; kararsızların kararsız ifadelerle

[34] Radikal reformcu Francis Place (1771-1854) tarafından adayların gözlem altında tutulması için oluşturulmuş organizasyon.—*çn*

[35] 'Tombulcular' olarak tercüme edilebilecek hakaretamiz 'Plumpers' tabiriyle anılan bu seçmen kitlesi, birden fazla oy kullanma yetkisine sahip olmasına rağmen tek adaya oy verenlerden oluşurdu.—*çn*

ayartılmaya müsait olduğu doğrultusundaki izlenimi ve ayrıca zihninin, hafızasında her belirmelerinde muhalif argümanlara takılıp kalmaya meyilli olması Will Ladislaw'a çok zorluk çıkarıyordu.

"Bu meselelerde taktik uygulanır, biliyorsun," dedi bir gün Mr. Brooke. "İnsanları orta yolda karşılamak, 'Evet, bu kayda değer olabilir,' falan diyerek düşüncelerin keskinliğini azaltmak falan... Alışılmadık bir durum olduğu konusunda seninle hemfikirim: kendi iradesini dayatan bir memleket, siyasi ittifaklar, bu türden şeyler... Ama bazen olabildiğince keskin bir bıçak kullanmak icap edebilir, Ladislaw. Mesela şu on poundluk hane geçimi[36] meselesi: Neden on pound? Bir çizgi çekmek doğru ama neden sadece on pound? Düşünürsen zor soru bu şimdi."

"Elbette öyle," dedi Will sabırsızlıkla. "Ama bize mantıklı bir Kanun sunulana kadar bekleyecekseniz, aksi halde kendinizi devrimci olarak takdim etmeniz gerekir ve o zaman da Middlemarch sizi seçmez. Yelkeni dengeleme meselesine gelince, rüzgâr şu ânda buna müsait değil."

Mr. Brooke, kendisine biraz Shelley mayası çalınmış bir tür Burke gibi görünen Ladislaw'a daima kulak verir, ama aradan bir süre geçtikten sonra kendi metotlarının hikmeti tekrar ağırlığını gösterir, o da bunlara daha bir sıkıca sarılırdı. İlişkilerin o safhasında morali gayet yüksekti, hatta ona ciddi paralar harcamasını sağlayacak kadar destek oluyordu; çünkü ikna ve inandırma gücü, henüz oturum başkanı sıfatıyla diğer konuşmacıları takdim eden girizgah konuşmaları yapmaktan veya Middlemarchlı bir seçmenle diyalog kurmaktan daha zorlu herhangi bir durumla sınanmış değildi; giriştiği diyaloglar da,

[36] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.

doğuştan bir taktikçi olduğu, bu işlere girmekte geç kaldığı gibi bir hisse kapılmasına neden olmuştu. Öte yandan, perakende ticaretiyle uğraşması –reformcu veya reform karşıtı herkese aynı miktarda çay ve şeker sattığı için tarafsız kalmak istemesi, bir yandan da yaşlı kesimin parlamenter seçme zorunluluğunun kasaba için yük olduğu görüşünü paylaşması– itibarıyla en ciddi kaygılara sahip seçmenlerden biri olan, ama işinin tabiatı gereği Middlemarch'ta ciddi bir cemiyet gücünün başta gelen temsilcisi kabul edilen Mr. Mawmsey karşısında yenilginin şuuruna biraz olsun varmıştı. Mawmsey, her iki tarafa da peşinen umut beslemekte ciddi bir sakınca görmese bile, ismi muhasebe kayıtlarında geçen saygıdeğer bazı insanları hayal kırıklığına uğratma tehlikesinin gayet iyi farkındaydı. Tiptonlu Mr. Brooke'tan yüklü siparişler almaya alışkındı ama öte yandan, Pinkerton'un heyetinde de fikirleri bakkaliye konusunda ağırlık teşkil edebilecek kişiler vardı. Mr. Brooke'un 'cin fikirliliğe' fazla sapmayan biri olduğu ve baskı altında karşıt oy kullanan bir bakkalı affetmeye daha eğilimli olduğu kanaatine varan Mr. Mawmsey, onunla dükkânının arkasındaki odada özel bir görüşme yaptı.

Cebindeki gümüş paraları şıngırdatarak, cana yakın bir gülümsemeyle, "Reform meselesine bakarken aileyi temel alın, efendim," dedi. "Reform, ben öldükten sonra Mrs. Mawmsey'in geçimini sağlayacak mı, altı çocuğun büyütülmesine destek verecek mi? Cevabı bildiğim için mecazi bir soru oldu bu. Pekâlâ, efendim. Gelip şöyle bir şey söylediklerinde bir koca ve baba olarak ne yapmam gerektiğini soruyorum size: 'İstediğin şekilde davran, Mawmsey, ama bize karşı oy kullanırsan alışverişimi başka yerden yapacağım, çünkü içeceğimi tatlandırırken, doğru yolda ilerleyen bir tüccarı kalkındırma vasıtasıyla

memleket yararını gözettiğimi hissetmek isterim.' Bu sözler şu oturduğunuz sandalyeden yüzüme karşı aynıyla söylendi, efendim. Zat-ı alinizi tenzih ederim elbette."

"Hayır, hayır, hayır..." dedi Mr. Brooke, yatıştırıcı bir tavırla. "Dar görüşlü bir bakış bu. Kahyam gelip kötü şeker, baharat falan gönderdiğinizi söylemedikçe alışveriş için başka yere gidilmesini asla emretmem."

Siyasi meselelerin biraz aralanarak berraklaştığını hisseden Mr. Mawmsey, "Naçizane hizmetkarınızım ve size minnettarım, efendim," dedi. "Böyle şereflice konuşan bir centilmene oy vermek ayrı zevk olacak."

"Eh, bizim yanımızda yer almanın doğruluğunu nasılsa göreceksin, Mawmsey, biliyorsun. Bu Reform yavaş yavaş herkes üzerinde tesirini gösterecek –toplumun tamamını etkileyecektir– ve bilirsin, bir tür örnek teşkil edecek ki gerisi bunu takip edebilsin. Meseleye ailen ışığında bakman gerektiğine tamamıyla katılıyorum, ancak bir yanda da cemiyet ruhu var yani. Hepimiz bir aileyiz, biliyorsun; yani bütün fincanlar aynı dolapta. Şimdi, oy meselesine gelirsek şöyle bir şey var: Eh, birilerinin Ümit Burnu'nda servet yapmasına yardım edebilir; bir oyun etki alanını kestirmenin olanağı yok." Mr. Brooke sözüne biraz denizaşırı yerlere kaydığını ama bunun da hoş olduğunu düşünerek son vermişti.

Ama Mr. Mawmsey, kararlı bir tonla, "Affınızı rica ederim, ama durumum buna elvermez, efendim," diye cevap verdi. "Oy kullandığımda ne yaptığımdan emin olmam lazım; arz etmem saygısızlık kabul edilmeyecekse, kasama ve hesap defterime nasıl tesir edeceğine bakmam lazım gelir. Fiyatların doğruluğundan kimsenin emin olamayacağını kabul ediyorum. Ku-

şüzümü fiyatında siz aldıktan sonra ani bir düşüş oldu ki söz konusu olan, toptan fiyatı da istikrar göstermeyen bir maldır; yani ben de şahsen girdisini çıktısını tam bilmiyorum ve bu da insanın gururunu yaralıyor doğrusu. Ancak şu tek aile meselesine gelirsek; umarım yine bir alacaklı ve borçlu olur, herhalde reformu o istikamette genişletmezler, yoksa her şeyin olduğu haliyle kalması için oy kullanmam gerekir. Şahsım adına –ve elbette ailemi gözeterek– konuşmam icap ediyorsa, pek az insanın değişim çağrısı yapmaya benim kadar az ihtiyacı vardır. Kaybedecek bir şeyi olmayanlardan değilim ben; buna hem kasabadaki, hem iş çevrelerindeki, hem önemli bir müşteri olarak sizin nezdinizdeki itibarım da dahil. Zaten sonuncusuyla ilgili olarak oy versem de vermesem de gönderilen mal tatminkar olduğu sürece alışverişi kesmeyeceğinizi söyleyecek kadar alicenapça davrandınız."

Bunun ardından Mr. Mawmsey üst kata çıkarak, Tiptonlu Brooke'un kendisiyle boy ölçüşemeyeceğini ve artık sandığa gitmeyi çok fazla umursamadığını anlatarak böbürlenmeye koyuldu.

Belagati dışlayan bir oy avcılığı kaygısına ve bilgiden daha haşin çalışan bir makineye ihtiyacı olmadığına dair kendini ikna etmekten memnuniyet duyan Mr. Brooke ise, bu olayı örnek göstererek taktikleri konusunda Ladislaw'a böbürlenmekten kaçındı. Mr. Brooke'un Middlemarchlı seçmenlerin tabiatını bilen ve seçmenlerin Kanun lehindeki cehaletini kullanabilecek yardımcıları vardı, ancak karşı taraf da aynı durumu kendi lehine kullanmak için benzer tedbirlere başvuruyordu. Will çoğunlukla kulaklarını bunlara kapatıyordu; hayal gücümüz sürecin kendisiyle fazlaca meşgulse hayatımızın geri kalanı, yeme içme ve giyim kuşam konularında bile olduğu gibi

Parlamento seçimleri de normal seyrinde ilerleyemez hale gelir. Dünyada kirli işleri yapacak, eli kire çoktan bulaşmış çok insan vardı ve Will, Mr. Brooke'un öne çıkarılmasına sunduğu katkının masumane olup olmadığı konusunda rahat değildi.

Ama çoğunluğun doğru tarafa yönelmesine yapacağı katkı kendisi için de zaten gayet şüpheliydi. Birçok konuşma ve konuşmalar için de bir sürü not yazmıştı, ama Mr. Brooke'un zihninin çalışma biçimini yeni yeni anlamaya başlamıştı; Mr. Brooke, bir düşünce silsilesini hatırlamakta zora düştüğünde bunu öylece terk ediyor, sonra aramak üzere peşine düşüyor ve kolay kolay da geri gelmiyordu.

Belge toplamak memlekete bir hizmet şeklidir, bir belgenin içeriğini hatırlamaksa hizmetin başka şekli. Hayır, Mr. Brooke'u doğru argümanları doğru zamanda hatırlamaya mecbur bırakmanın tek yolu, onu beynindeki tüm boşlukları bunlarla doldurana kadar bunaltmaktan geçiyordu. Ancak mesele, oraya önceden bir sürü şey doldurulduğu için, boş yer bulmaktaydı. Mr. Brooke da zaten konuşurken düşünceleri yoluna çıkıp karşında dikilirmiş gibi davranıyordu.

Her ne halse, Ladislaw'ın rehberliğinin imtihandan geçeceği zaman gelip çatmıştı, çünkü Mr. Brooke adaylığının resmiyet kazanmasından bir gün önce, pazaryerine elverişli açıyla bakan ve birbiriyle kesişen iki caddenin karşısındaki geniş alana hâkim olan White Hart'ın balkonuna çıkarak, kendini Middlemarch'ın kıymetli seçmenlerine takdim edecekti. Güzel bir Mayıs sabahıydı ve her şey ümit yansıtıyordu.

Bagster'in komitesiyle Brooke'un komitesinin anlaşması ihtimali doğmuştu; Mr. Bulstrode, liberal avukat Mr. Standish, ayrıca Mr. Plymdale ve Mr. Vincy gibi iki tüccar tarafından

desteklenen Brooke, çalışmalarını Pinkerton namına Green Dragon'da sürdüren Mr. Hawley ve arkadaşları üzerinde ciddi ağırlık teşkil etmişti. *Trumpet*'in kendisi aleyhine yaptığı yayınları, altı aydır arazilerinde giriştiği iyileştirme çalışmalarının da etkisiyle hafiflettiğinin, arabasıyla kasabada dolaşırken hakkında ufaktan da olsa tezahüratlar duyulmaya başladığının farkında olan Mr. Brooke, devetüyü rengi yeleğinin altında atan kalbinin alabildiğine hafif olduğunu hissediyordu. Ama kritik durumların eşiğindeyken, kısacık süreler genellikle son âna kadar bizi rahatlatmaya yetecek kadar uzun görünür gözümüze.

Kalabalık aşağıda toplanırken, "İyi görünüyor, ha?" dedi Mr. Brooke. "Her tür insandan oluşan iyi bir dinleyici kitlem olacak. Hoşlanıyorum bundan, yani insanın kendi komşularının teşkil ettiği böyle bir kitleden, bilirsin."

Middlemarch'ın dokumacıları ve tabakhane işçileri, Mr. Mawmsey'in aksine Mr. Brooke'u hiçbir zaman komşu kabul etmemişti ve sandık içinde Londra'dan gönderilmiş olsa ona belki daha fazla bağlılık hissederlerdi. Ama onu takdim eden (aralarında, Middlemarch'ın yükümlülüklerini açıklamak üzere Brassing'den gelen ve adayın kendisine laf kalmayacağı endişesi yaratacak kadar dolu bir konuşma yapan bir siyasetçinin de bulunduğu) hatipleri fazla rahatsızlığa sebep olmadan dinlediler.

O arada kalabalık yoğunlaştı ve Brassingli şahsiyet konuşmasının sonuna yaklaşırken, elinde gözlüğüyle önündeki kâğıtları karıştırarak oyalanan Mr. Brooke da duyularında kayda değer bir değişim olduğunu hissetmeye ve toplantı tutanaklarına kayıtsız kalmış biri olarak, komitesiyle son dakika fikir alışverişleri yapmaya başladı.

Hemen arkasında duran Will'e rahat bir havayla, "Bir bardak şeri daha alacağım, Ladislaw," dedi. Bu talihsiz bir karardı, çünkü Will sözü edilen güçlendiriciden az önce bir bardak vermişti ona ve içki konusunda kanaatkar biri olan Mr. Brooke'un ilkinin hemen ardından ikinciyi içmesi, bünyesini şaşırtarak enerjisini toparlamak yerine dağıtmasına sebep olabilirdi. Lütfen merhametli yaklaşın ona: Birçok İngiliz centilmeni özel durumlarda konuşma yaparken kendini rezil eder, Mr. Brooke sadece Parlamento'ya dahil olarak memleketine hizmet etmek istiyordu. Bu da, bir kez kalkışırsanız mutlaka nutuk atmanızı gerektiren türden bir özel durum sayılabilirdi.

Mr. Brooke başlarda heyecanlı değildi; her şeyin yolunda gideceğini hissediyordu; lafı gayet münasip seviyede, Papa'nın kaleminden çıkma birkaç beyit gibi tertipli tutması yetecekti. Gemiye binmek kolay olacaktı ama sonrasında görünür olan açık deniz manzarası biraz ürkütücüydü. '*Ve sorular!*' İşte bu, midesinde uyanmakta olan iblisin ipuçlarını belli etmeye yetmişti. "Birileri uygulanacak programlar konusunda soru sorabilir, Ladislaw," dedi Will'e. "Bana program notlarını ver."

Mr. Brooke balkona çıktığında duyulan tezahürat sesleri bazı homurdanmaları, anırmaları ve karşıt görüşleri destekleyen ifadeleri dengeleyecek kadar yüksek perdededi, ama bir yandan da hemen yanı başında duran (ve katiyetle eski kulağı kesiklerden olan) Mr. Standish'e, '*Tanrı biliyor ya durum tehlikeli; Hawley'in bundan daha iyi bir planı vardır mutlaka!*' türünden düşünceler ilham edecek kadar netameliydi. Tezahüratlar yine de canlandırıcıydı ve hiçbir aday notları ceketinin cebine, sol eli balkonun korkuluğuna koyulmuş, sağ eli gözlüğünü kurcalayan Mr. Brooke'tan daha cana yakın bir görüntü arz edemezdi. Devetüyü yeleği, kısa kesilmiş sarı saçları ve

ılımlı dış görünüşü çarpıcı bir uyum halindeydi. Söze güvenle girdi:

"Beyler, Middlemarchlı seçmenler!"

Kulağa o kadar doğru gelmişti ki, bunu kısa bir duraklamanın takip etmesi olağandı.

"Burada olmaktan olağanüstü memnuniyet duyuyorum; hayatım boyunca hiç bu kadar mutlu ve gururlu olmadım, asla böyle bir mutluluk ve gurur duymadım, bilirsiniz."

Biraz cüretkarca bir çıkış olmuştu bu, ama pek doğru bir hareket değildi, çünkü uygun bir giriş yapma fırsatı kaçırılmıştı. Ama korku bizi pençesine aldığında ve bir bardak şeri düşüncelerimize duman gibi hücum ettiğinde, Papa'nın beyitleri bile 'bizi terk eden, silinip giden şeylerden'[37] öte olmayabilirdi.

Hatibin arkasındaki pencerede duran Ladislaw, 'Şimdi her şey berbat oldu işte: *En iyi olan her zaman gerçekleşemeyeceğine göre, tek şans bocalamanın bir ân önce devreye girmesinde!*' diye düşündü.

O arada ipin ucunu kaçıran Mr. Brooke da lafı bir aday için daima uygun letafet arz eden bir yere, yani kendine ve vasıflarına çevirmişti:

"Hepinizin yakın komşusuyum, aziz dostlar; mahkeme kürsüsünden epeydir tanırsınız beni, cemiyet meselelerine her daim derinlemesine girmişimdir... Şimdi şu makineler ve makine kırma meseleleri... Çoğunuz makineler konusunda kaygılısınız ve ben de yakın zamanda bu konuya eğildim. Makine kırmanın bir şeye faydası yoktur, bilirsiniz; her şey olduğu şek-

[37] William Wordsworth'un, 'Ode: Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood' (1807) ('Övgü: Erken Çocukluk Hatıralarından Ölümsüzlük İmaları') başlıklı şiirden. (D.C. notu)

liyle devam etmelidir: ticaret, imalat, alım satım, dünya borsalarına tabi şeyler falan; Adam Smith'den bu yana böyledir ve devam etmelidir. Dünyanın her tarafına bakmamız lazım gelir: Engin bir bakışla gözlemlemek yani; her yana bakmamız lazım; birilerinin dediği gibi –Johnson'du galiba– 'Çin'den Peru'ya kadar',[38] bilirsiniz. Benim bir seviyede yaptığım budur; yani Peru'ya kadar uzanmış değilim, ama her zaman evde oturmuş da değilim; bunun faydası olmayacağını gördüm. Sizin Middlemarch mamullerinizin de gittiği Levant'ta bulundum ve sonra Baltık'ta. Evet, Baltık da var."

Mr. Brooke, hatıraları arasında böyle gidiş gelişler yaparak uzun süre kolaylıkla idare edebilir ve uzak denizlere açılıp sıkıntı yaşamadan geri dönebilirdi ama düşman, hazırladığı şeytani planı uygulamaya koyacaktı. Son sözleriyle birlikte, aynı ânda, Mr. Brooke'un temsili bir kuklası neredeyse onun tam hizasında ve on metre kadar ilerisinde kalabalığın omuzları üzerinde yükselmişti: Devetüyü rengi yelek, gözlük ve ılımlı bir dış görünüşün resmedildiği boyalı bir paçavra. Üstelik bununla birlikte, hatibin son sözlerini guguk kuşu tonunda papağan gibi tekrarlayan bir Punch[39] sesi de duyulmuştu. Herkes başını kaldırıp kesişen caddelerin kenarındaki evlerin pencerelerine baktı, ama evler ya boştu ya da gülen insanlarla doluydu. En masumane taklit bile kararlı bir hatibin sözlerini takip ettiğinde alay yansıtır ve duyulan o ses hiç de masumane değildi; tabii, kesin bir dakiklikle gelmemiş olsa bile, kelime seçimi itibarıyla bayağılık çağrıştırıyordu. "Evet, Baltık da var!" dediği ânda dinleyiciler arasında dolaşan kahkahalar genel bir bağı-

[38] *The Rambler* adlı süreli yayının editörü Samuel Johnson (1709-1784) tarafından yazılan 'The Vanity of Human Wishes'in ('İnsan Arzularının Beyhudeliği') girişinden. (D.C. notu)

[39] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.

rışa dönüştü ve o ânda 'Tiptonlu Brooke'un şahsında kimlik bulan önemli toplumsal meseleler ve kendini toparlama çabaları söz konusu olmasa, bu kahkaha tufanı hatibin komitesini oluşturanlara da sirayet edebilirdi. Mr. Bulstrode azarlarcasına yeni polis teşkilatının[40] ne yaptığını sordu, ama bir sesi kıskıvrak yakalamak biraz zordu ve adayın kuklasına Hawley'in muhtemelen amaçladığı şekilde bir müdahale şimdilik söz konusu olmayacaktı.

Mr. Brooke ise bütün düşüncelerin aklından uçup gitmesi haricinde, herhangi bir şeyin bilincine çabucak varacak halde değildi; ayrıca nameli bir ses kulağına hafiften çalınmış olsa bile, o taklidin veya figürün anlamını kendisiyle henüz tam olarak bağdaştıramayan tek kişiydi. Söylemek üzere olduklarımıza dönük telaş ve dikkatimizden daha sıkı sıkıya pek az şey teslim alabilir bilincimizi. Mr. Brooke kahkahaları duymuştu ama rahatsızlık vermeye dönük bazı Tory teşebbüsleri zaten bekliyordu. Ayrıca tam o ânda, yönünü şaşırmış olan girizgah faslının onu Baltık'tan kapıp geri getirmek üzere olduğuna dair gıcıklayıcı his nedeniyle de heyecanlanmış haldeydi.

Elini rahat bir havayla cebine atarken, "Yani diyeceğim şu ki..." diye devam etti. "Örnek teşkil edecek bir şey arayacak olsam, bilirsiniz –ama doğru şeyler için emsal aramamıza lüzum yoktur zaten– Chatham var karşınızda yani; Chatham'ı veya Pitt'i[41] –genç Pitt'ten söz ediyorum– destekleyecek değildim, çünkü kendisi bir fikir adamı değildir ve biz de fikir istiyoruz, bilirsiniz."

Aşağıdaki kalabalıktan, "Fikirlerin yerin dibine batsın!" diyerek yükseldi gür ve kaba bir ses. "Kanun'u istiyoruz biz!"

[40] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.
[41] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.

Az önce Mr. Brooke'u takip eden görülmez Punch bu sefer de ânında, "Fikirlerin yerin dibine batsın, Kanun'u istiyoruz biz!" diye tekrarladı. Kahkahalar şimdi öncekinden de yüksek perdeden patlamıştı ve o ânda iki cümle arasında soluklanmakta olan Mr. Brooke, alaycı taklidi ilk defa tam olarak duymuştu. Ama sözüne müdahale eden kişiyi alaya almak onu daha da cesaretlendirebilirdi, bu yüzden rahat bir tavırla cevap verdi:

"Söylediğinde bir şeyler var, aziz dostum ve burada toplanma sebebimiz düşüncelerimizi açıkça ifade etmekten ibaret: düşünce hürriyeti, matbuat hürriyeti, özgürlük falan, değil mi? Kanun tasarısına gelince... O tasarı geçecek..." Mr. Brooke o noktada gözlüğünü düzeltmek bahanesi ve sadede gelme havasıyla cebinden kâğıdı çıkartmak için sessizleşti.

Ve görünmez Punch hemen atıldı: "O tasarı gelip geçecek, Mr. Brooke ve Parlamento'nun dışında bir sandalyenin faturası da beher seçim kampanyası için beş bin pound, yedi şilin ve dört pens olacak."[42]

Mr. Brooke kahkaha kükremesinin ortasında kıpkırmızı kalırken gözlüğünü çıkarttı ve aklı karışmış halde, yakınlaştırdığı gözlük camının yansımasından kendi sıfatını gördü. Birkaç saniye sonra da yüzünün yumurta artıklarıyla kaplandığını fark etti. Tekrar konuştuğunda ruh hali gibi sesi de biraz yükselmişti:

"Soytarılık, numaralar, 'gerçekliğin imtihanını alaya almak!'[43] Hepsi pek güzel doğrusu!"

[42] Burada kullanılan 'bill' sözcüğü İngilizcede hem 'yasa teklifi/tasarısı' hem de 'fatura' anlamındadır.—*çn*

[43] İngiliz politikacı, felsefeci ve yazar Anthony Ashley Cooper'ın (Lord Shaftesbury) (1671-1713) 1707'de Lord Somers'e yazdığı 'Characteristics: A Letter Concerning Enthusiasm' ('Karakteristikler: Coşkuya Dair Bir Mektup') başlıklı mektubundan. (D.C. notu)

Tam o noktada menfur bir yumurta omzunda patlayıverdi ve taklitçi, "Hepsi pek güzel doğrusu!" dedi, ardından da genellikle imaja yönelmiş gibi duran, ama arada kazara orijinale isabet etmiş izlenimi veren bir yumurta yağmuru başladı. Bir uçta yeni polislerden oluşan bir kol kalabalığı yarmaya başlamıştı; kolluk kuvvetlerinin düdük sesleri ve bağırışları şamatayı daha da artırıyordu, çünkü bunları bastırmak için çıkan sesler de şimdi alabildiğine yükselmişti. Hiçbir ses o patırtının üzerine çıkacak güce sahip olamazdı ve gayet nahoş şekilde vaftiz edilmiş olan Mr. Brooke da durumunu daha fazla koruyamadı. Hiç hesapta olmayan bu durum daha az neşeli ve daha az oğlan çocuklarına özgü olsa, o kadar çileden çıkarıcı kabul edilmeyecekti; bir gazete muhabirinin 'muazzez centilmenin kaburgalarının ciddi şekilde tehlikeye girdiği' gözleminde bulunacağı veya 'söz konusu centilmenin ayakkabılarının tabanlarının balkon korkuluğunun üzerinden görünmesine' saygıyla şahitlik edeceği ciddiyette bir saldırı, beraberinde muhtemelen daha fazla teselli getirebilirdi.

Mr. Brooke komite odasına dönüp olabildiğince umursamaz görünmeye çalışarak, "Bu biraz kötü oldu, biliyorsunuz," dedi. "İnsanların bana kulak vermesini yavaş yavaş sağlıyordum ama zaman bırakmadılar." Ladislaw'a göz atarak, "Kanun teklifi konusuna yavaş yavaş girecektim, biliyorsun," diye devam etti. "Her ne halse, adaylık hallolduğunda hepsi düzene girecektir."

Ama her şeyin düzeleceği konusunda herkes hemfikir değildi; tersine, komite alabildiğine asık yüzlüydü ve Brassing'den gelen siyasi şahsiyet de yeni planlar veya tedbirler peşindeymiş gibi hararetle bir şeyler yazmaya dalmıştı.

Mr. Standish, konunun özünden kaçınarak, "Bowyer'in işi

bu," dedi. "Reklamı yapılmış kadar iyi biliyorum bunu. Vantrilokluk yapmakta hayret edilecek kadar iyidir ve Tanrı biliyor ya, şu şeyi de hayret edilecek kadar iyi becerdi. Yakın zamanda onu Hawley'le yemek yerken gördüm; Bowyer'in kabiliyetlerine yatırım yapmışlar."

Kendisi de memleket uğruna o sıra çok kişiyi yemekte ağırlayan biçare Mr. Brooke, "Eh, ondan bana hiç bahsetmedin, Standish, biliyorsun," dedi. "Yoksa ben de akşam yemeğine davet edebilirdim."

"Middlemarch'ta Bowyer'den kıymetsiz biri yoktur," dedi Ladislaw, öfkeyle. "Ama görünen o ki kıymetsiz arkadaşlar her zaman terazinin ibresini terse çevirebiliyor."

***

Will 'işverenine' olduğu kadar kendine de öfkeliydi ve gidip evine kapandığında *Pioneer*'i ve Mr. Brooke'u topyekün fırlatıp bir kenara atma kararının eşiğindeydi. Neden kalıp devam etsindi ki? Kendisiyle Dorothea arasındaki aşılmaz uçurum eğer bir şekilde doldurulacaksa bu, oralarda kalıp Brooke'un maiyetindeki biri olarak gayet hak edilmiş horgörülere maruz kalma yoluyla değil, ancak çekip giderek, tamamıyla değişik bir konuma geçerek mümkün olabilirdi. Bu düşünceyle birlikte, yapabileceklerine –mesela beş yıl içinde gerçekleşebileceklere– dair taze düşlere daldı: Cemiyet hayatı genişleyeceğine ve milletin bütününe mal olacağına göre siyasi yazarlık, siyasi hatiplik daha kıymetli hal alacaktı ve bunlar kendisine, Dorothea'nın onun seviyesine inmesini talep eder gibi görünmeyeceği bir seçkinlik sağlayabilirdi. Beş yıl: Dorothea'nın onu

başkalarından fazla önemsediğinden emin olabilirse, aşkını kendini alçaltmadan ifade edebileceği zamana kadar ondan uzak duracağını hissetmesini sağlayabilirse, kolaylıkla oralardan gidebilir ve kabiliyetin ünü, ünün de haz alınabilecek her şeyi sağlayacağı bir kariyeri yirmi beş yaşında bile başlatabilirdi. Konuşabiliyor ve yazabiliyordu; seçtiği herhangi bir konuda ustalığa erebiliyordu ve adaletin yanında daima tüm gayretini aklıselimle sarf edecek şekilde yer alıyordu. Neden günün birinde kalabalıkların omuzları üstünde yükselmesin ve bu itibarı hakkıyla kazandığını düşünmesindi? Middlemarch'ı hiç tereddüt etmeden terk edebilir, şehre gidebilir ve Baro imtihanını vererek adını layığıyla duyurabilirdi.

Ama bunu hemen yapmayacaktı; Dorothea'yla aralarında sessiz bir sözleşme olmadıkça yapamazdı. Dorothea bu kararının sebeplerini bilmezse tatmine ulaşamazdı; kendisini evleneceği adam olarak seçse bile, o izdivacı kabul edemezdi. Dolayısıyla işini muhafaza etmesi ve Mr. Brooke'a biraz daha tahammül etmesi gerekiyordu.

***

Ancak kısa zaman sonra Will, Mr. Brooke'un bağlantıların kopacağını sezip buna göre davranmaya başladığından şüphelenmesini sağlayacak sebeplerle karşılaşmaya başladı. Heyet dışından ve içinden yükselen sesler, bu insancıl kişiyi insanlığın hayrı için olağandan kuvvetli tedbirler almaya teşvik etme konusunda fikir birliğine varmıştı; tam olarak ifade etmek gerekirse, teşkilatını olduğu gibi teslim edebileceği başka bir aday lehine seçimden çekilmesi uygun olacaktı. Mr. Brooke, bu tedbiri biraz aşırı bulduğunu söylemişti, ama bir yandan da

sağlığının, tahmin ettiğinden büyük olduğu anlaşılan heyecana dayanmaya uygun olmadığını görüyordu.

Durumu Ladislaw'a açıklarken, "Göğüs bölgem beni endişelendiriyor; fazla idare etmeyebilir," dedi. "Çekilmem lazım. Zavallı Casaubon'un ölümü bize yapılmış bir ikazdı, biliyorsun. Ağır ilerlemeler kaydettim ama kanal kazar misali çalıştım. Şu adaylık hoyrat işmiş, değil mi, Ladislaw? Senin de yorulduğunu söyleyebilirim aslında. Ama ne olursa olsun *Pioneer*'le bir kanal açtık; meseleleri bir yola koyduk falan. Senin seviyenin altında biri işi devam ettirebilir artık; daha vasat biri yani, bilirsin."

Yüzü hızla renk değiştiren Will masasının başından kalktı, ellerini ceplerine sokup üç adım attıktan sonra, "Ayrılmamı mı istiyorsunuz?" diye sordu. "Ne zaman arzu ederseniz yapmaya hazırım bunu."

"Arzu etmek demeyelim, azizim Ladislaw, kabiliyetlerin konusunda en yüksek fikirlere sahibim, biliyorsun. Ancak bizim tarafımızdaki bazı şahsiyetlerle *Pioneer* konusunu konuşuyordum ve zararımı bir dereceye kadar karşılayarak gazeteyi alıp devam etmeye meyilli olduklarını anladım. Ve bu şartlar altında sen de ayrılmak, kendine daha uygun bir saha aramak isteyebilirsin. Bu insanlar senin yüksek fikirlerini benim her zaman yaptığım gibi –yani şahsiyetimin bir parçası gibi, bir sağ kol gibi– kabul etmeyebilir. Zaten her zaman senin başka şeyler yapmanı arzulamışımdır. Bir Fransa turuna çıkmak var aklımda. Ama sana tavsiye mektupları yazarım, bilirsin; Althorpe'a* ve onun gibi adamlara mesela. Althorpe'la tanışmıştık."

"Size ziyadesiyle müteşekkirim," dedi Ladislaw gururla. "*Pioneer*'den ayrılacağınıza göre, bundan sonra atacağım adımlar

konusunda size zahmet vermeme gerek yok. Şimdilik buralarda kalmayı seçebilirim."

Mr. Brooke gittikten sonra Will, '*Aile efradı benden kurtulması için zorluyor onu,*' diye düşündü. '*Ve gitmem veya kalmam umurunda değil. Yapabildiğimce uzun süre kalacağım. Gidersem, öyle karar verdiğim için gideceğim, onlar benden korktu diye değil.*'

52

Kalbinde
En mütevazı vazifeler yatardı.
—Wordsworth[44]

Lowick'te yerleşik ücretli vaiz olacağını öğrendiği Haziran akşamı, Mr. Farebrother'ın eski tarz salonuna neşe hâkimdi ve büyük hukukçuların portreleri bile sanki bu neşeli ortamı mutlulukla seyrediyordu.

Çayına ve kızarmış ekmeğine hiç dokunmayan anne, her zamanki yapmacıklı ama hoş resmiyetiyle oturuyordu ve bu yaşlı hanımın duyguları, uzaklarda kalmış gençliğinin dokunaklı kimliğini yansıtan pembeleşmiş yanakları ve parlayan gözlerinden aksediyordu. Kararlı bir tavırla, "Hak ettiğin bu ödül ferahlığın, tesellinin en büyüğü, Camden," dedi.

"Kişi kendine sağlam bir rıhtım bulduysa, alacağı ödülün yarısıdır bu ve diğer yarısı gelecek demektir, anne," diye cevap verdi hazla dolu olan ve bunu saklamaya çalışmayan oğul. Yüzündeki mutluluk, sadece dışa yansımakla kalmayan, içindeki yoğun hayal gücünü de ateşleyen türden faal bir enerjinin ifadesiydi; insan onun bakışlarında hazzı görmekle kalmıyor, düşünceleri de fark edebiliyordu sanki. Ellerini ovuşturarak minik kunduzlarınkini andıran yumuşak sesler çıkaran Miss Noble'a dönerken, "Artık masamızda aşırıp çocuklara götürmen için bolca şeker olacak, teyze," dedi. "Ayrıca hediye ede-

[44] 'Londra, 1802' (1807) sonesinden değiştirerek alıntı.—*çn*

bileceğin bir sürü yeni çorap alabilecek, kendininkileri de artık istediğin gibi onarıp, örüp giyebileceksin!"

Yeni varılan terfinin verdiği güçle henüz çantasına bir şeker indirmiş olan Miss Noble, yeğenine biraz çekinerek gülümserken başını salladı.

"Ve sana gelince, Winny..." diye devam etti vaiz. "Lowickli bir bekarla evlenmen konusunda –mesela Mr. Solomon Featherstone'la–, seçtiğin kişiyi sevdiğine inanmam kaydıyla hiç zorluk çıkarmayacağım."

Tüm bunlar olurken gözlerini abisinden ayırmayan ve sevincini gösterirken hep yaptığı gibi ağlayan Miss Winifred gülümsedi ve gözyaşları içinde, "Bana örnek olman lazım, Cam," dedi. "Asıl sen evlenmelisin artık."

"Tüm kalbimle isterim bunu. Ama kim âşık olur ki bana? Tohuma kaçmış ihtiyarın tekiyim." Vaiz sandalyesini geriye itip kendine yukarıdan aşağıya göz gezdirdi. "Sen ne diyorsun, anne?"

"Baban kadar olmasa da yakışıklı adamsındır, Camden," dedi yaşlı hanım.

"Miss Garth'la evlenmeni arzu ederdim, abi," diye atıldı Miss Winifred. "Bize Lowick'te hareket ve neşe katardı."

"Çok güzel! Genç hanımlar pazardaki kümes hayvanları misali seçilebilirmiş, tek yapmam gereken herkesten beni kabul etmesini istemekmiş gibi konuşmaya devam et," dedi vaiz, belli bir ismi özellikle zikretmeden.

"Burada *herkesten* söz etmiyoruz," diye cevap verdi Miss Winifred. "Ama sen de Miss Garth'ı isterdin, değil mi, anne?"

Mrs. Farebrother, görkemli bir hoşgörüyle, "Oğlumun seçimi benim seçimimdir," dedi. "Ve bir eşi çok hoş karşılayıp

bağrımıza basarız, Camden. Lowick'e gittiğimizde whist oyunlarına evde devam etmek isteyeceksin ve Henrietta Noble hiçbir zaman iyi bir oyuncu olmadı." (Mrs. Farebrother minik kız kardeşini daima o harika isimle anardı.)

"İskambil oynamayacağım artık, anne."

Mrs. Farebrother, "Neden, Camden?" diye sordu, yeni bir doktrinin tehlikeli kabullerinden bahseder gibi keskin bir sesle. Bu oyunun oğluna ifade ettiği anlamdan habersizdi. "Benim zamanımda whist, makbul bir ruhban için varlığı inkâr edilemeyen bir eğlenceydi."

Vaizin whistin faziletlerini tartışmaya niyeti yoktu. "İskambil oynamaya zaman bulamayacak kadar meşgul olacağım; ilgilenmem gereken iki kilise bölgesi var artık."

Görüşmeleri sırasında Dorothea'ya, "St. Botolph'dan vazgeçmek istemiyorum," demişti. "Gelirin büyük bölümünü başkasına terk edersem, reformdan geçirmek istedikleri çoğulculuğu[45] protesto anlamında olur bu. Yapılması gereken, güçten vazgeçmek değil, onu iyi kullanmaktır."

"Bunu düşündüm," diye cevap vermişti Dorothea. "Bazıları için güçten ve paradan vazgeçmek, bunlara sahip olmaktan kolaydır. Bu hamiliğe sahip olmak da bana gayet uygunsuz geldi, ama başka birinin tasarrufuna terk etmemem gerektiğini hissettim."

"Bu sorumluluğu üstlenmekten ötürü pişmanlık duymamanızı sağlamak da bana düşüyor öyleyse."

Hayatın vurduğu boyunduruklar tahriş edip yara açmaz olduklarında, vicdanın daha faal hale gelmesini sağlayan türden bir tabiata sahipti. Meseleye dönük herhangi tevazu gösterisin-

[45] Kişinin birden fazla ruhani görevi ifa ettiği sistem. (D.C. notu)

de bulunmamıştı, ama tutumunun maaşlı rahiplik yapmayanlara yaraşabilecek savsaklamalara meyletmesi halinde, bundan samimi utanç duyacağını hissediyordu.

Daha önce Lydgate'e, "Sık sık ruhban yerine başka bir şey olmayı arzulardım," demişti ve gülerek, "Ama belki olabileceğim en iyi ruhban haline gelmek için çaba göstermem daha iyi olur. Anlayacağınız gibi, zorluklar basite alınarak benimsenebilecek en hayırlı görüştür bu," diye tamamlamıştı sözünü.

Rahip o zamanlar görevlerinin nispeten kolay olacağını düşünüyordu. Ama Görev denen şey, umulmadık yönlere sapma aldatmacasına sahiptir; mesela gayet iyi niyetle evimize davet ettiğimiz bir dostumuz, tam kapıda düşüp ayağını kırabilir.

Ve Görev, aradan henüz bir hafta geçmişti ki, bu sefer de mezuniyet diplomasını almış halde Omnibus College'den dönen Fred Vincy kılığında zuhur edip kendini dayattı.

Temiz yüzü insanın içine işleyen Fred, "Size zahmet vermekten utanç duyuyorum ama danışabileceğim tek dostumsunuz, Mr. Farebrother," dedi. "Daha önce de her şeyi size açıklamıştım ve bana bir kez daha müracaat etmeden yapamayacağım kadar yardımcı olmuştunuz."

Bazı küçük eşyaları taşınma için paketlemekle meşgul olan rahip, "Otursana, Fred," dedi ve işine devam etti. "Seni dinlemeye ve elimden geleni yapmaya hazırım."

"Söylemek istediğim..." Fred bir ân tereddüt ettikten sonra lafa çabucak girerek, "Kilise'ye dahil olabilirim," dedi. "Ve bulunduğum durum itibarıyla yapacak başka şey göremiyorum. Hoşuma gitmeyecek bunu yapmak, ama tersine bir davranış babam için –özellikle de eğitimime onca para harcadıktan sonra– katlanılması çok zor bir durum olacaktır." Fred bir kez

daha durakladıktan sonra, "Yapacak başka şey göremiyorum," diye tekrarladı.

"Bu konuyu babanla konuştum, Fred, ama fazla yol alamadım. Artık çok geç olduğunu söyledi. Şimdi köprülerden birini aşmış vaziyettesin: Diğer zorluk nerede?"

"Sadece bundan hoşlanmamamda. İlahiyattan, duadan ve ciddi görünme mecburiyetinden hoşlanmıyorum. Başka bazı erkeklerin yaptığı gibi ata binmeyi seviyorum. Maksadım aylaklığa vurup nahoş biri olmak değil, ama insanların bir ruhbandan beklediği türden üsluba sahip değilim. Ancak, elden ne gelir ki? Babam sermaye ayıracak durumda değil, yoksa çiftçiliğe başlayabilirdim. İşinde bana vereceği bir yer de yok. Benden hayatımı kazanmamı beklerken hukuk veya tıp okumaya da başlayamam. Bazıları Kilise için uygun olmadığımı söylerken haklı, ama aynı kişiler benden taşranın en geri kalmış, en ücra yerlerine gitmemi isteyebiliyor."

Fred'in sesi homurdanmayı andıran bir serzenişe bürünmüştü. Mr. Farebrother, Fred'in anlattıklarının ötesini zihninde canlandırmakla meşgul olmasa, bu hal karşısında gülümsemekten kendini alamayabilirdi. Meseleyi onun hayrına mümkün olduğunca basit düşünmeye gayret ederek, "Şu öğretiler, yani Bentler'le[46] ilgili bir sıkıntın mı var?" diye sordu.

"Hayır. Bence Bentler doğrudur. Bunların tersini ispata yönelik argümanlara zaten hazır değilim ve benden çok daha makbul, çok daha akıllı insanlar bu konuya derinlemesine dahil olmuş durumda. Yargıda bulunabilecekmişim gibi şüpheye yönelmem gayet komik kaçar."

"Bu durumda ilahiyata fazla girmeyen muteber bir küçük

[46] İngiltere Kilisesi'nin İngiliz Reformu'nun ihtilafları karşısına koyduğu doktrini teşkil eden Otuz Dokuz Bent.—*çn*

yerleşim rahibi olabileceğini de düşünmüşsündür herhalde, değil mi?"

"Ruhban olmaya mecbursam, hoşlanmasam bile elimden gelen çabayı gösterip görevimi yapmam gerekir elbette. Sizce kimse bundan ötürü beni suçlayabilir mi?"

"Kilise'ye bu şartlar altında dahil olmandan ötürü mü? Neye mal olacağını hesaplamak ve durumunun neler getireceğini görmek tamamen senin vicdanına kalmış bir şey, Fred. Yalnızca kendi namıma konuşabilirim; her zaman gevşek olmuşumdur ve bunun sonuçlarından hep tedirginlik duydum."

Fred kızararak, "Ama bir engel daha var," dedi. "Size daha önce söylemedim ama belki anlattıklarımdan tahmin etmişsinizdir. Çok tutkun olduğum birisi var; çocukluğumuzdan beri âşığım ona."

Elindeki şişenin etiketini dikkatle inceleyen rahip, "Miss Garth bu herhalde, değil mi?" diye sordu.

"Evet. Beni kabul ederse, başka hiçbir şey umurumda olmaz. Ve o zaman iyi biri olacağımdan da eminim."

"Hislerine karşılık bulacağını düşünüyor musun?"

"Hiç dile getirmedi öyle bir şeyi ve uzun zaman önce bu konuyu kendisine bir daha açmayacağıma dair benden söz aldı. Ayrıca ruhbanlığa uygun olmadığımı da aklına yerleştirmiş, biliyorum bunu. Ama ondan vazgeçemem. Bana kıymet verdiğini düşünüyorum. Dün gece annesi Mrs. Garth'ı gördüm ve bana Mary'nin Lowick'te, Miss Farebrother'la birlikte kaldığını söyledi."

"Evet, kardeşime yardımcı olma nezaketini gösteriyor. Oraya gitmek ister misin?"

"Hayır, sizden önemli bir ricada bulunmak isterim. Bu şe-

kilde zahmet vermekten utanç duyuyorum ama meseleyi, yani Kilise'ye dahil olacağım konusunu kendisine açarsanız, Mary sizi dinleyebilir."

"Bu epey hassas bir vazife, azizim Fred. Ona dönük bağlılığını samimi farz etmemi ve meseleye dediğin şekilde dahil olursam o hanıma aynı hissiyatı paylaşıp paylaşmadığını sormamı gerektiriyor."

"Size müspet cevap vermesini arzuluyorum," dedi Fred kaçamağa sapmadan. "Onun duygularında yer edinemezsem ne yapacağımı bilemiyorum."

"Yani Kilise'ye dahil olma konusunda sana bunun rehberlik edeceğini mi kastediyorsun?"

"Mary beni asla kabul etmeyeceğini söylerse tutacağım hangi yolun kötü olacağı benim için önemli değil."

"Bu çok saçma, Fred. İnsanlar aşklarından uzun yaşar, ama düşüncesizliklerinin yaratacağı sonuçlar onlardan da uzun ömürlü olur."

"Benim aşkım öyle değil: Hayatım boyunca hiç yoksun kalmadım Mary'nin aşkından. Ondan vazgeçmem gerekirse, tahta bir bacakla yaşamaya başlamak kabilinden olur bu."

"Benim araya girmem onu incitmeyecek mi sence?"

"Hayır, incitmeyeceğinden eminim. Size herkesten fazla saygı duyar ve bana yaptığı gibi konuyu şakaya vurarak geçiştiremez. Bunları sizden başkasına anlatamazdım, onunla konuşmasını bir başkasından isteyemezdim. İkimize de böyle dostluk edebilecek başka kimse yok." Fred bir ân sessiz kaldıktan sonra yakınır gibi bir tonla, "Ayrıca imtihandan geçmek için çalıştığımı bilmesi lazım," diye ekledi. "Kendimi onun uğruna tüketebileceğime inanması lazım."

Mr. Farebrother yaptığı işi bırakıp elini Fred'e uzatana kadar kısa bir sessizlik oldu. Rahip, "Pekâlâ, evladım," dedi. "Benden istediğin şeyi yapacağım."

Mr. Farebrother aynı gün yakın zamanda aldığı yaşlı atın üstünde Lowick'teki rahip lojmanına gitti. '*Dönemini kapatmış bir ekin anızı olduğum muhakkak,*' diye düşündü. '*Yeni sürgünler beni bir kenara itiyor.*'

Mary'yi bahçede gül toplayıp taç yapraklarını bir çarşafın üstüne serperken buldu. Güneş alçalmıştı ve uzun ağaçlar gölgelerini, genç kızın bone veya şemsiye kullanmadan gidip geldiği çimenli yürüyüş yollarına düşürüyordu. Mr. Farebrother'ın çimenlik boyunca kendisine doğru yürüdüğünü farketmemiş, tüylerinde siyah ve taba rengi lekeler olan, Mary'nin serptiği gül yapraklarını koklamak için çarşafın üstüne çıkmakta inat eden küçük bir teriyeri azarlamak üzere işine ara vermişti. Köpeğin ön patilerini avcuna aldı ve öbür elinin işaret parmağını, kaşlarını utanmış gibi oynatan köpeğe kaldırdı. "Sinek, Sinek! Senden utanıyorum." Mary yine ciddi kontralto sesiyle konuşuyordu. "Akıllı bir köpeğe hiç yakışmıyor bu; herkes senin zevzek bir genç centilmen olduğunu düşünecek."

"Genç centilmenlere merhametli davranmıyorsunuz, Miss Garth," dedi onun iki metre kadar ötesinde duran rahip.

İrkilen Mary kızarmıştı. "Ama söz konusu Sinek olduğunda neticeye ulaşıyor bu," dedi gülerek.

"Ama genç centilmenlerde olmuyor, öyle mi?"

"Ah, kusursuz erkeklere dönüştüklerine bakılırsa bazılarında netice veriyor."

"Bunu duyduğuma memnun oldum, çünkü dikkatinizi genç bir centilmene çekmek istiyordum."

Tekrar gül yapraklarını yolmaya dönen Mary, kalbinin tedirgince çarpmaya başladığını hissederek, "Umarım zevzek biri değildir sözünü ettiğiniz," dedi.

"Değil. Gerçi bilgelik muhtemelen en güçlü yönünü teşkil etmiyor ama sevgi ve samimiyet için aynı şey söylenemez. Bununla birlikte, bu iki vasıfta da insanların hayal edebileceğinden fazla bilgelik vardır. Umarım bu ipuçları hangi centilmenden söz ettiğimi anlamanıza yetmiştir."

Yüz ifadesi daha ciddileşen ve elleri soğuyan Mary, "Evet, sanırım anladım," dedi, cesur bir tavırla. "Fred Vincy olmalı."

"Benden gelip sizinle Kilise'ye dahil olma meselesini konuşmamı istedi. Bunu yapmaya rıza göstermemi cüretkarlık kabul etmeyeceğinizi umuyorum."

"Tam tersine, Mr. Farebrother." Mary gülleri bırakıp kollarını göğsünde kavuşturmuştu ama onun yüzüne bakamıyordu. "Bana söyleyecek bir şeyiniz olmasından her zaman onur duymuşumdur."

"Ancak bu meseleye girmeden önce, babanızın bana aramızda mahfuz kalması kaydıyla aktardığı bir şeyden söz etmem lazım. Sırası gelmişken bunun Fred'in üniversiteye gitmek üzere yola çıkmasının ertesinde, bir diğer görevi yerine getirmek için ailenizi ziyaret ettiğim akşam konuşulduğunu belirtmem lazım. Mr. Garth, Featherstone'un öldüğü gece olanları –yani vasiyetnameyi yakmayı reddedişinizi– bana anlattı. Fred'in on bin pound almasına masumane amaçlarla mani olduğunuz için yürek sızısı çektiğinizi söyledi. Bunu akılda tuttum ve kulağıma sizi rahatlatabilecek, o davranıştan ötürü günahsız çıkarabilecek bazı şeyler geldi."

Mr. Farebrother bir ân susup Mary'ye baktı. Fred'e olabildi-

ğince fazla avantaj sağlamak niyetindeydi, ama bir yandan da zihnini, kadınların bazen bir erkekle telafi veya kefaret kabilinden evlenmeyi kabul etme hatasına düştükleri gibi fikirlerden arındırmanın iyi olacağını düşünüyordu. Yanakları yanmaya başlayan Mary ise sessizliğini koruyordu.

"Demek istediğim, yaptığınız şey Fred'in kaderinde gerçek bir değişikliğe sebep olmadı. Öğrendiğim kadarıyla, sonuncu vasiyetname ortadan kalktıktan sonra ilkinin kanuni geçerliği müphem hal alacaktı; ihtilaf halinde uygulanamayacaktı ve öyle bir ihtilaf da kesinlikle olacaktı. Yani bu konuda içiniz rahat olabilir."

"Teşekkür ederim, Mr. Farebrother," dedi Mary içtenlikle. "Hislerimi hatırladığınız için size müteşekkirim."[47]

"Evet, şimdi devam edebilirim. Fred mezun olmuş. Durumu bu noktaya kadar getirdi, şimdi mesele bundan sonra ne yapacağında. Babasının arzusu doğrultusunda Kilise'ye dahil olmaya meyilli, ama sizin benden de iyi bildiğiniz gibi, bunu eskiden beri istemiyor. Ona bazı konularda sorular sordum ve itiraf etmek gerekirse, ruhban olmasının önünde aşılamaz engeller olacağı kanaatine varmadım. Zihnini tek bir şartla bu mesleğe en iyi şekilde yöneltebileceğini söylüyor. Bu şart yerine getirilirse, ben de Fred'e yardım etmek için elimden geleni yapacağım. Bir zaman sonra –elbette hemen değil– yardımcım olarak yanımda yer alabilir ve maaşı da benim daha önce vaiz

[47] 'Ancak bu meseleye...' ifadesiyle başlayan paragraf ve sonraki üçü, George Eliot'un 1872 yılının Haziran ayında (yani ilk kitapların yayınlanmasından sonra) kendini 'hatırşinas dava vekili' olarak anan isimsiz bir kişiden aldığı mektup sebebiyle, ikinci edisyona düzeltme aşamasında eklenmiştir. Mektubu yazan kişi, Featherstone'un 33. Bölüm'de anlatılan vasiyetnameleri konusunda hukuki bir hatayı işaret eder. (D.C. notu)

olarak aldığıma yakın olabilir. Ama tekrarlıyorum: Bütün bu hayırlı işlerin olabilmesi peşinen bir şarta bağlı. Kalbini açtı bana, Miss Garth ve sizden kendisi namına istirhamda bulunmamı istedi. Söz konusu şartın yerine gelmesi tamamen sizin hislerinize bağlı."

Mary o kadar etkilenmiş görünüyordu ki Mr. Farebrother hemen, "Biraz yürüyelim isterseniz," demek mecburiyetinde hissetti kendini. Yürümeye başladıklarında devam etti:

"Açık ve sade şekilde ifade etmek gerekirse, Fred eşi olmayı kabul etmeniz ihtimalini azaltacak herhangi yolu tutmayacak, ama bu uğurda, sizin tasdik edeceğiniz herhangi bir alanda elinden gelenin en iyisini ortaya koymak için çaba gösterecek."

"Asla onun eşi olmayacağımı söyleyemem, Mr. Farebrother," dedi Mary. "Ama ruhbanlığı seçerse bu asla gerçekleşmez. Sözleriniz asalet ve nezaket dolu; sizin yargınızı düzeltmek bir ân için bile aklımdan geçmez. Benim kızlara has ve biraz alaycılığa meyleden hallerime verin lütfen." Verdiği cevaptaki mizahi ışıltı, alçakgöniillülüğüniin daha da cazip bir hal almasını sağlamıştı.

"Benden tam olarak ne düşiindüğünüzü kendisine söylememi bekliyor," dedi Mr. Farebrother.

Mary fazla derinlere inmemeyi tercih ederek, "Güliinç bir adamı sevemem," diye cevap verdi. "Fred, arzu ettiği takdirde, kendisini yararlı dünyevi işlerde saygın bir konuma getirebilecek sağduyu ve bilgiye sahiptir; ama onu hayalimde vaaz veya nasihat verirken, kutsamalar yaparken, bir hastanın yanında dua ederken canlandırıp da bir karikatüre baktığım hissine kapılmamam mümkün değil. Ruhban olursa bunu ancak kasaba seçkinleri arasına girmiş olmak için yapar ve bence böyle

ahmakça bir seçkinlik, rezaletten başka bir şey değildir. Mr. Crowse'un bomboş yüzünü, tertipli şemsiyesini, insanın içini kıyan küçük konuşmalarını düşünüyorum. Öyle insanların Hıristiyanlığı temsil etmeye ne hakkı var? Sanki bir kurum aptalları seçkinlik, kibarlık, soyluluk taslaması için görevlendirmiş! Sanki..." Mary duraklayıp toparlandı. Mr. Farebrother'la değil de Fred'le konuşuyormuş gibi kaptırmıştı kendini.

Mr. Farebrother, "Genç hanımlar biraz katı oluyor; fiiliyatın gerginliğini erkekler kadar hissetmiyorlar, ama belki burada bir istisnaya işaret etmem lazım. Fred Vincy'yi sözünü ettiğiniz kadar aşağı seviyeye koymuyorsunuz, değil mi?"

"Elbette hayır; çok konuda hassasiyete sahiptir o, ama bunları ruhban sıfatıyla göstereceğini düşünmüyorum. Mesleğin sahte tavırlar, yapmacıklı edalar gösteren kısmına dahil olacaktır."

"Öyleyse cevabın ne olacağı belli. Ruhban olarak herhangi umut besleyemez, öyle mi?"

Mary başını salladı.

"Ama ekmeğini başka bir yolla çıkarmak için bütün zorluklara göğüs germe cesaretini gösterirse, hâlâ bir umut var diyebilir miyiz? Bu durumda sizi kazanmayı ümit edebilir mi?"

"Bence Fred'in kendisine daha önce söylediğim şeyleri tekrar işitmeye ihtiyacı yok," diye cevap verdi Mary, hafiften içerlemiş gibi bir tavırla. "Kıymete değer bir şeyler yapıp ortaya koyana kadar böyle soruları ortaya sürmemeli."

Mr. Farebrother bir ân, hatta belki biraz daha uzun süre sessiz kaldı ve sonra, çimenli yolun ucundaki bir akçaağacın gölgesinde durduklarında konuşmaya başladı. "Anladığım kadarıyla sizi bağlayacak her tür teşebbüse direnç gösteriyorsunuz,

ama bir yandan da Fred Vincy'ye olan hislerinizin sizi başka bir bağlılıktan uzak tutup tutmayacağını bilmiyoruz; bu genç sizi kazanana kadar bekar kalacağınıza bel bağlayabilir veya her hâlükârda hayal kırıklığına uğrayabilir. Affet beni, Mary–din derslerimde size bu isimle hitap ederdim, biliyorsunuz–, ama bir kadının hisleri başka bir hayatın, birden fazla hayatın mutluluğuna tesir ediyorsa, tamamıyla doğrudan, dolaysız ve açık davranmak o hanım için daha asil bir tavır olur."

Mary cevap vermedi, ama o ânda asıl dikkatini çeken Mr. Farebrother'ın tavrı değil, içinde ciddi miktarda itidalli duygu barındıran ses tonuydu. Zihninde bu sözlerle kendisini kastettiğine dair tuhaf bir fikir çakınca, bunu derhal reddetti ve öyle bir şeyi düşündüğü için kendinden utandı. Hayatı boyunca, kısa çoraplar ve bağcıklı minik ayakkabılar giydiği zamanlar ona bir şemsiye halkasıyla evlenme teklif eden Fred dışında bir erkeğin onu sevebileceğini düşünmemişti; dar çevresi içindeki en akıllı adam olan Mr. Farebrother için bir şekilde önem arz edebileceğiyse hiç geçmemişti aklından. O kısa zaman diliminde sadece bunun müphem ve büyük ihtimalle asılsız olduğunu düşünebildi, ama net ve kati olan tek şey vardı: cevabı.

"Siz vazifem addettiğinize göre Mr. Farebrother, Fred'e karşı, başka birini ona tercih edemeyeceğim kadar kuvvetli hisler beslediğimi belirtmem gerek. Beni kaybettiği için ömür boyu mutsuz olacağı kanaatine kapılırsam, ben de asla mutlu olamam. Bende kökleri çok derindedir; çocukluğundan beri beni herkesten fazla sevmesini, canım yandığında bunu hep fazlasıyla önemsemesini şükranla hatırlamışımdır daima. Bunu zayıflatacak yeni bir hissiyatı hayal bile edemem. Onun, herkesin saygısını kazanmış değerli biri haline geldiğini görmeyi her şeyden çok isterim. Ancak lütfen kendisine o zamana kadar

izdivaç sözü vermeyeceğimi söyleyin; annemle babamı üzüntüden ve utançtan esirgemem lazım. Kendisiyse başkasını seçmekte hürdür."

"Öyleyse vazifemi layığıyla yerine getirmiş oluyorum," dedi Mr. Farebrother, elini Mary'ye uzatırken. "Ve hiç gecikmeden Middlemarch'a gidiyorum. Böyle bir ihtimal mevcut olduğuna göre, Fred'i uygun bir yola sevk edebiliriz. Umarım izdivaç bağıyla birleştiğinizi görürüm. Tanrı kutsasın sizi!"

"Ah, lütfen kalın ve size çay ikram etmeme izin verin," dedi Mary. Mr. Farebrother'ın tutumundaki tarifi zor, acının metanetle bastırılmasını andıran bir şey gözlerinin dolmasına sebep olmuştu; bir keresinde, sıkıntılı bir zamanında elleri titreyen babasını gördüğünde de aynı çaresizlik hissiyle dolmuştu.

"Hayır, azizim, hayır. Gitmem lazım."

Whist oyunundan vazgeçmekten veya itiraflar kaleme almaktan çok daha zor bir görevi yüce gönüllülükle yerine getirmiş olan vaiz, üç dakika içinde atına binip gitmişti.

53

> Dışarıdan bakanların tutarsızlık olarak değerlendireceği samimiyetsizliği yaratan, 'eğer' ve 'dolayısıyla' şerhlerinin cansız mekanizmasını yaşayan mebzul sayıdaki gizli tüketim odağına amade kılan, bu şekilde inancı ve fiiliyatı varlıklarını ortaklaşa sürdürecek hale koyan şey, esasen sığ telaştan öte değildir.

Lowick'te kendine yeni menfaatler sağlamayı uman Mr. Bulstrode, tabiatıyla yeni ruhbanın her şeyiyle tasvip edeceği biri olmasını özellikle arzu ediyordu. Mr. Farebrother'ın küçük kilisede 'kendini okumasıyla'[48] ve çiftçilerden, işçilerden, kasaba zanaatkarlarından oluşan cemaate ilk vaazını vermesiyle onu Stone Court'un sahibi yapan tapuyu alışının aynı zamana isabet etmesinin, kendisinin ve daha genelde milletin kusurlarına yönelik bir ceza, hiç değilse ihtar olduğuna inanıyordu. Mr. Bulstrode'un Lowick Kilisesi'ne devam etmek veya yakın zamanda Stone Court'a yerleşmek gibi niyetleri yoktu. Bu mükemmel çiftliği, çevre arazilerini ve üstündeki binaları zamanla geliştirip genişletebileceği, ilahi senaya ulaşmasına yardım edecek bir ikametgah, iş idaresi konusundaki olağanüstü sorumluluklarından kısmen çekilip yerel mülk sahibi sıfatıyla İncil gerçeğinden yana ağırlık koymak üzere yerleşeceği, Takdir-i İlahi'nin yardımıyla şimdiden kestiremediği yeni alımlar yaparak büyüteceği bir inziva köşesi haline getirme düşüncesiyle al-

[48] Otuz Dokuz Bent'e gönderme.—*çn*

mıştı. Herkes Mr. Rigg Featherstone'un oraya bir Cennet Bahçesi misali yapışacağını düşünürken, Stone Court'u şaşılacak kolaylıkla alması, bu yönde kuvvetli bir emare olarak görünüyordu ona. Zavallı ihtiyar Peter de böyle olacağını ummamıştı; hayalinde sık sık, tepesine toplanan şerefsizlerin arasından ve perspektiften azade şekilde bakar, kurbağa suratlı vârisinin o güzel mülkün keyfini diğerlerinin hiç dinmeyecek olan şaşkınlığına ve hayal kırıklığına rağmen çıkarışını seyrederdi.

Ama nelerin komşularımıza cennet gibi görüneceğini pek az tahmin edebiliriz! Arzularımız doğrultusunda yargılara varırız ve komşularımız da her zaman kendi arzularına dair ipucu verecek kadar açık davranmaz. Sakin tavırlı ve tedbirli biri olan Joshua Rigg de, ebeveyninin Stone Court'un ona iyi bir mülk olmanın ötesinde şeyler ifade ettiğini ve ona sahip olmayı gerçekten istediğini anlamasına izin vermemişti. Ama tıpkı Warren Hastings'in* altınlara bakıp Daylesford'u almayı düşünmesi misali Joshua Rigg de Stone Court'a bakmış ve altın almayı düşünmüştü. Bütün metaların en tepesinde yer alan o şeye karşı bariz ve yoğun bir istek, irsi ama şartlar sebebiyle özel biçime bürünmüş şevkli bir tamah besliyordu: Metaların anası vasıtasıyla yabancı para alıp satacaktı. Küçüklüğünde ayakçılık yapmak üzere limanda ilk kez işe girdiğinde, başka çocukların pastacı vitrininden içeriye bakıp tatlı ustalarını seyrettiği gibi pencereden döviz alıp satanlara bakardı. Bu hayranlık zamanla derin ve özel bir tutkuya dönüşmüştü; mülkün sahibi olduğunda yapacağı birçok şey vardı ve aralarında eşraftan genç bir hanımla evlenmek de bulunuyordu, ama hepsi hayal gücünün bir şekilde vazgeçebileceği sıradan şeyler, olağan keyiflerdi. Ruhunun asıl susadığı şey, işlek bir rıhtımda döviz alıp satacağı dükkâna, anahtarları kendisinde olan kilitlere sahip olmak, bütün

milletlerin doğurup ürettiği paralar, çaresiz Tamah'ın vezne parmaklıklarının ötesinden gönderdiği hasretli bakışları altında elinden geçerken asil bir soğukkanlılık sergilemekti. Beslediği tutkunun kuvveti, bunu tatmin etmek için gerekli bilgide uzmanlık sahibi olmasını sağlayacak gücü vermişti ona. Ve diğerleri ömür boyu Stone Court'da oturacağını sanırken Joshua, kasalar ve kilitlerle en iyi şekilde buluşacağı Kuzey Rıhtımı'na yerleşme zamanının fazla uzak olmadığını düşünüyordu.

Yeter. Joshua Rigg'in müilkünü satışını Mr. Bulstrode'un bakışıyla değerlendiriyorduk ve o da bunu hayli zamandır beslediği amacın teyidini taşıyıp getiren keyifli bir tertip olarak görüyor, böyle bir yorumdan yola çıkarak şükranlarını -tedbir yansıtan ölçülü ifadelerle- ifade ediyordu. Kuşkularıysa, Joshua Rigg'in kaderini bağlayarak gerçekleşen bu durumun Tanrı'nın inayetine nail olmuş bir hükümet yerine sakat bir kolonicilik anlayışıyla idare edilen, haritası bile çıkarılmamış diyarlara ait olabilecek bağlantılardan kaynaklanmadığı, tıpkı Mr. Farebrother'ın maaşlı vaiz olarak işe başlaması misalindeki gibi aleni bir ihtar olabileceği düşüncesinden kaynaklanıyordu.

Bunlar Mr. Bulstrode'un kandırma maksadıyla herhangi birine değil, bizzat kendine söylediği sözlerdi; onunla bir konuda anlaşmazlığa düşmeniz halinde —öne süreceğiniz düşünceler ne olursa olsun— meseleleri açıklarken kullanacağı hakiki tavrı buydu. Düşüncelerimize sızan bencillik, bunların samimiliğine tesir etmez; bencilliğimiz ne kadar tatmin olursa inancımız o nispette zindeleşir.

Her ne halse, ister teyit mahiyetinde olsun ister ihtar, Peter Featherstone'un ölümünün üzerinden on beş ay bile geçmeden Stone Court'un sahibi artık Mr. Bulstrode'du ve 'eğer görmeye layık yerdeyse' Peter'in bu durum karşısında söyleyecekleri,

hayal kırıklığına uğramış akrabaları arasında bitmek tükenmek bilmeyen avutucu sohbetlere konu oluyordu. Sevgili biraderin göçmesiyle birlikte mevzular kısmen değişmişti ve Solomon, Peter'in kurnazlıklarının yarattığı karmaşaya kafa yormanın yerine, daha genel kurnazlıklar üzerine geviş getirmeye yönelmişti. Mrs. Waule, vasiyetnamenin gerçek Featherstoneların önünü kesip sahtelerine menfaat sağlaması karşısında melankolik bir zafer yaşıyordu ve haberi Chalky Flats'da alan Martha Hemşire, "Amanın aman, öyleyse Yüce Tanrı şu huzurevlerinden hiç memnuniyet duymayacaktır!" demişti.

Şefkatli Mrs. Bulstrode, Stone Court'u satın almanın kocasına sağlık yönünden getireceği yararlardan özellikle memnundu. Birkaç gündür oraya kadar at sürüp mübaşirle birlikte çiftliğin çeşitli bölümlerini dolaşmasına artık gerek kalmamıştı ve taze tınaz kümelerinin, eski ama verimli bahçenin esintisine karışan kokular yaydığı o huzurlu yerde akşamlar enfes geçiyordu. Bir akşam, güneş henüz ufkun üzerindeyken ve altın ışıklı kandillerini ceviz ağaçlarının dallarından yüksekte henüz yakmaya başlamışken, atının üstündeki Mr. Bulstrode, arazi kapısının önünde ahırların drenajı konusunda fikir belirtmesi için çağırılan ve şimdi tınaz alanında kahyaya tavsiyeler vermekte olan Caleb Garth'ın yanına gelmesini bekliyordu.

Mr. Bulstrode hayırlı manevi gidişatın bilincindeydi ve boş zamanları değerlendirmeye dönük masumane meşguliyetinde her zamankinden fazla huzur buluyordu. Kendisinde topyekün bir erdem noksanlığı olduğuna kesin biçimde inanmıştı, ama öyle bir kanaat, söz konusu noksanlık hissi hafızada ayırt edilebilir şekle kavuşmadığı ve utanç veya pişmanlık sızısının karıncalanmalarını canlı tuttuğu sürece kişiye acı vermeyebilir; hatta günahkarlığımız affediciliğin derinliklerine dönük bir tedbir,

ilahi niyetlerin tuhaf enstrümanları olduğumuzun tutunulacak bir delili haline getirilirse, yoğun bir tatminle muhafaza bile edilebilir. Hafıza da ruh hali gibi çeşitli yönelişlere sahiptir ve sahnesini bir diyorama[49] gibi kaydırabilir.

Mr. Bulstrode o ânda güneş ışıklarının, çok genç olduğu zamanların, Highbury'nin ötelerine dua etmeye gittiği çok eski zamanların akşamüzeri ışıklarıyla birleşip bütünleştiğini hissediyordu. Ve bu teşvik edici sahneyi bir refah vaadi olarak kabul etmeye hazırdı. Yazılı metinler hâlâ oradaydı ve bunları yorumlamak da ona düşüyordu. Kısa süre için daldığı hayaller atının üstünde yaklaşan Caleb Garth'ın gelişiyle kesintiye uğradı.

Mr. Garth dizginleri sallayarak bir şeyler anlatmaya başlayacaktı ki, dikkatini çeken bir şey oldu. "Bu da ne böyle! Yol boyunca yürüyüp gelen karalara bürünmüş adam kim? At yarışlarından sonra ortaya çıkan tiplere benziyor."

Mr. Bulstrode atını çevirip yola baktı ama cevap vermedi. Yaklaşan kişi uzaktan tanıdığımız Mr. Raffles'dı ve görünümü siyah takım elbise ve krepon şapka kurdelesinin arz ettiği teferruatlar haricinde değişmemişti. Şimdi iki atlının üç metre kadar ilerisindeydi ve diğerleri Mr. Bulstrode'a bakarken yüzünde aydınlanmaya başlayan aşinalık ifadesini görebiliyordu.

Nihayet bastonunu kaldırıp havada sallarken, "Vay canına!" dedi. "Bu sensin, Nick! Şeytanın yirmi beş yıldır sıfatımızda oynadığı oyunlara rağmen yanılmam! Nasılsın bakalım? Beni buralarda görmeyi beklemiyordun, değil mi? Gel de el sıkışalım."

Mr. Raffles'ın coşkulu bir tavır sergilediğini söylemek, ak-

[49] Diyorama terimi bir 19. yüzyıl tiyatro düzeneğini ifade edebildiği gibi müzelerde, hobi sergilerinde vs. kullanılan üç boyutlu (tam veya minyatür ölçekli) canlandırma sahnelerini de tarif eder.—*çn*

şam saatlerinin yaklaştığını söylemek gibi malumun ilanı olurdu ancak. Caleb Garth, Mr. Bulstrode'un ânlık bir tereddüt geçirdiğini görmüştü ama bu, elini soğuk bir tavırla Raffles'a uzatarak, "Seni memleketin bu ücra köşesinde göreceğimi ummazdım," demesiyle son buldu.

Raffles abartılı bir tavırla, "Burası üvey oğluma ait," diye cevap verdi. "Daha önce de gelmiştim onu görmek için. Seninle karşılaştığıma şaşırmadım, eski dost, çünkü bir mektup geçti elime. Tanrı'nın inayetiyle tam zamanında yetişen bir şey de diyebilirsin buna. Sana bu şekilde rastlamam fevkalade talihli bir durum, çünkü üvey oğlumu görmeyi umursadığım falan yok aslında; sevgiden nasibini almamış biridir ve zavallı anacığı da öldü zaten. Doğrusunu istersen, buraya senin için geldim, Nick; adresini bulmam lazımdı, çünkü bak..." Raffles cebinden buruşuk bir kâğıt çıkarttı.

Caleb Garth haricinde herhangi biri, ortak bir geçmişe dair imalarda bulunan o adamın Bulstrode'la olan ve bankerin hayatının bilinmeyen, meraka mucip olan gizli yanlarına ışık tutabilecek tanışıklığına dair ipuçlarına kulak misafiri olmak için orada mümkün olduğunca oyalanmayı seçerdi. Ama Caleb tuhaf adamdı: Genellikle kuvvetli olan belli başlı insani eğilimler onun zihninde neredeyse hiç yoktu ve bunlardan biri de başkalarının şahsi ilişkilerine beslenen meraktı. Caleb özellikle de başka birisi için küçük düşürücü olabilecek şeyleri öğrenmekten kaçınırdı ve onun için çalışan birilerinin kınanması gereken davranışlarda bulunduğu anlaşıldığında, bunu söylemek, kendisini karşısındaki suçlu kişiden daha fazla utandırırdı. O ânki durumda da, "Size iyi akşamlar dilerim, Mr. Bulstrode; benim artık eve dönmem lazım," dedikten sonra atını mahmuzlayıp uzaklaştı.

"Bu mektuba tam adresini eklememişsin," diye devam etti Raffles. "Senin gibi birinci sınıf bir işadamına yaraşır bir şey değil bu. 'Fundalık' diyor sadece –kim bilir neredediir– ama sen yakınlarda bir yerde mi oturuyorsun? Londra'nın kaygılarından uzaklaşmıştın –hatta belki bir taşra sincabına dönüşmüşsündür–, ama buralarda beni davet edeceğin bir malikanen vardır herhalde. Hay Tanrım, kaç yıl geçti aradan böyle! Yaşlı hanım uzun zaman önce ölmüş olmalı, ama kızının ne kadar fakir hale düştüğünü görme acısına katlanmak zorunda kalmadan gitmiştir herhalde, değil mi? Ama şu haline bak yahu! Çok solgunsun ve hamura dönmüşsün, Nick. Hadi, eve gidiyorsan senin yanın sıra yürürüm ben de."

Mr. Bulstrode'un karakteristik solgunluğu gerçekten de ölüyü andırır bir tona dönmüştü şimdi. Beş dakika önce hayatının tüm yayılımı, özlemle anılan bir sabahı geriye doğru aydınlatan akşamüzeri ışığına bulanmıştı; günah ona bir dogma ve manevi nedamet meselesi olarak görünüyordu; bundan ötürü duyulacak utanç mutlaka gizli tutulması gereken bir şeydi; yaptıklarına tahammülse, tamamıyla ruhani ilişkilere ve ilahi amaçların idrakine bağlı şahsi bir hesaplaşmanın konusuydu. Ve şimdi o ağzı kalabalık kızıl figür, geçmişin, ceza kabuslarına bile dahil olmayan cisim kazanmış hali, sanki acımasız bir büyü yapılmış gibi aşılamaz katılıkla karşısında belirmişti. Ama Mr. Bulstrode'un düşünceleri faaldi ve aceleyle konuşan veya davranan biri değildi.

"Eve gidiyordum," dedi. "Ama biraz geciksem de olur. Ve sen de istersen burada dinlenebilirsin."

"Teşekkür ederim," dedi Raffles, yüzünü ekşiterek. "Üvey oğlumu görmeyi canım hiç çekmiyor. Seninle eve gitmeyi tercih ederim."

"Üvey oğlun olarak bahsettiğin kişi Mr. Rigg Featherstone'sa, kendisi artık burada değil. Mülkün sahibi benim şimdi."

Raffles gözlerini irileştirip uzun bir hayret ıslığı koyuverdikten sonra, "Tamam öyleyse, buna itirazım yok," dedi. "Yolcu arabasının bıraktığı yerden buraya kadar epey yürüdüm. Yürümekten de ata binmekten de hiçbir zaman fazla hoşlanmamışımdır. Güçlü atların çektiği zarif taşıtları severim ben. Eyer üstünde daima biraz ağır kalmışımdır." Eve yönelirlerken, "Beni görmek senin için de hoş sürpriz olmuştur, eski dost!" diye devam etti. "Fazla konuşmuyorsun ama talihi asla coşkuyla karşılamamışsındır sen; daima fırsatları geliştirmeyi düşünen bir adamdın: Talihi avantaja dönüştürme yeteneğine sahipsindir."

Mr. Raffles, kendi incelikli nüktedanlığından hoşlanır görünüyordu ve refakatçisinin sabrını zorlayacak kadar çalımlı tavırlara bürünmüştü.

Mr. Bulstrode, buz gibi bir öfkeyle, "Yanlış hatırlamıyorsam, yıllar önceki tanışıklığımız senin varsaydığın türden bir samimiyeti kapsamıyordu, Mr. Raffles," dedi. "Eski ilişkimizde hiçbir zaman mevcut olmayan ve aradan yirmi yıldan fazla zaman geçmişken asla kurulamayacak bir ahbaplığı yansıtan tonlardan kaçınırsan, benden talep edeceğin her neyse yerine getirilmesini bir ihtimal kolaylaştırmış olursun."

"Sana 'Nick' diye hitap edilmesinden hoşlanmıyor musun? Eh, ben kalbimde sana hep öyle hitap ettim ve gözden kaybolman aziz hatıraların silinmesine sebep olmadı. Tanrı aşkına! Sana olan hislerim eski ve nadide bir konyak misali yıllanıp olgunlaştı. Umarım evde konyağın vardır. Geçen gelişimde Josh mataramı ağzına kadar doldurmuştu."

Mr. Bulstrode, eziyet çektirme arzusunun Raffles için konyak arzusundan bile fazla olduğunu henüz tam mânâsıyla anlamamıştı ve bu konudaki belli belirsiz imalar, ona yeni ipuçları olarak görünüyordu. Ama en azından daha öte itirazın faydasız olduğu açıkça anlaşılmıştı ve Mr. Bulstrode, evdeki hizmetkara misafirin konaklaması konusunda emirler verirken metanetli bir sükunet yansıtıyordu.

Hizmetkarın daha önce Rigg'in yanında çalışması, dolayısıyla Mr. Bulstrode'un Raffles'ı sırf eski efendisinin tanıdığı sıfatıyla ağırladığını sanacak olması ayrıca rahatlatıcı bir düşünceydi.

Misafire yiyecek ve içecek ikramı yapıldıktan sonra, lambrili salonda konuşmalara şahitlik edecek kimse kalmayınca Mr. Bulstrode, "Senin alışkanlıklarınla benimkiler, birbirimizin eşliğinden haz alamayacağımız kadar farklı, Mr. Raffles," dedi. "Yollarımızı mümkün olduğu kadar çabuk ayırmak ikimiz için de hayırlı olur. Benimle görüşmek istediğini söylediğine göre, muhtemelen karşılıklı görülebilecek bir işimiz olduğunu düşünüyorsun. Ancak mevcut şartlar altında seni yalnızca bu gece burada ağırlayabilir ve yarın sabah erkenden, kahvaltıdan önce gelip bana söylemek istediklerini dinleyebilirim."

"Bütün samimiyetimle kabul ederim bu dediğini," diye cevap verdi Raffles. "Rahat yerdir burası. Gerçi sürekli yaşamak için biraz sıkıcı, ama bu güzel içki ve seni yarın sabah tekrar görme ümidiyle bu gecelik katlanabilirim. Üvey oğlumdan çok daha iyi bir ev sahibisin; Josh, bana annesiyle evlendiğim için hafiften kin güderdi, ama seninle aramızda şefkat ve sevgiden öte bir şey yer bulmadı."

Keyif ve alaycılığın Raffles'ın tavrında yaptığı tuhaf karı-

şımın büyük ölçüde içkinin tesirinden kaynaklandığını uman Mr. Bulstrode, birkaç kelime etmek için adamın ayılmasını beklemekte kararlıydı. Ancak eve dönerken, o adama kalıcı güven duyabileceği şartları düzenlemekte ciddi zorluklarla karşılaşacağının net bir şekilde farkına varmıştı. Durup dururken ortaya çıkışı ilahi tertibin dışında tutulamayacaksa da, John Raffles'dan bir şekilde kurtulma arzusuna kapılmak kaçınılmazdı. Kötülüğün ruhu bu kişiyi, kendisini iyiliğin vasıtalarından biri olmaktan caydırmak üzere tehdit amaçlı göndermişti mutlaka, ama yeni bir ceza haline gelen bu tehdide izin verildiği gerçekti. Manevi mücadelesinin tamamen kendinde saklı olduğu zamanlardan çok farklı bir azap saati geçirdi ve bu, gizli günahlarının affedildiği ve hizmetlerinin kabul gördüğü hissine ermesiyle son buldu. Bu günahlar taze işlendiklerinde dahi, kendini ve sahip olduğu her şeyi ilahi planın yardımına adama arzusunun biricikliğiyle takdis edilmemiş miydi? Ve tüm bunlardan sonra bir sürçme taşı, bir tökezleme kayası mı olacaktı?[50] İçinde olup bitenleri kim anlayabilirdi? Ona rezillik isnat edecek bir bahane ortaya çıktığında tüm hayatını ve benimsediği tüm doğruları kim yıkıp tek bir utanç yığını haline koyabilirdi?

Mr. Bulstrode'un zihni, dini göndermelerdeki öze dönük en bencilce korkuları en kapalı düşünceler vasıtasıyla insanüstü yerlere bağlama alışkanlığına sahipti. Ama dünyanın yörüngesi ve Güneş Sistemi üzerine düşünür veya konuşurken hissettiğimiz, davranışlarımızı uyarladığımız şey istikrarlı dünya ve değişimden geçen gündür. Ve şimdi, soyut ifadelerin otomatik

[50] 'Neden? Çünkü imanla değil, iyi işlerle olurmuş gibi aklanmaya çalıştılar ve ayakları 'sürçme taşı'na takıldı. Yazılmış olduğu gibi: İşte, Siyon'a bir sürçme taşı, bir tökezleme kayası koyuyorum. O'na iman eden utandırılmayacak.' (Yeni Ahid, Romalılar, 9:32-33) (D.C. notu)

şekilde birbiri ardından gelmesiyle birlikte, Mr. Bulstrode'un zihninde karısı ve komşuları nezdinde büyük bir utanca uğrama ihtimali –biz soyut bir acıdan bahsederken hissedilir şekilde bastıran ateşli hastalığın titremeleri ve sızıları misali– beliriyordu. Acı da, tıpkı cemiyetin haysiyet değerlendirmesi gibi, daha önce yapılan beyanlar nispetinde dayatır kendini. Tek isteği suçtan paçayı kurtarmak olan insanlar için sanık kürsüsü büyük utanç değildir. Ama Mr. Bulstrode, seçkin bir Hıristiyan olmayı amaçlamıştı.

***

Ertesi sabah Stone Court'a döndüğünde saat henüz yedi buçuktu. Eski yapı hiç o ânki kadar latif bir yuva görüntüsü arz etmemişti: iri beyaz zambaklar açıyordu, alçak taş duvardan sarkan latinçiçeklerinin güzel yaprakları çiğ ile gümüşlenmişti; çevredeki seslerin tamamı ferahlık ilham ediyordu. Fakat bunların hepsi, birlikte kahvaltı etmeye mahkûm olduğu Mr. Raffles'ın aşağıya inmesini beklemek üzere ön kısımdaki çakıllara adım attığı ânda mülkün sahibi için cazibesini kaybediverdi.

Az sonra lambrili salonda, önlerinde çay ve Raffles'ın o saatte yetinmek zorunda kaldığı kızarmış ekmek olduğu halde karşılıklı oturuyorlardı. Adamda akşamdan sabaha oluşan farklılık, refakatçisinin düşünebileceğinden de fazlaydı: Eziyet çektirmekten aldığı haz, muhtemelen zıkkımlandığı içki kafi derecede sert olmadığından şimdi daha da kuvvetliydi; tavırları sabah ışığında göze kesinlikle daha nahoş görünüyordu.

Çayından tek bir yudum alan ve kızarmış ekmeği ortasından bölüp yemeden tabağa bırakan banker, "Zamanım çok kısıtlı olduğundan, benimle hangi konuda görüşmek istediğini he-

men açıklamanı istemek zorundayım, Mr. Raffles," dedi. "Bir yerlerde evin olduğunu ve oraya dönmekten mutluluk duyacağını farz ediyorum."

"Ah, insanda biraz kalp varsa eski bir dostunu görmek istemez mi, Nick? Sana Nick diye hitap etmem lazım; yaşlı dulla evlenmeye karar verdiğini duyduğumuz zamanlar seni hep 'genç Nick' diye anardık. Bazıları yaşlı Nick ile hoş bir ailevi benzerliğin olduğunu söylerdi, ama sana Nicholas adını vermek annenin hatasıydı. Tekrar görüştüğümüze sevinmedin mi? Beni kalmak üzere güzel bir eve davet etmeni beklerdim doğrusu. Yuvam karımın ölümüyle birlikte dağıldı. Bir yere bağlılığım kalmadı; istediğim yere yerleşebilirim yani."

"Amerika'dan neden döndüğünü sorabilir miyim? Yeterli parayı denkleştirir denkleştirmez gitme konusunda beslediğin kuvvetli arzunun, seni orada ömür boyu tutmaya yeteceğini düşünmüştüm."

"Bir yere gitmek istemekle, orada kalmayı istemenin aynı şey olmadığını bilmiyormuşum meğer. Ama on yıl kaldım; fazlası bana uymadı. Dönmeyeceğim oraya, Nick." Bu sırada Mr. Bulstrode'a bakarak yavaşça göz kırptı.

"Bir iş kurup yerleşmek mi istiyorsun? Şu sıra ne yapmak niyetindesin?"

"Teşekkür ederim, niyetim olabildiğince uzun süre keyif çatmak. Artık çalışmayı düşünmüyorum. Eğer bir şey yaparsam bu, tütün ticareti veya o türden insanı iyi ilişkilere taşıyan bir şeyler olur. Ama bağımsızlığımdan vazgeçmem. İstediğim bu işte: Tenim seninki kadar solgun olmasa da, eskisi gibi güçlü kuvvetli değilim, Nick. Birilerine, bir şeylere bağımlı olmadan yaşamak istiyorum."

Mr. Bulstrode, sesi belki biraz fazla heves yansıtarak, "Belli bir mesafeyi korumakta kararlı davranırsan sağlanabilir bu," dedi.

"Külfetsiz ve bana uygun olması lazım," diye cevap verdi Raffles serinkanlılıkla. "Buralarda birkaç tanıdık edinmemek için sebep görmüyorum aslında. Her tür insanla bir arada olabilirim, utanmamı gerektirecek bir şey de yapmam. Portmantomu arabadan indiğimde turnikede[51] bıraktım; içinde gerçek keten gömlekler, manşetler falan var ve bu yas kıyafetiyle sana buralardaki züppeler arasında itibar sağlayabilirim." Mr. Raffles sandalyesini geriye itip kendisine yukarıdan aşağıya, özellikle pantolon askılarına bakarak göz gezdirdi. Asıl niyeti Bulstrode'u rahatsız etmekti ama yakışıklı, zeki ve nüktedan olma çabaları bir yana, büründüğü yas kıyafetinin onu gerçekten de sağlam ilişkilere sahip bir adam gibi gösterdiğini düşünüyordu.

Bulstrode bir ân durakladıktan sonra, "Amaçlarını gerçekleştirmek için bana bel bağlamaya niyetliysen, isteklerimi yerine getirmeye de hazırlanmışsındır," dedi.

"Ah, kesinlikle!" diye cevap verdi Raffles, alaycı bir samimiyetle. "Her zaman öyle olmadı mı zaten? Tanrım, benim için çok güzel şeyler yaptın ama kıymetini bilemedim! O zamandan beri sık sık aklıma düşmüştür: Yaşlı hanıma kızıyla torununu bulduğumu söylemem lazımdı; öylesi benim hissiyatıma daha uygun olurdu; her daim kalbimde yumuşak bir yan barındırmışımdır. Ama ihtiyarı çoktan gömmüşsündür herhalde; onun için artık bir şey değişmez. Ve servetini sana bir lütuf gibi sunulan o kârlı işle yaptın. Asilzadeler arasına karıştın, mülk aldın ve bir taşra *paşası* oldun. Hâlâ Dissenterlerin yolundasın,

[51] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.

değil mi? Hâlâ sofu musun? Yoksa Kilise'ye artık efendilik taslayan bir soylu sıfatıyla mı devam ediyorsun?"

Mr. Raffles'ın bu seferki göz kırpışı ve dilini çabucak çıkartıp geri çekişi kabustan da beterdi, çünkü yaşananların kabus değil çok kötü bir gerçekliğe uyanış olduğuna dair kesinlik yansıtıyordu. Mr. Bulstrode ürpertici bir mide bulantısı hissetti ve cevap veremedi, ama bir yandan da Raffles'ı sıradan bir müfteri ilan ederek istediğini yapmakta serbest bırakıp bırakamayacağını tartıyordu. Adam zaten tez zamanda kendini insanların sözüne inanmayacağı kadar itibarsız hale getirebilirdi. '*Ama o arada sana dair çirkin gerçeği de yaymış olur,*' diye düşündü keskin bir kavrayışla. Ve ayrıca, Raffles'ı belli bir mesafede tutmakta sakınca yoktu, ama Mr. Bulstrode gerçekleri inkâr etmeye dönük dolaysız sahtekarlıktan kaçınmak istiyordu. Affedilmiş günahlar üzerinden geriye bakmak ve sorgulanabilir dinsel takvayı belirsiz alışkanlıklarla açıklamak başka şeydi, bilerek ve isteyerek sahtekarlığa başvurmak başka şey.

Ama Bulstrode suskun kaldıkça Raffles zamanı kendi lehine en elverişli şekilde kullanarak devam ediyordu:

"Tanrı biliyor ya, seninkiler kadar iyi fırsatlar hiç çıkmadı karşıma! New York'ta işler çok kötü gitti; şu Yankeeler acayip tipler, centilmence hislere sahip bir adamın onların arasında barınmasına imkân yok. Döndüğümde evlendim –tütün ticaretiyle uğraşan, bana pek düşkün bir hanımdı karım– ama işler bizim tabirimizle kısırdı biraz. Adamın teki ona o düzeni kuralı epey zaman olmuş, tabii bir oğlan çocuk da bu çerçeveye azıcık fazla geldi doğrusu. Josh ile aramız hiçbir zaman çok iyi olmadı. Her ne halse, ben kendi namıma gayet açık ve net tavır sergiledim; gün ışığı kadar berrağımdır zaten. Seni daha önce bulup ziyaret etmediğim için hakkımda kötü düşünme. Biraz

ağırdan almamdan şikâyet ederler zaten arada sırada. Hâlâ Londra'da ticaretle ve ibadetle uğraştığını sanıyordum, ama seni oralarda bulamadım. Yine de gördüğün gibi kader gönderdi beni sonunda sana, Nick; belki ikimiz için de bir tür lütuftur, bir tür takdistir bu."

Mr. Raffles sözünü burun çekmeyi andıran nüktedan bir nidayla tamamladı: Kimse onun zekâsının dini atıp tutmalardan üstün olduğunu düşünemezdi. Ve eğer insandaki en haşin duyguları hesaba katan bazı kurnazlar buna zekâ diyecekse, Raffles söz konusu şeyden nasibini fazlasıyla almıştı, çünkü Bulstrode'la konuşurken kullandığı sevk edici tonun gerisinde bir satranç oyununun hamleleri kadar iyi seçilmiş ifadelerin izi vardı.

O arada kendi hamlesine karar veren Bulstrode kararlı bir sesle, "Kişinin, kendine yakışıksız bir menfaat sağlamaya çalışırken haddini aşabildiğini aklından çıkarmasan iyi olur, Mr. Raffles," dedi. "Seninle herhangi şekilde bağlantım olmasa da, bu çevreden uzak durma sözünü yerine getirdiğin sürece, düzgün –ve üç ayda bir ödenecek– bir emeklilik maaşı bağlamayı düşünebilirim. Seçmek sana kalmış. Burada kısa süre için bile kalmakta ısrar edersen benden bir şey alamazsın. Seni tanıdığımı inkâr ederim."

"Ha, ha!" dedi Raffles, sahte bir kahkaha patlamasıyla. "Bu bana bekçinin varlığını görmezden gelen maskara bir hırsız köpeğini hatırlattı!"

"Kinayelerinizden bir şey anlamıyorum artık, bayım!" diye cevap verdi Bulstrode, engelleyemediği bir öfkeyle. "Kanunlar ne sizin vasıtanızla gelebilir üzerime, ne de başka birinin."

"Şakadan anlamaz hale gelmişsin, dostum. Sadece seni tanıdığımı asla inkâr etmeyeceğimi ifade ediyordum. Ama ciddi-

leşelim biraz. Şu senin üç aylıklar bana uymaz. Özgürlüğüme düşkünümdür."

Raffles yerinden kalktı, ciddi düşüncelere dalmış bir havayla ve bacaklarını savurarak odanın içinde birkaç tur attı. Nihayet gelip Bulstrode'un karşısında durdu ve "Sana şöyle bir şey söyleyeceğim..." dedi. "Birkaç yüz pound at, iki yüz mesela –hadi, makul bir rakam bu– ve çekip gideyim, şeref sözü, portmantomu emanetten alır uzaklaşırım buralardan. Ama pis bir maaş için özgürlüğümden vazgeçmem. O durumda istediğim yere gidip gelirim. Belki buralardan uzak durmak bana uyar. Belki eski bir dostla yazışırım veya yazışmam. Para üstünde mi?"

Ansızın çöken büyük rahatlamayla geleceğe dönük muğlaklıklardan uzaklaşan Bulstrode, "Üstümde yüz pound var ama bir adres bırakırsan gerisini gönderirim," dedi.

"Hayır, tamamını getirmeni burada bekleyeceğim. Biraz yürüyüş yapar, bir şeyler atıştırırım, sen de o zamana kadar dönmüş olursun."

Önceki akşamdan beri maruz kaldığı heyecanla bitkin düşmüş olan sağlıksız vücudu, Mr. Bulstrode'un, karşısındaki ağzı kalabalık ve baş edilmesi imkânsız adamın gücünü sefilce kabul etmesine yol açmıştı. Kayıtsız şartsız mağlubiyetin vereceği geçici huzura sığınmak istiyordu. Teklif edilen şeyi yapmak için harekete geçmek üzereyken, Raffles aklına ansızın gelmiş gibi parmağını kaldırdı:

"Sana söylemedim ama sonra gidip Sarah'yı tekrar aradım; o güzel genç hanıma karşı vicdani bir borcum var. Kendisini bulamasam da kocasının adını öğrenip bir kenara yazdım. Ama lanet olası defterim kayboldu. Duyarsam mutlaka hatırlarım o

ismi. Akli melekelerim aynen gençliğimdeki gibi, ama Tanrı biliyor ya isimler silinip gidiyor! Bazen isim hanesi boş bırakılmış kahrolası bir vergi beyanına dönüyorum. Her neyse işte; kızdan ve ailesinden haber alırsam sana bildiririm, Nick. Artık üvey kızın olduğuna göre onun için bir şeyler yapmak istersin herhalde."

Mr. Bulstrode, gri gözlerinde bildik sabit bakışlarla, "İsteyeceğime şüphe yok," dedi. "Ama sana yardımcı olma gücümü zayıflatabilir bu."

O yürüyüp çıkarken Raffles arkasından yavaşça göz kırptı ve bankerin gidişini seyretmek için pencerenin önüne yürüdü. Dudakları önce bir gülümsemeyle büküldü, ardından kısa bir zafer kahkahasıyla aralandı.

Sonra kaşlarını dümdüz olacak şekilde çatıp başını kaşıyarak alçak sesle, "Ama neydi şu isim be?" diye söylendi. Bulstrode'u huzursuz etmenin yeni bir yolu olacağını akıl edene kadar bunu ne düşünmüştü ne de umursamıştı.

"L harfiyle başlıyordu; sanki sırf L'den ibaretti," diye devam etti mırıldanmaya, ismi neredeyse yakalayacağı hissiyle. Ama yakalayamıyordu ve az sonra bu zihinsel kovalamacadan yoruldu; pek az insan şahsi meşgaleleri veya sürekli kendisinden bahsedilmesi ihtiyacı konusunda Mr. Raffles kadar sabırsızlık gösterebilirdi. Zamanını kahya ve hizmetkarla Mr. Bulstrode'un Middlemarch'taki durumu hakkında istediği kadar çok şey öğrenebileceği hoş sohbetlere ayırmayı tercih edecekti.

Ne de olsa ekmek, peynir, bira tüketerek geçirilebilecek sıkıcı bir zaman dilimi vardı. Önüne bu şeyler dizilmiş halde lambrili salonda yalnız başına otururken ansızın dizine bir şaplak vurdu ve "Ladislaw!" dedi. Harekete geçirmeye çalıştığı

ve sonra bıkıp bir kenara bıraktığı hafızası hiçbir kıymeti olmasa da o ismi yarım kalmış bir hapşırığın tamamlanarak tatmin sağlaması misali ansızın geri getirivermişti. Raffles hemen cebinden defterini çıkartıp sırf gerektiğinde yine hatırlamaya çalışmamak için ismi not etti. Bunu Bulstrode'a söyleyecek değildi; kendisine ilave fayda sağlamazdı ve Mr. Raffles'ınki gibi çalışan zihinler için sırların ne zaman ne getireceği belli olmazdı.

Başarısıyla tatmin duyan Raffles, Mr. Bulstrode'un gözlerini Stone Court'un peyzajına düşen kara bir lekeden azat ederek, ama zihnine bu lekenin tekrar belirebileceği ve hatta gönül gözünün ayrılmaz bir parçası haline gelebileceği korkusu yerleştirerek oradan ayrılıp portmantosunu emanetten aldı ve saat üçte arabaya bindi.

VI

DUL VE EŞ

54

Negli occhi porta la mia donna Amore;
Per che si fa gentil eio ch'ella mira:
Ov'ella passa, ogni uom ver lei si gira,
E cui saluta fa tremar lo core.
Sicche, bassando il viso, tutto smore,
E d'ogni suo difetto allor sospira:
Fuggon dinanzi a lei Superbia ed Ira:
Aiutatemi, donne, a farle onore.
Ogni dolcezza, ogni pensiero umile
Nasee nel core a chi parlar la sente;
Ond' e beato chi prima la vide.
Quel ch'ella par quand' un poco sorride,
Non si pub dicer, ne tener a mente,
Si e nuovo miracolo gentile.'

Hanımım aşkı gözlerinde taşır;
Nazar ettiği her şeyi daha hoş kılar;
Yoluna çıkan erkekler dönüp ona bir daha bakar;
Selam ettiği adam yüreğinin kabardığı hissine varır,
Ve öne eğilen başlar sıkıntılı çehrelerle, iç çekişlerle dolsa,
Kerih kalp o zaman idrak eder:
Nefretler aşktır ve gurur bir müride döner.
Ah kadınlar, yardım edin onun senasına, her nasılsa.
Tevazu ve ümit, hayırlı olanı umanın,
Zihnine onun sözleriyle düşer,
Ve onu dinleyen her daim takdise erer.
Hafiften gülümserken bakışı

Ne anlatılabilir ne de düşüncede tutulabilir;
Bu tıpkı yeni ve rahim bir mucize gibidir.

—Dante[52]

Stone Court'taki saman tınazlarının, Mr. Raffles sanki izzet ve ikramla ağırlanacak kıymetli bir misafirmiş gibi her şeyden bağımsız halde havayı kokulandırdığı o güzel sabah, Dorothea yine Lowick Malikanesi'ndeki özel odasındaydı. Üç ayın ardından Freshitt biraz bunaltıcı hale gelmişti; günün saatleri, bir Azize Catherine tablosu modeli gibi oturup Celia'nın bebeğine kendinden geçmiş halde bakmakla tükenmek bilmiyordu ve o mühim insan yavrusunun varlığı karşısında ısrarlı bir umursamazlık sergilemek, çocuksuz bir ablaya pek yakışmazdı. Dorothea gerekirse bebeği bir mil boyunca keyifle taşıyabilir ve bunu yaparken ona daha fazla sevgi gösterebilirdi, ama zavallının halleri, yeğenini Buda emsali kabul etmekte zorluk çeken ve ona hayranlık duymanın ötesinde bir şey yapamayan bir teyze için fazlasıyla tekdüzeydi, seyretmeye duyulan ilgi de tükenebilir türdendi. İlginin tükenmesi meselesi, Dorothea'nın çocuksuz dulluğunun (adını Mr. Brooke'tan alan) küçük Arthur'un doğumuyla art arda gelmesinin ehven olduğunu düşünen Celia'dan özenle gizleniyordu.

"Dodo, çocuk da dahil, bir şeylere sahip olma hevesinde değildir!" dedi Celia kocasına. "Ve bir bebek yapmış olsa, zavallıcık asla Arthur gibi sevimli olamazdı. Öyle değil mi, James?"

"Casaubon'a benzese elbette olamazdı," diye cevap verdi Sir James. Sözlerindeki dobralığın farkındaydı; ayrıca ilk evladı-

[52] Dante Alighieri (1265- 1321), *La Vita Nuova* (*Yeni Hayat*) (1295), 22. Sone. İtalyanca orijinalin yanı sıra Dante Gabriel Rossetti'nin (1828-1882) 1846 tarihli İngilizce çevirisinden yararlanılmıştır.—*çn*

nın mükemmelliği konusundaki bazı düşüncelerini tamamen kendine saklaması gerektiğinin bilincindeydi.

"Aman!" dedi Celia. "Düşünsene öyle bir şey olduğunu! Bence dulluk Dodo'ya daha fazla yaraştı. Bebeğimizi kendisininmiş gibi sahiplenebilir ve onun için her zaman istediği tasarrufta bulunabilir."

"Bir kraliçe olmadığına üzülüyorum," dedi Sir James samimiyetle.

Kocasının hayal gücünün o kadar uçarı çalışmasına itiraz eden Celia, "O zaman biz ne olurduk?" diye sordu. "Başka insanlar olmamız gerekirdi. Bu haliyle bence daha iyi Dodo."

Dolayısıyla, Dorothea'nın Lowick'e temelli dönmeye hazırlandığını öğrenince kaşları hayal kırıklığıyla kalkmıştı ve kendine has sakin sadeliğiyle bir kinaye oku gönderivermişti: "Ne yapacaksın Lowick'te, Dodo? Orada yapılacak hiçbir şey olmadığını kendin söyledin; herkesin durumu gayet iyi, bu durum seni melankoliye sürükler. Burada, Mr. Garth'la birlikte Tipton'un en berbat arka avlularında dolaşırken çok mutlusun. Amcam memleketten uzak olduğuna göre, ikiniz her şeyi bildiğiniz gibi yapabilirsiniz ve James'in kendisinden istediğin her şeyi yerine getireceğinden eminim."

"Sık sık gelir ve bebeğin büyüyüşünü o şekilde daha iyi takip ederim," dedi Dorothea.

"Ama banyo yapışını kaçıracaksın, bu da günün en keyifli bölümü." Neredeyse dudağını sarkıtarak somurtacaktı Celia; Dodo'nun orada kalmak varken bebekten uzaklaşmasını kabullenemiyordu.

"Gelip gece de kalırım, Sevgili Kedicik. Ama artık evimde ve yalnız olmak istiyorum. Farebrother ailesini daha yakından

tanımayı, Mr. Farebrother'la Middlemarch'ta neler yapılabileceğini konuşmayı arzuluyorum."

Dorothea'nın doğuştan sahip olduğu irade gücü, artık azimli itaatten yana işlemiyordu. Lowick'te olmaya büyük hasret duyuyordu ve sebeplerinin hepsini ortaya vurmaya gerek duymadan gitmekte kararlıydı. Ama etrafındaki kimse bunu tasvip etmiyordu. Sir James çok üzülmüş ve beşik de denen kutsal sandığı alarak hep birlikte birkaç aylığına Cheltenham'a göçmeyi teklif etmişti; o mevsimde Cheltenham da münasip değilse hiçbir yer uygun kabul edilemezdi.

Şehirdeki kızına yaptığı ziyaretten nihayet dönen Anne Lady Chettam ise, hiç değilse Mrs. Vigo'ya mektup yazılmasını ve bu hanımın Mrs. Casaubon'a yardımcı olmak üzere davet edilmesini istiyordu; Dorothea'nın genç bir dul olarak Lowick'teki evde yalnız kalması güvenli değildi. Mrs. Vigo, kraliyet ailesinden bazı şahsiyetlere kitap okumuş, sekreterlik yapmış birisiydi ve hem bilgi, hem de hassasiyet bakımından Dorothea bile onda karşı çıkılacak yan bulamazdı.

Mrs. Cadwallader onunla özel bir konuşma yaptı: "O evde tek başına kesinlikle delirirsin, hayatım. Hayaller görmeye başlarsın. Akıl sağlığımızı korumak ve bazı şeyleri diğer insanların anladıkları biçimde anlamak için biraz çaba sarf etmemiz lazım. Parası olmayan genç kadın ve erkekler için delirmek bazen kaçınılmazdır; sonra da birileri bunlarla ilgilenmek durumunda kalır. Ama senin öyle bir akıbete uğramaman lazım. Burada bizim iyi yürekli yaşlı dul hanımla biraz sıkıldığını düşünüyorum, ama her daim trajedi kraliçesini oynayarak ve meseleleri böyle asil tavırlarla karşılayarak sen de yakınların için bir sıkıntı kaynağına dönüşebilirsin. Lowick'teki o kütüphane-

de yalnız başına otura otura havalara hükmettiğin vehmine bile kapılabilirsin; etrafında söylediklerine kulak asmayacak birkaç kişinin olması lazım. İyi bir tansiyon düşürme ilacıdır bu."

Dorothea azimli bir tavırla, "Bazı şeyleri hiçbir zaman etrafımdaki diğer insanların anladığı biçimiyle kabullenmemişimdir," dedi.

"Ama herhalde yaptığın yanlışı görmüşsündür, hayatım," dedi Mrs. Cadwallader. "Ve bu da akıl sağlığının bir delilidir."

Dorothea iğnelemenin farkındaydı ama canını acıtmamıştı bu. "Görmedim," dedi. "Hâlâ dünyanın büyük kısmının birçok konuda hatalı olduğunu düşünüyorum. Dünyanın büyük kısmı sık sık fikir değiştirdiğine göre, insan aksi yönde fikirlere sahip olabilir ve buna rağmen akıl sağlığını koruyabilir."

Mrs. Cadwallader bu konuda Dorothea'ya başka bir şey söylemedi, ama kocasıyla konuşmaktan kendini alamadı: "Münasip en yakın zamanda tekrar evlenmesi onun için iyi olacak; biri çıkıp da onu doğru insanların arasına çekebilirse elbette. Chettamlar bunu istemeyecektir mutlaka. Ama onu bir hale yola koyacak en iyi şeyin bir koca olacağını görebiliyorum. Bu kadar fakir olmasak, Lord Triton'u buraya davet ederdim. Gün gelip marki payesi alacak ve sözünü ettiğimiz hanımdan çok iyi bir markiz olacağı da inkâr edilemez; şu yaslı haliyle her zamankinden güzel ayrıca."

"Zavallı kadını rahat bırak, Sevgili Elinor," dedi yumuşak başlı Rektör. "Böyle icatların faydası yok."

"Yok mu? Kadınla erkek bir araya getirilmedikçe çöpçatanlık nasıl yapılabilir ki? Amcasının tam da bu sırada Grange'ı kapatıp kaçması ayıp bir şey ayrıca. Freshitt ve Grange'a davet edilecek insanlar arasından bir sürü uygun talipli çıkabilirdi.

Lord Triton kesinlikle uygun kişi; insanları mutlu etmeye yönelik bir sürü uçarı planı vardır. Tam Mrs. Casaubon'a göre."

"Bırak, Mrs. Casaubon kendi seçimini yapsın, Elinor."

"Siz bilge erkeklerin her zamanki saçma laflarından biri daha! Karşısında seçim yapacak çeşitlilik yoksa nasıl becerecek bunu? Bir kadının seçimi, genellikle sahip olabileceği tek adamı seçmekle sınırlıdır. Bu sözümü unutma, Humphrey. Dostları gayret sarf etmezse, Casaubon meselesinden de kötü bir durum çıkabilir ortaya."

"Tanrı aşkına o konuya girme, Elinor! Sir James için çok hassas bir nokta. Bu meseleyi lüzumsuz yere tekrar açtıysan, bir hayli gücendirmişsindir onu."

Mrs Cadwallader ellerini iki yana açarak, "Asla yapmadım öyle bir şey," dedi. "Celia vasiyetnameyi bana en başında, ben bir şey sormadan anlattı."

"Evet, evet ama Sir James meselenin dillendirilmesini istemiyor ve o genç adam da anladığım kadarıyla buralardan gidecekmiş."

Mrs. Cadwallader cevap vermedi, ama başını koyu renk gözlerinde alaycı bakışlarla üç defa anlamlı şekilde salladı.

***

Dorothea, serzeniş ve ikna çabalarına rağmen sessizce sebat etti. Böylece Haziran ayının sonunda Lowick Malikanesi'nin bütün kepenkleri açıldı; sabahın ışığı, defter dizilerinin üstünde sadece devasa kayaların serpili olduğu bitik bir bozkırı, unutulmuş bir kadere dikilmiş dilsiz bir abideyi aydınlatır gibi parlayarak kütüphaneye vurdu ve güllerle yüklü akşam saatleri,

Dorothea'nın genellikle oturmayı tercih ettiği mavi-yeşil renkli özel odasına usulca süzüldü. Başlarda on sekiz aylık evlilik hayatını sorgulayarak bütün odaları dolaşıyor ve düşüncelerini kocası tarafından duyulabilecek konuşmalarmış gibi oradan oraya taşıyordu. Sonra kütüphanede oyalanmaya başladı ve defterleri onun görmek isteyeceğini düşündüğü intizama sokana kadar huzur bulmadı. Aşağılayıcı düşüncelerinden ötürü kınamasına ve kendisine adilane davranmadığını düşünmesine rağmen, hayatında kocasının sıfatıyla tutunmayı sürdüren sınırlayıcı mücbir güdünün denetimine girmesi acınacak bir durumdu. Davranışları batıl kabul edilip gülümsemeyle karşılanabilirdi. 'Mrs. Casaubon'un Tasarrufuna Amade Sinoptik Çizelge' başlıklı belgeyi dikkatle katlayıp zarfa koymuş ve içine bir de pusula eklemişti: '*Bunu kullanamadım. İnanç beslemediğim bir şey üzerinde umutsuzca çalışarak ruhumu artık senin ruhuna adayamayacağımı* görünüyor musun? - *Dorothea.*' Sonra zarfı kendi çalışma masasına bırakmıştı.

Bu sessiz diyalog, gerisinde Dorothea'nın Lowick'e asıl gelme nedeni olan özlem duygusunu barındırmasa, belki gayet samimi kabul edilebilirdi. Bu özlem, Will Ladislaw'ı görmeye dönüktü. Bir şekilde buluşsalar, bundan nasıl bir fayda çıkacağını bilemiyordu Dorothea: Çaresizdi, onun kaderini bağlayan adaletsizliği düzeltme konusunda eli kolu bağlıydı. Ama ruhu onu görmeye susamıştı. Başka ne olabilirdi ki zaten? Büyülerin geçerli olduğu zamanlar bir prenses, sürüler halinde yaşayan dört ayaklı yaratıklardan birinin seçkinlik ve yakarış taşıyan insan gözleriyle yanına tekrar ve tekrar geldiğini görse, sürü öylece geçip giderken neyi arar, yaptığı yolculuk boyunca neyi düşünürdü? Elbette ki onu bulan bakışları arar ve onları bir daha ne zaman göreceğini düşünürdü. Hasret ve sebat mesele-

leri ruhumuza temas etmediği sürece hayat, üstüne mum ışığı vurmuş basit bir boncuktan ve gün ışığı altında kalmış çöpten daha iyi olamaz. Dorothea'nın Farebrother ailesini daha yakından tanımak ve özellikle de yeni rektörle konuşmak istediği doğruydu, ama Lydgate'in Will Ladislaw ile küçük Miss Noble hakkında söylediklerini unutmadığı da bir gerçekti ve Will'in aileyi ziyaret etmek için Lowick'e geleceğini umuyordu. Oradaki ilk pazar günü, kiliseye girmeden önce Will'i ilk sefer olduğu gibi ruhban sırasında yalnız başına oturur halde görmüş, ama içeriye girdiğinde figür kaybolmuştu.

Sonraki günler hanımları rektörlükte ziyaret etti, Will ile ilgili bir şeyler söylenmesini nafile yere bekledi; Mrs. Farebrother sanki çevredeki herkesten söz ediyor ama onu mevzu dışı bırakıyordu.

"Mr. Farebrother'ın Middlemarch'taki takipçilerinden arada sırada Lowick'e gelen olur mu sizce?" dedi Dorothea, soruyu dile getirmekteki gizli amaç yüzünden kendini hakir görerek.

"Eğer akıllı kişilerse gelirler, Mrs. Casaubon," diye cevap verdi yaşlı hanım. "Oğlumun ibadet anlayışının gerçek kıymetini takdir ettiğinizi görüyorum. Babam mükemmel bir ruhbandı, ama kocam hukuku seçti; herkese örnek olacak denli dürüst bir adamdı ve hiçbir zaman varlıklı olamamamızın sebebi de budur. Talih'in[53] kaprisli bir kadın olduğunu söylerler. Ama bazen de iyi yürekli bir hanım olup çıkar ve fazilet sahibi kişiye hak ettiğini teslim eder; siz de Mrs. Casaubon, oğluma bu görevi verdiniz."

Mrs. Farebrother bu küçük hitabet çabasının ardından ağırbaşlı bir tatminle dikkatini tekrar örgüsüne yöneltti ama Do-

[53] İyi ve kötü talih getiren tanrıça Fortuna'ya gönderme.—*çn*

rothea'nın duymayı beklediği bunlar değildi. Biçare şey! Will Ladislaw'ın hâlâ Middlemarch'ta olup olmadığını dahi bilmiyordu ve bunu sormaya cesaret edebileceği kimse yoktu. Lydgate haricinde. Ama onu da gelmesi için haber göndermeden veya bizzat yanına gitmeden görmesi o sıralar imkânsızdı. Mr. Casaubon'un kendisiyle ilgili olarak koyduğu tuhaf şerh kulağına gelen Will Ladislaw, belki bir daha görüşmelerinin uygun olmayacağına karar vermişti; belki de Dorothea başkalarının gerçekleşmemesi için birçok geçerli sebep gördüğü buluşmayı arzulamakla hata yapıyordu. Her şeye rağmen, bu bilgece farkındalıkların hepsi, nefesin tutulmasını takip eden hıçkırık kadar tabii bir 'ama buluşmayı arzulardım' dileğiyle bitiyordu. Sonunda buluşma gerçekleşti; ama Dorothea'nın beklemediği kadar resmi bir buluşmaydı bu.

Dorothea, bir sabah saat on bir sularında, önünde malikaneyi çevreleyen arazilerin haritası ve hem gelirleri, hem de ilişkileri konusunda yapması gerekenleri düzenlemesine yardım edecek diğer bazı evraklar olduğu halde özel odasında oturuyordu. Kendini henüz işe tam mânâsıyla vermemişti ve ellerini kucağında kavuşturmuş halde, iki yanına ıhlamur ağaçlarının sıralandığı yol boyunca uzanan uzak tarlalara bakıyordu. Yapraklar güneşin altında dinlenme halindeydi, tanıdık sahne hiçbir değişim göstermiyordu ve hayatı Dorothea'ya, kendi enerjisi gayretli bir hareketlilik için sebep aramasa, her türlü amaçtan uzak bir durağanlığa bürünecek gibi görünüyordu. Dul başlığı çehresine oval bir çerçeve teşkil ediyordu, elbisesiyse bürümcüklü matem kumaşından oluşuyordu, ama kıyafetindeki bu yüklü ağırbaşlılık, tazeliğini ve gözlerindeki sorgulayıcı, tatlı samimiyeti geri kazanan yüzünün daha da genç görünmesine sebep oluyordu.

Daldığı hülya, Mr. Ladislaw'ın aşağıda olduğunu ve vakit çok erken değilse Madam'ı görmek için izin istediğini bildirmek üzere gelen Tantripp tarafından dağıtıldı.

Derhal yerinden kalkan Dorothea, "Görüşeceğim kendisiyle," dedi ve "Kabul odasına alın," diye ekledi.

Kabul odası, evdeki en mutedil, evlilik hayatının dayattığı imtihanlara en az sahne olmuş mekândı Dorothea için: tamamına beyaz renk ve altın yaldız hâkim olan damasko uyumlu ahşaplar, iki uzun ayna, üstünde hiçbir şey olmayan sehpalar... Kısacası, oturacağınız herhangi bir köşesini diğerine tercih etmek için sebep bulamayacağınız bir yerdi. Dorothea'nın özel odasının tam altındaydı ve ağaçlı yola bakan cumba oradan başlıyordu. Ama kahya, Will Ladislaw'ı içeriye aldığında pencere açıktı ve kanatlı bir ziyaretçi vızıltılarla, eşyalara hiç aldırmadan odanın resmiliğini ve terk edilmişliğini kırıyordu.

Bir perdeyi düzelterek oyalanan Pratt, "Sizi tekrar gördüğüme memnun oldum, efendim," dedi.

Artık zengin bir dul olan Mrs. Casaubon'un etrafında dolaşmayacak kadar gurur taşıdığını kahyanın bile aklından çıkarmamasını isteyen Will hemen, "Sadece veda etmeye geldim, Pratt," diye atıldı.

Pratt odayı terk etmeden önce, "Bunu duyduğuma çok üzüldüm, efendim," dedi. Kendisine bilgi verilmesi gerekmeyen bir hizmetkar olarak, Ladislaw'ın hâlâ habersiz olduğu konuya vakıftı ve durumdan kendi kıssasını çıkarmış, artık nişanlı olduğu Tantripp'le bu konuda mutabakata varmıştı.

"Efendin bir zebani kadar kıskançmış, üstelik ortada bir neden de yok," demişti Tantripp. "Kendisini eğer biraz tanıdıysam Madam, Mr. Ladislaw'ın seviyesinin üzerinde birileri-

ne bakar ancak. Mrs. Cadwallader'in hizmetçisi, yas bitince bir lordun onunla evlenmek üzere geleceğini söylüyor."

Dorothea içeriye girene kadar Will'in odanın içinde elinde şapkasıyla fazla dolaşmasına gerek kalmadı. Bu karşılaşma, Roma'da yapılan ve Will'in utangaç, Dorothea'nın ise sakin olduğu ilk görüşmeden çok farklıydı. Şimdi Will kendini çok sefil ama kararlı hissediyordu, Dorothea da saklayamadığı bir galeyan halindeydi. Kapının eşiğindeyken uzun zamandır hasretini çektiği buluşmanın hiç de kolay olmayacağını hissetmişti ve Will'in kendisine doğru yürüdüğünü görünce, o ender kızarmalarından biri yüzünü acı verecek anilikte sarmıştı. İkisi de sebebini anlamamıştı ama konuşamıyorlardı. Dorothea ânlık bir tokalaşma için elini uzattı ve oturmak üzere pencerenin yanına gidince karşılıklı kanepelere yerleştiler. Will tuhaf raddede tedirgindi; Dorothea'nın aksine, dul olmasının, kendisini kabul ederken o kadar farklı bir tavır sergilemesini gerektirdiğini düşünmüyordu ve önceki ilişkilerinin tarzının değişmesine sebep olacak başka nedenlerden de habersizdi; aklına, kendisine besledikleri şüphe sebebiyle, çevresindeki insanların onun zihnini zehirlemiş olabileceğinden başka şey gelmiyordu.

"Umarım uğrayarak haddimi aşmamışımdır," dedi Will. "Sizi görüp veda etmeden yeni bir hayata başlamak üzere buralardan ayrılmayı içim kaldırmadı."

Eksiksiz samimiyeti tedirginliğine ve heyecanına üstün gelen Dorothea, "Haddini aşmak mı?" dedi. "Elbette öyle bir şey yok. Eğer gelmeseydiniz nezaketsizlik kabul ederdim bunu. Hemen mi gidiyorsunuz?"

"Yakın zamanda sanırım. Şehre gidip dava vekili sıfatıyla yemeklere falan katılma niyetindeyim, söylediklerine göre

kamu işlerine hazırlık için gerekli bir şeymiş bu. Yakın zamanda yapılması gereken bir sürü siyasi çalışma çıkacak ve ben de bunların içinde yer almakta kararlıyım. Aile veya para desteği olmadan şerefli yerlere gelmiş bir sürü insan vardır."

"Ve öylesi, gelinen yeri daha da şerefli kılar," diye cevap verdi Dorothea, şevk ve içtenlikle. "Ayrıca pek çok yeteneğe sahipsiniz. Amcamdan topluluk karşısında ne kadar iyi konuştuğunuzu duydum, ilerde herkes meseleleri ne berraklıkta anlattığınızı kavrayacak ve yokluğunuzdan üzüntü duyacak. Ayrıca adaletin herkese ulaşmasından yana bir insansınız. Bundan ötürü çok mutluyum. Roma'dayken yalnızca şiiri, sanatı ve biz hali vakti yerinde olanlar için hayatı güzelleştiren diğer şeyleri umursadığınızı düşünmüştüm. Ama şimdi dünyanın geri kalanını da düşündüğünüzü biliyorum."

Dorothea konuşurken utangaçlıktan sıyrılmış ve daha fazla kendisi gibi davranmaya başlamıştı. Will'e gözlerini hiç kaçırmadan, haz duyduğu bir güvenle bakıyordu.

Will, gururuyla, Dorothea'da daha kuvvetli bir duygu ifadesi görme arzusunu uzlaştırmaya çalışarak, "Öyleyse buradan yıllar boyunca uzak kalmamı ve kendimi dünyada iz bırakacak hale getirmeden dönmememi makul buluyor ve tasdik ediyorsunuz," dedi.

Dorothea, buna cevap vermesi için ne kadar zaman geçtiğini bilmiyordu. Yüzünü pencereye çevirmiş, Will'in oradan uzak kalacağı yılların yaz aylarını şimdiden hayal eder gibi, dışarıdaki bodur gülleri seyretmeye dalmıştı. Makul bir davranış değildi bu. Ama Dorothea da zaten önceden hazırlık yaparak tavır alan bir insan değildi: O ânda sadece kendisini Will'den ayıran acı zorunluluğa boyun eğme meselesini düşünüyordu.

Niyetlerini açıklarken kullandığı ilk cümleler her şeyi gereken netlikte anlamasını sağlamıştı: Will, Mr. Casaubon'un son safhada onunla ilgili olarak aldığı tedbirden haberdardı ve bu onda da kendisinde olduğu kadar büyük şok yaratmıştı. Aralarında –Dorothea'nın anladığına göre– dostluk haricinde herhangi bir his asla doğmamıştı; kocasının o ilişkiye duyduğu gazabı haklı gösterebilecek herhangi bir sebep hayal edemiyordu; Will anlaşıldığı kadarıyla oraya, bu dostluğun gereğini yerine getirmek için gelmişti. Duru bir sesle, cümlelerin son kelimeleri o ses tonunun akışkan esnekliği sebebiyle titreyerek tekrar konuşmaya başlamadan önce, Dorothea'nın içinden sessiz hıçkırık denebilecek bir şey koptu:

"Evet, söylediğiniz şekilde yapmak sizin için en iyisi olacaktır. Kıymetinizin anlaşıldığı ve takdir edildiği haberini almak beni çok mutlu edecek. Ama sabırlı olmanız lazım. Belki de uzun süre bekleyeceksiniz."

Will, 'uzun süre' ifadesi dudaklarının arasından hafif bir titreşimle döküldüğünde, kendisini onun ayaklarına kapanmaktan esirgeyenin ne olduğunu hiçbir zaman tam mânâsıyla anlayamayacak, kontrol gücünün onun bürümcük elbisesinin korkunç renk tonu ve görünüşünden kaynaklandığını söyleyecekti kendine.

Yerinden hiç kıpırdamadı ve sadece, "Sizden bir daha hiç haber almayacağım ve bana dair her şeyi unutacaksınız," dedi.

"Hayır, öyle olmayacak," diye cevap verdi Dorothea, "Sizi asla unutmayacağım. Tanıdığım bir insanı unutmam. Hayatım kalabalıklar içinde geçmedi ve görünüşe göre şimdiden sonra da öyle olacak. Ayrıca Lowick de hafızamda epey boşluk kalmasını sağlayacak bir yer, değil mi?" Gülümsedi.

Will elinde şapkasıyla ayağa kalktı, yanına yürüdüğü mermer masaya yaslandıktan sonra, "Aman Tanrım!" diye patladı. Yüzüne ve boynuna kan hücum etmiş, öfkeli denebilecek bir hale bürünmüştü. Kalpleri idrake erer, gözleri arzuyla bakarken birbirinin karşısında yavaşça mermere dönüşen iki yaratıktılar sanki. Ama buna mâni olmanın yolu yoktu. O görüşmeye keskin bir kararlılıkla gelmişken, konuşmayı Dorothea'nın servetine dönük talepleri olduğu kanısı yaratabilecek bir itirafla bitiremezdi. Dahası, öyle bir itirafın Dorothea üzerinde yaratacağı etkiden korktuğu da ayrı bir gerçekti.

Dorothea ise sözlerinin onu gücendirmiş olabileceğini düşünerek uzaktan, sıkıntıyla takip ediyordu Will'i. Ama o arada Will'in bir ihtimal para sıkıntısı çektiği ve kendisinin bir şey yapmasının imkânsız olduğu yönünde düşünceler belirmişti zihninde. Oralarda olsa amcası vasıtasıyla bir çare bulunabilirdi halbuki!

Aklından geçenlere, aile mirasından Will'in payına düşmesi gerekenin ne olacağına dair müşkül durumu hatırlaması da eklendi, onun hâlâ suskun kaldığını ve bakışlarını kendisinden kaçırdığını görünce, "Yukarıda asılı olan minyatürü, yani büyükannenizin o güzel resmini almak ister miydiniz acaba?" dedi. "İstiyorsanız alın lütfen, onu burada tutmaya hakkım yok. Sizi çok andırıyor."

"Bu sizin alicenaplığınız," dedi Will, biraz asabi bir tavırla. "Hayır. O resim önemli değil benim için. Kişinin kendi sıfatını andıran bir şeye sahip olması avutucu değildir. Aynı şeyi başka birinin sahiplenmek istediğini görmek daha avutucu gelir."

"Büyükannenizin hatırasını aziz tutmak isteyeceğinizi düşünmüştüm..." Hafızası, kendisini Julia Teyze'nin tarihçesin-

den uzak durma konusunda ansızın uyaran Dorothea, bir ân durakladıktan sonra, "Resmi aile hatırası olarak almak isteyeceğinizi düşünmüştüm," diye ekledi.

"Başka hiçbir şeyim yokken neden isteyeyim ki bunu! Tek yükü bir portmantodan ibaret olan biri, hatıraları kafasında muhafaza etmek zorundadır."

Will rastgele konuşuyordu; o ânda yaptığı, huysuzluğunu dışa vurmaktan ibaretti, ama öyle bir durumda büyükannesinin portresinin teklif edilmesi insanı biraz çileden çıkarırdı doğrusu.

Söyledikleri Dorothea'da garip bir kinaye etkisi yaratmıştı. Yerinden kalktı ve heyecanın yanı sıra azamet de yansıtan bir edayla, "İkimiz arasında kıyas yapılırsa, hiçbir şeye sahip olmayarak kendini çok daha mutlu hissetmesi gereken sizsiniz, Mr. Ladislaw," dedi.

Will irkilmişti. Kullanılan kelimeler her ne olursa olsun, ses tonu bir tür azil, gönderme, ihraç yansıtıyordu ve masaya yaslanmış konumunu terk ederek ona doğru birkaç adım attı. Gözleri buluştu ama bunda garip bir sorgulayıcı ciddiyet vardı. Zihinlerini birbirinden uzak şeyler işgal ediyor, ikisi de diğerini teslim alanın ne olduğunu kestirmeye çalışıyordu. Şimdi Dorothea'nın tasarrufunda olan miras üzerinde hak iddia etmek hiçbir zaman Will'in aklının ucundan bile geçmemişti ve birileri anlatmadıkça karşısındaki kişinin o ândaki hislerini anlayabilmesi mümkün değildi.

"Hiçbir şeyim olmamasını şu âna kadar hiç talihsizlik addetmedim," dedi. "Ama bizi en fazla önemsediğimiz şeyden ayırabiliyorsa fakirlik, cüzzam kadar kötü olabiliyormuş."

Bu sözler Dorothea'nın yüreğini yarıp geçmiş ve onu yumuşatmıştı. Hüzünlü, dostluk yansıtan bir tonla cevap verdi:

"Üzüntü çok çeşitli şekillerle çöker insanın üzerine. İki yıl önce böyle olduğunu bilmezdim; sıkıntıların en beklenmedik yolla gelip elimizi kolumuzu bağlamasını ve bizi konuşma hasreti çekerken suskun bırakmasını kastediyorum. Eskiden kadınlara hayatlarını biçimlendirmemelerinden ve daha iyi şeyler yapmamalarından ötürü küçümsemeyle bakardım. Kendi bildiğim şekilde davranmaya pek düşkündüm." Sözlerini şakacı bir gülümsemeyle tamamlamıştı.

"Ben kendi bildiğim şekilde davranmaktan asla vazgeçmedim, ama istediklerimi nadiren yapabiliyorum," dedi Will. Zihni birbiriyle çelişen arzular ve niyetlerle dolu halde onun iki metre ötesinde duruyordu: Dorothea'nın onu sevdiğine dair yanılgıya pay bırakmayan kesinlikte delillere sahip olmayı arzularken, bir yandan da o yöndeki delillerin kendisini getirebileceği yerden ölesiye korkuyordu. "İnsanın en fazla özlem duyduğu şey, tahammül edilemeyecek şartlarla kısıtlanmış olabilir," dedi.

Tam o noktada Pratt içeriye girdi ve "Sir James Chettam kütüphanede, Madam," dedi.

Dorothea derhal, "Sir James'den buraya gelmesini rica edin," diye cevap verdi.

Sanki Will'in vücudundan da onunkinden de aynı ânda bir elektrik şoku geçmişti. Sir James'in içeriye girmesini beklerken ikisi de gururlu bir direnç gösteriyor ve birbirlerine bakmaktan kaçınıyorlardı.

Sir James, Dorothea'yla el sıkıştıktan sonra Ladislaw'a mümkün olduğunca hafif bir baş selamı gönderdi.

Will de bu selama aynı derecede belli belirsiz cevap verdikten sonra Dorothea'ya döndü ve "Artık veda etmem gerekiyor, Mrs. Casaubon ve bu muhtemelen uzun süre görüşmemek üzere edilmiş bir veda olacak," dedi.

Dorothea elini uzatıp samimiyetle uğurladı onu. Sir James'in Will'i hor gördüğü ve ona kaba davrandığı yönündeki his hem kararlılığını kışkırtmıştı, hem de vakarını; tavrı en ufak tereddüt yansıtmıyordu. Ve Will odayı terk edince Sir James'e dönerek, "Celia nasıl?" diye sordu, onu rahatsız eden hiçbir şey olmamış gibi davranma mecburiyeti dayatan bir sükunetle. Bunun tersi bir tavrın ne gereği vardı ki?

Sir James gerçekten de Will'i Dorothea'nın muhtemel sevgilisi olarak düşünmekten bile öylesine büyük bir tiksintiyle kaçınıyordu ki, bu kabullenilemez ihtimali bir şekilde tanır görüntüsü arz etmesine sebep olacak bir hoşnutsuzluk emaresi bile gösteremezdi. Birisi çıkıp da öyle bir tavrı neden benimsediğini sorsa, vereceği ilk cevabın, "Ah, şu Ladislaw!" demekten daha derin veya hassas olacağından emin değilim, ama bir ân düşündükten sonra, Mr. Casaubon'un Dorothea'yı Will ile evlenmekten men eden vasiyetinin, onların arasında doğacak herhangi bir ilişkiye yeterli uygunsuzluğu başlı başına yansıttığını söyleyebilirdi. Meseleye şahsen karışamayacağını hissetmek, tiksintisini daha da artırıyordu.

Ama Sir James, kendisinin bile tahmin etmediği bir güç dayatmıştı. O ânda odaya girmesiyle birlikte, Will'in gururunu itici bir güç haline getirerek, onu Dorothea'dan ayrı tutan en etkili bahanelere katkıda bulunmuştu.

55

Kusurları var mıydı? Sizin de vardır.
En has şarabın meyve rayihası kabilindendir bunlar:
Veya diyelim ki yenileyici ateştir,
Yoğun kara malzemeyi güneşin
Kristal bir patikasına çevirir gibi.

Eğer gençlik bir umut mevsimiyse, genellikle yaşça büyük olanların bize beslediği umutlar itibarıyla böyledir bu, çünkü hiçbir çağ hislerin, farklılıkların ve kararların kendi türünün sonu olduğunu düşünmeye gençlik kadar meyletmez. Her kriz göze sonuncuymuş gibi görünür, çünkü yenidir. Peru'nun en eski ahalilerinin deprem konusunda kaygılanmaktan hiç vazgeçmediğini söylerler, ama o insanlar muhtemelen her şokun ötesini görüyor ve daha gelecek çok sarsıntı olduğunu düşünüyordu.

Gözlerin, bir gözyaşı yağmuru ertesinde bile, uzun kirpiklerin altından henüz açmış birer ihtiras çiçeği gibi lekesiz ve bezginlikten uzak halde bakabildiği gençliğini hâlâ sürdürmekte olan Dorothea için, o sabah Will Ladislaw'dan ayrılmak, onunla olan şahsi ilişkisine biraz daha yaklaşmak gibi gelmişti. Sayısı bilinmedik yıllar boyunca oradan uzak kalacaktı Will ve döndüğünde –eğer gelirse– başka bir insan olacaktı. Will'in zihninin o gün büründüğü hal (kendine zengin bir kadın arayan muhtaç maceraperesti oynadığı şüphesi yaratacak bir yalanı peşinen söylemesine sebep olan gururlu karar), Do-

rothea'nın hayal gücünün tamamen dışında kalmıştı ve genç kadın, onun bu davranışa Mr. Casaubon'un vasiyetname zeylini aralarındaki dostluğu tahrip etmeye dönük iğrenç ve zalimce bir tedbir olarak görmesi nedeniyle kapıldığına kolaylıkla inanmıştı. Birbirleriyle konuşurken ve başka kimsenin umursamayacağı şeyleri söylerken, gençliğe özgii haz ebediyen yok olmuş ve mazinin hazineleri arasında yerini almıştı. İşte bu sebepten ötürü Dorothea, hepsini herhangi bir manevi yoklamadan geçirmeden uzun uzun düşünebiliyordu. O benzersiz mutluluk ölmüştü artık ve geriye kalan gölgeli hücreye kendisinin de hayret ettiği tutkulu kederi boşaltabilirdi. Minyatürü ilk kez duvardan indirip karşısına koyduğunda, kendi kalbi ve aklı tarafından savunulan torunu kadar ağır yargılamalardan geçmiş olan kadınla bütünleşmek istemişti. Kadın sevecenliğini tanıma mutluluğuna ermiş herhangi bir insan, o oval resmi yerinden alıp avucunda tutmasını, adaletsiz mahkûmiyetlerin sıkıntısını yaşamış ruhları yatıştırmak ister gibi sık sık yanağına yaslamasını ayıplayabilir mi?

Dorothea bunun, kanatlarında sabahın tonlarıyla, uyanmadan hemen önce görülen bir rüya misali kısacık süre için gelip kaybolan Aşk olduğunu, Will'in görüntüsü tahammül edilemeyecek bir günün masum insafsızlığıyla silinip giderken, vedasını hıçkırıklarla teslim ettiği şeyin Aşk olduğunu o zaman bilmiyordu. Tek bildiği, bir şeylerin ebediyen eksikliğini hissedeceği, bir şeyleri geri getirilemez şekilde kaybettiği ve istikbale dönük düşüncelerinin şimdi kararlılık yönünde daha da hızla şekillendiğiydi. Yeni bir hayatı yapılandırmaya hazır azimli ruhlar, kendilerini bizzat kendilerinden kaynaklanan düşlerin yoluna adamaya müsaittir.

Bir gün bebeğin banyo yapışını seyretme ve geceyi orada ge-

çirme sözünü yerine getirmek için gittiği Freshitt'e, Rektör'ün uzunca bir balık avına çıkması sebebiyle yalnız kalan Mrs. Cadwallader de yemeğe geldi. Sıcak bir akşamdı ve zambaklı havuzla bakımlı çiçek tarhlarına doğru meyil yaparak uzanan çimenliğin üzerinden gelip, açık pencereden içeriye dolan esinti bile sevimli kabul odasının sıcağını kıramıyor, beyaz muslin elbise giymiş Celia da o kara kıyafet ve kapalı başlık altında neler hissettiğini düşünerek Dodo'ya acımaktan kendini alamıyordu. Bebekle yaşanan sahneler tamamlanıp zihni serbest kalana kadar bir şey söylemedi, ama salona döndüklerinde eline bir yelpaze aldı ve bir süre sonra alçak perdeden çıkan boğuk sesiyle, "Şu başlığı çıkartıp at, Sevgili Dodo," dedi. "Elbisenin de senin bunalttığından eminim."

Dorothea gülümseyerek, "Başlığa alıştım; bir tür kabuk gibi oldu benim için," diye cevap verdi. "Çıkarttığım zaman kendimi çıplak ve savunmasız hissediyorum."

Celia yelpazeyi elinden atıp onun yanına gitti. "Ama benim şu şey olmadan görmem *lazım* seni." Beyaz muslinlere büründüğü minik leydinin, ablasının başından yas bonesini söküp bir sandalyenin üstüne atışı görülmeye değer tabloydu.

Koyu kumral örgüler ve bukleler tam serbest kalmıştı ki Sir James odaya girdi, Dorothea'nın başına baktı ve tatmin yansıtan bir tonla, "Hah!" diye mırıldandı.

"Ben yaptım bunu, James," dedi Celia. "Yasının bu şekilde kölesi olması gerekmiyor Dodo'nun; yakın çevresiyle birlikteyken artık şu başlığı takması şart değil."

"Dulların en az bir yıl boyunca yas kıyafetini çıkarmaması gerekir, Celia," dedi Lady Chettam.

Yakın arkadaşı olan yaşlı dulu arada sırada irkiltmekten

hoşlanan Mrs. Cadwallader, "O bir yıl sona ermeden tekrar evlenecekse, gerekmez," dedi.

Bu sözlerden rahatsız olan Sir James, Celia'nın malta köpeğini sevmek için eğildi. Lady Chettam, önlem almaya niyetli bir sesle, "Gayet istisnai durumlardır bunlar sanırım," diye cevap verdi. "Mrs. Beevor haricinde hiçbir dostumuz öyle bir yola sapmadı. Mrs. Beevor da bu hareketiyle Lord Grinsell'i çok üzdü. İlk kocası uygunsuz biriydi ki, bu daha da ciddi hayret doğurmuştu. Kadın cezasını fazlasıyla çekti. Dediklerine göre Kaptan Beevor, üzerine dolu tabancalar çevirip saçlarından sürüklermiş."

Mrs. Cadwallader hınzırlık etmeyi sürdürmekte kararlıydı. "Eh, yanlış adam seçtiyse olacağı odur! İster ilk olsun ister ikinci, yanlış adamla yapılan izdivaç mutlaka kötü gider. Öncelik, koca konusunda başka seçenek olmadı zaman yeterli karar kıstası değildir. Ben şahsen ikinci koca olarak ilkinden daha az kayıtsız birini tercih ederdim."

"Sivri dilin yine aldı başını gidiyor, hayatım," dedi Lady Chettam. "Aziz rektörümüz aramızdan ayrılacak olsa, eminim ki zamanından önce evlenecek son kadın sen olurdun."

"Ah, bu konuda edilmiş yeminim falan yok; şartlar neyi gerektirir bilemeyiz. Tekrar evlenmek kanuna falan aykırı değildir herhalde; yoksa Hıristiyan yerine Hindu olurduk, değil mi? Bir kadın koca tercihinde yanlışa düştüğünde elbette ki bunun sonuçlarına katlanacaktır ve aynı hatayı iki sefer yapan kişi de kaderin kendisine getirdiklerine razı olmak zorundadır. Ama eğer asil, yakışıklı ve cesur birisiyle evlenecekse, bunu ne kadar kısa zamanda yaparsa onun için o kadar iyi olur."

Sir James tiksinmiş gibi bir ifadeyle, "Bence sohbetimizin

konusu pek hoş değil," diye lafa karıştı. "Değiştirmemizde fayda görüyorum."

Kendini mükemmel koca adaylarına dönük dolaylı göndermelerden kurtarmakta kararlı olan Dorothea, "Bence sakıncası yok," dedi. "Beni kastederek söylediyseniz, ikinci bir evlilik kadar alakasız ve şahsıma uzak kabul edeceğim bir mesele daha olmadığının garantisini verebilirim. Kadınların at sırtında tilki avına çıkmasının hayranlık duyulacak bir tavır olup olmadığı tartışılıyor olsa, daha fazla şey ifade edebilirdi bana, çünkü nasılsa yapmazdım öyle bir şeyi. Başka bir mevzu yerine bunu konuşmaktan hoşlanıyorsa, lütfen bırakın Mrs. Cadwallader kendini eylesin."

"Sevgili Mrs. Casaubon," dedi Lady Chettam, en azametli tavrıyla, "umarım Mrs. Beevor'ı anmamı şahsınıza dönük bir kinaye olarak almamışsınızdır. Öylesine aklıma gelen bir şeydi. İkinci eş olarak Mrs. Teveroy'u alan Lord Grinsell'in üvey kızıydı. Sizi ima edecek bir durum değildi yani."

"Ah, hayır, kimse özellikle seçmedi bu konuyu," diye araya girdi Celia. "Konu Dodo'nun başlığından açıldı ve Mrs. Cadwallader sadece neyin münasip olacağını söyledi. Bir kadın başında dul bonesiyle evlenemez, James."

"Sus, canım!" dedi Mrs. Cadwallader. "Kırıcı bir şey söylemem artık. Dido'dan veya Zenobia'dan[54] bile söz etmem. Ama neden bahsedecektik ki? Ben şahsen insan tabiatının konu edilmesine karşıyım, çünkü rektör hanımları da bu tabiata sahip insanlardan sayılır."

Mrs. Cadwallader akşamın ilerleyen saatlerinde gidince,

[54] Antikite ve mitolojide tekrar evlenmemeleriyle hatırlanan dullar. Dido intihar etmiş, Zenobia ise köle yapılmıştır.—*çn*

baş başa kalmalarını fırsat bilen Celia, "Şu boneyi çıkarman seni birçok bakımdan eskisi gibi yaptı, Dodo," dedi ablasına. "Hoşuna gitmeyen bir şey söylendiğinde düşüncelerini yine hiç çekinmeden söyledin. Ama James'i mi yoksa Mrs. Cadwallader'i mi hatalı bulduğunu anlayamadım."

Celia bebeğini emziriyordu ve Dorothea da ona iyi geceler dilemek için uğramıştı. "İkisi de değildi," diye cevap verdi. "James benim yönümden duyarlık göstererek konuştu, ama Mrs. Cadwallader'in söylediklerini umursayacağımı düşünürken hatalıydı. Birileri tarafından önerilen asalet ve güzellik sahibi kişilerle evlenmemi gerektiren bir yasa yoksa, ne dedikleri umurumda bile değil."

Mr. Casaubon'un bahsi edilen iki faziletten de nasibini almadığını, Dorothea'nın bu konuda zamanında uyarılması gerektiğini düşünen Celia, "Ama tekrar evlenirsen o vasıfları gözetmenin yararına olduğunu biliyorsun, Dodo," dedi.

Dorothea kardeşinin çenesine dokundu ve yüzüne anlayışlı bir sevgiyle baktı. "Telaşlanma, Kedicik; hayatıma dair çok farklı düşüncelerim var. Tekrar evlenmeyeceğim."

"Gerçekten mi?" diye sordu Celia. "Kimseyle mi evlenmeyeceksin? Karşına her şeyiyle mükemmel biri çıksa da mı?"

Dorothea başını yavaşça salladı. "Kimseyle evlenmeyeceğim. Güzel planlarım var. Büyük bir arazi almak, sulama sistemini kurmak ve herkesin çalışacağı, her işin layığıyla yapılacağı küçük bir koloni kurmak çok hoşuma gidecek. Oradaki herkesi tek tek tanımak ve dost edinmek istiyorum. Mr. Garth'la önemli görüşmeler yapacağım; bilmem gereken her şeyi anlatabilir bana."

"Bir planın varsa mutlu olursun öyleyse, Dodo," dedi Celia.

"Belki büyüdüğü zaman küçük Arthur da bu planlardan hoşlanır ve sana yardım eder."

Sir James aynı gece Dorothea'nın tekrar evlenmemekte kararlı olduğundan ve 'eski planlarını' yürürlüğe koymak istediğinden haberdar edildi. Sir James bu konuda yorum yapmadı. Bir kadının ikinci kez evlenmesinde ona gizliden gizliye itici gelen bir şey vardı ve ne kadar uygun talipli çıkarsa çıksın, öyle bir durumun Dorothea için küçültücü olacağını düşünmeden yapamıyordu. Dünyanın geri kalanının bu tür bir hassasiyeti –özellikle de yirmi bir yaşında bir kadın söz konusuysa– abes kabul edeceğinin farkındaydı; 'Dünya'nın' geçerli eğilimi, genç dulun ikinci evliliğinin hem kaçınılmaz hem de yakın olduğu ve söz konusu hanımın bu istikamette davranarak yapacağı izdivacı, anlamlı bir gülümsemeyle karşılamak icap ettiği yönündeydi. Ama Dorothea yalnızlığıyla evlenmeyi seçerse, Sir James bu kararlılığın ona daha çok yakışacağını hissediyordu.

56

Ne mutlu ona, doğdu ve öğrendi
Başkalarının iradesine hizmet etmemeyi;
Zırhı samimi düşüncesiydi,
Ve halis doğru yegane mahareti!
(. . . .)
Azadeydi bu adam süfli bağlardan,
Mertebe umudundan veya düşme korkusundan;
Diyarların değil kendinin efendisiydi;
Ve buna rağmen hiçbir şeyi yoktu.

—Wotton[55]

Dorothea'nın Caleb Garth'ın bilgisine duyduğu ve kulübe planlarını tasdik ettiği söylendiğinde doğan güven, Freshitt'de kaldığı dönemde Sir James'le birlikte iki mülkün toprakları üstünde yaptıkları keşif gezileriyle birlikte pekişmişti; onlara eşlik eden Caleb de ona hayranlık beslemeye başlamış, karısına Mrs. Casaubon'un bir kadında nadiren görülen iş kafasına sahip olduğunu anlatmıştı.

"Gayet nadir rastlanır öylesine!" diye tekrarladı Caleb. "Çok gençken sık sık düşündüğüm bir şeyi söyledi bugün: 'Mr. Garth,' dedi, 'yaşlılığımı görecek kadar uzun yaşarsam, zamanla arazileri olabildiğince geliştirmeyi ve çok sayıda sağlam mesken inşa etmeyi çok isterim; çünkü yapım aşamasında sağlam

[55] İngiliz yazar, diplomat ve siyasetçi Sir Henry Wotton'un (1568–1639) 'The Character of a Happy Life' ('Mutlu Bir Hayatın Karakteri') başlıklı şiirinden.—*çn*

yapılan her iş, sonraki nesiller için de yararlı olacaktır.' Tamı tamına böyle dedi; meseleleri bu şekilde değerlendiriyor."

Mrs. Casaubon'un, erkeğin üstünlüğü ilkesine bağlı olmayabileceğinden kuşkulanan Mrs. Garth, "Ama umarım bir yandan da kadın bakışıyla değerlendiriyordur," dedi.

"Ah, hem de nasıl!" diye cevap verdi Caleb, başını sallayarak. "Konuşmasını duysan hoşlanırdın, Susan. Gayet sade kelimeler kullanıyor ve sesi de müzik gibi. Aman aman! O ses bana *Messiah*'ı[56] hatırlatıyor: 'Birdenbire meleğin yanında semavi ordulardan oluşan büyük bir topluluk belirdi, Tanrı'yı överek!'[57] Kulağı tatmin eden böyle bir sesi var."

Caleb müziğe çok düşkündü ve mali durumu iyi olduğunda, ne zaman menzili dahiline girse gidip bir oratoryo dinlemeyi ihmal etmez, eve o muazzam ton yapılanmasına duyduğu derin hürmetle döner ve düşüncelere dalıp gözlerini yere dikerek, iki yana açtığı ellerine sessiz bir dil yükleyerek öylece otururdu.

Aralarında oluşan manevi mutabakat itibarıyla Dorothea'nın Mr. Garth'dan üç çiftlik ve Lowick Malikanesi'yle bağlantılı çok sayıda yarıcıyla ilgili işleri üstlenmesini talep etmesi tabiiydi, dolayısıyla Caleb'in önceki iki anlaşma konusundaki beklentileri hızla yerine geliyordu. İşler onun tabiriyle 'ürüyordu'. Ve üreyip büyümeye başlayan bir başka iş de demiryolu inşaatıydı. Projelendirilen yeni bir hat, o zamana kadar büyükbaş hayvanların otladığı Lowick bölgesi meralarından geçecekti ve demiryolu sistemine dair ufak çekişmeler şimdiden Caleb

---

[56] George Frideric Handel (1685-1759) tarafından 1741'de İngiliz dilinde yazılmış olan oratoryo.—*çn*

[57] Yeni Ahit, Luka, 2:13-14. *Messiah*'ın 1. Bölüm, 16. etaptaki soprano accompagnato'sunu oluşturur.—*çn*

Garth'ın ilişkilerine dahil olmuş, aziz tuttuğu iki insanın kaderini belirlemeye doğru yola çıkmıştı.

Denizin altından geçirilecek bir demiryolu[58] zorluklar arz edebilirdi, ama deniz tabanı, doğacak zararların sadece ölçülür anlamda değil, manevi bakımdan da etkili olacağı yönünde iddia ve talepleri olan birçok arazi sahibi arasında bölüştürülmemişti. Middlemarch'ın da dahil olduğu idari taksimat bölgesinde demiryolları, Reform Kanunu veya patlak vermesi yakın kabul edilen kolera salgınının dehşeti kadar revaçta bir konuydu ve buna dair en kararlı görüşler kadınlardan ve toprak sahiplerinden çıkıyordu. İster genç olsun ister yaşlı, birçok kadın bu taşıma sisteminin cüretkarca ve tehlikeli olduğundan dem vuruyor, buna hiçbir şartın kendilerini bir demiryolu vagonuna binmeye ikna edemeyeceğini söyleyerek muhalefet ediyordu; öte yandan argümanları Mr. Solomon Featherstone'dan Lord Medlicote'a kadar farklılıklar gösteren toprak sahipleri de, arazilerini doğruca insanlık düşmanına mı yoksa şirkete mi satmaları gerektiği konusunda fikir birliğine varmış değildi, çünkü söz konusu habis aracıların insanlığın hasar görmesine izin vermeleri için toprak sahiplerine gayet yüksek bedeller ödemesi gerektiği düşünülüyordu.

Ancak her ikisi de arazi sahibi olan ve akılları nispeten daha yavaş çalışan Mr. Solomon ile Mrs. Waule gibilerin bu bilince varması biraz zaman almış, zihinleri Büyük Çayır'ın ikiye bölünerek üçgen parçacıklara dönüşmesinin nasıl bir şey olacağına, böylece ortaya nasıl bir 'musibet' çıkacağına dair canlı mefhumda takılıp kalmıştı; ayrıca hemzemin geçitlerden kaçınmak için yapılacak köprüler ve yüksek ücretler konusu da bambaşka bir ciddiyet arz ediyordu.

[58] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.

"Demiryolu Near Close'dan geçecek olursa bütün inekler düşük yapar, kardeş," diyordu Mrs. Waule, derin melankoli yansıtan bir tonla. "Ayrıca gebe kısrağın yavrusunu düşürmesine de şaşmam. Bir dulun arazisinin o şekilde yarılıp atılması berbat bir şey ve kanunların bu konuda bir şey dediği yok. Buna bir kere başlarlarsa sağı solu parçalamalarına ne mani olacak? Şurası kesin ki ben mücadele edemem."

"Yapılacak en iyi şey hiçbir şey söylememek ve ölçmeye, orada burada casusluk etmeye geldiklerinde onları kaçıracak birilerini üzerlerine göndermek," dedi Solomon. "Anladığım kadarıyla Brassing'de öyle yapmışlar. Aslına bakılırsa, belli bir güzergahı takip etme mecburiyetinde olmaları falan yalandan ibaret. Gidip başka bir yerleri parçalasınlar. Ekinlerimizi çiğneyen bir sürü serserinin sebep olacağı hasarı tazmin etmek için para vereceklerine de inanmıyorum. Bu şirketin de bir kesesi var, değil mi?"

"Peter Birader –Tanrı günahlarını affetsin– şirketten para almıştı," dedi Mrs. Waule. "Ama manganez konusuyla ilgiliydi o. Demiryollarının seni paramparça edip oraya buraya saçmasıyla alakası yoktu."

"Söylemem gerekir ki, Jane," dedi Mr. Solomon, sesini tedbirli bir tona düşürerek, "gelmeleri kaçınılmazsa, tekerlerine ne kadar fazla çomak sokarsak, işlerine devam etmelerine izin vermemiz için bize o kadar fazla para öderler."

Mr. Solomon'un bu muhakemesi sandığı kadar kapsamlı olmayabilirdi, çünkü demiryolları konusunda sergileyebileceği kurnazlık, bir diplomatın güneş sisteminin kapacağı soğuk algınlığı veya nezle konusunda gösterebileceği kurnazlık kadar bile olamazdı. Ancak Mr. Solomon, görüşleri doğrultusunda

şüpheyi tahrik etmeye dayalı bir diplomatik tavır takip etmekte kararlıydı. Arazisinin Lowick tarafında kalan kanadı köye çok uzaktı ve yarıcılarının evleri ya müstakil kulübeler halinde etrafa saçılmıştı veya Frick adı verilen, yakınında bir su değirmeniyle ağır gelişen sanayiye hitap eden birkaç taş ocağını barındıran bir mezraya toplanmıştı.

Demiryolunun ne olduğuna dair herhangi bir belirgin fikrin olmaması, Frick'de genel kamuoyunun bu icada muhalefet etmesine yol açmıştı; çünkü memleketin o yeşil köşesinde insan zihni bilinmeyene hissiyat yoluyla hayranlık duyma yönünde gelişmiş değildi; bu türden şeylerin daha ziyade fakir insanların aleyhine çalışacağı ve hepsine kuşkuyla yaklaşmanın en bilgece tavır olacağı yönünde umumi bir kanaat vardı. Reform söylentileri bile, Hiram Ford'un domuzunu tombullaştıracak bedava tahıl tahsisi, Weights and Scales'e ucuza bira mayalayacak meyhaneci gelmesi veya birbirine komşu üç çiftçinin kışlık yevmiyeleri yükseltmesi için kanun teklifi verilmesi gibi açık vaatler içermediği için, Frick'de henüz binyıla mal olacak umutlar doğurmamıştı. Ve böyle açık fayda beklentileri ilham etmekten yoksun olan Reform da, dolayısıyla, ancak oy çığırtkanlığı yapan bir siyasetçi kadar sağlam temele sahipti, o türe de zaten kendini bilen kimse güvenmezdi. Frickliler beslenme sıkıntısı çeken insanlar değildi ve güçlü kuvvetli bir şüpheye fanatizmden daha fazla itibar ederlerdi; cennetin onları bilinmedik şekilde umursadığına inanmaktansa, zaten cennette yaşadıklarına inanmaya daha meyilliydiler ve bu durum da zaten havaların gidişinden belliydi.

Böylece Frick'deki zihniyet, cennetle ondan daha iyi ve daha kusursuz beslenen dünyaya dönük kuşkuların da katılımıyla, aynı düzene dair gayet kapsamlı fikirler edinmiş olan Mr. Solo-

mon Featherstone'un üzerinde çalışmasına tamı tamına hazır hale gelmişti. Solomon o dönemde yol müfettişiydi ve kısa bacaklı, ağırkanlı atının üstünde sık sık Frick'e gidip taş taşıyan işçilere bakar, insanı, harekete geçmek için bir güdü beklediği yanılgısına taşıyacak kadar uzun süre esrarengiz düşüncelere dalmış halde kıpırdamadan kalırdı. Bir zaman yapılan her neyse o işi seyrettikten sonra başını biraz kaldırıp ufka bakardı, sonunda dizgini sallayıp kamçının ucuyla ata hafifçe dokunur ve yavaşça hareketlenirdi. Saatin akrebi bile maddi durumunun ağır hareket etmeyi kaldıracağı konusunda makul inançlara sahip olan Mr. Solomon'la kıyaslandığında daha hızlıydı. Yoluna çıkan her çit onarıcısıyla veya hendek kazıcısıyla durup öylesine sohbet etme alışkanlığına sahipti ve özellikle de havadisleri dinlemekten kaçınmazdı ki, bunlara önceden duydukları da dahildi. Böylece bir gün arabacı Hiram Ford'la konuşmaya daldı ama bu sefer kendisi de bilgi akışına katkıda bulunuyordu. Hiram'ın ellerinde ölçü tahtaları ve aletlerle dolanan casus tipli birilerini görüp görmediğini merak etmişti; bunlar demiryolcu olduklarını söylüyordu ama kim bilir neyin nesiydiler! Lowick Bölgesi'ni allak bullak etmeye hazırlandıklarını elbette açıkça söylemeyeceklerdi.

Arabalarını ve atlarını düşünen Hiram, "Bizim arazimizin orasında burasında öyle dolanamazlar," dedi.

"Yapamazlar," diye destekledi onu Mr. Solomon. "Böyle güzel bir araziyi parçalayıp atmak, öyle mi! Tipton'a gitsinler. Bu işin nereye varacağını kim kestirebilir ki? Ticari trafiği öne sürüyorlar ama araziye ve uzun vadede fakir insanlara zarar verecekler."

Londra'nın, taşra düşmanlığının merkezi olduğuna dair

belli belirsiz fikirlere sahip olan Hiram, "Londralı bunlar anladığım kadarıyla," dedi.

"Kesin öyleler. Duyduğuma göre, Brassing civarında casusluk ederlerken insanlar üstlerine varmış ve dürbünlerini kırıp hepsini bir daha geri dönmek istemeyecekleri şekilde oralardan sürüp çıkarmış."

Mevcut koşulların keyfini bozduğu Hiram, "Bir savaş çıkarsa ben varım," dedi.

"Ben onlarla şahsen uğraşamam, ama bazıları sağda solda tepinerek dolanan, tarlaların ortasına demiryolu döşeyen adamlar yüzünden bu memleketin artık gün yüzü görmeyeceğini söylüyor," dedi Solomon. "Büyük balık küçüğü yutacak ve buralarda ne at kalacak ne de şaklatacak kırbaç."

Mr. Solomon dizginleri silkeleyip atı yürütürken Hiram, "Ama ben kırbacımı mesele o raddeye gelmeden kulaklarında şaklatıveririm!" dedi.

Isırgan tohumu kazmayı gerektirmez. Demiryollarının kırsalı mahvedeceği konusu sadece Weights and Scales'de değil, hasat kaldırılan tarlalarda yapılan ve kırsal takvimde ender rastlanan toplu sohbetlerde de konuşuluyordu.

Mary Garth'ın Mr. Farebrother'a, Fred Vincy'ye dönük hislerini itiraf ettiği görüşmenin üzerinden çok zaman geçmeden bir sabah, Caleb Garth'ın Frick istikametindeki Yoddrell çiftliğine gitmesini gerektiren bir işi çıktı; Lowick Malikanesi sınırının hemen yanında bulunan, Caleb'in Dorothea'ya fayda sağlayabileceğini düşündüğü bir arazinin ölçülüp kıymet biçilmesi işiydi bu (ama bir yandan da Caleb'in demiryolu şirketleriyle olabilecek en iyi uzlaşma şartlarını düşünmeye başladığını ilave etmek gerekiyor buna). Arabasını Yoddrell'in çiftliğine bı-

raktıktan sonra, yanında yardımcısıyla ölçüm zinciri olduğu halde yürüyerek söz konusu araziye gitti ve şirket temsilcilerinin tesviye terazisini kurmakta olduğunu gördü. Biraz sohbet ettikten sonra tekrar buluşmak üzere adamların yanından ayrılıp ölçümü başlatacağı noktaya yürüdü. Hafiften çiseleyen yağmurun geride grilik bıraktığı sabahlardan biriydi ve saat on ikiye doğru bulutlar aralanınca hava güzelleşti, toprağın tatlı kokusu patikalar ve çitler boyunca yayılmaya başladı.

Fred Vincy de at sırtında o patikalardan birinde ilerliyordu ve zihni yapacağı şeye dönük başarısız teşebbüsleri hayal etmeye o kadar dalmasa, toprağın kokusu ona daha tatlı gelebilirdi: Bir yanda doğruca Kilise'ye dahil olmasını bekleyen babası vardı, diğer yandaysa bunu yaparsa kendisinden hepten vazgeçeceği tehdidi yönelten Mary. O mesai günü dünyanın, sermayesi veya elle tutulur bir becerisi olmayan bir gence pek de ihtiyacı yok gibiydi. Babasının onu isyankarlıktan vazgeçmiş addetmesi, tavrını yumuşatması, hatta bazı tazıları görmesi için hoş bir yolculuğa göndermiş olması Fred'in zihnini daha da fazla zorluyordu. Ne yapacağına karar verse bile, bir de bunu babasına söyleme meselesi vardı. Ama her şeyden önce karar vermesi gerekiyordu ve bu hepsinden zordu: Dostlarının bile 'iş' ayarlayamadığı genç bir adam, hem centilmenlere yaraşır, hem verimli, hem de özel bilgi veya beceri gerektirmeyen ne tür bir dünyevi iş bulabilirdi ki?

Frick patikalarında bu ruh haliyle ilerlerken, uzak tarlaların üzerinden görebildiği Lowick rahip lojmanına uğrayıp Mary'yle konuşup konuşamayacağını kafasında tartarak temposunu ağırlaştırmıştı. Ansızın birtakım sesler dikkatini çekti ve solunda kalan tarlanın karşı köşesinde iş önlükleri giymiş, ellerin-

de yabalar olan altı veya yedi adamın karşılarına dikildikleri demiryolu temsilcilerine hamle yaptığını, Caleb Garth ile yardımcısının da tehdit altında olan gruba katılmak için telaşla öte taraftan koştuğunu gördü. Arazinin giriş kapısını ararken biraz zaman kaybeden Fred, atını dörtnala kaldırmasına rağmen, gün ortasında içtikleri biralar harman çalışmalarını tavsatmış olan önlüklü grubun ellerindeki yabalarla ceketli adamları önlerine katmasına yetişemedi; Caleb'in emri üzerine tesviye terazisini kapan on yedi yaşındaki yardımcı da o arada tepelenip çaresiz halde yere serildi. Ceketliler kaçıyor olmanın avantajına sahipti ve Fred önlüklülerin önünü kesip arayı açmalarını sağladı, atını ansızın üzerlerine sürmesi saldırganların karmaşa içinde durmasına sebep oldu.

Fred bölünmüş olan grubun arasında atıyla zikzaklar çizer ve kırbacını sağa sola savururken, "Siz lanet olası sersemlerin niyeti ne?" diye bağırdı. "Yargıç karşısında hepinizin aleyhine yeminli ifade vereceğim! Çocuğu devirdiniz ve hatta onu öldürmüş bile olabilirsiniz. İlk duruşmada hüküm giyip asılırsınız." Sonradan hatırladığında, kullandığı sözlere kendisi de gülecekti.

Rençperler arazi kapısından harman alanına sürüldü. Fred atını kontrol ederken, güvenli bir meydan okuma mesafesinde olduğuna kanaat getiren Hiram Ford, bir Homeros kahramanı gibi –her ne kadar Homeros kimdir bilmese de– gürledi:

"Sen korkaksın, korkak! Atından in de seninle bir raunt yapalım şuracıkta, genç efendi. Aha şu at, aha şu kamçı olmadan üzerime gelmeye cesaretin yoktur ama nasılsa! Bi'dakkada nefesini keserdim, yeminle!"

Çok sevdiği ahbapları üzerinde geliştirdiği boks yeteneklerine güvenen Fred, "Öyleyse orada bekle de birazdan istediğin

raundu yapalım," diye cevap verdi. Ama öncelikle Caleb ile yere yıkılan gencin yanına gitmeliydi.

Çocuğun ayak bileği berelenmişti ve epey acı çekmesine rağmen bunun haricinde yarası yoktu. Fred tedavi edilmek üzere Yoddrell'in çiftliğine gitmesi için onu atına bindirdi.

"Atı ahıra bağlasınlar," dedi. "Ve ölçümcülere de işlerine dönebileceklerini söyle. Arazi artık müsait."

"Hayır, hayır," diye araya girdi Caleb. "İş kesintiye uğradı bir kere. Bugünlük paydos etmeleri gerekecek ve öylesi daha iyi. Malzemeleri de yanına al, Tom. Geldiğini görüp geri döneceklerdir."

Tom atla uzaklaşırken, "Tam zamanında geldiğime sevindim, Mr. Garth," dedi Fred. "Süvari zamanında yetişmese neler olacağını kestirmek mümkün değil."

Caleb dalgın bir tavırla kavga patlak vermeden önce çalışmakta olduğu noktaya bakarak, "Evet, evet, şanslıymışız," diye cevap verdi. "Şeytan götürsün! İnsanlar alabildiğine aptallaştığında başka ne beklersin? Bir günlük mesaime patladı bu şey. Ölçü zincirini tutacak biri olmadan işi tamamlayamam. Öte yandan..." Fred'in varlığını unutmuş gibiydi, ama yüzünde aksi bir ifadeyle çalışmanın yapıldığı yere doğru hareketlenmişken durup döndü. "Bugün yapacak bir işin var mıydı, genç arkadaşım?"

"Yok, Mr. Garth. Size seve seve yardım edebilirim. İzin verir misiniz?" Babasına yardım etmenin, Mary'ye yanaşmanın bir yolu olabileceği düşmüştü Fred'in aklına.

"Eh, kamburunu çıkararak durmaya ve terlemeye aldırmazsan olur elbette."

"Hiçbir şeye aldırmam. Ama önce gidip bana meydan oku-

yan şu yarmayla bir raunt yapmak istiyorum. İyi ders olacak ona. Beş dakikaya kalmadan gelirim."

Caleb en otoriter tonuyla, "Saçmalama!" dedi. "Gidip adamlarla kendim konuşacağım. Safi cehalet bu. Birileri onlara yalan söylemiş mutlaka. Zavallı aptalların bir şey bildiği yok ki."

"Ben de sizinle geliyorum öyleyse," dedi Fred.

"Hayır, hayır; sen olduğun yerde kal. Bu meseleye taşkınlık karışmasını istemiyorum. Ben hallederim."

Caleb güçlü bir adamdı ve başkalarını incitmek, birilerine nutuk atmak zorunda kalmak dışında korku bilmezdi. Ama o ânda uzun ve tumturaklı bir tirat atmayı görev addediyordu. Emekçilere karşı biraz sert, ama kendisi de bedensel olarak çalışan biri olduğu için uygulamada müsamahanın karıştığı bir tavır takınırdı. Verimli bir mesai gününde işlerin yapılmasını ve layığıyla yerine getirilmesini onların refahının, dolayısıyla kendi mutluluğunun parçası addeder, ancak bir yandan da o insanlara kuvvetli bir dostluk beslerdi.

Tekrar işbaşı yapan ama şimdi taşra gruplaşmasının bildik şeklini oluşturarak birbirinden iki veya üç metre uzakta, omuzları birbirine bakacak şekilde duran rençperlere yaklaştı. Adamlar bir eli pantolon cebinde, diğeri yeleğinin düğmeleri arasına sokuşturulmuş halde hızlı adımlarla yürüyen ve aralarına girince hiçbir şey olmamış gibi ılımlı bir havaya bürünen Caleb'e birbirinden asık yüzlerle baktılar.

Caleb, gerilerine sürüyle düşünce yüklediği için, ona bir bitkinin geniş kökleri suyun yüzüne ulaşıp etrafa bakınmayı başarırmış gibi bir his veren anlamlı, bildik kısa cümlelerle konuşmaya başladı:

"Evet, arkadaşlar. Bu neydi şimdi böyle? Nasıl düştünüz

öyle bir hataya? Birileri size yalan söylüyor anlaşılan. Adamların buraya bir fenalık yapmaya geldiğini sandınız."

Cevap, adamların her birinden tedirginlikleri nispetinde gecikerek gelen bir, "Hee!" oldu.

"Saçmalık! Yok öyle bir şey! Demiryolunun hangi güzergahtan geçeceğine bakmaya geldiler. Bakın arkadaşlar, demiryolunu engelleyemezsiniz; hoşunuza gitse de gitmese de yapılacak. Ve buna karşı bir mücadele başlatırsanız, başınızı derde sokarsınız. Kanunlar o adamların burada araziye çıkmasına izin veriyor. Mülk sahibinin bile buna diyeceği bir şey olamaz. Onların işine karışırsanız, kendinizi önce sulh hâkimiyle Yargıç Blakesley'in karşısında, sonra da kelepçe vurulmuş halde Middlemarch hapishanesinde bulursunuz. Ve birisi ihbar ederse, bu süreç şimdi bile başlayabilir."

Caleb bu noktada durakladı. Mevcut şartlar göz önüne alınırsa, muhtemelen en iyi hatip bile duraklayacağı ve dinleyicilere poz vereceği ânı daha iyi belirleyemezdi.

"Ama her ne halse, niyetiniz zarar vermek değildi. Birileri size demiryolunun kötü olduğunu söyledi. Yalan bu. Orada burada ufak tefek zarara yol açabilir, ama güneş de cennette öyle şeylere sebep oluyordur. Demiryolu iyidir."

Diğerleri cümbüş peşine giderken geride kalıp harman işine devam eden yaşlı Timothy Cooper, "Hee, bundan para yapacak kodamanlar için iyi şeydir," dedi. "Gençliğimden beri sonu kötüye varan çok şey gördüm: savaş ve barış, kanallar, eski Kral George ve Naip ve adını değiştirip eskisinin adını alan, ama fakirlerin gözüne aynı görünen yeni Kral George. Ne değişir şimdiden sonra? Sofraya ne bir lokma et, ne domuz pastırması gelir ilaveten, ne de maaşta kenara bir şeyler koyacak artış

olur. Gençliğimden bu zamana her şey hep daha kötüye gitti. Ve demiryolu meselesinde de öyle olacaktır. Fakirleri daha da geri bırakacaklardır. Ama onlara bulaşmak aptallıktır, şu arkadaşlara da aynen söyledim bunu. Kodamanların dünyası bu. Nihayetinde sen de onlara çalışıyorsun, Garth efendi, onlara çalışıyorsun."

Timothy, tasarrufunu bir çorabın içinde saklayan, kulübenin tekinde yalnız yaşayan, hitabetle aklı çelinemeyecek, pek az feodalite ruhuna sahip, sanki Akıl Çağı'nı ve İnsan Hakları'nı[59] okumuş gibi kör inançlardan uzak, türü ortadan kalkmaya yüz tutmuş ihtiyar işçilerdendi. Caleb, karanlık zamanlarda teşebbüste bulunan ve kendilerince inkâr edilemez bir gerçeği zorlu bir hissiyat sürecinden geçerek bellemiş, bunu anlayamadıkları toplumsal faydalara dair gayet derli toplu fikirlerinizin üstüne bir devin sopası gibi indirmeye hazır olan rustik zihinlere nüfuz etme konusunda bir mucizenin yardımından yoksun kalmış her insanın bildiği müşküle düşmüştü. Kaçamağa başvurmaya niyetlense bile, hazırda herhangi bir riyakarca lafı yoktu ve o tür zorluklarla başa çıkma konusunda 'işini' sadakatle yapmaktan başka yol bilmiyordu.

"Hakkımda iyi düşünmüyorsan boş ver gitsin, Tim," diye cevap verdi. "Bunun konuyla alakası yok. İşler fakirler için yolunda gitmeyebilir, ama bu arkadaşların her şeyi kendileri için daha kötüleştirecek şeyler yapmasını istemiyorum. Öküzün yükü ağırdır belki ama bunu yol kenarındaki bir hendeğe yıkmanın ona faydası olmaz; özellikle de taşıdığının bir kısmı kendi yemiyse."

Durumun yaratabileceği sonuçları görmeye başlayan Hi-

[59] Thomas Paine'in (1737-1736) İnsan Hakları (1791-92) ve *Akıl Çağı* (1794) kitaplarına gönderme.—*çn*

ram, "Bizim mücadelemiz sadece bir lokma yiyecek içindir," dedi. "Şimdiye kadar bunun için mücadele ettik, şimdiden sonra da öyle olacak."

"Eh, o zaman bu meseleye bir daha karışmayacağınızın sözünü verin, ben de kimsenin hakkınızda ihbarda bulunmamasını sağlayayım."

"Ben zaten hiç karışmadım ve söz de veremem," dedi Timothy.

"Tamam, ben diğerlerini kastediyorum. Hadi, benim işim de bugün sizinki gibi başımdan aşkın, fazla zamanım yok. Karakolluk olmayacak şekilde sakin davranacağınızı söyleyin."

Caleb onlardan, "Hee, karışmayız," türünden sözler aldıktan sonra kendisini arazi kapısına kadar takip edip oradan gözleyen Fred'in yanına döndü.

Yarım kalan ölçüm işine döndüler ve Fred şevkle çalıştı. Morali yükselmişti; ayağının çitin dibindeki nemli toprakta kayarak kusursuz yazlık pantolonunu çamura bulamasından bile zevk almıştı. Mary'nin babasına yardım etmekte mutluluk veya tatmin bulmasını sağlayan başarılı bir başlangıç olmamış mıydı bu? Daha da fazlasıydı hatta. O sabah kendiliğinden doğan olaylar, karmakarışık olmuş hayal gücünün içinde bir sürü cazibe barındıran meşgaleleri şekillendirmesini sağlamıştı. Mr. Garth'ın zihnindeki belli başlı iplikçiklerin eski titreşimlere dönerek, onu Fred'e ancak malum olan neticeye tekrar yöneltip yöneltmediğinden emin değilim. En etkili tesadüfler, ateşin yağ ve kıtıkla temas etmesiyle doğar ve Fred de gerekli teması demiryollarının sağladığını düşünüyordu. Yaptıkları iş konuşmayı gerektirmedikçe sessizlik içinde çalışmaya devam etti.

Sonunda ölçüm bitip yürümeye başladıklarında Mr. Garth,

"Bir gencin böyle işler yapması için fakülte diplomasına ihtiyacı yokmuş ha, Fred?" dedi.

"Fakülteden mezun olmak aklıma düşmeden önce başlasaymışım keşke bunlara," diye cevap verdi Fred ve bir ân durakladıktan sonra tereddütlü bir tonla, "İşinizi öğrenmek için yaşım çok mu geçkin sizce, Mr. Garth?" dedi.

"Benim işimin birçok boyutu vardır, oğlum," diye cevap verdi Mr. Garth gülümseyerek. "Bildiklerimin önemli kısmı sadece tecrübelerden gelmiştir; her şeyi kitaplardan öğrendiğin şekilde alamazsın. Ama sen kendine temel sağlayabilecek kadar gençsin henüz." Caleb son cümleyi daha bir vurgulu telaffuz etmiş, ama hemen ardından tereddütte kalmış gibi duraklamıştı. Bir süredir Fred'in Kilise'ye dahil olmaya karar verdiğini düşünüyordu.

Fred daha hevesli bir tonla, "Sizce denesem bir şeyler yapabilir miyim bu konuda?"

"Bazı şeylere bağlı bu." Caleb, başını hafifçe yana eğip dini derinliklere sahip şeyler söyleyen bir adam edasıyla sesini alçaltmıştı. "İki şeyden emin olman lazım. Birincisi, işini sevmeli ve aşırılığa sürüklenmeden senin rol sıranın gelmesini beklemelisin. İkincisiyse, işinden utanmamalı ve başka bir şeyle uğraşsan bunun sana daha fazla şeref ve itibar sağlayacağını düşünmemelisin. İşinle ve o şeyi iyi yapmayı öğrenmiş olmakla gurur duymalısın; kendi kendine şöyle dememelisin: 'Şu da varmış, bu da varmış; eğer şunu veya bunu yapsaydım elimde bir şeyler daha olurdu.' Böyle düşünen biri..." Ağzı daha keskin bir hal alan Caleb parmaklarını şıklattı. "Yani üstlendiği işi iyi yapmayan kişi ister başbakan olsun ister çatı aktarıcı, benim için beş para etmez."

"İyi bir ruhban olacağım hissine hiç kapılmamışımdır," dedi bir adım daha atmak isteyen Fred.

Caleb hiç tereddüt etmeden, "Öyleyse bırak gitsin, oğlum," diye cevap verdi. "Öyle yapmaz da işin kolayına kaçarsan cılız bir dal olursun."

"Bu dediklerinizi Mary'nin düşüncelerine çok yakın. Sanırım artık Mary için hissettiklerimi bilmeniz gerekir, Mr. Garth: Onu her zaman herkesten fazla sevdiğimi ve kimseyi onun kadar sevmeyeceğimi öğrenmek umarım canınızı sıkmayacaktır."

Caleb'in yüz ifadesi Fred konuşurken görülebilir şekilde yumuşamıştı. Ama başını ciddiyetle hafif hafif sallayarak, "Mary'nin mutluluğunu kendininkine bağlamak istiyorsan, bu her şeyi daha ciddi bir hale getirir, Fred," diye cevap verdi.

"Biliyorum, Mr. Garth. Onun için her şeyi yaparım. Kilise'ye dahil olursam benimle asla evlenmeyeceğini söylüyor ve Mary'ye dair bütün umutlarımı kaybedersem, şu dünyanın en sefil yaratığı olup çıkarım. Başka bir meslek, uygun olduğum herhangi bir iş tutarsam çok çalışır, takdirinizi hak ederim. Açık havada yapılacak bir şey olması lazım. Ziraat ve hayvancılık konusunda şimdiden birçok şey öğrendim. Size belki aptalca gelecek ama eskiden bir arazim olsun isterdim. İşinizi –özellikle sizin nezaretiniz altında– kolaylıkla öğreneceğime inanıyorum."

Gözünün önünde karısı Susan beliren Caleb, "Ağır ol biraz, evladım," dedi. "Bütün bunları babana söyledin mi?"

"Henüz değil, ama kısa zaman içinde yapmam gerekiyor bunu. Ruhbanlık haricinde ne yapabileceğime karar vermeyi bekliyorum sadece. Onu hayal kırıklığına uğratacağıma çok üzülüyorum ama yirmi dört yaşında bir adamın kendisi hak-

kında yargıda bulunmasına izin verilmesi gerekir. On beş yaşındayken neyi yapmanın doğru olacağını nasıl bilebilirdim? O yönde eğitim almam yanlıştı."

"Ama bir de şuna kulak ver, Fred," dedi Caleb. "Mary'nin de seni sevdiğinden veya kabul edeceğinden emin misin?"

"Beni kendisiyle konuşmaktan men ettiği için bunu sormasını Mr. Farebrother'dan rica ettim," dedi Fred, af diler bir tonla. "Başka ne yapacağımı bilemedim. Ve o da kendimi Kilise haricinde bir yerde makbul duruma getirirsem, umut beslememem için sebep olmadığını söyledi. Kendim için herhangi bir teşebbüste bulunmadan önce, sizi manevi sıkıntıya sokmamın ve Mary'ye dair arzularımla sizi meşgul etmemin mazur görülemeyeceğinden korkarım, Mr. Garth. Üstelik bu ilk talebim değil sizden; durumum müsait hale geldiğinde parasal mânâda karşılasam da, hiçbir zaman tam anlamıyla ödeyemeyeceğim bir borcum var size."

"Evet, bir talebin var, oğlum," dedi Caleb, duygu yüklü bir sesle. "Gençler her zaman yaşlılardan ilerlemeleri için yardım talep eder. Ben de zamanında gençtim ve fazla yardım olmadan ayakta kalmak zorundaydım. Sırf dostça duygularla sunulsa, yardımı minnetle karşılayacak durumdaydım. Ama bunu düşünmem lazım. Yarın sabah saat dokuzda yazıhaneme gel. Kasabadaki yazıhaneme, unutma."

Mr. Garth, önemli adımları Susan'a danışmadan atmazdı, ama eve varana kadar kararını verdiğini itiraf etmek gerekir. Başka insanların kolaylıkla karar verdiği veya direndiği konular mevzu bahis olduğunda dünyanın en kolaylıkla idare edilebilen insanı sayılırdı Caleb. Susan, günün birinde tasarruf etmek için dört odalı bir kulübede yaşamaları gerektiğini

söylese, nasıl bir yol seçeceğini kestiremezdi ve muhtemelen ayrıntıları hiç sorgulamadan, "Bu durumda öyle yapalım," derdi, ama kendi hislerinin ve yargılarının kuvvetle vurgulandığı konularda hâkimiyet ondaydı ve yumuşak başlılığına, azarlamakta çekingenlik göstermesine rağmen, herkes onun istisnai durumlarda mutlak tavır koyduğunu bilirdi. Ve bu tavrı asla kendisi söz konusu olduğunda göstermez, başkalarının tasarrufuna kullanırdı. Mrs. Garth doksan dokuz konuda bizzat karar veriyorsa, yüzüncüde kendi prensiplerini tatbik etmekte zorluk çekeceğini ve kendini itaate sevk edeceğini bilirdi.

O akşam yalnız kaldıklarında Caleb, "Benim düşündüğüm şekilde oldu, Susan," dedi. Fred'in onun yanında çalışmasını gündeme taşıyan macerayı karısıyla paylaşmış, ama sonuçlarını kendine saklamıştı. "Çocuklar birbirine pek düşkün. Fred ile Mary yani."

Mrs. Garth örgüsünü kucağına bıraktı ve içe işleyen bakışlarını dikkatle kocasına dikti.

"Oradaki işimiz bittikten sonra Fred bana açıldı. Ruhban olmaya tahammülü yok ve Mary de o yolu seçerse kendisini kabul etmeyeceğini söylemiş; böylece çocuk, benim yanımda çalışıp aklını işe vermeyi arzulamaya başlamış. Ve ben de bunu kabul edip ondan makbul bir adam çıkarmaya karar verdim."

Mrs. Garth, uysal bir hayret taşıyan derin kontralto sesiyle, "Caleb!" dedi.

Caleb arkasına yaslanıp ellerini koltuğun kolçaklarına koydu. "Doğrusu budur. Onunla bazı sıkıntılarım olacak ama üstesinden gelirim. Oğlan Mary'yi seviyor ve doğru kadına duyulan gerçek aşk çok harika bir şeydir, Susan. Birçok yontulmamış adamı şekle sokmuştur."

Konunun önce kendisine açılmamasına içten içe biraz kırılan Mrs Garth, "Mary bunu seninle konuştu mu?" diye sordu.

"Tek kelime bile etmedi. Bir seferinde ona Fred'i sorup biraz da ikaz etmiştim. Ama rahatını düşünen avare bir adamla asla evlenmeyeceğine dair bana teminat verdi. O zamandan beri mevzu bir daha açılmadı. Ancak anlaşıldığı kadarıyla Fred, onunla konuşması için Mr. Farebrother'ı göndermiş, çünkü Mary onu kendisine yaklaşmaktan men etmiş. Mr. Farebrother yaptığı görüşmede kızımızın da çocuğu sevdiğini, ama onu ruhban olarak kabul etmeyeceğini öğrenmiş. Fred'in kalbi Mary'ye sabitlenmiş halde; bunu görebiliyor ve onun hakkında iyi fikirler besliyorum. Zaten her zaman sevmişizdir onu, Susan."

"Bence Mary'ye yazık olacak," dedi Mrs. Garth.

"Yazık mı olacak? Neden?"

"Çünkü Fred Vincy'nin yirmi katı kıymetinde bir adamla evlenebilir."

"Öyle mi?" diye mırıldandı Caleb hayretle.

"Mr. Farebrother'ın Mary'ye karşı hisler beslediğine ve teklifte bulunmaya niyetli olduğuna ciddi şekilde inanıyorum; öte yandan Fred onu elçi olarak kullandığına göre, daha uygun olan bu ihtimal tabii ki ortadan kalkıyor." Mrs. Garth'ın sözleri sert bir kesinlik taşıyordu. Hem sinirlenmiş hem de hayal kırıklığına uğramıştı ama lüzumsuz ifadeler kullanmaktan kaçınıyordu.

Caleb, birbiriyle çatışan duyguların etkisi altında bir zaman suskun kaldı. Gözlerini yere dikmişti ve başıyla elleri, manevi bir tartışmaya eşlik edermiş gibi kıpırdıyordu. Sonunda, "Bu beni çok mutlu kılar ve gururlandırırdı, Susan," dedi. "Ayrıca senin hesabına da memnun olurdum. Hak ettiğin seviyeye asla

ulaşamadığını hissetmişimdir daima. Ama sade bir adam olmama rağmen beni seçtin."

"Tanıdığım ve bildiğim en iyi, en akıllı adamı seçtim," dedi, *akıllı* sıfatının layığını yerine getirmekte yetersiz kalacak birini sevemeyeceğinden emin olan Mrs. Garth.

"Eh, başkaları daha iyisini seçebileceğini düşünmüştür muhtemelen. Ama benim için çok daha kötü olurdu öylesi. Fred konusunda içime dokunan da bu işte. Çocuğun mayası iyi ve doğru yönlendirilirse birçok şeyin üstesinden gelebilecek kadar akıllı; ayrıca kızımı her şeyin ötesinde sevip onurlandırıyor ve o da bazı şartlar doğrultusunda söz vermiş sayılır. O genç adamı, ruhunu ellerime teslim etmiş kabul ediyorum; yani Tanrı'nın yardımıyla onun için elimden gelenin en iyisini yapacağım. Bunu görev sayıyorum, Susan."

Mrs. Garth gözyaşlarına boğulmadı ama iri bir damla kocası henüz sözünü bitirmeden yanağından aşağıya süzülmeye başlamıştı. İçlerinde epeyce sevginin ve biraz da içerlemenin olduğu çeşitli duyguların yarattığı baskıdan kaynaklanıyordu bu. Gözyaşını çabucak silip, "Pek az adam böyle kaygılar edinmeyi kendine görev sayar, Caleb," dedi.

"Başka insanların ne düşündüğü hiçbir şey ifade etmez. İçimde berrak bir his var ve onu takip edeceğim; umarım senin kalbin de Mary için, o biçare çocuk için her şeyi kolaylaştırma konusunda benimkiyle birlikte yürür." Caleb arkasına yaslanıp karısına kaygılı bir yakarışla baktı.

Ve Susan yerinden kalktı, onu öperken, "Tanrı seni kutsasın, Caleb!" dedi. "Çocuklarımız çok makbul bir babaya sahip."

Ama odadan çıkınca kullandığı kelimelerin yarattığı baskıyı telafi etmek için kalpten gözyaşı döktü. Kocasının tutumunun

yanlış anlaşılacağından, Fred konusunda doğru düşündüğünden ve onun umut bağlanacak biri olmadığından emindi. Acaba hangisinin daha fazla öngörü taşıdığı anlaşılacaktı: Kendi mantıklı yaklaşımı mı, yoksa Caleb'in gayretkeş alicenaplığı mı?

***

Fred ertesi sabah yazıhaneye gittiğinde, hazır olmadığı bir imtihanla karşılaştı.

"Bazı masa başı işlerin olacak, Fred," dedi Caleb. "Bunların büyük kısmını daima bizzat yapmışımdır, ama artık yardıma ihtiyacım var. Senden muhasebe meselelerini kavramanı, değerleri aklında bulundurmanı bekliyorum. Başka katip tutmadan devam etmek istiyorum. Yani canla başla çalışman lazım. Yazıda ve aritmetikte nasılsın?"

Fred'in yüreği sıkıntıya düşer gibi oldu; masa başı işler aklından hiç geçmemişti, ama gayet kararlı bir ruh haliyle gelmişti oraya ve geri adım atmaya niyeti yoktu. "Aritmetikten korkmam, Mr. Garth; her zaman kolay gelmiştir bana," diye cevap verdi. "Yazıda nasıl olduğumu da biliyorsunuz herhalde."

"Görelim bakalım." Caleb bir kalem aldı, ucunu dikkatle inceledi ve mürekkebe iyice batırdıktan sonra çizgili bir kâğıtla birlikte ona uzattı. "Şu kıymetlendirme tablosunun birkaç satırını alttaki rakamları da ekleyerek kopyala."

O devirde insanın okunaklı şekilde veya hiç değilse bir katibe yaraşır tarzda yazı yazmasının centilmenlere yakışmayacağı doğrultusunda bir düşünce vardı. Fred de talep edilen satırları zamanın vikontlarına veya piskoposlarına yaraşacak cen-

tilmenlik seviyesinde yazdı: Sesli harflerin hepsi aynı, sessiz harfler birkaç kere baş aşağı edilip düzeltildiğinde okunacak şekilde, çizgiler lekeli sağlamlıkta ve harfler hiza takip etmeyi reddeder halde. Yani kısacası, ortaya çıkan metni kaleme alan kişinin ne demek istediğini peşinen biliyorsanız, yorumlaması da kolay olacak türden kıymetli bir el yazısıydı bu.

Caleb yazma faslına giderek kararan bir çehreyle nezaret etmişti, ama Fred kâğıdı uzattığında alıp homurdanmaya benzer bir ses çıkararak diğer elinin tersiyle o şeye birkaç kere vurdu. Öyle kötü çıkarılmış işler Caleb'in itidalini her zaman zorlardı.

"Hay şeytan!" dedi öfkeyle. "Eğitimin binlerce pounda mal olduğu memlekette elinden gelen bu kadar mı yani!" Sonra gözlüğünü yukarı kaldırıp başarısız karalamalara bakarak daha perişan bir sesle devam etti: "Tanrı bize merhamet etsin, Fred. Bunu kabul edemem!"

Morali, sadece el yazısına biçilen değer sebebiyle değil, sıradan bir katiple mukayese edilmesinden ötürü de bir hayli bozulan Fred, "Ne yapabilirim ki, Mr. Garth?" diye sordu.

Aklı tamamen ortaya çıkan işin vasıflarında olan Caleb, "Ne mi yapabilirsin?" dedi. "Eh, harfleri şekillendirmeyi ve onları bir hizada tutmayı öğrenebilirsin. Okuyan kimse bir şey anlamayacaksa yazmanın ne faydası var? Dünyada senin memleketin her tarafına göndereceğin bulmacaları çözmekten başka iş yok mu? Ama insanlar böyle yetiştiriliyor işte. Susan benim için okuyup anlamlarını çözmese, insanların gönderdiği mektuplara harcayacağım zamanın haddi hesabı olmazdı. Korkunç." Caleb kâğıdı elinden attı.

O ânda yabancının teki yazıhaneyi gözetliyor olsa, öfkeli işadamıyla dudağını utançla ısırırken yüzüne yer yer al basan

yakışıklı genç arasında yaşanan dramın ne olduğunu merak ederdi. Fred birçok düşünceyle boğuşuyordu. Görüşmenin başında Mr. Garth o kadar nazik ve cesaretlendiriciydi ki, duyduğu minnet ve iyimserlik ne kadar yüksekse, şimdi yaşadığı düşüş de o nispette sıkıntılıydı. Masa başı işler aklından hiç geçmemişti; aslına bakılırsa genç centilmenlerin büyük kısmı gibi o da katlanılması zor şeylerden azade bir meşguliyet arıyordu. Lowick'e gidip Mary'ye babasının yanında çalışmaya başladığını bildireceğine dair kendine kati söz vermiş olmasa, o sahnenin nasıl sonuçlanabileceğini ben de kestiremiyorum. Kendi kendini daha o noktada hayal kırıklığına uğratmak istemiyordu Fred.

Mırıldanabildiği tek kelime, "Affedersiniz..." oldu ama Mr. Garth yumuşamaya başlamıştı bile. Bildik sakin ses tonuna dönerek, "Mevcuttan olabildiğince faydalanmamız lazım, Fred," dedi. "Herkes yazmayı öğrenebilir. Ben kendi kendime öğrendim mesela. Azimle git üzerine ve gündüz saatleri yetmezse gece de oturup çalış. Sabırlı olacağız, oğlum. Sen yazmayı öğrenirken defterleri bir süre daha Callum tutar." Yerinden kalktı. "Benim gitmem lazım. Babana anlaşmamızı bildirmelisin. Yazmayı becerdiğinde Callum'un maaş yükünden de kurtulmuş olacağım. Ben de o zaman sana ilk sene için seksen pound verebilirim, sonrasını da değerlendiririz."

***

Fred gerekli açıklamayı ebeveynlerine yaptığında, bunun ikisi üzerinde doğurduğu etki hafızasına derinden kazınacak bir sürpriz teşkil edecekti. Babasıyla yapacağı sıkıntılı görüşmenin

olabildiğince ciddi ve resmi havada geçmesi yönünde verdiği makul kararla, Mr. Garth'ın yazıhanesinden çıktıktan sonra doğruca depoya gitmişti. Dahası, bu görüşme babasının işteki en ciddi saatlerini geçirdiği özel odasında yapılırsa verilen kararın nihai olduğu daha kesin şekilde anlaşılacaktı.

Fred doğruca konuya girdi ve ne yaptığını, neyi yapmayacağını ifade ettikten sonra sözünü sebep olduğu hayal kırıklığı için duyduğu üzüntüyü belirterek ve bunun kabahatini kendi noksanlıklarına yükleyerek tamamladı. Üzüntü samimiydi ve Fred'e sade olduğu kadar kuvvetli kelimeler ilham etmişti.

Mr. Vincy onu büyük bir şaşkınlıkla ama ağzından tek bir nida bile çıkmadan, sabırsız bir tavırla ve her zamanki haline ters bir duygusallıkla sessizlik içinde dinledi. Sabah işler zaten iyi gitmemişti ve dudaklarındaki hafif gerginlik söylenenleri dinlerken artıyordu. Fred sözünü tamamladığında yaklaşık bir dakikalık bir sessizlik oldu, Mr. Vincy o süreyi masasındaki defterlerin yerini değiştirerek ve anahtarlarını elinde asabi hareketlerle çevirerek geçirdi. Sonra sabit bakışlarını oğluna dikti ve "Yani nihayet kararınızı verdiniz, öyle mi, bayım?" dedi.

"Evet, baba."

"Pekâlâ, ısrar et bakalım bu kararda. Başka diyeceğim yok. Aldığın eğitimi kaldırıp bir kenara attın ve ben yükselmen için her şeyi yapmışken hayatta bir basamak aşağıya indin. Hepsi bu işte."

"Görüş ayrılığına düşmemizden ötürü çok üzgünüm, baba. Seçtiğim işte de ruhbanlıkta olacağı kadar centilmence tavır göstereceğimi düşünüyorum. Ancak benim için en iyisini arzu etmenden ötürü de sana müteşekkirim."

"Tamam, diyeceğim budur. Senden sorumlu değilim artık. Bir oğlun olursa, umarım verdiğin emeklerin karşılığını senin şu yaptığından daha iyi iade eder."

Bu çok keskin gelmişti işte Fred'e. Babası, hazin bir duruma düştüğümüzde ve kendi mazimizi de o acınası durumun bir parçasından ibaretmiş gibi gördüğümüzde hepimize musallat olan o hakkaniyetsiz avantaja müracaat etmişti. Gerçekteyse, Mr. Vincy'nin oğlu için beslediği arzular büyük nispette kendi içinde mevcut olan gururla, izansızlıkla ve bencilce budalalıkla ilgiliydi. Ama hayal kırıklığına uğramış bir baba, her ne olursa olsun esaslı bir itici güce sahiptir ve Fred de o ânda kendini lanetle sürgüne gönderilmiş gibi hissediyordu.

Gitmek üzere ayağa kalktıktan sonra, "Umarım evde kalmama karşı çıkmazsınız, efendim," dedi. "Sebep olacağım masrafları karşılamaya yetecek kadar maaş alacağım ve hepsini ödemek isterim."

Fred'in sofradaki varlığının özleneceği düşüncesi, hissettiği öfkeyi az da olsa yenen Mr. Vincy, "Masrafların cehenneme kadar yolu var!" dedi. "Annen elbette ki kalmanı isteyecektir. Ama sana at tahsis etmeyeceğim, anlıyor musun? Ve terzinin parasını da kendin ödeyeceksin. Bunu yapmak sana düşünce, en fazla iki kıyafetle idare edersin herhalde."

Fred oyalanıyordu; söylenmesi gereken bir şey vardı. Sonunda yaptı bunu: "Benimle el sıkışacağını ve sebep olduğum üzüntü için affedeceğini ümit ediyorum, baba."

Mr. Vincy oturduğu yerde başını kaldırıp kendisine doğru yaklaşan oğluna baktı ve sonra aceleyle, "Evet, evet ama başka şey söylenmesin," diyerek elini uzattı.

***

Fred annesinin karşısında daha fazla şey anlatmak, daha fazla izahatta bulunmak zorunda kaldı ama oğlunun Mary ile evlenmesinin neredeyse kesinleşmesiyle birlikte kocasının muhtemelen hiç düşünmediği konulara kayan, oğlunun hayatının Garthların bitmez tükenmez müdahaleleriyle ziyan olacağına, 'Middlemarch'taki herkesin evladından ziyade' yakışıklılığa ve havaya sahip olan sevgili oğlunun, o ailenin görünüşteki sadeliğini ve kıyafetteki savrukluğunu mutlaka benimseyeceğine kanaat getiren kadını avutmak mümkün değildi. Herkesçe makbul Fred'i elde etmeye dönük bir Garth komplosu söz konusuymuş gibi geliyordu ona, ama düşüncesini genişletip yaymaya cesaret edemedi, çünkü bu yöndeki basit bir imanın bile oğlunun elinden daha önce hiç yapmadığı şekilde 'uçup gitmesine' sebep olacağını hissediyordu. Mizacı herhangi bir öfke belirtisi göstermeyecek kadar yumuşaktı, ama mutluluğunun bere aldığını hissediyordu ve günler boyunca Fred'e bakmak bile, evladı sanki meşum bir kehanete konu olmuş gibi gözyaşı dökmesine sebep olacaktı. Her zamanki neşesine o kadar yavaş kavuşmasının sebebiyse muhtemelen Fred'in bu hassas, gayet hassas meseleyi kararını kabullenip onu affeden babasına tekrar açmaması gerektiği yönündeki ikazıydı. Eğer kocası Fred'e şiddetli bir öfke besliyorsa, kendisi elbette en sevgili yavrusunu savunacaktı!

Dördüncü günün sonunda Mr. Vincy ona, "Yapma, Lucy; böyle kederli durma, hayatım," dedi. "Oğlanı her zaman şımartmışsındır, şımartmaya da devam etmen gerekir."

Çenesi ve gıdısı yine titremeye başlayan kadıncağız, "Hasta-

lığı hariç hiçbir şey canımı bu kadar yakmadı şu zamana kadar, Vincy," dedi.

"Amanın aman! Boş ver bunları. Çocuklarımızın başımıza dertler açacağını hiç mi düşünmedik? Seni böyle görmeme sebep olarak benim için daha da zorlaştırma durumu."

Bu yakarıyla canlanan ve dağılmış sorgucunu yatırmaya karar vermiş küçük bir kuş misali hafifçe silkelenerek kendini toplayan Mrs. Vincy, "Eh, zorlaştırmam tabii ki," dedi.

Evde takındığı neşeli havayı biraz homurdanmayla birleştirmeyi uman Mr. Vincy, "Çocuklarından yalnızca birini düşünüp yakınmanın faydası yok," dedi. "Rosamond da bizim evladımız."

"Evet. Zavallıcık. Bebek konusunda hayal kırıklığına uğradığından eminim, ama gayet iyi geçiştirdi bunu."

"Bebeği bırak bir tarafa şimdi! Kulağıma gelenlerden anladığım kadarıyla Lydgate muayenehaneyi batırıyor ve ayrıca borca da giriyor. Bu günlerde Rosamond'un bana güzel bir hikâyeyle çıkıp gelmesini bekliyorum. Ama bildiğim bir şey varsa, o da benden para alamayacaklarıdır. Kendi ailesi yardım etsin Lydgate'e. O izdivaç hiçbir zaman hoşuma gitmedi zaten. Ama bunu konuşmanın faydası yok. Çıngırağı çal da limon getirsinler, ayrıca böyle mahzun durmayı bırak, Lucy. Louisa'yla seni yarın arabayla Riverston'a götüreceğim."

57

Sekiz yaz boyu sayıları azdı, bir isim
Ruhları üzerinde yükselip orada kıpırtılar yaratana dek;
Tıpkı goncaları titretir ve saklı tertiplerini şekillendirir gibi
Hızlanan havaya nüfuz ederek:
İsmini sadık Evan Dhu'ya,
Tuhaf Bradwardine'e ve Vich Ian Vor'a söylemişti,
Çocukluklarının bildiği küçük dünyayı
Bir dağ gölü ve yalçın bir yarla enginleştirerek
Ve merakla, aşkla, inançla daha da genişleterek,
Uzaklarda yaşayan Walter Scott'a
Bu neşe bolluğunu ve asil hüznü göndererek.
Kitapla vedalaşmaları gerekiyordu ama gün be gün
Koşuşturan tombul örümcekler misali
Onlara mani olan satırlarda
Tully Veolan'da duydukları hikâyeyi yazdılar.[60]

Fred Vincy o akşamüzeri (binecek atı yoksa şu dünyanın gayretli bir gencin bile bazen yürümek zorunda kaldığı bir yer olduğunu idrak ederek) Lowick rahip lojmanına gitmek üzere saat beşte yola koyuldu, ama yeni ilişkilerini kabullendiğinden emin olmak için geçerken Mrs. Garth'a da uğrayacaktı.

Aileyi kedilerle köpekler de dahil olmak üzere meyve bahçesindeki büyük elma ağacının altında toplanmış halde buldu. Mrs. Garth'ın tuhaf bir neşe ve gururla bağlı olduğu büyük oğlu

[60] İsimlerin hepsi Sir Walter Scott'un *Waverly* başlıklı romanının karakterleridir. Tully Veolan ise yine aynı romandaki Bradwardine baronunun kalesinin adıdır.—*çn*

Christy'nin kısa bir tatil için eve gelişi onuruna festival havası yaşanıyordu. Öğretmen olmayı, tüm edebiyat türlerini hatmetmeyi ve yeniden can bulmuş bir Porson'a* dönüşmeyi hayatta en önemli şey kabul eden Christy, muhtemelen eğitime meraklı annesinden aldığı bir ibret dersi doğrultusunda, zavallı Fred'e gayet yoğun tenkitler barındırıyordu zihninde. Kare alınlı, geniş omuzlu bir çocuk olan Christy, annesinin erkek versiyonunu andırıyordu ve boyu –üstünlük taslamasını zorlaştıracak şekilde– Fred'in ancak omzuna geliyordu; her zaman sade düşünen biri olarak, Fred'in ruhbanlığa gönülsüz olması üzerine bir zürafanın aynı konuda göstereceği yaklaşımdan fazla kafa yormamıştı, ama yine de onunla aynı boyda olmak isterdi. Şimdi hasır şapkasını gözlerinin üstüne düşürmüş halde annesinin sandalyesinin yanında yere uzanmıştı ve Jim de öte tarafta en sevdiği yazarın kitabından, birçok gencin hayatına mutluluk katan o özel bölümü yüksek sesle okuyordu. Kitap *Ivanhoe*[61] idi ve Jim'in okuduğu da turnuvadaki okçuluk sahnesiydi, ama kendi okuyla yayını kapıp gelen, Letty'ye göre gayet nahoş davranan ve hareketli ama biraz aptal bir köpek olan Brownie'den başka kimsenin ilgisini çekmeyen, özellikle de güneşin altına uzanıp gözlerinde yaşlılığın verdiği bir donuklukla bakan Newfoundland cinsi diğer yaşlı köpeği hiç cezbetmeyen ok atışlarının seyredilmesi için ona buna yalvaran Ben'in tacizlerinden mustaripti. Masanın üstünde mercan rengi bir küme oluşturan kirazların toplanmasına yardım ettiği ağzındaki ve önlüğündeki hafif lekelerden anlaşılan Letty ise, çimenlerin üstüne oturmuş, iri gözlerle ağabeyinin okuduklarını dinlemeye dalmıştı.

Ancak Fred Vincy'nin gelişiyle birlikte ilginin merkezi değişti. Fred, Lowick rahip lojmanına giderken uğradığını söy-

[61] Sir Walter Scott'un 1820 tarihli romanı.—*çn*

leyerek bir bahçe taburesine otururken, Ben de okuyla yayını elinden atmış ve pek istekli görünmeyen bir kedi yavrusunu kaparak Fred'in öne uzattığı bacağına tırmanırken, "Beni de götür!" diye bağırmıştı.

"Ah, beni de!" dedi Letty.

"Fred'le bana yetişemezsin ki," diyerek dudak büktü Ben.

"Yetişebilirim." Kısacık hayatı, kız çocuklarına yönelik küçümsemeye direnmekle geçen Letty annesine dönerek, "Lütfen benim de gideceğimi söyle, anne!" dedi.

O iki avanağa karşı avantajları olduğunu vurgulamak isteyen Jim, "Ben Christy'yle kalacağım," dedi. Elini başına koyan Letty de kıskançlığın verdiği kararsızlıkla dolu bakışlarını ikisi arasında dolaştırmaya koyuldu.

Kollarını iki yana açan Christy, "Gidip Mary'yi görelim öyleyse," dedi.

Mrs. Garth bu noktada ağırlığını koyma gereği duydu: "Hayır, sevgili çocuğum. Rahip lojmanına böyle arı sürüsü gibi doluşamayız. Ve üstündeki eski Glasgow kıyafetleriyle hiç olmaz. Ayrıca babanız birazdan gelir. Fred'in yalnız gitmesine izin vermemiz lazım. Mary'ye burada olduğunu söyler, o da yarın eve gelir."

Christy önce kendi havı dökülmüş pantolonuna, sonra Fred'in güzel kıyafetine göz gezdirdi. Terzi elinden çıkma ısmarlama giysiler bir İngiliz üniversitesinin faydalarını işaret ediyordu ve Fred'in terlediği zaman saçını mendiliyle geri atmasında bile belli bir zarafet vardı.

"Hadi bakalım, çocuklar," dedi Mrs. Garth. "Hava arkadaşlarınızla oynayamayacağınız kadar sıcak. Kardeşlerini al da tavşanları görmeye gidin."

Büyük oğlu anladı ve hemen çocukları alıp uzaklaştı. Mrs. Garth'ın söyleyecekleri için kendisine rahat ortam hazırlamak istediğini anlamıştı Fred, ama söze, "Christy'nin gelmesine çok sevinmiş olmalısınız," diyerek başlayabildi.

"Evet, beklediğimden erken geldi. Yolcu arabasından saat dokuzda, babası evden çıktıktan az sonra inmiş. Caleb'in gelip Christy'nin gösterdiği harikulade ilerlemenin haberlerini almasını sabırsızlıkla bekliyorum. Bir taraftan derslerine gayretle çalışırken, bir taraftan da geçen yılın masraflarını karşılamak için ders vermiş. Yakın zamanda öğretmenlik beratını alıp yurtdışına gitmeyi umuyor."

Bu keyifli haberlerin sağaltıcı tesir yarattığını hisseden Fred, "Çok iyi bir genç," dedi. "Ve kimseye dert olmuyor." Kısa bir duraklamadan sonra, "Ama korkarım ki benim Mr. Garth'ın başına fazlasıyla dert çıkaracağım kanaatindesiniz," diye ekledi.

"Dert almayı sever Caleb," dedi Mrs. Garth. "Her zaman kendisinden talep edilenden fazlasını yapan insanlardan biridir o." Örgü örüyordu ve istediğinde Fred'e bakabilir, istediğinde gözlerini elindeki işe çevirebilirdi; insan faydalı bir konuşma yapmaya meylettiğinde bu durum her zaman avantaj sağlar. Gerektiği şekilde vakur davranmaya niyetli olan Mrs. Garth da Fred'e yararı olacağını düşündüğü bir şeyler söylemek istiyordu.

Kendisine bir söylev çekileceği hissiyle morali biraz yükselen Fred, "Bazı şeyleri hiç hak etmediğim kanaatinde olduğunuzu biliyorum Mrs. Garth ve bunun için haklı sebepleriniz var," dedi. "En fazla beklentim olan insanlara olabilecek en yanlış şekilde davrandım. Ama Mr. Garth ve Mr. Farebrother

gibi iki insan benden vazgeçmemişken kendimden umudu kesmem gerekmiyor." Fred, o iki erkek figürünü Mrs. Garth'a örnek göstermenin faydası olacağını düşünmüştü.

"Öyle iki yetişkinin fedakarca üzerine titrediği bir gencin kendinden vazgeçmesi ve o insanların feda ettiği şeyleri hiçe sayması elbette büyük kabahat olurdu," diye cevap verdi Mrs. Garth, kelimeleri vurgulayarak.

Bu güçlü ifade Fred'in merakını uyandırmıştı biraz ama, "Mary'yi kazanabileceğime inanacak cesareti kendimde bulduğuma göre, benim için öyle olmayacağını umuyorum, Mrs. Garth," demekle yetindi. "Mr. Garth size bundan bahsetti mi? Şaşırmadınız herhalde." Fred, beslediği aşkın yeterince aleni olduğuna masumane bir gönderme yaparak tamamlamıştı sözünü.

Mary'nin çevresindeki insanların, Vincyler ne düşünürse düşünsün, öyle bir durumu peşinen arzulamadığını Fred'in açık şekilde anlamasını isteyen Mrs. Garth, "Mary'nin sana cesaret vermesine mi şaşırmadım?" dedi. "İtiraf etmeliyim ki ben şahsen şaşırdım."

Mary'yi aklama arzusuyla, "Kendisiyle bizzat konuştuğumda bana o yönde en küçük bir cesaret vermedi," diye üsteledi Fred. "Ama Mr. Farebrother'dan benim namıma konuşmasını rica ettiğimde, pederin bir umut bulunduğunu söylemesine izin vermiş."

Mrs. Garth'ın içinde kıpırdanan ihtar ve nasihat etme gücü henüz boşalmamıştı. Karşısındaki gencin daha kederli ve bilge insanların hayal kırıklığı pahasına gelişip serpileceğini, bir bülbülü –farkında bile olmadan– öğün niyetine yiyip hiç edeceğini ve o arada ailesinin karşı tarafın öyle bir duruma gayet

iştahlı olduğunu farz edeceğini düşünmek, onun nefsini kontrol özelliği için bile fazla kışkırtıcıydı; öfkesi, kocası tarafından zapt edilmesi sebebiyle mayalanıp daha da faal şekilde kabarmıştı. İbretlik eşler öyle durumlarda bazen günah keçileri bulabilir. Mrs. Garth da enerjik bir kararla, "Mr. Farebrother'dan senin namına konuşmasını talep etmekle büyük yanlış yapmışsın, Fred," dedi.

"Öyle mi?" Fred ânında kıpkırmızı oldu. Teyakkuza geçmişti, ama Mrs. Garth'ın neyi kastettiğini bilmediğinden af diler gibi bir tonla, "Mr. Farebrother daima dostlukla yaklaşmıştır bize ve bildiğim kadarıyla Mary de onu ciddiyetle dinler," dedi. "Zaten kendisi de buna hazırmış gibi davrandı," diye ekledi.

"Evet, gençler genellikle kendi arzuları haricinde her şeye kördür ve bu arzuların başkalarına neye mal olacağını pek az hayal ederler." Mrs. Garth bu etkileyici dersin ötesine geçme niyetinde değildi ve kaşlarını azametle çatarak, öfkesini örgüsünün yününü gereksiz yere bir kol boyu çözmeye yöneltti.

Zihninde şaşırtıcı düşünceler oluşmaya başlayan Fred, "Bunun Mr. Farebrother için ne şekilde bir sıkıntı oluşturduğunu anlayamadım," dedi.

"Çok doğru tabir: Anlayamadın!" diye cevap verdi Mrs. Garth, kelimeleri olabildiğince sadeleştirerek.

Fred bir ân, umutsuz bir endişeyle ufka doğru yöneldi, sonra başını hızla çevirerek keskin kabul edilebilecek bir tonla, "Mr. Farebrother'ın Mary'ye âşık olduğunu mu kastediyorsunuz, Mrs. Garth?" diye sordu.

"Eğer öyleyse, bence buna şaşması gereken son insan sensin, Fred," dedi Mrs. Garth, örgüyü elinden bırakıp kollarını göğsünde kavuştururken. İşini elinden bırakması olağandışı

bir duygu emaresiydi. Aslında zihni, Fred'e dersini vermekten duyduğu tatminle, fazla ileri gitmiş olabileceği düşüncesi arasında bölünmüştü.

Fred şapkasıyla bastonunu alıp hızla ayağa kalktı ve cevap talep eden bir tavırla, "Bu durumda hem onun, hem de Mary'nin yolunu kestiğimi düşünüyorsunuz, öyle mi?" diye sordu.

Mrs. Garth hemen konuşamadı. Saklaması için yeterli sebep olmasına rağmen, gerçek hislerini dile getirmek zorunda kalacağı tatsız bir duruma düşürmüştü kendini. Ve sözlerindeki aşırılığın bilincine varmak tuhaf derecede alçaltıcı gelmişti ona.

Üstelik Fred beklenmedik bir gerilim oluşturmuştu ve buna ilaveten, "Mr. Garth, Mary'nin benimle ilgilenmesinden hoşnut görünmüştü halbuki," diye üsteliyordu. "Bu konuda bir şey bilmiyor olmalı."

Kocasının adının anılması karşısında Mrs. Garth'ın içinde şiddetli bir sızı, Caleb'in ona yükleyeceği kabahatin tahammül edilmez olacağına dair ciddi bir korku doğmuştu. Hiç arzu etmeyeceği sonuçları kontrol etme arzusuyla, "Ben sadece kendi çıkarımlarımdan bahsettim," dedi. "Mary'nin öyle bir şeyden haberi olup olmadığını bilmiyorum."

Ancak gereksiz yere ortaya attığı, öyle kullanılmasına tenezzül edilmemesi gereken konunun mutlak suskunlukla muhafaza edilmesini rica etmeye dili varmıyordu ve o henüz tereddüt halindeyken bir dizi istenmedik sonuç daha elma ağacının altındaki masaya akın etmişti. Ben peşinde Brownie olduğu halde çimenlerin üstünde zıplayarak geliyordu ve kedi yavrusunun yumaktan lüzumsuz şekilde uzanan yünle oynamaya

başladığını görünce bağırarak el çırpmıştı: Brownie havladı, korkan yavru masanın üstündeki çay takımının içine sıçrayıp sütlüğü devirdikten sonra kirazların arasına daldı; o sırada yetişen Ben yarıya kadar örülmüş çorabı kapıp yeni bir divanelik örneği yaratacak şekilde kedinin kafasına geçirdi ve onun peşinden gelen Letty bu zalimliği bağırarak annesine şikâyet etmeye koyuldu. 'Jack'ın Yaptığı Ev'[62] kadar hissiyat dolu bir tarihçe oluşturmuştu manzara.

Mrs. Garth duruma müdahale etmeye mecbur olunca ve o arada diğerleri de gelince, baş başa yapılan görüşme sona erdi. Fred oradan mümkün olduğunca çabuk ayrılmak istiyordu ve Mrs. Garth'ın verdiği hasarı telafi etmek için yapabildiği, el sıkışırlarken, "Tanrı yardımcın olsun," demekten öteye gidemedi.

Önce söyleyip sonra suskunluğa çekilerek 'aptal kadınlar gibi konuşmanın'[63] sınırına geldiğinin rahatsızlık verecek kadar bilincindeydi. Ama o suskunluğu terk etmedi ve Caleb'in suçlamasının önlemek için kendini bizzat suçlayarak akşam her şeyi ona itiraf etmeye karar verdi. Mutedil mizaçlı Caleb'in ne zaman üzerine gelinse öyle korkunç bir yargıca dönüşmesi ilginçti. Ama Mrs. Garth, o ifşaatın Fred Vincy'ye çok faydası dokunacağını kocasına anlatmakta kararlıydı.

Fred'in Lowick'e giderken aynı ifşaatın tesiri altında olduğuna şüphe yoktu. Hayatı boyunca, iyimser tabiatını, aradan çekildiği takdirde Mary'nin kendine her bakımdan uygun bir talip bulabileceği iması kadar örseleyen bir şey daha olmamış-

[62] İlk kez 1590'da yayınlanan 'This Is the House That Jack Built'e gönderme. Popüler çocuk şarkısı ve nakaratlı uzun oyun monolog veya diyaloğu.—*çn*

[63] Eski Ahit, Eyüp, 2:10: Eyüp, "Aptal kadınlar gibi konuşuyorsun," diye karşılık verdi, "Nasıl olur? Tanrı'dan gelen iyiliği kabul edelim de kötülüğü kabul etmeyelim mi?" (D.C. notu)

tı belki. Ayrıca Mr. Farebrother'ı kendisine aracı yapmaktaki kaba aptallığı da çok incitmişti onu. Ama Mary'nin hisleriyle ilgili yeni bir kaygının diğer hepsini bastırması, Fred'in –aslında herhangi bir âşığın– tabiatında yoktu. Mr. Farebrother'ın alicenaplığına duyduğu güvene, Mary'nin vaize söylediklerine rağmen Fred, bir rakibi olduğunu hissetmekten kendini alamıyordu; bu yepyeni bir bilinç düzeyiydi ve Mary'den onun yararına bile olsa vazgeçmeye rıza göstermek bir yana, o uğurda birisiyle –her kim olursa olsun– savaşmaya hazır olduğunu bilmek, söz konusu gelişmeyi en uç düzeyde reddetmesine sebep oluyordu. Ama Mr. Farebrother'la mecazi anlamda savaşabilirdi ancak ve bu da Fred'e fiziksel bir mücadeleden daha zor görünüyordu. Bu tecrübe onun için, dayısının vasiyeti meselesinden daha az keskin bir imtihan olmayacaktı gerçekten de. Demir henüz ruhuna tam anlamıyla temas etmemişti, ama kenarının ne kadar keskin olacağını tahmin etmeye başlamıştı. Mrs. Garth'ın Mr. Farebrother konusunda yanılıyor olabileceği aklından bir ân için bile geçmemişti, ama Mary konusunda yanılıyor olabilirdi. Mary bir süredir rahip lojmanında kalıyordu ve annesi aklından neler geçtiğinden habersiz olabilirdi.

Onu kabul odasında üç hanıma neşeyle refakat eder halde bulmak, Fred'in tedirginliğini azaltmadı. Bir konu üzerine o içeriye girdiğinde kesilen canlı bir sohbet tutturmuşlardı ve Mary, bir yığın çekmecenin etiketini uzmanlaştığı hızlı el yazısıyla kopyalamakla meşguldü. Mr. Farebrother köyde bir yerdeydi ve üç hanım Fred'le Mary'nin ilişkisinin geldiği garip noktadan habersizdi; dolayısıyla hiçbiri çıkıp bahçede kısa bir gezinti yapmayı teklif etmedi, Fred de Mary'yle özel olarak konuşma fırsatı bulamadan gitmesi gerekeceğini düşünmeye başladı. Önce Christy'nin geldiği haberini verdi ona, sonra ba-

basıyla yaptığı iş bağlantısından söz etti ve ikinci haberin onu ciddi şekilde etkilediğini görerek biraz rahatladı.

Mary, "Çok memnun oldum buna," dedikten sonra, birileri yüzündeki değişikliği görmeden başını çabucak önündeki yazıya eğdi. Ama burada Mrs. Farebrother'ın öylesine geçiştiremeyeceği bir şey vardı.

"Genç bir adamın, aldığı eğitim doğrultusunda kendini Kilise'ye adamaktan vazgeçmesine memnun olduğunuzu kastetmediniz herhalde, değil mi, sevgili Miss Garth?" dedi. "Babanız gibi mükemmel bir insanın nezareti altında çalışmasından mutluluk duyduğunuzu söylemek istediniz sanırım."

İsyankar bir gözyaşı damlasını gizlemeyi başaran Mary, "Tam olarak öyle değil, Mrs. Farebrother," diye cevap verdi. "Korkarım ki her iki yönden de memnun oldum. Fazlasıyla laik bir zihniyete sahibim. Wakefield Rahibi[64] ve Mr. Farebrother dışında ruhbandan fazla hoşlanmam."

Mrs. Farebrother dikkatini kalın tahta şişlerden ayırıp Mary'ye bakarken, "Ah, neden ama hayatım?" dedi. "Fikirlerine dair makul açıklamaların vardır daima, ancak bu beni sahiden çok şaşırttı. Elbette ki şu yeni doktrine ibadet edenleri mevzu dışı bırakıyorum. Ama neden ruhban sınıfından hoşlanmayasın ki?"

Cevabı düşünür gibi duraklayan Mary'nin çehresinde muzip bir neşe belirdi. "Ah evet, taktıkları şu yakaları sevmiyorum."

"Aaa, öyleyse Camden'in taktıklarından da hoşlanmıyorsun..." dedi Miss Winifred biraz kaygılı bir ifadeyle.

[64] Oliver Goldsmith'in (1730-1774) *The Vicar of Wakefield* başlıklı eserindeki Rahip Charles Primrose kendisine kalan mirasla geçinerek maaşını yetimlere bağışlar ama sonra müflis bir tüccar yüzünden servetini kaybeder.—*çn*

"Hayır, onunkileri severim. Benim sevmediğim başka ruhban yakaları, çünkü onları takanlardan hoşlanmıyorum."

Kendi anlayışının yetersiz kaldığını düşünen Miss Noble, "Pek de akıl karıştırıcıymış!" dedi.

"Latife yapıyorsun, hayatım," dedi Mrs. Farebrother, bildik azametli tavrıyla. "Saygıdeğer bir sınıfı küçümsemek için bu dediğinden daha makul sebepler gerekir."

"Miss Garth'ın, onu hoşnut etmekte zorlanan insanlara karşı haşin düşünceler beslemek gibi bir âdeti vardır," diyerek lafa dahil oldu Fred.

"Eh, hiç değilse oğlumu istisna kabul ettiğine sevindim."

Mr. Farebrother gelip Mr. Garth'la olan iş konusunu sorarken, Mary de Fred'in sesindeki kırgın tonun sebebini düşünüyordu.

Fred'in söylediklerini dinleyen vaiz, "Bu iyi işte," dedi ve etiketlere bakmak için eğilerek Mary'nin el yazısını methetti.

Fred müthiş bir kıskançlık hissediyordu; Mr. Farebrother'ın mümtaz biri olmasından ötürü memnundu elbette, ama kırklı yaşlarındaki bazı erkekler gibi çirkin ve şişman olmasını isterdi. Mary'nin Farebrother'ı alenen herkesten yukarılara koymasına, o hanımların ilişkiyi açıktan açığa teşvik etmesine bakılırsa, meselenin nereye varacağı şimdiden belliydi. Ve Mary ile yalnız görüşme şansının da tamamen ortadan kalktığından emindi.

Ama o sırada Mr. Farebrother, "Şu çekmeceleri çalışma odama çıkarmama yardım eder misin, Fred?" dedi. "Yeni odamı henüz görmedin. Lütfen siz de gelin, Miss Garth. Bu sabah bulduğum muhteşem örümceği görmenizi istiyorum."

Mary, vaizin niyetini hemen anlamıştı. Hatırdan çıkmaya-

cak o akşamdan beri, ona karşı eski pastoral nezaketinden asla sapmamıştı, Mary'nin kapıldığı ânlık şüphe de böylece uykuya yatmıştı. İhtimaller üzerinde biraz fazla şevkli düşünmeye alışkındı ve bir fikir beyhude gösterişini pohpohlar hal alırsa, onu saçma olarak değerlendirerek bir kenara atardı.

Yukarıya çıktıklarında Fred'den yeni çalışma odasına, kendisinden de örümceğe hayranlıkla bakmasının bekleneceğini düşünürken, Mr. Farebrother, "Bana birkaç dakika izin verin," dedi. "Bir gravür getireceğim, Fred'in boyu onu asmaya yeter. Birazdan dönerim."

O çıkar çıkmaz Fred'in ilk sözü, "Ne yaparsam yapayım faydası yok, Mary," oldu. "Nihayetinde Farebrother'la evlenmen kesin." Sesinde hiddet vardı.

Kıpkırmızı olan ve tüm hazırcevaplığına rağmen afallayan Mary, "Ne demek istiyorsun, Fred?" dedi öfkeyle.

"Durumu açıkça görmemiş olman imkânsız. Özellikle de her şeyi gören sen..."

"Benim gördüğüm, sana her konuda arka çıkmasına rağmen Mr. Farebrother hakkında bu şekilde konuşarak gayet nahoş davrandığın. Böyle bir fikre nasıl ulaştın?"

Fred duyduğu öfkeye rağmen ondan da fazla kızarmıştı şimdi. Mary bir şeylerden gerçekten şüphelenmediyse, Mrs. Garth'ın söylediklerini aktarmanın herhangi bir faydası olmayacaktı. "Durum gereği kendiliğinden olacak bir şey bu," dedi. "Beni her konuda geride bırakan ve herkesin üzerinde gördüğün bir adamla kesintisiz görüştüğün sürece hiçbir şansım kalmaz."

"Çok nankörsün, Fred," dedi Mary. "Seni biraz dahi umursadığımı Mr. Farebrother'a hiç söylememiş olmayı isterdim."

"Hayır, nankörlük etmiyorum; iş bu safhaya gelmese, dünyanın en mutlu adamıydım şimdi. Babana her şeyi anlattım ve gayet iyi karşıladı; bana öz oğlu gibi davrandı. Mesele böyle hal almasa, yazı konusunda da başka her şeyde de şevkle çalışırdım."

Artık bir şeylerin kesin biçimde ifade edilmesi gerektiğini düşünen Mary, "Hangi mesele?" diye sordu. "Hangi hal? Hangi safha?"

"Farebrother tarafından oyun dışı bırakılacağım gerçeğinden söz ediyorum."

Birden gelen gülme arzusu Mary'yi yatıştırmıştı. Onun yüzünü asarak kaçırdığı gözlerini yakalamaya çalışırken, "Çok tatlı bir şekilde saçmalıyorsun, Fred," dedi. "Bu kadar cana yakın bir avanak olmasan, kötü ruhlu fettan kadın rolüne bürünmek ve başka birinin bana aşkını ilan ettiğini farz etmene izin vermek çok eğlenceli olurdu doğrusu."

Duygu dolu gözlerini ona çeviren Fred, "Sahiden beni herkesten fazla mı beğeniyorsun, Mary?" diye sorarak, tutmak için onun eline uzandı.

Mary geri çekilip ellerini arkasında saklarken, "Şu ânda seni hiçbir yönden beğenmiyorum," dedi ve keyifle ekledi: "Ben sadece senin haricinde hiçbir ölümlünün bana âşık olmadığını söyledim. Ama bu, çok bilge bir adamın bana asla âşık olamayacağı anlamına gelmez."

"Onu aklından geçirmenin bile mümkün olmadığını söylemeni isterdim," dedi Fred.

"Bu konuyu bir daha ağzına bile alma, Fred." Mary tekrar ciddileşmişti. "Mr. Farebrother'ın bizi biraz konuşabilmemiz için yalnız bıraktığını anlayamamanın aptallık mı yoksa nan-

körlük mü olduğuna karar veremedim. Onun hassasiyetine böyle kör kalman beni hayal kırıklığına uğrattı."

Mr. Farebrother elinde gravürle dönünce başka bir şey söylemeye zaman bulamayan Fred, çerçeveyi asıp kıskanç bir öfkeyle kabul odasına dönmek zorunda kalmıştı, ama zihninde şimdi Mary'nin tavrının ve sözlerinin sebep olduğu ferahlatıcı savlar da vardı.

Konuşma, sonucu itibarıyla Mary için daha sıkıntı vericiydi: Dikkati kaçınılmaz olarak yeni bir tavra yönelmişti ve yeni yorumlama ihtimalleri görmeye başlamıştı. Mr. Farebrother'ı küçük düşürür bir pozisyonda bulmuştu kendini ve onurlu bir adam söz konusu olduğunda bu durum, minnettar bir kadının metanetini tehlikeye atar cinstendi. Ertesi gün eve gitmek için sebep doğması rahatlatıcıydı, çünkü Mary, hayatta en sevdiği erkeğin Fred olduğu konusundaki netliği korumayı kalpten istiyordu. Müşfik bir sevgi kendi kendini yıllar boyunca içimizde depoladığında, herhangi bir değişikliği kabul edebileceğimiz fikri hayatımızı ucuzlaştırıyormuş gibi görünür bize. Hislerimiz ve sabrımız üzerinde, tıpkı diğer hazinelerimiz için yaptığımız gibi gözetim kurarız.

'*Fred diğer tüm beklentilerini kaybetti ve buna tutunmak zorunda,*' dedi kendi kendine Mary, bir gülümseme dudaklarında kıvrımlanırken. Başka bir şeye dönük kısa süreli hayalleri, yeni payeleri ve sık sık yoksunluğunu hissettiği kıymet takdirini yok saymak mümkün değildi. Ama bu şeyler düşüncelerini asla Fred'in hariç tutulduğu, bütün mahzunluğuyla çaresizliğe terk edildiği bir duruma yönelecek şekilde ayartamazdı.

58

Nefret yaşayamaz senin gözünde,
Bu sebepten anlayamam nedendir bu değişim:
Çok insanın bakışından okunur sahte kalbin tarihi,
Hani tuhaf ruh hallerine ve
Çatık kaşlara ve kırışıklıklara yazılmış olan;
Ancak Cennet'te yaratılırken şöyle hükmedilmiş sana:
Bu yüzde tatlı sevgi ebediyen ikamet etsin;
Düşündüklerin ve kalbinin halleri her ne olursa olsun
Bakışların tatlıktan başka şey söylemesin.

—Shakespeare[65]

Mr. Vincy'nin kızı hakkındaki önsezisini dile getirdiği dönemde, Rosamond'un o tür bir talepte bulunacağına dair en ufak fikri yoktu. Ev içi hayatı hareketli olduğu kadar masraflıydı, ama henüz parayla ilgili herhangi bir telaş yoktu ortada. Düşük yapmıştı ve işlemeli sabahlıklar, başlıklar, diğer her şey dolapların karanlığına mahkûm kalmıştı. Bu talihsizlik bir gün kocasının itirazlarına rağmen ata binmekte inat etmesine yoruluyordu, ama Rosamond'un o olayda keyfi karar verdiği veya kocasına gayet kaba şekilde istediğini yapabileceğini söylediği farz edilmemeli.

Genç hanımın özellikle o gün ata binmek istemesinin sebebi, baronetin üçüncü oğlu olan (ve üzülerek belirtmem gerekiyor ki, bizim Tertius'un 'her konuda söyleyecek doğru bir lafı olduğuna dair cahil cesaretine sahip, saçlarını kaşlardan ense-

[65] 93. Sone'den.—*çn*

ye kadar nahoş şekilde ayıran gösteriş düşkünü bön bir züppe' olarak görüp nefret ettiği) Yüzbaşı Lydgate'in ziyaretiydi. Lydgate, balayı gezisinde amcasına gitmeyi kabul ederek bu ziyareti zorunlu kılan gafletine lanet ediyordu ve bunu Rosamond'a da söyleyerek tepkisini çekmişti. Rosamond'a göreyse ziyaret, benzeri o zamana kadar görülmedik ama zarafetle gizlenecek bir iftihar kaynağına vesile olacaktı. Baronet oğlu olan bir kuzenin evinde kalmasının ifade ettiği anlamın, onun varlığının başka zihinlerde nasıl imalar yaratacağının bilincindeydi ve misafirlerine takdim ettiğinde Yüzbaşı Lydgate'in mertebesinin zihinlere bir koku misali nüfuz ettiğinin farkındaydı. Bu tatmin, makbul aileden gelse bile, bir tıp insanıyla birlikte olmanın evliliğe taşıdığı bazı hayal kırıklıklarını eritmekte şimdilik yeterli olacaktı: Evliliği onu Middlemarch seviyesinin üzerine ideal şekilde taşımıştı, ayrıca istikbal de Quallingham'dan gelecek mektuplarla ziyaretçiler ve Tertius'un henüz belirsiz olan yükselişi itibarıyla parlak görünüyordu. Yüzbaşı'nın evli kız kardeşi Mrs. Mengan da özel hizmetçisiyle birlikte şehre giderken, muhtemelen abisinin teklifi doğrultusunda uğrayıp iki gece onlarda kalmıştı. Rosamond bu ziyaretin de kadının müzik zevkine ve hassas dantel seçimine katlanmaya değdiğini düşünüyordu.

Yüzbaşı Lydgate'e gelince, bir tarafa eğik gagamsı burnu, dar alnı ve epey ağır tempolu konuşması, askeri duruşa ve çiçeği andıran bazı sarı başların taşıdığı zihinlerde 'tarz' olarak yer edebilecek bıyığa sahip olmayan herhangi bir genç centilmen için dezavantaj teşkil edebilirdi. Yüzbaşı ayrıca orta sınıf kibarlığının önemsiz vesveselerinden azade bir görgüye sahipti ve kadınsı cazibeye gayet ilgiyle yaklaşıyordu. Rosamond onun hayranlığından Quallingham'da olduğundan daha fazla haz

duyuyordu, diğeri de günün büyük bölümünü bu güzel hanımla flört ederek geçirmekte zorlanmıyordu. Acayip halli kuzeni Tertius'un bir ân önce gitmesini istediğinden biraz şüphelense bile bu ziyaret, yaptığı en zevkli ve eğlenceli şeylerden biriydi; ancak misafirperverliğin gerektirdiği nezakete aykırı bir davranışta bulunmaktansa (abartarak söyleyelim) ölmeyi tercih edecek olan Lydgate, hoşnutsuzluğunu bastırıyor ve gösteriş düşkünü subayın söylediklerini genellikle duymazdan gelerek, bunlara cevap verme görevini Rosamond'a bırakıyordu. Kıskanç bir koca değildi ve kafasız bir genç centilmeni karısıyla yalnız bırakmayı adama refakat etmeye yeğliyordu.

Önemli misafir, bir akşam mektepten tanıdığı bazı subayların vazife yaptığı Loamford'a gidince Rosamond kocasına, "Yemeklerde Yüzbaşı'yla biraz daha fazla konuşmanı arzu ederdim, Tertius," dedi. "Bazen dalgın oluyorsun; ona baktığında çehresini değil, sanki başının arkasındaki bir şeyleri görüyorsun."

"Öyle bir kibirli katırla daha öte sohbet etmemde ısrarcı olmayacağını umuyorum, sevgili Rosy," diye cevap verdi Lydgate, biraz sert ve kaba bir tavırla. "Kafasını kırarsa biraz daha ilgiyle yaklaşabilirim ona, ama başka şart altında olmaz."

Rosamond, parmakları işlemesinin üstünde dolaşırken, hafif küçümseme de barındıran ılımlı bir ciddiyetle, "Kuzenin hakkında neden bu kadar aşağılayıcı konuştuğunu anlayamıyorum," dedi.

"Şu senin Yüzbaşı'yı tanıdığı en sıkıcı adam kabul edip etmediğini Ladislaw'a sor istersen. O geldiğinden bu yana bize uğramıyor bile."

Mr. Ladislaw'ın Yüzbaşı'dan neden hoşlanmadığını gayet

iyi biliyordu Rosamond; kıskanıyordu misafiri. Onun kıskançlığı da Rosamond'un hoşuna gidiyordu.

"Eksantrik şahsiyetlere neyin uyacağını kestirmek kolay değildir," diye cevap verdi. "Ama benim kanaatime göre Yüzbaşı Lydgate mükemmel bir centilmen ve hiç değilse Sir Godwin'e hürmeten ona ihmalkar yaklaşmaman gerektiğini düşünüyorum."

"Haklısın, hayatım ama onun için yemekli davetler verdik. Ve buraya istediği gibi gelip gidiyor. Bana ihtiyacı yok."

"Yine de aynı mekânda olduğunuzda ona biraz ilgi gösterebilirsin. Senin anladığın mânâda üstün vasıflara ve cazibeye sahip olmayabilir; mesleği farklı ama onunla ilgi duyduğu konularda biraz sohbet etsen çok daha iyi olur. Sohbeti bence gayet makbul. Ve kesinlikle kişiliksiz bir adam değil."

Lydgate, fazla sevecen olmayan ve neşeden epey uzak bir gülümsemenin eşlik ettiği uysal bir tonla, "Gerçek şu ki, benim de biraz onun gibi olmamı arzu ederdin, Rosy," diye mırıldandı.

Rosamond cevap vermemiş ve tekrar gülümsememişti, ama yüzünün hoş kıvrımları gülümseme olmadan da yeterince yumuşaklık ifade ediyordu.

Lydgate'in bu sözleri, o rüyalar diyarından, Rosamond Vincy'nin, saç fırçasıyla aynasını kullanacak ve şarkılarını sadece adanmış bilgeliğin rahata erdirilmesi için söyleyecek maharetli bir denizkızı, kocasının zihnini yüceltecek mükemmel bir kadınlık numunesi olarak belirdiği eskide kalan rüyalar diyarından beri ne kadar yol gittiğini belirten hazin bir kilometre taşı gibiydi. Lydgate, o hayali tapınmayı, bir adamın kabiliyetlerine sırf ona prestij sağladığı için hissedilen hayranlık ve çekimi, bunun bir kisve veya ismin önündeki 'Saygıdeğer' unvanı gibi bir şey olduğunu artık kavramaya başlamıştı.

Ned Plymdale'le yaptığı anlamsız konuşmayı fevkalade bezdirici bulması itibarıyla Rosamond'un da yol aldığı farz edilebilirdi aslında, ama çoğu ölümlü için bazı aptallıklar tahammül edilemez türdendir, bazılarıysa kayıtsız şartsız kabullenilebilir türden; aksi takdirde cemiyet bağları ne hale gelirdi? Yüzbaşı Lydgate'in aptallığı itinayla parfümlere bulanmış, iyi bir aksanla dile getirilen, kendini 'tarz' vasıtasıyla dayatan türdendi ve Sir Godwin'le yakın temas ifade ediyordu. Rosamond da bu aptallığı gayet kabullenilir bulmuş ve birçok ifadesini benimsemişti.

Hal böyleyken ve Rosamond bildiğimiz gibi at binmeye pek düşkünken, Yüzbaşı'nın kız kardeşi için, bir leydiyi taşımak üzere eğitildiği, ayrıca çok yumuşak başlı olduğu garantisiyle aldığı ve Quallingham'a götüreceği baklakırı ata binmesi ricasını kabul etmesi için birden fazla geçerli sebep bulunuyordu. Rosamond ilk defa kocasına bildirmeden evden çıktı ve onun gelmesinden önce geri döndü, ama at gezintisi her şeyiyle mükemmel geçtiğine ve sonuçları o kadar tatminkar olduğuna göre, bunu güvenle kocasına anlatıp başka gezintiler için rızasını alabileceğini düşündü.

Ama Lydgate tam tersi tepki verdi; karısının onun görüşüne müracaat etmeden yabancı bir atın üstünde kendini riske atması onu çok şaşırtmıştı. Hayret ifadelerini Rosamond'u peşinden neyin gelebileceği konusunda uyaracak şiddette boşalttıktan sonra, birkaç dakika suskun kaldı. Sonunda kararlı bir sesle, "Neyse ki bir şey olmadan geri geldin," dedi. "Bir daha öyle bir şey yapmayacaksın, Rosy. Anlaşıldı mı? Bindiğin at dünyanın en sakin, en bildik atı olsa da kaza ihtimali her zaman vardır. Ata binmeyi bırakmanı tam da bu nedenle istediğimi gayet iyi biliyorsun."

"Ama ev içinde de kazalar olma ihtimali var, Tertius."

"Lütfen saçma sapan konuşma, sevgilim," dedi Lydgate, yalvarır gibi. "Bu kararları vermesi gereken kişi elbette benim. Bir daha at gezintisine çıkmayacağını söylemem yeterlidir sanırım."

Rosamond saçlarını akşam yemeği için hazırlıyordu ve aynadaki yansıması, başının zarif duruşunda herhangi bir değişiklik olmadığını gösteriyordu. Konuşurlarken arkasında elleri ceplerinde olduğu halde dolaşan Lydgate şimdi gelmiş ve bir teminat bekler gibi yanında durmuştu.

Rosamond, ellerini iki yana bırakıp kocasının orada bir zorba gibi dikilmekten utanç duymasını sağlamak ister gibi içini çekti. "Örgülerimi tokayla tutturur musun, hayatım?"

Uzun ve biçimli parmakları el işlerine çok yatkın biri olarak Lydgate bunu sık sık yapardı. Örgülerin oluşturduğu yumuşak çiçek zincirlerini toplayıp uzunca bir tarakla sabitledi (erkekler ne işlere yarıyormuş böyle!) ve bundan sonra zarif çizgileri olanca güzelliğiyle ortaya çıkan boynu öpmenin ötesinde yapacak bir şey kalıyor muydu geriye?

Ama daha önce yaptığımız şeyleri bazen farklı şekilde tekrarlarız. Lydgate hâlâ öfkeliydi ve az önceki meseleyi unutmamıştı. "Yüzbaşı'ya atını sana teklif ederken aklının nerede olduğunu soracağım," dedi geri çekilirken.

Rosamond normal konuşmasından daha vurgulu bir sesle, "Yalvarırım böyle bir şey yapma, Tertius," derken dönüp onun yüzüne baktı. "Bu bana çocuk muamelesi yapmak olur. Meseleyi kontrolüme bırakacağına söz ver."

Bu itirazda haklı bir yan olabilirdi. Lydgate somurtkan bir

itaatle, "Pekâlâ," dedi ve tartışma böylece onun söz vermesi ama karşılığında Rosamond'dan herhangi bir söz almamasıyla kapandı.

Aslında Rosamond, söz vermemeye baştan kararlıydı. Enerjisini fevri inatla boş yere tüketmeyen muzaffer bir dik başlılığa sahipti. Yapmayı istediği şey ona göre doğruydu ve öyle olduğunda tüm zekâsı, olanca kurnazlığıyla devreye girerdi. Baklakırı atla tekrar gezintiye çıkmak istiyordu ve kocasının yokluğunun oluşturacağı ilk fırsatta bunu yapacaktı. Onu ayartan cazibeler sahiden büyüktü: At binmeye düşkündü ve iyi bir atın üstünde olmanın verdiği hazdan hoşlanırdı, ama bunu Sir Godwin'in oğlu Yüzbaşı Lydgate'in yanı sıra yapmak bambaşka şeydi ve kocası haricinde birisiyle öyle bir durumda olmak, sanki evlilik öncesi hülyalarının gerçekleşmesi gibiydi; ayrıca tavrı Quallingham'daki aileyle olan ilişkilerini perçinleyecekti ki, bu da yapılması gerekli akıllıca şeyler arasında olmalıydı.

Ne var ki, bir ağacın kesilerek Halsell ormanının kıyısına çatırtıyla devrilmesine hazırlıklı olmayan yumuşak huylu baklakırı ürktü ve Rosamond'un daha da fazla ürkerek bebeğini kaybetmesine sebep oldu. Lydgate öfkesini karısına yöneltemedi, ama Yüzbaşı'nın üzerine ziyaretinin hemen sonlandırılmasını gerektirecek şekilde gitti.

Bu konuya dair sonradan yapılan bütün konuşmalarda Rosamond, at gezintisinin bir şeyi değiştirmediği, evde kalsa aynı belirtilerin yine ortaya çıkacağı ve sonucun yine aynı olacağı yönündeki kanaatini ılımlı şekilde korudu, çünkü ona göre zaten bir zamandır öyle şeyler hissediyordu.

Lydgate'in tek söyleyebildiği, "Zavallı, zavallı sevgilim!" olabilmişti, ama o mutedil görüntülü yaratığın sergilediği inada

içten içe şaşıyordu. Rosamond konusunda gösterdiği zaafa dönük ayrı bir hayret uyanıyordu içinde. Her konuda müracaat edilebilecek temel nokta kabul ettiği üstün bilgisi ve zihinsel gücü, her pratik meselede bir kenara itiliyordu. Rosamond'un zekâsı kesinlikle bir kadına yaraşabilecek keskinliğe sahipti. Bu zekânın nasıl bir şey olduğunu, kendi halinde ve bağımsız bir kapalı şebekeye yönelik çalıştığında ne şekil aldığını kavramaya başlıyordu. Kendi zevk ve ilgi alanlarına uzanan yollardaki amaçları ve etkileri görmekte kimse Rosamond'dan hızlı olamazdı; Lydgate'in Middlemarch cemiyet hayatındaki önemini net şekilde görmüştü ve kabiliyetleri kocasına ilerleme sağladıkça kendi konumuna da olumlu etkide bulunabilirdi, ama ona göre Lydgate'in mesleki ve ilmi hırsı, söz konusu arzu edilir etkilere kötü kokulu bir yağın tesadüfen keşfedilmesi kadar bile katkıda bulunamazdı. Ve Rosamond, hiçbir alakası olamayacak o yağ bir yana, kendi fikirlerine onunkilerden fazla inanç besliyordu. Lydgate, en son yaşanan ciddi at gezintisi meselesinin yanı sıra, sevginin karısını itaatkar kılmaya yetmediği sayısız ufak tefek meseleyle karşılaşmaktan ötürü hayrete düşüyordu. Sevgiden yana şüphesi yoktu ve bunu itecek bir şeyler yaptığına dair herhangi bir hisse kapılmıyordu. Kendi hesabına karısını her zamanki kadar şefkatle sevdiğinden emindi ve zihnini onun kusurlarını kabul edecek şekilde düzenleyebilirdi ama... Ama Lydgate, hayatında belirmeye başlayan, ona dilediğince soluk almaya, yıkanmaya ve ışıltılı avının peşi sıra en berrak sulara dalmaya alışkın bir yaratığın çamurla imtihanı misali sağlıksız gelen yeni elementlerin farkındaydı ve bunlardan ötürü çok kaygılıydı.

***

Rosamond kısa zamanda çalışma masasının başında her zamanki kadar güzel görünmeye ve babasının faytonuyla gezintilere çıkmaktan, Quallingham'a davet edilebileceğinin hayalini kurmaktan tekrar keyif almaya başlamıştı. Oradaki kabul odasında ailenin herhangi bir kızından daha seçkin bir örnek oluşturacağını biliyordu ve centilmenlerin de bunun farkına varacağını düşünürken, hanımların kendilerini gölgede bırakılmış hissedebileceği gerçeğini gerektiği şekilde göz önünde bulundurmuyordu.

Karısı hakkındaki kaygılarından sıyrılan Lydgate ise, Rosamond'un onun kendisiyle ilgili olmayan her zihinsel meşgalesini, alnındaki her tedirginlik çizgisini ve sıradan her iştigal konusunu acı çeşniler katılmış gibi tatsız buluşunu 'huysuzluk' olarak vasıflandırdığı bir ruh haline kaymıştı. Bu yaklaşım Lydgate'in –hem alicenapça hem de hatalı bir tavırla– bedensel ve ruhsal sağlığını sakındığını düşünerek, bazı şeyleri karısıyla konuşmamasına sebep oluyordu. İkisi de diğerinin zihninin izlediği yolu artık tamamıyla göremiyordu ki bu, sürekli olarak birbirini düşünen iki insan söz konusu olduğunda bile rastlanması gayet mümkün bir durumdur. Lydgate geride kalan ayları Rosamond'a olan sevgisinden doğan en iyi niyetlerini, kuvvetinin en az yarısını heba ettiğini hissederek, onun küçük dayatmalarına ve işine olan müdahalelerine sabırla tahammül ederek geçiriyor, hepsinin ötesinde karısının zihninin, şevkli mesleki ve bilimsel çabalarına ideal eşin yapacağını hayal ettiği şekilde tapınma yansıtmayan boş yüzeyine asla sitem göndermiyor, üstelik bu tavrı sahiplenme sebebini anlamıyordu. Ama bu tahammül sürecine, samimi olmayı biliyorsak sıkıntılı du-

rumlarda derdimizin yarısını itiraf etmemizi sağlayan bir kendinden memnuniyetsizlik karışmaya başlamıştı. Daha büyük biri olsak şartların bize karşı o kadar büyük kuvvet tatbik edemeyeceği gerçeği her zaman kaimdir. Lydgate de Rosamond'a verdiği tavizlerin sıradan kararlılık gevşemelerinin ötesine geçtiğinin, gelecek sakatlayıcı felcin hayatımızın sabit bir evresinde yapılan ayarlarla sağlanmış şevki ele geçirmeye eğilimli olduğunun farkındaydı. Ve Lydgate'in şevkleri üzerinde, sadece üziintüniin sıradan ağırlığı değil, onur kırıcı önemsizliğe sahip bir meselesinin ısırıcı varlığı da baskı oluşturuyordu. O zamana kadar Rosamond'a sözünii etmekten geri durduğu bir durumdu bu ve hiçbir mesele buna kıyasla esrarengizlikten uzak olamayacakken, bir şekilde karısının aklından hiç geçmediğini şaşkınlıkla anlamıştı.

Herhangi bir alakasız ve kayıtsız yabancı tarafından bile gayet kolaylıkla görülebilecek bir durumdu bu: Lydgate borç içindeydi ve çiçeklerle, yeşilliklerle güzelce örtülerek insanları çeken bataklığa her giin biraz daha gömüldüğü düşüncesini zihninden uzak tutmayı başaramıyordu. Aklında sadece oradan bir ân önce kurtulmak olmasına, ruhunda muteber bir evren düzeni beslemesine rağmen kişinin o şeye çenesine kadar gömülme hızı müthiştir.

Lydgate'in on sekiz ay önce de parası yoktu, ama küçük rakamlara sıkıştığı hiç olmamıştı ve öyle ufak miktarlara tenezzül eden herkese yakıcı bir horgörüyle bakardı. Şimdiyse kendisi basit bir bütçe açığından çok daha kötüsünü idrak ediyordu; olmasa da eksikliği duyulmayacak birçok şeyi alıp kullanmış ve tahsilat taleplerinin gittikçe sertleşmesine rağmen, bedellerini ödeyemeyen bir adamın yaşayabileceği bayağı sıkıntıların hücumuna uğramıştı.

Bunun nasıl olduğunu anlamak aslında fazla aritmetik veya piyasa bilgisi gerektirmiyordu. Evliliğe hazırlanırken mobilyalara ve başlangıçta mevcut olması gereken diğer şeylere harcanacak paranın, mevcut sermayesinin dört ila beş yüz pound üzerinde olduğunu anladığında, ilk yılın sonunda evinin –ilaveten iki atın vesairenin– bütçesinin yaklaşık bin pound kadar gerektirdiğini ve muayenehanenin gelirleri eski defterlere göre sekiz yüz kadar olması gerekirken, büyük nispette yapılamayan tahsilatlar sebebiyle yaz aylarında üzerine güneş vuran su birikintisi misali beş yüzün altına gerileyecek şekilde kuruduğunu gördüğünde, hoşuna gitse de gitmese de borçlanmış haldeydi. O tarihte hayat şimdi olduğundan ucuzdu ve taşrada geçim genele kıyasla daha mütevazıydı, ama muayenehanesini yakın zamanda devralmış, iki at beslemek mecburiyetinde olduğunu düşünen, sofrasında hiçbir şey eksik olmayan, bir taraftan hayat sigortası ve diğer taraftan bahçeli evi için gayet yüksek kira ödeyen bir tıp adamı, masraflarının muayene gelirlerini ikiye katladığı gerçeğiyle karşı karşıya kalabilir, yine de bu teferruatın cemiyet içindeki durumunun gereği olduğuna bir şekilde ikna edilebilirdi. Müsrifçe yönetilen bir hanede yaşamaya çocukluktan alışmış olan Rosamond, iyi ev idaresinin başka 'meseleler' gözetilmeksizin her şeyin en iyisini ısmarlamaktan geçtiğini düşünüyordu ve Lydgate de 'bir şey yapılacaksa layığıyla yapılması lazım geldiği' kanaatini benimsemiş bir adamdı; başka nasıl yaşayacaklarını hayal edemiyordu. Herhangi bir hane masrafı yapılmadan önce önüne getirilse, bunun 'hiç de fazla olmadığını' söyleyebilir ve birileri çıkıp bazı kalemlerde tasarrufa gidilmesini –mesela en iyi balığın yerine daha ucuzunun koyulmasını– teklif etse, bu ona ufak şeylerde cimrilik etme kabilinden bayağılık gibi görünürdü. Rosamond,

Yüzbaşı Lydgate'in ziyaretinden önce de davetler vermeye fazlasıyla düşkündü ve kocası da, her ne kadar misafirleri zaman zaman bezdirici bulsa da, buna müdahale etmiyordu. Cemiyetle bu şekilde kaynaşmayı mesleki basiretin bir parçası kabul ediyordu ve eğlence de buna uygun seviyede olmalıydı. Lydgate'in sürekli olarak fakir hanelere gittiği ve tedavilerini bu hanelerin imkânları seviyesinde, genellikle perhizler tavsiye etme şeklinde tutmaya çalıştığı bir gerçekti, ama kayda değer tuhaflıkları geride bırakmanın zamanı çoktan gelmemiş miydi? İnsanlardan akamete uğramış çeşitli tecrübeleri yan yana koyup bunları birbiriyle mukayese etmelerini beklemeli miydik? Masraflar konusu da –tıpkı çirkinlikler ve hatalar gibi– şahsiyetimizi bununla ilişkilendirdiğimizde ve meseleyi bizimle diğerleri arasındaki engin farklılığa (kendi hissiyatımızda) göre değerlendirdiğimizde, yepyeni bir şey olup çıkar. Lydgate kılık kıyafeti umursamadığına inanıyordu ve giydiklerinin tesirini hesaplayan insanları küçümserdi; bolca temiz giyeceğin bulunmasını işinin icaplarından kabul ediyordu ve bunların yüklü miktarlarda sipariş edilmesi gayet doğaldı. O zamana kadar kendisine yapışıp kalan ısrarcı bir borcun yoklamalarını hiç hissetmediğini, daima haddini bilme doğrultusunda değil, alışkanlıklar uyarınca hareket ettiğini de unutmamak gerekir. Ama şimdi o yoklamalar çıkıp gelmişti.

Çok yeni olması, bu durumu daha da rahatsız edici hale getiriyordu. Lydgate bütün amaçlarına öylesine yabancı, uğraşmak istediği konulara öylesine uzak alakasız şartların pusuya yatmış halde beklemesine ve onu gafil avlayarak kavramasına hem çok şaşırmıştı hem de bu durumdan tiksinmişti. Ve mesele sadece mevcut borç değildi; o ândaki durumu itibariyle bunu derinleştirerek yaşamaya devam etmesi gerektiği açıkça

anlaşılmıştı. Faturaları evlilik öncesine dayanan ve sonradan çıkan hesaplanmamış giderler sebebiyle hiç ödeme yapamadığı Brassingli iki tüccar, sürekli olarak onu bu konuda harekete geçmeye zorlayan nahoş mektuplar gönderiyordu. Gururunun keskinliği ve birilerinden ricacı olmaktan veya mükellefiyet altında kalmaktan nefret etmesi sebebiyle Lydgate için herhangi bir durumdan daha yaralayıcıydı bu. Mr. Vincy'nin para konularındaki düşünceleri üzerine varsayımlarda bulunma fikri bile gurur kırıcı geliyordu ona ve en uç seviyede istisnai olmadıkça, hiçbir durum onu kayınpederine müracaata teşvik edemezdi; üstelik evlendiklerinden beri Mr. Vincy'nin işlerinin de fazla yolunda gitmediğinden, her tür yardım talebinin olumsuz karşılanacağından da henüz haberi yoktu. Bazı insanlar dostlarının hazır ve nazır oluşuna kolayca güvenir, ama o zamana kadar böyle bir şeye tenezzül etmek zorunda kalacağı Lydgate'in aklına bile gelmemişti; borçlanmanın kendisine nelere mal olacağını hiç düşünmemişti, ama bu bilince bir kere erince, başka zorlukların da doğabileceğini hissediyordu.

Parası yoktu ve bir yerlerden para gelme ümidi kalmamıştı, üstelik muayenehanenin giderek kazançlı hale geldiği de yoktu. Hal böyle olunca, Lydgate'in geride kalan birkaç ay boyunca manevi sıkıntı emarelerini tamamıyla bastıramamasına şaşmamak gerekir. Rosamond sağlığını tüm ışıltısıyla geri kazanırken, yaşadığı sıkıntıları aralarında kalma kaydıyla ona açmayı düşünmeye başlamıştı. Tüccarların faturaları konusunda gelinen son nokta onu yeni bir mukayese kanalına yöneltiyordu: Tamamen farklı bir bakış açısıyla neyin gerekli, neyin gereksiz olduğunu değerlendiriyor ve alışkanlıklarında düzenleme yapmaları gerektiğini görüyordu. Ama öyle bir değişim Rosamond'un yardımı ve desteği olmadan nasıl yapılacaktı?

Nahoş gerçeği ona acilen açma gereği de kendisini giderek daha fazla sıkıştırıyordu.

Parası olmayan ve onun durumundaki bir insanın ne tür teminat verebileceği konusunda tavsiyeye ihtiyaç duyan Lydgate, imkânları dahilinde gördüğü tek muteber teminatı, onu nispeten daha az sıkıştıran bir alacaklısına teklif etti, kuyum ve mücevherat işinde olan bu kişi de öngörülen vade için alacağı faiz karşılığında kumaşçının borcunu da devralmayı kabul etti. Gereken teminatsa evdeki eşyayı ihtiva eden ve dört yüz pounda yakın bir miktarın, alacaklısını makul süre boyunca rahatlatacak satış senediydi; ayrıca sarraf Mr. Dover, gümüş takımın yeni sayılacak kadar az kullanılmış kısmını ve bu vasıfta başka şeyleri geri alarak, bu rakamı düşürmeyi de kabul etmişti. 'Başka şeyler' ibaresi, gayet ihtiyatlı şekilde mücevheratı, özellikle de Lydgate'in düğün hediyesi olarak aldığı ve otuz pound tutan mor ametistleri ima ediyordu.

Lydgate'in öyle bir hediye verirken ne seviyede basiretli davrandığı konusunda düşünceler farklılık gösterebilir; bazıları bunun onun tarzında bir adamdan beklenebilecek hoş bir iltifat olduğunu düşünebilir, bazılarıysa bunun yaratacağı sıkıntılı sonuçların, servetleri tarzlarıyla uyumlu olmayan meslek sahibi insanlara konfor sağlamakta o zamanlar yetersiz kalan taşra hayatının darlıklarından ve ilaveten Lydgate'in yakınlarından para istememe konusundaki gülünç denecek derece saçma titizliğinden kaynaklanmış olabileceğini ileri sürebilir.

Ama her ne halse, gümüş yemek takımı için nihai siparişi vermeye gittiği o güzel sabah, bunların hiçbiri mesele yaratacak gibi görünmemişti ona; müthiş derecede pahalı mücevherlerin mevcudiyeti karşısında ve belli bir hesap yapılmadan sipariş edilmiş diğerlerinin yanı sıra, Rosamond'un kollarına

ve boynuna çok nezih şekilde yaraşacak mücevhere verilecek otuz pound da –özellikle ortada aşılması söz konusu bir bütçe olmadığından– fazla gelmemişti.

Ancakşimdi o krizhalinde, Lydgate'in aklı sık sık ametistlerin Mr. Dover'ın dükkânında yerlerini tekrar almak üzere iade edilmesi düşüncesine kayıyordu, ama bunun Rosamond'a nasıl teklif edileceği hâlâ belli değildi. Düşünmeyi hiçbir zaman alışkanlık edinmediği bazı sonuçların farkına varmanın verdiği canlılıkla bu tasarrufa yönelik (tam mânâsıyla değil) kısmen gayretli bir çaba sarf etmeye hazırlanıyordu. Brassing'den dönerken kendini öyle bir gayreti göstermeye hazırladı ve Rosamond'a yapması gerekecek açıklamaları derinlemesine düşündü.

Eve vardığında akşam olmuştu. Yirmi dokuz yaşında ve birçok kabiliyete sahip olan bu adam acınacak kadar sefil haldeydi. Kendi kendine çok büyük bir hata yaptığını öfkeyle hâlâ söylemiyordu, ama o hata teşhisi koyulmuş kronik bir hastalık gibi, tedirginlik veren sırnaşıklığını her fırsatta katıp karıştırarak ve her düşünceyi güçten düşürerek, zaafa uğratarak içinde faal haldeydi. Kabul odasına uzanan koridorda ilerlerken şarkı söyleyen insanların ve onlara eşlik eden piyanonun sesi geldi kulağına. Ladislaw oradaydı anlaşılan. Dorothea'ya veda etmesinin üzerinden haftalar geçmişti ama hâlâ Middlemarch'taki vazifesini sürdürüyordu. Lydgate'in onun gelmesine genelde itirazı yoktu, ama şöminenin başında özgür kalamayacağını anlamak o ânda rahatsız etmişti onu. Kapıyı açtığında, parçanın sonuna yaklaşan iki şarkıcı başını çevirip ona baktı, ama gelişini kesinti yaratacak bir şey olarak görmediler. Koşum takımlarından zavallı Lydgate kadar bere almış bir adam için, acılarla geçen bir günün daha da fazla acıya gebe olduğunu bi-

lerek eve geldiğinde şakıyan iki kişiyle karşılaşması yatıştırıcı değildi. Odanın karşısına yürüyüp kendini koltuklardan birine atarken, zaten her zamankinden solgun olan çehresine somurtkanlık yerleşmişti.

Söylenecek sadece üç mezürleri kaldığı için mazur görüleceklerini düşünen şarkıcılar parçayı bitirip ona döndü.

El sıkışmak için yaklaşan Will, "Nasılsın, Lydgate?" dedi.

Elini uzatan Lydgate, cevap vermenin gerekli olmadığını düşünmüştü.

Kocasının yine 'korkunç derecede huysuz' olduğunu anlayan Rosamond, "Yemek yedin mi, Tertius?" diye sordu. "Seni çok daha erken bekliyordum." Konuşurken gelip her zamanki yerine oturmuştu.

Surat asmaya devam eden ve bakışlarını ileriye uzattığı ayaklarından çekmeyen Lydgate, biraz ters bir tavırla, "Yemek yedim ama biraz çay içerim," dedi.

Will, daha fazlasına ihtiyaç duymayacak kadar hızlı idrake sahipti. Şapkasına uzandı. "Ben gidiyorum."

"Çay geliyor," diye atıldı Rosamond. "Lütfen gitme."

"Lydgate'in canı sıkkın." Will, Lydgate konusunda Rosamond'dan daha öngörülüydü ve dış dünyanın huzursuzluk kaynaklarını kestirmekte zorlanmadığından, Lydgate'in tavrından hiç alınmamıştı.

"Öyleyse kalmana daha fazla ihtiyaç var," dedi Rosamond, oyunbaz bir ifade ve yumuşak bir vurguyla. "Bütün gece benimle konuşmayacak demektir."

"Konuşacağım, Rosamond." Lydgate de güçlü bariton sesini kullanmıştı. "Seninle konuşmam gereken bazı önemli mesele-

ler var." Başka hiçbir girizgah Lydgate'in niyetlendiğinden bu kadar uzak olamazdı, ama karısının kayıtsız tavrı çok kışkırtıcı gelmişti.

"Gördün işte!" dedi Will. "Ben Tekniker Enstitüsü[66] için yapılacak toplantıya gidiyorum. Hoşça kalın." Çabucak odadan çıktı.

Rosamond kocasına bakmadı ama az sonra kalkıp, getirilen çay tepsisinin başına oturdu. Onu hiç o kadar aksi ve çekilmez halde görmediğini düşünüyordu. Lydgate koyu renk gözlerini ona çevirmiş, yüzünde herhangi bir rahatsızlık emaresi olmadan, ama az önceki kabul edilemez davranışı sessizce protesto eder havayla çay servisini hazırlayışını seyrediyordu. Kendini hava perisi endamıyla ortaya vuran, bir zamanlar tepki vermeye hazır bilgili hassasiyet şeklinde yorumladığı bu kadınsı duyarsızlığa dönük ani algı karşısında bir ân için sıkıntısını unutmuştu. Rosamond'a bakarken zihni gerilere, Laure'ye kayınca kendi kendine, *'Onu hayattan bezdirdiğim için beni öldürür mü acaba?'* dedi ve cevabı yine kendi verdi: *'Bütün kadınlar öyledir.'* Ama erkeklere kafasız hayvanlar üzerinde hatalı üstünlük sağlayan bu genelleme kuvveti, Lydgate'in başka bir kadının davranışının, Dorothea'nın kocasının sağlık durumu karşısında gösterdiği hissiyat ve tavrın, uğruna sadakat ve şefkat haricinde her şeyden vazgeçmiş göründüğü kişinin rahata erdirilmesi için ne yapması gerektiğini ihtiraslı bir çığlıkla soruşunun hatırasından çağrışım yoluyla edinilen intibalar tarafından derhal yenildi. Tekrar hayat kazanan bazı düşünceler, çay servisi yapılırken Lydgate'in zihninden ardı ardına, hızlıca ve sersemletici şekilde geçiyordu. Bu dalgınlık halinin son

[66] 'Mechanics' Institute' adı verilen ve 1820'lerde açılmaya başlanan bu kurumlar çalışan yetişkinlerin eğitimini amaçlıyordu.—*çn*

anında gözlerini yumunca, Dorothea'nın o zaman söyledikleri yankılandı zihninde: "Yalvarırım bana yardım edin; ne yapabileceğimi söyleyin, öğüt verin. Tüm hayatı boyunca çalışmış ve ileriye bakmış bir adam o. Başka hiçbir şeyi önemsemez. Benim tek önemsediğimse..."

Derin ruha sahip kadınlığın bu sesi, kulaklarında göçüp gitmiş ve saltanata layık görülmüş bir dâhinin[67] yakıcı düşüncesi gibi yer edip onunla kalmıştı. (Ama asil olanın hissedilmesinde insanların ruhları ve çıkarımları üzerinde hükmünü sürdüren müstesna bir deha zaten yok mudur?) Duyduğu tonlar kopup uzaklaştığı bir müziği andırıyordu ve Rosamond renksiz gümüşi sesiyle, "İşte çayın, Tertius," diyerek fincanı yanındaki sehpanın üstüne bıraktıktan sonra, yüzüne bakmadan yerine dönerken bir ân için sahiden uykuya dalmıştı. Lydgate ona duyarsızlık isnat etmekte aceleci davranmıştı; kendi tarzı dahilinde yeterince duyarlıydı Rosamond ve kalıcı hassasiyetler edinirdi. Ve şimdi edindiği hassasiyet de muhalefet etmeye ve itmeye dönüktü. Ama surat asmaz, sesini asla yükseltmezdi; kimsenin kendisinde haklı yere kusur bulamayacağından emindi.

Lydgate de Rosamond da kendilerini muhtemelen hiç o ândaki kadar uzak hissetmemişti diğerine, ama Lydgate, her ne kadar henüz lafa girmemişse de, ifşaatını daha fazla geciktirmemek için başka kuvvetli sebeplere sahipti; Rosamond'u kendisine karşı daha duyarlı davranmaya yöneltmek için duyduğu, zamanından önce konuşmasına sebep olan öfkeli arzu, karısının sıkıntı hissetmesi ihtimalini onun halihazırdaki sıkıntısına dahil eder haldeydi.

[67] Lord Byron tarafından 1816-1817 yıllarında yazılan 'Manfred' başlıklı dramatik şiirden değiştirilerek alıntı. 'Göçüp gitmiş ama taçlandırılmış hükümdarlar / Küllerinin durduğu vazoların içinden hâlâ ruhlarımıza hükmedenler.' (D.C. notu.)

Ama çay tepsisi alınıp götürülene, mumlar yakılana ve akşam saatleri iyice kanıksanana kadar bekledi; bu bekleyiş arada doğan gerginliğin eski haline dönmesine zaman tanımış oldu.

Yavaşça masadan uzaklaşıp kendi sandalyesinin yanına bir sandalye çekmek için kolunu uzatırken nazik bir tonla, "İşini bırak ve gelip yanıma otur, sevgili Rosy," dedi.

Rosamond söyleneni yaptı. Çok uçuk renkli, şeffaf denecek derecede ince muslinden yapılma elbisesi içinde yaklaşırken ince ama kıvrımlı vücudu Lydgate'e belki hiç o ândaki kadar zarif görünmemişti; yanına oturup bir elini sandalyenin kolçağına koyarak nihayet yüzüne baktığında ve gözleri buluştuğunda narin boynu, yanağı, olağanüstü biçimli dudakları, içimize ancak baharda, bebeklerde ve tüm tatlı tazeliklerde işleyen o lekesiz güzelliğe hiç öylesine bürünmemişti. O ânda Lydgate'in de içine işleyen ve ona olan aşkının ilk ânlarını diğer hatıralarıyla iç içe geçirip yaşadığı derin sıkıntılara karıştıran bu güzellikti işte.

İri elini onunkinin üstüne koyup, "Sevgilim!" dedi, duygunun kelimeye kattığı kalıcı telaffuzla. Rosamond da hâlâ aynı mazinin tesiri altındaydı ve kocası hâlâ içinde haz dalgalanmaları yaratan Lydgate'ti. Saçını alnından çekip öteki elini onunkinin üstüne koydu ve onu affettiğini hissetti.

"Seni incitebilecek bir şey söylemem lazım, Rosy. Ama eşlerin, üzerinde birlikte düşünmesi gereken bazı şeyler vardır. Para darlığına düştüğümü tahmin ettiğin kanaatindeyim."

Lydgate sustu, ama Rosamond başını çevirip şömine rafında duran vazoya bakmaya başlamıştı.

"Evlenmeden önce aldığımız şeylerin parasını tamamen ödeyememiştim ve o zamandan bu yana karşılamak mecburi-

yetinde olduğum birçok masrafımız oldu. Bunun sonucunda, Brassing'de beni epey zamandır sıkıştıran ciddi miktarda –üç yüz seksen pound kadar– borcum var ve açıkça söylemek gerekirse her gün daha da dibe batıyoruz, çünkü insanlar bana vaktinde ödeme yapamıyor ve alacaklılar da paralarını istiyor. Rahatsızlığın sırasında bunu senden saklamak bana acı verdi, ama şimdi üzerinde birlikte düşünmemiz lazım; bana yardım etmelisin."

Rosamond bakışlarını tekrar ona çevirerek, "*Ben* ne yapabilirim, Tertius?" diye sordu. Dört kelimelik bu kısa cümle, başka lisanlardaki birçok emsali gibi çaresiz sönüklükten kapsamlı eleştirelliğe, en kusursuz fedakarca dostluktan en yansız mesafe koymaya kadar değişik ses büklümlerine sahip olabilir. Rosamond'un '*Ben* ne yapabilirim?' kelimelerine fırlatılmış zayıf telaffuzsa, taşıyabileceği olanca tarafsızlığa sahipti. Bunlar Lydgate'in uyanmış hassasiyetine ölüm soğukluğu gibi düştü. Hızla derin bir içerlemeye kapılmadı Lydgate; yüreğinde alabildiğine hüzünlü bir dermansızlık hissediyordu. Ve tekrar konuştuğunda, sesine daha çok kendini bir vazifeyi yerine getirmeye zorlayan bir adamın tonu hâkimdi:

"Durumu bilmen gerekiyordu, çünkü bir süreliğine teminat vermek mecburiyetinde kaldım ve birisi gelip mobilyaların envanterini çıkaracak."

Rosamond kıpkırmızı oldu. Konuşabilecek hale gelince, "Babamdan para istemedin mi?" dedi.

"Hayır."

"Öyleyse benim istemem lazım!" Rosamond ellerini kocasınınkilerin arasından çekip kalktı ve ondan iki metre kadar uzakta durdu.

"Hayır, Rosy," dedi Lydgate, kararlı bir tavırla. "Artık çok geç. Envanter yarın yapılacak. Bunun sadece teminat önlemi olduğunu unutma; duruma herhangi bir etkisi olmayacak; geçici bir şey." Durakladı ve daha amirane vurgularla ekledi: "Kendim anlatmaya karar vermedikçe, babanın bir şey bilmemesi konusunda ısrarcı olacağım."

Bu hakikaten inceliksiz bir tutumdu, ama Rosamond kocasını sessiz itaatsizlikle neler yapacağını düşünmeye terk edecekti. Bu kabalık affedilemez geliyordu ona; itirazını belirtmek ve ağlamak istemiyordu, ancak göz pınarlarında yaşlar toplanırken çenesi de dudakları da titremeye başlamıştı.

Harici sıkıntılar ve bunların aşağılayıcı sonuçlarına direnmekte gösterdiği gururun çifte baskısı altında olan Lydgate'in, hayatı boyunca tatminden başka bir şey tanımamış olan ve rüyalarının tamamı kendi tarzına kusursuz uygun yeni tatminler içeren genç bir kadın için ansızın bastıran bu tecrübenin ne mânâya geldiğini hayal etmesi mümkün değildi. Ancak onu elinden geldiğince sakınmak istiyordu ve gözyaşları kalbini parçalamıştı. Tekrar konuşmaya başlaması için bir zaman geçmesi gerekmişti, ama o arada Rosamond'un hıçkırıkları dindi; genç kadın, heyecanına hâkim olmaya çalışarak gözyaşlarını sildi ve şömine rafına bakmaya devam etti.

"Bu kadar üzülmemeye çalış, sevgilim," dedi Lydgate, bakışlarını ona çevirerek. Öyle sıkıntılı bir ânda kendisinden uzaklaşmayı seçmesi her şeyi daha da zorlaştırırdı, ama sözüne ne olursa olsun devam etmesi gerekiyordu. "Yapılması gereken her neyse, bu konuda birbirimizi desteklememiz lazım. Bu tamamen benim hatam: Maddi durumumun bu şekilde yaşamayı kaldıramayacağını düşünmeliydim. Ama hekimliğim aleyhine bir sürü şey söyleniyordu, neyse ki bu dalga şimdi durulup en

alt seviyeye indi. Durumu düzeltebilirim ancak o arada bizim de toparlanmamız, hayat tarzımızı değiştirmemiz lazım. Savuşturacağız bunu. Teminatı verince etrafa bakınacak zamanım olacak ve sen de zihnini gerektiği şekilde yönlendirirsen, beni daha dikkatli davranma konusunda eğitecek kadar akıllı bir kadınsın. Masrafları öngörememekle düşüncesiz bir hovarda gibi davrandım... Ama gel, sevgilim; yanıma otur ve beni affet."

Lydgate, pençelere ama bir yandan da bizi uysallığa sevk eden Akıl'a sahip bir yaratık gibi boyunduruk altında kalmıştı. Son kelimeleri yalvaran bir tonda söyleyince Rosamond onun yanına dönüp sandalyesine oturdu. Lydgate'in kendini suçlaması, ona düşüncesinde ısrar etme cesareti vermişti ve "Envanter meselesini neden iptal etmiyorsun?" diye sordu. "Yarın geldiklerinde adamları geri gönderirsin."

"Göndermeyeceğim." Lydgate'in buyurganlığı tekrar yükselmişti. Açıklamanın hiç mi yararı olmuyordu?

"Middlemarch'ı terk edersek haciz gelir, eşyalarımız satılır ve mesele bu şekilde de hallolabilir."

"Middlemarch'tan gitmeyeceğiz."

"Bunun çok daha iyi olacağından eminim, Tertius. Neden Londra'ya gitmeyelim ki? Veya ailenin daha iyi tanındığı, Durham yakınlarında bir yere."

"Para olmadan hiçbir yere gidemeyiz, Rosamond."

"Ailen böyle parasız kalmanı kabullenmeyecektir. Ve şu iğrenç tüccarlar da gerektiği şekilde açıklama yaparsan bunu anlayıp biraz daha bekleyebilirler."

"İşe yaramaz, Rosamond," dedi Lydgate, yiikselen bir öfkeyle. "Aklının ermediği konularda benim yargılarımı kabullen-

meyi öğrenmen lazım. Gerekli düzenlemeleri yaptım ve bunlar uygulanacak. Aileme gelince, onlardan herhangi bir beklentim yok ve kimseden herhangi bir talepte bulunmayacağım."

Rosamond hiç kıpırdamadan oturuyordu. Aklından geçen şeyse, o şekilde davranacağını bilse Lydgate'le asla evlenmeyeceğiydi.

Lydgate yumuşak bir tavra dönmeye çalışarak, "Lüzumsuz tartışmalarla harcayacak zamanımız yok, hayatım," dedi. "Seninle konuşmam gereken ayrıntılar var. Dover, gümüş takımın ve seçeceğimiz mücevherlerin büyük kısmını geri alabileceğini söyledi. Gerçekten çok makul davranıyor."

"Çatalsız ve kaşıksız mı yaşayacağız yani!" dedi ifadesinin keskinliğiyle dudakları daha da incelen Rosamond. Bundan öte direniş göstermemekte ve çıkış yolları teklif etmemekte kararlıydı artık.

"Ah, hayır, hayatım," dedi Lydgate. Cebinden bir kâğıt çıkartıp açtı. "İşte. Dover'in hesabı burada. İşaretlediklerim, iade ettiğimiz takdirde meblağı otuz pound, hatta daha fazla düşürecek kalemler. Mücevherleri hariç tuttum." Mücevher konusu Lydgate'e hepsinden hassas geliyordu ama keskin bir argümanla bu duygunun üstesinden gelmişti. Rosamond'dan hediye ettiği mücevherleri iade etmesini isteyemezdi, ancak Dover'in teklifini ona açmanın şart olduğunu ve bunun sağlayacağı manevi telkinin durumu kolaylaştıracağını düşünüyordu.

"Bakmam gerekmez o şeye, Tertius," dedi Rosamond sakin bir tavırla. "İstediğini iade et." Bakışlarını listeden uzak tutuyordu ve saç diplerine kadar kızaran Lydgate, kâğıdı çekip dizinin üstüne koydu. Rosamond da o arada kalkıp onu çaresizlik ve merak içinde bırakarak odayı terk etti. Geri gelmeyecek

miydi? Kocasıyla kendisini farklı kaygılara sahip farklı türden yaratıklar olarak damgalar gibi davranmıştı. Lydgate başını geriye attı ve ellerini onları cezalandırır gibi ceplerinin derinliklerine sokuşturdu. Bilim hâlâ mevcudiyetini koruyordu; yapılacak iyi şeyler vardı hâlâ. Asılması gereken, diğer tatminler gitmekte olduğuna göre, daha da sıkı asılması gereken şeylerdi bunlar.

Ama kapı açıldı ve Rosamond geri geldi. Elinde ametistlerin olduğu deri kutuyla başka bazı kutuları koyduğu işlemeli bir sepet vardı ve hepsini az önce oturduğu sandalyeye bırakıp kusursuz bir adapla, "Bana hediye ettiğin mücevherlerin hepsi burada," dedi. "Sofra takımının yanı sıra neleri istiyorsan iade edebilirsin. Yarın evde olacağımı ummuyorsundur elbette. Babamın evine gideceğim."

Lydgate'in ona yönelttiği bakış, birçok kadına öfkeden daha korkunç bir şey ilham ederdi, çünkü aralarına koyduğu mesafeyi umutsuz şekilde kabullendiğini yansıtıyordu.

Lydgate acı da içeren bir sesle, "Ne zaman geri gelirsin?" diye sordu.

"Ah, akşam. Ve elbette meseleden anneme söz etmeyeceğim."

Rosamond hiçbir kadının onunkinden daha kusursuz bir davranış sergileyemeyeceğine inanıyordu ve gidip çalışma masasının başına geçti. Lydgate birkaç dakika derin düşüncelere dalmış halde oturdu, ardından sesinde eski duygusallıkla, "Artık bir bütünün parçalarıyız, Rosy," dedi. "İlk sıkıntıda beni kendimle bir başıma bırakmaman gerekir."

"Kesinlikle öyle," diye cevap verdi Rosamond. "Her şeyi bana yakışır şekilde yapacağım."

"Bu meselenin hizmetkarlara bırakılması veya onlarla benim konuşmam doğru olmaz. İşe gitmem lazım ve saat kaça kadar beklemem gerektiğini bilmiyorum. Para konularının yaratacağı utançtan kendini esirgemek istemeni anlarım. Ama sevgili Rosamond, mesele gurur olduğunda ben de seninle aynı sıkıntıları çekiyorum. Sorunu biz halletmeli ve hizmetkarları olabildiğince işin dışında tutmalıyız, bu en doğrusudur; karım olduğuna göre, utancımın –eğer ortada bir utanç varsa– bir kısmını üstlenmeni engellememin çaresi yok."

Rosamond hemen cevap vermedi ama sonunda, "Pekâlâ," dedi. "Evde kalırım."

"Bu mücevherlere dokunulmayacak, Rosy. Kaldır onları yerlerine. Ama sofra takımının iade edeceğimiz kısmının listesini yapacağım ve bunlar hemen paketlenip gönderilecek."

Rosamond hafif bir istihzayla, "Hizmetkarların *bundan* haberi olur herhalde," dedi.

"Bazı nahoşlukları kaçınılmaz kabul etmemiz gerekecek." Lydgate yerinden kalkıp elindeki hesap dökümünü öteki masanın üstüne atarken, "Mürekkep nerede acaba?" dedi.

Rosamond hokkayı çıkartıp önüne koymak için yaklaştığında Lydgate kollarını beline dolayıp onu kendine çekti. "Gel, sevgilim, bu sıkıntıyı aşmak için elimizden geleni yapacağız. Kısa olacağını umduğum bir süre için idareli ve dikkatli davranmak icap ediyor. Şimdi... Öp beni."

Lydgate'in tabiatındaki sıcak kalplilik, kızışan tavırların söndürülmesine ciddi katkı yaptı, ama tecrübesiz bir kızın kendisiyle evlenerek dert sahibi olduğunu bütün keskinliğiyle hissetmek, bir kocanın erkeklik yanının gereğiydi. Rosamond onun öpücüğünü kabul etmiş ve buna biraz zayıf da olsa karşı-

lık vermişti; böylece ahenk görüntüsü bir zaman için kurtulmuş oluyordu. Ancak Lydgate, masraflar ve hayat tarzlarını tamamıyla değiştirme konusunda yakın gelecekte doğacak kaçınılmaz tartışmaları kaygıyla beklemekten kendini alamayacaktı.

59

Eskiler der ki Ruh, insan sıfatındadır
Ama vücudun kendisinden daha ufak, daha mahirdir,
Böylece hoşnut edildiğinde ifşaata doğru kayıverir.
Ve bakınız! Orada yüzen meleksi yüzünün yanında
Solgun dudaklı bir havai fısıltı var,
Telkinleri kulak dediğimiz küçük deniz kabuğuna dolan.

Haberler genellikle, arıların sonraki nektarı vızıldayarak ararken (nasıl tozsu olduğundan bihaber) taşıdığı polenler misali hesapsızca ve tesirli şekilde yayılır. Bu ince mukayese, o akşam Lowick rahip lojmanında, hanımların eski hizmetkarlarının Tantripp'den Mr. Casaubon'un ölümünden çok önce yaptığı bir vasiyetname zeylinde, Mr. Ladislaw'dan garip şekilde bahsettiği konusunda duyduklarına dair giriştikleri hararetli sohbeti işiten Fred Vincy için de geçerliydi. Miss Winifred, abisinin bu konudan haberdar olması karşısında derin bir hayrete kapılmış ve Camden'in bir sürü şeyi bilip kendilerine anlatmaması itibarıyla çok harika bir insan olduğu sonucuna varmıştı; bunun üzerine Mary Garth, zeyilnamenin, meselenin belki de örümceklere has alışkanlıkların karışmasıyla karman çorman hale geldiğini söylemiş, ama Miss Winifred işin o yanına kulak asmamıştı. Mrs. Farebrother ise Mr. Ladislaw'ı Lowick'te sadece bir sefer görmelerini bu habere bağlıyor, Miss Noble da buna şefkat yansıtan mırıldamalarla karşılık veriyordu.

Fred, Ladislaw'ı ve Casaubonları pek az tanıyor, onlarla fazla ilgilenmiyordu; bir gün annesinin isteği üzerine mesaj

bırakmak üzere Rosamond'a uğradığında evden çıkan Ladislaw'a rast gelene kadar zihni o konuya hiç kaymamıştı. Evlilik Rosamond'u nahoş ağabeyce takılmalardan uzaklaştırdığından beri, özellikle de Fred'in Kilise'ye dahil olmaktan Mr. Garth'ın yanında çalışmak üzere vazgeçmesini aptalca, hatta menfur bir adım olarak gördüğünü belirtmesinden sonra, iki kardeşin birbirine söyleyeceği fazla şey kalmamıştı. Dolayısıyla Fred, Lowick rahip lojmanında duyduklarını kendisine fazla şey ifade etmeyen bir haber olarak ve 'aklıma gelmişken, şu genç Ladislaw' ibaresiyle Lydgate'e aktarıverdi.

Şimdi artık Lydgate de Mr. Farebrother gibi anlattıklarından fazla şey biliyordu ve Will ile Dorothea arasındaki ilişki üzerine düşünmeye başlayınca, tahminleri gerçeğin ötesine kaymıştı. İki tarafın da tutkulu bir bağlılık beslediğini düşünüyor ve bunu dedikodusu yapılmayacak kadar ciddi bir durum addediyordu. Mrs. Casaubon'dan söz ettiğinde Will'in nasıl hassaslaştığını unutmamıştı ve bu sebeple daha da ihtiyatlı davranıyordu. Konuya dair şüpheleri ve ilaveten bildikleri Ladislaw'a gösterdiği dostluğu ve hoşgörüyü yükseltmiş, gideceğini söylemesine rağmen onu Middlemarch'ta tutan kararsızlığı anlayışla karşılamasını sağlamıştı. Lydgate bu konu üzerine Rosamond'la konuşma gereği hissetmiyordu; esasen onun Will'e ketum davranacağına güvenmiyordu. Ve zihninin onu konuşmaya hangi yolla sevk edeceğini kestiremese de haklıydı.

Fred'in verdiği haberi aktardığında Lydgate, "Bu konuda Ladislaw'a en ufak ipucu vermemeye çok dikkat et, Rosy," demişti. "Ona hakaret etmişsin gibi öfkelenir. Son derece sıkıntılı bir durum."

Rosamond, başını hafifçe çevirerek aynadaki görüntüsüne uysal bir kayıtsızlıkla bakarken saçını düzeltmişti. Ama Will'in

Lydgate evde yokken ilk gelişinde, lafı kurnazca dolaştırıp onun epey zaman önce söylediğinin aksine Londra'ya gitmemesine getiriverdi.

Başını, parmaklarının arasında tuttuğu işlemesinden hoş bir edayla kaldırarak, "Meselenin ne olduğunu biliyorum," dedi. "Sır taşıyan minik kuşum anlattı: Bu çevrede kuvvetli bir mıknatıs varmış."

"Hakikaten öyle," diye cevap verdi Will, hafif bir incelikle ama içten içe öfkelenmeye hazırlanarak. "Senden iyi kimse bilemez."

"Sahiden de romantizmin en güzeli. Mr. Casaubon kıskançlığa kapılıyor: Mrs. Casaubon'un evlenmeyi isteyeceği ve onunla evlenmeyi canı gönülden isteyecek tek bir centilmenin olduğunu tahmin ediyor; böylece ölümünden sonra karısının o centilmenle evlenmesini engellemek için bir plan yaparak, bunun gerçekleşmesi halinde dul hanımın mirasından mahrum edileceği şerhini düşüyor; sonra olaylar gelişiyor... Ah, sonucun tamamıyla romantik olacağından hiç kuşkum yok."

"Aman Tanrım! Neden söz ediyorsun sen?" Will'in yüzü kulaklarına kadar kızarmıştı; çehresi şiddetle silkelenmiş gibi değişiyordu. "Şakayı bırak, bana ne demek istediğini anlat."

"Sahiden bilmiyor musun?" Rosamond da şimdi oyunbaz tavrını bir yana bırakmıştı ve tek arzusu etki uyandıracak şekilde konuşmaktı.

"Bilmiyorum," dedi Will sabırsızlıkla.

"Yani Mr. Casaubon'un vasiyetnamesine, seninle evlendiği takdirde Mrs. Casaubon'un mirasın tamamından mahrum kalacağı şerhini eklediğinden haberin yok muydu?"

"Bunun doğru olduğu nereden malum?"

"Kardeşim Fred, Farebrotherlar'da konuşulurken işitmiş."

Will yerinden kalkıp şapkasını aldı.

Uzak bir mesafeden onu izleyen Rosamond, "Bence seni müllkten fazla seviyor," diye üsteledi.

Will, normal sesinden çok daha boğuk bir tonla, "Lütfen bu konuda başka şey söyleme," dedi. "Hem onun hem de benim için iğrenç bir aşağılama bu." Sonra tekrar sandalyesine çöküp bakışlarını boşluğa dikti.

"Ve sen de bana kızdın, öyle mi? Yani fesat olan benim şimdi. Bunu anlattığım için minnet duyman lazım."

Will, sorulara rüyada cevap verenlere has bir ruh haliyle konuşarak, "Minnettarım..." diye mırıldandı.

"İzdivaca karar verildiği haberini bekleyeceğim öyleyse." Rosamond tekrar oyunbaz havasına dönmüştü.

"Asla olmayacak öyle bir şey!"

Hızla söylenen bu sözlerin ardından Will tekrar kalktı, elini bir uyurgezer gibi Rosamond'a uzattı ve odadan çıktı.

O gidince Rosamond da kalktı, odanın karşı tarafına yürüdü, orada şifonyere yaslanıp bıkkın gözlerle pencereden dışarıya bakmaya koyuldu. Car. sıkıntısının baskısını olanca yüküyle hissediyordu ve kadınların zihninde abes kıskançlığa dönüşebilen, herhangi bir hakiki mesnete dayanmayan, bencilliğin belirsiz insafsızlığından daha derin bir tutkudan kaynaklanmayan, ama sözde olduğu kadar fiiliyatta da son derece etkili olabilen bir tatminsizlikle davranmıştı.

Quallingham'daki ona yazmayan aileyi ve Tertius'un muhtemelen eve döndüğünde kendisini yine masraflar konusunda sıkıştıracağını düşünen zavallı Rosamond, '*Gerçekten de fazla*

önemsenecek şey kalmadı,' diye düşündii. Gizlice itaatsizlik ederek babasından yardım istemiş ve durumu belirleyecek nihai cevabı almıştı:

"Kendim büyük ihtimalle yardıma muhtaç duruma düşeceğim."

60

"İyi deyişler mutlaka büyük övgüye layıktır
Ve bu ezelden beri böyle olmuştur."
—Shakespeare[68]

Bundan birkaç gün sonra –Ağustos ayının sonlarında– Middlemarch'ta biraz heyecan yaratacak bir vesile doğdu: Arzu eden hemşeriler, Saygıdeğer Edwin Larcher'a ait olan ve el ilanlarında herkesin görebileceği en nadide mobilyaları, kitapları, tabloları Mr. Borthrop Trumbull'un nezih nezareti altında satın alma fırsatından faydalanacaktı. Ticari bunalımı işaret eden bir mezat değildi bu; tam tersine, Mr. Larcher'ın ticarette gösterdiği büyük başarı sonucunda, Riverston yakınlarında bulunan ve ünlü bir kaplıca doktoru tarafından yüksek tarzda döşenmiş malikaneyi satın almasıyla ortaya çıkmıştı bu durum; malikanenin yemek salonu, hepsinin Kutsal Kitap'tan alınma sahneler olduğu teminatı verilene kadar Mrs. Larcher'ı ziyadesiyle rahatsız eden pahalı, ama bolca insan teni yansıtan kocaman tablolarla doluydu. Böylece sanat tarihine olan aşinalığı el ilanlarında özellikle belirtilen Mr. Borthrop Trumbull, aralarında Gibbons'un* bir çağdaşının elinden çıkma oyma parçanın da bulunduğu birçok salon eşyasının, sahibi tarafından herhangi bir asgari açılış bedeli belirlenmeksizin satışa koyulacağını ve alıcıların bu elverişli fırsattan yararlanabileceğini ilan ediyordu.

[68] *IV. Henry-II* oyunu, 3. Perde, 2. Sahne, taşra yargıcı Shallow'un tiradından.—*çn*

O zamanlar Middlemarch'ta büyük müzayedeler bir tür festival kabul edilirdi. Önemli cenazelerde olduğu gibi en iyi soğuk yiyeceklerle donatılmış bir masa kurulurdu ve bunun yanı sıra makbul kabul edilmeyecek objeler için keyifle ve müsrifçe pey sürülmesini kolaylaştırmak amacıyla bolca içki servisi yapılırdı. Mr. Larcher'ın güzel bir havada yapılacak olan müzayedesi daha da cezbediciydi, çünkü geniş bir bahçesi ve ahırları olan malikane kasabanın sonunda, Middlemarchlıların Londra Yolu olarak andığı ve Yeni İntaniye Hastanesi'yle Mr. Bulstrode'un 'Fundalık' adıyla bilinen meskenine de uzanan hoş caddenin üstünde yer alıyordu. Kısacası müzayede panayır havasında geçecekti ve her sınıftan boş zamanı olan insanı çekmişti; sırf fiyatı artırmak için pey sürme riskini göze alacak olan bazıları için at yarışında bahis oynamakla aynı şeyi ifade ediyordu. En iyi mobilyaların satışa çıkarılacağı ikinci gün 'herkes' oradaydı; hatta St. Peter'in rektörü Mr. Thesiger bile oymalı masaya sahip olma arzusuyla kısa süreliğine uğrayıp Mr. Bambridge ve Mr. Horrock ile dirsek temasında bulunmuştu. Middlemarchlı hanımlardan oluşan bir grup, Mr. Borthrop Trumbull'un kürsüsüyle tokmağının yerleştirildiği yemek salonundaki büyük masanın etrafında oturuyordu ama kapıdan ve çimenliğe açılan geniş cumbadan girip çıkanlar sebebiyle farklılıklar gösteren diğer safları esasen erkekler teşkil ediyordu.

'Herkes' tanımlaması, sıhhati kalabalıklara ve hava cereyanına tahammül etmeye müsait olmayan Mr. Bulstrode'u kapsamıyordu. Ama Mrs. Bulstrode bir parçayı –katalogda Guido'ya[69] atfedilen 'Emmaus'da Yemek'[70] adlı tabloyu– özellikle istiyordu ve Mr. Bulstrode, müzayededen bir gün önce artık

[69] İtalyan ressam Guido Reni (1575-1642) kastediliyor olabilir.---*çn*

[70] İsa Mesih'in Emmaus'da ekmeği bölerek insanları doyurması. Yeni Ahit, Luka, 24:30-32.---*çn*

imtiyaz sahiplerinden biri olduğu *Pioneer*'e uğrayıp Mr. Ladislaw'dan kayda değer resim bilgisini Mrs. Bulstrode namına o tabloya kıymet biçmek üzere kullanmasını rica etmiş ve nezaketle, "Eğer müzayedeye katılmanız yakın zamanda gerçekleşeceğini bildiğim yolculuk için hazırlanmanızı aksatmayacaksa elbette," diye eklemişti.

Bu şerh, hicve tahammül edecek ruh halinde olsa Will'in kulağına mizahi bir iğneleme gibi gelebilirdi. Edilen laf aslında yeni imtiyaz sahiplerinin haftalar önce gazeteye gelmesiyle birlikte, Middlemarch'tan ayrılmakta kararlı olan Will'in istediği gün idareyi, yetiştirdiği yardımcı editörlerden birine bırakarak ayrılabileceği doğrultusunda yapılmış mutabakata göndermeydi. Ama belirsiz ihtiraslar, edinilmiş alışkanlıklarla yapılan icraatlar karşısında zayıf kalır, hatta aldatıcı bir uyumluluğa sahiptir ve gereklerinin ortadan kalkmasına içten içe hasret duyuyorsak, bir kararı uygulamaya koymanın nasıl zorlaştığını hepimiz biliriz. Öyle zihin hallerinde en kuşkucu insan bile belli etmeden mucizeye bel bağlar: Arzumuzun nasıl tatmin bulacağını hayal etmek imkânsızdır, ama yine de çok harika şeyler olmuştur! Will gösterdiği zaafı kendine bile itiraf etmiyordu ama ayak sürüdüğii gerçekti. Yılın o zamanında Londra'ya gidip de ne yapacaktı? Onu tanıyan Rugbiciler[71] bile orada değildi ve mesele eğer siyaset yazılarıysa, bunlara birkaç hafta daha *Pioneer*'de devam etmek daha doğruydu. Dolayısıyla Mr. Bulstrode'la konuşurken bir yandan gitme konusundaki kararlılığı pekişiyordu, bir yandan da Dorothea'yı bir kere daha görmeden oradan ayrılmama isteği pekişiyordu. Ve dolayısıyla gidişini biraz ertelemesi için yeterli sebep olduğu, müzayedeye gitmekten mutluluk duyacağı cevabını verdi.

[71] Gittiği üniversitedeki dönem arkadaşları kastediliyor. (D.C. notu)

İsyankar bir ruh haline girmişti Will; bilinci sürekli olarak, insanların ona aşağılık tasarılar besleyen, mülkten mahrum kaldığı için öfkelenen bir adam gözüyle baktığı düşüncesiyle derinden sarsılıyordu. Özgürlüğünü basmakalıp ayrımlar doğrultusunda savunan birçok insan gibi o da, savunmasının şahsi sebeplere dayalı olabileceğine, kanında, duruşunda veya karakterinde fikir kisvesinde sakladığı bir şeyler olabileceğine dair en ufak imada bulunacak herkesle hızla tartışmaya girmeye hazır vaziyetteydi. Böyle huzursuz edici bir intibaın tesiri altındayken günler boyu isyan etmeye hazır bir görüntüyle, şeffaf teninin rengi *qui vive*[72] haldeymiş gibi her ân değişerek, üzerine sıçrayacağı bir şeyler arayarak dolaşabiliyordu.

Bu intiba müzayedede tuhaf derecede farkedilebilir haldeydi ve onu sadece yumuşak garipliklerini veya parlak neşesini sergiler halde görmüş olanlar bu tezat karşısında hayrete düşebilirdi. Onu bir maceracı olarak görüp tepeden bakan ama Dante konusunda sersemce bir cehalet besleyen, kanındaki Leh karışımına burun büken ama kendi kanları karışıma fena halde ihtiyaç gösteren Toller, Hackbutt ve diğerleri gibi Middlemarchlı aileler arasında bulunmaktan ötürü sıkıntılı değildi. Müzayedeciden fazla uzak olmayan, kolaylıkla göze çarpacak bir noktada, iki elinin işaret parmaklarını yan ceplerine takmış, başı hafifçe geriye atılmış halde ayakta duruyor ve önemli bilgi birikiminden faydalanmaktan hoşlanan Mr. Trumbull tarafından uzman sıfatıyla çok sıcak karşılanmış olmasına rağmen kimseyle konuşmuyordu.

Meslekleri hitabet güçlerini göstermeyi gerektiren bütün insanlar arasında en mutlusu, kesinlikle şakalarına gülündüğünün ve ansiklopedik bilgisinin hissedildiğinin farkında olan bir taşra müzayedecisidir. Bazı asık suratlı, ekşi kanlı kişiler

[72] Fransızca. 'Alarmda, hazır, uyanık'.—*çn*

çizme çekeceğinden Berghemlere* kadar çeşitlilik gösteren objelerin faziletleri üzerine sürekli konuşulmasını hoş karşılamayabilir, ama Mr. Borthrop Trumbull'un damarlarında sevecen bir sıvı akıyordu; hayranlık beslemeye tabiatı icabı hazırdı ve bir teklifiyle daha yüksek fiyata gideceğini hissettiği kainatı tokmağının altında tutmayı isterdi. Ama şimdilik Mrs. Larcher'ın kabul odası mobilyaları onun için yeterliydi.

Will Ladislaw içeriye girdiğinde, övgüyü hak eden objelere hakkaniyetli yanaşmakta istikrar gösteren müzayedeci, bir şömine korkuluğu karşısında heyecana kapılmıştı. Mızrak ucu şekilli parmaklığı ve keskin kenarları olan, cilalı demirden yapılmış bir şeydi bu.

"Şimdi sizlere takdim edeceğim bir parça var, hanımlar," dedi Trumbull. "Başka herhangi bir müzayedede, çeliğinin kalitesi ve yapılışındaki incelik itibarıyla açılış fiyatı olmadan teklif edilemeyecek bir şömine korkuluğumuz var. Bu tür bir şey..." Sol elinin serçe parmağıyla sakalını okşayan müzayedecinin sesi bu noktada alçaldı ve genizden gelmeye başladı. "Bu tür bir şey sıradan zevklere hitap etmeyebilir. Böyle bir işçiliğin moda icabı rağbet gören... Yarım crown mu dediniz? Teşekkür ederim. Bu karakteristik şömine muhafazası yarım crown'a gidiyor ve bu noktada size, antik tarzın yüksek çevrelerde gayet muteber halde olduğuna dair ek bilgi vermem lazım. Üç şilin... Üç şilin ve altı peni! İyice kaldır o parçayı, Joseph! Tasarımın nadideliğine bakınız, hanımlar; geçen yüzyıla ait olduğundan şahsen şüphem yok! Dört şilin mi dediniz, Mr. Mawmsey? Dört şilin!"

Mrs. Mawmsey duyulabilir bir sesle, "Kabul odama koyacağım bir şey değil bu," diyerek sabırsız kocasını ikaz etti. "Mrs. Larcher'a hayret ettim doğrusu. Masum bir çocukcağız kafasını çarparsa ikiye ayrılır. Kenarları bıçak gibi."

"Çok doğru," diye söze karıştı Mr. Trumbull hemen. "Kesilmesi gereken deri ayakkabı bağınız veya siciminiz varsa ve bıçak bulamadıysanız, el altında keskin bir şömine muhafazasının olması son derece faydalıdır; ipini kesecek bıçak bulunmadığı için öylece asılı kalmış çok adam vardır. İşte size, kendinizi asma gafletinde bulunacak olursanız, hayret duyulacak kadar kısa sürede, göz açıp kapayıncaya kadar ipinizin kesilmesine imkân sağlayacak bir şömine muhafazası, baylar! Dört şilin ve altı peni... Beş! Beş şilin ve altı peni... Kafadan hafif kaçık bir misafirin ağırlanacağı, sayvanlı karyolası olan yatak odalarına son derece uygun bir parça... Altı şilin! Teşekkürler, Mr. Clintup. Altı şiline gidiyor... Satıyorum... Satıyorum... Sattım!" Müzayedecinin olağanüstü bir yatkınlıkla mekânda dolaşarak pey sürme emareleri arayan bakışları önündeki kâğıda yöneldi ve "Mr. Clintup'a satıldı; kendisine yardımcı ol, Joseph," derken kayıtsız bir tona büründü.

Mr. Clintup yanında oturan adama sıkılgan bir tavırla gülerek, "Şu son şakayı tekrar yapmaya imkân sağlayacak bir şömine muhafazasına altı şilin vermeye değer," dedi. Utangaç biriydi, yine de tanınmış bir fidanlık sahibiydi ve çevredekilerin aptalca bir pey sürdüğünü düşünmesinden çekiniyordu.

O arada Joseph de üstü ufak nesnelerle dolu bir tepsi getirmişti. Mr. Trumbull bunlardan birini eline aldı. "Bu tepsi gayet nadide bir derlemeyi, kabul odası masasında bulundurulması münasip bir koleksiyonu ihtiva ediyor, kıymetli hanımlar; insan varlığını ufak tefek şeyler teşkil eder;[73] ıvır zıvır kabul edilenlerden önemlisi yoktur (evet, Mr. Ladislaw, evet, birazdan) ama şimdi şu tepsiyi etrafta dolaştır, Joseph; hanımların

[73] İngiliz dini metin yazarı ve hayırsever Hanna More'un (1745-1833) 'Sensibility' ('Duyarlık') (1782) başlıklı şiirinden. (G.M. notu)

bijuteriyi incelemesi lazım. Şu elimde gördüğünüz, maharetle yapılmış bir tertiptir; kullanışlı bir resimli bilmece diyebiliriz buna: Gördüğünüz gibi, cepte taşınabilir kalp şekilli şık bir kutu ve ayrıca açıldığı zaman masa süsü olarak kullanılabilecek şahane bir çiçek demetine dönüşüyor." Mr. Trumbull bu sefer de çiçeği şaşırtıcı bir yaprak dizisine çeviriverdi. "Bir bilmece deryası! Kırmızıya güzelce basılmış[74] beş yüzlükten aşağıya olmaz. Biraz vicdansız biri olsam, koleksiyon için pey sürmenizi talep etmezdim, beyler, çünkü şahsen kendime istiyordum bunu. Masum bir sevinci, hatta diyebilirim ki erdemi, hoş bir sürprizden daha iyi yükseltebilecek şey var mıdır acaba? Kaba konuşmaları engeller, kişinin cemiyetle ve zarif hanımlarla temas etmesini sağlar. Şık domino kutusunu, iskambil sepetini ve diğer eserleri bir yana bıraksak bile, ustalıkla yapılmış bu parça başlı başına koleksiyonun değerini yükseltir. Dört şilin mi, Efendim? Bu kayda değer bulmaca ve bilmece koleksiyonuna dört şilin. İşte size bir misal: 'Bir gelinböceği yakalaması için *bal* kelimesini nasıl telaffuz edersiniz? Cevap: *Mal*.' Anladınız, değil mi? Gelin, bal, mal. Zekâyı keskinleştiren bir eğlencedir bu; nahoşluğa meyletmeyen, hiciv dediğimiz mizaha ve nüktedanlığa sahiptir. Dört şilin ve altı peni... Beş şilin."

Bu parçaların müzayedesi hararetli bir rekabet halinde devam etti. Pey sürenlerin biri Mr. Bowyer'di ve bu da son derece sinir bozucuydu. Bowyer'in mali durumu koleksiyonu almaya müsait değildi ve sırf herhangi birinin almasını engellemek gayesiyle hareket ediyordu. Cereyana Mr. Horrock bile kapıldı, ama kendini bir amaca teslim etme düşüncesi, genel tavrından fazla taviz vermesine gerek kalmadan, kendi idraki vasıtasıyla değil, ancak tuhafiyecilere yaraşacak lanet olası ıvır zıvırla ne

[74] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.

yapmak niyetinde olduğunu dostane küfürlerle sorgulayan Mr. Bambridge'in müdahalesi sayesinde terk edildi. Koleksiyon sonunda bir guinea karşılığında, cep harçlığını harcama konusunda gayet pervasız davranan ve bulmacalara hevesli genç bir Slender[75] olan Mr. Spilkins'e gitti.

Müzayedecinin yanına yaklaşan Mr. Toller alçak sesle, "Hadi, Trumbull," diye mırıldandı. "Bu şey hiç iyi gitmiyor; evde kalmış bir ihtiyar kızın ıvır zıvırını koyup duruyorsun satışa. Resimlerin nasıl gideceğini görmek istiyorum, burada fazla kalamam."

"*Derhal*, Mr. Toller. Bu, asil kalbinizin de tasdik edeceği bir hayırseverlik girişimiydi sadece. Joseph! Çabuk resimlere geçelim: Derleme 235. Ve şimdi, siz uzman sıfatındaki baylar bir ziyafetle karşı karşıyasınız. İşte Wellington Dükü'nü Waterloo savaş alanında kurmaylarıyla çevrili halde gösteren bir gravür. Kahramanımızı o ânda yaşanan gidişat istikametinde bir duman bulutuyla sarmalanmış halde gösteriyor ki, her ne kadar benim işkolumdaki insanların siyaset rüzgârına kapılmaması gerekiyorsa da, şu gördüğünüzden daha muteber bir sahnenin –modern düzende, bizim zamanımız ve çağımızın idraki uyarınca– insanlar değil, melekler (evet efendiler, bizatihi, melekler) tarafından takdir edilebilecek türden olduğunu söyleme cüretini göstereceğim!"

"Kim yapmış bunu?" diye sordu fazlasıyla etkilenmiş görünen Mr. Powderell.

Hâlâ son sözlerinin yarattığı nefes darlığının tesirinde olan Trumbull, dudaklarını büzüp etrafa baktıktan sonra, "Bu da dediklerimin ayrı bir delili, Mr. Powderell," dedi. "Yapan sanatçı bilinmiyor!"

[75] Shakespeare'in *Windsor'un Şen Hanımları* (1597?) adlı oyundaki kalın kafalı genç.—*çn*

Kendini feda etmeye hazır bir adamın kararlı duygusallığıyla, "Bir pound veriyorum!" dedi Mr. Powderell. Hissedilen huşu veya merhametten sebep, kimse bu rakamı artırmadı. Sonra sıra Mr. Toller'in hevesle beklediği iki Flaman baskısına geldi, o da resimleri aldıktan sonra çekip gitti. Diğer baskılar ve arkalarından satışa çıkan bazı tablolar, müzayedeye özellikle bunları arzulayarak katılan belli başlı Middlemarchlılar tarafından alındı ve kimi istediğini elde ettikten sonra ayrılan, kimiyse yeni gelen veya çimenlikteki tentenin altında sunulan yiyecek ve içeceklere yaptıkları geçici seferden geri dönenlerin oluşturduğu bir hareketlilik doğdu. Mr. Bambridge'in asıl almak istediği çadır şeklindeki bu tenteydi ve o şeye sahip olmanın tadını peşinen çıkarmak ister gibi sık sık gidip içine bakıyordu. Son kez geri döndüğünde yanında, ne Mr. Trumbull'un ne de başkasının tanıdığı, ancak görüntüsünün yanı sıra 'tarzı' da at tüccarının akrabası olabileceği düşüncesi yaratan bir adam vardı. Geniş favorileri, azametli yürüyüşü ve bacağını atışı onu çarpıcı bir figür haline getiriyordu, ama kenarları epey yıpranmış siyah elbisesi, mali durumunun hoşlandığı tarzı karşılamaya müsait olmadığı yönünde düşüncelere sebep olabilirdi.

"Bu alıp geldiğinde kim böyle, Bam?" diye sordu usulca Mr. Horrock.

"Kendisine sor," dedi Mr. Bambridge. "Bir yerlerden henüz geldiğini söylüyor."

Mr. Horrock, bastonuna dayanırken öteki elini kürdanla dişlerini karıştırmakta kullanan ve şartların yarattığı ani sessizlikten tedirgin olmuş görünen yabancıyı süzdü.

Sonunda 'Emmaus'da Yemek' adlı tablo getirildi ve Will de böylece rahatladı, çünkü yavaş ilerleyişten yorularak biraz ge-

rilemiş ve müzayedecinin arkasındaki duvara yaslanmıştı. Tekrar öne çıkarken gözü ilginç yabancıya takıldı ve kendisine dikkatle baktığını görünce şaşırdı. Ama tam o sırada Mr. Trumbull kendisine hitap etti:

"Evet, Mr. Ladislaw; bir uzman olarak bu sizi ilgilendirecektir. Serveti beğenileriyle aynı seviyede olan kişilerin sahip olmak için herhangi bir rakamı gözden çıkaracağı böyle bir resmi, buradaki gibi bir hanımlar ve beyler topluluğuna arz etmek benim için zevktir." Müzayedeci artan bir hararetle devam etti. "İtalyan ekolüne mensup –muhtemelen çoğumuzu aşan, insanlığın büyük kısmı için artık bilinmez kabul edilen sırlara vakıf – Eski Ustalar'ın öncüsü ve dünyanın en büyük ressamı olan ünlü *Guydo* tarafından yapılmış bir tablodur bu. Size şu kadarını söyleyeyim, baylar: Eski Ustalar'ın birçok büyük eserini görmüşümdür, ama hepsi bu seviyeye varamaz ve bazıları da hoşunuza gitmeyecek denli karanlıktır veya aile evine uygun değildir. Ama işte karşınızda çerçevesi bile onlarca pound edecek, herhangi bir leydinin duvarına asmaktan gurur duyacağı, herhangi bir centilmen alicenaplık gösterir de bağışlarsa her tür eğitim veya hayır kurumunun yemek salonuna münasip düşecek bir *Guydo* var. Biraz çevirmemi mi arzu ettiniz, Efendim? Evet, Joseph, tabloyu Mr. Ladislaw'a doğru çevir. Gördüğünüz gibi, memleket dışında bulunmuş olan Mr. Ladislaw bu tür şeylerin faziletini anlar."

Bütün gözler soğukkanlı bir tavırla, "Beş pound," diyen Will'e döndü.

Ve müzayedeci derin bir sitemle karşılık verdi buna:

"Ah! Mr. Ladislaw! Çerçevesi bu kadar eder. Bayanlar ve baylar, kasabanın itibarı adına! İleride bir sanat mücevherinin

bu kasabada, aramızda bulunduğu ve Middlemarch'ta kimsenin buna aymadığı anlaşıldığında ne olacağını hayal edin! Beş guinea... Beş dört... Beş guinea ve altı şilin. Beş on. Sessizlik, hanımlar, biraz sessizlik! Şairin dediği gibi 'Çok cevherler dolu'[76] bir mücevher bu ve sırf belli çevrelerde kıymeti bilinemedi diye değerinin çok altında satılmasına izin verilmek üzere, yani diyeceğim –ağzımdan neredeyse alçaltıcı bir şey çıkacaktı– ama hayır! Altı pound, altı guinea: Birinci sınıf bir *Guydo* altı guineaya! Dine küfür sayılır bu, hanımlar; böyle bir şeyin düşük bir bedele gitmesi birer Hıristiyan olarak hepimize dokunur, beyler. Altı pound ve on peni... Yedi..."

Artırma canlı devam ediyor, Mrs. Bulstrode'un tabloyu çok istediğini bilen Will çekilmiyor ve fiyatı yirmi pounda kadar çekebileceğini düşünüiyordu. Ama on pounda onda kalınca çimenliğe açılan camlı kapıya yürüyüp dışarıya çıktı. Terlediği ve susadığı için bir bardak su içmek üzere tenteye gitti. İçerisi boştu ve masanın başındaki kadından kendisine bir bardak su getirmesini rica etti, ama henüz o çıkmadan daha önce gözlerini dikerek kendisine bakan tumturaklı yabancının içeriye girdiğini görünce rahatsız oldu. Reform üzerine yaptığı konuşmaları dinledikten sonra tanışıklık öne sürerek yanaşıp vereceği haberlerle birkaç şilin koparmayı uman siyasi parazitlerden biri olduğunu düşünmüştü adamın. Öyle bir durumun o sıcak yaz günü daha da katlanılmaz olacağını düşünen Will, kolçağına iliştiği bahçe sandalyesinde bakışlarını dikkatle kaçırdı. Ama bu, gayelerine uygun bulduğunda istenmediği ortamlara gönlünce girmekte asla tereddüt etmeyen eski tanışımız Mr. Raffles'a pek fazla şey ifade etmedi. Will'in karşısına geçip bir-

[76] Thomas Gray'ın (1716-1771) *An Elegy Written In A Country Churchyard* (Taşra Mezarlığında Yazılmış Bir Ağıt) (1751) başlıklı şiirinden.—*çn*

kaç adım ötesine gelene kadar ilerledi ve ağız dolusu bir acullükle, "Affedersiniz, Mr. Ladislaw," dedi, "annenizin adı Sarah Dunkirk miydi?"

Ayağa kalkıp kaşlarını çatarak bir adım gerileyen Will, bariz bir sertlikle, "Evet, beyefendi, öyleydi," dedi. "Bundan size ne?"

Soruya dolaysız cevap vererek ilk kıvılcımı çakıp bunun yaratacağı sonuçlara meydan okumak, Will'in tabiatından gelen bir şeydi. Ayrıca ilkin 'Bundan size ne?' demek, menşei konusunda bir şeyler bilen biri karşısında kaçamağa müracaat ettiği hissini doğuracaktı.

Öte yandan Raffles, Ladislaw'ın tehditkar tavrının ima ettiği türden bir çatışmaya kendi namına heves beslemiyordu. Bir kızınkini andıran çehreye sahip ince yapılı genç adam üzerine sıçramaya hazır bir kaplan gibiydi. Mr. Raffles'ın karşısındaki kişiyi huzursuz etmekten alacağı haz da o şartlar altında belirsiz kalmak zorundaydı.

"Alınmayınız, aziz bayım, alınmayınız lütfen! Annenizi genç bir hanım olduğu zamanlardan hatırlıyorum sadece. Ama babanızın hatlarını almışsınız. Kendisini görme zevkine de ermiştim. Ebeveynleriniz sağ mı, Mr. Ladislaw?"

"Hayır!" diye gürledi Will, önceki tavrını değiştirmeden.

"Size hizmette bulunmaktan memnuniyet duyacağım, Mr. Ladislaw; Tanrı biliyor ya memnun olurum bundan! Tekrar görüşmek umuduyla."

Bu son sözlerle birlikte şapkasıyla selam veren Raffles bacağını silkeleyerek döndü ve yürüyüp gitti. Adamın arkasından bir süre bakan Will, onun müzayede salonuna dönmek yerine yola yöneldiğini gördü. Daha fazla şey söylemeden gitmesine izin vererek aptallık ettiğine dair anlık bir düşünceye kapılmış-

tı ama hayır, öyle bir kaynaktan gelecek bilgiler olmadan yaşamayı tercih ederdi!

Ne var ki o akşam Raffles sokakta karşısına tekrar çıktı; ya önceki görüşmede ne kadar tatsız karşılandığını unutmuştu ya da affedici bir aşinalıkla bunun öcünü almak niyetindeydi: Will'i neşeyle selamladıktan sonra kasabanın ve çevrenin hoşluğundan dem vurarak yanı sıra yürümeye koyuldu.

Will adamın içki içtiğinden şüphelenmişti ve ondan hangi yolla kurtulacağını düşünürken Raffles, "Ben de yurtdışında bulundum, Mr. Ladislaw," dedi. "Dünyayı dolaştım biraz. Zamanında Fransızca falan da konuşurdum azıcık. Babanızla Boulogne'da karşılaştım. Tanrı biliyor ya çok benziyorsunuz ona: ağız, burun, gözler; saçlarını da sizinki gibi ortadan ayırırdı; biraz yabancıları andırır tarzda yani. John Bull[77] öyle yapmaz mesela. Ama karşılaştığımızda babanız çok hastaydı. Tanrım, Tanrım! Elinin bir tarafından baktınız mı öte tarafı görebilirdiniz. O zamanlar siz çok küçüktünüz. İyileşti mi?"

"Hayır," dedi Will aksi bir ifadeyle.

"Öyle mi? Evet. Sık sık annenize ne olduğunu düşünmüşümdür. Çok gençken ailesini terk etmişti. Gururlu bir kızdı ve Tanrı biliyor ya güzeldi de!" Raffles yan gözle Will'e bakarak göz kırptı. "Neden kaçtığını da biliyorum."

Will biraz haşin bir tavırla ona dönerek, "Ona dair yüz kızartıcı herhangi şey biliyor olamazsınız, bayım," dedi.

Ama Mr. Raffles tavırla gelen imalara duyarlı biri değildi. Başını seri bir hareketle geriye atarak, "Tek bir şey bile bilmiyorum elbette!" dedi. "Çevresindeki insanlar gibi gayet şerefli

---

[77] *Boğa John*, edebiyatta, siyasal karikatürde, afişlerde vs. Büyük Britanya'yı veya İngiliz karakterini temsil eden karakterdir.—*çn*

bir hanımdı, hepsi o kadar." Bir kere daha yavaşça göz kırptı. "Tanrı'nın inayeti üzerinize olsun, diğerleri hakkında lüzumlu olan her şeyi biliyorum; saygıdeğer hırsızlık uğraşısı diyebileceğiniz şeyler: Kabul evinin[78] seviyeli, –yani öyle gizli kapaklı da olmayan– birinci sınıf tarzı; mükemmel bir yer, yüksek kâr, yanlış yok. Ama Tanrım! Sarah'nın hiçbir şeyden haberi yoktu; havalı bir genç hanımdı –hani, şu leydiler mektebi falan– ve bir lordun karısı olmaya layıktı, ama Archie Duncan inadına üzerine gitti, çünkü Sarah'nın onunla işi olamazdı. Ve o da kaçtı. Onlar için yolculuk ettim, Efendim –centilmenlere yaraşır şekilde yani– ve gayet iyi maaş aldım. Önce gitmesine aldırmadılar (dindar insanlardı, bayım, gayet dindardılar) ve o da sahne için yaratılmıştı. Oğlan yaşıyordu o sıra ve kız da gözden çıkarılabilir kıymetti. Vay! Blue Bull'a geldik. Ne dersiniz, Mr. Ladislaw? Girip birer bardak yuvarlayalım mı?"

Will, "Hayır, size iyi akşamlar dilemem lazım," dedi ve Lowick Gate'e giden sokaklardan birine dalıp Raffles'dan neredeyse koşar gibi uzaklaştı.

Kasabadan çıkarak Lowick yolunda uzun süre yürüdü ve yıldızlı karanlığın çökmesinden memnuniyet duydu. Üzerine aşağılayıcı bağırtılarla kir bulaştırılmış gibi hissediyordu kendini. Adamın anlattıklarını teyit edecek bir şey vardı: Annesi, ailesinden kaçma sebebini ona asla anlatmamıştı.

Will Ladislaw kim oluyordu da ailesi hakkındaki gerçeklerin çok çirkin olduğunu farz edecekti? Annesi kendini o durumdan kurtarmak için zorluklara cesaretle göğüs germişti. Öte yandan Dorothea'nın çevresindekiler –mesela Chettamlar– bu hikâyeyi öğrenirse, Will'in ona yaklaşmaya layık olmadığı yönündeki şüphelerine mesnet bulduklarını düşüneceklerdi. Ama her ne-

[78] Çalıntı malların satılmak üzere geldiği yer.—*çn*

den şüphelenirlerse şüphelensinler, hatalı olduklarını nasılsa anlayacaklardı. Onun damarlarındaki kanın da kendilerininki kadar ahlaksızlıktan azade olduğunu öğreneceklerdi.

61

> "Tutarsızlıklar aynı zamanda doğruyu işaret edemez," diye cevap verdi Imlac. "Ama insana isnat edildiği sürece, tutarsızlıklar gerçeği işaret edebilir."
>
> —Johnson[79]

Aynı gece, Brassing'e yaptığı iş yolculuğundan dönen Mr. Bulstrode, vefakar karısı tarafından giriş holünde karşılandı ve özel odasına götürüldü.

Mrs. Bulstrode, gözlerini kaygıyla ona dikerek, "Gayet nahoş bir adam gelip seni sordu, Nicholas," dedi. "Beni çok rahatsız etti bu."

Cevaptan fazlasıyla emin olan Mr. Bulstrode, "Nasıl biriydi bu, hayatım?" diye sordu.

"Kırmızı yüzlü, geniş favorili bir adamdı ve alabildiğine küstah tavırlıydı. Senin eski bir arkadaşın olduğunu, kendisiyle görüşmemekten üzüntü duyacağını söyledi. Burada beklemek istedi ama seni yarın Banka'da görebileceğini söyledim. Çok cüretkar biriydi! Bana gözlerini öylece dikerek baktı ve arkadaşı Nick'in eşlerden yana şansı olduğunu söyledi. Blucher zincirini kopartıp koşarak gelmese gitmeyecekti herhalde; bahçedeydim ve 'Gitseniz iyi olur; köpek saldırgandır ve onu zapt edemem,' dedim. Öyle birini sahiden tanıyor musun?"

---

[79] Samuel Johnson'un (1709-1784) *The History of Rasselas, Prince of Abissinia* (*Habeşistan Prensi Rasselas'ın Hikâyesi*) (1759) başlıklı kitabından.—*çn*

"Kim olduğunu bildiğimi tahmin ediyorum, hayatım," dedi Mr. Bulstrode, her zamanki dingin sesiyle. "Çok eskilerde yardım ettiğim uçarı sefilin teki. Seni bir daha rahatsız edeceğini sanmıyorum. Banka'ya gelir muhtemelen; şüphesiz ki bir şeyler dilenecek."

***

Ertesi gün Mr. Bulstrode kasabadan dönüp akşam yemeği için giyinmeye çıkana kadar bu konuyla ilgi başka şey konuşulmadı. Eve geldiğinden emin olamayan karısı giyinme odasına gidince, onu ceketini ve kravatını çıkartmış, bir kolunu şifonyere dayamış halde dalgın gözlerle yere bakarken buldu. O içeriye girince asabiyetle irkilip bakmıştı.

"Çok halsiz görünüyorsun, Nicholas. Bir şey mi oldu?"

"Başım çok ağrıyor," dedi Mr. Bulstrode. Sık hastalandığından, karısı öyle bir sıkıntı gerekçesine inanmaya daima hazırdı.

"Otur da sana sirkeli süinger getireyim."

Fiziksel bakımdan Mr. Bulstrode'un sirkeye ihtiyacı yoktu ama sevecen ilgi, moral açısından iyi gelecekti. Her daim kibar bir insan olsa da, bir eşin görevlerinden saydığı o tür hizmetleri rahatlıkla kabul etme alışkanlığına sahipti. Ama o gün, karısı üzerine eğildiğinde, hanımefendinin kulağına yabancı gelen bir tonla, "Çok iyisin, Harriet," dedi.

Mrs. Bulstrode neyin kendisine değişik geldiğini tam anlayamamıştı, ama kadınca kuruntuları kocasının hastalanacağı yönünde ani düşüncelere dönüşüvermişti. "Seni üzen bir şey mi var?" diye sordu. "O adam Banka'ya geldi mi?"

"Evet, tahmin ettiğim gibi çıktı. Zamanında hali vakti yerinde bir adamdı ama ayyaş sefihin teki olmuş."

Mrs. Bulstrode telaşla, "Gitti mi buralardan?" dedi ama bazı sebeplerden ötürü, "Senden dostu olarak bahsetmesi çok nahoştu," diye ilave etmekten geri durdu. O ânda eski bağlantılarının seviyesine uygun olmadığı doğrultusundaki yerleşik kanıyı ima edecek bir şey söylemek istemiyordu kocasına. O ilişkilere dair fazla bir şey bilmiyordu aslında. Bildiği, kocasının önce bankada çalışmaya başladığı, sonrasında 'şehir işleri' diye andığı bir şeylere girerek otuz üç yaşına gelmeden servet sahibi olduğu ve kendisinden yaşça büyük –bir Dissenter olan, diğer konularda da muhtemelen ikinci hanımın ilkinde aramaya meyilli olduğu dezavantajlara sahip– bir dulla evlendiğinden ibaretti. Arada sırada kullandığı ifadelerin dine meyletmesinin, duaya düşkün olmasının ve hayırseverce, hatta misyonerce faaliyetlere ilgi göstermesinin ortaya koyduğu özellikler haricinde onunla ilgili başka bir şey öğrenmeye heves etmemişti. Dindarlığıyla, ruhban sınıfından olmayan birinde garip karşılanabilecek bir itibar sağlayan, sahip olduğu nüfuz zihnini ciddiyete yönelten, dünyevi maldan mülkten aldığı nasip eşinin mevkiine de gayet olumlu tesir eden kusursuz bir adam olarak görüyordu onu. Ama aynı zamanda Harriet Vincy'yi kazanmanın Mr. Bulstrode için her mânâda iyi olduğunu düşünmekten de hoşlanırdı, çünkü ne de olsa ailesi, Middlemarch ışığında bakıldığında, reddedilemeyecek bir aileydi ki, bu ışık da mutlaka işlek Londra caddelerine ve birbirine muhalif kiliselerin avlularına düşen ışıktan daha makbuldü. Reformdan geçmemiş taşra zihni Londra'ya güven beslemiyordu ve gerçek din her yerde selamet sağlarken, Mrs. Bulstrode selamete kilisede ermenin daha saygıdeğer olduğuna inanmıştı. Kocasının za-

manında Londralı bir Dissenter olduğunu bilmezden gelmeyi, onunla konuşurken bile bunu gözden ırak tutmayı isterdi. Mr. Bulstrode da bunun gayet iyi farkındaydı; taklitçi dindarlığı ve tabiatında var olan dünyeviliği aynı nispette samimi olan, utanacak hiçbir şeyi bulunmayan ve mevcudiyetini hâlâ koruyan bir memnuniyetle evlendiği açık yürekli karısından bazı bakımlardan korkardı. Ama korkuları, kabullenilmiş üstünlüğünü korumayı umursayan adamlara özgüydü: Diğer herkes, besledikleri düşmanlıktan kaynaklanan nefretlerini alenen göstermediklerine göre, karısının kendisine biçtiği yüksek itibarın kaybı, ölümün başlangıcı gibi olurdu onun için.

Böylece, "Gitti mi buralardan?" sorusuna, sesine katabildiği en samimi kayıtsızlıkla, "Ah, eminim gitmiştir," diye cevap verdi.

Ama aslında Mr. Bulstrode, sükunetten epey uzaktı. Banka'da yaptıkları görüşmede Raffles, eziyet etme hevesinin başka her konudaki açgözlülüğü kadar kuvvetli olduğunu açıkça ortaya vurmuştu. Onu görmek ve çevrenin yerleşmesine müsait olup olmadığına bakmak için yolunu değiştirerek Middlemarch'a geldiğini açık sözlülükle söylemişti. Ödemesi gereken birkaç borç daha çıkmıştı, ama iki yüz pound henüz bitmediğinden çekip gitmesi için yirmi beş poundluk bir ilave şimdilik yeterli olacaktı. Esas geliş sebebi arkadaşı Nick'i ve ailesini görmek, kendini öylesine bağlı hissettiği adamın kavuştuğu refaha dair daha fazla şey öğrenmekti. Zaman içinde daha uzun süre kalmak üzere geri gelebilirdi. Raffles bu sefer kendi tabiriyle 'kovalanmayı', Middlemarch'tan Bulstrode'un gözetimi altında gönderilmeyi kabul etmeyecekti. Ertesi gün –eğer keyfi isterse– yolcu arabasıyla gitmek niyetindeydi.

Bulstrode kendini çaresiz hissediyordu. Ne tehdidin faydası

olabilirdi, ne de tatlılıkla gönül yapmanın; ne korkutmaya güvenebilirdi, ne de adamın ağzından alacağı herhangi bir söze. Tam tersine, Raffles'ın –Takdir-i İlahi bir şekilde ölümle engellemediği takdirde– aradan fazla zaman geçmeden kesinlikle Middlemarch'a döneceğini hissediyordu. Ve bu kesinlik, dehşetin ta kendisiydi.

Adli ceza veya sefalet tehlikesi söz konusu değildi; sadece geçmişteki hayatının ifşa olmasıyla birlikte –özellikle kendini itinayla tanımladığı dindarlık konusunda– horgörü ve ayıplama nesnesi haline gelerek, komşularının yargısına, karısının kederli ferasetine maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Yargıya maruz kalmanın dehşeti hafızayı keskinleştirir; uzun zamandır ziyaret edilmeyen, sadece alışkanlık gereği genel ifadeler çerçevesinde hatırlanan maziye kaçınılmaz bakışlar gönderir. Hayat, hatıralar olmadan bile büyüme ve çürümeye bağımlı bir hatta ilerler ama kesif hafıza, insanı suçlanmayı hak eden mazisine iter. Açık yara misali yanan bir hafızayla, insanın mazisi ölü bir tarihten ibaret değildir, yaşanan zamana dönük ama o zamanın şartlarına uymayan bir hazırlıktır; nedamet getirilerek hayattan silkelenip atılmış bir hata değil, benliğin hak edilmiş bir utancın ürpertilerini, keskin tatlarını ve karıncalanmalarını titreşerek taşımaya devam eden bir parçasıdır.

Bulstrode'un mazisi, ikinci hayatına müdahil olmuştu ve hayatın hazları eski tadını kaybetmişti. Bulstrode şimdi günün her saatinde, geçmişe bakış ve yaşanan güne korku üretmeye hizmet eden kısa uykular haricinde, önceki hayatının gelip –aydınlık bir odanın penceresinde dışarıya baktığımızda karşımızda çimenler ve ağaçlar yerine hâlâ arkamızı döndüğümüz nesnelerin camdaki yansımasını görmemiz misali– kendisiyle diğer her şeyin

arasına girdiği hissine kapılıyordu. Birbirini takip eden manevi ve harici olgular tek bir görüntüde birleşiyordu; her biri teker teker üzerinde düşünebilir halde öne çıksa da, diğerleri zihindeki yerini koruyordu.

Kendini yine makbul, aklı rakamlara yattığı nispette akıcı konuşan ve ilahiyat kuramlarına düşkün genç banka katibi olarak gördü: Muhalif Calvinci kilisenin günah ve af yaklaşımlarında çarpıcı tecrübeye sahip genç ama mümtaz bir mensubu. Dua toplantılarında 'Bulstrode Birader' olarak anılışı, dini konular üzerine konuşmalar yapışı, evlerde vaazlar verişi yine yankılandı kulaklarında. Kendini yine vaizliği meslek seçmeyi ve varlığını misyonerliğe adamayı düşünür halde canlandırdı gözünde. Hayatının en mutlu zamanlarıydı bunlar; uyanmak ve gerisinin rüya olduğunu anlamak istediği dönem oydu işte. Bulstrode Birader'i sivrilmiş biri kabul eden insanların sayısı fazla değildi, ama hepsi yanındaydı ve tatmin hissini hararetli halde tutuyorlardı; gücü dar bir çevreye yayılmıştı ama bunun etkisini daha kesif hissediyordu. Rahmetin onun üzerinde yaptığı akıl erdirilemez şeylere ve Tanrı'nın onu özel bir vasıta olarak kullanmaya niyet ettiğine dair emarelere çaba sarf etmeden inanıyordu.

Ve sonra geçiş ânı gelmişti; bir hayır kurumunun ticaret mektebinde okumuş bir yetim için, cemaatin en zengin üyesi olan Mr. Dunkirk'in şık villasına davet edilmek ciddi bir terfiiydi. Kısa zamanda orayla samimiyet kurmuş, kabiliyetleriyle, şehrin gelişiminden ve Batı'yla giriştiği ticaretten büyük bir servet yapmış olan ev sahibinin gözüne girmiş, dindarlığıyla hanımının iltifatına mazhar olmuştu. Hırslarında yeni bir eğilimin başlangıcıydı bu; mümtaz dini yeteneklerini iş hayatıyla bileştirerek kendine bir yol çizecekti.

Bir zaman sonra mühim bir liderlik mertebesi de geldi: Mahrem tutulan küçük ortak öldü ve şirket başkanına, genç dostu Bulstrode'dan başka kimse –eğer kabul ederse– zata mahsus muhasebecilik görevini ifa etmeye daha uygun görünmedi. Teklif kabul edildi. Hem kapsam, hem de kârlılık bakımında olağanüstü büyük bir tür rehincilik işiydi söz konusu olan ve kısa bir aşinalık safhası, Bulstrode'un asıl büyük kârın teklif edilen her malı menşeini fazla sorgulamadan kabul etmekten geldiğini anlamasına yetecekti. Ancak şirketin Batı'da bir şubesi vardı ve hiçbir bayağılık veya pislik, herhangi bir utanç sebebi teşkil etmiyordu.

İlk isteksizlik, ilk ürkeklik anlarını hâlâ hatırlıyordu Bulstrode. Bunlar tamamen şahsa mahsustu ve bazısı dua formuna dönüşen argümanlarla doluydu. İş zaten kurulmuş ve gayet köklü olduğuna göre, pespaye bir meyhaneyi temelden kurmakla eski bir batakhaneye yatırım yapmayı kabullenmek farklı şeyler değil miydi? Asıl kâr kayıp ruhlar üzerinden yapıldığına göre, bunların insanla alışverişe başladığı yere çizgi nasıl çekilecekti? Tanrı'nın seçilmişlerini kurtarma yolu bile bu değil miydi? Genç Bulstrode o zamanlar, yaşlı Bulstrode'un şimdi yaptığı gibi şöyle diyordu kendi kendine: "Sen bilirsin Rabbim, ruhumun böyle işlere nasıl gevşek durduğunu, bunları nasıl şurada ve burada yabandan kurtarılarak açılmış bir Bahçe'de çift sürülmesi kabilinden gördüğümü sen bilirsin."

Metafor ve emsal darlığı çekilmiyordu; içinde olduğu durumun ona en nihayet yüklenen bir vazifenin gereği olduğu yönünde tuhaf manevi bir tecrübeye de sahipti: Bulstrode'un önünde bir kısmet yolu açılmıştı ve tereddütlerini kendine sakladı. Öte yandan Mr. Dunkirk, herhangi bir isteksizlik doğacağını zaten hiç düşünmemişti; söz konusu ticaret türünün ilahi

selamet planlarıyla alakası olabileceği aklından hiç geçmemişti. Bulstrode'un kendini bariz farklılık gösteren iki ayrı hayat sürer halde bulduğu gerçekti, ama dini faaliyetlerinin işiyle bağdaşmadığı argümanını reddettiği ânda, bu uyumsuzluk ortadan kalkmıştı.

Bu geçmişle zihinsel olarak bir kere daha çevrelenen Bulstrode, aynı savunmaya yine tutunuyordu. Hatta yıllar bunları sürekli dokuyarak örümcek ağı kütleleri misali karmaşık bir kalınlığa ulaştırmış, ahlaki hassasiyete dolgu malzemesi teşkil etmişti; sadece bu kadarla kalmıyordu, varılan yaş da bencilliği daha şevkli ama daha az haz verir hale koyduğundan, ruhu artık her şeyi Tanrı uğruna yaptığı, kendi menfaatlerine tamamen kayıtsız baktığı inancına daha fazla doymuştu. Ayrıca o çok uzak noktaya gençlik fakirliğiyle varabildiyse, neden misyonerlik yapmayı seçsindi ki?

Ama kendini içine kilitlediği vesileler katarı yol almaya devam ediyordu. Highbury'deki güzel villada sıkıntılar vardı. Tek kız evlat yıllar önce evden kaçmış, ebeveynlerine başkaldırmış ve tiyatroculuğu seçmişti; şimdi de önce tek erkek çocuk, ondan kısa süre sonra da Mr. Dunkirk ölmüştü. Sade bir dindar olan ve gerçek tabiatını bilmediği şu harikulade ticaretin kazancıyla biriken servetin tamamı kendisine intikal eden dul hanım, Bulstrode'a inanıyordu ve ona kadınların devam ettikleri kilisenin rahibine veya 'kendini yetiştirmiş' vaizlere beslediği türden masumane bir hayranlıkla bağlıydı. Böylece bir süre sonra aralarında izdivaç düşüncesi doğması doğaldı. Ama Mrs. Dunkirk, uzun zaman önce Tanrı katında da ebeveynleri nezdinde de kayıp kabul edilen kızına kaygı ve hasret besliyordu. Genç kadın evlenmişti, ama nerelerde olduğu bilinmiyordu.

Oğlunu da kaybeden anne, torun hayalleri kuruyordu ve kızına ulaşmaya artık çift yanlı hassasiyet beslemeye başlamıştı. Kız bulunduğu takdirde mülk konusunda bir kanal, hatta birçok torun olabileceği düşünülürse, epey geniş bir kanal açılabilirdi. Bu konuda her ne yapılacaksa, Mrs. Dunkirk tekrar evlenmeden önce yapılmalıydı. Bulstrode buna razı geldi ama verilen ilanlar ve diğer bazı arama çabaları sonrasında kadıncağız nihayet kızının bulunamayacağına kanaat getirdi; miras güvence altına alınmadan evlenmeyi kabul etti.

Kız aslında bulunmuştu ama bunu Bulstrode haricinde tek bir kişi biliyordu, ona da suskunluğunu koruması ve memleketten gitmesi için para verilmişti.

Bulstrode'un şimdi anladığımız katı çerçeve dahilinde yüzleşmek zorunda kaldığı çıplak gerçek buydu işte. Ama gerçek, onun için o zamanlar, hatta şimdi de yakıcılığını koruyan hafıza vasıtasıyla ardı ardına seyreden, her biri haklılığını ispat eder görüntüsü veren muhakemelerle gelerek gerekçelendirilen küçük fasılalara bölünmüş haldeydi. Bulstrode'un o zamana kadar tuttuğu yol –kendi düşüncesi uyarınca– olağanüstü ilahi müdahalelerle tasdik edilmişti ve büyük bir mülkten en elverişli şekilde faydalanmayı, sapkınlıktan korunmanın en makbul şekli olarak görünüyordu. Ölüm ve kadınca güven gibi başka temayüller gelip ortaya çıkmış, Bulstrode da Cromwell'in sözlerini benimsemişti: 'Bunlara boş olaylar mı diyorsun? Tanrı merhamet etsin sana!'[80] Olaylar nispeten küçüktü ama asli şart ortadaydı ve açıkça ifade etmek gerekiyorsa, onun maksatları lehineydi. Başkalarına vermesi icap eden şeyleri, Tanrı'nın ona

[80] Oliver Cromwell'in (1599-1658) Edinburgh Kalesi guvernörüne yazdığı 12 Eylül 1650 tarihli mektuptan. (G.M. notu)

dönük niyetleri itibarıyla sorgulayarak hesabı denkleştirmek kolaydı. Tanrı'ya hizmet yoluna çıkmışken, servetinin hatırı sayılır bölümünün en hafif meşrep meşgalelerle anılan, fevkalade ilahi takdirlerin güzergahı dışında kalmış görüntüsü arz eden genç bir kadınla kocasına gitmesini ve memleket dışındaki bazı önemsiz şeylere saçılmasını kabul etmek mümkün müydü? Bulstrode ilkin kendi kendine, '*Kız hiçbir zaman bulunmamalı,*' dememişti asla, ama zamanı geldiğinde onun varlığını gizli tutmayı seçmiş ve sonrasında anneyi, o zavallı genç kadının bütün bedbahtlıkları çoktan geride bırakmış olabileceği ihtimaliyle teselli etmişti.

Bulstrode'un yaptığı şeyin günahkarca olduğunu hissettiği zamanlar oluyordu, ama nasıl dönebilirdi ki artık bundan? Zihinsel tatbikatlara başvuruyor, kefarete sarılıyor ve vasıta olma yolunda ilerlemeye devam ediyordu. Ve beş yıl sonra Ölüm tekrar gelip karısını alarak bu yolu daha da genişletti. Sermayesini yavaş yavaş geri çekti, ama işe son vermeyi gerektirecek seviyede kısıntıya gitmedi, kurulu düzen de nihayet kendiliğinden çökene kadar on üç yıl boyunca yürüdü. O arada Nicholas Bulstrode, yüz bin poundunu sağduyuyla yönetmiş, ciddi öneme sahip bir taşra bankeri, bir Kilise insanı, bir hayırsever olmuştu; ayrıca bazı ticari faaliyetlerin gizli ortağıydı ve kabiliyetleri onu bu alanda –Mr. Vincy'nin ipeklerini çürüten boya örneğinde olduğu gibi– hammadde tasarrufuna yöneltiyordu. Şimdi, saygınlığı otuz yıla yakın süre örselenmeden kaldıktan ve olup bitenler uzun zaman şuurunda uyuşturulmuş halde bekledikten sonra, mazi birden canlanmış, yeni bir hissin zayıf herhangi bir şahsiyeti taşıyabileceğinden öte kuvvetle yüklenerek korkunç şekilde istila etmesi misali, onu derinlere çekmişti.

Ayrıca Raffles'la yaptığı görüşmede çok önemli, hasretleriy-

le korkularının yaptığı mücadeleye gayet faal şekilde dahil olacak bir şey öğrenmişti. İşte manevi ve hatta maddi kurtuluşa uzanan çıkış o noktada yatıyor olabilirdi.

Manevi kurtuluş, onun için hakiki bir ihtiyaçtı. Dünyayı dolandırma namına inançlara ve hislere bilinçli şekilde etki eden yontulmadık ikiyüzlüler mevcuttur, ama Bulstrode onlardan biri değildi. O sadece ihtirasları inançlarından daha kuvvetli olan bir adamdı ve ihtirasların inançlarla tatminkar bir anlaşmayla uyarlanabileceği düşüncesini zaman içinde benimsemişti. Eğer bu ikiyüzlülük kabul edilecekse, ırkımızın istikbalde veya dünyanın sonu için belirlenmiş en yakın tarihte mükemmeliyete erişeceğine inansak da inanmasak da; veya dünyayı, bizzat dahil olacağımız kurtarılmış kalıntılara tahsis edilecek çürümeye yüz tutmuş bir mikrop yuvası olarak görsek de görmesek de; veya insanoğlunun dayanışmasına hararetli bir inanç beslesek bile, hangi inanca dahil olursak olalım, bu ikiyüzlülüğün arada sırada hepimizde kendini gösterdiğini unutmamalıyız.

Hayatı boyunca dinin amaçlarına hizmet etmekte karar kılmış, bu da ona dualarında daima başvurduğu bir güç sağlamıştı. Parayı ve mevkii kim ondan daha iyi kullanabilirdi? Tanrı yolunda fedakarlık ve coşkuda kim onu geride bırakabilirdi? Ve Mr. Bulstrode'un Tanrı anlayışı, kendi davranış dürüstlüğünden ayırt edilebilir yerdeydi: Sadece vasıta olarak kullanılabilecek Tanrı düşmanlarını ayrı tutmayı ve bunları paradan, paranın sağlayacağı nüfuzdan mümkün olduğunca uzak tutmayı zorunlu kılıyordu. Ayrıca şu dünyanın prensinin gücünü en fiili düzenekler vasıtasıyla gösterdiği ticarette yapılacak kârlı yatırımlar da, Tanrı'nın sadık bir hizmetkarının ellerinde doğru kullanılarak takdis edilecekti.

Üzeri örtülü tutulan bu keskin muhakeme, esasen evanjelik Protestan bakış açısından, dar mevzularda geniş ifadeler kullanılmasının İngilizlere garip gelmesi kadar bile aykırı değildir. Bir dosta dolaysız dostça tavır gösterme yönündeki derinlerde yerleşik alışkanlık tarafından kontrol edilmediği takdirde, ahlakımızı yiyip tüketme kapasitesine ulaşmayacak hiçbir genel düşünce yoktur.

Ama bir şeylere kendi tamahından fazla inanan bir adam, kaçınılmaz olarak vicdana, şu veya bu nispette tatmin edeceği standarda sahip çıkmalıdır. Bulstrode'un standardı, Tanrı'nın amaçları doğrultusunda hizmette bulunabilmekten ibaretti: *'Günahkarım ve hiçten ibaretim, kullanılma yoluyla takdis edilecek bir vasıtayım, kullan beni!'* yakarışı, önemli ve üstün bir şey olma yönündeki sonsuz ihtiyacının kalıbı haline gelmişti. Ve şimdi de bu kalıbın kırılıp bir kenara atılması tehlikesinin belirdiği ân gelip çatmıştı.

Sırf onu ilahi zafer doğrultusunda daha kuvvetli bir araç haline getireceği için uzlaştığı fiiliyat, arsızın tekinin bahanesi haline gelirse ve o zaferin ışığını karartırsa ne olacaktı? Takdir-i İlahi'nin hükmü o istikamette olursa, meşru kabul edilmeyecek tekliflerle gelmiş biri gibi tapınaktan sürülüp gönderilirdi.

Uzun zaman nedamet inlemeleri koyuvermişti. Ama o gün nedamet ağızda daha keskin tat bırakacak şekilde geliyor ve tehditkar bir ilahi takdir, onu soyut bir alışverişten ibaret olmayan bir teselli yolu aramaya zorluyordu. Kutsal kürsü ona bakışını değiştirmişti; secdeye varmak artık yeterli olmayacaktı ve tazmin konusunu bizzat ele alması gerekiyordu. Ve Bulstrode, Tanrı'sı nezdinde mümkün olabilecek tek tazmin çabasına girişmek üzereydi: Hassas bünyesini büyük bir korku zapt etmiş, utancın kavuruculuğu onu yeni bir manevi ihtiyaçla

karşı karşıya getirmişti. Dirilip gelen tehditkar mazi, insafına gece ve gündüz hitap ettikçe huzura ve güvene nasıl kavuşacağını, neyi feda ederek cezadan kurtulabileceğini düşünüyordu. O dehşet anlarında, bir şeyleri kendiliğinden doğru yaptığı takdirde Tanrı'nın onu hatalarının neticelerinden sakınacağı inancına sarılıyordu. Din, ancak bu kavramı dolduran hisler değiştiğinde değişime uğrayabilen bir şeydir ve şahsi korkularla belirlenmiş bir din, uygarlıktan uzağa düşecektir.

Raffles'ın Brassing arabasına binip gidişini bizzat takip etmek Bulstrode'a geçici bir rahatlama vermiş, anlık dehşetin baskısını kaldırmış ama manevi korunmaya mazhar olma ihtiyacına son vermemişti. Sonunda zor bir karara vararak, Will Ladislaw'a o akşam saat dokuzda şahsi bir görüşme yapmak üzere Fundalığa gelmesini rica eden bir mektup yazdı.

Bu rica Will'i şaşırtmamıştı, davetin *Pioneer*'e dair bazı konularla ilgili olduğunu düşünmüştü. Ancak Mr. Bulstrode'un özel odasına alındığında, bankerin yüzündeki acınacak derecede perişan ifade onu irkilterek neredeyse, "Hasta mısınız?" diye sormaya sevk edecekti. Neyse ki böyle bir kabalık yapmadı, Mrs. Bulstrode'un sağlığını ve kendisi için aldığı resmi beğenip beğenmediğini sormakla yetindi.

"Teşekkür ederiz; ziyadesiyle tatmin oldu kendisi ama bu akşam kızlarıyla birlikte dışarıda. Sizden gelmenizi rica ettim, Mr. Ladislaw, çünkü çok özel, hatta kutsallık derecesinde mahrem bir konuyu görüşmek istiyordum. Geçmişimizde, sizin yaşamınızla benimkini ilişkilendiren çok önemli bağların var olduğu hiçbir şekilde aklınızdan geçmemiştir herhalde."

Will, elektrik şokuna benzer bir şey hissetti. Zaten hâlâ keskin hassasiyet halindeydi ve mazideki bağlarla ilgili başka bir

kışkırtmaya hazır değildi: İçine iyi şeyler doğmuyordu. O ânki durum, bir rüyanın, şu ağzı kalabalık yabancı tarafından başlatılmış, hastalıklı tavırla sunulmuş ve akıcı resmiyetteki tonu ilkiyle zıtlık gösterse bile, o ânda kulağına aynı raddede nahoş gelen itibar gösterisiyle devam ettirilmiş dalgalanmaları gibi geliyordu ona.

Yüzünün rengi bariz şekilde değişirken, "Hayır, gerçekten de geçmedi," diye cevap verdi.

"Karşınızdaki kişi, derin sıkıntılardan mustarip bir adamdır, Mr. Ladislaw. Ama vicdanın öncelikleri ve 'Tanrı'nın insanlar gibi görmediği'[81] tembihinin bilincinde olmam itibariyle, kendime görev saydığım bir açıklamada bulunmak üzere sizi buraya çağırmakta tereddüt göstermedim. Demek istediğim, insanların yaptığı kanunlar karşısında benden herhangi talebiniz olamaz."

Will şimdi merakın ötesinde bir rahatsızlığa kapılmıştı. Mr. Bulstrode bir süre sessiz kaldı, elini başına destek edip yere baktı, ama sonra sorgulayıcı bakışlarını Will'e sabitleyerek, "Annenizin adının Sarah Dunkirk olduğu ve sahneye çıkmak için ailesinden kaçtığı söylendi bana," dedi. "Ayrıca babanız da kendisini eritip tüketen bir hastalıktan mustaripmiş. Bu ifadeleri teyit edip edemeyeceğinizi sorabilir miyim?"

Soruların geliş düzeninin, bankerin ilk verdiği ipuçlarıyla bağlantılı olduğunu düşünerek sarsılan Will, "Evet, hepsi doğrudur," diye cevap verdi.

Ama Mr. Bulstrode o gece kendi hislerinin düzenini takip edecekti; tazmin fırsatını yakaladığından kuşkusu yoktu ve cezayı şiddetle reddetse de, bir pişmanlık beyanına doğru karşı

[81] 'Çünkü Rab insanın gördüğü gibi görmez; insan dış görünüşe, Rab ise yüreğe bakar.' Eski Ahit, Samuel 1, 16:7 (D.C. notu)

koyulamaz şekilde çekildiğini hissediyordu. "Annenizin ailesiyle ilgili olarak bildiğiniz şeyler var mı?" diye devam etti.

"Hayır, onlardan söz etmekten hiç hoşlanmazdı," dedi Will öfkeli kabul edilebilecek bir tonla. "Çok sevecen ve onurlu bir kadındı."

"Bunun aksi bir şey söylemek değil niyetim. Annesinden size hiç bahsetmedi mi?"

"Annesinin de evden ayrılış sebebini bilmediğini söylemişti. Acıyan bir sesle 'zavallı annem' demişti."

"O anne benim eşim oldu," dedi Bulstrode ve bir ân durakladıktan sonra devam etti: "Bende mahfuz bir hakkınız var, Mr. Ladislaw; ancak bu az önce de dediğim gibi kanuni değil, vicdanen tanınmış bir hak. O evlilikle birlikte zengin oldum ki bu, büyükanneniz kızını bulmuş olsa muhtemelen gerçekleşmeyecek, en azından aynı boyuta ulaşmayacak bir neticeydi. Anladığım kadarıyla bu evlat artık yaşamıyor."

Şüphe ve antipatinin içinden kuvvetle yükseldiğini hisseden Will, "Yaşamıyor," dedi ve ne yaptığının farkında olmadan şapkasını alıp ayağa kalktı. İçinden, ifşa edilen bağlantıyı reddetmek geliyordu.

"Lütfen oturun, Mr. Ladislaw," dedi Bulstrode telaşla. "Bu ani keşifle şüphesiz ki irkildiniz. Böyle içsel bir sarsıntıya maruz kalsanız da, sabrınıza müracaat etmem gerekiyor."

Tekrar yerine oturan Will, yaşlı bir adamın kendini gönüllü olarak böyle alçaltmasına biraz küçümsemeyle yaklaştı, ama aynı zamanda ona acıdı da.

"Annenizin yaşadığı yoksunluğu tazmin etmek istiyorum, Mr. Ladislaw. Servet sahibi olmadığınızı biliyorum ve büyükanneniz annenizin yaşadığını bilse, onu bulsa, muhtemelen

zaten sizin olacak servetten uygun bir miktarı tarafınıza teslim etme arzusundayım."

Mr. Bulstrode sustu. Kendisini dinleyen kişinin kavrayışı nezdinde çarpıcı bir vicdanlılık sunduğunu, Tanrı nezdindeyse önemli bir nedamet fiiline giriştiğini hissediyordu. Will Ladislaw'ın zihin durumundan, Raffles'dan aldığı ipuçlarının onda nasıl yakıcı bir etki yarattığından, o zihnin, doğal çabukluğuyla gerisin geri karanlığa itmekten memnuniyet duyacağı keşiflerle nasıl yapılanmakta olduğundan kesinlikle bihaberdi.

Will uzunca bir süre cevap vermedi, nihayet son sözleriyle birlikte gözlerini yere çeviren Mr. Bulstrode'un şimdi kendisine yönelttiği soran bakışları metanetle karşılayarak, "Sanırım annemin varlığından haberdardınız ve nerede bulunabileceğini biliyordunuz," dedi.

Bulstrode olduğu yere büzüldü; yüzünde ve ellerinde gözle görülür titremeler vardı. Kendini, niyetlendiği teklifin o şekilde karşılanmasına veya peşinen gerekli kabul ettiğinin ötesinde ifşaatta bulunmaya kesinlikle hazırlamamıştı. Ama yalan söylemeye cesaret edemedi ve az önce nispeten sağlam adımlarla yürüdüğü zeminden artık emin olmadığı hissine kapıldı.

"Tahmininizin doğru olduğunu inkâr etmeyeceğim," dedi tereddütlü bir tonla. "Ve benim vasıtamla zarara uğradığınız için, bunu yine ben telafi etmek istiyorum. Az önce de söylediğim gibi, her tür kanuni zorunluluktan uzak –ama sıradan insani taleplerden çok daha ulvi dayanaklara sahip– tasarılarıma dahil olduğunuza inanıyorum. Kendi kaynaklarımdan ve aile refahımdan kısarak, yaşadığım sürece size yılda beş yüz pound vermeye ve ölümümle birlikte buna münasip oranda bir sermaye bırakmaya hazırım, hatta övgüye değer bir projeniz

için, mutlaka gerekiyorsa, bunun da fazlasını yapabilirim." Mr. Bulstrode, Ladislaw'a güçlü bir biçimde etki edeceği ve başka hisleri minnettar bir kabulün içinde eriteceği umuduyla teferruata girmişti.

Ama dudaklarını büzen ve parmaklarını ceketinin yan ceplerine takan Will, alabildiğine inatçı bir görüntü sergiliyordu. Söylenenlerden azıcık bile etkilenmemişti ve "Teklifinize cevap vermeden önce bir veya iki soruya cevap vermenizi rica etmem lazım, Mr. Bulstrode," dedi. "Sözünü ettiğiniz servetin yapılmaya başlanmasını sağlayan işe dahil miydiniz?"

Mr. Bulstrode'un aklından ilk geçen şey, '*Raffles ona söylemiş*,' oldu. Bu sorunun sorulmasına sebep olacak kadar ileri gitmişken, cevap vermeyi nasıl reddedebilirdi? "Evet," oldu cevabı.

"Ve bu iş namusluca olmaktan tamamen uzak mıydı, değil miydi? Veya şöyle sormak daha doğru olacak: İşin tabiatı, buna dahil olanların toplum içinde hırsızlar ve mücrimler olarak görülmesini gerektirecek türden miydi?"

Will'in sesinde keskin bir acılık vardı: Soruyu olabildiğince çıplak haliyle yöneltmek istemişti.

Bulstrode, zaptolunmaz bir öfkeyle kızardı. Bir zillet sahnesine hazırlıklıydı ama baskın gururu ve üstünlük alışkanlığı, yardımda bulunmaya karar verdiği bu gencin takındığı yargıç havası karşısında hissettiği nedamete ve hatta korkuya üstün gelmişti.

Sesini yükseltmeden ama seri bir meydan okumayla, "Söz konusu iş ben dahil olmadan önce kurulmuştu, beyefendi; ancak bu tür bir sorgulama size düşmez," diye cevap verdi.

"Evet, düşer" dedi Will, elinde şapkasıyla tekrar ayağa kal-

karken. "Sizinle herhangi şekilde ilgim olup olmadığı ve paranızı kabul edip etmeyeceğim kararına varmam gerektiğine göre, bu tür soruları sormak fazlasıyla hakkım. Lekesiz şerefim benim için önemlidir. Asıl mühim olan, doğumumda ve ilişkilerimde leke olmamasıdır. Ve şimdi, hayatımda hiçbir şekilde temizleyemeyeceğim bir leke olduğunu öğreniyorum. Annem bunu hissetmiş ve kendinden elden geldiğince uzak tutmaya çalışmıştı ki, ben de öyle yapacağım. Haksız kazançla elde edilmiş paranız sizde kalacak. Kendime ait servetim olsa, bunu anlattıklarınızın asılsız olduğunu ispat edecek herhangi bir kişiye seve seve teslim ederdim. Size sadece o parayı şimdiye kadar, ben reddedecek hale gelene kadar saklamış olmanızdan ötürü teşekkür edebilirim. Yatağıma bir centilmen olduğum şuuruyla uzanmam lazım. İyi geceler, efendim."

Bulstrode bir şeyler söyleyecekti ama Will kararlı bir çabuklukla odayı terk etti, bunu izleyen saniyede de kapı arkasından kapandı. Verasetle intikal eden o lekeye karşı hissettiği hararetli isyana, Bulstrode'a fazlaca sert çıkmış olabileceğini, aradan geçen zaman gereksiz kılsa bile telafi çabaları gösteren altmış yaşında bir adama aşırı kibirli bir acımasızlıkla yaklaşmış olabileceğini düşünmesini engelleyecek kadar kapılmıştı.

Bu konuşmayı dinleyen üçüncü bir kişi, Will'in verdiği tepkinin taşkınlığını veya sözlerinin keskinliğini tam olarak anlayamazdı. Haysiyetiyle ilintili her şeyin Dorothea ile ilişkisine veya Mr. Casaubon'un kendisine reva gördüğü muameleye anında atıfta bulunduğunu, o zamanlar kimse bilmiyordu. Ve Bulstrode'un teklifini reddederken verdiği tepkinin telaşı da, bunu kabul ettiğini Dorothea'ya anlatmasının asla mümkün olmamasından kaynaklanıyordu.

Bulstrode'a gelince... Will gidince şiddetli bir tepkinin sıkın-

tılarına gömüldü ve bir kadın gibi ağladı. Raffles'ın seviyesinin üzerinde bir adamın aleni aşağılamasına ilk kez maruz kalıyor ve bu aşağılama, bünyesinde yılan zehri gibi hızla yayılırken geriye herhangi bir teselli hissi bırakmıyordu. Ama ağlamanın verdiği rahatlamanın kontrol edilmesi lazımdı. Karısıyla kızları biraz sonra doğulu bir misyonerin yaptığı konuşmadan eve döndü ve kızlar hemen babalarının öyle bir şeyi kaçırmasından duydukları üzüntüyü dile getirip ilginç buldukları bazı bölümleri aktarmaya girişti.

Bütün diğer saklı düşünceler arasında en fazla huzur ilham edense, muhtemelen Will Ladislaw'ın o akşam yaşananları gazetede yazmaya niyetlenmeyeceğini bilmekti.

62

Macaristan kralının kızına âşık olmuş
Aşağı seviyeden bir taşra beyiydi.
—Eski aşk şarkısı

Will Ladislaw'ın zihni şimdi tamamen Dorothea'yı bir kez daha görüp doğruca Middlemarch'tan ayrılmaya sabitlenmişti. Bulstrode'la yaşadığı çalkantılı sahnenin sabahında ona kısa bir mektup yazarak çeşitli sebeplerden ötürü yörede niyetlendiğinden uzun süre kalması gerektiğini açıkladı, hemen yola çıkması gerektiğini, ama bunu bir görüşme fırsatı daha verilmeden yapamayacağı için mümkün olan en yakın zamanda Lowick'e bir kere daha uğramasına izin verilmesini rica ettiğini belirtti. Gazetede mektubu Lowick Malikanesi'ne götürmesi için bir ulağa teslim etti ve cevap beklemeye koyuldu.

Ladislaw aslında Dorothea'ya önceki görüşmedekine ilaveten bir son söz söyleme talebinin münasebetsizce gelebileceğini biliyor, bunun sıkıntısını hissediyordu. O veda Sir James Chettam'ın ve hatta kahyanın önünde yapılmış, nihai olduğu açık şekilde beyan edilmişti. Öyle bir şey yapması beklenmemesine rağmen orada tekrar arz-ı endam etmek insanın onurunu zorlayan bir şeydi; ilk veda dokunaklı özellik taşıyor olabilirdi, ama ikincisi için geri dönmek, bir komedinin açılışını ifade eder, hatta Will'in oralarda oyalanma sebepleri üzerine keskin alaylar yapılmasına sebep olabilirdi. Ama her şeye rağmen Dorothea'yı görmek için en dolaysız yollara müracaat etmek,

görüşmeye tesadüfen olmuş havası vermeye nispeten hislerini daha fazla tatmin ediyordu, çünkü bunu samimiyetle istediğinin Dorothea tarafından anlaşılması şarttı. İlk ayrılışlarında Will, aralarındaki ilişkiye yeni bir çehre kazandıran ve sandığından daha mutlak ayrılığa sebep olacak gerçeklerden bihaberdi. Dorothea'nın şahsi servetinden habersizdi ve öyle şeyleri düşünmeye alışkın olmadığından, Mr. Casaubon'un onun kendisiyle evlenmemesi konusunda aldığı tedbiri olup bitmiş bir şey kabul ederken, onun aksi halde hayatını beş parasız sürdürmeye rıza göstermek zorunda kalacağını sanıyordu. Kendisi uğruna o kadar büyük bir tezat yaşamayı kabul etse bile, kalbinin en gizli köşesinde dahi arzulayabileceği şey değildi bu. Ve bir de annesinin ailesi konusunda henüz yapılan, Dorothea'nın çevresinde duyulduğu takdirde seviyesinin onun altında olduğu yönündeki küçümsemeleri körükleyecek olan şu dağlayıcı ifşaat vardı. Yıllar sonra şahsiyetinin kıymeti onun servetine eşitlenmiş halde geri gelebileceği umudu, bir rüyanın rüyalara has ertelemelerinden öte vasfa sahip değildi artık. Başlı başına bu değişiklik bile, Dorothea'nın kendisini bir sefer daha kabul etmesini istemeyi haklı gösterebilirdi.

Ama Will'in notu o sabah evde olmadığından Dorothea'ya ulaşmadı. Amcasından gelen, bir hafta içinde dönmeye niyetli olduğunu bildiren mektubu alınca önce haberi iletmek için Freshitt'e gitmiş, sonra 'biraz zihinsel meşguliyet bir dula iyi gelir' düşüncesiyle kendisine emanet edilen bazı işlerle ilgili düzenlemeleri yapmak için Grange'a doğru yoluna devam etmişti.

Will Ladislaw o sabah Freshitt'de yapılan konuşmaların bir kısmını duysa, belli insanların çevrede oyalanmasına istihzayla yaklaşmaya hazır olduğuna dair varsayımlarının hepsinin

gerçek olduğunu hissederdi. Sir James, her ne kadar Dorothea açısından çok rahatlamış olsa da, Ladislaw'ın neler yaptığını öğrenme konusunda tetikteydi ve Mr. Standish'in şahsında konuyla ilgili olarak sadece kendisine bilgi verecek ehil bir muhbir bulmuştu. Ladislaw, hemen gideceğini açıkça söylemesinin üzerinden iki ay geçerken hâlâ Middlemarch'taydı ve Sir James'in kuşkularını keskinleştiren, en azından zayıf karakterli, dengesiz ve aile bağlarıyla veya belli başlı meslekle perçinlenmemiş durumunu gayet tabii tavırla sürdürecek kadar pervasızlık göstermeye müsait olan 'şu gence' hissettiği hoşnutsuzluğu haklı çıkarır bir konumdaydı. Ancak yakın zamanda Standish'den Will konusundaki kanaatlerini haklı çıkarırken, Dorothea konusundaki bütün tehlikelerin hükmünü ortadan kaldırabilecek bir şey işitmişti.

Olağandışı şartlar bizi bizden tamamıyla farklı olmaya sevk edebilir; en azametli duruşa sahip kişiyi bile hapşırmaya sevk edecek şartlar vardır ve hislerimiz de aynı yersizliklerle etkilenmeye eğilimlidir. Her daim makbul biri olan Sir James, o sabah ikisi için de utanç oluşturabileceği için açmaktan uzak durduğu bir meseleyi Dorothea'yla görüşmekte kendisine has olmaktan çok uzak bir asabi heyecana kapılmış haldeydi. Vasıta olarak Celia'yı kullanamazdı, çünkü öyle bir dedikodunun onun zihninde dolanmaması gerektiği kanaatine varmıştı ve Dorothea tesadüfen çıkıp gelmeden önce bu konuyu her zamanki utangaçlığıyla ve ağırkanlı diliyle nasıl açacağını hayal etmeye çalışıyordu. Böylece Dorothea'nın beklenmeyen ziyareti münasebetsizce bir şey söyleme konusundaki umutsuzluğunu en üst seviyeye taşımıştı, ama bir yandan da çaresizliği ona kaynak sağlayacaktı: Kurşunkalemle bir not karalayıp seyisi eğersiz bir at üstünde, söz konusu dedikoduyu çoktan duymuş

olan ve ne zaman gerekiyorsa tekrarlama konusunda herhangi sıkıntı hissetmeyeceğini bildiği Mrs. Cadwallader'e gönderdi.

Dorothea, görüşmeyi arzu ettiği Mr. Garth'ın bir saat içinde orada olacağı bahanesiyle oyalandı ve Sir James'in beklediği kişi geldiğinde hâlâ kapının önünde Caleb'le konuşuyordu.

Rektör'ün hanımı yanına gelirken, "Yeter, anladım!" dedi Sir James'e Mrs. Cadwallader. "Masumiyetinizi korumak istediğiniz anlaşılıyor. Ben de alnıma kara çalınsa bile anlaşılmayacak bir zenciyim nasılsa."

Mrs. Cadwallader'in gereğinden öte tahminlerde bulunmasından haz etmeyerek, "Öyle bir kastım asla olmadı," diye cevap verdi baronet. "Düşündüm ki, Dorothea'nın onu tekrar kabul etmemesi için geçerli sebepler olduğunu bilmesi lazım ve bunu kendisine ben söyleyemem. Siz meseleyi hafifletebilirsiniz."

Öyle de oldu. Dorothea, Caleb'le olan konuşmasını tamamlayıp onlara yöneldiğinde, anlaşıldığı kadarıyla Mrs. Cadwallader de kolay rastlanmayacak bir talih eseri Celia'la bebekle ilgili anaç bir sohbet yapmak üzere parkı geçerek gelmişti. Demek Mr. Brooke yakın zamanda dönüyordu, öyle mi? Çok iyiydi bu! Ateşli Parlamento hastalığından ve önderlik heveslerinden kurtulmuş olarak gelmesi bekleniyordu elbette. Ve bu *Pioneer* bakımından da gayet vakitli olacaktı; birileri gazetenin yakın zamanda karaya vurmuş yunusa döneceği ve nasıl hayatta kalacağını bilmediği için bir renkten diğerine döneceği kehanetinde bulunmuştu, çünkü denilene göre Mr. Brooke'un himayesine aldığı Ladislaw adındaki şu parlak genç ya oralardan gitmişti veya gitmek üzereydi. Sir James bunu işitmiş miydi?

Üçü birlikte çakıllı yolda yavaş adımlarla yürüyordu ve Sir James, bir çalıya kamçısıyla vurmak için yana dönerken öyle bir şeylerin kulağına geldiğini söyledi.

"Hepsi asılsız!" dedi Mrs. Cadwallader. "Görülen o ki ne gitmiş ne de gitmeye niyeti var; *Pioneer* rengini olduğu haliyle koruyor ve Mr. Orlando Ladislaw[82] da şu sizin Mr. Lydgate'in –dediklerine göre alabildiğine güzel olan– hanımıyla kuş gibi şakımaya devam ederek hüzünlü bir 'koyu mavi'[83] skandala imzasını atıyor. Eve adımını atan herkes bu genç beyi ya halıya uzanmış halde ya da piyanonun başında şakırken buluyormuş. Ama bu uyduruk kasabaların ahalisi zaten güvenilmezliğiyle ünlüdür."

Dorothea öfkeli bir enerjiyle, "Söze şu haberin asılsız olduğunu söyleyerek başladınız, Mrs. Cadwallader," dedi. "Ve inanıyorum ki bu dediğiniz de asılsız. En azından hatalı bir tasvir olduğundan eminim. Mr. Ladislaw hakkındaki herhangi bir kötü söze kulak vermeyeceğim; kendisi zaten yeterince haksızlığa uğradı."

Dorothea, gerçekten duygulandığında birilerinin hisleri konusunda ne düşüneceğine pek az aldırış eden bir insandı ve o ânda bunu düşünebilse bile yanlış anlaşılma korkusu Will hakkında edilen haksız sözler karşısında suskun kalmasını sağlayamazdı. Yüzü kızardı, alt dudağı titremeye başladı.

Ona bakan Sir James, izlediği stratejiden pişmanlık duyuyordu artık ama her ihtimale hazır olan Mrs. Cadwallader avuçlarını yukarıya kaldırarak, "Tanrı şahidimdir, hayatım!"

---

[82] Orlando, Shakespeare'in *Size Nasıl Geliyorsa/Nasıl Hoşunuza Giderse* oyununda Rosalind'in sürgüne gönderilen âşığı. Aynı gönderme kitabın 31. bölümünde de yapılır.—*çn*

[83] Liberallerin rengi. (D.C. notu)

dedi. "İnsanlar hakkında anlatılan bütün kötü hikâyelerin asılsız çıkmasıdır arzum elbette. Ama şu genç Lydgate'in Middlemarchlı kızlardan biriyle evlenmediğine sahiden üzülüyorum. Düzgün birilerinin oğlu olduğuna göre, damarlarında düzgün kan dolaşan birini bulabilirdi kendine. Bu hanım çok genç değil de onun mesleğinin gereklerine tahammül edebilecek yaşta biri olsa daha iyi olurdu. Mesela ahbaplarının onunla ne yapacağını bilemediği Clara Harfager var, iyi de bir çeyize sahip. Öyle bir şey olsa, onu da aramıza katabilirdik. Her neyse! Başkaları namına bilgelik göstermenin faydası yok. Celia nerede? Lütfen içeriye girelim artık."

"Ben derhal Tipton'a doğru yoluma devam ediyorum," dedi Dorothea, mağrur bir tavırla. "Hoşça kalın."

Sir James ona arabasına kadar refakat ederken hiçbir şey söyleyemedi. Kendisine peşinen bir aşağılamaya mal olan entrikasının sonuçlarından ciddi şekilde tedirgindi.

Dorothea, böğürtlen vermiş çitler ve biçilmiş mısır tarlaları boyunca yol alırken ne bir şey görüyor, ne de bir şey duyuyordu. Gözyaşlarının yanaklarından süzüldüğünün bile farkında değildi. Öyle görünüyordu ki, dünya giderek çirkinleşiyor, nefret dolu bir hal alıyordu ve onun insanlara güven besleyen yanına orada yer yoktu. Sadece içinden yükselerek, '*Doğru değil, doğru değil!*' diyen sese kulak veriyordu, ama o arada aklına düşen başka bir hatıra kendini belirsiz bir tedirginliğe tutunmuş halde dayatıyordu: Will Ladislaw'ın piyanoya eşlik eden sesini duyduğu ve onu Mrs. Lydgate'le şarkı söylerken bulduğu gün.

Kendini Will'e öfkelenmekle onu müdafaa etme arasında garip bir gidiş geliş halinde bulan zavallı Dorothea, '*Tasvip et-*

meyeceğim bir şeyi asla yapmayacağını söylemişti bana. O durumu tasvip etmediğimi ona söylemiş olmayı çok isterdim,' diyordu kendi kendine. *'Herkes kara çalarak beni ondan soğutmak istiyor ama kusurlu değilse, her ne pahasına olursa olsun umursamam onları. Her zaman onun iyi biri olduğuna inandım.'*

Arabanın Grange'daki kemerli girişin altından geçtiğini fark ettiğinde son düşünceleri bunlardı ve mendilini telaşla yüzüne bastırıp orada yapması gereken işleri düşünmeye koyuldu. Arabacı atlardan birinin nalında sıkıntı olduğunu söyleyerek yarım saat müsaade istedi ve böylece biraz dinlenebileceğini hisseden Dorothea, eldivenleriyle bonesini çıkartarak giriş holündeki heykele yaslanıp hizmetçiye, "Biraz kalmam lazım, Mrs. Kell," dedi. "Kepenkleri açarsanız kütüphaneye gidip amcamın mektubundan bazı notlar alacağım."

O yürümeye başlayınca Mrs. Kell peşine düşerek, "Kepenkler açık, madam," dedi. "Mr. Ladislaw orada bir şey arıyor."

(Will oradaki eşyalarını toparlarken eskizlerinin olduğu dosyayı unuttuğunun farkına varmış ve geride bırakmak istemediği için almaya gelmişti.)

Dorothea'nın kalbi darbe almış gibi alabora oldu, ama buna dair gözle görülebilir bir emare göstermedi; aslına bakılırsa, Will'in o ânda orada olması kaybedilmiş kıymetli bir şeyin tekrar bulunması kabilinden tatminkar gelmişti ona. Kütüphanenin kapısına geldiklerinde Mrs. Kell'e, "Siz önden girin ve burada olduğumu bildirin," dedi.

Will dosyasını bulmuş, odanın karşı köşesindeki masanın üstüne koyup açmış ve tabiatları Dorothea'ya fazlasıyla esrarengiz gelen bazı unutulmaz resimleri gözden geçirmenin haz-

zına dalmıştı. Mrs. Kell yanına yaklaşıp, "Mrs. Casaubon içeri geliyorlar, Sir," dediği sırada, Middlemarch'ta Dorothea'dan gelen bir mektup bulabileceği düşüncesiyle gülümseyerek resimleri düzenliyordu.

Will hızla döndü ve aynı ânda Dorothea içeriye girdi. Mrs. Kell kapıyı arkasından kapatırken gözleri buluşmuştu: İkisi de birbirine bakıyordu ve ikisi de kelimeleri bastıracak bir şeyin taşmakta olduğunun bilincindeydi. Onları öyle sessiz halde tutan, şaşkınlık veya akıl karışıklığı değildi, çünkü ayrılığın yakın olduğunu ve hüzünlü bir ayrılıkta utangaçlığın yeri olmadığını hissediyorlardı.

Dorothea içgüdüsel bir şekilde amcasının yazı masasının gerisinde duran sandalyeye yürüdü ve Will de birkaç adım atıp onun tam karşısında durdu.

Ellerini kucağında kavuşturup, "Lütfen oturun," dedi Dorothea. "Burada olmanıza çok sevindim."

Will, onun yüzünün tıpkı Roma'da ilk kez el sıkıştıkları zamanki gibi olduğunu düşündü, çünkü dul başlığı yine yoktu ve yine az önce gözyaşı döktüğünü görebiliyordu. Ama heyecanındaki öfke karışımı onu görünce yok olmuştu; yüz yüzeyken daima karşılıklı anlayıştan gelen güven ve özgürlüğü hissedebildiklerine göre, başka insanların ettiği laflar öyle bir etkiyi aniden nasıl engelleyebilirdi ki? Bırakın bünyemizi kavrayıp havayı bizim için neşeyle dolduran müzik bir kere daha çalsın; yokluğunda hata bulduğunu işitmek neyi değiştirir?

Will onun karşısına yerleşirken, "Bugün Lowick Malikanesi'ne sizi görmeme izin vermenizi rica eden bir mektup gönderdim," dedi. "Derhal ayrılacağım yöreden, ama sizinle tekrar konuşmadan gidemezdim."

Dorothea sesi biraz titreyerek, "Haftalar önce Lowick'e geldiğinizde ayrıldığımızı düşünmüştüm," diye cevap verdi. "Gideceğinizi söylüyordunuz."

"Evet, ama o sıra şu ânda bildiğim ve geleceğe dair hislerimi değiştiren bazı şeylerden habersizdim. Önceki görüşmemizde günün birinde geri dönebileceğimi hayal ediyordum. Şimdiyse bunu yapamayacağım kanaatindeyim." Will sustu.

"Sebeplerini öğrenmemi mi arzu ettiniz?" diye sordu Dorothea, çekingen bir tavırla.

"Evet." Will, başını sertçe geri attı ve tedirgin bir ifadeyle bakışlarını kaçırdı. "Elbette arzulamam gerekiyordu bunu. Sizin ve başkalarının gözünde iğrenç şekilde aşağılandım. Karakterime dair haşin imalar yapıldı. Hiçbir şart altında kendimi öyle alçaltmayacağımı, hiçbir şart altında insanlara başka bir kisveye bürünerek para peşine düştüğümü söyleme şansı vermeyeceğimi bilmenizi istedim. Bana yönelik başka bir önleme gerek yoktu; refah iması yeterliydi."

Will son sözleriyle birlikte yerinden kalktı ve nereye olduğunu bilmeden yürüdü, ama yöneldiği tarafta bir yıl önce aynı mevsimde Dorothea'yla birlikte önünde durup konuştukları pencere vardı ve yine açıktı. O ânda Dorothea'nın yüreği de Will'in uğradığı haksızlık karşısında kapıldığı gazap için çarpıyordu; tek istediği, ona hiç haksızlık etmediğine inandırmaktı, çünkü onu da kendisine düşmanca davranan bir dünyanın parçası addeder gibi konuşmuştu sanki.

"Size karşı herhangi bir alçaklık imasında bulunduğumu farz etmek ciddi kabalık olur," diye başladı söze. Sonra her zamanki coşkulu tavrıyla yerinden kalkıp yavaşça pencerenin

önüne gitti ve onun yanında yerini aldı. "Size karşı bir şekilde güvensizlik beslemiş olacağıma inanıyor musunuz?"

Onun geldiğini farkeden Will, irkilip bakışlarını kaçırarak biraz geri çekildi. Önceki öfkeli ses tonuna bu davranışın katılması Dorothea'yı incitmişti. Durumun kendisi için de aynı nispette zor olduğunu, kendisinin de çaresizlik içinde kaldığını söylemeye hazırdı ama aralarındaki ilişkinin ikisi tarafından da bariz şekilde dile getirilemeyen tuhaf incelikleri, onu aşırı bir şeyler söyleme korkusuyla sarılı halde tutuyordu. Dorothea o ânda Will'in herhangi bir şart altında kendisiyle evlenmek isteyeceği yönünde bir inanca sahip değildi ve öyle bir inancı ima edebilecek şeyler söylemekten korkuyordu. Bütün samimiyetiyle ve onun son sözlerine gönderme yaparak, "Size dair bir şekilde teminat verilmesi gerekmediğinden *eminim*," demekle yetindi.

Will cevap vermedi. Hislerinin fırtınalı yükselip alçalışları arasında Dorothea'nın sözleri zalimce denebilecek raddede nötr gelmişti ona ve az önceki öfke patlamasının ardından şimdi daha solgun ve perişan görünüyordu. Masaya yönelip Dorothea onu uzaktan seyrederken dosyasının kurdelelerini bağladı. Birlikte olacakları son ânları sefil bir suskunlukla harcıyorlardı. Zihninde en öne çıkan şey ona hissettiği tutkulu aşkı itiraf etmesini inatla yasaklarken ne söyleyebilirdi ki Will? Dorothea hiçbir şekilde yardım teklif etmezken, kendisinin olması gereken parayı elinde tutmaya zorlanmışken ne diyebilirdi ki?

Ama sonunda resim dosyasını elinden bırakıp tekrar pencereye doğru yürüdü. Işığa çok yakından bakmakla yorgun düşmüş ve yanar gibi görünen gözlerinde bazen acı hislerin de refakat ettiği tuhaf bir bakışla, "Gitmem lazım," dedi.

"Hayata dair ne yapacaksınız?" diye sordu Dorothea, çekingen bir tavırla. "Önceki vedalaşmamızın ertesinde niyetlerinizde bir değişme oldu mu?"

"Oldu," dedi Will, ilgi duymadığı bir konuyu geçiştirir gibi bir ifadeyle. "Gelen ilk teklifi kabul ederek çalışmaya başlayacağım. Galiba insan mutluluk veya umut olmadan yaşamaya alışabiliyor."

"Ah, çok hüzünlü sözler bunlar!" Dorothea hıçkırıklara kapılmaya tehlikeli derecede yaklaşmıştı. Sonra gülümsemeye çalışarak, "Aşırı keskin biçimde konuşma konusunda birbirimize benziyoruz, bu konuda bir zamanlar mutabakata varmıştık," diye ekledi.

"Şu ânda bir aşırılık yapmıyorum." Will sırtının pencerenin duvarla köşe yaptığı noktaya yasladı. "İnsanın hayatında tek bir sefer yaşayabileceği şeyler vardır ve zaman gelir, ulaşabileceğinin en iyisinin elinden alındığını anlar. Ben bu tecrübeyi henüz çok gençken yaşadım, hepsi o kadar. Hayatım boyunca her şeyden fazla önemsediğim ve yaşadıkça önemseyeceğim şey bana mutlak şekilde yasaklandı; bunun erişimim dışında kaldığı değil kastım; çok yakınımda olmasına rağmen, gururum, şerefim ve kendimde saygı duyduğum her şey tarafından men edildim ondan. Elbette ki, bir esrime ânında cenneti görmüş bir adamın yapabileceği şekilde devam edeceğim hayata."

Will, Dorothea'nın söylenenlerden gerekli anlamı çıkarmasının imkânsız olduğunu düşünerek sustu; kendiyle çeliştiğini, o kadar açık konuşarak kendine dönük tasdiklerine hürmetsizlik ettiğini hissediyordu ama öte yandan, bir kadına kendisini asla elde edemeyeceğini söylemek, onu elde etmek için yaltak-

lanmak kabul edilemezdi. Ruhani bir baştan çıkarma teşebbüsü sayılmalıydı bu.

Ancak Dorothea'nın zihni, onunkinden çok farklı bir vizyonla ve hızla kayıyordu maziye. Will'in yaşadıkça önemseyeceği şeyin kendisi olabileceği düşüncesi bir ân için titreşmişti zihninde, ama hemen ardından şüphe gelmişti: Birlikte yaşadıkları çok az şeyin hatırası, onun zamana yayılmış bir beraberlikten alacağı çok daha öte doyumun hayali karşısında solmuş ve büzüşmüştü. Söylediği her şey diğer ilişkiye dair olabilirdi ve kendisiyle onun arasında geçenler de kocasının haksız bir müdahalesiyle zalimce kesintiye uğramış sıradan bir dostlukla izah edilebilirdi. Hülyalı bakışlarını yere diken Dorothea'nın zihninde Will'in Mrs. Lydgate'le olan ilişkisine dair söylenenlerden kalan görüntüler, mide bulandırıcı şekilde toplanmaya başlamıştı. Ama neden mide bulandırıcı olsundu ki bu? O konudaki tutumunun da şüphe ötesi vasfa sahip olmasını isteyen Will değil miydi?

Will, Dorothea'nın suskun kalmasına şaşırmamıştı. Ona bakarken kendi zihni de fırtınalı bir meşguliyet içindeydi ve ayrılmalarını engelleyecek şeyin –iradeleri dahilinde olmayan bir mucizenin– gerçekleşmesi gerektiğini çılgınca hissediyordu. Kendisine hiç mi sevgi beslemiyordu Dorothea? Onun öyle bir acıdan azade olduğuna inanmış gibi davranamazdı Will. Kullandığı bütün kelimelerin kökünde, onun da kendisini sevdiği yönündeki bir teminata duyulan gizli hasretin yattığını inkâr edemezdi.

O halde ne kadar zaman kaldıklarını ikisi de bilmiyordu. Dorothea bakışlarını yerden çekip konuşmaya başlayacaktı ki kapı açıldı ve arabacı odaya girerek, "Atlar hazır, madam," dedi. "Ne zaman isterseniz yola çıkabiliriz."

Dorothea, "Biraz sonra," diye cevap verdi ve Will'e döndü. "Kahyaya bırakmak üzere bazı notlar alacağım."

Kapı tekrar kapanınca ona doğru yaklaşan Will, "Benim gitmem lazım," dedi. "Yarından sonraki gün de Middlemarch'ı terk ediyorum."

Dorothea, yüreğinde konuşmasını zorlaştıran bir baskıyla, "Her konuda ve her bakımdan dürüstçe davrandınız," dedi usulca.

Will, cevap vermeden tuttu uzatılan eli, çünkü Dorothea'nın sözleri zalimce bir soğuklukla, ona ait değillermiş gibi gelmişti kulağına. Gözleri buluşurken onun bakışlarında sitem, Dorothea'nın bakışlarındaysa sadece hüzün hâkimdi. Will gidip dosyasını aldı ve kolunun altına kıstırdı.

Dorothea, içinden yükselen ağlama isteğini bastırırken, "Size hiç haksızlık yapmadım," dedi. "Lütfen beni unutmayın."

"Bunu neden söylediniz?" diye sordu Will irkilerek. "Diğer her şeyi unutma tehlikesine maruz değil miyim zaten?" Gerçekten öfkelenmişti ve bu da odadan hiç beklemeden çıkmaya sevk etti onu.

Will'in son sözleri, kapıya ulaşınca artık oraya ait olmadığını hissettirecek şekilde başıyla uzaktan selam verişi, bir ânda gelip çarpmıştı Dorothea'ya. Sandalyeye çöker, hayaller ve hisler üzerine üşüşürken kısa bir süre heykel gibi hiç kıpırdamadan kaldı. Sonrasında, peşinde tehditkar bir katar olmasına rağmen ilk gelen his neşe oldu: Will'in gerçekten sevdiği kadının kendisi olduğu idrakiyle gelen bir mutluluk. Ve bunu, onlarınkinden daha az tasvip göremeyecek, daha fazla kabahat yüklenemeyecek bir aşk olamayacağı, Will'in öyle koparcasına gitmesine yol açan şeyin onur olduğu gerçeğinden kaynaklanan

feragat takip etti. Aynı halde ayrılmışlardı ama derin bir soluk alıp gücünün geri gelmeye başladığını hisseden Dorothea, onu serbestçe düşünebiliyordu. Ayrılığa tahammül etmek o ân için kolaydı; sevdiğini ve sevildiğini bilmek üzüntüyü geriye itmişti. Sımsıkı, buzlu bir baskının erimesi gibiydi bu ve içinde olduğu mekân, zihninde sanki genişliyordu: Geçmişi ona daha engin kavrayışlarla geri gelmişti. Cayılması mümkün olmayan ayrılık sonrasında bastıran mutluluk azımsanacak türden değildi –hatta belki öncekilere nispeten daha eksiksizdi– çünkü gözlerde ve dudaklarda herhangi bir sitem, herhangi bir küçümseyici şüphe olmamıştı. Will, siteme karşı koyacak ve şüpheyi saygın kılacak şekilde davranmıştı.

Biri onu seyrediyor olsa, içinde zindelik veren bir güç uyandığını görebilirdi. Bu yaratıcı, bu yenileyici güç alabildiğine keyifle faal hale geçerken, sıradan bir talep de kuytunun tekine gün ışığı vurmuş gibi gayet sarih şekilde zihninde yer buldu ve Dorothea'nın planladığı notları çıkarıp sıralaması çok kolay oldu.

Son talimatları kahyaya neşeli bir sesle verdi ve gözleri ışıldayarak, yanakları yas bonesinin altında rengarenk parlayarak arabasındaki yerine geçti. Uzun yas tüllerini geriye atıp Will'in hangi yoldan gittiğini merak ederek ilerilere baktı. Onun kabahatten azade olmasıyla gururlanmak tabiatında vardı Dorothea'nın ve tüm hisleri aynı unsurla besleniyordu: '*Onu savunmakta haklıydım.*'

Çalışma masasındakiler haricinde her şeye sabırsızca ve keyif almadan yaklaşan, yolculukların bir ân önce bitmesini isteyen Mr. Casaubon'un tarzına alışkın olan arabacı, atları iyi bir tempoyla sürüyor ve Dorothea hızla yol alıyordu. Gece yağan yağmur tozu bastırdığı ve masmavi gökyüzü ileride kütleler

halinde yelken açmış bulutlardan epey uzak göründüğü için yolculuk keyifli sürüyordu. Dünya, uçsuz bucaksız cennetler altında mutluluk dolu bir yer gibi görünüyordu ve Dorothea, arkasından yetişip Will'i bir kere daha görmeyi arzuluyordu.

Yolun bir kavisi dönülünce Will kolunun altında dosyasıyla görüş alanına girdi ama araba bir ân sonra yanından geçip giderken şapkasını kaldırarak selam verdi ve Dorothea, kendisi sevinçle otururken onu geride bırakmanın sızısını yüreğinde hissetti. Dönüp bakamıyordu. Sanki birbirine kayıtsız bir nesneler kalabalığı onları ayırmış ve farklı istikametlerde uzanan, birbirlerinden giderek uzaklaşmalarına sebep olan ve geriye bakmayı nafile kılan yollar tutmaya zorlamıştı. Arabayı durdurup onu beklemenin haricinde, '*Ayrılmamız şart mı?*' iması yapmanın imkânı yoktu. Hayır, o gün alınan kararı geleceğe doğru tersine çevirebilecek herhangi bir davranışa yönelmesini sağlayacak düşüncelerin karşısında nasıl da kalabalık bir sebepler dünyası dikiliyordu!

Özlemler olanca gücüyle geri gelmişti: '*Keşke daha önce anlasaydım. Keşke bilseydi. O zaman sonsuza kadar ayrılmış olsak bile birbirimizi düşünerek mutlu olabilirdik. Ve keşke ona para verebilseydim, her şeyi onun için daha kolay hale getirebilseydim!*'

Hepsine ilaveten ve hissettiği başına buyruk enerjiye rağmen, Will'in yardıma ihtiyacı olabileceği, dünyanın karşısına öyle bir dezavantajla çıkmasının kendi yakın çevresinde zaten var olan uyumsuz bir adam olduğu yönündeki düşünceye destek sağlayabileceği tahmini, üzerine ciddi bir ağırlıkla çökmüştü. Onun o seçime yönelmesine sebep olan güdülerin tahakkümünü eksiksiz şekilde hissediyordu şimdi. Kocası tarafından aralarına koyulan engelin onun gücünü aşacağını nasıl düşü-

nebilmişti Will? Nasıl olmuş da Dorothea o engeli aşabileceğini kendi kendine hiç söylememişti?

O arada, araba uzakta giderek küçülürken, Will'in kararlılığı daha öte bir keskinlik kazanmıştı. Gayet ufak meseleler hassasiyetini kabartabilir haldeydi ve Dorothea'nın yanından geçip gitmesiyle birlikte kendini dünyada tutunacak yer arayarak ayaklarını sürüyen zavallının teki gibi görmüş, bu da aldığı kararın kaçınılmaz olduğu düşüncesini pekiştirmiş, ama aynı kararın gerisindeki azim desteğini zayıflatmıştı. Nihayetinde Dorothea'nın onu sevdiğinin herhangi bir şekilde teminatı yoktu; dolayısıyla insan tüm acı ve sıkıntının kendi tarafında çekildiğini bilerek mutluymuş gibi davranabilir miydi?

Will o geceyi Lydgatelerde geçirdi, ertesi akşam gitmişti.

VII

İKİ AYARTMA[84]

[84] *Middlemarch*'ın müsveddelerinin bu sayfasına Eski Ahit'in 2. Krallar bölümünde (8:8) bahsi geçen Hazael'e atıfta bulunarak 'Modern Hazael' altbaşlığı yazılmış ve silinerek 'İki Ayartma'ya çevrilmiştir. (D.C. notu)

63

Bu küçük şeyler küçük adam için büyüktür.
—Goldsmith[85]

Mr. Toller, yemekli Noel davetlerinden birinde, sağında oturan Mr. Farebrother'la konuşurken, "Senin şu bilimsel Anka kuşu Lydgate'le bu aralar sık görüşüyor musun?" diye sordu.

Onun yeni tıbbi aydınlanmayla dalga geçmesini savuşturmaya alışkın olan vaiz, "Maalesef görüşemiyoruz," dedi. "Ben etrafta fazla dolanmıyorum, o da çok meşgul."

"Öyle mi?" Dr. Minchin güler yüz ve biraz da şaşkınlıkla lafa dahil olmuştu. "Bunu duyduğuma sevindim."

"Yeni Hastane'ye çok zaman ayırıyor," dedi, konunun sürdürülmesi için kendince sebepleri olan Mr. Farebrother. "Oraya sık giden komşum Mrs. Casaubon'dan duydum bunu. Lydgate'in yorulmak bilmeden çalıştığını ve Bulstrode'un kurumunu çok iyi hale getirdiğini anlattı bana."

"Ve bir yandan da hastalar üzerinde denenecek tedavi teorileri geliştiriyor," diye atıldı Mr. Toller.

"Yapma, Toller, açık yürekli ol biraz. Cüretkar ve taze bir zihnin tıp alanına dahil olmasının faydasını görecek kadar akıllısındır, her zaman iyi bir şeydir bu. Kolera meselesine gelince; bence hiçbiriniz ne yapılması gerektiğinden emin değilsiniz.

[85] Oliver Goldsmith'in 'The Traveller' (Yolcu) (1765) başlıklı şiirinden.—*çn*

Birileri yeni bellenmiş bir yolda fazla ileri giderse, genellikle herkesten fazla kendine zararı dokunur."

Toller'e dönen Dr. Minchin, "Senin ve Wrench'in ona şükran duymanız gerektiğinden eminim," dedi. "Ne de olsa Peacock'un hastalarının kaymak tabakasını size gönderdi."

"Lydgate yeni başlangıç yapan bir genç için fazla yukarılarda yaşıyor," dedi bira imalatçısı Mr. Harry Toller. "Sanırım Kuzey'deki akrabaları destek oluyor ona."

"Umarım öyledir," diye söze karıştı Mr. Chichely. "Hepimizin pek beğendiği o güzel genç hanımla evlenmemesi gerekirdi belki de. Kasabanın en güzel kızını kapıp götüren birine çok insan haset besler."

"Tanrı biliyor ya güzelliğinin yanı sıra buraların en iyi kızıydı da," dedi Mr. Standish.

"Dostum Vincy'nin bu izdivaçtan çok memnun olmadığını biliyorum. Elden bir şey gelmez. Öte taraftaki akrabaları bilemem." Mr. Chichely'nin konuşmasında vurgulu bir ketumluk vardı.

Mr. Toller, sesinde hafif bir kinayeyle, "Lydgate'in geçimini muayenehaneye bağladığını sanmıyorum," dedi ve konu o şekilde kapandı.

Mr. Farebrother'ın, Lydgate'in masraflarının muayenehanesinin karşılayamayacağı kadar yüksek olduğuna dair imaları ilk duyuşu değildi bu, ama Lydgate'in evlenirken yaptığı ciddi harcamaları mazur gösterecek kaynaklara veya beklentilere sahip olduğunu, bunların muayenehane konusunda hayal kırıklığına yol açacak her tür kötü sonucu engelleyeceğini düşünüyordu. Bir akşam, Lydgate'le eskiden yaptıkları gibi sohbet

etmek üzere Middlemarch'a kadar gitti ve onu söyleyeceği bir şey olduğunda ya suskun kalan veya suskunluğunu aniden bastırmış bir enerjiyle bozan bildik rahat halinden uzak bir telaş havasına bürünmüş halde buldu. Çalışma odasında otururlarken Lydgate sürekli konuşuyor, belli başlı biyoloji görüşlerinin geçerliği aleyhine argümanlar öne sürüyordu, ama bunların hiçbiri önceleri kararlılıkla savunduğu metodu, yani bir hastanın aralıksız takibini işaret eden şeyler değildi. 'Sistol ve diastol[86] değerlerinin sürekli takip edilmesi lazım' veya 'kişinin zihni, nesnenin ufkuyla insanın ufku arasında sürekli biçimde daralıp genişlemelidir' türünden cümleler kuruyordu. Lydgate o akşam sanki daha ziyade herhangi bir şahsi tavra direnç gösterir gibi konuşuyordu ve bir zaman sonra kabul odasına geçtiklerinde, Rosamond'dan onlar için bir şeyler çalmasını istemiş ve gözlerinde garip bir ışıkla[87] sessizce yerinde oturmuştu. Mr. Farebrother'ın aklından, *'Bir opiat[88] alıyor olabilir veya belki yüz nevraljisi ya da başka bir bünyesel sıkıntıdan mustarip,'* diye geçti.

Lydgate'in evliliğinin iyi yürümüyor olabileceğini hiç düşünmemişti; her ne kadar leydiler okulunun numune kartını andırdığı kanaatiyle fazla ilgiye değer bulmasa ve annesi Henrietta Noble'ı evine hiç davet etmediği için onu affetmese de, diğer herkes gibi Rosamond'un sevecen ve uysal bir kadın ol-

[86] Sistolik değer, kalp kasıldığında damarlara doğru atılan kanın damar çeperlerine yaptığı basınç, diastolik değerse kalp gevşediğinde damar çeperlerinde hâlâ mevcut olan basınçtır.—*çn*

[87] Müsveddelerde ve romanın ilk edisyonunda burada 'irileşmiş parlak gözlerle' yazar. George Eliot, 1872 yılı Aralık ayında bir doktordan aldığı mektuptan afyonun göz bebeklerinde daralmaya sebep olduğunu öğrenince ikinci edisyonda cümleyi yukarıdaki şekilde değiştirmiştir. (D.C. notu)

[88] Tıbbi amaçlarla kullanılan afyon katkılı yatıştırıcı.—*çn*

duğuna inanıyordu. '*Her ne halse, Lydgate ona* âşık *oldu, yani onun tarzına hitap ediyor,*' diyordu kendi kendine.

Mr. Farebrother, Lydgate'in gururlu bir adam olduğunun farkındaydı ama bu kavramı ön planda tutmayı sevmeyen ve haşince veya belki aptalca dayatılmadıkları sürece insanların şahsi haysiyet duygularını fazla umursamayan biri sıfatıyla, Lydgate'in özel meselelerin ifade edilmesi söz konusu olduğunda yanıktan mustaripmiş gibi büzüşmesini tam anlayamamıştı. Ve Mr. Toller'ın davetindeki konuşmadan az zaman sonra vaiz, Lydgate'i bazı zorlukları dile getirmek isterse bunları dinlemeye hazır bir dost kulağı olduğundan dolaysız şekilde haberdar etme fırsatı kollamaya başlamıştı.

Bu fırsat, yılbaşı gecesi Mr. Vincy'nin evinde verilen ve hem Rektör, hem de Vaiz sıfatıyla eski dostları yeni yıla girerken yalnız bırakmaması gerektiği yönünde dayanılmaz ısrarlarla çağrıldığı davette çıktı karşısına. Davet tamamıyla dost çevresi içinde verilecekti: Farebrother ailesinin tüm hanımları katılacak, Vincylerin çocukları da masada hazır bulunacaktı ve o arada Fred, Mary Garth'ın davet edilmemesi halinde bu hanımı yakınlarından biri sayan Farebrotherların kırılabileceği konusunda annesini ikna etmişti. Böylece Mary de geldi ve Fred'in morali yükseldi, ama annesinin Mary'nin önemini anlaması karşısında kapıldığı zafer duygusu, bu önem abartılıp hanımın başmisafir addedilen Mr. Farebrother'ın yanına oturtulmasıyla bastıran kıskançlık sebebiyle biraz alacalı hal aldı. Fred (kriket tabiriyle) 'Farebrother tarafından oyun dışı bırakılması' ihtimali karşısında korkuya kapıldığı zamanların öncesinde kendinden gayet emindi belki, ama dehşetin en büyüğü hâlâ karşısındaydı. Anaç güzelliğine tam mânâsıyla bürünmüş olan Mrs. Vincy, Mary'nin ufak tefek vücuduna, kalın telli ve dalgalı

saçlarına, zambaklar ve güller ilham etmekten uzak çehresine baktıkça meraka kapılıyor, kendisini onun gelinliğiyle ilgilenirken veya Garthlara benzeyen bir torunu memnuniyetle karşılarken hayal etmeye çalışıyor, ama yapamıyordu. Ama her şeye rağmen davet neşeliydi; Fred namına sevinen, onun ebeveynlerinin kendisine daha nazik yaklaşmasıyla, yargılarına önem verilmesi gereken insanlar arasında değer bulduğunun anlaşılmasıyla rahatlayan Mary de özellikle ışıltılıydı.

Mr. Farebrother, Lydgate'in sıkıldığının ve Mr. Vincy'nin damadıyla mümkün olduğunca az konuştuğunun farkına varmıştı. Rosamond gayet ağırbaşlı ve sakindi, ama vaizin yöneltme gereği duymadığı mütevazı bir gözlem, kocasının varlığından bihabermiş gibi davrandığını anlamaya yeterdi. Lydgate konuşmaya katıldığında modeli başka yana bakacak şekilde poz vermiş bir Psyche[89] heykeli gibi asla yüzünü ona dönmüyordu ve birkaç saatliğine çağırıldığı hasta ziyaretinden dönüp içeriye girdiğinde, aynı şey on sekiz ay evvel zihninde bir şifreden önce gelen sayılar gibi etki yaratırken, şimdi bunun farkında değilmiş gibi davranmıştı. Ancak gerçekte, Lydgate'in sesinin de hareketlerinin de gayet yoğun şekilde farkındaydı ve sergilediği yumuşak başlı umursamazlık, edepten taviz vermeksizin manevi muhalefet gösterme güdüsünü tatmin etmek üzere vardığı bir uzlaşmaydı.

Lydgate hastaya bakması için çağrıldı. Kabul odasında yan yana geldiklerinde, Mrs. Farebrother, "Kocanızın eşliğinden fazlasıyla mahrum kalıyorsunuz, Mrs. Lydgate," dedi Rosamond'a.

Rosamond, "Evet, bir tıp insanının hayatı, özellikle de Mr.

[89] Yunan mitolojisinde Cupid'in âşık olduğu, sevgilisinin kimliğini öğrenmesi yasaklanmış güzel gelin.—*çn*

Lydgate gibi kendini mesleğine adamışsa çok zorlayıcı oluyor," diye cevap verdi ve ayakta durmaktan yararlanarak bu küçük sohbetten hızla uzaklaştı.

Yaşlı hanımın yanında oturan Mrs. Vincy, "Onun hayatı da kendisine eşlik edecek birinin yokluğunda dehşetli sıkıcı," dedi. "Rahatsızlığında Rosamond'un yanında kalırken müşahede ettim bunu. Bizim evimizin neşe dolu olduğunu bilirsiniz, Mrs. Farebrother. Şahsen neşeli bir insanımdır ve Mr. Vincy de etrafında bir şeylerin olup bitmesinden her zaman haz almıştır. Öylesine alışkındır Rosamond. Olmadık saatlerde evden uzak kalan ve ne zaman döneceği belli olmayan, *anlaşıldığı kadarıyla* sıcak ama gururlu mizaca sahip bir kocayla hayat çok farklıdır." Patavatsız Mrs. Vincy, 'anlaşıldığı kadarıyla' derken sesini alçaltmıştı. "Ama Rosamond her zaman meleklere yaraşır bir mizaca sahip olmuştur; erkek kardeşleri sık sık üzerine varırdı ama o hiçbir zaman huysuzluk eden bir kız olmadı; bebeklikten beri iyinin de iyisiydi ve her şeyin ötesinde bir güzelliğe sahipti. Ama Tanrı'ya şükürler olsun ki benim çocuklarımın hepsinin huyu iyidir zaten."

Bonesinin geniş kurdelelerini geriye atan ve yaşları yediyle on bir arasında değişen küçük kızlarına gülümseyerek bakan Mrs. Vincy'yi seyreden herhangi bir kişiye gayet makbul gelecek bir beyandı bu. Ama gülümseme eşliğinde gönderilen bakış, üç küçük kızın kendilerine masal anlatması için bir köşeye sürüklediği Mary Garth'ı da kapsamak zorundaydı. Mary o sırada, Letty'nin büyüklere en sevdiği kırmızı ciltli kitaptan okumaları için ısrar etmekten usanmadığından artık ezbere bildiği Rumpelstiltskin masalını bitirmek üzereydi. Mrs. Vincy'nin gözbebeği olan Louisa, gözleri ciddiyet dolu bir heyecanla irileşmiş halde, "Ah, anne, anne!" diye bağırarak geldi. "Küçük

adam ayağını yere o kadar sert vurmuş ki bacağını kurtaramamış!"

"Sen çok yaşa, meleğim benim!" dedi annesi. "Yarın hepsini anlatırsın bana. Şimdi git ve gerisini dinle." Mrs. Vincy, gerisingeri cazibeli köşeye doğru koşan Louisa'yı bakışlarıyla takip ederken, Fred eğer Mary'yi tekrar davet etmesini isterse buna karşı çıkmayacağını düşündü, çünkü çocuklar onu sahiden seviyordu.

Ama biraz sonra o köşe, Mr. Farebrother'ın gelip Louisa'yı kucağına alarak oturmasıyla birlikte daha da neşeli hal aldı; kızlar hep bir ağızdan Rumpelstiltskin'ı onun da dinlemesini, Mary'nin masalı tekrar anlatmasını istemeye başladılar. Vaiz de bunda ısrar edince Mary hiç nazlanmadan ve önceki fasılla aynı sözleri kullanarak masalı en baştan anlatmaya koyuldu. Yakın bir yerde oturan Fred, Mary'nin çocuklar üzerindeki etkisinden ötürü katıksız bir zafer duygusuna boğulabilirdi, ama Mr. Farebrother masalı dramatize ederken bir yandan da anlatıcıya bariz bir hayranlıkla bakıyordu.

Fred sonunda, "Artık benim tek gözlü devim Loo'ya aldırmazsınız," dedi çocuklara.

"Ben dinlemek istiyorum," diye ayağa fırladı Louisa. "Onu anlat bize."

"Ah, fena halde gölgede bırakıldım galiba. Mr. Farebrother'dan isteyin bir şeyler anlatmasını."

"Evet, güzelim evleri Tom adındaki dev tarafından yıkılan karıncaları anlatmasını isteyin Mr. Farebrother'dan, hani Tom karıncaların ne bağırdığını duyuyor ne de salladıkları mendili görüyordu ya," diyerek araya girdi Mary.

Louisa başını kaldırıp vaize baktı. "Lütfen!"

"Hayır, hayır, ben çok ciddi bir ihtiyarım. Bir masal bulmak için elimi çantama atsam, bunun yerine vaaz çıkartırım." Mr. Farebrother okuma gözlüklerini takıp dudaklarını büzdü. "Size bir vaaz vermemi ister misiniz?"

"Evet..." dedi Louisa, tereddütle.

"Öyleyse bir düşünelim. Evet, işte size keklerin, özellikle de tatlı ve erikli olanların kötülüğüne dair bir vaaz."

Louisa bunu ciddiye aldı ve vaizin kucağından inip Fred'e yanaştı.

Mr. Farebrother, "Ah, anlıyorum ki yeni yıl gecesi vaazlar işe yaramıyor," dedi ve kalkıp uzaklaştı. Fred'in kıskandığını, ayrıca Mary'nin kendisi için, tercih bakımından hâlâ diğer tüm kadınların üzerinde olduğunu çoktan anlamıştı.

Oğlunu izleyen Mrs. Farebrother, "Miss Garth çok hoş bir genç hanım," dedi.

Mrs. Vincy, yaşlı kadın soran gözlerle kendisine bakınca cevap vermeye mecbur kaldı: "Evet, öyledir. Keşke biraz daha güzel olsaydı."

"Ben öyle düşünmüyorum. Çehresi hoşuma gidiyor. Aziz Tanrı bir genci başka her şeyiyle eksiksiz yaratmayı uygun gördüyse, mutlaka güzellik aramamız gerekmez. Ben şahsen iyi huyu güzelliğin önüne koyarım ve Miss Garth her durumda nasıl davranacağını gayet iyi biliyor."

Mary'nin gelini olması konusunda beklentiler besleyen yaşlı hanımın sesi biraz keskin çıkmıştı, çünkü söz konusu genç hanımın Fred ile olan yakınlığında uygunsuzluk görüyor, bunun cemiyet içinde, özellikle de Lowick rahip lojmanında oturan ve Camden'in onu eş olarak seçeceğini uman üç hanımın önünde açık edilmesinden hoşlanmıyordu.

Yemek sonrasında beklenen misafirler de gelince kabul odası müziğe boğulmuş ve koridorun diğer ucundaki nispeten sakin odada Whist masaları kurulmuştu. Mr. Farebrother, kendisi de skandalı ve lüzumsuz yenilikleri protesto ettiği iddiasıyla arada sırada Whist oynayan, bilerek yenilmenin bile haysiyetli olduğunu kabul eden annesini memnun etmek için bir parti oynadı, ama sonra yerini Mr. Chichely'ye bırakıp odadan çıktı. Karşı odaya giderken Lydgate dönmüştü ve koridorda gri paltosunu çıkartıyordu.

Vaiz, "Ben de size bakmaya gidiyordum," deyince kabul odasına girmek yerine kapısı açık olan oturma odalarından birine geçip, dondurucu havayla daha da harlanan şöminenin önünde durdular. "Gördüğünüz gibi, Whist'den kolaylıkla vazgeçebiliyorum," diye devam etti rahip, Lydgate'e gülümseyerek. "Zaten para karşılığı oynamıyorum artık. Mrs. Casaubon bunu size borçlu olduğumu söyledi."

"Nasıl olmuş bu?" dedi Lydgate, soğuk bir tavırla.

"Ah, benim bilmem gerekmiyordu galiba; tavizsiz ketumluk demek lazım buna. Bir insana iyilik ettiyseniz, buna karşılık verme zevkini bahşetmeniz daha uygundur. Bazılarının mecburiyet karşısında beslediği hoşnutsuzluğu bir yana bırakırsak, ben şahsen iyilik gördüğüm herkese karşı kendimi sorumluluk altında hissetmeyi tercih ederim."

"Ne demek istediğinizi tam anlayamıyorum," dedi Lydgate. "Sizinle ilgili olarak tek bir sefer konuştum Mrs. Casaubon'la." Şömine alınlığının köşesine yaslanırken yüzü çok da aydınlık değildi. "Ama bu görüşmenin bahsini açmayacağı konusunda verdiği sözden döneceğini sanmamıştım doğrusu."

"Bunu geçen gün Brooke söyledi bana. Maaşlı ruhban oldu-

ğuma çok sevindiğini belirtip iltifatlar yağdırdı, ayrıca beni bir Ken* veya Tillotson* mertebesine koyarak, Mrs. Casaubon'un aklından başka isim geçmeyene kadar övdüğünüzü de anlattı."

Lydgate yüzünü küçümsemeyle ekşiterek, "Ağzında laf durmaz boşboğazın teki şu Brooke," dedi.

"Eh, eğer öyleyse bile bu boşboğazlıktan memnuniyet duydum. Bana bir yardımda bulunmayı arzuladığınızı bilmemi neden istemediğinizi anlayamıyorum, aziz dostum. Ve sahiden ciddi yardımda bulundunuz. Yaptığı doğru şeylerin maddi zorlukların engeline takılmayacağını bilmek, insanı epey rahatlatıyor. Kişi şeytanın hizmetlerinden faydalanmak istemiyorsa, Tanrı'nın Duası'nı şeytanı memnun etmek için tersinden söylemeye meyletmez. Artık şansın yüzüme gülmesine bel bağlamam gerekmiyor."

"Paranın şans yardım etmeden nasıl geleceğini de ben anlayamıyorum doğrusu," dedi Lydgate. "Meslek sahibi kişi bile buna şansın desteğiyle sahip olabilir ancak."

Mr. Farebrother, bu sözlerde Lydgate'in eski konuşma tarzıyla çelişen, bazı ilişkileri iyi gitmeyen kişinin ruh halinde ani sapmalara yol açabilecek bir yan olduğunu görmüştü. Güler yüzlü bir teslimiyetle cevap vermeyi seçti: "Ah, dünyanın halleri muazzam miktarda sabır istiyor. Ama kendisini seven ve ona güçleri dahilindeki şeyleri verebilecek dostlara sahip bir adam için sabırla beklemek daha kolaydır."

Lydgate tavrını değiştirip saatine göz atarken kayıtsız bir sesle, "Evet, haklısınız," dedi. "İnsan sıkıntılarını gözünde büyütebiliyor."

Bu konuşmanın, Mr. Farebrother'ın kendisine dönük bir yardım teklifi anlamına geldiğinin gayet iyi farkındaydı Lydga-

te ve bunu düşünmeye bile tahammülü yoktu. Biz ölümlülerin, bir vaize şahsımızda mahfuz kalacak şekilde yardım etmiş olma hissiyle uzun süre tatmin bulduktan sonra, buna muhatap olan kişinin karşılık verme ihtiyacıyla aşılmaz bir ketumluğa büreneceğini düşünmekte öylesine kararlı olması çok tuhaftır. Ayrıca bunun aksi tavırla yapılacak tekliflerin gerisinde ne olabilir ki? Belli başlı şeyler beklenebileceği iması yapan bir 'hal açıklaması' mı? Öyle bir ânda intihar daha kolay görünür insana.

Mr. Farebrother, bu cevabın anlamını kestirebilecek kadar zeki bir adamdı ve Lydgate'in tavrında da ses tonunda da fiziksel yapısıyla uyumlu, gösterdiğiniz yakınlığı ilk ânda püskürttüyse başka ikna yollarını da konu dışı bırakacak bir azamet vardı.

Yaralı hislerini yutkunarak geçiştiren vaiz, "Hastanızı yoklamaya ne zaman gideceksiniz?" diye sordu.

Lydgate, "Saat on birden sonra," dedi ve kabul odasına geçtiler.

64

1. Centilmen:
Güç her nerede yuvalanırsa,
Kabahatin de orada olmasını sağlar.
2. Centilmen:
Hayır, güç izafidir; yaklaşan salgın hastalığı
Sınır kaleleriyle engelleyemezsin
Veya sazan balığını incelikli laflarla yakalayamazsın.
Güç dediğin, tekte ikilidir: Amaç, amaçtan sayılmaz
Etki mevcut olmadıkça ve fiiliyatın kendisi de
Bir edilgen ihtiva etmelidir. Yani emir,
Ancak itaatle mevcudiyet bulabilir.

Lydgate durumu hakkında gayet açık konuşmaya yatkın halde olsa bile, acilen ihtiyaç duyduğu yardımın Mr. Farebrother'ın gücü dahilinde olmadığını biliyordu. Tüccarlardan önceki yılın faturaları gelince, Dover mobilyaları haczetme tehdidini dayatınca ve bunlara karşılık gücendirilmemesi gereken hastaların ödemeleri damlama seviyesinde kalınca –Freshitt Hall ve Lowick Malikanesi'nden yapılan külliyetli tahsilatlara rağmen–bin pounddan aşağısının onu utançtan kurtarmayacağı, bin pounddan arta kalan az bir paranın da, o şartlar altında en iyi ihtimalle 'etrafına bakınması için' ona zaman tanıyacağı anlaşılmıştı.

İnsanların komşularına gülümseyerek takdim ettiği malların ve katlandıkları dertlerin karşılığının para olarak ödenmesini tabiatıyla bekleyeceği yeni yılı peşi sıra sürükleyip getiren

Noel geçince, Lydgate'in zihni en alışkanlık gereği veya arzuyla yapılan şeyleri bile geri planda bırakan menfur gaileler tarafından sıkı sıkıya baskı altına alınmıştı. Aksi bir adam değildi; bilgiye dönük faaliyetleri, sevecen kalbi, güçlü manevi yapısı huysuzluk yaratabilecek ufak tefek kontrol dışı hassasiyetlerin üzerinde kalmasını sağlardı. Ama şimdi sadece tedirginliklerden değil, bunların temelinde yatan tali şuurdan, ziyan edilen enerjiden ve önceki amaçlarının tam tersini işaret eden alçaltıcı zihin meşguliyetlerinden yükselen en berbat türden huzursuzluğun avı haline gelmişti. İçinden aralıksız olarak yükselen acı mırıltı, 'Düşündüğüm bu ve düşünebilecek halde olduğum da bundan ibaret,' diyor, her zorluğu, tahammülsüzlüğü dürtükleyen bir üvendire haline koyuyordu.

Bazı centilmenler, büyük ruhlarını evrene duyulan genel tatminsizliğin kurduğu sıkıcılık tuzağına kazara kaptırarak edebiyatta şaşılacak figürler ortaya çıkarmıştır, ama bir heybetli öz ve geçici dünya hissi onlara teselli vermiş olabilir. Lydgate'in tatminsizliği tahammül edilmesi daha zor türdendi; çevresinde uzanan düşünce ve faaliyette büyük bir varoluş bulunduğu, ama kendisinin bencilce korkuların ve bu kaygıları dindirebilecek olaylara duyulan bayağı telaşın sefil tecridine sıkıştırıldığı hissinden kaynaklanıyordu bu. Sıkıntıları belki de insanlara acınası derecede paragözce ve muazzam meblağların altındaki rakamları borç bile kabul etmeyen azametli insanların dikkatini çekecek seviyenin altında görünecekti. Evet, borçları şüphesiz ki seviyesizdi ve azametli olmayan insanların büyük çoğunluğu için öyle bir seviyesizlikten kurtulmanın paraya duyulan açlıktan, bunun taşıyıp getirdiği temel umutlar ve ayartmalardan, birilerinin ölümünü gözleyişten, ipuçları gönderen taleplerden, kötü kotarılmış bir işi iyi olarak yutturmaya dönük at

tacirlerine özgü ihtiraslardan, başka birine ait olması gereken görevlere göz koyuşlardan, büyük bir musibet şeklinde gelecek Talih'e hasret çekme baskısından sıyrılma haricinde yolu yoktu.

Boynunu bu rezilce boyunduruğun altında bulma düşüncesiyle kıvranan Lydgate, Rosamond'un kendisine giderek yabancılaşmasına sebep olan keskin bir ruh haline sürüklenmişti. Satış senedi meselesinin ifşa edilmesinden o yana Lydgate, karısını masrafların kısılması konusunda kendisiyle uyum halinde davranmaya çekmek için epey çaba göstermiş, Noel'in tehditkar bir şekilde yaklaşmasıyla birlikte tedbirlere yönelik ısrarları daha da kati hal almıştı.

"İkimiz bir hizmetkarla yaşayabiliriz ve ben de tek atla idare ederim," dedi. Daha önce de gördüğümüz üzere Lydgate, kendisine geçim masrafları konusunda daha net vizyon sağlayacak sağduyuya kavuşmaya başlamıştı ve dışarıya yansıttığı görüntüden duyduğu gurur, müflis olarak afişe edilme veya insanlardan mali yardım talep etme düşüncesine duyduğu isyana onu yönelten gururla kıyaslandığında cılız kalıyordu.

"İstiyorsan elbette ki diğer iki hizmetkarı gönderebilirsin," dedi Rosamond. "Ama bence fakir hayatı sürmemiz senin vaziyetin bakımından çok zararlı olur. Öyle bir şey yaparsan, muayenehanenin düşüşe geçmesini göze alman lazım."

"Bu bir tercih konusu değil, sevgili Rosamond. Çok masraflı bir başlangıç yaptık. Peacock'un bundan çok daha küçük bir evde yaşadığını biliyorsun. Benim hatam oldu; öyle bir şey yapmamam gerekiyordu ve seni, sanki hakkım varmış gibi, alışkın olduğundan daha mütevazı bir hayata sürüklediğim için cezayı hak ediyorum. Ama birbirimizi sevdiğimiz için evlendik, öyle

tahmin ediyorum. Sevgimiz, işler daha iyi bir hal alana dek ayakta kalmamızı sağlayacaktır. Gel, hayatım; elindeki işi bırak ve bana gel."

O ânda aslında Rosamond'a dönük buz gibi bir yeis içindeydi ama sevgisiz bir istikbalden korkuyor ve yaklaşan muhtemel kopukluğa direnme kararlılığı taşıyordu. Rosamond söyleneni yapıp onun yanma geldi ve dizine oturdu, ama ruhunun gizliliklerinde çok uzaklardaydı. Zavallı kızın tek görebildiği, dünyanın onun zevkine göre düzenlenmediğiydi ve kocası da o dünyanın parçasıydı. Ama Lydgate kolunu onun beline doladı, diğer eliyle de usulca onun ellerini tuttu; kadınlara karşı tutumu onun gibi keskin mizaçlı biri için her zaman çok yumuşaktı; onların yapılarının narinliği, hem zihinsel hem de bedensel sağlıklarının hassas dengeleri hayalinde her zaman varlığını korurdu sanki. Bir kez daha ikna etmeye yönelik bir tonla konuşmaya başladı:

"Şimdi meselelere biraz daha farklı baktığımda, evi çekip çevirme şeklimiz sebebiyle çok ciddi paraların akıp gittiğini görebiliyorum, Rosy. Bence hizmetkarlar lakayt davranıyor ve çok fazla gelenimiz gidenimiz oluyor. Bizim mertebemizde olup çok daha azıyla idare eden insanlar olmalı; çoğu daha mütevazı yaşıyor ve bir sürü şeyin gereksiz yere heba olmasını önlüyor. Öyle görünüyor ki para o şekilde daha az savrulup gidiyor; mesela Wrench her şeyin olabildiğince sadesine yönelir, üstelik oldukça büyük bir muayenehanesi var."

"Ah, Wrenchler gibi yaşamayı mı düşünüyorsun!" dedi Rosamond, başını hafifçe döndürürken. "Onların hayat tarzına duyduğun tiksintiyi ifade ettiğini hatırlıyorum."

"Evet, hiçbir konuda zevke sahip değiller; tasarruf denen

şeyin göze çirkin görünmesine sebep oluyorlar. Bizim öyle olmamız gerekmiyor. Ben sadece Wrench'in, önde gelen muayenehanelerden birine sahip olmasına rağmen masraftan kaçındığını söylüyorum."

"Senin neden iyi bir muayenehanen yok, Tertius? Mr. Peacock'un var mesela. İnsanları gücendirmemeye özen göstermen ve diğerleri gibi ilaç yazman lazım. İyi bir başlangıç yaptığını, birçok saygıdeğer haneyi kendine bağladığını biliyorum." Rosamond bir ân durakladıktan sonra, "Ayrıksı davranmanın faydası olmaz; genelin beğenisini kazanacak biçimde düşünmelisin," diye ekledi, nasihat verir gibi bir tavırla.

Lydgate'in öfkesi birden kabardı: Kadınsı zaafa tahammüllü yaklaşmaya hazırdı, ama buna kadınsı buyurganlık dahil değildi. Bir su perisinin ruhundaki sığlık, o peri ders vermeye başladığında sevimliliğini yitirirdi. Ama Lydgate kendine hâkim oldu ve hafif bir despotik vurguyla, "Muayenehanemde ne yapacağıma karar vermek bana düşer, Rosy," dedi. "Aramızda konuşulacak mesele değil bu. Uzunca bir süre için gelirimizin gayet kıt –yılda dört yüz pound, belki daha da az– olacağını ve hayatımızı bu gerçek doğrultusunda yeniden düzenlememiz gerektiğini bilmen yeterli."

Rosamond kısa bir süre önüne bakarak sessiz kaldıktan sonra, "Bulstrode eniştem hastanedeki mesain karşılığında sana maaş bağlamalı," dedi. "Orada hiç para almadan çalışman hakça değil."

Lydgate sabırsızlıkla, "Hizmetlerimin bedelsiz olacağına en baştan karar verildi," dedi. "Yani bunu seninle tartışmamız gerekmiyor. Tek ihtimalin ne olduğunu az önce söyledim." Bir süre sessiz kalıp kendini kontrol ettikten sonra daha sakin şe-

kilde devam etti: "Bence içinde bulunduğumuz zor duruma büyük oranda çare olabilecek bir kaynak var. Genç Ned Plymdale'in Miss Sophy Toller'la evleneceğini duydum. İkisinin ailesi de zengin ve Middlemarch'ta bizimki gibi güzel bir ev bulmak kolay değil. Burayı eşyaların büyük kısmıyla birlikte bizden devralmaktan memnuniyet duyacaklarından eminim, iyi bir ödeme yapmayı da kabul edeceklerdir. Bu konuyu Plymdale'le konuşması için Trumbull'la anlaşabilirim."

Rosamond kocasının dizinden kalkıp yavaş adımlarla odanın karşı ucuna yürüdü; dönüp tekrar ona yaklaşırken ağlamak üzere olduğu belliydi ve gözyaşlarını engellemek için alt dudağını ısırırken, ellerini de birbirine kenetledi. Lydgate perişan haldeydi; öfkeden titriyor ama öfkesini dışa vurmanın erkekçe olmayacağını hissediyordu.

"Çok üzgünüm, Rosamond," dedi. "Bunun acı verici olduğunu biliyorum."

"Tabak takımını geri gönderdiğimde ve o adam gelip eşyaların envanterini çıkardığında, *bu kadarının* kafi geleceğini düşünmüştüm."

"Sana o zaman da açıkladım, hayatım. O sadece teminattı, teminatın gerisinde de bir borç var. Ve o borcun önümüzdeki birkaç ay içinde ödenmesi şart, yoksa eşyalarımız mezatta satılacak. Genç Plymdale evimizi ve eşyalarımızın büyük kısmını alırsa, o borcu ve başka bazılarını da ödeyebilecek, bize pahalı gelen bu evden de kurtulabileceğiz. Daha küçük bir ev bulabiliriz. Eminim Trumbull yıllık kirası otuz pound olan düzgün bir yer bulabilir, biliyorsun buranın kirası doksan pound." Lydgate bu kısa nutku, anlaşılması zaruri bir gerçeği bulanık bir zihne çekiçle vurur gibi çakmak için kullanılan o ses tonuyla atmıştı.

Gözyaşları usulca yuvarlanırken Rosamond mendilini yanaklarına bastırdı ve şömine alınlığının üstünde duran büyük vazoya irileşmiş gözlerle bakarak öylece dikilip kaldı. Hayatı boyunca idrak ettiği en yoğun acıyı hissediyordu o ânda. Sonunda acele etmeden ve dikkatli vurgular kullanarak, "Senin bu şekilde davranabileceğine asla inanamazdım," dedi.

Yerinden kalkıp ellerini pantolonunun ceplerine sokarak şöminenin yanından uzaklaşan Lydgate, "Bu şekilde demek!" diye patladı. "Bu bir tercih meselesi değil. Elbette ben de böyle olsun istemezdim, ama yapabileceğim tek şey bu." Olduğu yerde dönüp ona baktı.

"Bunun haricinde yapılacak şeyler de olmalı," dedi Rosamond. "Her şeyi satıp Middlemarch'tan tamamen gidelim."

"Ne yapmaya gideceğiz? Gideceğimiz yerde yapacak bir işim olmayacağına göre Middlemarch'taki kurulu işi terk etmenin ne faydası olacak? Başka yerde de buradaki kadar parasız olacağız."

"Öyle bir durumda kalacaksak, bu tamamen senin tasarruflarından kaynaklanmış olacak, Tertius," dedi Rosamond, kendini haklı gören bir tavırla ona dönerek. "Ailene öyle tavır almak zorunda değildin. Yüzbaşı Lydgate'i gücendirdin. Quallingham'dayken Sir Godwin bana karşı çok iyiydi ve ona olması gerektiği şekilde saygı göstersen, sıkıntılarını anlatsan eminim senin için elinden gelen her şeyi yapardı. Ama evimizi ve eşyalarımızı Mr. Ned Plymdale'e vermeyi buna tercih ediyorsun."

Öncekinden farklı bir hararetle cevap veren Lydgate'in gözlerinde şiddeti çağrıştıran bir şey vardı: "Öyle düşünüyorsan öyle olsun. Bunu yapmayı, gidip kendimi lüzumsuz şekilde ve hiç fayda sağlamayacağını bile bile aptal yerine koymaya tercih

ediyorum. Yani anlaman gereken şu: *Dediğim* şekilde yapacağım."

Son cümlede, Rosamond'un narin kolunu kavrayan elinin sertliğine denk bir sertlik vardı. Ancak buna rağmen, Lydgate'in iradesi onunkinden zerre kadar güçlü değildi. Rosamond derhal silkinip sessizce ama Lydgate'in yapmaya karar verdiği şeyi engellemeye gayet kararlı şekilde odayı terk etti.

Lydgate ise evden çıktı ama kan deveranı giderek durulurken, yaşanan tartışmanın belli başlı neticesinin, gelecekte karısıyla yine sert konuşmalar yapabileceği yönündeki korku çökeltisi olduğunu hissediyordu. Narin kristalde bir çatlak oluşmuştu ve bunun en ufak harekette parçalanmaya yol açacak şekilde ölümcül hal alabileceğinden korkuyordu. Birbirlerini sevmeye devam etmezlerse, evliliği acı bir ironi parçasından ibaret olacaktı. Karısının karakterinde olumsuz saydığı yanı, onun kendisinin bazı özel arzularına olduğu kadar geneldeki amaçlarına da duyarlık göstermekten uzak biri olduğunu, uzun zaman önce kavramıştı.

İlk büyük hayal kırıklığı doğmuştu: İdeal eşten beklenecek müşfik bağlılık ve uysal hayranlıktan feragat edilmesi, hayatın daha düşük –bir erkeğin kollarını ve bacaklarını kaybetmesi kabilinden– beklenti seviyesine çekilmesi gerekiyordu. Ama gerçek eş, taleplerde bulunmakla kalmamıştı, kalbindeki kavrayışı da koruyordu ve Lydgate'in gücünü toplamaya dönük kesif arzusunun sebebi de işte bu kavrayıştı. Evlilikte 'artık beni asla o kadar sevmeyecek' inancına katlanmak, 'artık onu sevmeyeceğim' korkusuna katlanmaktan kolaydır. Dolayısıyla, yaptığı patlamanın ertesinde Lydgate'in manevi çabaları tamamıyla Rosamond'u affetmeye ve içine düştükleri zor şartların kısmen kendi kabahati olduğunu kabullenmeye yönelik

hal almıştı. O gece onu sevgiyle şımartarak sabah açtığı yarayı iyileştirmeye çalıştı ve Rosamond'un tabiatında da itici veya somurtkan davranmak yoktu; aslına bakılırsa, kocasının onu sevdiği ve kontrolii altında olduğu yönündeki emareleri hoşnutlukla karşılamıştı. Ama bu, *onu* sevmekten tamamen farklı bir şeydi.

Lydgate, ev konusundaki planıyla ilgili durumu yakın zamanda tekrar konuşmak niyetinde değildi; bunu yapmakta kararlıydı ancak olabildiğince az dile getirecekti. Ama konuyu kahvaltıda ılımlı bir tavırla, "Trumbull'la konuştun mu?" diye soran Rosamond açtı.

"Hayır," dedi Lydgate. "Bu sabah uğrayacağım ona." Rosamond'un sorusunu muhalefetini geri çektiğine dair bir emare kabul etmişti ve gitmek için kalkarken başını okşayıp onu öptü.

Rosamond ise onun ardından sabah ziyareti için uygun saatin gelmesini bekledikten sonra Mr. Ned'in annesi Mrs. Plymdale'e gitti ve söze yaklaşan evlilik için tebriklerini sunarak başladı. Mrs. Plymdale'in ebeveynce görüşüyse onun yaptığı divaneliğe artık farklı baktığı yönündeydi ve avantajın şimdi tamamıyla oğlundan yana olduğunu düşünmesine rağmen, cana yakın ve merhametli davranmaktan vazgeçecek kadın değildi:

"Evet, Ned'in çok mutlu olduğunu söylemem lazım. Ve Sophy Toller da bir gelinden bekleyebileceğim her şeye sahip. Babası onun için kayda değer şeyler yapabilecek güçte; sahip olduğu imalathanenin öyle faydalar sağlaması beklenecek şeydi zaten. Aileler arasındaki ilişkiler de tam arzu ettiğimiz gibi. Ama bunlar önemli değil benim için. Sophy çok hoş bir insan; ne burnu havalarda ne de gösteriş meraklısı, üstelik soylu bir kız. Unvan sahibi soyluluktan bahsetmiyorum elbette. Kendi

seviyelerinin, kendi dünyalarının ötesinde şeylere göz diken insanlardan fayda geleceğini düşünmem. Demek istediğim, Sophy bu kasabadaki emsallerinin en iyisidir ve buna kanaat etmeyi bilir."

"Ben de her zaman çok makbul bir kız olduğunu düşünmüşümdür," dedi Rosamond.

Doğuştan gelen keskinliği, doğru bakış açısını benimsediği yönündeki hararetli bir hisle yumuşayan Mrs. Plymdale, "Etrafına bakınmaktan, kendine farklı muhitler aramaktan hiçbir zaman hoşlanmamış olan Ned için bir ödül olarak görüyorum bu durumu," diye devam etti. "Ayrıca Tollerler gibi istisnai insanlar, aynı dost çevresini paylaşmadığımız için bu evliliğe muhalefet edebilirdi. Bulstrode halanla benim gençlikten beri samimi olduğumuz bilinir ve Mr. Plymdale her zaman Mr. Bulstrode'un yanında olmuştur. Ben de şahsen ciddi fikirlere itibar ederim. Ama Tollerler, Ned'i gayet iyi karşıladı."

Rosamond, Mrs. Plymdale'in dört başı mamur açıklamalar yapma çabasına, zarif ve destekleyici bir havayla cevap verdi. "Onun bu ödüle layık, prensipli bir genç olduğundan eminim."

"Ah, bir yüzbaşının veya herkesi kendi altında gören o türden insanların tarzına sahip değildir; şarkı söylemez, öyle gösterişli konuşmalar yapmaz, zihinsel hünerler sergilemez. Ama bundan ötürü şükran duyuyorum. Hem burası hem de Ahiret için cılız bir hazırlığa işaret eder tüm bunlar."

"Ah, evet!" dedi Rosamond. "Görünüşün mutluluğa pek az katkısı olabilir. Bence mutlu bir çiftin arayabileceği her şey onlarda var. Nasıl bir evde oturacaklar?"

"O konuda bulabildikleriyle yetinmek zorunda kalacaklar. St. Peter'de, Mr. Hackbutt'un evine komşu bir yere bakıyorlar-

dı; bina da o beye aitmiş ve çok iyi bir tamirattan geçirtmiş. Sanırım daha iyisini bulamazlar. Ned'in birkaç gün içinde karar vermesini bekliyorum."

"Güzel bir ev olmalı. St. Peter'i beğenirim."

"Eh, kiliseye yakın ve kibar bir muhitte. Ama pencereleri dar ve yolu da biraz yokuşlu. Yakında boşalacak başka bir yer bilmiyorsunuzdur herhalde." Mrs. Plymdale'in koyu renk yuvarlak gözleri ani bir düşünceyle canlanarak Rosamond'a sabitlenmişti.

"Ah, hayır, bu tür şeyler kulağıma pek gelmez."

Rosamond bu ziyareti yaparken öyle bir soru geleceğini düşünmemişti; niyeti sadece evinden kabul edilemeyecek şartlar dahilinde ayrılmasını engelleyecek bilgi edinip edinemeyeceğini yoklamaktı. Verdiği cevabın asılsızlığına gelince, bunun, görünüşün mutluluğa pek az katkı yapabileceği yönündeki cevabı kadar bile asılsız olmadığını düşünüyordu. Yaptığı şeyin her bakımdan mazur görülebilir olduğuna kendini inandırmıştı; asıl affedilemez olan Lydgate'in yapmaya niyetlendiği şeydi ve aklında, tam olarak uyguladığında, ona mevkiine yaraşır seviyeden aşağıya inmenin ne kadar yanlış bir adım olacağını ispat edecek bir plan vardı.

Rosamond eve dönerken Mr. Borthrop Trumbull'un yazıhanesine uğradı. Hayatında ilk kez işle ilintili kabul edilebilecek bir şey yapıyordu, ama bunun zamanı olduğunu düşünmüştü. Mutlak hoşnutsuzluk duyduğu bir şeyi yapmak zorunda olmak, sessiz sebatını fiili yaratıcılığa dönüştürmüştü. Karşı karşıya kaldığı durumda itaatsizlik ve sükunetli dik başlılık yeterli olmayacaktı; yargıları doğrultusunda harekete geçmeliydi ve bu

yargıların isabetli olduğunu telkin etmişti kendine, ama 'öyle olmasa bile gereğinin yapılması lazım' geliyordu.

Mr. Trumbull yazıhanesinin arka odasındaydı ve Rosamond'u en latif tavrıyla karşıladı ki, bunun sebebi sadece genç hanımın cazibesine hassasiyet beslemesi değil, içindeki halim huylu şahsiyetin Lydgate'in sıkıntıları olduğu sezisiyle ve o kayda değer derecede güzel kadının –en yüksek seviyede şahsi cazibeye sahip o genç hanımın– bu sıkıntıları belli raddede hissetmiş, kendini kontrolünün dışına kaçan şartlarda bulmuş olması ihtimaliyle uyanmış olmasıydı. Ondan oturmasını rica etti ve sözde hamiyetperverlikten kaynaklanan sabırsız bir ilgi takınarak karşısına dikildi. Rosamond'un sorduğu ilk soru, kocasının evlerini elden çıkarma konusunu görüşmek üzere o sabah uğrayıp uğramadığı oldu.

"Evet, han'fendi, uğradı; buradaydı kendisi," dedi becerikli müzayedeci, bu tekrarlarla yatıştırıcı bir hava yakalamaya çalışarak. "Ben de müsait olursam öğleden sonra isteğini yerine getireceğim. Meseleyi sürüncemede bırakmamamı istedi."

"Ben de sizden bir şey yapmamanızı istemek için uğradım, Mr. Trumbull. Ayrıca bu konudan kimseye bahsetmemenizi rica ediyorum. Bana bu iyiliği yapar mısınız?"

"Elbette, Mrs. Lydgate; elbette yaparım. İş meselelerinde veya herhangi bir konuda güven benim için kutsaldır." Mr. Trumbull mavi kravatının uçlarını dikkatle düzelterek Rosamond'a baktı. "Bu durumda siparişin geri çekildiğini mi varsaymam gerekiyor?"

"Öyle olmasını rica ediyorum. Mr. Ned Plymdale'in St. Peter'de, Mr. Hackbutt'un evinin yanındaki bir yere talip olduğunu işittim. Mr. Lydgate talebinin lüzumsuz yere işleme

koyulmasından rahatsızlık duyacaktır. Ayrıca teklifi gerekli olmaktan çıkaran başka şartlar da doğdu."

Bazı yeni kaynakların önünde açılmakta olduğunu farz eden Mr. Trumbull keyifle, "Çok iyi, Mrs. Lydgate, çok iyi," dedi. "Hizmetime ne zaman ihtiyaç duyarsanız emrinizdeyim. Diğer konuda bana güvenin lütfen. Mesele buradan öteye gitmeyecek."

***

O akşam Lydgate, Rosamond'u yakın zamanlarda olduğundan daha canlı, hatta onu hoşnut edecek şeyleri istenmeden yapmaya ilgi gösterir halde bulmaktan ötürü biraz rahatlamıştı. '*Eğer mutlu olacaksa ve ben de durumu idare edebilirsem gerisi önemli mi?*' diye düşündü. '*Bu sadece etrafını dolaşmamız gereken dar bir bataklık. Zihnimi yine berraklaştırabilirsem başarırım.*'

Keyfi öylesine yerine gelmişti ki, uzun zamandır ilgilenmeyi düşündüğü ama önemsiz kaygılar katarıyla birlikte gelen umutsuzluk sebebiyle ihmal ettiği bir dizi deney metodunu incelemeye daldı. Rosamond, düşünmesine akşam vakti durgun göle batıp çıkan küreğin şapırtıları misali yardımcı olan hafif bir müzik çalarken, geniş kapsamlı araştırmalara gömülmekten aldığı eski hazzı kısmen tekrar tatmaya başlamıştı. Vakit iyice ilerleyince kitapları önünden itti ve ellerini ensesinde kenetleyerek yeni bir kontrol deneyinin nasıl kurulacağı haricinde hiçbir şey düşünmeden şöminenin ateşine bakmaya daldı.

O arada piyano çalmayı kesip sandalyede arkasına yaslanarak onu seyretmeye başlayan Rosamond sonunda, "Mr. Ned Plymdale kendine bir ev bulmuş," dedi.

İrkilen Lydgate bir ân karısına, uykudan ansızın uyandırılan bir adam gibi sessizce baktı, sonra yüzü tatsız bir aydınlanmayla kızarırken, "Sen nereden biliyorsun bunu?" diye sordu.

"Bu sabah Mrs. Plymdale'e uğradım. St. Peter'de, Mr. Hackbutt'un evinin yanındaki bir yerde karar kıldıklarını anlattı."

Lydgate cevap vermedi. Ellerini ensesinden çekti ve dirseklerini dizlerine dayayarak başının iki yanına, saçlarını alnında toplamak ister gibi bastırdı. Boğucu bir yerden çıkmak için kapıyı açınca karşısında duvar bulmuş gibi keskin bir hayal kırıklığına kapılmıştı, ama bir yandan da Rosamond'un bu hayal kırıklığına yol açan şeyden hoşnut olduğunu gayet net hissediyordu. İlk üzüntü kasılmalarını geçiştirene kadar karısına bakmamayı, onunla konuşmamayı tercih etti. Bir kadının eşyaları neden o kadar önemseyebileceğini, o şeyler olmadan kocasının önemsiz olacağını nasıl düşünebildiğini öfkeyle soruyordu kendi kendine. Başını kaldırıp saçlarını geriye ittiğinde koyu renk gözlerinde anlayıştan uzak, sefil bir boşluk vardı ama sakin bir sesle, "Belki başka biri çıkar; Trumbull'a Plymdale olmazsa başka fırsat kollamasını söyledim," demekle yetindi.

Rosamond yorum yapmadı. Meseleye dahil olmasını haklı gösterecek başka bir şeyler çıkana kadar kocasıyla müzayedeci arasında başka görüşme yapılması gerekmeyeceğine güveniyordu; ne olursa olsun, kısa zamanda vuku bulmasından korktuğu bir durumu engellemişti. Bir süre sessiz kaldıktan sonra, "O nahoş insanlar ne kadar para istiyor?" diye sordu.

"Hangi nahoş insanlar?"

"Şu eşya listesini yaptıranlar ve diğerleri. Demek istediğim, onları artık dert edinmemen için ne kadar para lazım?"

Lydgate onun yüzünü bazı emareler arar gibi inceledikten

sonra, "Plymdale'den evi devretme bedeliyle birlikte altı yüz alabilsem, gerisini hallederdim," dedi. "Dover'in hesabını kapatır, diğerlerine sabretmeleri için bir şeyler verir ve masraflarımıza dikkat etmemiz kaydıyla durumu idare edebilirdim."

"Ben bu evde kalabilmemiz için ne kadara ihtiyacın olduğunu kastettim."

"Herhangi bir yerden bulabileceğimizden fazlasına," diye cevap verdi Lydgate, sesinde kulak tırmalayıcı bir istihzayla. Rosamond'un zihninin ihtimal dahilindeki şeyler yerine, hayata geçmesi mümkün olmayan arzularda gezinmesi onu öfkelendiriyordu.

Rosamond, onun tutumundan hoşlanmadığını ima eder bir tavırla, "Neden rakamı telaffuz etmiyorsun?" dedi.

"Pekâlâ. Rahata çıkmam için en az bin pound lazım." Lydgate bunu tahminde bulunur gibi söylemişti, ama dokunaklı bir ifadeyle, "Ne var ki, olmayan parayı değil, onu nasıl bulacağımı düşünmem lazım," diye ekledi.

Rosamond başka bir şey söylemedi.

Ama hemen ertesi gün Sir Godwin Lydgate'e yazma planını uygulamaya koyacaktı. Ziyaretinden sonra Yüzbaşı'dan bir mektup almıştı. Yüzbaşı'nın evli kız kardeşi Mrs. Mengan da bebeğini kaybetmesi ertesinde taziye için bir mektup yazmış ve kendisini tekrar Quallingham'da görmeyi umduklarına dair bazı ifadeler kullanmıştı. Kocası bu kibarlığın fazla anlamı olmadığını ileri sürse de Rosamond, ailesinin Lydgate'e olan uzak duruşunun, onun kendi soğuk ve kibirli tavrından kaynaklandığına inanarak ve bunları özel bir davetin takip edeceğine güvenerek mektuplara en hoş üslupla cevap vermişti. Ama o zamandan beri karşı taraftan ses çıkmamıştı. Anlaşıldı-

ğı kadarıyla Yüzbaşı, kalemle fazla barışık bir adam değildi ve Rosamond kız kardeşlerin de memleket dışında olabileceğini düşünmüştü. Ancak dostları biraz düşünme zamanı gelmişti; çenesinin altını okşayarak 1790'da kalbini fetheden namlı güzel Mrs. Croly'ye benzediğini söyleyen Sir Godwin, ondan gelen bir ricaya her halükârda itibar gösterecek ve yeğeni namına teşebbüste bulunmasından hoşlanacaktı. Rosamond, yaşlı bir centilmenin onu sıkıntıdan esirgemeyi sorumluluk kabul edeceğine safça inanıyordu. Ve böylece, düşünebildiği en tedbirli ifadeleri kullanarak kendine göre en sağduyulu, Sir Godwin'in en mükemmel hassasiyetin delili addedeceği mektubu yazarak Tertius'un Middlemarch gibi bir kasabayı terk edip kabiliyetleriyle uyumlu bir yere gitmesinin ne kadar arzu edildiğini, bulunduğu yerde yaşayan insanların makbul olmaktan uzak karakterinin onun mesleki başarıya ulaşmasını nasıl engellediğini, dolayısıyla para sıkıntısına düşerek düze çıkmak için bin pounda ihtiyacı olduğunu anlattı. Mektubu yazma niyetinden Tertius'un haberdar olmadığını belirtmedi, çünkü kocasının yaptığı şeye vereceği onayın, Godwin amcasını en güvenilir dost kabul etmesi gerektiğini söylediği zaman aldığı cevap doğrultusunda olacağını tahmin ediyordu. Zavallı Rosamond'un ilişkilere uyguladığı taktiklerin gücü işte bu kadardı.

Bunlar yeni yıl partisinden önce olmuş ve Sir Godwin'den henüz cevap gelmemişti. Ama o günün sabahında Lydgate, Borthrop Trumbull'dan istediği şeyin Rosamond tarafından iptal edildiğini öğrenecekti. Karısının Lowick Gate'teki evden çıkma düşüncesine yavaş yavaş alışması gerektiğine inanarak bu konu üzerine konuşmaktaki isteksizliğini yendi ve kahvaltı yaparlarken, "Bu sabah Trumbull'a gidecek ve evle ilgili olarak *Pioneer* ile *Trumpet*'e ilan vermesini söyleyeceğim," dedi.

"İlanı görünce birileri aklında olmasa bile değişiklik yapmayı düşünebilir. Taşrada birçok insan, aileleri iyice genişledikten sonra yenisini nereden bulacaklarını bilemedikleri için eski evlerinde yaşamaya devam ediyor. Ve Trumbull da meseleye ilgi gösterir gibi değil."

Rosamond, kaçınılmaz ânın geldiğini biliyordu. Savunma vurgusu yaptığı bariz ama dikkatli sükunet yansıtan bir tonla, "Trumbull'a daha öte araştırma yapmama talimatını ben verdim," dedi.

Lydgate karısına sessiz bir hayretle bakakaldı. Henüz yarım saat önce saç örgülerini başının üstüne toplamasına yardım ediyor, onunla 'küçük sevgi dili' ile konuşuyordu ve Rosamond her ne kadar aynı şekilde cevap vermese de, bunları gayet duru ve hoş bir görüntüyle, arada sırada hayranına gamzelerini göstererek kabul ediyordu. Kapıldığı şok, içindeki bütün dokular tel tel ayaklanmış haldeyken bir ânda belirgin öfkeye dönüşememişti; hâlâ karmaşık bir acı halindeydi. Çatalla bıçağı elinden bıraktı ve gövdesini savurur gibi sandalyede arkasına yaslandıktan sonra nihayet, sesinde buz gibi bir ironiyle, "Bunu ne zaman ve neden yaptığını sorabilir miyim?" dedi.

"Ziyaret için uğradığımda, Plymdallerin başka bir ev bulduğunu öğrendiğim zaman, Trumbull'a konuyu onlara açmasına gerek olmadığını söyledim. Ayrıca bundan kimseye bahsetmemesini de öğütledim. Evinden ve eşyalarından ayrılmaya niyetlendiğinin bilinmesi senin için epey onur kırıcı olacaktı ve ben de buna şiddetle karşıydım. Bence bu yeterli sebeptir."

Lydgate, kaşlarının ve gözlerinin arasında bir yıldırım toplanırken, "O zaman sana başka zaruri sebepler olduğunu anlatmamın, farklı bir sonuca ulaştığımı ve o yönde talimatlar ver-

diğimi belirtmemin önemi yok muydu yani?" diye sordu alaycı bir tavırla.

Bir insanın yönelttiği öfke, Rosamond'un soğuk bir hoşnutsuzluk içinde büzüşmesine ve başkaları ne yaparsa yapsın, hatalı davrananın kendisi olmadığı inancıyla haklılığına daha sakin şekilde sarılmasına sebep olurdu.

"Beni de en az senin kadar ilgilendiren bir konuda layığıyla konuşma hakkına sahip olduğumu düşünüyorum."

"Öyle olduğu kesin ama sadece *benimle* konuşabilirsin. Verdiğim talimatları gizlice tersine çevirme ve bana aptal muamelesi yapma hakkına sahip değilsin." Lydgate öncekinden de aşağılayıcı bir tonla, "Bunun sonuçlarının nasıl olacağını sana açıklamak mümkün mii acaba?" diye devam etti. "Bu evi neden bırakmamız gerektiğini sana bir kere daha anlatmamın yararı var mı acaba?"

"Tekrarlaman gerekmiyor," dedi Rosamond, teker teker düşen soğuk su damlalarını andıran soğuk bir sesle. "Söylediklerini hatırlıyorum. Şu ân olduğu gibi şiddetle konuşuyordun. Ama bu, benim için çok acı olan bir yola başvurmadan önce, başka çareleri zorlaman gerektiği yönündeki düşüncemi değiştirmiyor. Ve ev için ilan verme meselesine gelince, bunun senin için son derece alçaltıcı olacağı kanaatindeyim."

"Ve anladığım kadarıyla, tıpkı benim düşüncelerimi yok saydığın gibi, ben de senin düşüncelerini yok saymış olacağım, öyle mi?"

"Dediğini yapabilirsin elbette. Ama bence, sırf kendi iradeni dayatmak adına, beni olabilecek en kötü duruma koymaktan çekinmeyeceğini evlenmeden önce belirtebilirdin."

Lydgate cevap vermedi ama başı yana savrulurken ağzının

kenarları umutsuzlukla kasıldı. Onun kendisine bakmadığını gören Rosamond ayağa kalkıp kahve fincanını önüne koydu, ama Lydgate bunun farkına bile varmadı; kapıldığı manevi dramı ve tartışmayı oturduğu yerde arada sırada kıpırdanarak, dirseğini masaya koyup parmaklarını saçlarının arasından geçirerek sürdürdü. Onu ya öfkesine alabildiğine yol verecek ya da kararlılığına sahip çıkarak sebat etmeye yöneltecek bir duygu ve düşünce kesişimine ulaşmıştı.

Rosamond bu suskunluktan faydalanarak, "Evlendiğimizde herkes mevkiinin gayet iyi olduğunu düşünüyordu," dedi. "Eşyalarımızı satıp Bride Sokağı'na, odaları kafesten farksız bir eve taşınmamızı isteyebileceğini hayal bile etmemiştim. O şekilde yaşayacaksak, hiç değilse Middlemarch'ı terk edelim."

"Hakkımda gayet önemli değerlendirmeler yapmışsın," dedi Lydgate alaycı bir havada. Dönüp dokunmadığı kahvesine bakarken dudaklarının çevresinde hâlâ kuru bir beyazlık vardı. "Borç içinde olmasam önemli kabul edilebilirlerdi tabii."

"Birçok insan aynı şekilde borçlanıyor, ama saygıdeğer kişilerse insanlar onlara güvenir," diye cevap verdi Rosamond, berrak bir bilgelikle. "Babamın Torbitlerin de borçları olduğunu söylediğini hatırlıyorum, ama hayatlarını gayet muteber şekilde devam ettirdiler. Aceleyle davranmanın faydası yok."

Lydgate, birbiriyle çatışan güdüler sebebiyle felç olmuş gibi oturuyordu yerinde; müracaat edeceği hiçbir mantık Rosamond'un onayını alamayacak gibi göründüğüne göre, en azından etki yaratmak için bir şeyleri kırmak, parçalamak istiyordu, aksi takdirde efendinin kendisi olduğunu ve onun da itaat etmesi gerektiğini zorbaca dayatmak zorunda kalacaktı. Ancak öyle aşırılıkların ortak hayatları üzerinde doğuracağı neticeden

korkmakla kalmıyor, Rosamond'un sessiz kaypaklıkla gelen, herhangi bir güç iddiasının nihai olmasını engelleyebilecek dik başlılığından da giderek daha fazla çekiniyordu; ayrıca kendisiyle evlenirken sahte mutluluk hayalleriyle ayartıldığı yönündeki imasıyla en hassas noktalarından birine temas etmişti. İzdivacın efendisinin kendisi olduğu konusuna gelince, gerçek o doğrultuda değildi. Mantık kuvvetiyle ve haysiyetli gurur çerçevesinde toparladığı kararlılık, karısının elektrikli yılan balığı teması altında gevşemeye başlamıştı. Fincanındaki kahvenin yarısını bir yudumda içip gitmek üzere ayağa kalktı.

"En azından şu ân için, başka çare olmadığı anlaşılana kadar Trumbull'a gitmemeni rica edebilir miyim?" dedi Rosamond. Fazla korkması gerekmese de, Sir Godwin'e mektup yazdığını itiraf etmemeyi daha güvenli görmüştü. "Birkaç hafta bekleyeceğine veya bunu bana söylemeden yapmayacağına söz ver."

Lydgate, kapıya doğru yönelmeden önce kısa bir kahkaha attı ve keskin bakışlarını ona dikerek, "Haberim olmadan bir şey yapmayacağına dair söz alması gerek benim," dedi.

"Bu akşam babamlara yemeğe gideceğimizi unutma." Rosamond onun dönüp daha net bir taviz vermesini bekliyordu.

Ama Lydgate sabırsız bir tonla sadece, "Tamam," dedi ve çıkıp gitti.

Rosamond, kocasının ıstırap verecek uygunsuz teklifleri yapmayı kafi görmeyip ilaveten nahoş ruh halleri göstermesinden nefret ediyordu. Ve Trumbull'a tekrar gitmeyi ertelemesi yönündeki gayet makul talep karşısında ne yapmak niyetinde olduğunu açıkça ifade etmemesi de zalimceydi. Kendisinin her bakımdan en doğru şekilde davrandığına inanıyordu ve Lydgate'in her nahoş veya öfkeli konuşması, zihnindeki kırgınlık ha-

nesine bir kayıt daha düşmekten başka şeye hizmet etmiyordu. Zavallı Rosamond, aylardır kocasını hayal kırıklığı taşıyan hislerle eşleştiriyordu ve esneklikten korkunç derecede uzaklaşan evlilik ilişkisi, haz dolu rüyaları teşvik eden cazibesini kaybetmişti. İzdivaç onu babasının evinin rahatsızlık veren taraflarından uzaklaştırmış olabilirdi, ama arzu ettiği ve umduğu her şeyi vermemişti. Onun âşık olduğu Lydgate, bir dizi ferah şartı ifade ediyordu ama bunların çoğu artık kaybolmuş, yerlerini her saat meşakkatle uğraşılması gereken, makul çözümlerin hızla uygulanmasıyla bir çırpıda geride bırakılamayan gündelik ayrıntılara bırakmıştı. Lydgate'in mesleğinin dayattığı alışkanlıklar, bilimsel meselelerle evdeyken de meşgul olması, iki âşığın sohbetinde asla yer bulamayacak olan –Rosamond'a marazi bir vampir tarzı gibi gelen– tuhaf görüşleri, karşılıklı ilişkileri sürekli yabancılaştırıyordu; Lydgate'in kendini kasabada avantajsız bir konuma sürüklediği gerçeği ve Dover'e olan borcu ifşa etmesiyle gelen şok bir yana bırakılsa bile, bunların hepsi birleştiğinde onun varlığını Rosamond için sıkıcı hale getirmeye yeterdi. Evliliklerinin ilk günlerinden dört ay öncesine kadar makul bir heyecan vardı aralarında, ama bu artık yok olmuştu. Rosamond içine düştüğü muazzam can sıkıntısının doğan boşluktan hangi nispette kaynaklandığını kendine itiraf edemiyordu ve Quallingham'dan gelecek bir davetin, Lydgate'in Middlemarch'tan başka yere –mesela Londra veya her türlü nahoşluktan uzak bir şehre– yerleşmesine vesile olarak onu tatmin edebileceği, Mrs. Casaubon'a beslediği düşkünlük sebebiyle biraz içerlediği Will Ladislaw'ın yokluğuna kayıtsız kalmasını sağlayabileceği hissine kuvvetle kapılmıştı (ve belki haklıydı).

Yılbaşı günü Vincylerin yemekli davetine giderlerken du-

rum böyleydi; kocasının kahvaltıdaki huysuzluğunu unutmayan Rosamond, ona ılımlı bir kayıtsızlıkla yaklaşıyordu ve Lydgate için sabahki sahne, çok daha derin etkilerini yaşadığı ruhi çelişkilerin sadece bir safhasını teşkil ediyordu. Mr. Farebrother'la konuşurken gösterdiği –bütün paraya ulaşma yollarının esasen aynı olduğu ve şansın, seçenekleri bir aptalın illüzyonları seviyesine indirecek imparatorluk kudretine sahip olduğu yönündeki kinik rolü oynarken sarf ettiği– çalkantılı çaba sallantıya geçmiş kararlılığın netameli belirtisinden, eskinin coşku uyarısına verilmiş uyuşuk bir cevaptan başka şey değildi.

Ne yapabilirdi? Rosamond'un Bride Sokağı'na, yetersiz eşyalar arasında yaşayacağı küçük eve götürülme düşüncesi karşısında kapıldığı kederi ve içerlemeyi gayet açık şekilde görmüştü; yoklukla geçirilen hayat ve Rosamond'la geçirilen hayat, yokluk kendini ifşa ettiğinden beri giderek daha da bağdaştırılamaz iki tablo halini alıyordu. Kararlılığı bu iki resmi birleşmeye zorlasa bile, öyle bir değişim için gerekli ön hazırlıklar erişilebilir yerlerde görünmüyordu. Ve karısına talep ettiği sözü vermemiş olmasına rağmen Trumbull'a tekrar gitmemişti. Hatta Kuzey'e ani bir yolculuk yapıp Sir Godwin'i görmeyi düşünmeye bile başlamıştı. Bir zamanlar hiçbir şeyin onu amcasına para için başvurmaya zorlayamayacağını düşünürdü, ama o zamanlar daha nahoş seçeneklerin baskısını idrak etmemişti. Yazılacak bir mektubun yaratacağı etkiye güvenemezdi; kendisi için ne kadar tatsız olursa olsun, eksiksiz açıklama yapabileceği ve akrabalığın etkinliğini dayatabileceği bir yüz yüze görüşme elzemdi. Alçaltıcı hesaplardan, hiçbir ortak yanı olmadığını düşünmekten gurur duyduğu insanların tercihleri ve keselerine yönelik çıkarcı heveslerden azade yaşamaya uzun süre önce karar vermiş olan Lydgate, bir safhaya gelinirken on-

ların seviyelerine bile değil, onlardan para dilenme seviyesine inmesine sebep olacak adımı atma düşüncesini benimsemeyi, bunu öfkeyle reddetmekten daha kolay bulmaya başlamıştı.

65

"İkimizden birinin boyun eğeceği şüphesiz
Ve erkek daha makul olduğuna göre kadından,
Sıkıntıya katlanması gereken de sen [erkek] olacaksın."
—Chaucer[90]

İnsan tabiatının yazışmaları ağırdan alma eğilimi, işlerin genel mânâda hız kazandığı zamanımızda bile geçerlidir; öyleyse yaşlı Sir Godwin Lydgate'in 1832 yılında kendinden ziyade başkaları için önemli bir mektubu yazmakta yavaş kalmasına şaşırmamız gerekir mi? Yeni yılın neredeyse üç haftası geçerken içten ricasına cevap bekleyen Rosamond her gün hayal kırıklığına uğruyordu. Onun beklentilerinden tamamen habersiz olan Lydgate'se faturaların gelişini takip ediyor ve Dover'in diğer alacaklılar üzerindeki tasarrufunu kullanmasının ân meselesi olduğunu hissediyordu. Quallingham'a gitme niyetinden Rosamond'a söz etmemişti; öyle öfkeli bir ret cevabından sonra bu kararı istekleri karşısında verilmiş bir taviz kabul etmesini istemiyordu ve son dakikaya kadar bekleyecekti, ama gerçekten kısa zaman içinde gitmeyi düşünüyordu. Yeni demiryolu hattı gidiş geliş dahil olmak üzere bütün yolculuğu dört güne sığdırmasına imkân verecekti.

Ama bir sabah Lydgate çıktıktan sonra onun adına gönderilmiş bir mektup geldi ve Rosamond bunun Sir Godwin tarafından yazıldığını anladı. İçi umut dolmuştu. Kendisi için de

[90] *Canterbury Hikâyeleri*, 'Bath'ın Karısının Hikâyesi'.—*çn*

bir not olabilirdi, ama mektubun içeriği doğal olarak para veya başka tür yardımdı ve Lydgate'e hitaben yazılmasının sebebi, cevabın tamamen amaca uygun olduğunu teyit eder gibiydi. Bu düşüncelerle Rosamond, masanın üstündeki önemli mektubu karşısına alıp yemek odasının sıcak bir köşesinde basit dikiş işleriyle uğraşmaktan başka şey yapamayacak kadar heyecanlanmıştı. Saat on ikiye doğru kocasının koridordan gelen ayak seslerini duydu ve kapıya koşup en yumuşak sesiyle, "Yemek odasına gel, Tertius; bir mektubun var," dedi.

Lydgate, "Öyle mi?" diyerek şapkasını çıkartmadan onun etrafından dolaştı ve mektubun durduğu yere yürüdü. Karısı tekrar yerine oturup onun zarfı açışını seyrederken, "Godwin amcamdan geliyor!" dedi. Rosamond onun şaşıracağını tahmin ediyordu.

Bakışları kısa mektubun üzerinde dolaşırken Lydgate'in normalde açık kahverengi olan yüzüne kuru bir beyazlık hâkim oldu; nihayet burun delikleri ve dudakları titreşerek kâğıdı onun önüne attı ve şiddet yüklü bir sesle, "Sürekli gizli işler çevirecek, bana karşı çıkıp yaptıklarını saklamaya devam edeceksen, seninle yaşamaya katlanmak imkânsız hal alır," dedi.

Lydgate kendine hâkim olup ona sırtını döndü, sonra yürüyüp uzaklaştı, oturdu ama tekrar tedirginlikle kalkıp ellerini ceplerine soktu ve ne varsa sıkı sıkıya kavradı. Telafisi olmayacak derecede acımasızca bir şey söylemekten korkuyordu.

Rosamond'un yüzü de okurken renk değiştirdi. Şöyleydi mektup:

Sevgili Tertius,

Benden bir şey isteyeceğin zaman karını senin namına yazmaya teşvik etme. Şahsınla bağdaştıramayacağım dolambaçlı bir riyakarlık sayarım bunu. İş konularında asla bir kadınla yazışmam. Senin için bin pound veya bunun yarısı kadar bir para tedarik etmem konusuna gelince, öyle bir şey yapamam. Kendi ailem paramı son kuruşuna kadar çekiyor. İki genç oğul ve üç kız sahibi biri olarak başka şeye ayıracak nakdim yok. Anlaşıldığı kadarıyla paranı çok çabuk tüketmiş ve orada vaziyetini bozmuşsun; başka bir yere ne kadar erken taşınırsan o kadar iyi edersin. Ama senin mesleğinden insanlarla hiç bağlantım yok ve sana burada yardımcı olamam. Vasi olarak senin için elimden geleni yaptım, tıbbı meslek seçerek yolunu çizmene izin verdim. Asker veya ruhban olabilirdin. Paran bunlara da yeterdi ve önünde yükselebileceğin daha güvenli bir merdiven olurdu. Charles amcan onun mesleğini seçmediğin için sana kırgın ama ben değilim. Her zaman senin selametini gözettim ama şu ândan itibaren tamamen kendi ayakların üstünde olduğunu bilmen lazım.

Seni seven amcan,
Godwin Lydgate

Rosamond mektubu okumayı bitirince, bastıran keskin hayal kırıklığını belli etmeden, sessiz bir pasiflikle kendini kocasının gazabına karşı güvene alarak ve elleri kucağında kavuşturulmuş halde hiç hareket etmeden oturdu.

Lydgate odanın içinde dolaşmaya ara vererek ona tekrar

baktı ve yakıcı bir şiddetle, "Bu mektup gizliden iş karıştırarak ciddi zarara yol açabileceğine ikna olmana yetti mi?" dedi. "Kifayetsizliğini anlayıp benim söylediğim şekilde hareket etmen, çözümü bana düşen konulara olanca cehaletinle karışmaman gerektiğini kavramanı sağladı mı?"

Sözler ağırdı ama Lydgate ilk kez öyle öfkelenmiyordu karısına. Rosamond ona bakmadı ve cevap vermedi.

"Quallingham'a gitmeye karar vermek üzereydim. Bana çok şeye mal olacaktı ama işe yarayabilirdi. Ama artık bir şey düşünmeme gerek yok. Yapacaklarımı sürekli olarak gizlice engelliyorsun. Beni sahte tavırlarla kandırdın ve şimdi çevirdiğin işlerin merhametine kalmış haldeyim. İstediğim her şeye direneceksen konuş ve açıktan açığa karşı çık bana. O zaman hiç değilse ne yaptığımı bilirim."

Aşk bağıyla oluşan yakınlığın gücünü yaralamaya çevirişi, genç hayatlarda korkunç bir ân oluşturur. Bir damla gözyaşı, Rosamond'un kendine hâkim olma çabalarına rağmen yavaşça düştü ve dudağının üstünde durdu. Hâlâ bir şey söylemiyordu ama bu suskunluğun altında yoğun bir etki saklıydı: Kocasına karşı öyle bir nefret hissediyordu ki, onu bir daha görmek bile istemiyordu. Sir Godwin'in kabalığı ve duygudan o derece uzak olması, onu Dover ile diğer alacaklıların, sadece kendilerini düşünen ve başkalarına nasıl sıkıntılar verdiklerini umursamayan nahoş insanların sınıfına sokmuştu. Babası bile insafsızdı, çünkü onlar için bir şeyler yapabilecekken bunu esirgemişti. Esasen Rosamond'un dünyasında kabahatten azade kabul edilebilecek tek bir kişi vardı ve o da sarı örgülü, küçük elleri kucağında kavuşturulmuş halde oturan, kendini asla makul olmayacak şekilde öne çıkarmayan, her zaman en makbule –ta-

biatıyla kendisi için en makbul olan şeye– dönük davranan şu latif yaratıktı.

Sessiz kalıp karısına bakan Lydgate, coşkulu ruh halleri uysal kurban edilmişlik havası ima eden, en haklı yargıyı bile haksızlık şüphesiyle lekeleyecek masum bir suskunlukla karşılandığında tutkulu insanlara musallat olan o çıldırtıcı çaresizliğe kapılmaya başladığını hissediyordu. Sözlerini yumuşatarak doğru duruş sergilediği hissini pekiştirmesi gerekiyordu.

Yeterince ciddi ama keskin olmayan bir tavra bürünmeye çalışarak, "Hiçbir şeyin açık kalplilik ve güvenin kaybolması kadar ölümcüil olamayacağını göremiyor musun, Rosamond?" diye tekrar söze başladı. "Üzerinde karara vardığım bir amacı net şekilde ifade ediyorum, sen buna uyum sağlar gibi görünüp sonra gizlice itaatsizlik ediyorsun ve bu tekrarlanıyor. Böyle olunca da neye güveneceğimi bilemiyorum. Bunu kabul etseydin bizim için bir umut olabilirdi. Mantıksız, öfkeli bir zorbanın teki miyim ben? Neden açık davranamıyorsun bana karşı?"

Suskunluk devam ediyordu.

Lydgate bastırarak ama sesinde Rosamond'un hemen anlayacağı bir rica vurgusuyla, "Hatalı olduğunu ve gelecekte gizli işler çevirmeyeceğine güvenebileceğimi söyleyecek misin?" dedi.

Gayet sakin bir tavırla cevap verdi Rosamond:

"Bana karşı kullandığın sözlere rağmen taahhüitlerde bulunmam veya sözler vermem müimkün olamaz. O tür bir dille hitap edilmeye alışkın değilim. Arkandan 'gizli kapaklı' iş çevirmemden, seni 'sahte tavırlarla' kandırmamdan, meselelere 'olanca cehaletimle' karışmamdan söz ettin. Ben böyle şeyler

yapmadım ve özür dilemen gerektiğini düşünüyorum. Benimle yaşamanın imkânsız olduğunu söyledin. Şüphesiz ki son zamanlarda hayatıma letafet katmış değilsin. Evliliğimizin bana yüklediği zorlukların bazılarını gidermeye çalışmamın beklenebilir bir şey olduğunu düşünüyorum." Sözlerini tamamlarken gözünden bir damla yaş daha süzülen Rosamond, bunu da ilki gibi sessizce geçiştirdi.

Lydgate mat olduğunu hissederek kendini bir sandalyeye attı. Karısının kafasında serzenişin girip yerleşebileceği küçücük bir yer bile var mıydı acaba? Şapkasını bırakıp kolunu sandalyenin arkalığına attı ve bir süre konuşmadan yere baktı. Rosamond onu yaklaşımındaki hakkaniyete duyarsızlıkla, evlilik hayatındaki inkâr edilemez zorluklara duyarlılıkla yaklaşarak iki yanlı kıstırmıştı. Ev konusunda gösterdiği hilekarlığın Lydgate'in bildiğinin ötesinde olmasına ve Plymdallerin evi devralmasını bizzat engellemesine rağmen Rosamond, yaptığı şeyin gizli kapaklı düzen çevirmek olduğunu kabul etmiyordu. İcraatlarımızı çarşı alışverişinde aldıklarımız veya kıyafetlerimiz konusunda olduğu kadar bile mutlak sınıflandırmaya tabi tutmayız. Rosamond mağdur edildiğini düşünüyordu ve Lydgate'in anlaması gereken de buydu.

Öte yandan, onun kendi kendini inkâr edecek kadar katı olan tabiatına nüfuz etme mecburiyeti, Lydgate'i başka bir kıskaca da almıştı. Karısının kendisine olan sevgisinde geri getirilemez kayıplar olduğu ve bunun hayatlarına kasvetle tesir edeceği sezisiyle telaşa kapılmaya başlıyordu. Hislerinin eriştiği doluluk, öfkesinin ilk şiddet anlarıyla birlikte bu korkuyu hızla değiştirmişti. Rosamond'a efendisinin kim olduğunu söylemek, nafile böbürlenmeden öteye gitmeyecekti.

'Son zamanlarda hayatıma letafet katmış değilsin... Evliliğimizin bana yüklediği zorluklar...' Bu sözler Lydgate'in zihnine abartılı bir rüyanın doğurduğu acılar gibi batıyordu. En üst düzey kararlılığından feragat etmeme uğruna, en çirkin aile içi nefretin prangalarına mı mahkûm edecekti kendini?

Melankolik bir bakışla karısına dönerek, "Bir adamın hayal kırıklığına uğradığında ve kışkırtıldığında ettiği lafları mazur görmen lazım, Rosamond," dedi. "Seninle menfaatlerimiz birbirine zıt olamaz. Kendi mutluluğumu seninkinden ayıramam. Sana öfkelendiysem, bunun sebebi bazı şeylerin üzerinin örtülmesinin bizi nasıl ayrı düşüreceğini görmez gibi davranmandır. Bir şeyleri sözlerimle veya davranışlarımla senin için zorlaştırmayı istemem mümkün mü? Seni incittiğimde hayatımın bir parçasını da incitmiş oluyorum. Bana tamamen açık yaklaşsan, asla öfkelenmem sana."

"Ben sadece zorunluluklar kendini dayatmadan bizi alelacele sefil bir hayata sürüklemeni engellemek istedim," dedi Rosamond. Kocasının yumuşamasıyla birlikte gevşeyen hisler, gözyaşlarının tekrar akmaya başlamasına sebep olmuştu. "Tanıdığımız onca insanın arasında küçük düşmek ve sefalet içinde yaşamak çok ama çok zor bir şey. Keşke bebekle birlikte ölseydim."

Kelimeleri ve gözyaşlarını, sevecen kalbe sahip bir adam üzerinde mutlak etkiye yol açacak bir yumuşaklıkla sarf ediyordu. Lydgate sandalyesini onunkinin yanma çekti ve güçlü ama yumuşak dokunuşlu eliyle zarif başını tutup usulca yanağına yasladı. Sadece okşuyor, hiçbir şey söylemiyordu; söylenecek bir şey kalmış mıydı? Onu öylesine korktuğu sefaletten koru-

yacağı sözünü veremezdi, çünkü bunu yapmasını sağlayacak herhangi bir çare göremiyordu.

Evden tekrar çıktığında, kendi kendine her şeyin Rosamond için on kat daha zor olduğunu söylüyordu; kendisi ne de olsa evden uzak bir hayat geçiriyordu ve icraatlarına dönük talepler hep başkaları namınaydı. Yapabilse, karısına dair her şeyi affetmek isterdi, ama öyle affedici bir ruh halindeyken bile onu daha zayıf bir canlı türünü temsil eder gibi düşünmesi kaçınılmazdı.

Bütün bunlara rağmen ve hal böyleyken, artık onun hükmü altına girmişti.

66

"Ayartılmak başka şeydir Escalus,
Günaha boyun eğmek bambaşka."
—Shakespeare[91]

Lydgate'in muayenehanenin şahsi kaygılarına nasıl tesir ettiğini düşünmek için kesinlikle yeterli sebebi vardı. Kendi başına ilerleyen araştırmalara, kuramsal düşünmeye ayıracak serbest enerjiye artık sahip değildi ve yargılarına hasta yatağı başında tedaviyle ilgilenirken bile dolaysız müdahaleler oluyor, oradaki kişiyle duygudaşlık kurmak, onun halinden anlamak ilave çaba gerektiriyordu. Aptalların saygıdeğer bir hayat sürmesini, mutsuzların sakin şekilde yaşamasını mümkün kılan rutin durumların o hayırlı koşum takımları değildi mesele; düşüncenin ânlık taze uygulamaları ve başka birinin ihtiyaçlarını anlama, ona anlayış gösterme gereği istikametindeki kesintisiz dayatmayla ilgiliydi bu. Çoğumuz hayatta geriye baktığımızda, tanıdığımız en şefkatli kişinin, ihtiyacımız olduğunda mucize yaratanlardan daha yüce ihsanlarla yardımımıza koşan bir tıp insanı, belki de incelikli davranışları derin bilgiyle edinilmiş zekâsı tarafından yönlendirilen bir cerrah olduğunu söyleriz. Bu iki sefer kutsanmış merhametin bir kısmı Hastane'deki veya evlerdeki çalışmalarında daima Lydgate'le birlikteydi ve ona baskısını hissettiği kaygıların, zihinsel bozulmanın yatıştırılmasında herhangi bir afyonlu ilaçtan daha iyi hizmet ediyordu.

[91] *Kısasa Kısas* (1603/1604), 2. Perde, 1. Sahne, Angelo'nun tiradından.—*çn*

Ancak ne var ki, Mr. Farebrother'ın afyon konusundaki şüphesi haklıydı. Zuhur edeceği anlaşılan zorlukların ilk incitici baskısı altında ve evliliğinin boyunduruklu bir yalnızlığa olmasa bile, sevilmeyi fazla önemsemeden sevmeye devam ederek sürdürülmesi gereken bir çabalamaya dönüşeceği yönündeki ilk izlenimlerle beraber afyonu birkaç kere denemişti. Ancak zihnine musallat olan sefalet düşüncesinden o tür geçici kaçışlar yaptıktan sonra, bağımlılığa bağlı herhangi bir bedensel hasret yaşamamıştı. Güçlüydü, ciddi miktarda şarap içebilirdi ama buna da itibar etmezdi ve çevresindeki insanlar alkol alırken o şekerli suyla yetinir, içkinin ilk heyecan safhalarına bile küçümseyici bir acımayla bakardı. Aynı şey kumar için de geçerliydi. Paris'teyken epey kumar faslı görmüş, bunları bir hastalığa bakar gibi seyretmişti. Öyle bir kazanıma da içkiye olduğu kadar uzak bakıyordu. Önemli olan tek kazanımın yüksek seviyeli, zor aşamalardan oluşan bir süreçle ulaşılabilecek ve sonuçları insani fayda sağlayabilecek türden olduğunu söylerdi kendine. Hasretini çektiği güç, bir para kümesini kavramış tedirgin parmaklarla veya yirmi mahzun arkadaşının tasarruflarını kollarını uzatarak silip süpüren bir adamın gözlerindeki yarı barbarca, yarı aptalca zaferle temsil edilemezdi.

Ancak tıpkı afyonda olduğu gibi zihni şimdi de kumara meyletmeye başlamıştı; bunun sebebi vereceği heyecana duyduğu iştah değil, para kazanmanın kimseden talepte bulunmayı gerektirmeyen ve beraberinde mesuliyet getirmeyen bu kolay yönüne çevirdiği arzulu manevi bakıştı. Londra veya Paris'te olsa, o tür bir düşünce onu bir kumarhaneye sürüklerdi ama bu sefer amaç kumarbazları öylesine değil, onlarınkine denk bir aç gözlülük besleyerek seyretmek olurdu. Kumara duyulan soğukluk muazzam kazanma ihtiyacı tarafından dizginlenirdi.

Amcasından yardım alabileceğine dair ferahlatıcı düşüncenin aradan çıkarılmasından kısa süre sonra yaşanan bir şey, geçerliğini orada da koruyan kumar fırsatıyla gelebilecek bazı etkileri kuvvetle işaret etti.

Green Dragon'un bilardo salonu, çoğu daha önce tanıştığımız Mr. Bambridge gibi keyif insanı kabul edilenlerin oluşturduğu bir grubun değişmez ikametgahı halindeydi. Zavallı Fred Vincy'nin bahiste kaybederek söz konusu neşeli arkadaştan para almak zorunda kaldığı ve dolayısıyla hatırlanmaya değer borcunun bir kısmını yaptığı yer de burasıydı. Bu şekilde ciddi paraların kaybedilip kazanıldığı Middlemarch'ta bilinirdi ve Green Dragon'un sefahat konusunda yaptığı nam da bazı çevrelerde oraya gitmeye dönük isteği tabiatıyla körüklüyordu. Müdavimler, biraderliğe yeni katılan masonlar misali kendilerini kabul edecek daha heybetli bir şeyin arayışındaydı muhtemelen, ama kapalı bir cemiyet oluşturmuyorlardı ve yeniyetmelerin yanı sıra, düzgün bir isme sahip bazı kıdemli hemşeriler de etrafta ne olup bittiğine bakmak için arada sırada bilardo salonuna geliyordu. Bilardoya yatkın bir kas yapısı olan ve bu oyundan hoşlanan Lydgate, Middlemarch'a ilk geldiği dönemlerde Green Dragon'da birkaç kere istekayla sırasını savmış ama sonrasında hem oyun için boş zaman bulamamış, hem de oradaki ortama yatkınlık hissetmemişti. Ancak bir akşam, Mr. Bambridge'i aramak için oraya gitmesi gerekti. Lydgate'in alacaklılarının sabrını beslemek için her pounda ihtiyacı vardı ve ucuz bir at alıp bu tarz değişikliğiyle yirmi pound elde edebileceği düşüncesiyle kalan tek atını satmaya karar vermiş, at tüccarı da ona alıcı bulmayı üstlenmişti. Geçerken bilardo salonuna uğrayarak zaman kazanacaktı.

Mr. Bambridge henüz gelmemişti ama arkadaşı Mr. Horrock'un

dediğine göre her ân orada olabilirdi; Lydgate de böylece beklemeye koyulup zaman geçirmek için bir el bilardo oynamaya karar verdi. O akşam gözlerinde, bir seferinde Mr. Farebrother'ın farkına vardığı garip ışıltı ve olağandışı canlılık vardı. Çok sayıda Middlemarchlının bulunduğu salonda istisnai varlığı hissedilmişti ve oyuncuların yanı sıra seyirciler de hararetle bahse girmeye başladı. Lydgate iyi oynuyor, kendine güveniyordu; bahisler onun etrafında toplanıyordu ve durumu hızla gözden geçirdiğinde, kazanması halinde alacağı paranın, atından tasarruf etmeyi düşündüğünün iki misli olduğunu anlayınca kendi üzerine para yatırmaya başladı. Ve üst üste oyun kazandı. Mr. Bambridge gelmiş ama Lydgate onun farkına varmamıştı. Onu heyecanlandıran sadece oyunu değil, ertesi gün muhtemelen daha büyük oyunların döndüğü Brassing'e gidip şeytanın zokası sayesinde sağlam bir av yakalama ve gündelik dertlerden azade kalma düşüncesiyle gelen hayallerdi.

İki yeni ziyaretçi geldiğinde hâlâ kazanıyordu. Bunların biri hukuk okuduktan sonra yakın zamanda kasabaya dönen genç Hawley'di, diğeriyse zamanında oraya daha sık gelen Fred Vincy. Becerikli bir bilardo oyuncusu olan Hawley oyuna taze nefes kattı. Ama Lydgate'le karşılaşınca şaşıran, bahse heyecanlı bir havayla pey sürdüğünü görünce daha da fazla hayrete kapılan Fred Vincy bir kenara çekildi ve masanın etrafındaki çembere dahil olmadı.

Fred, yakın zamanda gösterdiği azmi biraz rahatlamayla ödüllendiriyordu. Altı aydan beri Mr. Garth'ın saha işlerinde istek ve gayretle çalışıyordu ve meşakkatli çalışmalar sayesinde el yazısındaki kusurların üstesinden gelmişti; bazı geceler bizzat Mr. Garth'ın nezareti ve Mary'nin tanıklığı altında yürütüldükleri için bu çabaların verdiği sıkıntı biraz hafiflemişti. Ama

Mr. Farebrother iki haftadan beri bir kilise okulunun hazırlık planları için Middlemarch'ta olduğundan, Mary hanımlarla birlikte Lowick rahip lojmanında kalıyordu ve Fred yapacak başka şey bulamadığı için kısmen biraz bilardo oynamak, kısmen de atlarla, sporla, başka umumi şeylerle ilgili sohbetlere katılarak eski tatları tekrar almak için Green Dragon'a gitmeye başlamıştı. O mevsimde bir kere bile ava çıkmamıştı ama zaten kendi atı yoktu ve bir yerden diğerine ya Mr. Garth'la birlikte arabayla gidiyor veya onun emaneten verdiği gösterişsiz beygiri kullanıyordu. Ruhban olsa o kadar sıkı sıkıya yol yordam takip etmek zorunda kalmayacağını düşünmeye başlamıştı. Bir seferinde Mary'ye kendisi uğruna katlandığı zorlukları takdir edeceği ümidiyle, "Sana diyeceğim şudur, Bayan Mary: Arazi ölçmeyi, plan çizmeyi öğrenmek, vaaz yazmaktan çok daha zor şeyler," demiş ve "Benimle kıyaslandıklarında Herkül ile Theseus[92] hiç sayılır, çünkü katip gibi yazmayı öğrenmek zorunda kalmadılar," diye eklemişti. Ama şimdi Mary bir süreliğine yakınında olmayacaktı ve Fred de tasmasından kurtulamayan her kuvvetli köpek gibi zincirinin perçinine asılmış, fazla uzaklara gidemese de ufak kaçamaklar yapıyordu. Bilardo oynamaması için bir sebep yoktu ama bahse girmemekte kararlıydı. Para konusunda Fred'in aklında kahramanca bir proje vardı: Mr. Garth'ın kendisine teklif ettiği seksen poundun tamamına yakın kısmını bir kenara koyacak ve ona iade edecekti ki, fuzuli bollukta elbiseye sahip olduğuna ve konaklama veya yemek masrafı olmadığına göre nafile yere para harcamaktan vazgeçerse bunu kolaylıkla yapabilirdi. Böylece bir yıl içinde Mrs. Garth'ın o zamanlar şimdiye nazaran çok daha fazla ihtiyaç duyduğu doksan poundunu geri ödemekte ciddi yol almış ola-

[92] Herkül on iki, Theseus ise altı müşkül sınavdan geçmiştir.—*çn*

caktı. Ancak şunu da göz önüne almak gerek: Bilardo salonunu beşinci kere ziyaret ettiği o akşam Fred'in cebinde olmasa bile zihninde altı aylık maaşından (Mary döndüğünde Mrs. Garth'a otuz pound ödeme zevkine erdikten sonra) kendisine harçlık olarak ayırdığı on pound vardı ve bu parayı iyi bir bahis şansıyla karşılaşırsa riske atmayı hak ettiğini düşünüyordu. Neden? Eh, hükümdarlar[93] havada uçuşurken neden birkaçını yakalamasındı ki? O yolda asla fazla ileri gitmeyecekti, ama bir adam –genelde hazza düşkün bir erkek– kendine ispatla güvenmek, eğer arzularsa haylazlık yapabileceğine ikna olmak ister ve kendini hasta etmekten veya fakirleştirmekten veya insan kapasitesinin dar sınırlarının izin vereceği en öte seviyede gevşek laflar etmekten geri tutuyorsa, bunun sebebi kız gibi çekingen veya hassas olması değildir.

Fred, eski alışkanlıkların karıncalanmalarla geri gelmesini açıklamakta gayet suni ve kesinlikten uzak kalan resmi mantığa veya deli kanın geçici hevesleri bahanesine kapılmıyordu; içinde o akşam oynamaya başlar ve bahse de girerse –ayrıca birkaç tane de punch içerse– ertesi sabah doğacak 'hafiften perişanlık' hissine kendini hazırlaması gerektiği yönünde kehanetvari bir kıpırtı vardı. Fiiliyat da genellikle öyle tanımlanması zor kıpırtılarla başlar zaten.

Ama Fred'in beklentilerine dahil olabilecek son şey, üstünlüğünü muazzam şekilde hisseden ukalanın teki olduğu düşüncesini en başından beri terk etmediği eniştesi Lydgate'i tıpkı kendisinin yapacağı gibi gayet heyecanlı ve bahse pey sürer halde karşısında bulmaktı. Lydgate'in borç içinde yüzdüğü, babasının da ona yardım etmeyi reddettiği yöniindeki fazla net olmayan bilgi sebebiyle Fred, büyük hayrete kapılmış ve

[93] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.—*çn*

böylece oyuna dahil olma niyeti birdenbire kontrol altına alınmıştı. Tuhaf bir tavır değişikliği söz konusuydu şimdi: Fred'in sarışın çehresi ve genellikle parlak, umursamaz bakışlara sahip ve eğlence vadeden her tür şeye dikkat yöneltmeye hazır gözleri, farkında olmadan ciddi ve makul kabul edilmeyen bir şeyle karşılaşmışçasına utangaç bakışlara bürünmüştü; normalde genellikle itidalli güç havası ve en itaatkar dikkatle desteklenmiş gibi görünen sabit bir kavrayış gücü yansıtan Lydgate ise, hazırda bekleyen pençelere sahip bir hayvana ait olabilecek vahşi bir heyecana gelmiş gibi ateşli gözlerle bakıyor, davranıyor ve konuşuyordu.

Lydgate kendi vuruşları üzerine bahse girerek on altı pound kazanmıştı ama genç Hawley'in gelişi dengeleri değiştirdi. O da birinci sınıf vuruşlar yapabiliyordu ve oyun tarzına kuşku yöneltilmesiyle gerilen sinirleri kendine olan güvenini zedeleyen Lydgate'in sayı alıp alamayacağı üzerine bahse girmeye başlamıştı. Meydan okuma, güvenden daha heyecan verici ama daha az güvenliydi. Lydgate kendi oyunu üzerine bahse girmeye devam etti ve arka arkaya kaybetmeye başladı. Buna rağmen oynamaya devam ediyordu, çünkü zihni sanki oradaki en cahil aylakmış gibi atılganlık çatlağına yönelebilecek şekilde alabildiğine daralmıştı.

Lydgate'in artık hızla kaybettiğini gören Fred, kendini yeni bir durumla karşı karşıya bulmuştu: Beyni hızla eniştesinin dikkatini onu gücendirmeden çekme, hatta belki oradan uzaklaşması için bir sebep yaratma çareleri arıyordu. Diğerlerinin de ondaki tuhaf farklılığı gözlediğini görünce, aklma gidip öylece dirseğine dokunarak onu bir kenara çekmek, o derin sarhoşluktan hiç değilse bir ân çıkmasını sağlamak geldi. Rosy'yi görmek istediğini söyleyerek o akşam –ihtimal dahilinde hiç

olmamasına rağmen– evden çıkıp çıkmadığını sormaktan daha akıllıca bir şey düşünemiyordu ve bir garson gelip Mr. Farebrother'ın görüşmek üzere kendisini aşağıda beklediği mesajını getirdiğinde, bu yegane planı uygulamaya koymak üzereydi.

Fred şaşırmıştı, ama adama hemen geleceğini söyledikten sonra yeni bir fikirle Lydgate'in yanına gidip, "Biraz konuşabilir miyiz?" diyerek onu kenara çekti. "Farebrother benimle görüşmek istediğini bildiren bir mesaj göndermiş. Aşağıdaymış. Kendisine söyleyeceğin bir şeyler varsa burada olduğunu bilmek isteyeceğini düşündüm."

Fred öyle bir bahaneye sarılmıştı, çünkü ona doğrudan, "Belayı davet edercesine kaybediyor ve herkesin sana bakmasına sebep oluyorsun; benimle gelsen iyi edersin," diyemezdi. Bu ilham epey işine yaradı. O âna kadar Fred'in orada olduğunun farkına varmayan Lydgate, onun Mr. Farebrother'dan söz ederek aniden ortaya çıkması karşısında şiddetli bir sarsıntıya uğramış gibiydi.

"Hayır, hayır," dedi. "Onunla özellikle konuşmak istediğim bir şey yok. Ama... Oyun da bitti... Gidecektim... Bambridge'i görmeye gelmiştim aslında buraya."

"Bambridge şurada ama çıngar çıkarmak üzere; iş konuşacak durumda olduğunu sanmıyorum. Birlikte gidelim Farebrother'ın yanına. Sanırım beni azarlamak için geldi; bana kalkan olursun."

Lydgate utanmıştı ama bunu Mr. Farebrother'la karşılaşmaktan kaçınarak belli etmek istemiyordu, böylece aşağıya indi. El sıkışıp havanın dona çektiğinden söz ettiler ve üçü birden sokağa çıkınca vaiz, Lydgate'e veda etmeye istekliymiş gibi göründü. Niyeti Fred'le yalnız konuşmaktı ve nazik bir tavır-

la, "Seni rahatsız ettim, biliyorum, çünkü konuşmak istediğim önemli bir mesele vardı," dedi. "Benimle St. Botolph'a kadar yürürsün, değil mi, Fred?"

Güzel bir geceydi, gökyüzü yıldız doluydu ve Mr. Farebrother, eski kiliseye Londra yolu üzerinden gitmeyi teklif etmişti. Yürümeye başlayınca, "Lydgate'in Green Dragon'a hiç gitmediğini sanıyordum," dedi.

"Ben de öyle sanıyordum," diye cevap verdi Fred. "Bambridge'i görmeye geldiğini söyledi."

"Yani oyun oynamıyordu, öyle mi?"

Fred istememesine rağmen, "Oynuyordu," demek zorunda kaldı. "Ama sanırım tesadüfi bir şeydi. Onu daha önce orada hiç görmemiştim."

"Sen bu aralar sık gidiyor musun?"

"Ah, ya beş kere gitmişimdir son aylarda ya altı kere."

"Green Dragon'a devam etmeyi bırakmak için geçerli sebeplerin olduğunu sanmıştım."

O şekilde sorguya çekilmesine canı sıkılan Fred, "Evet ve siz de hepsini biliyorsunuz," diye cevap verdi. "Her şeyi eksiksiz anlatmıştım."

"Ve bu da kanaatimce mesele üzerine birkaç laf etme yetkisi verir bana. Bunda, yani aramızdakinin açık yürekliliğe dayalı bir dostluk olduğunda mutabık mıyız? Seni dinledim ve şimdi sen de beni dinlemeye hazır mısın? Kendimden bahsetme sıramı kullanabilir miyim?"

Aklına içini bulandıran tahminler düşen Fred, "Size çok derin bir minnet borcum var, Mr. Farebrother," dedi.

"Bana karşı minnet duyduğunu inkâr edecek durumda de-

ğilim. Ama tüm bunları, davranışlarına karşı suskun kalarak tersine çevirme eğiliminde olduğumu itiraf edeceğim, Fred. Birisi gelip bana, 'Genç Vincy yine her akşam bilardoya gidiyor; dizginlere fazla tahammül edemedi,' dediğinde bekledim ve dilimi tutup senin merdivenden gerisingeri inerken önce bahis oynamaya, sonra da..."

"Bahis oynamadım," dedi Fred, telaşla.

"Bunu duyduğuma memnun oldum. Ama demeye çalıştığım şuydu: Bekleyip yanlış yola saptığını, Garth'ın sabrını tükettiğini ve hayatının en önemli fırsatını, elde etmek için en zorlu çabalara katlandığın o fırsatı kaçırışını görmeye meyletmiştim. Bu yakışık almaz tavrı körükleyen hissiyatı tahmin edebilirsin; eminim ki farkındasındır. Ve hislerinin tatmininin, benim hislerimin tatmine ulaşmasını engelleyeceğini mutlaka biliyorsundur."

Bir duraksama ânı oldu. Mr. Farebrother bu gerçeğin tanınmasını bekler gibiydi ve ses tonunda sezilen duygusallık sözlerine vakar katmıştı. Ama hiçbir duygu Fred'in kapıldığı telaşı bastıramazdı.

"Ondan vazgeçmem beklenemez," dedi Fred, anlık bir duraksamadan sonra; alicenaplık numarası yapmanın zamanı ve yeri değildi.

"Onun hisleri de seninkilerle buluştuğuna göre, elbette beklenemez. Ama bu tür ilişkiler, geçmişi çok eskilere dayansa bile değişime maruz kalmaya daima açıktır. Onun sana sunduğu hisleri gevşetecek şekilde davranmanın mümkün olduğunu kolaylıkla varsayabiliyorum –bu hislerin belirli koşullara dayandığının unutulmaması lazım– ve hal öyle olursa başka biri, onun nazarında değerli olduğu düşüncesiyle gururlanan bir er-

kek, senin elden kaçırdığın sevgiyi ve saygıyı kazanabilir." Mr. Farebrother bariz bir vurguyla, "Bunu kolaylıkla varsayabiliyorum," diye tekrarladı. "Hazır bekleyen anlayış yoldaşlığı, en uzun birliktelikler karşısında bile avantaj sağlayabilir."

Gayet sert üslubunun yerine gagaya ve pençelere sahip olsa, Mr. Farebrother'ın saldırgan yanının daha acımasızca olmayacağını anlamıştı Fred. Kullandığı bütün farazi ifadelerin gerisinde, Mary'nin hislerinde gerçekten bir değişim olduğuna dair korkunç bir fikre kapılmıştı.

Sıkıntılı bir sesle, "Her şeyin bende bittiğini elbette biliyorum," dedi. "Eğer mukayese etmeye başlarsa..." Tüm hislerini açığa vurmak istemediğinden sözünü yarım bıraktı, ancak hemen sonra, "Ama sizin bana dostane yaklaştığınızı sanmıştım," diye bitirdi.

"Dostunum; bu sebepten ötürü şu ân buradayız. Ama başka türlü davranmak yönünde de güçlü bir eğilime sahibim. Kendi kendime, 'Bu gencin kendi hayatını mahvetme ihtimali varsa, neden meseleye karışıyorsun?' diye sordum. 'Onun kadar kıymetli değil misin, onun hayat süresine ilaveten ve açlıkla mücadele ederek geçirdiğin on altı sene sana daha fazla tatmine ulaşma hakkı vermez mi?' diye sordum. 'Heba olması gibi bir ihtimal varsa ve belki bunu zaten engelleyemeyeceksen, bırak mahvetsin hayatını ve sonuçtan faydalan,' dedim."

Fred'i en huzursuz edici soğuklukla teslim alan bir sessizlik oldu. Bunun arkasından ne gelecekti? Sanki bir ikaz değil tehdit yöneltilmişti; Mary'ye söylenmiş olabilecek bir sözün tekrarlanmasından korkuyordu. Vaiz tekrar konuşmaya başladığında tonunda majör perdeye geçişi teşvik eder gibi bir değişim vardı.

"Ama öyle bir adam olmamaya çok zaman önce karar vermiştim ve böylece eski niyetlerime döndüm. Sana içimdekileri anlatarak kendimi daha iyi *koruyacağımı* düşündüm, Fred. Şimdi beni anlıyor musun? Onun hayatına ve kendi hayatına mutluluk getirmeni istiyorum; seni aksi yönde riskler almamak konusunda uyarabilecek birkaç laf varsa, böylece hepsini söylemiş oluyorum."

Son sözleri söylerken vaizin sesinde bir düşüş olmuştu. St. Botolph'a sapan tolun köşesindeki ufak yeşillikte durdular ve Mr. Farebrother konuşmanın bittiğini ifade eder şekilde elini uzattı. Fred bambaşka bir etkiye sürüklenmişti. İncelikli davranışlar karşısında derin düşüncelere dalmaya ziyadesiyle meyilli birisi, öyle bir etkinin bünyeyi boydan boya kat edecek ve kişinin kendisini yeni bir hayata başlamaya hazır hissetmesini sağlayacak bir tür yenileyici ürperti oluşturduğunu söylemiştir. İşte Fred Vincy'ye hâkim olan da bu etkiydi.

Dönüp uzaklaşmadan önce sadece, "Ona da size de layık olmaya çalışacağım," diyebildi.

Ama Mr. Farebrother bir şeyler daha söyleme dürtüsüne karşı gelemedi. "Sana dönük tercihte şu ân itibarıyla herhangi bir sapma olduğuna inandığımı düşünmemen lazım, Fred," dedi. "Sen yolunda gidersen, diğer her şeyin de yolunda gideceği konusunda kalbin rahat olsun."

"Benim için yaptıklarınızı hiç unutmayacağım," diye cevap verdi Fred. "Söyleyecek bir şey bulamıyorum; yalnızca diyebilirim ki, iyiliğinizin boşa gitmemesi için elimden geleni yapacağım."

"Bu yeterli. Hoşça kal ve Tanrı'nın inayeti üzerine olsun."

Böylece ayrıldılar. Ama ikisi de yıldızların ışığının altından

çekilene kadar uzun süre yürüdü. Fred'in daldığı derin düşünceler birkaç sözle özetlenebilir: '*Farebrother'la evlenmesi onun için iyi olabilirdi ama beni seviyor; ona iyi bir eş olabilecek miyim?*'

Mr. Farebrother'ın düşünceleriyse tek bir omuz silkmeye ve kısa bir konuşmaya sığdırılabilir türdendi: '*Küçük bir kadının insanın hayatında oynayabileceği rolü idrak ve sonra da ondan feragat etmek, kahramanlığın çok iyi bir taklidi olabilir; o hanımı kazanmak ancak itaatle mümkün!*'

67

Şimdi bir iç savaş var ruhta:
Kararlılık, kutsal tahttan alaşağı edildi
Yaygaracı İhtiyaçlar tarafından ve Başvezir Gurur,
Müitevazı bir anlaşma yaparak uysal tarafı oynuyor,
Elçi ve kıvrak dilli müdafi kabilinden
Aç isyancılar namına.

Lydgate bilardo salonundan –kendi hayrına olacak şekilde– yenilerek çıkmış ve eve şansın üzerine sefer açma cesareti kazanmış halde dönmemişti. Tersine, ertesi gün kazandıklarının üzerine beş veya altı pound ödemek zorunda kalırken kendine karşı katıksız bir tiksinti hissediyor, sadece Green Dragon'daki adamlarla dirsek temasında bulunduğu için değil, onlar gibi davrandığı için de gayet nahoş bir görüntü arz ettiğini düşünüyordu. Kumara düşmüş bir filozof, aynı durumdaki bir cahil hödükten kolay ayırt edilemez; fark esasen sonraki ruh hallerinde görülebilir ve Lydgate'in ağzında önceki akşamdan kalan tat da kesinlikle hoş değildi. Mantığı, sahne ufak farklılıklarla kurulmuş olsa durumun yıkıma uzanacak hal alabileceğini söylüyordu, çünkü gittiği yer bir kumarhane olsa oradan iki parmak ucuyla tutularak değil, ancak iki elle sıkı sıkıya kavranarak çıkartılabilirdi. Öte yandan, her ne kadar mantık kumar arzusunu boğmuş olsa da, gerekli parayı bulmak için kendini giderek daha acil şekilde dayatan diğer seçenek yerine, şansın tercih edilebileceği yönünde bir his kalmıştı içinde.

Bu diğer seçenek, Mr. Bulstrode'a müracaat etmekti. Lydgate defalarca kendine de başkalarına da, hem mesleki hem de cemiyet yararına olan geleceğe dönük amaçlarını uygulamaya yardım edeceğini öne sürdüğü Bulstrode'a bağımlı olmamakla böbürlenmişti. Onunla şahsi ilişkisinde gayet ölçülüydü; guruyu, vasat fikirlere sahip ve amaçları birbiriyle çelişen tesirlerin abes karışımını halinde temayüz ederek herhangi bir kayda değer teklifin önüne güçlü zihinsel engeller koyabilen, ama cemiyet hayatındaki baskınlığı inkâr edilemeyecek olan bankeri iyi amaçlar için kullandığı hissi tarafından destekleniyordu.

Mart ayının başlarına gelindiğinde ilişkileri, insanların cehaletle yemin ettiğini söylemeye ve bunların tutulması için en imkânsız görülen çözümlerin giderek mümkün görünmeye başladığı geçide ulaşmıştı. Dover'in elindeki çirkin teminatın yakın zamanda nakde çevrilmesiyle, aynı ânda muayenehanenin diğer borçları karşılayamayacak hale gelmesiyle, bunlara daha da kötüsü eklenerek gündelik geçim için esnafta kredi açılamamasıyla birlikte, durum Rosamond'un kötümser hayallerinin de ötesine geçecekti ve bunu zihninde canlandıran Lydgate de, her kim olursa olsun birilerinden yardım istemenin kaçınılmaz olduğunu görebiliyordu. İlk olarak Mr. Vincy'ye bir mektup yazıp yazamayacağını tarttı, ama Rosamond'u bu konuda sorgulayınca bunun –şüphelendiği üzere– biri Sir Godwin'in yarattığı hayal kırıklığının ertesinde olmak üzere, zaten iki sefer yapıldığını öğrendi: Baba, Lydgate'in başının çaresine bakması gerektiğini söylemişti; ardı ardına kötü yıllar geçiriyordu, ticari hayat kötüledikçe sermayeye borçlanma yoluyla ilave yapılıyordu ve birçok düşkünlüklerinden vazgeçmesi bile gerekecekti; dolayısıyla aile bütçesinden tek bir yüz pound bile ayıramazdı. Lydgate'in Bulstrode'a başvurması ge-

rektiğini söylemişti; nasılsa her zaman elle eldiven kadar yakın ilişkide olmuşlardı.

Gerçekten Lydgate de nihayetinde birilerinden teminatsız borç isteme durumuna gelirse, Bulstrode'a yönelteceği bir talebin başka herhangi biri karşısında olduğundan daha az şahsi hal alacağı sonucuna varmıştı. Muayenehanesinin başarısızlığa uğramasında Bulstrode'un dolaylı katkısı olmuştu ve Lydgate'in şahsında planlarına tıp kökenli bir ortak bulmanın faydasını ziyadesiyle görmüştü; ancak hangimiz talep etmekle gelecek utancı söndüren iddialara sahip olduğumuza inanmayı denemeden, kendimizi Lydgate'in o ânda içinde bulunduğu bağımlılık haline indirgemeyi becermişizdir ki? Yakın zamanda Bulstrode'un Hastane'ye dönük ilgisinde yeni bir gevşeme olduğu gerçekti, ama bir yandan da sağlığı kötülemişti ve derinlere yerleşmiş bir asabi rahatsızlığın emarelerini de gösteriyordu. Başka bakımlardan değişmiş gibi görünmüyordu: Her zaman olduğu gibi çok nazikti ama Lydgate, ondaki ilk belirgin soğukluğun evliliğiyle ve başka bazı şahsi şartlarla birlikte ortaya çıktığını gözlemlemişti; bu soğukluk da aralarında oluşacak bir samimiyetin sıcaklığına tercih edilmişti. Verdiği kararlar doğrultusunda davranma alışkanlığı, bütün muhtemel sonuçlar ve bunlarla doğacak fiili duruma dönük isteksizliği tarafından güçten düşürüldükçe, yapacağı konuşmayı bir günden diğerine aktararak erteliyordu.

Mr. Bulstrode'u sıkça görüyor ama bu fırsatları kendi şahsi amacı için kullanmaya yeltenmiyordu. Bir noktaya gelindiğinde, '*Bir mektup yazacağım ona; bunu dolambaçlı konuşmalara tercih ederim,*' diye düşündü, sonraki noktada bu karar, '*Onunla konuşursam, herhangi bir gönülsüzlük emaresinde geri çekilebilirim,*' düşüncesine dönüştü.

Ancak günler geçti ve ne mektup yazıldı, ne de özel görüşme talebinde bulunuldu. Bulstrode'a bağımlı tavır göstermenin aşağılayıcılığından kaçınırken Lydgate, zihnini şahsiyetine daha da aykırı bir adıma hazırlamaya başlamıştı. Rosamond'un kendisini her seferinde öfkeye boğan, Middlemarch'ı ötesini hiç düşünmeden terk etme yönündeki kof fikrini farkında olmadan tartıyordu artık. Ve böylece bir soru doğuyordu: '*Şu ân benim için bile bu kadar kıymetsiz olan muayenehaneyi devralacak biri çıkar mı? O zaman bu devir, gidiş için elzem bir hazırlık olabilir.*'

Ama mevcuttaki işlerin en alçaltıcı şekilde terki anlamına geleceğini hissettiği bu adımın, gerçek ve kıymetli faaliyetlere açılması muhtemel geniş bir kapıyı kapatmakla doğacak suçluluğun, hayata belirlenmemiş bir güzergah doğrultusunda tekrar başlama teslimiyetinin önünde bile, bir alıcının –eğer bulunabilirse– hemen ortaya çıkmayabileceği engeli vardı. Ve sonra ne olacaktı? En büyük şehrin veya en ücra kasabanın fakir bir kesiminde Rosamond kendisini kasvet ve kederden, onu da karısını öyle bir yere mahkûm etmenin ayıbından kurtaracak hayatı bulamayacaktı. Kişi bir tepenin eteğinde kısmetiyle birlikte durduğunda, mesleki başarı uğruna orada uzun süre kalabilir. Britanya ikliminde, bilimsel öngörüyle mobilyalı kiraya verilen ev arasında uyumsuzluk yoktur; asıl bağdaşmazlık, bilimsel hırsla o tür bir ikametgaha muhalefet gösteren eş arasında baş gösterir.

Ama bu tereddüdün ortasında Lydgate'in karşısına bir fırsat çıktı: Mr. Bulstrode gönderdiği bir pusulayla kendisinden Banka'ya gelmesini rica ediyordu. Banker son zamanlarda hastalık hastası eğilimi gösteriyordu; aslında kronik hazımsızlığı biraz abartmasından kaynaklanan, ama kendisini delirmeyle

tehdit ettiğini öne sürdüğü bir uykusuzluktan mustaripti. O sabah vakit kaybetmeden Lydgate'e danışmak istemişti ama anlattıkları daha önce söylediklerinden farklı değildi. Hekimin onun korkularını dağıtmayı amaçlayan sözlerini şevkle dinledi, ama bunlar da tekrardan ibaretti ve rahatlama hissi veren bu tıbbi görüşler, aslında Lydgate'in kafasını bir zamandır kurcalayan konuşmayı kolaylaştıracak bir sohbete dönüşüyordu. Mr. Bulstrode'un işine yönelttiği dikkati biraz gevşetmesinin onun için iyi olacağı kanaatindeydi Lydgate.

Konuşma kişisel bir havadan çıkıp genel konulara doğru ilerlerken, "Zihinsel gerginliğin, ne kadar hafif olursa olsun hassas bir bünyeye nasıl tesir ettiğini görmemek mümkün mü?" dedi Lydgate. "Heyecanın derinlere işleyen damgası, genç ve sağlıklı insanlarda bile uzun süre kalabilir. Ben doğuştan güçlüyümdür; buna rağmen sıkıntıların birikmesiyle birlikte yakın zamanda ciddi şekilde sarsıldım."

Niyeti aslında Lydgate'in imasını geçiştirmek olmayan ama kafası kendisiyle ilgili kaygılara takılı kalan Mr. Bulstrode, "Tahminimce benimki gibi duyarlı bir bünye, bölgemize uğrayacak olsa koleraya çabucak kurban gider," diye cevap verdi. "Ve bu hastalık Londra yakınlarında görüldüğüne göre, esirgemesine sığınmak için Bağışlanma Kapağı'na[94] müracaat etsek iyi olur."

Cılız metafordan ve bankerin dine yaklaşım mantığından hoşlanmayan ve hoşnutsuzluğu kendi şefkat eksikliğiyle daha da harlanan Lydgate, "Kasaba için makul tedbirler alarak üzerinize düşeni fazlasıyla yaptınız. Esirgenme aramanın en ma-

[94] Eski Ahit'de Levha Sandığı'nın kapağı. 'Saf altından bir Bağışlanma Kapağı yap. Boyu iki buçuk, eni bir buçuk arşın olacak.' (Mısır'dan Çıkış, 25:17).—*çn*

kul yolu budur," dedi. Zihni o sırada, uzun zamandır hazırlandığı yardım talebi girişimiyle mücadele halindeydi ve hâlâ teslim olmamıştı. "Kasaba temizlik ve tertibat konularında iyi hazırlandı. Kolera buraya uğrayacak olursa, kanaatimce düşmanlarımız bile Hastane'deki düzenlemelerin toplum yararına olduğunu kabul edecektir," diye ekledi.

"Sahiden de öyle," dedi Mr. Bulstrode, biraz soğuk bir tavırla. "Zihin yükünün azaltılması konusunda söylediğiniz şeye geleceğim, Mr. Lydgate: Bir zamandır buna dair bir fikir, aslında gayet açık bir niyet var aklımda. Cemiyet yararına işlerin de, ticari olanların da büyük kısmının idaresinden hiç değilse geçici olarak çekilmeyi düşünüyorum. Bir süre için ikametgahımı da değiştirmek niyetindeyim; bir ihtimal Fundalık'ı kapatıp veya kiraya verip sahile yakın bir yer alacağım; sıhhi anlamda uygunsa tabii. Tavsiye edeceğiniz bir tedbir olur mu bu acaba?"

Lydgate, bankerin solgun samimiyete sahip gözleri ve kendiyle kesif meşguliyeti karşısında hissettiği sabırsızlığı gizlemeyi başaramadan arkasına yaslanırken, "Evet, olur," dedi.

"Bir süredir hastanemizle ilgili bir mevzuyu size açmam gerektiğini hissediyordum," diye devam etti Bulstrode. "Belirttiğim şartlar altında şüphesiz ki idari vazifelerimden vazgeçmem icap edecek. Nezaret edemeyeceğim, düzenlenmesine layığıyla katkıda bulunamayacağım bir kurumun üzerinde kapsamlı yetkilere sahip olmak, benim sorumluluk anlayışıma ters düşer. Böylece, Middlemarch'tan ayrılma kararım kesinlik kazanırsa, Hastane'ye olan desteğimi kesmeyi düşünüyorum; ancak inşaat giderlerinin büyük kısmını zaten karşıladım ve kurumun başarıyla faaliyete geçmesi için gerekli olan daha büyük meblağları da bağışladım."

Bulstrode alışkanlık icabı duraklayınca Lydgate, '*Belki ciddi miktarda para kaybına uğramıştır,*' diye düşündü. Onun beklentilerinde de sarsıcı bir değişikliğe sebep olan kısa nutkun en makul açıklaması bu olabilirdi. "Korkarım ki Hastane için telafisi zor bir kayıp olur bu," dedi.

"Planlarda bazı değişiklikler yapılmazsa öyle olur," diye cevap verdi Bulstrode, aynı temkinli ve berrak tonla. "Bel bağlayabileceğimiz ve katkılarını arttırmaya razı olabilecek tek kişi Mrs. Casaubon. Konuyla ilgili olarak kendisiyle görüştüm ve bir sistem değişikliğine gidilerek Hastane'ye daha kapsamlı destek sağlamanın arzulandığını, şu ânda size olduğu gibi ona da açıkça ifade ettim."

Bir sessizlik ânı oldu, ama Lydgate konuşmadı.

"Değişimden kastım, eski revirin de dahil edilmesiyle birlikte, yeni Hastane'nin aynı yönetim kurulunun idaresi altında özel bir bünyeye kavuşturulması. Ayrıca bu ikisinin tıbbi idaresinin de birleştirilmesi gerekecek. Bu yolla yeni kurumumuzun layığıyla işlemesinin önündeki zorluklar da ortadan kalkmış olur; kasabanın menfaatine olan tasarrufların bölünmesine son verilir."

Mr. Bulstrode tekrar sessizleşirken, bakışlarını Lydgate'in yüzünden çekip ceketinin düğmelerine yöneltti.

Lydgate, sesinde hafif bir alaycılıkla, "Şüphesiz ki gelirleri artırmak için iyi bir yol olur bu," dedi. "Ancak doğuracağı ilk sonucun, diğer hekimlerin meseleye dahil olup sırf benden çıktıkları için metotlarıma karışması veya onları altüst etmesi olacağı düşünülürse, bu karara sevinmem umulmamalı."

"Gayet iyi bildiğiniz üzere Mr. Lydgate, büyük bir özenle uygulamaya koyduğunuz yeni ve bağımsız usullerin sağlayacağı

fırsatlara şahsen ciddi kıymet veriyorum; İlahi İrade'ye de boyun eğerek, sizin planınıza yürekten bağlı olduğumu itiraf etmem gerek. Ancak yine Tanrı'nın izniyle ortaya çıkan emareler bana feragati dayatıyor ve ben de buna itaat edeceğim."

Bulstrode yaptığı bu son konuşmada ciddi şekilde rahatsız edici beceri göstermişti. Dinleyicisinin küçümsemesine uğrayan cılız metaforu ve amaçlarına dönük kifayetsiz mantık, Lydgate'in kendi infialini ve hayal kırıklığını boşaltmasını zorlaştırması bakımından istikrara kavuşmuş oluyordu artık.

Lydgate hızlı bir değerlendirme yaptıktan sonra, "Mrs. Casaubon ne dedi?" diye sordu.

Bulunduğu yönetici pozisyonunun gerektirdiği açıklamaya her bakımdan hazırlıklı olan Bulstrode, "Sizinle bu noktada konuşmak istediğim de zaten buydu," diye cevap verdi. "Bildiğiniz üzere kendisi, ciddi olduğunu tahmin ettiğim serveti bir yana, kullanmaktan çekinmeyeceği kaynaklara da sahip olan cömert yaradılışlı bir hanımdır. Bana her ne kadar bu kaynakların önemli bir kısmını başka bir gayeye ayırmış olsa da, Hastane üzerindeki yetkilerimi devralma meselesini düşünmeye istekli olduğunu bildirdi. Ancak buna dair düşüncelerini olgunlaştırmak için uzun sayılabilecek bir zaman istiyor ve ben de planlarım henüz kesinlik kazanmadığı için, kendisine aceleye lüzum olmadığını ifade ettim."

Lydgate, "Mrs. Casaubon'un sizin yerinizi alması kayıp değil kazanç olacak," demeye hazırdı ama zihni, bu keyifli açık sözlülüğü engelleyen bir ağırlığın baskısı altındaydı. "Öyleyse meseleyi Mrs. Casaubon'la görüşebileceğimi varsayıyorum," diye cevap verdi.

"Onun arzusu da kesinlikle bu yönde," dedi Mr. Bulstrode,

kendini hemen meselenin dışına çekerek. "Dediğine göre vereceği karar, büyük ölçüde sizin kendisine söyleyeceklerinize bağlıymış. Ancak bunu şu ân için yapamayacaksınız, çünkü bildiğim kadarıyla yolculukta. Gönderdiği mektup şurada..." Mr. Bulstrode masadan bir kâğıt alıp okumaya koyuldu:

'Bir aksilik çıkmazsa, yakın tarihte Sir James ve Lady Chettam'la birlikte Yorkshire'a doğru yola çıkmak üzereyim. O bölgedeki bazı arazileri, Hastane'ye katkı sunmak amacıyla kullanma gücüne sahip olduğum sonucuna vardım.'

Mr. Bulstrode mektubu katlayıp ceketinin yan cebine koyarak konunun öylece kapandığını ima ederken, "Böylece Mr. Lydgate, bu konuda acele etmeyi gerektirecek bir yan kalmıyor," dedi. "Ama ortaya çıkabilecek duruma kendinizi peşinen hazır etmenizi istedim."

Hastane konusundaki tazelenen umutlarının genele dönük umutları zehirlemekten başka amaca hizmet etmediğini daha net hisseden Lydgate, yardım talebinin o ânda ve önceden tasarladığından daha şevkle yapılması gerektiğini artık biliyordu.

Azimle ama bir yandan da isteksizce konuştuğunu açık eden kesikliklerle, "Beni eksiksiz bilgilendirdiğiniz için çok teşekkür ederim," dedi. "Benim için en üst gaye mesleğimdir ve Hastane'yi de şu dönem itibarıyla mesleğimi en faydalı şekilde kullanabileceğim bir vasıta olarak görüyorum. Ancak topluma fayda sağlamakla mali başarı her zaman aynı şey değildir. Hastane'yi sevilmeyen bir yer haline getiren bazı gelişmeler, benim de bir hekim olarak –sanırım mesleki şevkimle bağlantılıdır bunlar– sevilmememe yol açtı. Hastalarımın önemli kısmını para ödeyemeyen insanlar teşkil ediyor. Hiç ödeme yapmasalar bile onlardan asla vazgeçmem."

Lydgate biraz bekledi ama Bulstrode başını hafifçe eğip ona bakmaya devam etmekle yetinince, tatsız bir pırasayı çiğner gibi aynı kesintili telaffuzla devam etti:

"Maddi sıkıntılara düştüm ve bu durumdan, birisinin bana ve istikbalime güvenerek başka teminat istemeksizin avans kabilinden ödeme yapması dışında çıkış yolu göremiyorum. Buraya geldiğimde, bana miras kalan paradan geriye fazla bir şey kalmamıştı. Ailemden para gelmesi umuduna da sahip değilim. Evlilik sırasında yaptığım masraflar beklediğimden çok daha yüksek çıktı. Şu ân itibariyle sonuç, düze çıkmam için bin pounda ihtiyacım olduğu yönünde. Demek istediğim, en yüklü borcumun teminatı olan eşyalarımın satılması tehlikesinden kurtulmam ve diğer borçları kapatarak, hayatımı küçülterek ve ufak bir gelire kanaat ederek yaşamaya devam etmem için gerekli rakam bu. Eşimin babasının böyle bir parayı vermesinin söz konusu olamayacağını öğrendim. Durumumu size, refahım veya mahvımla bir şekilde şahsi ilişkisi olabilecek diğer tek kişiye açıklamamın sebebi budur."

Kendi sözlerini işitmekten nefret ediyordu Lydgate. Ama artık konuşmuştu ve bunu asla yanlış anlaşılamayacak bir açıklıkla yapmıştı.

Mr. Bulstrode acele etmeden ama hiç tereddüt de göstermeden cevap verdi: "Çok üzüldüm ama şaşırmadım, Mr. Lydgate. Şu ândaki durumunu sürdürebilmek için bana yüksek miktarda borçlanan, hep müsrifçe alışkanlıklara sahip olmuş kayınbiraderimin ailesiyle kurduğunuz akrabalığa şahsen esef ediyorum. Size tavsiyem, kendinizi daha fazla borca sokmak ve belirsiz bir mücadeleyi sürdürmeye devam etmek yerine iflasınızı ilan etmenizdir."

Lydgate ayağa kalkarken acı bir sesle, "Daha makul bir çözümmüş gibi görünse bile, umutlarıma katkı yapacak bir şey olmaz bu," dedi.

"Sıkıntıya değer. Ama sıkıntı, azizim, şu dünyada payımıza düşen bir şeydir ve gerekli bir ıslah edicidir. Verdiğim tavsiyeyi değerlendirin."

"Teşekkür ederim," dedi Lydgate, ne dediğini tam bilmeden. "Sizi fazla meşgul ettim. İyi günler."

68

Nereden bulur daha latif bir elbiseyi Fazilet,
Eğer Ahlaksızlık da iyice giyinir, iyice davranırsa?
Eğer Kabahat, eğer Desise, eğer Boşboğazlık
Takdire şayan neticeleri olan adil işler yaparsa mesela?
Bütün şu muazzam vakalar silsilesi,
Dünya, yapılanların ve edilenlerin evrensel haritası
En vasıtasız gidişatın en makbul olana uzanmasını
Kuvvetle idare eder ve her tür düşüşten uzak tutar.
Çünkü hemen yanı başındaki dünyanın gözleriyle bakan
Ve bütün çağlar boyunca bilgiyi elinde tutan
Ciddi ve edinilmiş Tecrübe,
Bir rehber olmaksızın Yalan'dan daha güvenli yol alır!
—Daniel[95]

Bulstrode'un Lydgate'le olan görüşmeleri sırasında belirttiği veya belirtmekten kaçındığı plan değişiklikleri, Raffles'ın Will Ladislaw'ı tanımasına vesile olan müzayedenin sonrasında, bankerin Takdir-i İlahi'nin acı doğuracak sonuçlarını engelleyeceği umuduyla giriştiği tazmin çabalarının nafile çıkmasıyla birlikte doğmaya başlamıştı.

Bulstrode, Raffles'ın ölmedikçe kısa zaman içinde tekrar Middlemarch'a döneceğinden emindi ve haklı çıkacaktı. Noel akşamı adam, Fundalık'ta boy gösterdi. Bulstrode evdeydi ve aralarında geçen konuşmayı ailenin geri kalanının duymasına engel oldu, ama ziyaretin yarattığı şartların kendisinde tavize,

[95] Samuel Daniel'in (1562-1619) 'Musophilus' (1599) başlıklı şiirinden.—*çn*

karısında telaşa sebep olmasının önüne geçemedi. Raffles'ın idare edilmesi eskiye kıyasla daha zor, zihinsel huzursuzlukları kronikleşmiş, tabiatındaki aşırılıklar alabildiğine büyümüş bir insan olduğu, kendisine yönelik her tür ikazdan silkinip kolayca kurtulduğu açıkça ispatlanmıştı. Evde kalmakta ısrar etmişti ve iki sıkıntılı durumu karşılıklı tartan Bulstrode da öylesinin kasabaya gitmesinden daha kötü olamayacağına karar vermişti. Ona kendi odasını bizzat hazırladı, Raffles da yatana kadar kendini artık büyük bir refah içinde yaşayan eski günahkarlık yoldaşına verdiği rahatsızlıkla eğlendirdi ki bu, muhatabı seviyesindeki bir adamın onun gibi imkânsızlıklarla boğuşan birine hizmet etmesinin hoşluğunu şakayla karışık ifade ederek tadını çıkardığı bir eğlence oldu. Şamatalı takılmaların altında bir hesap, Bulstrode'dan bu yeni işkence şekli vasıtasıyla esaslı bir şeyler sızdırmaya dönük buz gibi bir kararlılık vardı. Ama bu kurnazlığı gölgede bırakabilecek başka hesaplar da söz konusuydu.

Bulstrode, Raffles'ın kaba naturasının idrak etmesini mümkün kılabileceğinden daha ciddi işkencelerden geçmişti. Karısına o zavallı yaratığa, o ahlaksızlık kurbanına yardım etmek istediğini, aksi halde adamın kendisine daha büyük zararlar açabileceğini söylemiş, bu yardımı gerekli kılabilecek uzak aile bağları olduğunu ima etmiş ve sözüne Raffles'ın acil ihtimam gerektirebilecek bazı zihinsel yabancılaşma emareleri gösterdiğini de özellikle ilave etmişti. Ertesi sabah o talihsizi arabayla bizzat götürecekti oradan. Verdiği bu ipuçlarıyla karısının hizmetkarlara ve çocuklara, yiyecek veya içecek vermek için bile olsa odasına girmeme talimatı verecek kadar tedbirli davranmasını sağlamayı umuyordu. Ama odasında Raffles ile baş başayken bile adamın maziye dair alabildiğine yüksek ses-

le yaptığı göndermelerin duyulabileceği, hatta karısının kapıyı dinleyebileceği korkusunun verdiği azapla kıvranıyordu. Öyle bir şeyi nasıl önleyebilirdi, kapıyı açıp karısını eşikte bulma korkusunu nasıl bertaraf edebilirdi? Samimi ve dolaysız davranma alışkanlığına sahip bir kadındı ve kendisine acı verebilecek gerçeklere ulaşmak için öyle bir yola tenezzül edeceğini hiç sanmıyordu ama korku, ihtimallerin hesaplanması kabiliyetinden baskındı. Raffles da bu sebeple çektirdiği eziyeti daha öte safhalara taşıyabiliyor ama o arada planına dahil olmayan etkilerin doğmasına yol açıyordu. Kendini idare edilmesi umutsuz seviyede zor bir adam kimliğiyle göstererek, Bulstrode'u geriye kalan tek çarenin kuvvetli bir gözdağı olduğunu düşünmeye sevk etmişti.

Banker, Raffles'ın yattığından emin olduktan sonra aşağıya inip kapalı arabasının sabah saat yedi buçukta hazır edilmesi talimatını verdi. Saat altı olduğunda çoktan giyinmiş ve perişanlığının hiç değilse bir kısmını ibadetle atmak için Tanrı huzurunda, kabul görmeyecek bazı yalanlara veya sahte davranışlara başvurduysa, bunu sadece en büyük kötülükleri hayırlı şeylere çevirme amacıyla yaptığı mazeretine bir kere daha sığınmıştı. Bulstrode, dolaysız yalanlardan dolaylı kabahatleriyle nispet kabul etmeyecek yoğunlukta kaçınırdı. Ancak bu kabahatlerin çoğu, bilincimizde yer bulmayan ve iradi gerçekleşmeyen ama arzuladığımız, zihnimizi sabitlediğimiz sonuçlara yol açan kas hareketleri kadar masumaneydi. Bizi, Her Şeye Kadir Olan tarafından görüldüğümüzü en canlı şekilde hayal etmemizi sağlayan canlı idrake ulaştıran da budur zaten.

Bulstrode, sıkıntılı bir uykuya daldığı her halinden anlaşılan Raffles'ın yatağına elinde mumla yaklaştı. Işığın onu yavaş yavaş ve sakince uyandıracağını umarak orada sessizce dikildi,

çünkü ani uyanışın sebep olabileceği gürültülerden çekiniyordu. Arkasından uyanıklığın gelmesi mümkün ürpermeleri ve derin solumaları birkaç dakika seyretti, sonra Raffles kısmen bastırılmış uzun bir inlemeyle doğrulup dehşetle, titreyerek ve nefesini zapt etmeye çalışarak etrafa boş gözlerle bakındı. Ama gürültü yapmadı ve Bulstrode şamdanı elinden bırakıp onun toparlanmasını bekledi.

Bulstrode'un daha önce ona karşı hiç sergilemediği soğuk bir buyurganlıkla, "Sizi uyandırmaya bu kadar erken gelişimin sebebi bir arabanın saat 7:30'da hazır edilmesi talimatını akşamdan vermiş olmam, Mr. Raffles," demesi için aradan çeyrek saat daha geçti. "Size yolcu arabasına veya trene binebileceğiniz Ilsely'e kadar bizzat refakat edeceğim." Raffles bir şeyler demeye niyetlendi ama Bulstrode amirane bir tavırla onu engelledi: "Susun, bayım ve diyeceklerimi dinleyin. Size şimdi para verecek ve zaman zaman da mektupla müracaatınıza binaen makul miktarlar göndereceğim; ancak bir kez daha buraya gelmeyi, Middlemarch'a dönmeyi, dilinizi bana zarar verecek şekilde kullanmayı tercih ederseniz, şerrinizin meyvesi olacak sonuçlarla ve benden yardım almaksızın yaşamayı seçmiş olursunuz. Kimse adımı karalamaya çalışmanız karşılığında size para ödemez; bana verebileceğiniz azami zararın ne olduğunu biliyorum ve bir kere daha kendinizi dayatma cüretinde bulunursanız, ben de bununla yüzleşme cesaretini göstereceğim. Şimdi kalkıp hiç ses çıkarmadan emirlerim doğrultusunda hareket edin, yoksa mülkümden çıkartılmanız için kolluk kuvvetlerini çağıracağım ve hal öyle olursa, hikâyelerinizi kasabadaki her batakhaneye taşıyabilirsiniz ama burada kalmanızla doğacak masrafları karşılayacak tek peniyi kimseden alamazsınız."

Bulstrode öyle asabi bir enerjiyle hayatı boyunca nadiren

konuşmuştu; söyleyeceklerini ve bunların muhtemel etkilerini gece boyunca tartmıştı; bu tarzın kendisini Raffles'dan gelebilecek bir karşılıktan koruyamayacağını bilse de, yapabileceği en iyi hamlenin bu olduğu sonucuna varmıştı. Bunun o sabah gayet bitkin görünen adam üzerindeki tesiri, itaate zorlama yönünde oldu; Raffles'ın zehirlenmiş bünyesi, Bulstrode'un soğuk olduğu kadar kararlı tavrı karşısında korkuyla sinmişti. Böylece aile kahvaltı için hazırlanmaya başlamadan arabaya binip sessizce gittiler. Raffles'ı fakir bir akraba olarak düşünen hizmetkarlarsa, dünyaya karşı dik duruşunu daima koruyan efendilerinin öyle bir kuzenden utanç duymasını ve ondan bir ân önce kurtulmak istemesini gayet tabii karşılamıştı.

Bankerin nefret ettiği kişiyle yaptığı on millik araba yolculuğu bir Noel günü için gayet nahoş başlangıç oluşturdu, ama nihayetinde Raffles'ın keyfi yerine gelmeye başlamış ve bankerden kendisine yüz pound vermesi için geçerli sebepler olduğunu düşünerek hem kanaate, hem de gönül ferahlığına ermiş halde ayrılmıştı. Bulstrode'u öyle eli bol davranmaya sevk eden çeşitli sebepler vardı elbette, ama bunların hepsini derinlemesine gözden geçirmeye meyletmemişti. Raffles'ı huzursuz uykusu içinde seyrederken, adamın ilk verdiği iki yüz pounddan o yana epey yıprandığı aklından elbette ki geçmişti.

Kararlılığını ilk ândaki netlik ve keskinlikle tekrarlamaktan özellikle çekinmiş ve Raffles'a, ondan rüşvetle kurtulma riskiyle ona karşı diklenme riskinin birbirine denk olduğu gerçeğini dayatarak nüfuz etmeye çalışmıştı. Ama adamın tiksindirici mevcudiyetinden kurtulup evinin huzuruna dönerken, beraberinde bir erteleme daha sağlamanın ötesinde güvence götürmüyordu. Sanki iğrenç bir rüyadaydı ve bu şeyin tiksindirici görüntülerinden, tehlikeli bir sürüngenin hayatının hoş ortam-

larının her yanına sümüksü izlerini bıraktığı hissinden bir türlü sıyrılamıyordu.

Kişi, manevi hayatının ne kadar büyük bir bölümünün, başka insanların kendisine beslediğine inandığı düşünceler tarafından tesis edildiğinin bilincine, bu fikir çatısı yıkımla tehdit edilene kadar varabilir mi?

***

İlerleyen günlerde Bulstrode, karısının zihninde tedirginlik veren bir sezinin kalıntılarının olduğu sonucuna giderek daha fazla vardı, çünkü kadıncağız yaşanan ziyarete dair en ufak imadan bile dikkatle kaçınıyordu. Banker, mutlak üstünlüğün ve eksiksiz itaatle gelen hürmetin gündelik tadına alışmıştı; yüz kızartıcı sırlara sahip olduğuna dair açığa vurulmayan bir şüpheyle gözlendiği veya değerlendirildiği istikametindeki inanç, ahlaki konuşmalar yaparken sesinin yalpalamasına sebep oluyordu.

Bulstrode tipinde adamlar için istikbaldeki bir huzursuzluğu sezmek, genellikle bununla yüzleşmekten kötüdür ve bankerin hayal gücü de gerçekleşmesi ân meselesi olan bir kepazeliğe dönük azabı sürekli körüklüyordu. Evet, o şeyin hakikate dönmesi yakın olabilirdi, çünkü son karşı koyuş Raffles'ı kendisinden uzak tutmaya yetmeyecekse –her ne kadar tersi bir sonuç için fazla umut beslemeden dua etse de– utanca uğraması kaçınılmazdı. Düştüğü o boşlukta ilahi bir ziyaretin, bir cezanın, bir hazırlığın mümkün olabileceğini söylüyordu kendine; muhayyel bir yanıştan çekiniyor ve utançtan kaçmanın Kutsiyet'in zaferi lehine olacağı yargısına yaklaşıyordu. Kapıldığı ürküntü, sonunda onu Middlemarch'ı terk etme hazırlıklarına başlama-

ya sevk etti. Eğer hakkında kötü bir gerçek ifşa edilecekse, bu durum vaki olduğunda en azından eski komşudan gelecek hakaretlerin dağlama menzilinin dışında kalacaktı ve yeni oluşturulmuş bir sahnede hayatı öncekiyle aynı hassasiyeti arz etmeyecek, ona işkence çektiren kişi takibi devam ettirirse eskisi kadar zorlayıcı ve dişli olamayacaktı. Middlemarch'tan ayrılmanın karısı için müthiş acı olacağını biliyordu ve kendisi de başka şartlar altında olsa bir şekilde kök saldığı yeri bırakmayı tercih etmezdi. Bu sebeple de, hazırlıklarını yaparken Takdir-i İlahi'nin korkularını dağıtacak şekilde duruma müdahil olması halinde, kısa bir sessizlikten sonra geri dönebileceği şekilde her tarafta açık kapılar bırakıyordu. Sağlık durumunu öne sürerek bankada ve yöreyle ilgili her türlü ticari faaliyette üstlendiği yönetici görevleri devredecek, ama bunları bir zaman sonra geri alma yollarını kapamayacaktı. Bu tedbirlerin hepsi masrafa, ayrıca ticaretin umumi sıkıntısıyla gelen daralmaya ek bir gelir mahrumiyetine mal olacaktı, ama bir yandan da ciddi harcamalara yol açan Hastane konusunda epey tasarruf yapacaktı.

Bu şartlar çerçevesinde karar vermişti Lydgate'le konuşmaya. Ama o arada hazırlıklarının çoğu, gerek kalmadığı anlaşılması halinde bile durduramayacağı seviyeye kadar ilerlemişti. Nihai adımları sürekli erteliyordu; gemi kazasına uğrama veya ürken atların sürüklediği bir arabadan savrulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış bir adam gibi, en kötünün gerçekleşmesini engelleyecek bir şeyin vuku bulabileceği, gecikmiş bir durum değişikliğine aşırı aceleci girişmenin hayatını mahvedebileceği hissine sıkı sıkıya tutunuyordu. Bu his, özellikle de projesini yaşamayı sevdiği tek yerden belirsiz bir süreyle sürgün edilmekten hiç hoşlanmayacak olan karısına, sürgünün gerekçe-

lerini tatminkar şekilde açıklamanın zorluğunu düşündüğünde kendini belli ediyordu.

Bulstrode'un halletmesi gereken meselelerin biri de Stone Court'taki çiftliğin onun yokluğunda idare edilmesiydi ve konuyu Middlemarch'taki ev ve arazilerinin umumi durumu görüşülürken Caleb Garth'a danışmıştı. O türden işleri olan herkes gibi elbette Bulstrode da işvereninin menfaatlerini daima kendisininkilerden önde tutan bir temsilciyle çalışmak istiyordu. Caleb'in bu konudaki görüşü, eğer Stone Court üzerindeki tasarrufunu korumak istiyorsa Bulstrode'un kendisi aracılığıyla bir düzenleme yapabileceği, ama sıradan bir yarıcıya teslim etmek yerine araziyi ve büyükbaş hayvan mevcudunu, yıllık hesaplaşmalarla halledilecek makul bir gelir taksimi çerçevesinde kiraya vermesinin daha doğru olacağı yönündeydi.

"Bu şartlar altında bir kiracı bulmanız için size güvenebilir miyim, Mr. Garth?" dedi Bulstrode. "Ve lütfen görüştüğümüz işlerin ve ilişkilerin idare edilmesi için size ödenmesi gereken yıllık ücreti de bildirin."

"Bunu düşünürüm," dedi Caleb, her zamanki açık sözlülüğüyle. "Hepsini ne şekilde halledeceğimi düşünmem lazım önce."

Mr. Garth, Fred Vincy'nin istikbalini göz önüne almayı kendine vazife edinmemiş olsa, karısının da yaşlandıkça kendisine daha aşırı yük bindirdiğini söylediği işlerine öyle bir ilave gelmesinden muhtemelen memnun olmazdı. Ama bu konuşmadan sonra Bulstrode'un yanından ayrılırken Stone Court'un kiralanmasına dair çok cazip bir fikir belirmişti aklında. Bulstrode idareden kendisinin mesul olması kaydıyla oraya Fred Vincy'nin yerleştirilmesine ne derdi acaba? Fred için mükem-

mel öğrenme vasıtası teşkil ederdi bu; çocuk mütevazı bir kazanç elde eder, kendisine diğer işlerde yardım edecek zaman bile bulurdu.

Eve gidince, çok fazla iş üstlenmesinden duyduğu olağan korkuyu ifade etse bile duyduğu keyfi bastıramayacak olan Mrs. Garth'a düşüncesini açtı.

"Meseleyi hallettiğimi söylersem, oğlan çok mutlu olacak," dedi ışıltılı bir yüzle kendini sandalyesine atarken. "Düşün, Susan! İhtiyar Featherstone ölmeden önce bile aklı oradaydı. Ve orasını gayretkeş şekilde idare ederse, her bakımdan iyi bir dönüm noktası olur bu. Bulstrode işi devam ettirmesine razı gelir ve zamanla mülke bile sahip olabilir. Başka bir yere yerleşip yerleşmeme konusunda henüz karar veremediğini görüyorum. Beni bundan daha fazla memnun edecek bir şey daha olamaz. Sonra da çocuklar zaman içinde evlenir, Susan."

Mrs. Garth temkinli ama yumuşak bir sesle, "Bulstrode tamamen kabul edene kadar bu plandan Fred'e bahsetmeyeceksin, değil mi?" diye sordu. "Evlenme konusuna gelince; biz yaşlıların evliliğin aceleye getirilmesini kolaylaştırmaması lazım."

Caleb başını yana eğerek, "Ah, onu bilemiyorum işte," dedi. "Evlilik insanı yola getiren bir şeydir. Fred'e benim dizginimle yularımdan daha iyi gelecektir. Yine de bastığım zeminden emin olana kadar ona bir şey söylemeyeceğim. Bulstrode'la tekrar konuşacağım."

Bunun için ilk fırsatı değerlendirdi. Bulstrode'un, karısının yeğeni Fred Vincy'ye sıcak bir ilgi beslediği söylenemezdi, ama çeşitli yerlere yayılmış ve daha az itinayla idare edilirlerse ciddi zarara sebep olacağı kesin işleri konusunda Mr. Garth'ın hizmetlerinden faydalanmayı kuvvetle arzu ediyordu. Bu sebepten

ötürü onun teklifine karşı çıkmadı; ayrıca Vincy ailesinin yararına olacak bir şeye razı gelmesinin başka sebepleri de vardı: Lydgate'in borçlarını duyan Mrs. Bulstrode, kocasının zavallı Rosamond için bir şeyler yapıp yapamayacağı telaşına düşmüş ve Lydgate'in mali ilişkilerinin kolay halledilir türden sayılmaması gerektiğini, en akıllıca planın 'kendi yollarını tutmaları' olacağını öğrenmekle daha da derin sıkıntıya boğulmuştu. İşte o zaman ilk kez öyle sitemkar konuştu kocasına: "Bence aileme her zaman aşırı katı davrandın, Nicholas. Ayrıca akrabalarımın herhangi birini inkâr etmek için geçerli sebep olmadığından eminim. Biraz fazla dünyevi olabilirler, ama şimdiye kadar kimse saygıya layık olmadıklarını söylemiş değildir."

Karısının yaşlarla dolan gözlerine yerleşmiş bakışlar karşısında yüzünü buruşturan Mr. Bulstrode, "Kardeşine ciddi bir sermaye sağladım, sevgili Harriet," dedi. "Evli çocuklarına sahip çıkmam da beklenemez herhalde."

Bu söylenen kulağa makul geliyordu ve Mrs. Bulstrode'un serzenişleri abartılı yetiştirilişinin sonuçlarıyla her zaman yüzleşecek olan zavallı Rosamond'a duyulan acımaya doğru gerileme yaptı.

Ama bu diyaloğu hatırlayan Mr. Bulstrode, karısına Middlemarch'ı terk etme planını açıklarken, onun makbul yeğeni Fred için bazı düzenlemeler yaptığını bildirmekten mutluluk duyacaktı. Şimdilik sadece Fundalık'ı birkaç aylığına kapatıp güney sahilinde bir ev alma düşüncesinden söz etmişti. Mr. Garth kendisinden beklenen teminatı vererek, Bulstrode'un Middlemarch'tan belirsiz bir süre için ayrılması halinde işleri üstlenmeyi kabul ettiğine göre, Fred Vincy de mutabık kalınacak şartlar istikametinde Stone Court'un kiracısı olarak kalabilirdi.

Caleb, her şeyin 'düzgün bir istikamet alacağı' umuduyla öyle bir heyecana kapılmıştı ki, karısının sevecen çıkışları tarafından kontrol altına alınmasa kendini kaptırıp 'çocuğu biraz rahatlatma' arzusuyla Mary'ye her şeyi anlatacaktı. Ama kendini dizginledi ve araziyle hayvanların durumuna daha ayrıntılı bakarak ön değerlendirme yapmak için Stone Court'a gidiş gelişlerini Fred'den bile sakladı. Bu ziyaretleri olayların seyrinin gerektirdiğinden daha sık yapıyordu, ama Fred ile Mary'ye sürpriz bir doğum günü hediyesi vermenin mutluluğunu zihninde saklı tutarmış gibi babacan bir heyecana kapılmıştı.

"Ama farz edelim bu planın bulutlar üzerine kurulu bir şatodan öte olmadığı anlaşıldı..." dedi Mrs. Garth. "O zaman ne olacak?"

"Eh, öyle bir şato yıkılsa bile kimsenin kafasına düşmez nasılsa," diye cevap verdi Caleb.

69

"Bir lafı işitmek zorunda kaldıysan,
bırak o da seninle ölsün."
—ben Sirak[96]

Lydgate'i kabul ettiği gün öğleden sonra saat üçü geçerken, Mr. Bulstrode hâlâ Banka'daki odasındaydı. Katip gelip atının hazır olduğunu, ayrıca dışarıda bekleyen Mr. Garth'ın kendisiyle görüşmek istediğini bildirdi.

"Elbette buyursunlar," dedi Bulstrode ve Caleb içeriye girince, "Lütfen oturun, Mr. Garth," diye yer gösterdi en hoş tavrıyla. "Tam zamanında geldiğinize sevindim, yoksa beni bulamayacaktınız. Her dakikanızın sayılı olduğunu biliyorum."

"Hmm..." Caleb yavaşça başını yana eğerek oturdu ve şapkasını yere bıraktı. Öne kaykılıp ellerini dizlerinin arasından gevşekçe sallandırırken bakışları yerdeydi ve parmakları geniş alnının gerisindeki düşünceyi paylaşır gibi kıpırdıyordu.

Onu tanıyan diğer herkes gibi Mr. Bulstrode da, önemli kabul ettiği bir konu üzerine konuşmaya başlamaktaki yavaşlığına alışkındı ve gelişinin havası ve ışığı sebebiyle, görüşme talebinin yakın zamanda rağbet göreceğini tahmin ettiği Blindman's Court'taki bazı evlerin satın alınma meselesiyle ilgili olduğunu sanıyordu. Caleb temsil ettiği kişilerin o tür kararları almasına yardımcı olmakta arada sırada sıkıntı yaşardı, ama

[96] Kudüslü katip Yeşu ben Sirak tarafından İÖ 2. yüzyılın başlarında yazılan *Ecclesiasticus* veya *Yeşu Ben Sirak'ın Bilgeliği* başlıklı ahlaki öğreti kitabından.—*çn*

Bulstrode geliştirme projelerinde onunla birlikte davranmaya her zaman hazır bir tavır sergilerdi ve birlikte iyi çalışırlardı.

Ancak Caleb Garth konuşmaya başladığında konu bu değildi ve sesi sönüktü: "Stone Court'tan geliyorum, Mr. Bulstrode," dedi.

"Ben de dün oradaydım. Umarım tatsız bir şey görmemişsinizdir. Bence Abel bu yıl kuzulara çok iyi bakıyor."

"Ah, evet," dedi Caleb, başını kaldırıp ona ciddi gözlerle bakarken. "Evet, bir tatsızlık var. Çok hasta olduğunu düşündüğüm bir yabancı orada şu ânda. Doktor gerekiyor kendisine ve size bunu haber vermeye geldim. Adamın adı Raffles." Sözlerinin bankerin çehresinde yarattığı şoku görebiliyordu.

Bankerse bu konudaki reflekslerinin, daima gafil avlanmasını önleyecek şekilde uyanık olduğunu düşünürdü ama yanılıyordu. Dudaklarının hafifçe titremesine rağmen müşfik bir sesle, "Zavallı adam," dedi. "Oraya nasıl geldiğini biliyor musunuz?"

"Ben götürdüm," diye cevap verdi Caleb sükunetle. "Yolda arabama aldım. Rastladığımda yolcu arabasından inmiş yürüyordu. Beni bir seferinde Stone Court'ta sizinle beraber gördüğünü hatırladı ve kendisini götürmemi rica etti. Hasta olduğu belliydi; yürümesinin iyi olmayacağını düşündüm. Ve bence onu bir doktora göstermekte zaman kaybetmemeniz lazım." Caleb sözünü tamamlayınca şapkasını alıp kalktı.

Zihni alabildiğine faal olan Bulstrode, "Elbette," dedi. "Belki siz geçerken Mr. Lydgate'i çağırarak bana yardımcı olursunuz... Ama durun! Şu saatte muhtemelen Hastane'dedir. Önce derhal oraya bir pusula göndereceğim, sonra da Stone Court'a gideceğim."

Bulstrode çabucak bir not yazdı ve odadan çıkarak birisini bizzat görevlendirdi. Geriye döndüğünde Caleb elinde şapkasıyla ve diğer elini az önce oturduğu sandalyenin arkalığına koymuş halde dikiliyordu. Bulstrode'un zihni tabiatıyla hâlâ faaldi: '*Raffles, Garth'a sadece hastalığından bahsetmiş olabilir. Garth* öyle seviyesiz birinin benimle nasıl bir samimiyet iddiası öne sürebileceğini merak etmiş olabilir ama bu konu*da bir şey öğrenemeyecek. Ve bana karşı tavrı dostane; ondan faydalanabilirim.*'

Bu iyimser tahminleri teyit edecek bir şeylerin hasretini çekiyordu, ama Raffles'ın bir şeyler söyleyip söylemediğine dair her tür soru, sadece endişelerini açık etmeye yarardı o ânda.

Her zamanki nazik tavrıyla, "Size çok müteşekkirim, Mr. Garth," dedi. "Uşağım birkaç dakikaya kadar döner ve sonra gidip o talihsiz için ne yapabileceğimize bakarım. Ama belki benimle başka işiniz de vardır. Eğer öyleyse, lütfen oturun."

"Teşekkür ederim," diye cevap verdi Caleb, sağ eliyle bu daveti geçiştiren hafif bir jest yaparak. "Size söylemeyi arzuladığım şey, Mr. Bulstrode, işlerinizi benim haricimde birine teslim etmeniz gerektiği. Stone Court'un ve diğer işlerin idaresinde gösterdiğiniz güvenden ötürü size müteşekkirim ama gelinen şu safhada hepsini bırakmam lazım."

Sert bir kesinlik Bulstrode'un ruhuna hançer gibi saplanmıştı. İlk söyleyebildiği şey, "Bu çok ani bir gelişme, Mr. Garth," oldu.

"Öyle," dedi Caleb. "Ama kararım sabittir. İşleri bırakmam lazım." Sertlik içermeyen bir kararlılıkla konuşmuştu ama buna rağmen Bulstrode'un bu yumuşaklık karşısında bile sindiğini, yüzünün kuruduğunu, gözlerini üzerine dikilen ba-

kışlardan kaçırdığını görebiliyordu. Samimi bir acıma hissetti adama, ama kararlığını haklı gösterecek herhangi bir bahaneye sığınamazdı ve zaten öyle bir şey de yoktu.

Bulstrode, mümkün olduğu kadar fazla şey öğrenme telaşıyla, "Bu kararınızda tahminimce o sefil yaratığın hakkımdaki bazı iftiraları etkili oldu," dedi.

"Haklısınız. Ondan işittiklerim doğrultusunda davrandığımı inkâr edemem."

Çareyi karşısındaki kişinin zihnine hitap edebilecek itirazlarda arayan Bulstrode, "Siz vicdanlı bir adamsınız, Mr. Garth," dedi. "Kendini Tanrı'ya hesap vermeye mesul gören biri olduğunuza inanıyorum. Bir müfteriye inanmaya bu kadar hazır davranarak bana zarar vermek istemezsiniz herhalde. Karşılıklı menfaatler sağlayabileceğini düşündüğüm bir bağlantıdan vazgeçmek için zayıf bir sebep olur bu."

"Elimden gelse, hatta Tanrı'nın göz yumacağını bilsem bile kimseye zarar vermek istemem. İnsan kardeşlerime merhamet duyduğuma inanıyorum. Ancak bayım, şu Raffles'ın bana doğruları söylediğine inanmak zorundayım. Ve bu durumda sizin için çalışmaktan, size yarar sağlamaktan mutluluk duyamam. Zihnimi örseliyor bu. Kendinize başka birini bulmanızı rica etmek zorundayım."

"Pekâlâ, Mr. Garth. Ancak size ne tür kötü şeyler anlattığını bilmenin hakkım olduğunu düşünüyorum." Menfaatlerinden feragat eden o sakin adamın karşısında hissettiği aşağılanmaya, şimdi öfke de karışmaya başlamıştı. "Kurbanı olduğum o tiksinti verici konuşmayı öğrenmem lazım."

Sesindeki merhametli tondan taviz vermeden, "Buna lüzum yok," dedi Caleb, elini havada sallayıp başını hafifçe eğerken.

"Bana söylenenler, hiç bilinmedik bazı güçler tesir etmedikçe dudaklarımın arasından asla çıkmayacak. Kazanç sağlama uğruna insanlara zarar veren bir hayat sürdüyseniz, kendinize fazlasını almak için başkalarını hileyle haklarından mahrum ettiyseniz, nedamet getirmeniz gerekir. Geçmişe dönemezsiniz; tahmin ediyorum ki bu acı vericidir." Caleb bir ân duraksadı ve başını iki yana salladı. "Hayatınızı zorlaştırmak bana düşmez."

Bulstrode, "Ama yapıyorsunuz bunu," demek zorunda kaldı samimi, neredeyse yalvarma içeren yüksek perdeden bir sesle. "Bana sırtınızı dönerek hayatımı sahiden zorlaştırıyorsunuz."

Caleb elini kaldırırken daha da yumuşak bir sesle, "Bunu yapmaya mecbur bırakıldım," diye cevap verdi. "Affedin. Sizi yargıladığımdan, o adamın kötü, benim haklı olduğumu söylediğimden değil. Tanrı esirgesin. Her şeyi bilmiyorum elbette. İnsan hata yapabilir ve iradesi bu hatadan temiz çıkmasını sağlayabilir ama bu, onun hayatını temizlemeye yetmez. Kötü bir cezadır öylesi. Sizin durumunuz da böyleyse eğer... Eh, üzülürüm o zaman sizin için. Ama içimde sizinle her halükârda çalışmaya devam edemeyeceğimi söyleyen bir his var. Hepsi bu, Mr. Bulstrode. Geri kalan her şey, iradem var oldukça bende saklı kalacak. Size iyi günler dilerim."

"Bir dakika, Mr. Garth!" dedi Bulstrode, telaşla. "Bu durumda size söylenenleri, gerçeği bir raddede yansıttığı varsayılsa bile yine de rezilce bir tasvirden ibaret olan o lafları, kadın veya erkek herhangi bir insana tekrarlamayacağınız konusundaki samimi sözünüze güvenebilir miyim?"

Caleb'in öfkesi bir ânda kabardı. "Öyle olmasa neden söyleyeyim ki? Sizden korkmam. Dedikodulara kendimi kaptıracak değilim."

"Affedin beni... Heyecan içindeyim... Tanrı'nın terk ettiği o adamın kurbanı durumundayım ve..."

"Susun biraz! Adamın günahlarından menfaat sağlarken onun kötü yollara sapmasına yardımcı olup olmadığınızı sormanız gerekir kendinize."

Raffles'ın söylemiş olabileceği her şeyi doğrudan inkâr edemeyerek kendini kabus gibi bir baskı altında hisseden, ama bir yandan da Caleb'in bu yönde talepte bulunmaması nedeniyle bir kaçış yolu sezen Bulstrode, "Ona peşinen inanmakla bana haksızlık ediyorsunuz," dedi.

"Hayır," dedi Caleb, elini bu yargıya karşı çıkarak kaldırırken. "İspat edilmeleri halinde söylenenlerin aksine inanmaya hazırım. Sizi herhangi bir şanstan mahrum etmiş değilim yani. Birilerine bir şeyler anlatma meselesine gelince, bir masumu kurtarmak açık şekilde söz konusu olmadığı sürece, bir adamın günahlarını teşhir etmeyi suç kabul ederim. Benim düşünce tarzım böyledir, Mr. Bulstrode ve dediklerimi yeminle desteklemem gerekmez. İyi günler."

***

Caleb saatler sonra eve gittiğinde laf arasında karısına Bulstrode'la bazı görüş aykırılıklarına düştüklerini, bunun sonucunda Stone Court'un idaresini almaktan vazgeçtiğini, aslına bakılırsa onunla artık çalışmayacağını söyledi.

Kocasının hassas noktasına dokunulduğunu, doğru malzeme ve işçilikle çalışmasına izin verilmediğini farz eden Mrs. Garth, "İşine fazla karışıyordu, değil mi?" dedi.

"Hmm!" Caleb, başını hafifçe öne eğip soruyu elini sallaya-

rak geçiştirmişti ve Mrs. Garth da bunun konuyu daha fazla konuşmak istemediğinin belirtisi olduğunu biliyordu.

Bulstrode ise o gittikten sonra derhal atını eyerletmiş ve Lydgate'ten önce varma telaşıyla hızla Stone Court'a doğru yola çıkmıştı.

Zihni, korkularının ve umutlarının ifadesi olan görüntülerle, varsayımlarla tıpkı titreşimlerden kaynaklanarak tüm sistemimizi sarsan sesleri işitmemiz gibi dolup taşıyordu. Geçmişinin Caleb Garth tarafından öğrenilmesi ve patronluğunun reddedilmesi karşısında kapıldığı derin aşağılanmışlık duygusu değişime uğramış, Raffles'ın Garth haricinde biriyle konuşmadığı, onun da bunları kimseye anlatmayacağı yönünde bir güvene sığınmıştı. Gizlilik umudunun hâlâ geçerli olmasını, Takdir-i İlahi'nin kendisini daha ciddi neticelerden koruyacağı yönünde bir tür teminat kabul etmenin eşiğindeydi. Raffles sahiden hastalıktan mustaripse, Stone Court'tan başka yere gitmesi engellenirse... Bulstrode'un kalbi bu ihtimallerin yaratacağı iyimser sonuçlarla kabarıyordu. Haysiyetsizlik tehlikesinden tamamıyla kurtulduğu takdirde, tekrar eksiksiz özgürlükle nefes alabildiği takdirde, hayatı öncekinden çok daha mukaddesata adanmış şekilde geçecekti. Hasretini çektiği neticeyi doğurmaya yetecekmiş gibi ant içiyordu buna dair; dualarla desteklenen bu kararlığın kudretine –ölümü tayin etme kudretine– inanmaya çalışıyordu. Sık sık söylediği gibi, 'Mükafatını alacaksın,'[97] demesi gerektiğini biliyordu. Ancak o iğrenç adam konusunda Tanrı'nın iradesinin ölüm istikametinde olması isteği bütün yoğunluğunu koruyordu.

Yine de Stone Court'a ulaştığında Raffles'taki farklılık kar-

[97] Yeni Ahit, Matta, 6:5-13, Göklerdeki Babamız duasına gönderme. (D.C. notu)

şısında şoka uğradı; benzi sapsarıydı ve mecalsizdi, ama Bulstrode adamın geçirdiği asıl değişimin zihinsel olduğunu görebiliyordu. Daha önceki yaygarayla eziyet çektirme hali yerini yoğun, müphem bir dehşete bırakmıştı ve Bulstrode'un gösterdiği öfkeye itiraz ediyordu, çünkü bütün parası gitmişti; daha yarısını harcamadan soyulmuştu. Oraya gelmesinin sebebi hasta olması ve birileri tarafından takip edilmesiydi: Peşindelerdi! Kimseye bir şey söylememişti; ağzını sıkı tutmuştu. Bulstrode bu belirtilerin neye bağlı olduğunu kestiremese de hepsini itirafta bulunmanın hassasiyetine yordu ve dediğinin doğru olmadığını, kendisini arabayla alıp Stone Court'a getiren adama her şeyi anlattığını söyleyerek yüklendi ona. Raffles yeminlerle inkâr etti bunu, ama zihinsel bağlantılarında kopmalar olduğuna göre bazı şeyleri Caleb Garth'a artık karanlığa gömülmüş olan bir dizi zahiri güdünün doğurduğu anlık dehşetle anlatmış olabilirdi.

Bulstrode'un kalbi, karşısındaki sefil adamın zihni üzerinde hâkimiyet kuramayacağı, Raffles'ın bilmeyi en fazla arzuladığı meseleye dair, yani ağzını sahiden sıkı mı tuttuğu, yoksa çevrede Caleb Garth haricinde birilerine daha konuşup konuşmadığı konusunda edeceği tek bir lafa bile güvenilemeyeceği istikametindeki bu emareyle birlikte yine karardı. Sorguya çektiği kahya Raffles'ın çok hasta göründüğünü, Mr. Garth'ın gidişinden beri sadece bira istediğini ve bunun haricinde hiç konuşmadığını hiç tereddütsüz anlatmıştı. O yönde herhangi bir itiraf tehlikesi yok gibiydi. Mrs. Abel da Fundalık'taki hizmetkarlar gibi, yabancının her zenginin başının derdi olan nahoş akrabalar grubundan olduğunu düşünmüştü; adama önce Mr. Rigg'le akrabalık yakıştırmış ve bir mülkün intikal ettiği yerde kocaman mavi kurtsineklerinin uğultulu varlığının da olmasını ga-

yet tabii bulmuştu. Adamın aynı zamanda nasıl Bulstrode'un da akrabası olabileceği konusu muğlaktı gerçi ama Mrs. Abel bunu 'bilmenin mümkün olmadığı' konusunda kocasıyla fikir birliğine varıp daha öte varsayımlar üretmeye yeltenmemiş ve kendi işine bakmıştı.

Bir saate kalmadan Lydgate geldi. Bulstrode onu Raffles'ın oturduğu lambrili salonun dışında karşıladı ve "Sizi uzun yıllar önce maiyetimde çalışan talihsiz bir adam için çağırttım, Mr. Lydgate," dedi. "Sonra Amerika'ya gitti ve oradan dönünce de anlaşıldığı kadarıyla aylakça bir hayat sürerek muhtaç hale düşmüş. Muhtaç ve benden yarım talep ediyor. Rigg'le uzaktan bağlantısı varmış ve yolu buraya o vasıtayla düşmüş. Ciddi şekilde hasta olduğunu düşünüyorum ve görüldüğü kadarıyla zihni de bundan etkilenmiş. Onun için ne gerekiyorsa yapılması gerektiğini düşünüyorum."

Bulstrode'la yaptığı son görüşmenin etkisini hâlâ kuvvetle hisseden Lydgate, lüzumsuz konuşmalara gerek duymayıp başını hafifçe eğerek cevap verdi buna, ancak tam içeriye girecekken dönüp, "Adı nedir bu kişinin?" diye sordu. "İsimleri bilmek, tıpkı tecrübeli politikacılarda olduğu gibi hekimler için de faydalıdır."

"Raffles, John Raffles," dedi Bulstrode, bu adı taşıyan kişi hakkında Lydgate'in başka bir şey öğrenmeyeceğini umarak.

Ayrıntılı bir muayeneden sonra Lydgate hastanın yatması ve mümkün olduğunca sakin şekilde istirahat etmesi gerektiğini söyledi, ardından Bulstrode'la birlikte başka bir odaya geçti.

O bir şey söylemeye fırsat bulamadan banker, "Anladığım kadarıyla ciddi bir vaka," dedi.

"Hem öyle, hem de değil," diye cevap verdi Lydgate, bi-

raz kararsız bir ifadeyle. "Uzun zamandan beri var olan bazı komplikasyonların olası etkilerini kestirmek kolay değil, ama adamın sağlam bir bünyesi var. Bu krizin ölümcül olacağını düşünmüyorum, ancak hassas bir durumda. Sıkı gözetim ve bakım altında tutulması lazım."

"Ben bizzat kalacağım burada. Mrs. Abel ile kocası tecrübesizdir. Yazacağım notu Mrs. Bulstrode'a iletme nezaketinde bulunursanız, geceyi burada geçirmemin sakıncası yok."

"Buna gerek olduğunu sanmıyorum," dedi Lydgate. "Hasta ürkmüş ama uysal. İdare edilmesi daha zor hal alabilir. Zaten evde birileri olacak, değil mi?"

"Daha önce de inziva maksadıyla birkaç gece kaldığım oldu burada," diye cevap verdi Bulstrode, kayıtsız bir tavırla. "Yani şimdi de aynısını yapmaya hazırım. Mrs. Abel ile kocası ihtiyaç olursa bana yardım eder."

Bulstrode'un o tür ufak tuhaflıklarına artık şaşırmayan Lydgate, "Pekâlâ," dedi. "Öyleyse talimatları size vereceğim."

Onu sonuna kadar dinleyen banker, "Vakanın umut verici olduğunu düşünüyorsunuz bu durumda," dedi.

"Şu ân itibarıyla teşhis edemediğim başka sıkıntılar ortaya çıkmazsa öyle. Daha kötü bir safhaya geçebilir, ama tedavime cevap vererek birkaç güne kadar toparlanırsa buna şaşırmam. Kararlılık şart burada. Alkollü içki isterse hangi türden olursa olsun vermemeniz gerektiğini unutmayın. Benim düşünceme göre, onun durumundaki hastalar genellikle hastalık sebebiyle değil, bakım eksiklikleri ve hataları sebebiyle hayatını kaybeder. Yine de yeni semptomlar baş gösterebilir. Yarın sabah tekrar geleceğim."

Lydgate, Mrs. Bulstrode'a gidecek notun yazılmasını bekle-

dikten sonra yola çıktı. Raffles konusunda ilk ânda herhangi bir teşhise ulaşamamış ama sonra, Dr. Ware'in Amerika'da edindiği geniş tecrübelere dayandırdığı ve onun da yakın zamanda incelediği argümanları aklından ayrıntılı şekilde geçirince, o türden alkol yüklemesi vakalarında tutulabilecek en iyi tedavinin hangisi olduğuna karar vermişti. Memleket dışındayken Lydgate bu meseleye ilgi duyarak hem alkolizme, hem de uzun süreli düzenli afyon kullanımına bağlı hastalıkların yaygın tedavi şekillerini incelemiş ve benimsediği tedavilerden çeşitli vakalarda tatminkar sonuçlar almıştı.

Yolda Raffles vakasını ve bununla ilintili durumu düşünmeye koyuldu:

'Adam sahiden hasta ama bünye itibarıyla buna dayanacak durumda. Herhalde Bulstrode'un hayır işlerinden birine konu olmuş. İnsan hayatında sıkıntılarla şefkatin böyle buluşması ilginç bir durum. Bulstrode bazı insanlarda teşhis ettiğim en sevimsiz yanlara sahip olabilir ama dertten hiç kaçmıyor ve hayır işlerine ciddi para harcıyor. Sanırım Cennet'in kimin yüzüne güleceğini belirlemek için bazı denemeler uyguluyor ve benim o insanlar arasında olmadığıma bir şekilde karar vermiş.'

Bu karamsarlık, bereketli bir kaynaktan geliyordu ve Lowick Gate'e yaklaşırken düşünce cereyanında giderek genişlemeye devam ediyordu. Sabah Bulstrode'la görüştükten ve bankerin mesajını getiren kişi tarafından Hastane'de bulunduktan sonra oraya dönmemişti. O akşam ilk kez eve bastırması yakın olan fakirlikten, onları evlilik hayatını katlanılır kılan her şeyi kaybetmeye, birbirlerine ne kadar az teselli verebildiklerini anlamaya zorlayacak olan çıplak tecritten kurtarabilecek parayı bulma konusunda aklında uygun bir çare umudu olmadan

dönüyordu. Kendine karşı hassasiyet beslememek, öyle bir hassasiyetin karısının mahrum kaldığı şeylere telafi olmadığını görmeye kıyasla daha tahammül edilebilir bir durumdu. Gururunun geçmiş ve gelmesi muhtemel aşağılamalardan kaynaklanan yaraları yeterince derindi, ancak bunları üzerlerindeki daha da akut bir acıdan, Rosamond'un yaşadığı hayal kırıklığının ve mutsuzluğun asli sebebi olarak kendisini kabul ettiğini öngörmekle gelen acıdan kesin şekilde ayırmak mümkün değildi. Fakirliğin temsil ettiği derme çatma, lalettayin şeylerden hiçbir zaman haz etmemişti ve bunlar hayatı boyunca tasarrufuna hiç girmemişti, ama şimdi birbirini seven, ortak düşüncelere sahip iki insanın eski püskü eşyalarına ve paralarının ne kadar tereyağına, kaç tane yumurtaya yeteceğine dair hesaplara nasıl gülüp geçebileceğini hayal etmeye başlıyordu. Öte yandan, bu şiirselliğin anlık görünüp kayboluşu ona altın bir çağın umursamazlığı kadar uzak görünüyordu: Zavallı Rosamond'un zihninde lüks şeylerin ufak görülebileceği kadar geniş yer yoktu.

Atından gayet hüzünlü bir ruh haline bürünmüş olarak indi ve kendisini akşam yemeği haricinde neşelendirecek herhangi bir şeyin beklemediğini, ayrıca Bulstrode konusundaki teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlandığını Rosamond'a söyleme vaktinin çoktan geçtiğini düşünerek eve girdi. Karısını kötü akıbete hazırlamakta daha fazla zaman kaybetmemesi gerekiyordu.

Ama yemeği onu uzunca bir süre daha bekleyecekti. İçeriye girer girmez Dover'in temsilcisinin eve birini yerleştirdiğini öğrendi ve Mrs. Lydgate'in nerede olduğunu sorunca yatak odasında olduğunu öğrendi. Yukarıya çıktı ve karısını yatağa solgun bir benizle uzanmış, ona tek bakışla bile cevap vermeyen

bir sessizliğe gömülmüş halde buldu. Lydgate yatağın kenarına ilişip onun üzerine eğildi ve yakarı çığlığı denebilecek bir sesle, "Bu sefillikten ötürü affet beni, Rosamond!" dedi. "Birbirimizi sevelim yeter."

Rosamond başını çevirip ona sessizce ama yüzündeki bomboş umutsuzluk ifadesinde hiç değişiklik olmadan baktı; sonra mavi gözlerine yaşlar dolarken dudağı titremeye başladı. Ve bu güçlü adam, tahammül edebileceğinden fazla şey yaşamıştı o gün. Başını karısınınkinin yanına koyup o da hıçkırmaya başladı.

***

Lydgate ertesi sabah Rosamond'un erkenden babasına gitmesini engellemeye kalkışmadı; onun istediği şekilde davranmasına bir şekilde mâni olmaması gerektiği hissine kapılmıştı artık. Ama karısı yarım saat sonra geri gelerek annesiyle babasının durum o kadar sefil hale geldiğine göre kendileriyle kalmasını istediğini anlattı. Baba borç için bir şey yapamayacağını söylemişti; bunu öderse yarım düzine daha çıkıp gelecekti. Lydgate rahat bir ev bulana kadar eve dönmesi daha iyi olacaktı onun için.

Rosamond sözünü bitirirken, "Buna itirazın var mı, Tertius?" diye sordu.

"Nasıl istiyorsan öyle yap," dedi Lydgate. "Ama işler hemen bir kriz safhasına ulaşmayacak. Aceleye lüzum yok."

"Yarına kadar gitmeyeceğim zaten. Kıyafetlerimi toparlamam lazım."

"Hah, senin yerinde ben olsam, yarından az ileriye erteler-

dim gidişimi! Neler olabileceğini bilmek imkânsız." Lydgate keskin bir ironiyle konuşuyordu. "Mesela boynum kırılabilir ve bu senin için her şeyi kolaylaştırır."

Lydgate'in karısına karşı olan hassasiyeti ikisi için de talihsizlik teşkil ediyordu; çünkü hem duygusal telkin, hem de saygın kararlılıktan oluşan bu yanının nihayetinde kinayeli veya sitemkar öfke patlamalarına yol açması kaçınılmazdı. Rosamond bunları tamamıyla mesnetsiz ve haksız buluyordu; öyle bir istisnai haşinliğin onda yarattığı karşı tepki, sonrasında daha ısrarla gelecek şefkati kabul etmenin tehlike arz edeceği doğrultusunda oluyordu.

"Anladığım kadarıyla gitmemi istemiyorsun," dedi ürpertici bir yumuşaklıkla. "Neden bunu öyle şiddet tasvirlerine başvurmadan söyleyemiyorsun? Benden aksini talep edene kadar kalacağım."

Lydgate başka bir şey söylemeyip odanın içinde dolaşmaya devam etti. Örselenmiş, paramparça edilmiş hissediyordu kendini ve gözlerinin altında karısının daha önce hiç görmediği koyu çizgiler vardı. Ona bakmaya tahammül edemiyordu Rosamond. Tertius'un meselelere her şeyi daha da berbat edecek bir yaklaşım tarzı vardı.

70

Yapıp ettiklerimiz, uzaktan takip ederek
Bizimle yürür
Ve olduğumuz şey, bizi biz yapar.

Lydgate'in Stone Court'tan ayrılmasıyla birlikte Bulstrode'un ilk yaptığı Raffles'ın ceplerini araştırmak oldu, çünkü hiç parası kalmadığı ve hastalandığı için Liverpool'dan doğruca oraya geldiği konusunda yalan söylüyorsa, yanında mutlaka uğradığı yerler hakkında fikir verebilecek han makbuzu türünden şeyler olmalıydı. Ceplere tıkıştırılmış çeşitli makbuzlar vardı, ama Noel'den sonraki herhangi bir tarihe ait değillerdi ve sadece biri o gün kesilmişti. Bunu yelek ceplerinden birinde, Middlemarch'tan en az kırk mil uzaktaki Bilkley'de bulunan ve yakın zamanda at panayırı yapılan bir hanın üç günlük konaklama belgesiyle birlikte bulmuştu. Hanın makbuzu yüklüydü ve yanında bagaj olmadığına göre Raffles, tasarruf etmek için portmantosunu arabadan indiği yerde emanete vermişti, ayrıca cüzdanındaki birkaç altı penilikle ceplerindeki birkaç peni haricinde para yoktu.

Bu ipuçlarıyla birlikte Bulstrode, Raffles'ın Noel'de yaptığı unutulmaz ziyaretten sonra Middlemarch'tan sahiden uzak durduğuna ikna oldu. Raffles, uzaklarda ve Bulstrode'u tanımayan insanlar arasındayken Middlemarchlı bir bankere dair skandal hikâyeleri anlatarak birilerine eziyet etme veya kendini yüceltme zevkini tatmin edebilir miydi? Ve eğer konuştuysa

bile nasıl bir zarar vermiş olabilirdi? Şimdi asıl mesele, Caleb Garth'a yaptığı gibi açıklanması mümkün olmayan bir dürtüyle kimi gayet net anlaşılabilen zırvalar sıralaması tehlikesi mevcut olduğuna göre, adamı orada sıkı gözetim altında tutmaktı ve Bulstrode'u en fazla kaygılandıran şey de öyle bir durumun Lydgate'in gözetimi altındayken vuku bulmasıydı.

Çektiği uykusuzluğu ve doktorun talimatlarını bizzat yerine getirme arzusunu bahane ederek gece boyu Raffles'ın yanında kaldı ama kahya kadına çağrılmaya her ân hazır olması için elbiseleriyle yatmasını emretti. Ve Lydgate'in tembihlediği şeyleri, Raffles'ın arada sırada kendine gelerek dünyanın ayaklarının altından kaydığı gerekçesiyle içki istemesine rağmen, sadakatle uyguladı. Raffles huzursuzdu ve uyuyamıyordu ama hem sinmiş, hem de idaresi kırılmıştı. Önceleri, Lydgate'in tavsiye ettiği yiyecekler konusunda ve yapmayı reddettiği şeylerde tüm korkularının merkezine Bulstrode'u yerleştirmiş gibi bir görüntü veriyor, öfkesine itiraz ediyor ve sürekli olarak kimseye onunla ilgili tek kelime söylemediğine dair yeminler sıralıyordu. Sabaha doğru, şafak vakti yaklaşırken hezeyanlarında telaş yaratabilecek bir değişiklik oldu, ansızın odada bir doktor varmış gibi konuşmaya ve ona hitap ederek Bulstrode'un intikam almak için kendisini açlıktan ölmeye mahkûm ettiğini sayıklamaya başladı.

Tabiatında olan buyurganlık ve kararlılık kuvveti Bulstrode'un işine yarıyordu. Bu kırılgan görünümlü, aklı karışmış adam, içinde olduğu müşkül şartlarda kendisine gereken canlandırıcı motivasyonu bulmuştu ve o zor geceyle sabah boyunca, bir yandan herhangi bir sıcaklık olmaksızın tekrar hareket etmeye başlamış canlı ceset havası yayarken, bir taraftan da zihninin engelleyici mânâda ne yapabileceğine ve güvenli duruma tek-

rar nasıl geleceğine dönük buz gibi bir hassasiyetle çalışmasına sebep olarak hâkimiyeti elinde tutmuştu. Hangi duaya müracaat ederse etsin, o adamın sefil manevi haline ve içinde olduğu durumu başka birinin kötülüğünü isteyerek değil, kendisine verilmiş ilahi bir ceza olarak kabul etmenin bir görev olduğuna dair ne türden ifadeler tesis ederse etsin, bunları salim bir akılla kelimelere dökme çabaları, yaşanmasını arzuladığı gelişmeleri yansıtan görüntülerin dayanılmaz canlılığıyla delik deşik edilip dağıtılıyordu. Ve mazeretleri de bu görüntüler katarıyla birlikte geliyordu. Raffles'ın ölümüne şahitlik etmekle kalmayacak, kendi selametinin gelişini de görecekti. O sefil yaratığın hayattan alınması neydi ki? İflah olmazın tekiydi ama bütün adi suçlular öyle değil miydi? Ve kanunlar da onların kaderini tayin ediyordu. O vakada da Takdir-i İlahi ölümü bir ödül olarak gönderemez miydi? Veya ölümü hızlandıracak bir şeyler yapmadığı, tedaviyi titizlikle uygulamaya devam ettiği sürece bunu arzu edilir bir durum olarak düşünmenin günah olmadığı yargısına varamaz mıydı? Şu tedavi konusunda bile hatalı taraflar olabilirdi; insanların talimatları, tertipleri, reçeteleri hataya açık şeylerdi ve eğer Lydgate bazı hallerde tedavinin ölümü hızlandırdığını söylediyse, neden onun metotları da bu türden olmasındı? Ama mesele doğruyla yanlışın ayırt edilmesine geldiğinde niyetler, elbette ki her şey demekti.

Ve Bulstrode, kendini niyetleri arzulardan ayrı tutacak şekilde yapılandırmıştı. Talimatlara uyma niyetinde olduğunu söylüyordu kendine. O talimatların geçerliliği konusunda neden argümana başvurması gerekiyordu? Her tür belirsizlikte, kanunların menzili dışında olduğu görüntüsü veren her türlü muğlaklıkta kendilerine geniş alan bulmak, mevzuyla alakasız kuşkuculuğun her türünden kendine fayda sağlayan arzuların

sık başvurduğu bir numaraydı. Ama Bulstrode yine de talimatları takip etti.

Kaygıları sürekli olarak Lydgate'e ve henüz o sabah, içinde olduğu sahneyi teşkil edecek hassasiyet doğmadan önce onunla yaptığı görüşmeye gidip geri geliyordu. Lydgate'in hastanede yapılması teklif edilen değişiklikler konusundaki sıkıntılarını veya onun haddini aşan fahiş talebini reddederken makul gerekçelere sahip olup olmadığı meselesini o ânda hiç umursamamıştı. Şimdi aynı sahneye, Lydgate'i kendine düşman etmiş olabileceği idrakiyle ve onun gönlünü alma veya daha ziyade onda kuvvetli bir şahsi itaat hissi yaratma arzusuyla bakıyordu. Tek sefer için bile olsa mantıksız şekilde para israf etmediğine pişmandı. Nahoş şüpheler, hatta Raffles'ın muhtemel sayıklamalarından derlenebilecek bazı bilgiler söz konusuysa, Lydgate'in zihninde kendisinden muazzam bir menfaat sağlayabileceği düşüncesiyle oluşmuş bir savunmanın bulunması Bulstrode için çok önemli olabilirdi. Ama bu pişmanlık belki de çok geç gelmişti.

İyi biri olmanın hasretini yıllar boyunca çeken, bencilce ihtiraslarını disiplin altına alan ve bunlara giydirdiği gayet sade elbiselerin içinde bir sofular korosu halinde dolaşan bu mutsuz adamın ruhundaki tuhaf dini çekişmeye şimdi dehşet hâkim olmuştu ve o korodan artık şarkılar değil, sıradan güvence çığlıkları yükseliyordu.

***

Lydgate öğlen olmadan geldi ve orada daha erken olmayı planladığını ama bir şeylerin bunu geciktirdiğini söyledi ki, dağınık görüntüsü Bulstrode tarafından zaten teşhis edilmişti. Hekim

derhal hastayla ilgili meselelere geçti ve gece neler olduğunu sıkı sıkıya sorguladı. Raffles kötülemişti, hiçbir şey yememişti, sanki uyumamakta inat ediyor ve deli saçmaları sayıklıyordu ancak herhangi bir taşkınlık göstermemişti. Bulstrode'un endişeli beklentilerinin aksine, Lydgate'in varlığına fazla tepki göstermedi ve tutarsız konuşmalarına veya mırıldanmalarına devam etti.

Yalnız kaldıklarında Bulstrode, "Ne düşünüyorsunuz?" diye sordu Lydgate'e.

"Semptomlar kötüleşmiş."

"Artık daha mı az umutlusunuz yani?"

"Hayır, hâlâ toparlanabileceğini düşünüyorum. Siz mi kalacaksınız yine başında?" Lydgate'in yönelttiği bu ani soru Bulstrode'u tedirgin etmişti, ama gerçekte herhangi bir şüpheye dayalı değildi.

Kendini tedbirli konuşmaya zorlayan Bulstrode, "Evet, sanırım ben kalırım," dedi. "Nasılsa Mrs. Bulstrode, burada oyalanmama sebep olan mesele konusunda bilgilendirildi. Mrs. Abel ile kocası durumu tek başlarına idare edebilecek kadar tecrübeli değil ve işe alınırlarken böyle bir mesuliyeti üstlenmelerinden bahsedilmemişti. Yeni talimatlarınız olacağını tahmin ediyorum."

Lydgate'in vereceği talimatların başında, uykusuzluğun devam etmesi halinde çok ufak dozlarda afyon kullanılması geliyordu. Tedbirli davranıp afyon ruhunu yanında getirmişti ve dozlar konusunda, ayrıca ne gibi durumlarda kesileceğine dair Bulstrode'a yazılı direktifler verdi. Aşırı doz ve tedavinin gereksiz yere uzatılması konularında hassastı ve hastaya kesinlikle alkol verilmemesi gerektiğini tekrarladı.

"Vakadan anladığım kadarıyla en fazla çekinmemiz gereken şey afyon müptelalığı," dedi. "Öte yandan, dinlenebilirse, fazla bir şey yemeden de toparlanır. Bünyesi sahiden kuvvetli."

Bulstrode, önceki günkü kayıtsızlığıyla uyuşmayan bir endişe gösterisine girişerek, "Siz de hasta görünüyorsunuz, Mr. Lydgate," dedi. "Tanıştığımızdan bu yana hiç şahit olmadığım bir durum bu doğrusu. Sanki biraz hırpalanmış gibisiniz." Kendi bitkinliğinden hiç bahsetmemesi de ayrı bir alışılmadık haldi aslında.

Lydgate aksi bir tavırla, "Öyleyim," dedi, gitmek üzere şapkasını alırken.

"Yeni bir durum hasıl oldu herhalde. Lütfen oturun biraz."

"Hayır, teşekkür ederim. Dün bazı işlerimin hangi safhada olduğundan size bahsetmiştim. Sonunda evime haciz de geldi, buna ekleyecek bir şey yok. İnsan büyük sıkıntıları kısacık bir cümleyle anlatabiliyormuş. İyi günler dilerim."

"Kalın biraz, Mr. Lydgate, kalın lütfen," dedi Bulstrode. "Ben de bu konuyu düşünüyordum zaten. Dün gafil avlanıp meseleyi üstünkörü değerlendirdim anlaşılan. Mrs. Bulstrode yeğeni için kaygılanıyor ve ben de şahsen sizin durumunuzdaki vahim değişikliğe çok üzüldüm. Bana bu tarz çok fazla talep gelir ama durum tekrar değerlendirildiğinde, sizi tamamıyla desteksiz bırakmaktansa ufak bir fedakarlıkta bulunmanın elbette daha doğru olacağı kanaatine vardım. Sanırım bin poundun sizi bütün sıkıntılarınızdan kurtaracağını ve tekrar ayaklarınızı yere basmanıza yeteceğini söylemiştiniz, değil mi?"

Diğer bütün hislere üstün gelen bir neşe sıçramasıyla sarmalanan Lydgate, "Evet, bu miktar bütün borçlarımı karşılar ve elimde biraz para kalmasını sağlar," dedi. "Hayat tarzımızı

daha mütevazı bir hale getirebilirim ve muayenehanem de zaman içinde toparlanır."

"Bir dakika bekleyebilirseniz, bu rakama denk gelen bir çek hazırlayacağım, Mr. Lydgate. Böyle durumlarda desteğin noksansız ve hızlı gelmesinin önemli olduğunu bilirim."

Bulstrode çeki yazarken Lydgate pencerenin önüne gitti ve çaresizlikten kurtuluşunu, yeni bir başlangıç yapacağı hayatını, zayi olmayan ileriye dönük amaçlarını düşünmeye daldı.

"Bunun için bana bir pusula yazabilirsiniz, Mr. Lydgate," dedi banker, elinde çekle yanma gelirken. "Ve umarım ufak meblağlar halinde ödeme yapabileceğiniz şartlara zaman içinde kavuşursunuz. Daha öte bir zorluk yaşamayacağınızı düşünmekten mutluluk duyacağım."

"Size ziyadesiyle müteşekkir kaldım," diye cevap verdi Lydgate. "Beni mutlulukla çalışma ve faydalı olma umuduna tekrar kavuşturdunuz."

Bulstrode'un önceki gün verdiği kararı tekrar değerlendirmiş olması o ânda gayet tabii gelmişti ona; karakterinin cömert yanıyla uyuşan bir şeydi bu. Ama eve bir ân önce varmak, iyi haberi Rosamond'a vermek ve çeki Dover'in hesabını kapatmak üzere bankada nakde çevirmek için atını eşkin yürüyüşle sürerken, geride kalan birkaç ayın onda yarattığı değişikliği, öyle kuvvetli bir mükellefiyet altına girmenin verdiği keyfi, Bulstrode'dan tamamen şahsi gayelerle para kabul etmekten duyduğu o aşırı sevinci sorgulayan nahoş bir his, zihninden kara kanatlı bir kem kehanet gibi geçiverdi.

Bankerse bir tedirginlik sebebini hüküm süz kılacak bir şey yaptığını ama buna rağmen pek az yatıştığını hissediyordu. Lydgate'in yakınlığını arzulamasına yol açan hastalıklı güdünün

cesametini ölçmemişti, ama bu her ne kuvvetteyse, kanındaki varlığını hâlâ tahriş edici bir vasıta gibi koruyordu. Kişi yemin eder ama bu yemini bozma vesilelerini savuşturamaz. Bunun sebebi yemini bozmaya bariz şekilde hazır olması mıdır? Hayır, kesinlikle öyle değildir ama o yeminden kurtulma istikametindeki arzular kişinin maneviyatında belli belirsiz faaldir ve hayal gücüne sirayet edecek yolu bulurlar, kişi ne zaman yemin etme sebeplerini kendine tekrarlasa kaslarında bir rahatlamaya sebep olurlar. Raffles'ın hızla iyileşmesini, menfur güçlerini kullanabilecek hale dönmesini nasıl arzulayabilirdi Bulstrode? Adamın öldüğünü hayal etmek rahatlatıcıydı ve banker de bu rahatlığın tamama ermesi için gizliden dua ediyor, kalan günlerini kendisini Tanrı'nın bir aracı haline koyan şartları ortadan kaldıracak kepazelikten –eğer mümkünse– azade halde geçirmek için yakarıyordu. Lydgate'in görüşü bu duaların amacına ulaşacağını vaat eder istikamette değildi ve Bulstrode gün ilerledikçe başını beklediği, ölümün sessizliğine gömülüşünü görmekten büyük mutluluk duyacağı adamın içindeki inatçı yaşama gücü karşısında umutsuzluğa düşmeye başladı; buyurgan niyetler o yabani hayata dönük öldürücü güdülerle bulanıyordu artık, ama bunların tek başına herhangi bir fiili gücü olamazdı.

Kendi kendine fazlasıyla yıprandığını söyledi; o gece de hastanın başını beklemeyecek, bunu gerektiği takdirde kocasını yardıma çağırabilecek olan Mrs. Abel'e bırakacaktı.

Akşam saat altıya geldiğinde Raffles ancak birkaç kere kısa ve alabildiğine huzursuz, uyku bile denemeyecek dalgınlıklara gömülmüş, tedirginliği tazelenmiş halde, göçüp gitmek üzere olduğunu haykırarak uyanmıştı ve Bulstrode da artık Lydgate'in talimatı istikametinde afyon kullanmayı düşünmeye baş-

lıyordu. Yarım saat kadar sonra Mrs. Abel'i çağırıp artık orada oturamayacağını söyledi: Hastayı onun nezaretine terk etmesi gerekiyordu. Lydgate'in afyon dozları hakkındaki talimatlarını tekrarladı ve bu konuda bir şey bilmeyen Mrs. Abel, terkipleri kendisine söylendiği haliyle hazırlayıp Bulstrode'un emrettiği şekliyle uygulayacaktı. Son olarak afyon vermekten başka ne yapması gerektiğini sordu.

"Çorba veya madensuyu vermeye çalışmanın haricinde şu ânda yapılacak şey yok," diye cevap verdi banker. "Sonrası için talimatları almak üzere bana gelebilirsiniz. Durumda önemli bir değişiklik olmadıkça bu gece tekrar gelmeyeceğim; yardım gerekirse kocanızı çağırın. Benim erken yatmam lazım."

"Sahiden de ihtiyacınız var buna, efendim," dedi Mrs. Abel. "Ayrıca sizi güçlendirecek şeyler girmeli bünyenize."

Bulstrode, tehlikeli düşünceler doğmasına sebep olamayacak tutarsızlıktaki sayıklamalar sırasında Raffles'ın neler diyebileceği konusunda endişe duymadan ayrıldı oradan. Bu riski nasılsa göze almak zorundaydı. Önce lambrili salona inip atını eyerleterek ay ışığı altında eve gidip gitmemeyi düşündü, ama doğması muhtemel sonuçları göz önüne alarak bundan vazgeçti. Sonra Lydgate'ten o gece tekrar uğramasını rica etmediğine canı sıkıldı. Belki öncekinden farklı görüşe meyledip Raffles'ın daha umutsuz bir hale kaydığını düşünürdü. Lydgate'e haber göndermesi gerekiyor muydu? Öte yandan Raffles sahiden kötülüyor ve yavaş yavaş ölüme gidiyorsa, durumu Tanrı'nın takdirine bırakıp uyuyabilirdi. Ama adam kötülüyor muydu? Lydgate gelip durumun umduğu yönde ilerlediğini söyleyebilir, Raffles'ın uyumaya başlayacağını ve iyileşeceğini öngörebilirdi. Ona haber göndermenin ne yararı olacaktı? Bulstrode doğacak sonuçtan ürküyordu. Hiçbir düşünce veya teşhis, Raffles'ın

iyileşmesi halinde öncekinden farklı biri olmayacağını, eziyet etme gücünün tazeleneceğini, karısını doğup büyüdüğü yerden ve dostlarından uzakta, üstelik yüreğinde yabancılaştırıcı bir şüphe taşıyarak yıllar boyunca yaşamak zorunda bırakacağını düşünmekten alıkoyamazdı onu.

Bulstrode manevi bir çekişmeye dalmış halde şöminenin karşısında bir buçuk saat oturdu, sonra aniden aklına bir şey gelince yanında aşağıya getirdiği yatak odası şamdanını yaktı. Mrs. Abel'e afyon dozlarının ne zaman kesilmesi gerektiğini söylemeyi unuttuğu aklına geldi.

Şamdanı alıp yerinden kalktı ama uzun bir süre öylece dikildi. Kadın çoktan Lydgate'in talimatlarında belirttiğinden fazlasını vermiş olabilirdi. Ama o kadar bitkin haldeyken talimatların bir kısmını aktarmayı unutması mazur görülebilecek şeydi. Merdiveni çıkarken doğruca kendi odasına geçip yatması mı, yoksa hastanın yanına giderek önceki ihmalini düzeltmesi mi gerektiğine karar verememişti. Koridorda durup Raffles'ın olduğu odaya döndü ve onun inlemelerine, mırıldanmalarına kulak kabarttı. Öyleyse hâlâ uyumamıştı. Bu durumda Lydgate'in tedavisinin ihlali, takip edilmesinden daha doğru olmuyor muydu?

Kendi odasına yöneldi. Henüz tamamen soyunmamıştı ki Mrs. Abel gelince kapıyı onun alçak sesle söylediklerini duyabileceği kadar araladı.

"İzninizle o zavallıya biraz brendi verebilir miyim, efendim?" diyordu kadın. "Kendini ölümün eşiğinde hissediyor ve boğazından kendisine azıcık güç verecek tek bir şey geçmiyor. İçirebildiğim sadece suya katılmış afyon ruhu. Giderek toprağa doğru kaydığını söyleyip duruyor." Mr. Bulstrode cevap verme-

yince şaşırdı. Adamın manevi bir mücadele halinde olduğunu bilemezdi. "Böyle giderse, sırf kuvvet alacak bir şeylerden yoksun kaldığından ölecek," diye üsteledi kadın, sesinde hafif bir serzenişle. "Zavallı efendim Mr. Robisson'un bakımıyla ilgilenirken ona sürekli olarak porto şarabıyla brendi vermek zorunda kalırdım. Hem de her seferinde büyük bir bardakla." Mr. Bulstrode yine cevap vermeyince devam etti: "İnsanlar ölümün eşiğindeyken bir şeyler esirgemek doğru değildir, efendim ve eminim ki siz de bunu yapacak kişi değilsiniz. Aksi takdirde odamızda bulundurduğumuz romdan vermem gerekecek ona. Ancak başında beklediğiniz ve onun için gücünüz dahilindeki her şeyi yaptığınız düşünülürse..."

Kapının aralığından bir anahtar uzatıldı ve Mr. Bulstrode boğuk bir sesle, "Şarap dolabının anahtarı," dedi. "Orada bol miktarda brendi de bulacaksınız."

***

Mr. Bulstrode ertesi sabah erkenden, saat altıya doğru kalktı ve bir süre dua etti. Şahsa özel bu duanın içtenlikle edilmiş, söz konusu fiilin köklerine inmiş olması gerektiğini düşünen var mıdır acaba? Özel dua, sözlerle dile getirilmeyen bir konuşmadır ve konuşma da takdim edicidir; kim kendi düşüncelerinde bile kendini olduğu haliyle takdim edebilir ki? Bulstrode da son yirmi dört saatin karmaşık telkinlerini henüz zihninde çözememişti.

Koridora kulak kabartınca hırıltılı nefesler işitti. Sonra evden çıkıp bahçede biraz yürüdü ve çimenlerin üstündeki kırağılara, ağaçların taze bahar sürgünlerine baktı.

Tekrar eve girdiğinde Mrs. Abel'i karşısında bulunca irkildi. Sesine neşe katmaya çalışarak, "Hastamız nasıl?" diye sordu. "Uyuyor anlaşılan."

"Çok derin uyuyor," diye cevap verdi Mrs. Abel. "Saat üçle dört arasında yavaş yavaş daldı. Gidip bakmak ister misiniz? Yalnız kalmasının zararı olmayacağını düşündüm. Kocam tarlaya gitti ve küçük kızım güğümleri hallediyor."

Bulstrode yukarıya çıktı. Raffles'ın diriltici değil, ölüm girdabına doğru giderek daha derinlemesine akan bir uykuda olduğunu anlaması için tek bakış yetti.

Etrafına bakınınca içinde biraz brendi kalmış bir şişeyle neredeyse boşalmış bir afyon ruhu şişesi olduğunu gördü. Afyon ruhunu ortalıktan kaldırıp brendiyi yanına alarak aşağıya indi ve şişeyi tekrar dolaba kilitledi.

Kahvaltısını yaparken zaman kaybetmeden Middlemarch'a mı gitmesi, yoksa Lydgate'in gelmesini mi beklemesi gerektiğini düşünüyordu. Beklemeye karar verdi ve Mrs. Abel'e işine bakabileceğini, hastanın yanında kendisinin duracağını söyledi.

Orada oturup huzur düşmanının geri getirilemez şekilde sessizliğe gömülüşünü seyrederken aylardır olmadığı kadar rahatlıyordu. Vicdanı, feraha ermesi için gönderilmiş bir melek gibi gelip çöken ketumluğun kanatlarının açılmasıyla birlikte yatışmıştı. Cebinden defterini çıkartıp Middlemarch'tan gitmek için yaptığı hazırlıkların notlarına göz gezdirerek yokluğu artık kısa süreli olacağına göre hangilerini devam ettireceğini, hangilerini geri çevireceğini düşünmeye koyuldu. Bazı işlerin idaresinden geçici olarak çekilmesi tasarruf bakımından hâlâ cazip olabilirdi ve Mrs. Casaubon'un Hastane'nin masraflarının büyük bölümünü üstlenme kararında değişiklik olmaya-

cağını umuyordu. Böylece dakikalar geçip gitti, hırıltılı nefeslerdeki ani bir değişiklik nihayet dikkatini tamamıyla yatağa yöneltmesini sağlayarak onu zamanında kendisininkine amade olan, istediği şekilde kullanmaktan memnuniyet duyduğu bir hayatın sönmenin eşiğine geldiğini düşünmeye zorladı. Onu söz konusu hayatın şimdi son bulmakta olmasından duyduğu memnuniyete sevk eden de zaten mazide duyduğu o memnuniyetti.

Ve kim Raffles'ın ölümünün hızlandırıldığını söyleyebilirdi? Onu neyin kurtarabileceğini kim biliyordu?

Lydgate son nefes kesilmelerine şahitlik etmek üzere saat on buçukta geldi. Odaya girdiğinde Bulstrode onun yüz ifadesinde ani bir değişiklik olduğunu gördü ama bu, yanlış yargıda bulunduğunu anlamaktan doğan şaşkınlıktan kaynaklanmıyordu. Yatağın yanında, gözleri ölümün eşiğindeki adamın üzerinde olduğu halde bir süre durdu; tavrından manevi bir tartışmaya daldığı anlaşılıyordu.

Nihayet Bulstrode'a dönüp, "Bu durum değişikliği ne zaman başladı?" diye sordu.

"Dün gece başında ben bulunmadım. Çok yorgundum ve onu Mrs. Abel'ın bakımına teslim ettim. Saat üçle dört arasında uykuya daldığını söyledi. Saat sekize doğru geldiğimde hemen hemen bu durumdaydı."

Lydgate başka bir şey söylemedi ve neden sonra, "Her şey bitmiş," diyene kadar suskun kaldı.

O sabah oraya gelirken tazelenmiş bir umut ve özgürlük hissiyle sarılıydı Lydgate. İşine eski canlılığıyla sarılmıştı ve kendini evliliğinin bütün noksanlıklarına tahammül edebilecek kadar güçlü hissediyordu. Bulstrode'un artık velinimeti

olduğunun da gayet iyi bilincindeydi. Ve şimdi, şu ölümden ötürü tedirginlik duyuyordu. Adamın hayatına bir şekilde son verildiğini düşünmüyordu; öte yandan meseleyi Bulstrode'u küçük düşürmeden nasıl araştıracağını kestiremiyordu; kahyayı sorgulayabilirdi ama... Ama adam nihayetinde ölmüştü. Onu birilerinin cehaletinin veya tedbirsizliğinin öldürdüğünü ima etmenin faydası yoktu sanki. Ayrıca kendisi yanılmış da olabilirdi.

Lydgate'le Bulstrode, koleradan Lordlar Kamarası'nda Reform Kanunu teklifinde yapılan değişikliklere ve sendikaların kararlılığına kadar çeşitli şeylerden konuşarak birlikte döndü Middlemarch'a. Raffles konusuysa Bulstrode'un onun için Lowick kilise mezarlığında bir mezar hazırlanması gerektiğini söylemesi ve zavallı adamın Rigg haricinde herhangi bağlantısını bilmediğini ve bu kişinin de ona dostane yaklaşmadığını belirtmesi haricinde açılmadı.

***

Lydgate o akşam Mr. Farebrother tarafından evinde ziyaret edildi. Vaiz önceki gün kasabada değildi ama Lydgate'in evine haciz geldiği haberi, meseleyi Lowick Gate'teki saygıdeğer çan imalatçısı kardeşinden duyarak aktaran ayakkabıcı ve kilise katibi Mr. Spicer'den çıkarak o arada Lowick'e yayılmıştı. Mr. Farebrother'ın Lydgate'le ilgili düşünceleri, onun Fred Vincy'yle birlikte bilardo salonundan çıktığını gördüğü akşamdan beri biraz kasvetliydi. Green Dragon'da bir veya birkaç sefer oyuna katılmak başka biri için hafife alınacak şey olabilirdi ama Lydgate'te eskisi gibi olmadığına dair birçok emare seziyordu. Doktor daha önce ciddi şekilde içerlediği şeyleri yapmaya

başlamıştı. Her ne kadar değişimin evliliğinde yaşadığı ve bazı saçma sapan dedikodu tıngırtılarının ipucunu verdiği tatminsizliklerden kaynaklanması mümkünse de, Mr. Farebrother, bunun esasen haberi giderek daha sık gelmeye başlayan para sıkıntısına bağlı olduğundan emindi ve Lydgate'in ailesinin desteğini arkasına aldığına dair düşüncelerin hayali olmasından giderek daha fazla korkmaya başlamıştı. Lydgate'in güvenini kazanmaya dönük ilk teşebbüsünün geri püskürtülmesi, onu ikinciyi yapmaktan alıkoyuyordu ama şu son haciz haberi isteksizliğini yenmesini sağlamıştı.

Mr. Farebrother eve vardığında Lydgate kapıda fakir bir hastayı uğurluyordu ve onu şaşırtan bir neşeyle elini uzatarak yaklaştı yanma. O tavır da yakınlık ve yardım çabalarını gururla reddetmenin bir yolu olabilir miydi? Ama her ne halse, anlayış ve yardım gerektiği şekilde teklif edilecekti.

İçeriye girip oturduklarında vaiz, herhangi bir serzeniş yansıtmayan ağabeyce bir tonla, "Nasılsınız, Lydgate?" dedi. "Telaşa kapılmama sebep olan bir şeyler işittim hakkınızda."

Lydgate hemen, "Neyi kastettiğinizi biliyorum," diye cevap verdi. "Eve haciz geldiğini duydunuz, değil mi?"

"Evet, doğru mu bu?"

Lydgate, meseleyi konuşmak onu artık gücendirmiyormuş gibi bir özgürlük havasıyla, "Doğruydu," dedi. "Ama borç ödendi ve tehlike savuşturuldu. Sıkıntılarımdan kurtuldum ve artık yeni bir plan doğrultusunda yeni bir başlangıç yapabileceğimi ümit ediyorum."

Vaiz, sandalyesinde geriye doğru yaslanırken, bir yükten kurtulmanın verdiği ferahlığın sağladığı alçak tonla, "Bunu duyduğuma şükürler olsun," dedi. "Şu duyduğum, *Times*'da

okuduğum haberlerin hepsinden iyi. Buraya gelirken kalbimde bir ağırlık olduğunu itiraf etmem lazım."

"Geldiğiniz için teşekkür ederim," dedi Lydgate, içtenlikle. "Çok mutlu olduğum için gösterdiğiniz nezaket daha da makbule geçti. Gerçekten ciddi şekilde hırpalandım. Sanırım aldığım yara berenin acısı bir süre sonra kendini belli eder," diye ekledi gülümseyerek. "Ama şimdi tek hissettiğim, işkence mengenesinin artık gevşediği."

Mr. Farebrother bir ân sessiz kaldıktan sonra, "Size bir soru sormama izin verin, aziz dostum ve haddimi aşıyorsam beni affedin," dedi.

"Beni gücendirecek bir şey sormayacağınızdan eminim."

"Öyleyse kalbimi rahatlatmak için bilmek istediğim şey, borçlarınızı ödemek için, ileride size daha da kötü şekilde eziyet verecek başka bir borca girip girmediğiniz. Böyle bir durum var mı?"

"Yok," dedi Lydgate, hafifçe kızararak. "Borçlandığım kişinin Bulstrode olduğunu sizden saklamam için herhangi bir sebep yok. Bana külliyetli miktarda –bin pound kadar– avans verdi ve geri ödeme için beklèyebilecek durumda."

"Eh, bu sahiden cömertçe bir davranış." Mr. Farebrother, hoşlanmadığı bu kişiyi takdir etmek zorunda kalmıştı. Hassasiyeti, Lydgate'i daima Bulstrode'la fazla şahsi ilişkiler kurmaktan kaçınmaya teşvik ettiği gerçeğinden uzaklaştırmıştı onu. "Öte yandan, kendisiyle yaptığınız çalışmalar gelirinizi arttırmaktan çok muhtemelen gelirinizi azalttığına göre, Bulstrode'un refahınıza ilgi göstermesi gayet doğal. Bu doğrultuda düşünerek hareket etmesine çok sevindim."

Lydgate bu incelikli varsayımlar karşısında rahatsız olmuş-

tu. İlk muğlak kıpırtılarını sadece birkaç saat önce hissettiği, Bulstrode'un buz gibi bir kayıtsızlığın hemen arkasından gelen ani alicenaplığı tamamen bencilce sebepler istikametinde üstlenmiş olabileceği konusundaki tedirgin uyanışı daha net hale koymuştu bunlar. Söz konusu borçlanmanın tarihçesini anlatamazdı, ama kendisinin şimdi önce olduğundan da canlı şekilde hissettiği –vaizinse iyi niyetle göz ardı ettiği– gerçek, doğan hem maddi, hem de manevi borcun bir zamanlar ciddi bir kararlılıkla kaçındığı türden olduğuydu. Mr. Farebrother'ın sözlerine cevap vermek yerine, almayı düşündüğü tasarruf tedbirlerini ve hayatına yönelttiği yeni bakış açısını anlatmaya koyuldu:

"Bir ameliyathane kuracağım. Bu yönde daha önce faaliyete geçmememin ciddi hata olduğunu düşünüyorum. Ve eğer Rosamond için de münasipse, bir çırak alacağım yanıma. Bu tür şeylerden hoşlanmam ama dürüstçe uygulanırsa insanı alçaltacak da değillerdir. Önceleri ciddi hassasiyet besliyordum buna karşı; ancak şimdi, ileride karşılaşabileceğim başka küçük engelleri önemsiz görmemi sağlıyor.

Zavallı Lydgate! Düşüncelerinden o farkında bile olmadan taşan 'Rosamond için de münasipse' kısmı, artık takmış olduğu boyunduruğun belirgin bir emaresiydi. Ama umutları Lydgate'in umutlarıyla aynı cereyanı takip eden ve ona dair melankolik önseziler doğurabilecek hiçbir şey bilmeyen Mr. Farebrother, muhatabını samimiyet ve sevgiyle tebrik ederek ayrıldı oradan.

71

DALKAVUK:[98] Keyfini çıkardığınız mekânın adı Üzüm Salkımı'ydı, değil mi?
FROTH: Keyif alırım oradan, çünkü herkese açıktır ve kışları iyidir.
DALKAVUK: Pekâlâ, öyleyse: Lafın özüne gelebileceğiz yani.

—Shakespeare[99]

Raffles'ın ölümünden beş gün sonra Mr. Bambridge, Green Dragon'un girişine uzanan kemerli yolun başında aylakça dikiliyordu. Tek başına tefekküre dalmaktan hoşlanan bir adam değildi, ama evden az önce çıkmıştı ve akşamüzeri erken saatlerde kemerli yolun başında öyle rahatça duran bir figür, gözetlemeye değer şeyler bulmuş bir güvercin gibi arkadaşlarını yanına toplamaya müsaittir. Ortada beslenilebilecek herhangi maddi nesne yoktu ama aklın gözii, kendini dedikodu şeklinde arz eden zihinsel gıda ihtimalini görebilirdi. Bu manevi hayale ilk kapılan, dükkânı yolun karşısında bulunan ve müşterilerinin neredeyse tamamını kadınlar teşkil ettiği için azıcık erkek muhabbeti yapmaya hevesli olan silik tavırlı kumaşçı Mr. Hopkins oldu. Onun kendisiyle konuşmaktan mutluluk duyduğunu

[98] Yazar burada orijinal oyundaki Pompey karakterinin repliklerini 'DALKAVUK' tanıtımıyla başlatmıştır. Shakespeare'in oyununda Pompey Bum, sakilik kisvesi altında Mistress Overdone'a müşteri getiren muhabbet tellalıdır. 'Bum' sözcüğüyse İngilizcede 'otlakçı, anaforcu, boşta gezen' gibi anlamlar ifade eder.—*çn*

[99] *Kısasa Kısas*, 2. Sahne, 1. Perde.—*çn*

hisseden Mr. Bambridge ise sohbet malzemesinin tamamını biraz ters davrandığı bu adamla harcayacak değildi. Ne var ki kısa sürede gelip geçenlerin veya Green Dragon'da yeni bir durum olup olmadığını merak edenlerin birikmesiyle birlikte etrafında daha ciddi dinleyicilerden oluşan küçük bir grup birikti ve Mr. Bambridge de bunu henüz döndüğü kuzey yolculuğunda gördüğü ve satın aldığı güzel aygırlarla ilgili etkileyici laflar etmeye değer bir durum olarak gördü. Orada bulunan centilmenlerden biri Doncaster'de bulunan doru atı, dört yaşını henüz doldurmamış damızlık kısrağı gölgede bırakabilecek herhangi bir şey biliyorsa, Mr. Bambridge onu 'buradan Hereford'a kadar' fıçı gibi yuvarlanarak taltif edebilirdi. Ayrıca 1819'da Faulkner'a yüz gineye sattığı, onun da sadece altı ay sonra yüz altmışa devrettiği atları epey anımsatan bir çift siyah at almıştı ve bunları kırmaya[100] koşmayı düşünüyordu; ancak şu Faulkner mevzuunda söylediklerini yalan çıkarabilecek bir centilmen varsa, Mr. Bambridge'i boğazı kuruyana kadar istediği en kötü yakıştırmalarla anabilirdi.

Atılan nutuk böyle canlı bir noktaya varmıştı ki Mr. Frank Hawley çıkıp geldi. Green Dragon'a devam ederek haysiyetinden taviz verecek bir adam değildi, ama High Street'den geçerken Bambridge'i karşıdan görmüş ve faytonu için aradığı birinci sınıf attan haber olup olmadığını sormak için at tacirine yaklaşmıştı. Kendisinden Bilkley'de bulunup ayırtılmış olan baklakırım görene kadar beklemesi rica edildi: Aradığı hayvana tıpatıp uygun düşmüyorsa bu, Bambridge'in at gördüğünde bunu herhangi bir hayvandan ayırt edemediği anlamına gelirdi. Mr. Hawley sırtını caddeye dönmüş halde baklakırını görüp

[100] Burada kullanılan 'break' (veya 'brake') sözcüğü üzeri açık, dört at tarafından çekilen arabayı ifade ediyor. (D.C. notu)

denemek için ne zamanın münasip olacağını konuşurken, bir atlı arkasından yavaşça geçiyordu.

Birkaç ses aynı ânda düşük tonla, "Bulstrode!" dedi ve bunlardan biri ismin başına saygıyla 'Mr.' ilave eden kumaşçının sesiydi, ama ondan başka kimse bu saygı belirten nidayı kullanmaya niyetlenmemişti. Mr. Hawley bankerin arkasından umursamaz bir bakış gönderdi ama Bambridge bunu yakalayınca yüzünü kinayeli bir ifadeyle ekşitti.

Sesini biraz alçaltarak, "Vay canına!"[101] dedi. "Aklıma şimdi geldi. Bilkley'de sizin fayton atının yanı sıra bir şey daha buldum, Mr. Hawley. Bulstrode'la ilgili hoş bir hikâye. Servetini nasıl yaptığını biliyor musunuz? Azıcık ilginç bilgi isteyen herkese bunu bedava verebilirim. Herkes hak ettiğini buluyorsa eğer, Bulstrode'un dualarını Botany Bay'de[102] etmesi lazım."

Ellerini ceplerine sokup kemerli yola biraz daha sokulan Mr. Hawley, "Ne demek istediniz?" diye sordu. Bulstrode namussuzun teki çıkarsa, Frank Hawley de peygamberlere layık bir kehanet ruhuna sahip demekti.

"Bilgiyi Bulstrode'un eski bir ahbabından aldım." Bambridge işaret parmağını kaldırarak bir ân durakladı. "Ama önce onu ilk nerede gördüğümü söyleyeyim. Larcher müzayedesinde karşılaştık; o zaman hakkında bir şey bilmiyordum, ama belli ki Bulstrode'un peşindeydi. Bilkley'de bana biraz boşboğazlık etti ve adamın bütün sırlarını bildiğini, ondan istediği her meblağı sızdırabileceğini anlattı. Sıkı içiyordu. Suç ortağının aleyhine şahitlik etmek gibi bir niyeti yoktu bence ama atıp tutmayı,

[101] Burada kullanılan deyiş, 'by jingo' ve 'jingo' da İsa Mesih'in adı için kullanılan bir mecazdır ve ünlem vurgusu yansıtır.—*çn*

[102] Britanya'nın 1788'den başlayarak Avustralya'da ceza kolonisi olarak kullandığı yer.—*çn*

böbürlenmeyi seven bir tipti. Kendini beğenmişliği engel veya sınır tanımıyordu; atının dizinde şişlik olsa, bununla bile para kazanacağı bir şey gibi övünürdü herhalde. İnsan dizginleri ne zaman çekeceğini bilmeli." Kendi böbürlenmelerinin rağbet görmesinden tatmin bulan Mr. Bambridge, bu son cümleyi belirgin bir tiksintiyle ifade etmişti.

"Adamın adı nedir?" diye sordu Mr. Hawley. "Nerede bulabiliriz onu?"

"Ondan Saracen's Head meyhanesinde ayrıldım; adı Raffles'dı."

"Raffles!" diye tekrarladı Mr. Hopkins şaşkınlıkla. "Daha dün onun cenazesine kumaş verdim. Lowick'e gömüldü. Mr. Bulstrode cenazeyi takip ediyordu. Çok düzgün bir tören oldu." Dinleyenler heyecanlanmıştı. Mr. Bambridge, aralarında en hafifi 'Tanrı'nın gazabı' olan bir sürü laf boşaltıverdi. Kaşlarını çatıp başını biraz öne uzatan Mr. Hawley, "Adam nerede ölmüş?" diye sordu.

"Stone Court'ta," dedi kumaşçı. "Evin kahyası onun efendisinin ahbabı olduğunu söyledi. Oraya Cuma günü hasta halde gelmiş."

"Biz karşılıklı içerken günlerden Çarşambaydı," diye lafa karıştı Bambridge.

Mr. Hawley ona aldırmadı. "Doktor çağırmışlar mı?"

"Evet, Mr. Lydgate gelmiş. Mr. Bulstrode bir gece sabaha kadar başında beklemiş adamın. Üçüncü günün sabahı da ölmüş."

"Devam et, Bambridge," dedi Mr. Hawley, ısrarlı bir tavırla. "Bu arkadaş Bulstrode hakkında neler anlattı?"

Grup şimdiden genişlemişti; kasabanın sicil katibinin mev-

cudiyeti, orada dinlemeye değer bir şeyler olduğunun teminatıydı ve Mr. Bambridge, yedi kişiye bildiklerini anlatmaya başladı. Bunlar, Will Ladislaw konusu da dahil olmak üzere bizim zaten bildiğimiz şeylerdi ama biraz yöresel renk ve şart ilave edilmişti: Bulstrode az önce atının üstünde Green Dragon'un önünden geçerken bile önceki hayatından gelerek ona musallat olan hayaletin –Raffles'ın cesedinin yanında Tanrı'nın takdiriyle ebediyen gömülü kalacağını umduğu– gerçekleri ifşa etmesinden ölesiye korkuyordu.

Evet, Takdir-i İlahi. Bu konuda bir tertibe başvurduğunu henüz kendine bile itiraf etmemişti Bulstrode; kendisine gönderilmiş gibi görünen bir şeyi kabul etmişti sadece. O adamın ruhunu teslim edip gidişini hızlandıracak müdahalede bulunduğunun ispat edilmesi imkânsızdı.

Ama Bulstrode hakkındaki dedikodu, Middlemarch'a yangın kokusu gibi yayıldı. Mr. Frank Hawley, bu bilginin peşini sözde kuru saman olup olmadığını sormak için Stone Court'a giden, ama asıl vazifesi Mrs. Abel'den Raffles ve hastalığıyla ilgili mümkün olabilecek her şeyi öğrenmek olan güvenilir bir katip vasıtasıyla kovaladı. Adamı oraya Mr. Garth'ın arabasıyla getirdiğini böylece öğrendi ve bir konuda hakemlik etmek için ne zaman müsait olacağını sorma bahanesiyle Caleb'in yazıhanesine uğrayıp lafı Raffles'a getirdi. Caleb, Bulstrod aleyhine önceki hafta onun için çalışmayı bıraktığının haricinde tek kelime bile kaçırmadı ağzından. Ama Mr Hawley bundan Raffles'ın hikâyesini Garth'a anlattığı, onun da bu sebeple Bulstrode'la olan ilişkisini kestiği sonucunu çıkarıp vardığı kanaati birkaç saat sonra Mr. Toller'a aktardı. Bu ifade kanaat vurgusunu kaybedene kadar ağızdan ağıza dolaştı ve bir noktada doğruca

Garth'dan gelen bilgi halini aldı; öyle ki işine düşkün ve dikkatli bir vakanüvis bile Caleb'in Bulstrode tarafından işlenmiş cürümleri yayan belli başlı kişi olduğu sonucuna varabilirdi.

Mr. Hawley, kanunların Raffles'ın ifşaatlarında veya ölümünün arz ettiği şartlarda herhangi bir mesnet bulamayacağını düşünebilecek kadar idrakte hızlı bir adamdı. Atına binip kayıtları gözden geçirmek ve konuyu Mr. Farebrother'la görüşmek için Lowick köyüne gitti; durumun ayrıntılarını öğrenen vaiz, Bulstrode'la ilgili çirkin bir gerçeğin gün yüzüne çıkmasına şaşırmasa da her zaman adil biri olarak antipatisinin yargıya dönüşmesine mani oldu. Ancak konuşurlarken zihninde başka bir bağdaşma sessizce biçimleniyordu ki, bu şeyin 'ikiyle ikinin dört etmesi gibi' yakın zamanda Middlemarch'ta yüksek sesle konuşulması kaçınılmaz olacaktı. Bulstrode'un Raffles'tan korkma sebeplerinin açığa çıkmasıyla birlikte, bu korkunun tıbbi meselelerini emanet ettiği hekime dönük alicenaplığıyla alakası olabileceği düşüncesi zihninde şimşek gibi çakan Mr. Farebrother, her ne kadar bunun bilinçli şekilde kabul edilmiş rüşvet olabileceğine dair kuşkuya dirense de, ortaya çıkacak karmaşık durumun Lydgate'in namına ve itibarına ağır zarar vereceği malum olmaya başlamıştı. Mr. Hawley'in, aniden gelen mali rahatlama konusunda bir şey bilmediğini anlayınca, bu meseleye yönelebilecek her tür imadan dikkatle kaçtı.

Kanunen hiçbir şey ispatlanmasa da, tartışılması epey devam edeceği anlaşılan konudan sıyrılmak isteyerek derin bir nefes aldı ve "Eh, epey tuhaf bir hikâye doğrusu," dedi. "Meğer şu bizim gelgit kafalı Ladislaw, epey acayip bir aile şeceresine sahipmiş! Enerjik bir genç hanımla müzik geçmişi olan Polonyalı vatansever, ona köken itibarıyla yeterince zengin malzeme

sağlamıştı ama yozlaşmış bir Yahudi tefeci hiç aklıma gelmezdi doğrusu. Yine de bir karışımdan ortaya ne çıkacağını kestirmek mümkün değildir. Bazı tür kirler temizliğe hizmet eder."

"Tam da beklediğim gibi çıktı," dedi Mr. Hawley, atına binerken. "Her türden lanetli yabancı kanı var adamda. Yahudi, Korsikalı, Çingene..."

Mr. Farebrother gülerek, "Adamdan zerre kadar hoşlanmadığını biliyorum, Hawley," diye cevap verdi. "Ama çıkar gözetmeyen, dünyevilikten uzak biriydi."

"Tamam, tamam! Şu sizin Whigvari kıvrılıp bükülmeleriniz yine!" Mr. Hawley, Farebrother'ın kolaylıkla Tory zannedilebilecek kadar iyi yürekli biri olduğunu, adeta onun namına özür diler gibi söylemeyi alışkanlık haline getirmişti.

Mr. Hawley evine giderken, Lydgate'in hastalığında Raffles'a nezaret etmesini Bulstrode lehine bir delil olarak görmekle yetindi. Ama borçları sebebiyle evine gelen haczi savuşturacak durumda olmayan Lydgate'in sıkıntılarından birdenbire kurtulduğu haberi Middlemarch'ta hızla yayılıyor, meseleye yeni bir boyut ve devinim kazandıran tahminlerle yorumları etrafında topluyordu; böylece durum, kısa zamanda Mr. Hawley'in kulağına da çalındı, o da bu ani parasal rahatlamayla Bulstrode'un Raffles skandalını yatıştırmaya dönük gayet muhtemel arzuları arasında çabucak bağ kurdu. Ortada dolaysız delil bulunmasa da, paranın Bulstrode'dan geldiği yanılgıya mahal bırakmayacak şekilde tahmin edilebilirdi, çünkü Lydgate'in kendi ailesinin de kayınpederinin de onun için bir şey yapmayacağı dedikodusu zaten ortalıkta dolaşıyordu; ancak paranın menşei konusundaki en doğrudan delil Banka'daki bir katipten değil, bundan gayet masumane şekilde Mrs. Plymdale'e bah-

seden Mrs. Bulstrode'un kendisinden gelecek, bu hanımdan da Tollerlerin gelini olan kızına geçerek cemiyete mal olacaktı. Mesele öyle önemsendi ki, bunu beslemek için yemekler verilmesi gerekti ve Bulstrode ile Lydgate hakkındaki skandalın kuvvetiyle davetler düzenlendi, davetler kabul edildi; eşler, dullar, evlenmemiş hanımlar elişlerini alıp çay partilerine her zamankinden sık gider oldu; konu, Green Dragon'dan Dollopların mekânına kadar her yerdeki toplu eğlencelerde, Lordlar Kamarası'nın Reform Kanunu'nu bir kenara atıp atmayacağından bile şevkle tartışılır oldu.

Bulstrode'un Lydgate'e gösterdiği cömertliğin altında bazı utanılacak gerekçelerin yattığı konusunda kimsenin şüphesi yoktu. Mr. Hawley ilk etapta Raffles'ın hastalığının ihtimallerini ayrıntılı şekilde tartışmak için iki tabibi, Mr Toller ile Mr. Wrench'i özel olarak davet etti. Lydgate'in, ölüm sebebini *delirium tremens*[103] olarak gösteren şahadetnamesine ilaveten Mrs. Abel'den derlenen teferruatı onlara aktardı; söz konusu hastalık konusunda eski görüşleri kararlılıkla benimsemiş olan iki tıp adamı, meselede geçerli şüpheye yol açacak bir yan görmediklerini belirtti. Ama kuşkuların ahlaki zemini buna rağmen varlığını koruyordu: Bulstrode'un Raffles'ın ortadan kalkmasını istemesine yol açacak kuvvetli sebepler vardı ve bu kritik ânda Lydgate'e epeydir ihtiyaç duyduğu bilinen yardımı sağlamıştı; genel eğilim, Bulstrode'un her türlü ahlaki değeri bir kenara itebilecek bir adam olduğuna inanmaktan yanaydı ve Lydgate'in kendini para darlığında bulan bütün kibirli insanların yapacağı gibi kolayca rüşvet alabileceği kanaati de aksi yönde savunmaya mahal vermeyecek kadar yaygındı. Bah-

[103] Alkol bağımlılığı ilerlemiş kişide yoksunluğa bağlı olarak gelişebilen beyin hastalığı.—*çn*

se konu olan para, Bulstrode'un önceki hayatıyla ilgili skandal konusunda dilini tutması için verilmiş bile olsa bu gerçek, mesleğinin kendisinden yaşlı erbaplarına üstünlük sağlamak ve onları itibarsızlaştırmak uğruna kendini bankerin hizmetine adamış görüntüsü veren Lydgate'in üzerine nefret uyandıran bir ışık tutmuştu. Sonuçta, her ne kadar ortada Stone Court'taki ölümle ilgili herhangi bir sarih suç emaresi yoksa da, Mr. Hawley'in danışma grubu meselenin 'çirkin bir görüntü' arz ettiği kanaatiyle dağıldı.

Ancak kesinleştirilmesi mümkün olmayan suça dönük bu müphem inanış, anlamlı baş sallayışlar ve mesleğin daha da itibarlı kıdemlileri arasında ısırıcı imalar doğmasına yetti, toplumdaki genel görüş de gerçeğin üzerinin esrarın üstün gücüyle örtüldüğü istikametinde olmuştu. Herkes olayların gerisindeki gerçeği bilmek yerine tahminle kestirmeye itibar ediyor, tahminler kısa zamanda bilgiden daha güvenilir hal alıyor ve çelişki bakımından müsamaha görmeye başlıyordu. Bazı zihinler için, Bulstrode'un önceki hayatına dair en katı ve çirkin gerçekler bile, ateşin içinde rastgele fantastik şekiller alan madenler gibi, bir gizem yumağının içinde eriyip kaybolmuştu.

Slaughter Lane'deki Tankard'ın ateşli ruh halleri yansıtmaya eğilimli –ve müşterilerinin dış dünyadan taşıyıp getirdiği haberlerin onun zihninde 'beliren' düşüncelerle aynı güce sahip olmadığını ısrarla ifade eden– sahibesi Mrs. Dollop'un konuya dair fikirleri de benzer bir tona sahipti. Zihnine nereden intikal ettiğini hatırlamıyordu ama Bulstrode'un 'kalbindeki düşünceleri bilse, saçları kadar kara olan maneviyatının hepsini kökünden söküp atacağını' söyleyişi, şöminenin alınlığına tebeşirle yazılmış gibi hâlâ gözlerinin önündeydi.

Gözleri iyi seçmeyen, tiz sesli ve dalgın bir ayakkabıcı olan

Mr. Limp, "Tuhaf," dedi. "Wellington Düke'nün dinden dönüp Roma Kilisesi'ne yönelirken[104] böyle bir şey söylediğini *Trumpet*'de okumuştum."

"Mutlaka söylemiştir!" diye atıldı Mrs. Dollop. "Namussuzun teki dediyse, başka birinin de aynı lafı etmesi için kafi sebep var demektir. Ama zaten zorbalık taslayan o ikiyüzlü de memlekette düzgün adam kalmamış gibi İhtiyar Harry'yi[105] kendine müşavir yaptı ve İhtiyar Harry de onun hakkından geldi."

Her zaman bolca haber derleyen camcı Mr. Crabbe, "Öyle, öyle," dedi. "Tutup memleket dışına sürebileceğin türden bir eşkıya değildir o. Ama bazıları Bulstrode'un işlerin ortaya çıkması kokusuyla yakın zamanda buralardan kaçmaya hazırlandığını söylüyor."

Az önce gelip gruba yanaşan berber Mr. Dill, "Öyle veya böyle çekip gidecek," diyerek sohbete dahil oldu. "Bu sabah Hawley'in katibi Fletcher'i tıraş ettim –her yerde kulağı vardır– ve bana Bulstrode'dan kurtulma konusunda fikir birliğine vardıklarını anlattı. Mr. Thesiger adamın aleyhine dönmüş ve kilisenin tasarrufundaki bölgeden çıkartılmasını istiyormuş. Ayrıca bu kasabada, onun yakın zamanda akşam yemeklerini ceza kolonisine giden gemideki ahbaplarıyla yiyeceğini söyleyenler var. Fletcher, 'Bence de en kısa zamanda öyle olması gayet münasip, çünkü adamın tekinin gelip dini kendi amaçlarına alet etmesini ve On Emir'in bile kendisine yetmeyeceğini söylerken, aslında kürek mahkûmlarının yarısından beter bir adam olmasını insanın midesi kaldırabilir mi?' diyor."

Mr. Limp sarsakça bir tavırla, "Yine de Bulstrode'un parasının kasaba dışına çıkması kötü olacak," dedi.

[104] Wellington'un Katolik yandaşlığına gönderme.—*çn*
[105] Şeytan.—*çn*

"Eh, parasını daha kötü şekilde kullanan daha iyi adamlar yok değil," diye araya girdi kıpkızıl elleri halim yüzüyle tezat oluşturan bir kumaş boyacısı.

Camcı, "Ama parasını nasıl elinde tutacağını da kestiremiyorum," dedi. "Birileri çıkıp alamaz mı yani? Bildiğim kadarıyla kanuni yollara başvururlarsa son peniye kadar her şeyini alırlar."

Kendini arkadaşlarının biraz üzerinde gören, ama devam ettiği mekândan da kopmak istemeyen berber, "Öyle bir şey olmaz!" dedi. "Fletcher hiç bahsetmedi öyle bir durumdan. Genç Ladislaw'ın kimin çocuğu olduğunu isterlerse defalarca ispat etsinler, benim Fensli[106] olduğumu ispat etmek gibi bir şey olacaktır bu: Fletcher'a göre, çocuk bir tek peni bile alamaz."

"Vardığımız yere bak!" dedi Mrs. Dollop öfkeyle. "Kanunlar anasız zavallılar için bir şey yapamıyorsa, Tanrı'ya çocuklarımı yanma aldığı için müteşekkir olmam lazım. Zaten ananın ve babanın kim olduğu da önemsizmiş. Ancak sizin seviyenizde bilgiye vakıf birinin, bir kanun adamının sözlerine başkalarına danışmadan kulak asmasına şaşırdım, Mr. Dill. Bir meselenin en az iki yüzü olduğu iyi bilinen bir şeydir; yoksa kim kanunlara müracaat ederdi? Kimin çocuğu olduğunuzu ispat etmenin bir faydası olmayacaksa adalet de işe yaramaz olur. Fletcher canı neyi çekiyorsa onu söylesin, ama bana masal anlatmasın."

Mr. Dill, avukatlarla boy ölçüşebilecek bir kadın olan Mrs. Dollop'a hak verirmiş gibi gülümsemek zorunda kaldı; çene yarıştırma konusunda uzun bir galibiyet listesine sahip olan mekân sahibesiyle tartışmaya girmenin mânâsı yoktu.

---

[106] 'Fen' sözcüğü İngilizcede 'bataklık' anlamındadır. Fenland olarak da bilinen Fens ise Doğu İngiltere'de eskiden bataklık olan bir bölgedir.—*çn*

"Mesele kanunlara müracaat etmek olduğunda, birçok insanın dediği gibi, paradan önce gözetilmesi gereken şeyler var," dedi camcı. "Şu zavallı adam öliip gitti ve anladığım kadarıyla, zamanında Bulstrode'dan çok daha halis bir centilmenmiş."

"Öyle olduğunun teminatını verebilirim; ayrıca duyduğum kadarıyla çok daha hoş görünüşlüymüş," dedi Mrs. Dollop. "Vergi tahsildarı Mr. Baldwin gelip şimdi sizin oturduğunuz yere geçerek, 'Bulstrode bu kasabaya getirdiği paranın tamamını hırsızlıktan ve dolandırıcılıktan yapmış,' dediği zaman ona, 'Beni müthiş şekilde aydınlatmış değilsiniz, Mr. Baldwin. Slaughter Lane'e gelip hemen yanıbaşımdaki evi satın almaya kalktığı günden beri, ona bakınca kanımda tuhaf hisler uyanıyor; insanların hamurunuzun yoğrulduğu teknenin rengine bakıp omurganızın şeklini kestirmeye çalışması boşuna değildir,' diye cevap verdim. Aynen böyle dedim ve Mr. Baldwin de şahidimdir."

"Doğru söze ne denir! Anlattıklarına göre şu Raffles gayet dinç, yüzünün rengi yerinde olan, hoş sohbet bir adammış, çok iyi de bir dostmuş," dedi Mr. Crabbe. "Ama şimdi Lowick mezarlığında yatıyor ve bence oraya nasıl gittiğini gayet iyi bilen birileri var."

Mr. Crabbe'ın sözlerindeki belirgin muğlaklığı hor gören Mrs. Dallop, "Buna inanırım işte!" diye atıldı. "Adamın teki ıssız bir eve kapatılmış; yanında, parası memleketin bu yanındaki bütün hastanelere ve hemşirelere yetmesine rağmen hastanın başında gece gündüz öylece oturup beklemeyi tercih eden bir adam var. Bir süre doktor niyetine kimseyi çağırmıyor, ama ne hikmetse beş parasız bir doktor çıkageliyor. Züğürt doktor hastanın yanından ayrıldıktan sonra kasap Mr. Byles'a gidip,

geçen Michaelmas yortusundan beri ödemediği on iki aylık borcu kapatıyor. Kimsenin çıkıp bana başka şeyler de olabileceğini söyleyerek ahkam kesmesini istemem; öylece dikilip gözlerimi kırpıştırarak düşüncelere dalmaya da niyetim yok."

Mrs. Dollop, beraber olduğu kişileri hâkimiyeti altında tutmaya alışkın bir patron edasıyla etrafına bakındı. Daha cesur olanlar bir bağlılık korosu halinde mırıldanırken Mr. Limp, içkisinden bir yudum aldıktan sonra ellerini kavuşturup dizlerinin arasına sıkıştırdı ve Mrs. Dollop'un attığı nutkun dağlayıcı gücü fikirlerini ancak tekrar nemlendirildiklerinde ifade edilebilecekleri şekilde kurutmuş gibi, mahmur bir tavra dalarak bakışlarını yere dikti.

"Adamı kazıp çıkartarak adli tabibe teslim etmeleri gerekmez mi?" dedi kumaş boyacısı. "Birçok sefer yapılmıştır bu. Meseleye pislik bulaştıysa böylece anlarlar."

"Anlayamazlar, Mr. Jonas!" dedi Mrs Dollop, üzerine basa basa. "Doktorların nasıl olduğunu bilirim. Geride bir şey bırakmayacak kadar kurnazlardır. Şu bizim Doktor Lydgate de daha son nefes vücudu tam terk etmeden herkesi kesip biçmeye pek meraklıdır; saygıdeğer insanların içine göz atmayı istemesinin sebebi de gayet açık bence. Yutulmadan önce de yutulduktan sonra da kokusunu alamayacağınız, hatta göremeyeceğiniz ilaçlar bildiğinden emin olabilirsiniz. Middlemarch'ta kimseyle kıyaslanamayacak kadar çok canlı çocuğun doğmasını sağlamış, karakter sahibi bir adam olan kulüp doktorumuz Doktor Gambit'i bilirsiniz. Verdiği bazı damlaların bardağın içinde olup olmadığını bile anlamazsınız, ama ertesi sabah sizi ayağa kaldırır; şahsen bilirim bunu. Yani kararı sizin idrakinize bırakıyorum. Bana bir şey demeyin! Benim tek söyleyeceğim, şu Doktor Lydgate'in kulübümüze alınmaması Tanrı'nın mer-

hameti kabul edilmeli. Çok ananın evladı pişmanlıkla dizini döverdi yoksa."

Dollop'daki bu tartışmanın başlıkları, Lydgate henüz insanların kendisine neden garip garip baktığını anlamadan ve Bulstrode sırlarının ifşa olduğundan kuşkulanmaya başlamadan kasabada her seviyede ortak tema haline gelmiş, Lowick rahip lojmanından Tipton Grange'a kadar dolaşırken Vincy ailesinin kulağına da bütün teferruatıyla çarpmış ve Mrs. Bulstrode'un hanım ahbapları arasında 'zavallı Harriet' vurgusuyla kabul bulmuştu. Komşularıyla fazla samimi ilişkiler kurma alışkanlığı yoktu Mr. Bulstrode'un ve dolayısıyla samimiyet emarelerine özlem duymazdı; dahası, çeşitli işlerle ilgili yolculuklar yaparken artık Middlemarch'ı terk etmek zorunda olmadığı sonucuna varmıştı ve daha önce askıda bıraktığı bazı meselelerle ilgilenebileceğini düşünüyordu.

Karısına, "Bir veya iki aylığına Cheltenham'a gideceğiz," dedi. "Havası ve suyu haricinde o kasabanın mühim manevi faydaları da var; orada geçireceğimiz altı hafta bize fazlasıyla dinlendirici gelecektir."

Sözünü ettiği manevi faydalara gerçekten inanıyordu; varsayımsal kabul ettiği ve affı için 'bu konuda bir ihlalim varsa' şerhiyle dualar ettiği günahlarından sonra, hayatının daha adanmış bir hal almasında kararlıydı.

Hastane'ye gelince, Raffles'ın ölümüyle birlikte planlarında ani değişiklikler olduğunu açık etmekten korktuğu için Lydgate'e bu konuda başka bir şey söylememişti. Ruhunun derinliklerinde Lydgate'in verdiği talimatlara kasten uyulmadığından kuşkulandığı ve buna yol açacak sebepler konusunda da ayrı kuşkulara kapıldığı istikametinde bir inanç vardı.

Ancak kendisine Raffles'ın geçmişiyle ilgili herhangi bir soru yöneltmemişti ve Bulstrode da onun belirsiz kuşkularına mesnet sağlayacak bir şey yapmaya hevesli değildi. Uygulanan belli bir tedavinin yaşatacak mı yoksa öldürecek türden mi olduğu meselesine gelince, Lydgate öyle bir belirleyici tarife en başından karşı olduğunu defalarca belirtmişti; bu konuda farklı bir şey söylemeye hakkı yoktu ve suskun kalmasını gerektirecek her tür motivasyona sahipti. Dolayısıyla Bulstrode, kendini ilahi takdirle gelmiş bir güvene kavuşmuş halde görüyordu. Tek sıkıntı, arada sırada Caleb Garth'le karşılaşmasıyla doğuyordu, ama o da her seferinde şapkasını ılımlı bir ciddiyetle kaldırarak onu selamlıyordu.

Ve bu sırada kasabanın önde gelenleri arasında Bulstrode aleyhine ciddi bir kararlılık yükselme halindeydi.

Yerleşimde bir kolera vakası görülmesiyle doğan acil durum karşısında, Kasaba Konağı'nda sağlıkla ilgili bir toplantı yapılması gerekiyordu. Sağlık konularında değerlendirme yetkisini devreden Parlamento kanunu alelacele geçirildiği için Middlemarch'ta da öyle meselelere nezaret edecek bir Kurul teşkil edilmiş, temizlik ve hazırlık çalışmalarının çoğu Whiglerin ve Torylerin fikir birliğiyle yapılmıştı. Mesele şimdi kasaba dışında teşkil edilecek mezarlığın bağış yoluyla mı yoksa istimlakle mi sağlanacağı konusunda düğümlenmişti. Toplantı açık olacaktı ve kasabadaki bütün önemli şahsiyetlerin orada olması bekleniyordu.

Kurul üyeleri arasında olan Mr. Bulstrode, aklında arazi konusunda bağış yapma düşüncesi olduğu halde saat on ikiye doğru Banka'dan çıktı. Projelerinde tereddüt ettiği sıralarda bir süre kendini geri planda tutmuştu ve o sabah, hayatının geri kalanını sürdürmeyi umduğu kasabayla ilgili cemiyet mesele-

lerinde eski konumuna dönerek tekrar bir eylem adamı olarak öne çıkması gerektiğini düşünüyordu. Kasaba Konağı'na doğru yürürken aynı yöne giden insanlar arasında Lydgate'in de olduğunu gördü ve yola toplantıdan bahsederek birlikte devam edip salona da birlikte girdiler.

Görüldüğü kadarıyla önemli kabul edilebilecek herkes onlardan önce gelmişti, ama ortadaki büyük masanın ucunda hâlâ boş yerler vardı ve o tarafa yürüdüler. Mr. Farebrother tam karşılarında, Mr. Hawley'den fazla uzak olmayan bir yerde oturuyordu; bütün tıp adamları oradaydı; Mr. Thesiger toplantıya başkanlık edecekti ve sağında da Tiptonlu Mr. Brooke vardı.

Lydgate, onlar yerlerine otururken bazı garip bakışmalar olduğunu farketti.

Gündemdeki konu, daha sonra umumi mezarlık olarak kullanılmaya müsait büyüklükte bir arazinin bağış toplama yoluyla satın alınmasının faydalarına temas eden başkan tarafından etraflıca açıklandıktan sonra, biraz tiz ama sakin ve akıcı sesi o tür kasaba toplantılarında duyulmaya alışılan Mr. Bulstrode ayağa kalkıp düşüncesini söylemek üzere söz istedi.

Lydgate yine garip bakışmalar olduğunu gördü ve hemen sonra Mr. Hawley sert tınılı sesiyle, "Herhangi biri bu konuda görüş belirtmeden önce hassas bir cemiyet meselesi üzerine, sadece ben değil, buradaki birçok centilmen tarafından da girizgah kabul edileceğini düşündüğüm birkaç söz söylemek üzere izin istiyorum, Bay Başkan," dedi.

Mr. Hawley'in konuşma tarzı, 'feci üslubu' cemiyet ahlakı gereği bastırıldığı zaman bile sertlik ve vakar bakımından ür-

kütücüydü. Mr. Thesiger müsaade verdiğini ifade edince Mr. Bulstrode yerine oturdu ve Mr. Hawley devam etti:

"Peşinen belirtmem gerekir ki, sadece kendi namıma konuşmuyorum, Bay Başkan; hepsi şu ânda aramızda bulunan ve sayıları sekizin altında olmayan hemşerilerimin onayı ve talebiyle konuşacağım. Üzerinde mutabık kaldığımız düşünce, Mr. Bulstrode'un yalnızca vergi mükellefi sıfatıyla değil, aynı zamanda bir centilmen olarak da tüm kamu görevlerinden çekilmesini talep etmektir ve ben de böylece bu talebi muhatabına teslim etmiş bulunmaktayım. Mevcut şartlar itibarıyla kanunların müdahale edemediği, ancak adli cezanın bile yetersiz kalacağı uygulamalar ve fiiller vardır ortada. Dürüst insanlar ve centilmenler, bu tür suçları işleyen kişilerle bir arada olmak istemezlerse kendilerini mümkün olan her şekilde müdafaa etmelidir ki, benim ve bu meselede temsil ettiğim arkadaşlarımın yapmakta kararlı olduğu şey budur. Mr. Bulstrode'un yüz kızartıcı fiillerden suçlu olduğunu söylemeyeceğim, ama kendisinden talebim, şimdi ölmüş bulunan –hayatı onun evinde son bulan– bir adamın kendisi hakkındaki skandal denilebilecek ifadelerini (yıllar boyunca alçakça işlere bulaştığı ve servetini namusa sığmayan işler vasıtasıyla yaptığı yönündeki suçlamalarını) herkesin önünde inkâr edip aksini ispatlaması, aksi takdirdeyse, ancak centilmenler arasında yer alabilecek bir centilmen tarafından işgal edilmesine izin verilebilecek bütün pozisyonlardan çekilmesidir."

Salondaki bütün gözler, adının anılmasıyla birlikte hassas bünyesinin kaldıramayacağı kadar şiddetli olduğunu hissettiği bir krize kapılan Mr. Bulstrode'a dönmüştü. Kendisi de zayıf bir kehanetin mesleki uygulamalara getirebileceği yorum sebebiyle şoka kapılan Lydgate, Bulstrode'un kurşuni bir renk alan

yüzündeki perişanlığı görünce, içinde beliren kindar nefretin, öncelikle acı çeken kişiye sağlayacağı rahatlama veya selameti düşünen bir Şifacı'nın içgüdüleriyle gölgelendiğini hissetti.

Hayatının en nihayetinde fiyaskodan ibaret olduğuna, şerefini ve haysiyetini kaybettiğine, adeta alışkanlık icabı azarlayıp sitem ettiği bütün o insanların karşısında sinmekten başka yapacak şeyi olmadığına dair hızla gelen vizyon; Tanrı'nın kendisini insanlar karşısında, besledikleri nefretin sebepsiz olmadığını anlamaktan mutluluk duyanların yönelteceği muzaffer aşağılama karşısında zırhsız bıraktığının idraki; eski suç ortağının hayatı konusunda vicdanına dayattığı kandırmacanın tamamıyla nafile olduğunun anlaşılması, aynı kandırmacanın ortaya çıkan bir yalanın alabildiğine iri dişlerini yılan zehri püskürtmeye hazır şekilde üzerine yöneltmesi... Bütün bunlar, öldürmekte başarısızlığa uğrayan ama kulaklarını geri dönmekte olan tiksinti dalgasına açık tutabilen bir dehşet azabı halinde hızla hücum etmişti Bulstrode'un üzerine. Yeniden tesis edilen güvenin hemen sonrasında ansızın gelen teşhir edilmişlik hissi, kesif şahsiyeti hayatının şartları tarafından efendilik ve üstünlük kabulleriyle donatılmış birinin hassas sinirleri için çok fazlaydı.

Ama o kesif şahsiyet, tepki verme gücüne de sahipti. Nefsini koruyan, bir alev yalazı gibi fışkırmalar yaparak tüm soyut korkuları darmadağın eden ve kendisi orada bir merhamet nesnesi gibi otururken bile derinlerde kıpırdanıp kül rengi benzinin gerisinde ışıldamaya başlayan bir iradenin sebatkar asabiyeti, bütün bedensel zaaflarının üzerinden geçiyordu. Bulstrode, son kelimeler Mr. Hawley'in ağzından henüz çıkarken cevap vermesi gerektiğinin farkındaydı ve bu cevap sert olacaktı. Ayağa kalkıp, "Suçlu değilim; hikâye bütünüyle düzmecedir,"

demeye cesaret edemiyordu; bunu yapacak cesareti kendinde bulsa bile kullanacağı kelimeler, kapıldığı o keskin ifşa edilmişlik hissi altında çıplaklığını örtmekte nafile kalan, pek az lekeyi saklayan zayıf bir çaputun parçaları gibi görünecekti gözüne.

Herkes Bulstrode'a bakarken salonda kısa ama mutlak bir sessizlik oldu. Suçlamanın muhatabıysa arkasına sıkıca yaslanmış halde hiç kıpırdamadan oturuyordu; ayağa kalkmayı göze alamıyordu ve konuşmaya başladığında ellerini sandalyenin kolçaklarına bastırdı. Ama sesi her ne kadar olağandan boğuk çıksa da gayet iyi duyulabiliyor, cümleler arasında nefessiz kalmış gibi kısa duraksamalar yapsa bile kelimeler net telaffuz ediliyordu.

Önce Mr. Thesiger'e bakıp sonra Mr. Hawley'e dönerek, "Bana kindar bir nefretle yöneltilen muameleyi ve dayatılan soruşturma yaptırımını, şahsınızın Hıristiyan ruhban hüviyeti nezdinde protesto ediyorum, efendim. Şahsıma düşmanca tavır besleyenler, hakkımda gevşek bir dille ifade edilen karalayıcı ifadelere memnuniyetle inanacaktır. Vicdanları bana katılaşmış haldedir. Kurbanı olmam umulan kanunsuz fiil suçlamalarına bir bakalım." Bulstrode'un sesi bu noktada yükseldi ve alçak perdeden bir çığlığı andırır hal alana kadar keskinleşti. "Kim suçlayacak beni? Hıristiyanlığa yakışmayan, hatta skandallarla dolu hayat süren adamlar değil herhalde; menfaatlerine ulaşmak için aşağılık vasıtalar kullanan, meslekleri hilekarlık kumaşından biçilmiş ve ben kazandıklarımı hem bu hayat, hem de sonrakine yönelik en iyi amaçlar için kullanırken, milletten sızdırdıklarını kendi şehvetli hazları için harcayanlar değil herhalde."

'Hilekarlık' kelimesiyle birlikte kısmen mırıldanmalardan, kısmen ıslıklı protestolardan oluşan bir gürültü yükselmiş, o

arada dört kişi –Mr. Hawley, Mr. Toller, Mr. Chichely ve Mr. Hackbutt– ayağa fırlamıştı, ama Mr. Hawley'in yaptığı ani patlama diğerlerini sessizliğe itti.

"Eğer beni kastediyorsanız, bayım, sizi ve herkesi mesleki hayatımı incelemeye davet ediyorum. Hıristiyan olma veya olmama meselesine gelince, sizin ikiyüzlü, yapmacıklı ve yaltaklanmalara dayalı Hıristiyanlığınızı reddediyorum. Paramı harcama şekli konusunda söyleyeceğimse, dini desteklemek ve kendimi bir aziz gibi göstermek için, yetimlerin mirasına el koyup hırsızları istihdam etmeyi kendime ilke edinmiş olmadığımdır. Ben kimsenin vicdanına müracaat etmiyorum; sizin icraatlarınızı değerlendirecek herhangi bir makbul standart bulmuş da değilim. Ve bir kere daha sizi hakkınızdaki skandallar konusunda tatminkar izahat yapmaya veya her haliikârda tecrit halinde bırakacağımız bütün vazifelerden çekilmeye çağırıyorum. Daha açık şekilde ifade etmek lazım gelirse, karakteri üzerine sadece alınan haberler değil, bizzat kendi icraatlarıyla haysiyetsizce leke vurulmuş bir adamla herhangi bir şekilde işbirliği yapmayı reddediyoruz, bayım."

Başkan, "Müsaade edin, Mr. Hawley," dedi ve öfkesi hâlâ dinmemiş olan Mr. Hawley, başını sabırsızlıkla hafifçe eğdi ve ellerini ceplerine tıkıştırarak yerine oturdu. Mr. Thesiger, benzi atmış halde titreyen Mr. Bulstrode'a döndü. "Bence bu tartışmanın uzatılması arzu edilir bir şey değil. Mr. Hawley'in genel hassasiyete temas etmesi itibarıyla, kendinizi talihsiz iftiralardan arındırmanızın Hıristiyanlık inancınızın icabı olduğu düşüncesine katılmak mecburiyetindeyim. Kendi namıma bunun için en elverişli fırsatı sunmaya ve sizi dinlemeye hazırım. Ancak şu ânki tavrınızın, kendinizi tanımladığınız prensipler ve esirgemeyi görev bildiğim haysiyetle sıkıntı verecek şekilde

çeliştiğini ifade etmek zorundayım. Ruhbanınız ve hakkınızın teslim edileceğini uman bir kişi olarak, mekânı terk etmeniz, mevcut gündemi engellememeniz tavsiyesinde bulunuyorum."

Bulstrode anlık bir tereddütten sonra yerden şapkasını alıp yavaşça doğruldu, ama ayağa kalkarken sandalyesinin kolçağını öyle sıkı sıkıya kavradı ki, Lydgate ona destek olmazsa yürümesinin imkânsız olduğu açıktı.

Lydgate ne yapabilirdi bu durum karşısında? Kendisine yakın olan yardıma muhtaç bir adamın yığılışına seyirci kalamazdı. Kalkıp kolunu Bulstrode'a uzattı ve onu salondan o şekilde çıkarttı; ancak vazife ve şefkat gereği olan bu davranışı ona tarif edilemez derecede acı gelmişti. Yaptığı şey kendisini Bulstrode'la ilişkilendiren resmi bir mühür gibiydi ve Lydgate, bunun diğer zihinlere ne şekilde yansıdığını eksiksiz şekilde görebiliyordu. Titreyerek koluna yaslanmış olan adamın bin poundu kendisine rüşvet olarak verdiği ve Raffles'ın tedavisinin şeytani niyetlerle bir şekilde kurcalandığı inancına artık net şekilde ulaşmıştı. Sonuçlar birbiriyle yeterince ilişkiliydi; kasaba ahalisi son borç meselesini biliyor ve bunu rüşvet olarak aldığına inanıyordu.

Biçare Lydgate, zihni bu idrakin korkunç mengenesi altında mücadele ederken, ahlaki sebeplerden ötürü Mr. Bulstrode'u Banka'ya götürmeye, birileri arabasını hazırlarken adama evine kadar refakat etmek için beklemeye mecbur kaldı.

O arada toplantı gündemi halledilmiş ve muhtelif gruplar Bulstrode –ve elbette Lydgate– konusunu iştahla tartışmaya dalmıştı.

Meseleye dair bazı noksan şeyler kulağına çalınmış olan ve Bulstrode'a itibar etmekte 'biraz aşırıya kaçtığını' düşünmeye

başlayan Mr. Brooke artık yeterli bilgiye sahipti ve Lydgate'in içinde düştüğü durumla ilgili olarak Mr. Farebrother'la konuşurken hamiyetperver bir hüzne gömülmüştü.

"Benim arabamla gidelim Lowick'e," dedi ona. "Mrs. Casaubon'u ziyaret edeceğim. Yorkshire'dan dün gece döndü. Beni gördüğüne sevinecektir, bilirsiniz."

Mr. Brooke yol boyunca bütün iyimserliğiyle Lydgate'in, Sir Godwin'in mektubunu aldığından beri vasatın epey üzerinde gördüğü o gencin davranışının gerisinde karanlık bir şeyler olmadığından bahsetti. Mr. Farebrother az konuştu; çok üzgündü; insan zayıflığı konusundaki keskin idraki uyarınca, Lydgate'in utanca sebep olacak ihtiyaçların baskısı altında kendi seviyesinin altına inip inmeyeceğinden tam mânâsıyla emin değildi.

Araba malikanenin kapısından içeriye girerken Dorothea çakıllı yoldaydı ve onları karşılamak için yaklaştı.

"Evet, hayatım," dedi Mr. Brooke. "Az önce bir toplantıdan çıktık. Sağlıkla ilgili bir toplantı, bilirsin."

Çok canlı ve sağlıklı görünen, örtülü olmayan saçları Nisan güneşi altında parlayan Dorothea, "Mr. Lydgate de orada mıydı?" diye sordu. "Onunla görüşmek ve Hastane'yle ilgili uzunca bir görüşme yapmak istiyorum. Bu konuda Mr. Bulstrode'la mutabakata vardık."

"Ah, kötü haberler aldık, hayatım," dedi Mr. Brooke, "Kötü haberler, bilirsin."

Mr. Farebrother rahip lojmanına gitmek isteyince bahçe boyunca kiliseye doğru yürüdüler ve Dorothea üzücü hikâyeyi eksiksiz şekilde öğrendi.

Derin bir ilgiyle dinlemiş, Lydgate'le ilgili kanaatlerin aktarıldığı kısımların iki kere tekrarlanmasını rica etmişti. Kilise

avlusunun kapısına geldiklerinde, kısa bir sessizlikten sonra enerjik bir tavırla Mr. Farebrother'a döndü:

"Mr. Lydgate'in bu meselede suçlu olduğuna inanmıyorsunuz değil mi? Ben inanmıyorum. Gerçeği ortaya çıkarıp aklanmasını sağlayalım!"

VIII

GÜNBATIMI VE GÜNDOĞUMU

> Dolu gönüller karşılıklı çifte aynadır; makbul şeylere
> Araya aldıklarında sonsuz görüntü silsilesi verirler,
> Gerilerindeki şeyleri tekrar tekrar yansıtarak.[107]

Dorothea'nın Lydgate'i rüşvet olarak para kabul etme şüphesinden aklamaktaki fevri alicenaplığı, şartlar Mr. Farebrother'ın tecrübeleri ışığı altında tekrar değerlendirilince, bir melankoli denetimine maruz kaldı.

"Hassas bir konu bu," diyordu vaiz. "Araştırmaya nasıl başlayabiliriz? Bu ya bir sulh hâkimiyle adli tabibin resmen görevlendirilmesi veya Lydgate'in özel olarak sorgulanması yoluyla yapılabilir. İlk tatbikata bakılırsa, ortada elle tutulur sağlam bir şey yok, aksi takdirde Hawley onun üzerinden ilerlerdi. Konuyu Lydgate'e açma meselesine gelince, şahsen bunu yapmaktan kaçınacağımı itiraf etmem lazım. Büyük ihtimalle ölümcül aşağılama kabul edecektir öyle bir şeyi. Birden fazla durumda onunla kişisel meseleler üzerine konuşmakta zorluk çektim. Ve... İyi sonuç alınacağına kanaat getirmek için bu konuda nasıl bir tutum takip ettiğinin tam olarak bilinmesi lazım."

"Ben suçlanmasını gerektirecek bir şey yapmadığına inanıyorum," dedi Dorothea. Geride kalan iki yılda yaşadığı yoğun tecrübeler zihnini, insanların zor durumda bırakılmasına kuv-

[107] George Eliot'un *The Legend of Jubal and Other Poems* (1874) başlığıyla yayınlanan şiir kitabındaki 'A Minor Prophet' (Bir Küçük Peygamber) şiirinden. (D.C. notu)

vetle muhalefet etmeye hazırlamıştı ve ilk kez Mr. Farebrother'a karşı ters bir şeyler hissediyordu. Onun adalet ve merhamet yönünde şevkli bir inanç sergileyerek insanların duygusal gücünü harekete geçirmek yerine, şartları tedbirle tartmasından hoşlanmamıştı.

İki gün sonra, Malikane'de amcası ve Chettamlarla yemek yedikten sonra tatlı servisi yapılıp hizmetkar salondan çıkarken ve amcasının başı hafif bir şekerlemeyle öne düşerken meseleyi tazelenmiş bir canlılıkla tekrar açtı.

"Mr. Lydgate, kendisi hakkında bir iftira işiten dostlarının ilk arzusunun onu haklı çıkarmak olmasını anlayışla karşılayacaktır. Hayatın bir diğerimiz için zorlaşmasını önlemeyeceksek neden yaşıyoruz ki? Sıkıntılı zamanlarımda bana tavsiyeler vermiş ve rahatsızlandığımda ilgilenmiş bir adamın sıkıntılarına kayıtsız kalamam."

Dorothea'nın sesi ve tavrı, yaklaşık üç yıl önce amcasının yemek masasının başında oturduğu günkünden daha az enerjik değildi ve o zamandan beri edindiği tecrübe, ona kararlı fikirler öne sürme hakkını şimdi daha fazla sağlıyordu. Ancak Sir James Chettam, artık eskinin mahcup ve uysal taliplisi değildi; kardeş yerine koyduğu kadına samimi hayranlık besleyen kaygılı enişteydi artık ve onun Casaubon'la evlenmek kadar vahim olabilecek yeni bir yanılgıya düşeceği vehmiyle sürekli alarm halindeydi. İtaatkar bekarlık günlerinde olduğunun tersi bir muhalefet tonuyla, "Kesinlikle..." dediğinde gülümsemedi ve Dorothea, ondan çekinmesi gerekmediğini, zaman içinde en yakın dostu haline geldiğini kendine giderek daha sık tekrarlamak zorunda kaldığını şaşkınlıkla hissetti. Sir James, bu sefer onun görüşüne katılmıyordu.

"Kesinlikle," dedi karşı çıkmaya hazırlanan bir tonla Sir James. "Ama bir insanın hayatını idare etmeyi bu şekilde üstlenemezsin, Dorothea. Lydgate nasıl ayakta kalacağını biliyor olmalı, en azından yakın zamanda öğrenmeli. Kendini temize çıkarabilecekse bunu yapar. Kendi namına kararlar alıp bunlar istikametinde davranmalı."

"Bence dostları elverişli fırsat doğana kadar beklemeli," diye ekledi Mr. Farebrother. "Şerefli mizaca sahip bir adamın, çok uzun zaman önce yaşanıp geçmiş bir skandal konusunda sessizliğini garanti altına almak üzere, öyle veya böyle, dolaylı şekilde teklif edilen parayı kabule meyledebileceğini sık sık hissetmişimdir ve Lydgate'in şerefli bir mizaca sahip olduğuna daima inanmışımdır, ancak benim de şahsen kendimde diğer türden zaafları hissettiğim vakidir. Diyeceğim, zor şartların baskısı altında kaldıysa, ciddi şekilde taciz edildiyse –ki Lydgate'in buna maruz kaldığından eminim– öyle bir şeye tevessül etmesini anlayabilirim. Kesin delil olmadıkça bundan ötesine asla inanmam. Ama bazı hataları takip eden korkunç bir Nemesis[108] vardır ki bu durum, aynı hataları suç olarak yorumlamaktan hoşlananlar için de daima geçerlidir: Lydgate için kendi vicdanı ve beyanı dışında lehte hiçbir delil yok"

Dorothea ellerini göğsünde kenetleyerek, "Ah, ne kadar acımasızca!" dedi. "O insanın masumiyetine dünyanın geri kalanıyla ters düşmek pahasına inanan kişinin siz olması gerekmez mi? Ayrıca insanın karakteri onun hakkında peşinen bir şeyler söyler."

---

[108] Antik Yunan inancında hubris (tanrılar karşısında kibir) halindeki kişilere uygulanan ilahi cezanın ruhudur. Olimpiya düzeninde affedilmez adaletin tanrıçası olarak yer alır ancak kelime anlamı, hak edilen oranda iyi veya kötü talih dağıtandır.—*çn*

Mr. Farebrother onun şevkli tavrına sevgiyle gülümseyerek, "Ama karakter mermerden mamul bir şey değildir, aziz Mrs. Casaubon," dedi. "Katı ve değiştirilemez kabul edilmemelidir; yaşayan, değişime uğrayan bir şeydir ve vücutlarımız gibi hastalığa uğrayabilir."

"Öyleyse kurtarılıp iyileştirilmelidir," diye atıldı Dorothea. "Mr. Lydgate'ten kendisine yardım edebilmem için bana gerçeği anlatmasını istemekten çekinmemem lazım. Neden korkayım öyle bir şey yapmaktan? Mr. Bulstrode'un teklifini kabul ederek Hastane'ye destek konusunda onun yerini alabilirim, James. Bu durumda mevcut planlar muhafaza edilerek en iyi noktaya nasıl gelineceğini Mr. Lydgate'le görüşmem gerekir. Bana güvenmesini sağlamanın daha iyi bir yolu olamaz ve böylece bütün şartların net şekilde ortaya çıkmasını sağlayacak her şeyi anlatabilir. Sonra da yanında durur ve onu sıkıntılarından kurtarırız. İnsanlar en yakın komşuları konusunda gösterilen haricinde cesaretin her türünü öve öve yerlere göklere sığdıramıyor." Dorothea'nın gözlerine nemli bir parlaklık hâkim olmuş, sesindeki değişim amcasının uyanarak onu dinlemeye başlamasını sağlamıştı.

Mr. Farebrother, Dorothea'nın şevki karşısında neredeyse geriler gibi bir tavırla, "Bir kadının anlayış takdim etmekte biz erkeklerden çok daha başarılı olacağı şüphe götürmez," dedi.

Sir James kaşlarını karakteristik şekilde hafifçe çatarak söze karıştı: "Ve bir kadının tedbirli davranması, dünyayı ondan daha iyi tanıyanlara kulak vermesi gerektiği de aynı şekilde şüphe götürmez. Nihayetinde her ne yaparsan yap, şu ân için geri durman ve Bulstrode'la ilgili bu duruma herhangi bir şekilde karışmaman lazım, Dorothea. Meselenin neye döneceğini

henüz bilmiyoruz. Siz de benim gibi düşünmüyor musunuz?" Bu son soruyu Mr. Farebrother'a yöneltmişti.

"Beklemenin daha iyi olacağını düşünüyorum," dedi vaiz.

Tartışmanın hangi noktaya ulaştığını tam bilmeyen ama umum tarafından uygun kabul edilecek bir katkıda bulunması gerektiğini düşünen Mr. Brooke, "Evet, evet, hayatım..." diyerek konuya dahil oldu. "Tedbirsizce davranıp fazla ileri gitmek kolaydır, bilirsin. Fikirlerinin senin önüne geçmesine izin vermemen lazım. Ve meselelere paranın gücünü katmakta acele etme konusu... Bunun faydası olmaz, bilirsin. Garth beni tamirat, tesisat falan gibi konulara alışılmadık şekilde sürükledi; şimdiye kadar bilmediğim tarzda masrafa girdim. Durmak zorundayım. Sana gelince, Chettam, malikane arazisinin etrafına çektirdiğin şu meşe çitlere servet harcıyorsun."

Dorothea, cesaretinin kırılmasına tedirgin şekilde boyun eğerek Celia ile birlikte, artık şahsi odası olarak kullandığı kütüphaneye gitti.

"Bak, Dodo..." dedi Celia. "James'i dinle, yoksa zor duruma düşeceksin. Bir şeyi aklına koyduğun zaman daima yapmışsındır ve bundan sonra da daima yapacaksın. James gibi bazı meseleleri senin adına düşünebilecek birine sahip olman bence bir lütuftur. Planlarına karışmıyor, sadece kandırılmanı engellemeye çalışıyor. Ve bir koca yerine ağabeye sahip olmanın faydası da işte bu. Kocan plan yapmana bile izin vermezdi."

"Sanki bir kocam olsun istiyorum da!" dedi Dorothea. "Benim tek istediğim, hislerimin istisnasız her konuda kontrol altında olması." Mrs. Casaubon hâlâ öfke gözyaşlarına boğulabilecek kadar zapt edilmez haldeydi.

Celia her zamankinden de fazla genizden gelen bir sesle,

"Yapma, Dodo," dedi. "Çelişkidesin: Önce bir şey, sonra diğeri. Mr. Casaubon'a utanç duyulması gerekecek kadar itaatkardın; hatta talebi o yönde olsa, beni görmeye gelmekten bile vazgeçeceğini düşünüyorum."

"Elbette itaat ettim ona, çünkü görevimdi; çünkü hislerim o doğrultudaydı," diye cevap verdi Dorothea, gözyaşlarının oluşturduğu prizmaların gerisinden bakarak.

Celia kendi argümanını şiddetle savundu: "Öyleyse neden James'in arzularına biraz olsun itaat etmeyi de görev kabul edemiyorsun? Tek istediği senin iyiliğin. Ve elbette ki erkekler her şeyin en doğrusunu bilir; kadınların daha doğrusunu bildiği şeyler haricinde."

Dorothea gözyaşlarını unutup güldü.

"Bebekler ve o tür şeylerle ilgili konuları kastettim," diye açıkladı Celia. "Hatalı olduğunu bildiğim zamanlarda, durumu senin Mr. Casaubon'a yaptığın gibi James'in kontrolüne terk etmem."

73

> Merhamet gösterin yüklü olana; rastgele gezen şu keder,
> Sizi de ziyaret edebilir, beni de.

Mrs. Bulstrode'un telaşını, kocasının toplantıda baygınlık geçirdiğini ama kısa zamanda toparlanacağından emin olduğunu ve kendisi tarafından daha erken zamanda çağrılmadığı takdirde akşamdan önce tekrar uğrayacağını söyleyerek yatıştıran Lydgate doğruca evine gitti, atına bindi ve kimsenin ona ulaşamaması için kasabadan üç mil uzaklaşana kadar durmadı.

Sarmalandığı ısırgan otlarının acısıyla gazaba kapılmış gibi öfke dolu ve şuursuz bir hale doğru ilerlediğini hissediyordu: Middlemarch'a geldiği güne lanet edecek haldeydi. Orada başına gelen her kötü şey, şerefli ihtirasının üzerine afet gibi çöken ve namına en bayağı standartlara sahip olanlar nezdinde bile telafi edilemeyecek şekilde zarar veren bu son korkunç felaketin sanki hazırlığıydı. İnsanın öyle anlarda kendisini sevgisiz biri olup çıkmaktan kurtarması çok zordur. Lydgate de kendini mağdur, diğerlerini de onun kaderine hasar vermiş vasıtalar olarak görüyordu. Her şeyin çok daha farklı olmasını istemişti ama insanlar hayatına saldırmış, amaçlarına köstek olmuştu. Evliliği gerçek bir badireye dönüşmüş gibiydi ve öfkesini kuytu köşe bir yerde yatıştırmadan Rosamond'la karşılaşmak istemiyordu, çünkü onu görmek bile çileden çıkmasına, affedilemeyecek şekilde davranmasına sebep olabilirdi. Çoğu insanın hayatında, en yüksek vasıflarının, içsel zenginliğini oluşturan

unsurların üzerine ancak cesaret kırıcı bir gölge bıraktığı epizotlar vardır: O ânda Lydgate'in yumuşak kalpliliği de kendisini şefkate sevk edecek bir duygu halinde değil, iyi yanlarını zedeleyecek şekilde davranma korkusunda koruyordu varlığını. Çünkü çok sefil bir haldeydi. Huzurlu uğraşılardan kopup dünyevi rahatsızlık kaynaklarıyla kişiyi emip içine alan, ruhu tüketen bir mücadeleye düşmenin kederini ancak entelektüel hayatın, içinde asil düşünce ve amaçlar barındıran o hayatın üstünlüğünü idrak etmiş insanlar anlayabilir.

Kendini aklamazsa onun hakkında soysuzluk şüpheleri besleyen insanların arasında yaşamaya nasıl devam edebilirdi? Middlemarch'tan adi bir suçlama karşısında geriler gibi nasıl uzaklaşabilirdi? Ama hepsi bir yana, kendini aklamaya nasıl ve nereden girişebilirdi?

Toplantıda şahit olduğu sahne, ayrıntılarına hâkim olmasa da durumunun ne safhada olduğunu açıkça ortaya koymuştu. Bulstrode, Raffles'la ilgili skandal kabilinden şeylerin ifşa edilmesinden ölesiye korkuyordu. Lydgate meseleyle ilgili bütün ihtimalleri ancak bir araya getirebilmişti:

'*Bilgim dahilinde olabilecek şeylerden korkuyordu; tek istediği beni kuvvetli bir yükümlülükle kendisine bağlamaktı; katılıktan cömertliğe bu sebeple ansızın geçiş yaptı. Ve hastaya gizlice müdahale etme, talimatlarımın dışına çıkma imkânına sahipti. Korkarım ki yaptı bunu. Ama her ne yaptı veya yapmadıysa,* bütün dünya, *o adamı bir şekilde zehirlediğine* ve benim de *–yardım etmesem bile– buna göz yumduğuma inanacak. Ancak öte yandan, isnat edilen şu son suçu işlememiş, bana karşı olan tavır değişikliği tamamen merhametten veya kendisinin ileri sürdüğü gibi durumu tekrar değerlendirmekten kaynaklanmış olabilir. "Bir ihtimal" dediğimiz*

şeyler bazen gerçeğin ta kendisidir ve inanmayı daha kolay bulduğumuz şey fena halde sahtedir. Ben tersi olduğundan şüphelensem bile Bulstrode, şu adamla uğraşırken son etapta elini kirletmemiş olabilir.'

Lydgate'in durumunda insanı uyuşturabilecek bir acımasızlık vardı.

Kendini haklı çıkarabilecek görüşlerden başka hiçbir şeye –suçlama kabilinden omuz silkmelere, soğuk bakışlara, mesafeli tavırlara– aldırmadan bildiği bütün gerçekleri açıkça ve herkesin duyacağı şekilde ifade etmeye yeltense bile, kimi inandırabilirdi ki? Kendi şahitliğini öne sürerek, "Parayı rüşvet olarak almadım," demek, soytarı rolüne soyunmakla aynı anlama gelirdi. Şartlar her şekilde onun müdafaasından kuvvetli olacaktı. Ve ayrıca, öne çıkıp kendisiyle ilgili her şeyi anlatacak olsa, buna Bulstrode'la ilgili olan ama insanların onunla ilgili şüphelerini koyulaştıracak beyanları da dahil etmesi gerekecekti. Para sıkıntısından Bulstrode'a ilk söz ettiğinde Raffles'ın varlığından haberdar olmadığını ve parayı o konuşmanın sonucu kabul ederek, söz konusu kişiye bakması için çağrılmasıyla doğmuş olabilecek yeni niyetlerden bihaber, masumane düşüncelerle aldığını anlatması gerekecekti. Ve ayrıca, Bulstrode'un niyetleri konusundaki şüpheler de hakkaniyetli olmayabilirdi.

Ama bu durumda da parayı almış olmasa tamamıyla aynı şekilde davranıp davranmayacağı sorusu çıkıyordu ortaya. Yanına ulaştığında Raffles durumu kötüleyerek bile olsa yaşamaya devam etse, daha ileri safhada tedaviye müsait durum arz etse ve kendisi de Bulstrode'un tıbbi talimatları ihlal ettiği yönünde bir şüpheye kapılsa, derinlemesine soruşturma yapar ve varsayımları teyit edildiği takdirde, sorumlulukları doğrultusun-

da daha teferruatlı düşünmeye koyulabilirdi. Ama parayı kabul etmiş olmasa –Bulstrode bunun öncesinde iflasını istemesiyle ilgili soğuk bir yorum yapmasa–, adamı ölmüş halde bulsa bile her türlü soruşturmadan geri durur muydu? Öyle bir tavır Bulstrode'u aşağılamaya uğramaktan sakınmak olmaz mıydı? Öyle vakalarda genelde tutulan yol hâlâ muğlak olduğuna göre, uyguladığı tedavi metotları mesleğinin diğer üyelerinin çoğunluğu tarafından kusurlu kabul edildiğinde ne olacaktı?

Bütün gerçekleri gözden geçirir ve her türlü kınamaya direniş gösterirken, Lydgate'in zihninin tedirgin köşelerinde bu düşünceler dolaşıyordu. Tamamen bağımsız olsa, bir hastanın tedavisiyle ilgili konularda kendisine emanet edilmiş hayat için en elverişli olduğuna inandığı her şeyi yapması veya sağlaması gerektiğine dair bariz kural, en kuvvetle ve sabırla duracağı noktayı oluştururdu. Ancak talimatlarının ihlal edildiği düşüncesi bir şekilde doğsa bile bunun suç kabul edilemeyeceği, asıl önemli kabulün talimatlara *uyulmasının* ölümcül sebepler doğuracağı istikametinde olacağı, dolayısıyla da durumun bir etiket meselesinden öteye gitmeyeceğine inanmakla huzur bulmuştu. Halbuki hür düşündüğü zamanlarda, patolojik şüphenin sapkınlığını ahlaki şüphenin karşısında tekrar ve tekrar mahkûm etmiş ve kendine daima şöyle demişti: '*Tedavide en kusursuz tecrübe her şeye rağmen vicdani olabilir; benim işim de hayata itina göstermek ve hayat için düşünebildiğim en iyi şeyi yapmaktır. Bilim, dogmadan daha düzgün itinaya sahiptir. Dogma, hataya imtiyaz verir ama bilimin her nefesi hatayla mücadele halindedir ve vicdanı hayatta tutmak zorundadır.*' Çok yazık! Bilimsel vicdan parasal zorunlulukların ve bencil ilgilerin alçaltıcı beraberliğine katılmıştı.

Kaderi üzerine yüklenen zulme karşı tazelenmiş bir isyan

patlamasına kapılan biçare Lydgate, '*Middlemarch'taki bütün tıp insanları arasında kendini benim yaptığım gibi sorgulayan bir kişi daha var mıdır?*' diye düşünüyordu: '*Ve buna rağmen benimle aralarına cüzzamlıymışım gibi mesafe koyma hakkına sahip oldukları zannına kapılıyorlar! Muayenehanem ve mesleki itibarım olabileceği kadar lanetlendi. Bunu görebiliyorum. Makbul deliller vasıtasıyla temize çıksam bile şu mübarek havalide çok az şey değiştirir bu. Lekelenmiş biri gibi alçaltıldım ve hepsinin gözünde itibarım hiçe düştü.*'

O zamana gelinene kadar aklını karıştıran yeterince işaret vardı zaten; borçlarını temizleyip toparlandığında bile kasabalılar onu görmezden geliyor veya tuhaf bakışlar gönderiyordu ve iki hastasının başka tabiplere başvurduğu kulağına gelmişti. Bütün bunların sebebi açıktı artık. Toplumsal dışlama çoktan başlamıştı.

***

Umutsuz bir yanlış değerlendirilme vakasının Lydgate'in enerjik tabiatında kolaylıkla azimli bir direnişe dönmesine şaşmamak gerekir. İçerleme emarelerinin kare şekilli alnında arada sırada kendini belli etmesi, anlamsız tesadüflerden ibaret değildi. O keskin sancıyı takip eden ilk saatlerde yapılan at gezintisinden sonra kasabaya tekrar girerken zihnini, ne kadar kötü şeylerle karşılaşırsa karşılaşsın, Middlemarch'ta kalma doğrultusunda düzenliyordu. Karalama kampanyası karşısında, o şeye boyun eğmiş gibi geri adım atmayacaktı. Bununla sonuna kadar yüzleşecek ve yapacağı hiçbir şey korktuğunu düşündürmeyecekti. Bulstrode'a olan yükümlülüğünü eksiksiz göstermekten kaçınmamaktaki kararlılığı, tabiatının cüretkar

yanından olduğu kadar alicenaplığından da kaynaklanıyordu. Adamla olan bağlantısının kendisi namına ölümcül sonuçlara yol açtığı, bin pound hâlâ onda ve borçlarının tek peni'si ödenmemiş olsa parayı iade edeceği, dilenmeyi rüşvet alma şüphesiyle selamete ermeye tercih edeceği gerçekti (çünkü hatırlarsanız o, insan evladı arasındaki en gururlulardan biriydi), ama bütün bunlara rağmen yaptığı yardım çoktan kullanılıp tüketilmiş olan o kırgın ve ezik yoldaşa sırt çeviremez, kendini bir başkasına havlayarak zavallıca aklayamaya çalışamazdı. '*Doğru bulduğum şekilde davranacak ve kimseye açıklama yapmayacağım,*' diye düşünüyordu. '*Beni açlıktan ölme durumuna getirmeye çalışacaklar ama...*' İnada bindirme konusunda kararlılıkla ilerliyor ama bir yandan da eve yaklaşıyordu ve Rosamond düşüncesi, yara almış şeref ve gururun giriştiği azap dolu mücadele sırasında itildiği yerden kurtularak kendini tekrar dayatmaya başlamıştı.

Rosamond bütün bunları nasıl karşılayacaktı? İşte o noktada yükünü peşi sıra sürüklemesi gereken bir zincir daha vardı ve biçare Lydgate, onun suskun hâkimiyetine katlanabilecek ruh halinde değildi. İkisi için de kısa zamanda mutat hale gelmesi gerekecek sıkıntıyı ona anlatmak içinden hiç gelmiyordu. Olayların çok geçmeden getirip açığa vurması kaçınılmaz olan tesadüfi bir ifşaatı beklemeye karar verdi.

74

'Birlikte yaşlanmayı merhametinle
ihsan et bize.'

—Evlilik Duası[109]

Middlemarch'ta bir eş, kasabanın kocası hakkında nahoş düşünceler beslediğinden uzun süre bihaber kalamazdı. Hiçbir kadınca samimiyet, söz konusu eşe kocası hakkındaki bilinen veya inanılan gerçeği dümdüz açıklayabilecek kadar ötelere varmazdı, ama zihni dinlenmeye çekilmiş bir kadın, komşusu için keder verecek derecede dezavantajlı bir durum söz konusu olduğunda atıl düşüncelerini birdenbire harekete geçirir, ifade etmesi bile uyarıcı etkilerde bulunan çeşitli ahlaki dürtüleri göreve çağırırdı. Bunların biri açık sözlülüktü. Middlemarch jargonunda açık yürekli davranmak, dostlarınıza dirayetleri, tavırları veya cemiyet içindeki durumları konusunda hoş bir bakış benimsemediğinizi doğacak ilk fırsatta ortaya vurmak anlamına gelirdi ve gücü kuvveti yerinde bir dobralık, fikri alınmak üzere asla bir kenarda bekletilmezdi. Ve ayrıca gerçeğe duyulan bir aşk da vardı; bu kulağa fazlasıyla kapsamlı bir ifade gibi gelebilir, ama bizim örneğimizde bakıldığında, bir eşin kocasının karakterinin sağlayacağından daha mutlu görünmesine veya kaderine dair fazlaca tatmin ifade etmesine muhalefet anlamındaydı; zavallı kadıncağıza bazı ipuçları verilirse gerçeği bulup çıkarabilir, bonesinin altında daha az

[109] Apokrif (saklı) veya deuterokanonik (Kutsal kitap listesine sonradan eklenmiş) kitapların birincisi olan Tobit'den. (8:7) .—*çn*

rehavet barındırabilir ve verdiği yemekli davette daha hafif menüler hazırlatabilirdi. Hepsinden kuvvetlisiyse bir arkadaşın ahlaki (bazı hallerde 'ruhi') gelişmesine verilen önemdi ve bunun gereği kederin eşlik ettiği, odadaki mobilyaların üzerinde düşünceli bakışlar dolaştırılırken yapılan yorumlarla yerine getirilir, ama konuşmacının dinleyen kişinin hislerini esirgeyerek zihnindekilerin tamamını aktarmayacağını açık şekilde ortaya vuran bir tavırla konuşması ihmal edilmezdi. Bütününe bakıldığında, bir komşuyu kendi yararına mutsuz kılmayı amaçlayan şevkli bir hayırseverlik bilincinin işbaşında olduğu söylenebilirdi.

Rosamond ve halası Mrs. Bulstrode'la kıyaslandığında, evliliğe dair talihsizlikleriyle bu ahlaki fiiliyatı daha şevkle harekete geçirebilecek başka hanımlara Middlemarch'ta kolay kolay rastlanamazdı. Mrs. Bulstrode antipati çeken biri değildi ve kimseyi bilerek incittiği olmamıştı. Erkekler onu her zaman gayet huzurlu bir kadın olarak görmüş, Bulstrode'un, dünyevi zevkler konusundaki düşük standartlarına uyacak beti benzi soluk ve melankolik bir kadın yerine, kanlı canlı bir Vincy'yi seçmesini adamın riyakarlık emareleri arasına katmıştı. Kocasıyla ilgili skandal ifşa olduğunda, hanımefendinin hakkında yapılan yorumlar da bu doğrultudaydı: "Ah, zavallı! Ondan dürüstü bulunmaz; adama dair en ufak şüphe beslemediğinden emin olabilirsiniz." Onunla samimi olan kadınlar bir araya toplanıp Zavallı Harriet'in bolca lafını etti, her şeyi öğrendiğinde hislerinin nasıl olacağını hayallerinde canlandırdı ve durumun ne kadarını zaten bildiğini kestirmeye çalıştı. Ona yönelik herhangi bir öfke eğilimi yoktu; daha ziyade o şartlar altında kendi iyiliği için neler hissetmesi veya yapması gerektiğini belirlemeye dönük hararetli bir iyilikseverlik telaşı söz konusuydu ve bu

da tabiatıyla, Harriet Vincy olduğu zamanlardan o güne kadarki karakteri ve tarihçesi konusunda insanların hayal gücünü faal tutuyordu. Durumu tekrar gözden geçirilip değerlendirildiğinde, Mrs. Bulstrode'un istikbale dönük durumunun halasıyla aynı afete maruz kalan Rosamond'la ilişkilendirilmesi kaçınılmazdı. Her ne kadar Middlemarch'ta ezelden beri tanınan makbul ve köklü Vincy ailesinden olsa da, Rosamond, başkalarının işine burnunu sokmayı tarz edinmiş biriyle evlendiği için daha şiddetle tenkit edildi ve daha az merhamet gördü. Vincy ailesi de zaaflara sahipti ama bunlar daima görünüşte kalmıştı; onlara dair 'teşhisi gerektiren' herhangi bir kötü şey yoktu. Mrs. Bulstrode, kocasıyla ilgili her konuda aklanmıştı. Harriet'in kusurları sadece kendisine aitti.

Küçük bir gruba çay daveti veren Mrs. Hackbutt, "Kocasına riayet etmek dindarlığını öne çıkarsa da, gösterişten her zaman hoşlanmıştır," dedi. "Ruhban sınıfından insanları ve Riverstone gibi yerlerden kim olduğu bilinmez bazı insanları davet ettiğinin duyulmasını sağlayarak kendini hep Middlemarch'ın üzerinde tutmaya çalıştı."

"Eh, bundan ötürü onu suçlayamayız," dedi Mrs. Sprague. "Çünkü kasabadaki muteber insanların pek azı Bulstrode'la ilişki kurmayı umursuyor, kadıncağızın da sofrasına oturtacak birilerini bulması lazım."

"Mr. Thesiger her zaman yüz vermiştir adama," diye lafa karıştı Mrs. Hackbutt. "Herhalde şimdi pişmandır bundan ötürü."

"Ama herkes Bulstrode'a samimiyetle düşkün olmadığını bilir," dedi Mrs. Tom Toller. "Mr. Thesiger asla aşırılığa itibar etmez. Protestan İncil öğretisinin yolundan gider. Ancak Mr. Tyke gibi bir Dissenter, ilahi kitaplarını ve öyle düşkün bir dini

kullanmak isteyen ruhbanlar Bulstrode'u kendi tarzlarına uygun bulabilir."

Mrs. Hackbutt, "Anladığım kadarıyla Mr. Tyke da adamdan ötürü tedirgin ve öyle olması da gerekir," dedi. "Dediklerine göre Bulstrodlar, Tyke ailesinin geçim masraflarının yarısını temin ediyormuş."

Hepsinden yaşlı ve hepsinden eski tarz düşüncelere sahip olan Mrs. Sprague dudak büktü. "Ve bu da rahibin dini prensiplerini elbette lekeler. Bundan böyle, Middlemarch'ta insanlar epey bir zaman Metodist olmakla böbürlenemeyecek."

Yüzü bir şahininkini andıran ve o âna kadar konuşulanları dinleyen Mrs. Plymdale, "Bence insanların nahoş eylemlerini dini inançlarıyla kaydetmememiz lazım," diyerek söze dahil oldu.

"Ah, bunları senin önünde konuşmamamız gerektiğini nasıl da unuttuk, hayatım!" dedi Mrs. Sprague.

Mrs. Plymdale'in yüzünün rengi hafiften değişti. "Ayrı tutulmamı gerektirecek bir sebep olmadığından eminim. Mr. Plymdale'in Mr. Bulstrode'la her zaman iyi ilişki içinde olduğu doğrudur ve Harriet Vincy de yaptığı izdivacın çok öncesinden beri arkadaşımdır. Ancak her zaman düşüncelerime sahip çıkmış ve o biçareye nerelerde yanlış yaptığını söylemişimdir. Yine de din açısından, Mr. Bulstrode ancak kendi bildiği şekilde davranabilirdi, ama işin kötüsü dindarlıkta da epey ileri gitti. Bunda biraz aşırılık olmadığını söylemiyorum; ben şahsen itidalden yanayımdır. Ama doğruya doğru. Bölge mahkemelerinde[110] yargılanan insanların hepsi herhalde aşırı dindar değildir."

[110] Açıklama için birinci ciltteki 'Çevirmen'in Notları'na bakınız.—*çn*

Mrs. Hackbutt ustaca çark etti. "Eh, benim tek diyebileceğim, karısının adamdan ayırt edilmesi gerektiğidir."

"Ben bunu söyleyemem doğrusu," dedi Mrs. Sprague. "Bulstrode'u öyle veya böyle kabul etti nihayetinde."

"Ama 'böyle' derken kasıt kocanın Newgate'e[111] layık olduğunu anlamak olmamalı," diye cevap verdi buna Mrs. Hackbutt. "Öyle bir adamla yaşamayı hayal edin hele! Ben şahsen zehirlenmeyi beklerdim."

"Evet, ben de öyle insanların bir kenarda beslenmesinin ve halim karılarının onları beklemesinin suçu teşvik kabilinden olduğu düşüncesindeyim," dedi Mrs. Tom Toller.

"Ve zavallı Harriet de gayet halim bir eştir," diyerek onayladı Mrs. Plymdale. "Kocasını tüm erkekler arasında en üstün vasıflı addederdi. Adamın ona hiçbir şey anlatmadığı kesin."

"Bekleyip ne yapacağını göreceğiz," dedi Mrs. Hackbutt. "Sanırım zavallının hâlâ bir şeyden haberi yok. Umarım karşılaşmayız ve öyle olması için çabalayacağım, çünkü kocası hakkında bir şey söylemekten ölesiye korkuyorum. Sizce şimdiye dek herhangi bir ipucu ulaşmış mıdır ona?"

"Hiç sanmıyorum," diye cevap verdi Mrs. Tom Toller. "Bulstrode'un hasta olduğunu ve Perşembe günkü toplantıdan beri evden hiç çıkmadığını işittik, ama Harriet dün kızlarıyla kilisedeymiş ve çocuklar yeni Tuscan[112] boneleri takıyormuş. Harriet'inki tüylüymüş. Dini itikatlarının giyiminde farklılığa sebep olduğunu hiç görmedim zaten."

Mrs. Plymdale, biraz iğneleyici bir tavırla, "Her zaman çok

---

[111] Ünlü Londra hapishanesi.—*çn*

[112] Samanı ince hasır yapımında kullanılan beyaz başaklı Toskana buğdayı.—*çn*

tertipli giyinir," dedi. "Ve o tüyü de rengi uysun diye soluk lavanta rengine boyattığını biliyorum. Harriet hakkında diyeceğim, her şeyi layığıyla yapmaktan yana olduğudur."

Mrs. Hackbutt asıl konuya döndü. "Olan biteni bilme meselesine gelince, bunun uzun süre ondan saklanabileceğini düşünmüyorum. Vincyler durumdan haberdar, çünkü Mr. Vincy de toplantıdaydı. Büyük darbe olmuştur adam için. Sadece kız kardeşi değil, öz kızı da dahil meseleye."

"Sahiden de öyle," dedi Mrs. Sprague. "Kimse Mr. Lydgate'in bundan böyle Middlemarch'ta başını dik tutabileceğini farz etmiyordur herhalde: Şu adamın ölümünden hemen önce aldığı bin pound konusunda her şey gayet karanlık görünüyor göze. İnsan düşündükçe ürperiyor doğrusu."

"Kibrin düşüşe geçeceği bir yer elbette vardır," diye onayladı Mrs. Hackbutt.

"Rosamond Vincy için halasına olduğu kadar üzülmüyorum," dedi Mrs. Plymdale. "Bir derse ihtiyacı vardı kızın."

"Tahminimce Bulstrodelar gidip memleket dışında bir yerde yaşayacak," diye görüş bildirdi Mrs. Sprague. "Ailede utanç duyulacak bir şeyler olduğunda genellikle öyle yapılır."

"Ve en ağır darbeyi de Harriet alacak," dedi Mrs. Plymdale. "Böyle bir durumda mahvolacak bir kadın varsa, o da Harriet'dir. Ona bütün kalbimle acıyorum. Bütün hatalarına rağmen ondan iyisi zor bulunur. Genç kızlığından beri en zarif tavırlara sahipti ve hem çok iyi kalpli hem de gün kadar açıktı. Çekmecelerini yoklasanız içindekiler hep aynıydı. Ve Kate ile Ellen'i de öyle yetiştirdi. Yabancıların arasında yaşamanın onun için ne kadar zor olacağını varın siz düşünün artık."

"Doktor, Lydgateler için de aynı şeyin tavsiye edileceğini

söylüyor," dedi Mrs. Sprague. "Lydgate'in Fransızlar arasında barınması gerektiği kanaatinde."

"Bence karısı için de daha uygun öylesi, çünkü kızda o tarz bir hafiflik zaten hep vardı," diye lafa karıştı Mrs. Plymdale. "Ama aslında bunu annesinden aldı; o yanının kendisine daima iyi tavsiyeler veren Bulstrode halasıyla hiç alakası yok ve benim bildiğim kadarıyla Harriet onun başka biriyle evlenmesini tercih ederdi."

Mrs. Plymdale, hislerinde karmaşaya sebep olan bir durumdaydı aslında. Mrs. Bulstrode'la olan samimiyeti bir yana, büyük Plymdale kumaş boyahanesinin Mr. Bulstrode'la kâr getiren bir iş ilişkisi vardı ki, bu da bir yandan adamın karakterinin halim yanlarının daha geçerli olduğu düşüncesine meyletmek istemesine ama diğer yandan suçluluğunu örtbas etmeye çalışır gibi görünmekten korkmasına sebep oluyordu. Ayrıca ailesinin yakın zamanda Toller ailesiyle kurduğu bağlantı, en seçkin çevrelerle temasa geçmesini sağlamıştı, bu da onu tersinin çok daha iyi olduğuna inandığı ciddi görüşlere meyletme mecburiyeti haricinde, her yönden memnun ediyordu. Keskin tavırlı ufak tefek kadının vicdanı bu çelişkili 'çok daha iyi' şeylere, yakın zamanda gündeme gelen ve tevazua ihtiyacı olanların burnunu kırabilecek bazı gelişmelerin sebep olduğu üzüntülere ve tatminlere uyum sağlamakta sıkıntılıydı, ama bir taraftan da hatalarını onca zamandır refahın sağladığı geri plan doğrultusunda değerlendirmeyi tercih ettiği eski arkadaşına ağır şekilde yükleniyordu.

Zavallı Mrs. Bulstrode o arada yaklaşmakta olan musibetin emareleriyle henüz sarsılmamıştı ve bu konuda Raffles'ın Fundalık'a yaptığı son ziyaretten kalan gizli tedirginlikten öte bir şeyin tesiri altında değildi. O menfur adamın hasta halde

Stone Court'a gelmesini ve kocasının yanında kalıp başını beklemesini Raffles'ın eskilerde onun için çalışmış olmasına yormuş, böylelikle çaresizliğe düştüğünde ona yardım edilmesini gerektiren bir ihsan bağı doğduğunu düşünmekte sakınca görmemişti ve o zamandan beri kocasının sağlığının düzelmekte olduğu, yakın zamanda işinin başına dönebileceği yönündeki sözlerini masumane bir neşeyle içine sindiriyordu. Bu sükunet hali Lydgate'in onu toplantıdan alıp eve hasta halde getirmesiyle bozulmuştu ve Mrs. Bulstrode her türlü teminata rağmen, kocasının sadece bedensel hastalıktan değil, zihnine de eza veren bir şeylerden mustarip olduğu inancıyla sonraki birkaç gün boyunca kendi odasında gözyaşı dökmüştü. Adamcağız kendisine kitap okumasına izin vermiyor, seslere ve hareketlere karşı asabi hassasiyeti olduğunu öne sürerek yanında kısa süreler haricinde oturmasını istemiyordu; böylece Mrs. Bulstrode da onun kendisini odasına kapatma sebebinin bazı mühim evraklarla uğraşmak istemesinden kaynaklandığını düşünmeye başlamıştı. Bir şeyler olduğundan emindi. Belki ciddi miktarda para kaybı söz konusuydu ve ona söylenmiyordu. Kocasına bir şey sormaya cesaret edemediğinden, toplantıyı takip eden ve kiliseye gitmek haricinde evden hiç çıkmadığı beşinci gün ziyarete gelen Lydgate'e müracaat etmek zorunda kaldı.

"Lütfen bana karşı açık olun, Mr. Lydgate," dedi. "Gerçeği öğrenmek istiyorum. Mr. Bulstrode'a bir şey mi oldu?"

"Ufak bir asabi sarsıntı," diyerek kaçamak bir cevap verdi Lydgate. Acı verici ifşaatı yapmanın kendisine düşmeyeceği hissiyle böyle davranmıştı.

Mrs. Bulstrode, doğruca onun koyu renk gözlerinin içine bakarak bu sefer de, "Ama buna sebep olan neydi?" diye sordu.

"Cemiyetin kullanımına açık mekânların havasında sıklıkla zehirleyici şeyler olabilir. Kuvvetli insanlar dayanabilir ama bu, çoğunun hassas yapısını etkiler. Genellikle kriz ânının –veya takatin kesileceği ânın diyelim– ne zaman geleceğini kestirmek mümkün olmaz."

Bu cevap Mrs. Bulstrode'u tatmin etmemişti. Kocasının başına kendisinden saklanan bir bela geldiği inancını aynen korudu. O türden gizemlere kuvvetle muhalefet etmek tabiatında vardı. Kızlarından babalarıyla birlikte kalmasını istedikten sonra Mr. Bulstrode'un ilişkilerinde ters giden bir şeyler varsa bunun emarelerini göreceğini veya işiteceğini tahmin ederek bazı ziyaretlerde bulunmak için arabayla kasabaya gitti.

Mrs. Thesiger'e uğradı ama onu evde bulamayınca kilisenin karşısında oturan Mrs. Hackbutt'a gitmeye karar verdi. Onun gelişini üst kattaki pencereden gören ve karşılaşmaları konusundaki önceki telaşını hatırlayan Mrs. Hackbutt, neredeyse evde olmadığı haberini gönderecekti, ama ansızın onunla zihnindekilere dair en ufak imada bulunmadan sohbet etme isteğine kapıldı.

Mrs. Bulstrode böylece kabul odasına alındı, Mrs. Hackbutt da birbirine her zamankinden sıkı sıkıya bastırılmış dudaklar ve her zamankinden daha sık ovuşturulan ellerle yanına gitti. Özellikle de Mr. Bulstrode'un nasıl olduğunu sormamakta kararlıydı.

Mrs. Bulstrode, girizgah niteliğinde birkaç laf edildikten sonra, "Bir haftadan beri kiliseye gitme haricinde evden çıkmadım," dedi. "Mr. Bulstrode Perşembe günü yapılan toplantıdan çok hasta döndü ve onu yalnız bırakmak istemedim."

Mrs. Hackbutt göğsüne bastırdığı elini diğeriyle ovuşturdu ve gözlerini yerdeki kilimin desenlerine dikti.

"Mr. Hackbutt da toplantıda mıydı?" diye üsteledi Mrs. Bulstrode.

"Evet oradaydı." Mrs. Hackbutt'un halinde değişiklik olmamıştı. "Arazi bağış toplama yoluyla alınacakmış anladığım kadarıyla."

"Cenaze kaldırmayı gerektirecek başka kolera vakasına rastlanmaması için dua edelim. Korkunç bir şey olur. Ama şahsen her zaman Middlemarch'ın sağlıklı bir yer olduğunu düşünmüşümdür. Çocukluktan alıştığım içindir belki ama yaşamak, özellikle hayatımızın sonlarına doğru vademizi tamamlamak için buradan iyi yer olmayacağını düşünmüşümdür hep."

"Her daim burada yaşamanızdan mutluluk duyacağımdan eminim, Mrs. Bulstrode," dedi Mrs. Hackbutt, hafiften içini çekerek. "Yine de kaderimizin bizi sürükleyeceği yere razı gelmeyi öğrenmemiz lazım. Her ne olursa olsun bu kasabada sizin iyiliğinizi isteyecek insanlar olacağını biliyorum."

Mrs. Hackbutt o ânda, "Tavsiyeme kulak verirseniz kocanızdan ayrılırsınız," demek isterdi ama kadıncağızın tepesine inmek üzere olan yıldırımdan tamamen habersiz olduğu açıkça belliydi ve onu yaşanacak olanlara biraz hazırlamaktan başka şey gelmezdi elinden.

Onun sözlerinin gerisinde olağandışı bir şeyler olduğunu açık şekilde hisseden Mrs. Bulstrode ansızın buz kesmiş ve titremeye başlamıştı, ama her şeyi eksiksiz öğrenme arzusuna rağmen kendini cesaretle kalkıştığı şeyi takip edemez halde bularak konuyu Hackbutt ailesinin gençlerinin o sıra neler

yaptığına çevirdi ve biraz sonra da Mrs. Plymdale'i görmeye gideceğini söyleyerek kalktı.

Yolda toplantı sırasında Mr. Bulstrode'un kendisine sıklıkla muhalefet edenlerle normalden hararetli bir tartışmaya girdiğini ve o kişilerin arasında bir ihtimal Mr. Hackbutt'un da olabileceğini hayal etmeye çalışıyordu.

Ama Mrs. Plymdale'le konuşunca bu rahatlatıcı açıklama anlamını kaybedecekti. 'Selina' onu dokunaklı bir şefkat ve en sıradan sorulara yanıt olarak verdiği ahlaki telkinlerle karşıladı ki, bunların hiçbiri, sonucu Mr. Bulstrode'un sağlığında kötülemeye yol açmış olabilecek tartışmayla alakalı değildi.

Mrs. Bulstrode oraya gelirken herkesten önce Mrs. Plymdale'i sorguya çekmiş olması gerektiğini düşünüyordu, ama eski bir dosttan sırdaş çıkarmanın her zaman kolay olmadığını öğrenmekten ötürü şaşkınlığa düşmüştü: aralarında, başka şartlar altında kurulmuş bir iletişimin hatırasının gölgesi uzanıyordu; Mrs. Bulstrode, epey bir süre üzerinde üstünlük kurduğu biri tarafından bilgilendirilmekten ve merhamet görmekten hoşlanmamıştı. Mrs. Plymdale'in dostlarına sırtını dönmemekteki kararlılığını ifade eden esrarengiz sözleri, Mrs. Bulstrode'u her ne yaşandıysa felaket kabilinden olduğuna inandırmaya ve kendini her zamanki tabii dolaysızlığıyla, "Aklındaki şey nedir?" diye sormak yerine, daha açık bir şeyler işitmeden oradan ayrılma telaşına kapılmış halde bulmasına yetti. Selina'nın da tıpkı Mrs. Hackbutt'un yaptığı gibi kocasıyla ilgili olarak söylediklerini şahsi bir şaibeye kulak tıkar gibi duymazdan gelmesiyle birlikte, artık o felaketin sırf para kaybından ibaret olmadığı yönünde bir dehşet duygusuna kapılmaya başlamıştı.

Asabi bir telaşla veda edip oradan çıktı ve arabacıya Mr. Vincy'nin işyerine sürmesini söyledi. Kapıldığı korku, kısa araba yolculuğu boyunca karanlıkta kalmışlık hissiyle öyle güçlendi ki, kardeşinin oturduğu muhasebe ofisine girdiğinde dizleri titriyordu ve normalde gayet sağlıklı görüntü veren çehresi bembeyazdı.

Kardeşini o halde görmesiyle birlikte benzer bir etkiye kapılan Mr. Vincy yerinden kalkıp onu karşıladı, elini tuttu ve her zamanki aceleciliğiyle, "Tanrı yardımcın olsun, Harriet; demek her şeyi öğrendin!" dedi.

O ân, muhtemelen sonraki herhangi bir ândan kötüydü. O ân, kişinin tabiatındaki peşin hükümleri ortaya vuran büyük hissi krizlerin yoğun tecrübesini ve belirsiz bir mücadeleye son verecek nihai eylemin kehanetlerini içeriyordu.

Raffles'ın hatırası olmasa Mrs. Bulstrode hâlâ meselenin mali bir yıkımdan ibaret olduğunu düşünebilirdi, ama Raffles'ın görüntüsü kardeşinin sözleri ve kendisine bakışıyla birleşince, kocasının bir şeylerden ötürü suçlu olabileceği fikri zihnine saplanmıştı. Sonra, kocasının aşağılamaya maruz kalmış görüntüsünün verdiği dehşetle ve dünyanın gözünii üzerinde hissettiği anlık yakıcı utançla birlikte, kendini kocasının yanında hazin ama azarlamadan uzak bir utanç ve tecrit yoldaşlığı içinde yer almış halde gördü. Bunların hepsi çok kısa bir zaman diliminde geçip gitti içinden ve bir sandalyeye çökerken bakışlarını yanında dikilen kardeşine çevirerek cılız bir sesle, "Hiçbir şey bilmiyorum, Walter," dedi. "Ne oldu?"

Mr. Vincy her şeyi gayet yapmacıksız, ağır ilerleyen bölümler halinde, skandalın özellikle Raffles'la ilgili kısmının ispat

edilebilirliğin çok ötesine gittiğini anlamasını sağlayacak şekilde kardeşine anlattı.

"İnsanlar konuşacaktır," diye devam etti. "Bir adam jüri karşısında temize çıksa bile konuşacak, baş sallayacak, göz kırpacaklardır ve o kişi suçlu olsa da olmasa da dünya durduğu sürece bu devam edecektir. Bu yıkıcı bir darbedir ve Bulstrode'a olduğu kadar Lydgate'e de zarar vermiştir. Gerçeğin ne olduğunu bildiğim iddiasını öne sürecek değilim. Tek istediğim, Bulstrode'un veya Lydgate'in adını hiç duymamış olmak. Keşke sen de Rosamond da hayatınız boyunca Vincy olarak kalsaydınız."

Mrs. Bulstrode cevap vermedi.

"Ama sen cesareti elden bırakmamalısın, Harriet. İnsanlar seni suçlamıyor." Mr. Vincy, sert ama iyi niyetli bir sevecenlikle, "Ve ben de her ne yapmaya karar verirsen yanında olacağım," diye tamamladı sözünü.

"Arabaya kadar koluma gir, Walter," dedi Mrs. Bulstrode. "Kendimi çok halsiz hissediyorum."

Ve eve gidince kızına, "Pek iyi değilim hayatım; gidip yatmam lazım," demek zorunda kaldı. "Babanla alakadar ol. Beni rahatsız etmeyin. Akşam yemeği de yemeyeceğim."

Kendini odasına kilitledi. Ayağa kalkıp ona reva bulunan duruma karşı sendelemeden yürümeden önce hasarlı zihnine, budanmış zavallı hayatına alışmak için zamana ihtiyacı vardı. Kocasının karakterinin üzerine yeni bir teşhir ışığı düşmüştü ve onu müsamahayla yargılayamıyordu; ona inanarak, kendisine anlatmadığı şeylere hürmet ederek geçirdiği yirmi yıl, bunların hepsini iğrenç istismarlar olarak gösterecek şekilde

gözünde yeniden canlanmıştı. Kocası onunla gerisinde kötü bir mazi taşıyarak evlenmişti ve şimdi ona isnat edilen suçlarla ilgisi olmadığını öne sürecek inancı kendinde bulamıyordu. Samimi bir azamet taşıyan tabiatı, hak edilmiş bir haysiyetsizliği paylaşmayı –her ölümlü için acı bir deneyimdir bu– daha da katlanılmaz hale getiriyordu.

Ancak eksik eğitimden geçmiş, kendini ifade ediş biçimi ve alışkanlıkları garip bir yama işi gibi duran bu kadın, içinde sadık bir ruh barındırıyordu. Sağladığı refahı neredeyse yarım ömür boyunca paylaştığı, kendisini her daim aziz tutmuş olan adama bir ceza kesilmişti ve onu hiçbir mânâda yüzüstü bırakması mümkün olamazdı. Terk edilmiş bir ruhla hâlâ aynı sofrada yer alan bir terk ediş, onunla hâlâ aynı kanepede uzanan yalanlar vardı ve o ruhu sevecenlikten uzak bir yakınlıkla çürütüyorlardı. Mrs. Bulstrode kapısını kilitlerken o kilidi mutsuz kocasının yanına inip ona destek vermeye, suçunu kederini paylaşarak ama sitem etmeden yüzüne söylemeye hazır halde tekrar açacağını biliyordu. Ama gücünü toplamak için zamana ihtiyacı vardı; hayatının bütün sevincine ve gururuna gözyaşlarıyla veda etmeye ihtiyacı vardı. Aşağıya inmeye karar verdiğinde dışarıdan bakan katı bir insana divanelikten öte görünmeyecek bazı şeyler yaparak hazırlanmaya koyuldu ki bunlar, gözle görülür veya görülemez bütün seyircilere utancı kucaklayarak sürdüreceği yeni bir hayata başladığını ifade etmek için seçtiği yolun gereğiydi. Üstündeki tüm takıları çıkartıp dümdüz bir siyah elbise giydi, süslü bonesini onu Metodizm'in erken zamanlarından kalma bir sofu gibi gösterecek olan sade başlıkla değiştirmeden önce kurdeleleri söküp saçlarını dümdüz fırçaladı.

Karısının dışarıda olduğunu ve eve dönünce kendini iyi hissetmediğini söyleyerek odasına çekildiğini öğrenen Bulstrode, o süreyi onunkine denk bir heyecanla geçirmişti. Gerçeği başkalarından öğrenmesini hasretle beklemiş ve bu ihtimale kendisi için herhangi bir itiraftan daha kolay olduğu için rıza göstermişti. Ama şimdi, sonucu azap içinde bekliyordu. Kızlarının kendisini yalnız bırakmasını sağlamıştı ve yemek gönderilmesine izin verse de gelenlere hiç dokunmamıştı. Merhamet görmeyecek bir sefaletin içinde yavaş yavaş yok olmaya doğru ilerlediği hissine kapılıyordu. Belki de karısının yüzünde bir daha asla sevgi emaresi görmeyecekti. Ve Tanrı'ya dönse bile, orada da hak edilmiş bir cezanın baskısından başka cevap yoktu sanki.

Kapı açılıp karısı içeriye girdiğinde saat sekizi geçiyordu. Başını kaldırıp ona bakmaya cesaret edemedi. Mrs. Bulstrode bakışları yere dikili halde oturan kocasına doğru yürürken onun sanki küçülmüş, pörsümüş, büzülmüş gibi göründüğünü düşünüyordu. Yeni bir şefkat dalgası eski sevecenlikle buluşarak kalbinden geçerken, bir elini onun sandalyenin kolçağındaki elinin üstüne, diğerini omzuna koydu ve ciddi ama yumuşak bir sesle, "Yüzüme bak, Nicholas," dedi.

Mr. Bulstrode hafifçe irkilerek başını kaldırdı ve ona bir ân için şaşkınlıkla baktı: solgun yüzü, matem elbisesi, titreyen dudakları, ona dair her şey, "Biliyorum," diyordu ve elleriyle gözleri yumuşak temaslarla onun üzerindeydi. Mr. Bulstrode gözyaşlarına boğulunca, yan yana oturup birlikte ağladılar. Birlikte katlanacakları utanca veya bunu üstlerine salan günahlara dair bir şeyler söyleyecek durumda değillerdi henüz. Adamın itirafı kelimelerle ifade edilmedi, kadının sadakat sözü kelimelerle ifade edilmedi.

Harriet Bulstrode'un zihni artık berraktı, ama buna rağmen ikisinin vardığı ortak bilinci ifade edecek kelimelerden, kendini alev yalazlarından sakınır misali kaçınıyordu. "Bunun ne kadarı iftira ve sahte şüphe?" diye soramadı, kocası da, "Ben masumum," diyemedi.

75

Le sentiment de la faussete' des plaisirs presents,
et l'ignorance de la vanite des plaisirs absents,
causent l'inconstance.

Halihazırdaki hazların sahte olduğu hissi ve
meçhul hazların yararsızlığından bihaber olmak,
hercailiğe yol açar.

—Pascal[113]

Ev tehditkar borçlardan azade kalınca ve nahoş alacaklıların paraları ödenince Rosamond bir neşe parlaması yaşamıştı. Ancak tam anlamıyla keyifli değildi; evlilik hayatı umutlarının hiçbirini tatmine ulaştırmamış, onun hayallerine kıyasla hepsi berbat olmuştu. Sıkıntılı saatlerinde sık sık gazaba kapıldığını hatırlayan ve Rosamond'un katlanmak zorunda kalacağı acının gayet iyi bilincinde olan Lydgate ise bu kısa sükunet döneminde karısına itinalı bir yumuşaklıkla yaklaşıyordu, ama o da eski ruhunun bir kısmını kaybetmişti ve hayat tarzlarında durumun gerektirdiği mali değişikliklerin yapılması gerektiğine hâlâ inanıyor, Rosamond'u buna aşamalı şekilde razı etmeye yelteniyor ve karşılığında Londra'ya taşınmaları gerektiği cevabını aldığında öfkesine hâkim olmaya çalışıyordu. Öyle bir cevaba yönelmediği zamanlar Rosamond onu ruhsuz bir halde dinliyor ve geride yaşamaya değer ne kaldığını düşünüyordu. Öfke ânlarında kocasından çıkan sert ve aşağılayıcı laflar, yine

[113] *Düşünceler.—çn*

onun tarafından faal neşeye dahil edilen gururu derinden zedelemişti; Lydgate'in meselelere bakışındaki huysuzluk gizli bir nefreti beslemiş, Rosamond'un, kocası tarafından yöneltilen sevecenliği kendisine vermekte başarısız olduğu mutluluğun gayet cılız bir ikamesi olarak kabul etmesine yol açmıştı. Artık komşuları nezdinde dezavantajlı durumdaydılar ve Quallingham istikametinde avunma ihtimali de ortadan kalkmıştı; aslına bakılırsa, arada sırada Will Ladislaw'dan gelen mektuplar dışında herhangi bir avuntu yoktu artık. Rosamond, Will'in Middlemarch'tan ayrılmaktaki kararlılığı karşısında hayal kırıklığına uğramıştı, çünkü Dorothea'ya olan hayranlığını sezmesine, hatta bilmesine rağmen, onun bundan daha fazlasını kendisine hissettiği, en azından hissedeceği inancını gizliden gizliye besliyordu; çünkü karşılaştıkları her erkeğin, karşı taraf imkânsız denecek raddede zorlayıcı olmadığı sürece kendilerini tercih edeceği düşüncesiyle yaşayan kadınlardandı. Mrs. Casaubon her yönüyle makbul kadın olabilirdi, ama Will'in ona olan ilgisi Mrs. Lydgate'i tanımadan önceki tarihe dayanıyordu. Rosamond onun kendisiyle konuşurken kullandığı yarı oyunbazlıkla hata arayan, yarı abartılı kibarlık yönelten tarzı daha derin hislerin önüne çekilmiş bir perde olarak kabul ediyordu; onunla yalnızken kibrin kabul edilebilir tahrikini ve romantik bir dramanın varlığını hissediyordu ki, bunlar Lydgate'in varlığıyla birlikte sihrini kaybediyordu. Hatta Will'in Mrs. Casaubon'a duyduğu hayranlığı sırf onu kışkırtmak amacıyla abarttığını bile düşünüyordu Rosamond, ama kadınlar da erkekler de öyle durumda neler düşünmez ki zaten? Zavallının beyni Will'in oradan ayrılmasından önce de bununla meşguldü. Onun kendisi için Lydgate'ten daha münasip bir koca olacağını düşünüyordu. Ve hiçbir düşünce bunun kadar yanıltıcı

olamazdı, çünkü Rosamond'un evliliğine dönük memnuniyetsizliği, kocasının tabiatından değil, bizzat evliliğin şartlarından, kendi kendini bastırma ve müsamaha dayatmalarından kaynaklanıyordu, ama gerçek olmayan bir Daha İyi'nin varlığı konusundaki kolaycı düşünce, bıkkınlığının hissi bir cazibeye doğru yön değiştirmesine sebep olmuştu. Hayatının düzlüğüne çeşitlilik katacak küçük bir romantizm inşa etmişti: Will Ladislaw daima bekar kalacak ve yakınında yaşayacak, daima onun emrinde olacak ve beslediği tutkuyu hiçbir zaman tam anlamıyla ifade etmese de, arada sırada ve ilginç ânlarda aşk dolu alevli bakışlarını ona yöneltecekti. Onun Middlemarch'tan ayrılışı Rosamond için hayal kırıklığı olmuş ve kasabaya dönük bezginliğini hüzünlü şekilde artırmıştı, ama başlarda hiç değilse Quallingham'daki aileye dair alternatif bir haz rüyasına sahipti. Evlilik hayatının sıkıntılarının derinleşmesi ve diğer tesellinin de ortadan kalkması, onu üzüntü dolu düşünce seanslarını zamanında beslediği cılız romantizme yöneltmeye teşvik etmişti. İnsanlar kendi hayal ettikleri emareler konusunda hüzünlü yanlışlara düşer, belirsiz ve tedirgin özlemlerini bazen bir dâhiye, bazen dine ve daha da sıklıkla yüce bir aşka yöneltir. Will Ladislaw, yarısı Rosamond'a, yarısı Lydgate'e hitaben yazılmış lafazan mektuplar göndermiş ve Rosamond da bunlara cevap vermişti, çünkü ayrılıklarının nihai olmadığını hissediyordu. Artık hepsinden öte hasretle beklediği değişiklik, Lydgate'in Londra'ya yerleşme kararını almasıydı; orada her şey makul hale dönecekti ve bu sonuca ulaşmak için sessiz bir kararlılıkla çalışmaya başlamıştı ki, ona ilham veren keyifli bir umut aniden doğuverdi.

Bu durum, Kasaba Konağı'nda yapılan ve hafızalara kazınacak toplantıdan kısa süre önce Will Ladislaw'ın Lydgate'e gön-

derdiği ve esasen kolonileşme planlarına duyduğu yeni ilgiden bahsederken laf arasında birkaç hafta içinde Middlemarch'a gelme mecburiyetinin doğabileceğini, bundan tatile çıkan bir mektep çocuğu kadar haz duyacağını belirttiği mektupla ortaya çıkmıştı. Kilimin üstündeki eski yerinin kendisini beklediğini ve orada bolca müzikle karşılanacağını umuyordu Will. Ancak geliş tarihi kesin değildi. Lydgate mektubu kendisine okurken Rosamond'un yüzü hayata dönen bir çiçeği andırıyor, güzelleşiyor ve renkleniyordu. Artık hiçbir şey tahammül çerçevesi dışında değildi: borçlar ödenmişti, Mr. Ladislaw geliyordu ve Lydgate de Middlemarch'ı terk edip 'bir taşra kasabasından çok farklı olan' Londra'ya yerleşmeye ikna edilecekti.

Aydınlık bir sabahtı. Ama az zaman sonra gökyüzü zavallı Rosamond'un üzerinde kapkara kesilecekti. Kocasının içine daldığı, ama –incinmiş hislerini onun tarafsız ve anlayıştan uzak yargılarına maruz bırakmaktan korktuğu için– sebeplerini tamamen saklı tuttuğu yeni kasvet, Rosamond için, kısa sürede acı verecek kadar tuhaf, mutluluğuna etki edebilecek mevcut düşüncelere tamamen yabancı bir şekilde açıklığa kavuşacaktı.

Lydgate'in yorumları cevapsız bırakmasına, onu ayakaltından mümkün olduğunca uzak tutmaya çalışmasına sebep olan, normalden daha kötü bir huysuzluk nöbetine tutulduğunu düşünüyordu. Böylece, toplantıdan birkaç gün sonra ilgisini moralinin kavuştuğu yeni sevince yoğunlaştırarak ve insanlar onlara hâlâ soğuk durduğuna göre eski ilişkileri canlandırmak için atılabilecek en makul adım olduğuna inanarak küçük bir akşam daveti vermek üzere kocasından habersiz notlar göndermeye başladı. Davetten kabul haberleri gelince bundan Lydga-

te'e bahsedecek ve bir tıp insanının komşularına nasıl davranması gerektiği konusunda ona bilgece öğütler verecekti, çünkü Rosamond, başkalarının vazifeleri konusunda olabilecek en ciddi fikirlere sahipti. Ama davetlilerin hepsi ret cevabı verdi ve son pusula Lydgate'in eline geçti.

Notu karısına verirken, "Bu Chichely'nin karalaması," dedi merakla. "Sana ne konuda yazmış olabilir ki?" Rosamond yazılanları ona göstermek zorunda kaldı ve Lydgate okuduktan sonra keskin bir bakış göndererek, "Ne demeye bana danışmadan davetiyeler gönderiyorsun?" diye sordu. "Senden bu eve kimseyi davet etmemeni rica ediyorum. Herhalde başkalarını da davet etmişsindir ve gelmeyi reddetmişlerdir."

Rosamond cevap vermedi.

"Beni duyuyor musun?" diye kükredi Lydgate.

"Evet, elbette duyuyorum seni." Rosamond o bilindik uzun boyunlu zarif kuş hareketiyle başını yana çevirdi.

Lydgate ise başını herhangi bir zarafet arz etmeyecek şekilde geri attı ve tehlikeli hale bürünmeye başladığını hissederek odadan çıktı. Rosamond, onun giderek daha tahammül edilmez hal aldığını düşünüyordu ve öyle buyurganlık dayatması için herhangi bir özel sebep olmamalıydı. Kendisinin ilgilenmeyeceğine peşinen karar verdiği şeyleri anlatmaktaki gönülsüzlüğü, giderek büyüyüp düşüncesizce bir alışkanlık halini alıyordu ve Rosamond, Bulstrode eniştesinden borç olarak alınması dışında bin poundla ilgili başka hiçbir şey bilmiyordu. Lydgate'in iğrenç ruh hali ve komşularının onlardan aleni uzak durma tavrı, esrarengiz şekilde mali sıkıntılardan kurtulmalarıyla aynı zamana denk gelmişti. Yaptığı davetler kabul edilmiş

olsa, günlerdir görmediği annesiyle diğerlerini de çağıracaktı ve şimdi, onu herkese muhalefet etmeye meyyal bir kocayla tecrit edilmiş halde terk etmeye yönelik bir komplo olduğu hissine kapılarak, gidip neler olduğunu öğrenmek için bonesini takıyordu.

Akşam yemeği saati geride kalmıştı ve babasıyla annesini salonda baş başa otururken buldu. Onu hüzünlü bakışlarla, "Gel bakalım, hayatım," türü laflar haricinde başka şey söylemeden karşıladılar. Rosamond babasını hiç o kadar kederli görmemişti ve yanına otururken, "Bir şey mi oldu, baba?" diye sordu.

Mr. Vincy cevap vermedi ama annesi, "Ah, hiçbir şey işitmedin mi, hayatım?" dedi. "Ama yakında kulağına gelir."

Rosamond'un benzi solmuş, bir sıkıntı olduğu düşüncesini anında kocasındaki akıl erdiremediği halle bağdaştırmıştı. "Tertius'la ilgili bir şey mi bu?"

"Evet, hayatım. Böyle bir dertle izdivaç yaptığını düşünmek... Borç zaten yeterince kötüydü ama bu daha da beter olacak."

"Dur biraz, Lucy, dur," dedi Mr. Vincy ve kızına döndü. "Bulstrode eniştenle ilgili bir şey duymadın mı, Rosamond?"

"Duymadım, baba," diye cevap verdi zavallı kız. Mevzunun yakın zamanda tecrübesinden geçtiği sıkıntı türünden olmadığını hissediyordu, ama çelik kavrayışa sahip görülmez bir güç, ruhunu bitkin düşürmüştü.

Babası ona her şeyi anlattı ve sözünü şahsi düşüncesini özetleyerek bitirdi: "Bunları bilmen daha iyi, hayatım. Bence Lydgate'in buraları terk etmesi lazım. Durum aleyhine gelişti. Tahminimce bunu geçiştiremez. Ancak onu herhangi bir şekil-

de itham etmiyorum." Daha önceleri hep kabahati Lydgate'te bulma eğiliminde olmuştu.

Rosamond'un kapıldığı şok korkunçtu. Hiçbir kader, onu meşum şüphelerin merkezine yerleşmiş bir adamla evlenmeye sürükleyen kendi kaderi kadar zalimce olamazdı. Birçok durumda suçun en kötü yansımasını utançta bulması kaçınılmazdır ve bunu anlamak için de Rosamond'un hayatına hiç girmemiş olan ciddi bir çözümleyici düşünce gücü gerekir; dolayısıyla o da, kocası suç kabul edilen bir fiile karışmamış olsa, kendini içinde bulduğu sıkıntının o kadar büyümeyeceği düşüncesine varmıştı. Utanç alabildiğine ortadaydı artık. Ve Rosamond, o adamla onun ve ailesinin kendisi için şan olacağı inancı doğrultusunda safça bir düşünceyle evlenmişti! Ebeveynlerine her zamanki ketumluğuyla yaklaştı ve sadece Lydgate onun istedikleri yapsa, Middlemarch'ı çoktan terk etmiş olacaklarını söyledi.

O gidince annesi, "Buna her şeye rağmen tahammül edecek," dedi.

Çok yıkık olan Mr. Vincy buna, "Ah, Tanrı'ya şükürler olsun!" diye cevap Verdi.

Ama Rosamond, kocasına gayet haklı kabul ettiği bir nefret duyarak döndü eve. Gerçekte yaptığı tam olarak neydi, ne şekilde davranmıştı? Bilmiyordu bunları. Lydgate bu konuyu hiç açmamıştı, o da elbette onunla konuşamayacaktı. Bir ara babasından eve dönmek için iznini talep etmek aklından geçmiş, ama bu ihtimal üzerinde düşünmek bile içine korkuların en büyüğünü salmıştı: Ebeveynlerinin yanına dönen evli bir kadın! Öyle bir durumda hayat her türlü mânâsını kaybederdi; kendini o halde hayal bile edemiyordu.

***

Lydgate sonraki iki gün boyunca onda bir değişiklik olduğunu gözlemledi ve kötü haberi aldığını anladı. Bu konuda kendisiyle konuşacak mıydı, yoksa suçluluğuna inandığını ima eder şekilde sonsuza kadar suskun mu kalacaktı? Lydgate'in neredeyse bütün varlığını acıyla kaplayan korkunç bir ruh halinde olduğunu unutmamamız lazım. O vaka itibarıyla gösterilen uzak tavırdan şikâyetçi olmak ve kocasının kendine dair teminat vermesini beklemek elbette Rosamond'un hakkıydı, ama içinde olduğu keskin ruh hali Lydgate'e bahane yaratıyordu: Olanları bilip konuyu açmadığına göre durumu karısına bizzat anlatma görevini savsaklaması mazur görülemez miydi? Ama suçlu olduğuna dair daha derinlerde yatan bir his onu rahatsız ediyor ve aralarındaki sessizlik böylece katlanılmaz bir hal alıyordu; sanki bir enkaz üzerinde sürüklenen ve göz göze gelmekten kaçınan iki kazazedeydiler.

Lydgate kendi kendine, '*Ben aptalın tekiyim,*' diyordu. '*Her türlü beklentiden vazgeçmedim mi? İtinayla izdivaç yaptım, yardımla değil.*'

Ve böylece o akşam, "Seni tedirgin edecek bir şeyler mi duydun, Rosamond?" diye sordu.

Normaldeki halinin aksi bir dalgınlıkla oyalandığı işlemeyi elinden bırakan Rosamond, "Evet," dedi.

"Nedir duyduğun?"

"Her şey sanırım. Babam anlattı."

"İnsanların kepaze olduğumu düşündüğü mü yani?"

"Evet." Rosamond cılız bir sesle cevap verirken otomatik hareketlerle tekrar işlemeye başlamıştı.

Oluşan sessizlikte Lydgate, *'Bana biraz güveni varsa, gerçekte ne olduğumu biraz biliyorsa şimdi konuşur ve şerefsiz damgasını hak ettiğime inanmadığını söyler,'* diye düşündü.

Ama Rosamond'un parmakları gevşekçe hareket etmeyi sürdürdü. O konuda her ne söylenecekse, bunun Tertius'dan gelmesini bekliyordu. Nihayetinde ne biliyordu ki? Kocası eğer masumsa kendini aklamak için neden bir şey yapmıyordu?

Onun suskunluğu, kendi kendine kimsenin ona inanmadığını –Farebrother'ın bile öne çıkmadığını– söyleyen Lydgate'in keskin ruhunda yeni bir hayal kırıklığı dalgasının kabarmasına neden olmuştu. Karısını yapacakları konuşmanın aralarında toplanan dondurucu sisi dağıtacağı umuduyla sorgulamaya başlamıştı, ama şimdi bu niyetinin umutsuz bir küskünlük tarafından engellendiğini hissediyordu. Rosamond her sıkıntıda olduğu gibi içinde bulundukları sıkıntıyı da sadece kendisini etkiliyormuş gibi kabul ediyordu. Onun için her zaman karşı çıktığı şeyleri yapan 'diğer kişi' olmuştu. Öfkeli bir dürtüyle yerinden kalktı ve ellerini ceplerine sokuşturup odanın içinde yürümeye başladı. Bunu yaparken öfkesine hâkim olması, ona her şeyi anlatması ve gerçeklere inanmasını sağlaması gerektiğine dair belli başlı bir bilince sahipti. Kendini karısının tabiatına göre esnetmek zorunda olduğu konusunda dersini aldığı ve onun halden kolaylıkla anlayan biri kabul edilmeyeceğini artık bildiği için, daha fazlasını vermesi şarttı. Kendini ona açma niyeti az zamanda nüksetti; bu fırsatın kaçırılmaması gerekiyordu. Kaçmak yerine göğüs gerilmesi icap eden bir iftirayla karşı karşıya olduğunu, bütün sıkıntının paraya çaresizce ihtiyaç duymasından kaynaklandığını anlamasını sağlarsa, bu zor zamanları olabildiğince az parayla idare ederek ve kendilerini bağımsız tutarak geçirmeleri gerektiğini kuvvetle daya-

tabilecek bir zemin yakalayabilirdi. Almayı arzu ettiği kesin tedbirleri ona anlatacak ve hevesli bir ruh haline kavuşmasını sağlayacaktı. Bunu denemek zorundaydı; ayrıca yapabileceği başka ne vardı?

Ne kadar süreyle o şekilde bir aşağı bir yukarı yürüdüğünü kestiremiyordu, ama Rosamond bunu epey uzun zamandır yaptığını ve artık oturması gerektiğini düşünmeye başlamıştı. O da bunun Tertius'u yapması gereken şeye zorlamak için bir fırsat olduğu kanaatindeydi şimdi. İçine düştüğü sefalete dair gerçek her ne olursa olsun, kendini dayatan bir korku, bir yılgı vardı ortada.

Lydgate sonunda oturdu, ama her zamanki yerine değil, Rosamond'a daha yakın bir sandalyeye yerleşerek acıklı konuyu tekrar açmadan önce ona ciddi gözlerle baktı. O noktaya kadar kendine hâkim olmuştu ve şimdi tekrar ele geçmeyecek bir fırsatı ciddiyetle konuşmak için kullanacaktı. Tam ağzını açmıştı ki Rosamond ellerini kucağına bırakarak ona baktı.

"Tertius, gerçekten..."

"Nedir gerçekten olan?"

"Middlemarch'ta kalma fikrinden nihayet vazgeçmiş olmalısın. Ben burada yaşamaya devam edemem. Londra'ya gidelim. Babam da diğer herkes de gitmenin daha iyi olacağını söylüyor. Maruz kalacağım sefalet her neyse, buna başka yerde daha kolay tahammül edebilirim."

Lydgate dehşetli şekilde sarsılmıştı. Onca çabayla hazırlandığı kritik dışavurum yerine kendini yine eski çemberin içinde bulmuştu. Buna dayanamazdı. Ani bir çehre değişikliğiyle kalktı ve odadan çıktı.

Kararlılığına tutunacak kadar kuvvetli olsa –özellikle Rosa-

mond öyle olmadığı için–, bir ihtimal o gece daha iyi sonuçlara varılarak kapanabilirdi. Enerjisi öyle bir kontrolü sağlamaya yetse, Rosamond'un düşünceleri ve iradesi üzerinde etkili olabilirdi. Esneklikten uzak veya tuhaf olsa bile, insanın tabiatının kendisinden daha cesametli bir şeyden gelecek etkilere direnip direnemeyeceğinden emin olamayız; bir fırtınaya yakalanıp dönüştürülebilirler, onu şevkiyle sarmalayan bir ruhun parçası olabilirler. Ama zavallı Lydgate'in içinde nabız gibi atan bir acı vardı ve enerjisi öyle bir şeyi ifa etmeye yetmemişti. Karşılıklı anlayış ve kararlılığın başlangıcı şimdi ona her zamankinden uzak görünüyordu; hayır, başarısız kalmış bir çabanın farkındalığıyla tamamen engellenmişti.

Günlerini, düşünceleri birbirinden tamamen ayrı halde, Lydgate işinden geri kalanı umutsuzlukla yapar, Rosamond da onun zalimce davrandığı doğrultusunda kendine haklılık çıkarırken geçirmeye başladılar. Rosamond'a göre Tertius'a başka bir şey söylemenin faydası yoktu, ama geldiğinde Will Ladislaw'a her şeyi anlatmakta kararlıydı. Genelde gösterdiği ketumluğa rağmen, onu hatalarıyla kabul edecek birine ihtiyaç duyuyordu.

76

Af, merhamet, huzur ve sevgi için
Dua eder hepsi, ıstırapla
Ve sevincin bu faziletleri karşılığında
Şükranlarını sunarlar.

***

Af, insan kalbi taşır,
Merhametse insan çehresi;
Ve Sevgi, insan biçiminde ilahidir
Ve Huzur, insan kıyafetindedir.
—William Blake[114]

Birkaç gün sonra Lydgate, Dorothea'dan aldığı bir davet üzerine Lowick Malikanesi'ne gidiyordu. Bu davet, Mr. Bulstrode'un Middlemarch'tan ayrılma hazırlıklarını tamamladığını bildiren, hastane konusundaki son konuşmalarını hatırlatan ve bankerin o görüşmede ifade ettiği niyetleri koruduğunu vurgulayan mektubu sebebiyle beklenmedik bir şey değildi. Sonraki adımları atmadan önce, kendisiyle müzakere etmekte önceki kadar istekli görünen Mrs. Casaubon'a meseleyi tekrar açmayı görev addediyordu Lydgate. Mr. Bulstrode, 'Görüşleriniz bazı değişikliklere uğramış olabilir, ama hal öyleyse bile bunları kendisine açıklamanız arzu edilir,' diye yazmıştı mektubunda.

---

[114] William Blake, *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*'ndaki 'İlahi Suret'den.—*çn*

Dorothea onun gelişini hevesle bekliyordu. Her ne kadar erkek danışmanlarına itaat ederek Sir James'in 'şu Bulstrode'un işlerine karışma' tabir ettiği şeyden uzak durmuşsa da, Lydgate'in durumu aklından hiç çıkmamıştı ve banker hastane konusunda kendisine tekrar müracaat edince, aceleyle davranmasını engelleyen şartlara karşı bir fırsat doğduğunu hissetmişti. Her türlü konfora sahip evinde otururken, ulu ağaçlarının gölgesi altında gezintiler yaparken düşünceleri sürekli insanların kaderine kayıyor, duyguları hapsoluyordu. Hayırlı bir eyleme geçme düşüncesi 'ona bir ihtiras gibi musallat olmuştu'[115] ve başkasının ihtiyaçları bir kere belirgin şekilde gözüne göründüğünde, ruhunu teselli verme isteğiyle işgal ediyor ve her şeyden aldığı huzuru yavan hale getiriyordu. Lydgate'le yapacağı görüşmenin umut sağlayacağından emindi; onun kendi tasarrufları konusunda ketum olduğunun söylenmesini umursamıyordu; kendisinin çok genç bir kadın olduğu gerçeğini umursamıyordu. İnsani dostluğunu gösterme kararlılığıyla harekete geçtiğinde, hiçbir şey Dorothea'ya gençlik ve cinsiyet kadar konuyla alakasız görünmezdi.

Kütüphanede Lydgate'in gelmesini beklerken yaptığı tek şey, onu hatıralarına taşıyan sahneleri tekrar yaşamaktı. Bunların hepsi evliliği ve bunun getirdiği zorlukları ayrı ayrı yansıtıyordu; ama hayır, iki farklı olayda Lydgate'in görüntüsü gözünün önüne karısı ve başka birisiyle ıstıraplı şekilde ilintili olarak geliyordu. Dorothea'nın sıkıntısı yatışmış ama geride Lydgate'in evliliğinin nasıl olabileceği istikametinde uyandırılmış bir tahmin, Mrs. Lydgate'e dair bazı ufak ipuçları sebebiyle hassasiyet bırakmıştı. Bu düşünceler onun için bir drama gi-

[115] Wordsworth'un 'Tintern Abbey' (1789) başlıklı şiirine gönderme. Orijinali, 'Bana bir ihtiras gibi musallat oldu'. (D.C. notu.)

biydi ve kahverengilere bürünmüş kütüphaneden dışarıya, çimenlere ve koyu renk çamların önünde olanca huzuruyla uzanan parlak yeşil filizlere bakıyor olmasına rağmen, gözlerinin parlaklık kazanmasına sebep oluyor, zihninin tamamına kuşku eğilimi aşılıyorlardı.

Lydgate içeriye girince Dorothea, onun yüzünde gördüğü, iki aydır karşılaşmamaları sebebiyle daha da çarpıcı şekilde algıladığı değişiklik karşısında neredeyse şoka giriyordu. Bu aşırı zayıflamadan gelen bir değişiklik değil, genç çehrelerin bile kalıcı küskünlük ve ümitsizliğin hemen akabinde gösterdiği türden bir farklılıktı. Dorothea'nın elini uzatırken gönderdiği sıcakkanlı ve samimi bakış Lydgate'in ifadesinin yumuşamasını sağladı, ama melankoli yerli yerinde kalmıştı.

Karşılıklı sandalyelere yerleşirlerken Dorothea, "Sizi görmeyi uzun zamandır arzuluyordum, Mr. Lydgate," dedi. "Ama Mr. Bulstrode bana Hastane'yle ilgili olarak tekrar müracaat edene kadar erteledim sizi davet etmeyi. Yeni tesisin yönetimini eski revirden ayrı tutmanın sağlayacağı yararların size bağlı olduğunu veya en azından idarenin size teslim edilmesi halinde ne tür iyi hizmetlerde bulunmayı umduğunuzu biliyorum. Ve tam olarak neler düşündüğünüzü bana anlatmayı reddetmeyeceğinizden eminim."

"Hastane'ye cömert bir destek sağlayıp sağlamama kararını vermek istiyorsanız, bunu benim herhangi bir icraatıma dayandırarak yapmamanızı vicdanen tavsiye etmek zorundayım," dedi Lydgate. "Kasabayı terk etmek zorunda kalabilirim."

Bunları keskin bir tavırla, Rosamond'un kabul etmeyeceği bir amaç doğrultusunda davranamayacağı bilgisinden kaynaklanan o umutsuz acıyı hissederek söylemişti.

Dorothea, "Size inanan kimse kalmadığı düşüncesiyle yapmayacaksınız bunu herhalde," dedi, kelimeleri dolu bir kalpten olanca açıklığıyla serperek. "Sizinle ilgili olarak varılan talihsiz yargıları biliyorum. İlk ândan itibaren hepsinin yanlış olduğunu da biliyordum. Asla alçakça bir şey yapmadınız. Onursuzluk kabul edilecek hiçbir şey yapmadınız."

Bu, Lydgate'in kulağına düşen ilk güven teminatıydı. Derin bir nefes alıp, "Teşekkür ederim," dedi. Daha fazlasını söyleyemedi; bir kadından gelen birkaç güven sözcüğünün öylesine büyük bir anlam ifade etmesi, hayatında çok yeni ve garip bir şeydi.

Dorothea hiç çekinmeksizin, "Rica ederim bana her şeyin nasıl olup bittiğini anlatın," dedi. "Gerçeğin sizi temize çıkaracağından eminim."

Lydgate nerede olduğunu unutarak yerinden kalktı ve pencereye doğru yürüdü.

Her şeyi Bulstrode için daha kötü hale koymadan ve hakkaniyetten şaşmamaya çalışarak anlatma ihtimalini sık sık aklından geçirmiş ve her seferinde bundan vazgeçmişti –çünkü her seferinde onun beyanlarının insanların kanaatlerinde herhangi bir değişikliğe yol açmayacağını düşünmüştü–, dolayısıyla Dorothea'nın sözleri ona, kendi mantığı çerçevesinde mantıksız ilan ettiği şekilde davranmaya yönelik bir teşvik gibi geliyordu.

Dorothea, sade bir samimiyetle, "Rica ederim anlatın," diye üsteledi. "Böylece durumu birlikte değerlendirebiliriz. İnsanların birisi için haksız yere kötü düşünmesine izin vermek korkunç bir şeydir; özellikle de bu engellenebilecekse."

Lydgate bu sözlerle birlikte nerede olduğunu hatırlayarak döndü ve Dorothea'nın güven dolu bir ciddiyetle kendisine

baktığını gördü. Arzularda alicenap, hayır işlemekte gayretli asil bir tabiatın varlığı, ışıkları bizim için değiştirir: meseleleri tekrar daha geniş, daha sakin görmeye ve kendimizin de karakterimizin bütünlüğüyle görüleceğimize, o doğrultuda yargılanacağımıza inanmaya başlarız. Bu durum, günlerden beri hayatı, bir güruhun ortasına sürüklenip orada mücadele veren biri gibi gören Lydgate üzerinde de etkisini göstermeye başlamıştı. Yerine tekrar otururken kendisine inanç besleyen birisiyle yan yana olduğunun bilinciyle birlikte, eski benliğinin de geri geldiğini hissediyordu.

"Bana ihtiyaç duyduğum parayı –şu ân hiç almamış olmayı arzulasam da– borç veren Bulstrode'a yüklenmek istemiyorum," dedi. "Peşine düşüp sefil hale getirdiler onu, hayatla zaten çok zayıf bir bağı var. İnanışların peşinen teşkil edildiği ve dürüstlüğümü ispat iddiaları öne sürer gibi görünmeyeceğim bir konuda konuşmak benim için rahatlatıcı olacak. Neyin benim namıma adil olduğunu hissettiğiniz gibi, aynı hakkı diğer kişiye de teslim edeceksinizdir."

"Bana güvenin," dedi Dorothea. "Sizin yokluğunuzda tek bir kelimeyi bile tekrarlamam. Ancak bütün şartları benim için açık hale getirdiğinizi ve hiçbir şekilde suçlu olmadığınızı bildiğimi söyleyebilirim. Mr. Farebrother, amcam ve Sir James Chettam bana inanacaktır. Sadece o kadar değil, Middlemarch'ta gidebileceğim insanlar var; onlar da her ne kadar fazla tanımasalar da, bana inanacaktır. Doğruluk ve adalet haricinde herhangi bir şeye hizmet etmeyeceğimi anlayacaklardır. Aklanmanız için her sıkıntıyı göze alırım. Yapacağım fazla şey yok. Şu dünya yüzünde yapabileceğim daha iyi bir şey de yok zaten."

Kendini bu çocuksu tabloyla tasvir ederken Dorothea'nın sesi, sözleriyle sunabileceğinden daha etkili bir kanıt gibiydi.

Kadın sesinin içe nüfuz eden sevecenliği, itham edenlere karşı müdafaa gibi geliyordu kulağa. Lydgate onun Kişotvari davrandığı düşüncesine saplanıp kalmadı; kendini hayatında ilk kez, cömert bir duygudaşlığa gururun sebep olduğu kontrol olmaksızın yaslanmakla gelen üstün hisse terk etti. Ve istememesine rağmen yaşadığı zorlukların baskısıyla Bulstrode'a ilk müracaat ettiği zamandan başlayarak her şeyi ona anlattı; konuşmanın verdiği rahatlamayla yavaş yavaş zihnindekileri daha dolaysız ifade eder hale geldi; hastaya uyguladığı tedavinin mevcut uygulamalara aykırı kabul edildiğini, parayı kabul etmiş olmasına dönük tedirgin edici farkındalığın şahsi eğilimlerinde ve mesleki davranışında –en azından tıbbi görev idealleri bakımından– değişiklik yaratmış olabileceği şüphesine kapıldığını anlattı.

"Hawley'in kahyanın ağzını araması için birilerini Stone Court'a gönderdiği ve kadının, hastaya benim bıraktığım afyon ruhunun tamamını bol miktarda brendiyle birlikte verdiğini söylediği geldi kulağıma," diye devam etti Lydgate. "Ama bu geleneksel tedavide karşı çıkılan bir şey değildir. Hakkımdaki şüpheler o noktada herhangi bir dayanak bulamaz; bunlar sadece parayı kabul etmem, Bulstrode'un o adamın ölmesini istemek için sebeplere sahip olması, bana parayı mesleki hata yapmam, en azından dilimi tutmam için rüşvet olarak verdiği temelinde değerlendirilebilir ancak. En inatçı kuşkular bunlar olabilir, çünkü insanların düşüncelerinde yer ederler ve asla haksız çıkarılamazlar. Talimatlarıma nasıl uyulmadığı da cevabını bilmediğim bir soru. Bulstrode'un suç kabul edilebilecek herhangi bir niyet beslememesi, hatta talimatların yerine getirilmemesiyle ilgisi bulunmaması ve sadece bunları iletmekten imtina etmiş olması da gayet mümkün. Ama yine bunlar da

kamuoyunun inanışları bakımından önem teşkil etmez. Kişinin karakteri itibarıyla mahkûm edildiği bir mesele söz konusu: Bulstrode'un kendince sebepleri olduğu için suç işlediğine inanılıyor ve karakteri benimkini sarmalıyor, çünkü parasını aldım. Tarlada musibete uğramış mısır misali çürüdüm: Olan oldu ve artık geri çevrilemez."

"Ah, zor bir durum!" dedi Dorothea. "Kendinizi savunmanız konusundaki güçlükleri anlıyorum. Bunların vasatın üzerinde amaçlar güderek hayat sürmeye ve çareler aramaya kararlı birinin başına gelmesi... Yaşadıklarınızın geri çevrilemez olduğunu düşünerek huzur bulamam. Nasıl amaçlarınız olduğunu biliyorum. Hastane konusunu ilk konuştuğunuzda söylediklerinizi hatırımda. Yüce olana aşk beslemek, ona erişmeye çalışmak ama başaramamak: Bundan üzücü bir şey düşünemem."

"Evet," dedi Lydgate, çektiği acının gerçek anlamının kendine yer bulduğunu hissederek. "Hırslarım vardı. Her şeyin benim aracılığımla değişime uğramasını istiyordum. Bunun için gerekli güce ve maharete sahip olduğumu düşünüyordum. Ama en korkunç engeller, kişinin kendisi haricinde kimsenin göremeyeceği yerlerdeymiş."

"Farz edin ki..." dedi Dorothea dalgın bir ifadeyle. "Farz edin ki Hastane konusundaki mevcut planları takip ettik ve siz de birkaç kişinin dostluğu ve desteğiyle burada kaldınız. Hakkınızdaki kötü düşünceler zamanla sönerek yok olacaktır; insanların amaçlarınızın saf olduğunu görerek size haksızlık ettiklerine inanmasını sağlayacak fırsatlar çıkacaktır. Her şeye rağmen, zamanında sözünü ettiğinizi işittiğim Louis ve Laennec gibi büyük ün kazanabilirsiniz ve hepimiz sizinle gurur duyarız." Sözlerini gülümseyerek tamamlamıştı.

"Eski kendime güvenim olsa mümkündü bu," diye cevap verdi Lydgate kederle. "Beni hiçbir şey bu iftirayı halledilmemiş şekilde geride bırakarak kaçmak kadar üzmüyor. Ama her ne olursa olsun, birilerinden sadece bana dayalı bir plana önemli paralar yatırmasını talep edemem."

"Bence buna değer. Düşünün. Sahip olduğum paradan rahatsızlık duyuyorum, çünkü yapmayı en çok istediğim şeylerin herhangi birine yetmeyeceğini söylüyorlar, ama yine de çok param var. Ne yapacağımı bilmiyorum. Kendi gelirim yılda yedi yüz pound ve yıllık bin dokuz yüz pound da Mr. Casaubon'un mirasından intikal ediyor, ayrıca üç ila dört bin pound kadar da bankada var. Paramı artırmak ve istemediğim gelirimi de katarak bir arazi alıp üstüne sanayi mektebinin de olacağı bir köy kurmak istedim, ama Sir James ile amcam beni riskin fazla büyük olacağına ikna etti. Yani gördüğünüz gibi, yapmaktan en büyük hazzı alacağım şey, paramla faydalı ve güzel işler ortaya koymak: İnsanların hayatını daha iyi hale getirmek istiyorum. Paranın bana, onu istemeyen kişiye gelmesinden çok rahatsızlık duyuyorum."

Lydgate'in kasvetli yüzünde bir gülümseme belirdi. Dorothea'nın ciddi gözlerle bakan bir çocuğun yüksek seviyede tecrübelere açık zihninin tapılası bütünlüğü içinde erimiş bir samimiyetle söyledikleri dayanılmazdı. (Zavallı Mrs. Casaubon, dünyada yaygın rol oynayan daha aşağı seviye tecrübelere karşı gayet bulanık ve dar, hayal gücüne pek az yardımcı olan bir bakışa sahipti.)

Ama Dorothea, onun gülümsemesini planını teşvik eden bir belirti olarak aldı. "Herhalde şimdi bazı şeylere fazla titiz yaklaştığınızı görüyorsunuz," dedi, sesine ikna tonu katarak.

"Hastane çok olağanüstü olacak ve hayatınızı toparlayıp iyiye ulaştırmakta istisnai bir görev üstlenecek."

Lydgate'in gülümsemesi söndü. "Eğer mümkün olsa, bütün bunları yapacak paranın yanı sıra iyi yürekliliğe de sahipsiniz. Ancak..." Pencereden tarafa boş gözlerle bakarken duraklamış, Dorothea da suskun bir beklentiyle öylece oturmaya devam etmişti.

Sonunda Lydgate ona döndü ve biraz keskin bir tavırla, "Neden size anlatmayayım ki?" dedi. "Evliliğin nasıl bir bağ olduğunu biliyorsunuz. Hepsini anlayabilirsiniz."

Dorothea kalbinin daha hızlı atmaya başladığını hissetti. O da aynı üzüntüleri mi besliyordu içinde? Ama bir şey söylemeye korkuyordu ve Lydgate de zaten bunu beklemeden sözüne devam etti:

"Karımın mutluluğunu hesaba katmadan herhangi bir adım atmak, herhangi bir şey yapmak benim için mümkün değil. Yalnız olsam yapmaktan memnuniyet duyacaklarımı uygulamaya koymak, bu şartlar altında mümkün olamaz. Onu sefil halde görmeye dayanamam. Benimle nelerle yüzleşeceğini bilmeden evlendi ve bunu yapmasa onun için çok daha iyi olurdu."

"Biliyorum, biliyorum," dedi Dorothea, kendi hayatının şiddetli hatıralarını anımsayarak. "Mecburiyet olmasa ona sıkıntı yaşatmazdınız."

"Ve buradan ayrılmayı aklına koydu. Gitmek istiyor. Burada maruz kaldığı zorluklar onu bezdirdi." Lydgate çok daha fazla şey söyleyebilecekken o noktada sustu.

Lydgate'in yüzüne az önce belirttiği gerekçeleri unutmasını sağlayabilecek gibi itirazla bakan Dorothea, "Ama burada kalmanın sağlayacağı faydaları gördüğünde..." dedi.

O sözünü yarım bıraksa da Lydgate hemen cevap vermedi. Nihayet söylediklerinin fazla açıklama gerektirmediğini belirtmek ister gibi biraz sert bir tonla, "O faydaları görmeyecektir," dedi. "Ve ben de zaten hayatımı burada sürdürmeye dönük tüm şevki kaybettim." Bir kere daha durakladıktan sonra, Dorothea'nın onun hayatındaki daha derin zorlukları görmesine izin verme güdüsüyle, "Mesele şu ki, sıkıntılar onun aklını karıştıracak şekilde geldi," dedi. "Bu konuda birbirimizle konuşamadık. Aklında neler olduğunu bildiğimden emin değilim; alçakça bir şeyi gerçekten yaptığıma inanıyor olabilir. Benim hatam; ona karşı daha açık olmam lazımdı. Ama dayanılmaz bir ıstırabın içindeydim."

"Gidip onu görebilir miyim?" diye sordu Dorothea şevkle. "Gösterdiğim yakınlığı kabul eder mi? Ona sizinkilere müracaat edilmeden başkalarının yargıları doğrultusunda suçlu bulunmamamız gerektiğini anlatırım. Her adil zihnin sizi aklaması gerektiğini söylerim. Moralini yükseltir, kalbine sevinç aşılarım. Kendisini görüp göremeyeceğimi sorar mısınız ona? Bir sefer karşılaşmıştık."

Bir umut doğabileceğini gören Lydgate, "Eminim ki gidebilirsiniz," dedi. "Onur duyar bundan; hiç değilse sizin bana biraz saygı beslediğinizi öğrenmek moralini yükseltir. Benim arzularımla bağdaştırmaması için ziyaretinizden söz etmeyeceğim ona. Başkalarına söylenecek söz bırakmamam gerektiğini gayet iyi biliyorum ama..."

Sözünü yarıda bırakıp yine ânlık bir sessizliğe kaydı. Dorothea da zihnindekileri, iki eş arasında görünmez engeller olabileceğini tecrübeyle öğrendiğini söylemekten kendini geri tutuyordu. Karşılıklı anlayışın bile yaraya yol açabileceği bir noktaydı bu.

Sesine neşe katarak Lydgate'in durumuyla ilgili daha harici bir meseleye yöneldi. "Ve Mrs. Lydgate size inanan, sizi desteklemeye hazır dostlarınız olduğunu öğrenirse, pozisyonunuzu koruyup umutlarınızı tazelemenizden, amaçlarınızı gerçekleştirmenizden mutluluk duyacaktır. Belki o zaman siz de Hastane konusundaki teklifimi kabul etmenin doğru olacağını görürsünüz. Bilginizi faydalı hale getirme amaçlarınıza hâlâ inanç besliyorsanız, öyle yaparsınız herhalde, değil mi?" Lydgate cevap vermeyince onun kendisiyle müzakere halinde olduğunu anladı ve yumuşak bir sesle, "Hemen karar vermeniz gerekmiyor," dedi. "Mr. Bulstrode'a cevabımı birkaç gün içinde göndersem gecikmiş sayılmam."

Lydgate hâlâ tereddüt ediyordu ama sonunda en kararlı ses tonuyla konuşmak üzere ona döndü:

"Hayır, bazı şeyleri muğlak bırakmamayı tercih ederim. Kendimden artık eskisi kadar emin değilim; demek istediğim, hayatımın değişen şartları doğrultusunda neler yapabileceğimi kestiremiyorum. İnsanların bana güvenerek ciddi şeylere kalkışmasına izin vermek onurlu bir davranış olmaz. Bir safhada nasılsa gitmek zorunda kalabilirim; başka herhangi bir çözümde pek az şans görebiliyorum. Durum tamamıyla çok sıkıntılı; faziletinizin, cömertliğinizin harcanmasına vesile olmayı kabul edemem. Hayır, bırakın yeni hastane eski revirle birleştirilsin ve her şey ben buraya hiç gelmemişim gibi devam edip gitsin. Görevde bulunduğum süre zarfında kıymetli kayıtlar tuttum; hepsini bunlardan faydalanacak kişiye göndereceğim. Uzunca bir süre, geçimimi temin etmenin dışında bir şey olmayacak nasılsa aklımda."

"Böyle ümitsizce konuştuğunuzu duymak beni çok üzüyor," dedi Dorothea. "Sizi kurtarmalarına izin verseniz, büyük şeyler

yapma güciine sahip olduğunuza inanan, geleceğinize güven besleyen kişileri mutlu edersiniz. Ne kadar param olduğunu düşünün; sizi köstekleyecek olan geçim meselesini halletmek için bunun bir kısmını kabul etseniz, yükümü hafifletmiş olursunuz. İnsanlar neden böyle şeyler yapmasın ki? Payları eşit hale koymak çok güç. Belki böyle bir yol izleyebiliriz."

Lydgate sanki bir dürtü, dünyasına enerji katmış gibi yerinden kalkıp kolunu oturduğu büyük deri sandalyenin arkalığına dayarken, "Tanrı sizi kutsasın, Mrs. Casaubon!" dedi. "Böyle hislere sahip olmak çok güzel bir şey. Ama ben, kendine bunlardan fayda sağlama izni verebilecek bir adam değilim. Yeterli teminat yok ortada. Tam mânâsıyla başarıya ulaştıramadığım bir iş için maaşa bağlanmayı kabul edecek kadar alçalmamam lazım. Middlemarch'tan mümkün olan en kısa zamanda ayrılmanın dışında bir şeye bel bağlamamam gerektiği açık şekilde ortada. En iyi ihtimaller gerçekleşse bile uzun süre burada geçimimi sağlayamayacağım ve... Ve lüzumlu değişiklikleri başka bir yerde yapmak daha kolay olacak. Başkalarının yaptığı şeye yönelmem ve dünyayı neyin hoşnut edeceğini, neyin para getireceğini düşünmem lazım: Londra'nın kalabalığı içinde kendime ufak bir yer arayabilirim; bir kaplıca veya tatil yöresine yerleşebilirim; bir sürü işsiz güçsüz İngiliz'in yaşadığı bir güney kasabasına gidip kendime orada mesnetsiz övgüler sağlayabilirim. Sürünerek girmem ve içinde ruhumu canlı tutmaya çalışmam gereken kabuk bu tür bir şey işte."

"Mücadeleyi terk etmek cesurca bir şey değil," dedi Dorothea.

"Değil," diye tasdik etti Lydgate. "Ama ya insan kendini tamamen sakat bırakacak bir felçten korkuyorsa?" Sonra değişik bir tonla devam etti: "Ancak her şeye rağmen, bana inandığını-

zı söyleyerek cesaretimi ciddi ölçüde arttırdınız. Sizinle konuşmaya başladığımdan beri her şey daha tahammül edilir geliyor gözüme. Beni birkaç zihinde daha, özellikle Mr. Farebrother nezdinde aklayabilirseniz, derin minnet duyarım size. Bunu yaparken hastanın tedavisi konusundaki talimatlarıma uyulmamasıyla ilgili meseleden bahsetmemenizi rica edeceğim. Kısa zamanda çarpıtılır bu. Ne de olsa hakkımda insanların peşin hükümleri haricinde delil yok. Kendime dair ifadelerimi tekrar edebilirsiniz."

"Mr. Farebrother da diğerleri de inanacaktır bunlara," dedi Dorothea. "Benim sizin hakkınızda söyleyeceğimse, kötü bir amaç doğrultusunda rüşvet aldığınızı varsaymanın bile aptalca olduğundan ibarettir."

Lydgate sesinde inlemeyi andıran bir tınıyla, "Bilemiyorum," diye cevap verdi. "Rüşvet almadım. Ama rüşvetin kimi zaman 'refah' olarak adlandırılan gölgeli bir türü de vardır. Bana büyük bir iyilik daha yapıp karımı görmeye gelir misiniz acaba?"

"Evet, gelirim elbette." Dorothea'nın zihni Rosamond'un kendisinde yarattığı derin intibalara kaymıştı. "Ne kadar güzel bir hanım olduğunu hatırlıyorum. Umarım benden hoşlanır."

***

Lowick Malikanesi'nden dönerken Lydgate haliyle Dorothea'yı düşünüyordu:

'*Bu genç insan Bakire Meryem'e yaraşacak enginlikte yüreğe sahip. Açıkça belli ki geleceğine dair hiçbir şeyi umursamıyor ve dua eden zavallı ölümlülere yukarıdan o duru*

gözlerle bakacağı bir iskemle haricinde, kendisine hiçbir şey kalmamasını ister gibi gelirinin yarısından bir ân önce vazgeçmeye hazır. Başka bir kadında daha önce asla rastlamadığım –erkekleri onlara dostluk akıtan pınar misali cezbeden– şahsiyet özelliklerine sahip sanki. Casaubon onda bir tür kahramanlık halüsinasyonu yaratmış olmalı. Bir erkeğe başka tür tutku besleyip besleyemeyeceğini merak ediyorum. Ladislaw olabilir mi mesela? Aralarında olağanın ötesinde bir duygudaşlık olduğu kesindi. Ve Casaubon bunun ayırdına varmış olmalı. Evet, onun sevgisi bir erkeğe parasından çok daha fazla yardımcı olabilir.'

Dorothea ise o arada Lydgate'i Bulstrode'a olan yükümlülüğünden kurtarmak için bir plan oluşturmuştu bile; çünkü o bağlantının tahammül edilmesi gereken baskının hiç değilse bir kısmını teşkil ettiğini düşünüyordu. Yaptıkları konuşmanın verdiği ilhamla hemen oturup Lydgate'e hitaben kısa bir not yazdı ve ona mali destek sağlamakta Mr. Bulstrode'dan daha fazla söz sahibi olmasının makul kabul edilmesi gerektiğini, kendisine tahsis edilen para konusunda yardımını geri çevirmesinin nezaketsizce olacağını, söz konusu meblağın sahip olduğu paranın önemsiz kısmını teşkil edeceğini ifade etti. Lydgate onu ister kredi sağlayan kişi olarak, ister başka sıfatla kabul edebilirdi, ama bu ricasını kabul ettiğini bildirmeliydi. Bin poundluk bir çek iliştirdiği mektubu ertesi gün Rosamond'u görmeye gittiğinde yanına almaya karar verdi.

77

"Ve bu sebeple düşüşün, bir leke bıraktı geride,
En iyi ve en teşekküllü adama bile
Şüphenin nişanını vurarak."

—Shakespeare[116]

Ertesi gün Lydgate'in Brassing'e gitmesi gerekiyordu, Rosamond'a akşama kadar dönmeyeceğini söylemişti. Son zamanlarda Rosamond, kiliseye gitme haricinde evi ve bahçesini terk etmemişti ve bir seferinde babasına rastladığında, "Tertius buradan ayrılmaya karar verirse taşınmamıza yardım edersin, değil mi, baba?" diye sormuştu. "Çok az paramız olacağını tahmin ediyorum. Birilerinin bize yardım etmesini ummaktan başka çarem yok."

"Evet, çocuğum," demişti Mr. Vincy. "Yüz veya iki yüz pound umurumda değil. Bu işin sonunun nasıl olacağını görebiliyorum."

Rosamond bu tür istisnalar haricinde, halsizlik veren bir melankoliye ve endişeye bürünmüş halde evinde oturuyordu; zihninde kurguladığı şeyse Will Ladislaw'ın yeni bir umut yaratacak şekilde çıkıp gelerek Lydgate'in Middlemarch'ı terk edip Londra'ya yerleşme sürecine hız kazandırmasıydı, hatta nasıl olacağını henüz hayal edemese de, onun gelişinin oradan ayrılmak için yeni bir gerekçe oluşturacağını hissediyordu. Hayatın bu türden belirleyici silsilelerine, Rosamond'un garip budala-

[116] *V. Henry*, 2. Perde, 2. Sahne.—*çn*

lıklarından biri olarak görülemeyecek kadar sık rastlanır. Ve en büyük şoka sebep olan da böyle bir silsilenin kesintiye uğramasıdır, çünkü nasıl bir etki doğabileceğini görmek, genellikle muhtemel noksanları ve engelleri görmekten geçer. Ama tek görebildiğimiz arzulanan netice ve dolayısıyla bunun yaratacağı etkilerse, bu bizi şüphelerden azade kılar ve zihnimizi büsbütün sezgisel davranmaya yöneltir. Zavallı Rosamond için süreç, çevresindeki nesneleri her zamanki hoşlukta ama her zamankinden biraz yavaş düzenlerken veya çalmak için piyanonun başına oturup hemen akabinde vazgeçer, ama tabureden kalkmadan beyaz parmaklarını ahşap kapağın üstüne öylece koyup hayallerin bulaştığı bir dalgınlıkla önüne bakarken, bu şekilde çalışıyordu işte. Gömüldüğü melankoli o kadar vurguluydu ki, Lydgate bu tavır sanki kendisine yönelik sessiz ama kesintisiz bir sitemmiş gibi tuhaf bir çekingenliğe kapılıyordu ve hayatı zedelenmiş kırılgan bir yaratığa beslediği keskin hassasiyetin hâkimiyeti altına girmiş olan bu güçlü adam, onun bakışlarından kaçıyor, yaklaşmasından irkiliyor, bıkkınlık vasıtasıyla defedilmiş bir şeyden başka bir temayüle daha kuvvetle geçmekten korkuyordu.

Ama o sabah Rosamond, Lydgate evde değilken bazen gün boyu kapalı kaldığı odasından, kasabada yürüyüş yapmaya hazırlanmış halde çıkmıştı. Mr. Ladislaw'a hitaben dikkatle yazılmış, gelişini bazı ipuçları vasıtasıyla çabuklaştırmayı amaçlayan bir mektubu postaya vermesi lazımdı. Diğeri gönderildiği için evi tek başına çekip çeviren hizmetçi, onun gezinti kıyafeti içinde merdivenden indiğini görünce, '*Başına bir bone takınca bu biçare kadar güzel görünebilen tek kadın daha yoktur,*' diye düşündü.

O arada Dorothea'nın zihni de Rosamond'u ziyaret etme

projesinin yanı sıra bu ziyaret çevresinde toplanmış, hem geçmişe hem de muhtemel geleceğe dönük düşüncelerle doluydu. Lydgate önceki gün evlilik hayatındaki bazı sıkıntılara dair ipuçları verene kadar Mrs. Lydgate'in görüntüsü hep Will Ladislaw'ın imgesiyle birlikte gelmişti gözünün önüne. En tedirgin anlarında –Mrs. Cadwallader'in acı verecek kadar ayrıntılı dedikodu raporlarıyla kışkırtılmışken bile– çabaları (daha doğrusu içsel yönelimi) daima Will'i lekeleyici şüphelerden aklama doğrultusunda olmuştu ve daha sonra bir araya geldiklerinde, onun sözlerini müzikten aldıkları ortak hazzın yanı sıra, başka tatları da paylaşmaya meyyal tavırlarına müsamaha göstermemekte kararlı olduğu Mrs. Lydgate'e dönük hislerin muhtemel iması olarak yorumlamıştı. Hem sonra bunları Will'in veda sözleri –onu çaresizliğe sürükleyen ama açığa vurmaktansa beraberinde sürgüne götürmeyi tercih edeceği aşkın nesnesinin kendisi olduğunu ima eden birkaç laf– takip etmişti. O ayrılık faslından beri Dorothea, Will'in kendisine duyduğu aşka inanıyordu; onun narin haysiyet hissine ve kimsenin kendisini itham etmemesi gerektiğine dair kararlılığına gururun dahil olduğu bir hazla inanç besliyor, onun Mrs. Lydgate'e gösterdiği itibar konusunda yüreğinin ferah olduğunu hissediyordu. O itibarın her tür suçtan azade olduğundan emindi.

Bize sevgi yönelttiklerinde, kendilerinde bir tür vaftiz, bir tür takdis bilincine eriştiğimiz insanlar vardır: şahsımıza duydukları saf inançla bizi dürüstlüğe ve saflığa kefaletle bağlarlar; günahlarımız, güvenin gözle görülmez mihrabını yıkan en beter türden küfürlere dönüşür. 'Eğer sen iyi değilsen kim iyi olabilir ki?' Bu basit ve kısa ifade, yükümlülüklere korkunç bir mânâ katabilir, yakıcı yoğunlukta bir sitem yansıtabilir.

Dorothea'nın tabiatı işte bu türdendi: kendi tutkulu hatala-

rı, coşkulu karakterinin hemen görülebilen açık kanalları boyunca uzanıyordu ve başkalarının görülebilir hatalarına alabildiğine merhametle yaklaşırken, saklı günahlara da üstü kapalı imalar veya şüpheler yöneltme âdeti yoktu. Ama bu sadeliği, başkalarının fikirlerine inanmakta gözettiği ideal, onun kadınlığının büyük güçlerinden biriydi. Ve ilk ândan itibaren Will Ladislaw üzerinde kuvvetli tesir yapmıştı. Dorothea'dan ayrılırken ona ve servetinin aralarına koyduğu mesafeye dair ettiği sözlerin, yorumlandıkları zaman sadece bu mesafenin kapanmasına hizmet edeceğini düşünmüş, zihninin en yüksek fikre kavuştuğunu hissetmişti.

Ve bu konuda haklıydı. Dorothea'yla ayrılmalarının üzerinden geçen aylarda ilişkileri konusunda hüzünlü olduğu kadar keyifli, manevi anlamda bütüne ermiş ve lekeden azade bir sükunet hissetmişti. Dorothea, inandığı projeleri veya kişileri savunma biçimine bürünen faal bir zıtlaşma ruhuna sahipti ve kocasının Will'e yaptığına inandığı haksızlıklar, insanların onu küçümseyerek adam yerine koymamasından kaynaklanan dışsal şartlar, sevgisine ve kararlı hayranlığına sadece azim katmaya hizmet ediyordu. Ve şimdi, Bulstrode konusunda ifşa edilenlerle birlikte Will'in cemiyet dahilindeki konumuna etki eden başka durumlar da ortaya çıkmış, bunlar kendi dünyasının sınırları içinde ona dair söylenenlere direnç gösterme konusunda Dorothea'nın azmini tazelemişti.

Lowick, Tipton ve Freshitt'de Bulstrode meselesi konuşulurken diyaloglara vurgulu biçimde dahil edilen ifade, 'hırsız Yahudi tefecinin torunu Genç Ladislaw' idi ve zavallı Will'e zamanında yapıştırılan 'beyaz fareli İtalyan' yaftasından daha beter anlamlar ifade ediyordu. Nezih Sir James Chettam rehavete düşerek Ladislaw ile Dorothea'nın arasındaki büyük mesafe-

nin yeni bir mertebe kazandığını düşünürken hissettiği tatminin haklı olduğuna inanmış, bu da onun o doğrultudaki her tür kaygıyı abes olarak görerek geçiştirmesine sebep olmuştu. Ve belki Mr. Brooke'un dikkatini Ladislaw'ın çirkin aile şeceresine çekmekte adamın budalalığına mum ışığı tutma bakımından biraz keyif bile bulunabilirdi. Dorothea Will'in bu acı verici hikâyedeki rolünün devamlı olarak anılmasının ardında yatan kötü niyeti görmüştü, ama kendini, aralarındaki derin ilişkinin daima kutsal bir mahremiyete sahip olduğu düşüncesiyle kontrol ederek bu konuda bir şey söylemiyor, hatta Will'in lafını bile etmiyordu. Ama bu suskunluğu, direngen hissiyatını daha kapsamlı bir ışımaya dönecek şekilde örtüyordu ve Will'in kaderine yazılmış olan, insanların onun arkasından aşağılama bahanesi olarak istifade etmek istediği talihsizlik, Dorothea için yerleşik düşüncelerine heyecan katmanın ötesinde bir şey ifade etmiyordu.

Yakın birliktelik oluşturacaklarına dair herhangi bir hayal beslemiyordu Dorothea, ancak herhangi bir feragat pozuna da girmemişti. Will'le olan ilişkisinin tamamını gayet sade şekilde, evliliğiyle ilgili üzücü yanlardan biri olarak kabul etmişti ve eksiksiz mutluluğa ermediği için manevi bir feryada boğulmanın gayet günahkarca olacağını düşünüyor, bundan ziyade kaderinin ona sağladığı bolluk üzerine kafa yormaya meyletiyordu. Hissettiği asıl büyük hazların hatıralarda yattığını, evlilik fikrini aklından bizzat hiç geçirmediğini ama bunun erdemleri çevresindeki insanlara göre ona azap kaynağı teşkil edecek bir talipliyle ilgili menfur imalarla birlikte doğduğunu düşünmeye tahammül edebilirdi. Mr. Brooke'un zamanında uygun özelliklere dair yaptığı kendince cazip önerme, "Mülkünü senin için idare edebilecek biri, hayatım," şeklinde değil miydi? Dorothea

buna, "Neler yapmam gerektiğini bilirsem, mülkümü kendim idare etmek isterim," diye cevap vermişti. Hayır, asla tekrar evlenmeyeceği konusundaki beyanına sadık kalacaktı ve ihtiyaç duyacağı rehberlik, gözüne şimdi dümdüz ve yol levhalarından tamamen yoksun görünen uzun hayat vadisinde ilerlerken rastlayacağı yoldaşlarla birlikte gelecekti.

Will Ladislaw'a dönük, alışkanlık halini alan bu hissiyat, Mrs. Lydgate'i ziyaret etme teklifinde bulunduğundan beri kuvvetlenmiş, ilgisine ve şefkatine herhangi bir engel koyulmadan kendisine sunulan Rosamond figürüne bir tür geri plan teşkil etmişti. Belli ki bazı zihinsel ayrışmalar, Lydgate'le, mutluluğunu kendi mutluluğunun kanunu ilan ettiği karısı arasında yükselen eksiksiz güvene karşı yükselen bir engel vardı. Üçüncü bir kişinin dolaysız temas etmemesi gereken bir sorundu bu. Ama Dorothea, kocasına yönelik şüphelerin Rosamond'da yaratmış olabileceği yalnızlığın derin sızısını düşünüyordu ve Lydgate'e duyduğu saygının, ona beslediği sempatinin ifade edilmesinin mutlaka faydası olacağına inanıyordu.

Dorothea arabayla kasabaya giderken, '*Onunla kocası hakkında konuşacağım,*' diye düşünüyordu. Berrak bahar sabahı, nemli toprağın kokusu, yeşilliğin yarı açılmış kılıflarından neşeli huzurunu yeni yeni göstermeye başlayan taze yapraklar, Lydgate'in davranışını haklı çıkaracak açıklamayı büyük bir mutlulukla kabul eden Mr. Farebrother'la henüz yaptığı uzun konuşmadan aldığı hazzın birer parçasını oluşturur gibi geliyordu gözüne.

Dorothea, Mr. Farebrother'a, "İyi haberi Mrs. Lydgate'e bizzat götüreceğim. Belki benimle konuşmaktan hoşlanır ve arkadaş oluruz," demişti.

Dorothea'nın Lowick Gate'te halletmesi gereken bir angarya vardı: Okul binasına alınacak hoş sesli yeni zil. Lydgate'in evine çok yakın bir yerde arabadan indi ve arabacıya getirilecek paketleri beklemesini emrettikten sonra eve doğru yürüdü. Binanın caddeye bakan kapısı açıktı ve kapının önünde duran hizmetçi, az ötede duran arabayla içinden inerek yaklaşan hanımefendiye bakıyordu.

"Mrs. Lydgate evde mi?" diye sordu Dorothea.

Mutfak önlüğü içinde olan ve iki atın çektiği açık arabadan inen kraliçe edalı hanım karşısında aklı karışarak 'madam' hitabının yeterli olmayacağını düşünen Martha, "Emin değilim, leydim," dedi. "İçeriye teşrif ederseniz gidip bakarım." Martha misafiri eve alarak kabul odasına yöneltti; sonra da yukarıya çıkıp Rosamond'un yürüyüşten dönüp dönmediğine bakacaktı.

Dorothea, "Mrs. Casaubon'un geldiğini söyleyin kendisine," dedi.

Giriş holünün geniş kısmını geride bırakarak bahçeye açılan koridora saptılar. Kabul odasının kapısı aralıktı ve içeriye bakmadan kapıyı iten Martha, Mrs. Casaubon'un girmesini bekledikten sonra arkasını döndü, kapı da kapanacak gibi kaydıktan sonra sessizce tekrar açıldı.

Dorothea o sabah etrafında olup bitenlere her zamankine nazaran daha az hassastı; zihni, meselelerin o âna kadarki gidişatıyla ve sonrasında olabileceklere ilişkin görüntülerle doluydu. Kendini kapının diğer tarafında bulduğunda gözüne olağandışı bir şey ilişmedi, ama ansızın onu gündüz gözüyle rüya görürmüş gibi irkilten alçak perdeden konuşmalar işitti ve ne yaptığını düşünmeden az ileride çıkıntı yapan kitaplığın yanına doğru birkaç adım atınca, bütün hatları dolduran bir

kesinliğin korkunç aydınlığında hiç kıpırdamadan, bir şeyler söyleme iradesine ulaşamadan öylece kalmasına sebep olacak sahneyi gördü.

Will Ladislaw, Dorothea'nın girdiği kapının hizasındaki kanepede ona arkası dönük halde oturuyordu ve üzerine eğilerek havada kavuşturulmuş iki elini birden kavradığı, bonesi başından sıyrılıp omzuna düşmüş, boşanan gözyaşları yüzüne yeni bir parlaklık katmış olan Rosamond'a alçak sesle ama şevkle bir şeyler söylüyordu.

Rosamond içine daldığı heyecanlı dinleme halinde sessizce yaklaşan siluetin farkına varmamıştı, ama Dorothea gördüğü şey karşısında kapıldığı zihin karışıklığının etkisiyle gerileyip ayağına bir eşyanın dolaştığını hissettiğinde onun varlığından haberdar oldu ve ellerini kasılmayı andıran bir hareketle çekerek bakışlarını şimdi mecburen olduğu yerde kalan kişiden ayırmadan ayağa kalktı. Will Ladislaw da kalktı ve dönünce Dorothea'nın içlerindeki yeni ışıltılar mermere dönüşmüş hissi veren gözleriyle karşılaştı.

Ama Dorothea bakışlarını hemen kaçırarak Rosamond'a, "Affedersiniz, Mrs. Lydgate," dedi. "Hizmetçi nerede olduğunuzu bilmiyordu. Mr. Lydgate'e yazılmış önemli bir mektubu size teslim etmek üzere uğramıştım." Mektubu az önce gerilemesini engelleyen küçük masanın üstüne koyup Rosamond'la Will'e soğuk bir bakış gönderip baş hareketiyle selamladıktan sonra, çabucak odadan çıktı.

Onunla holde karşılaşan Martha hanımının evde olmadığını söyledi ve bu garip halli kadına, azametli insanların diğerlerine kıyasla beklemeye daha az tahammüllü olduğunu düşünerek kapıya kadar refakat etti.

Dorothea esnek adımlarla caddenin karşısına yürüdü ve arabasına bindi. Onun sürücüye, "Freshitt Hall'e," deyişini seyreden herhangi biri, yüzü her zamankinden solgun olsa bile yansıttığı itidalli enerjiyle hiç o kadar canlı görünmediğini düşünürdü. Ve gerçekten de öyleydi. Kendisini diğer tüm hislerin verdiği hassasiyetin ötesine geçirecek büyük bir aşağılanma cereyanına uğramış gibiydi. İnanabileceğinden bile seviyesiz bir şey görmüş, hisleri o şeyden geri aksetmiş ve cismi olmayan heyecanlı bir curcuna oluşturmuştu. Bu heyecanı yöneltebileceği faal bir şeye ihtiyaç duyuyordu. Bir gün boyunca hiç yemeden veya içmeden yürümesine ve çalışmasına yetecek güce sahip olduğunu hissediyordu. Sabah evden çıkarken aklında olan şeyi yapabilir, Freshitt'e ve Tipton'a gidip Sir James'le amcasına, onca zorluktan geçerken evliliğinde yaşadığı yalnızlık şimdi yepyeni bir önem arz eden, ona yardım konusundaki kararlılığını daha öte pekiştiren Lydgate hakkında bilmelerini istediği şeyleri anlatabilirdi. Kendi evliliğinin daima çabucak bastırılacak sızılar ihtiva eden mücadelesi içinde bile, o ândaki kadar muzaffer bir infial gücü hissetmemişti ve bunu yeni bir kuvvetin işareti kabul ediyordu.

Freshitt'e ulaştığında ve Sir James onu kız kardeşiyle yalnız bıraktığında Celia, "Gözlerin ne kadar parlak, Dodo!" dedi. "Ve baktığın hiçbir şeyi, hatta Arthur'u bile görmüyorsun. Rahatsızlık verecek bir şeyler yapacaksın; biliyorum bunu. Mesele Mr. Lydgate'le mi ilgili, yoksa başka şey mi oldu?" Celia ablasını bir şeyler bekleyerek izlemeye alışkındı.

"Evet, hayatım," diye cevap verdi Dodo, dopdolu bir sesle. "Çok önemli şeyler oldu."

Kollarını rahatça göğsünde kavuşturup biraz öne eğilen Celia, "Ne olduğunu merak ediyorum," dedi.

Dorothea ellerini başının arkasına götürdü. "Ah, dünya yüzündeki bütün insanların bütün dertleri."

"Aman, Dodo!" Celia bu Hamletvari deli saçması karşısında tedirgin olmuştu. "Hepsini dahil ettiğin bir planın mı var yoksa?"

Ama o sırada Sir James, kendisine Grange'a kadar refakat etmeye hazır halde geri gelince Dorothea, o günkü görev turunu kendi evinin kapısına varana kadar kararlılığından bir şey kaybetmeden tamamladı.

78

Henüz dündü ve ben mezarda,
Onun tatlı itikadı anıt niyetine yukarıdaydı.

Rosamond ile Will, gözlerini Dorothea'nın durup onlara şüpheyle baktığı noktadan ayırmadan ne kadar olduğunu kestiremedikleri bir süre boyunca hareketsiz kalmıştı. Aradan geçen zaman, yaşanan şey ruhunun gizli köşelerinde rahatsızlıktan ziyade memnuniyet yaratan Rosamond'a sonsuzluk kadar uzun geldi. Sığ tabiatlı insanlar, o önemsiz büyülü edalarının en derin nehirlere karışacağına kesin güven besleyerek, başkalarının duyguları üzerinde kolay salınımlarda bulunmayı hayal ederler ve bayağı jestlerle, yorumlarla bir şeyi hiç olmamış gibi göstermekte oldukça cüretkardırlar. Rosamond da Will'in çok şiddetli bir darbe aldığını biliyordu, ama başka insanların zihin halleri kendi arzuları doğrultusunda şekillenmedikleri sürece düşünmeye pek alışkın değildi ve yatıştırma veya kontrol altına alma gücüne güveniyordu. Tanıdığı en inatçı erkeklerden biri olan Tertius'a bile uzun vadede daima boyun eğdirilebilirdi; evet, olaylar aksi gelişmişti ama Rosamond, evlenmeden önce olduğu gibi şimdi de aklına koyduğu şeyden asla geri adım atmayacağını söyleyebilirdi.

Elini uzatıp parmak uçlarını Will'in ceketinin yakasında dolaştırdı.

Aynı ânda ondan uzaklaşan, çehresi bir iğnenin acısıyla titreşir gibi pembeden beyaza, sonra tekrar normale dönen Will

kırbaç keskinliğinde bir sesle, "Bana dokunma!" dedi. Odanın öte yanına yürüyüp elleri ceketinin ceplerinde, başı geriye savrulmuş halde ve yüzüne değil birkaç santim ötesine ateş saçan gözlerle bakarak onun karşısında durdu.

Rosamond çok kırılmıştı ama bu ruh haline dair belirtiler sadece Lydgate'in yorumlamaya alıştığı türdendi. Sonra birden sakinleşip oturdu ve boynundan sarkan bonesini düzeltip şalın üstüne yerleştirdi. Önünde birleştirdiği küçük elleri buz gibiydi.

Şapkasını alıp oradan derhal uzaklaşmak Will için en güvenlisiydi ama içinden bunu yapmak gelmiyordu; tersine, orada kalıp Rosamond'u gazabıyla paramparça etmek için korkunç bir istek duyuyordu. Kendisini içine sürüklediği ölümcül vaziyete öfkesini boşaltmadan katlanmak, bir panterin aldığı mızrakla yarasına saldırıp ısırmadan dayanması misali imkânsız geliyordu ona. Ancak bir kadına kendisini lanetlemeye hazır olduğunu nasıl söyleyebilirdi ki? İdrak etmeye mecbur tutulduğu bir kanunun baskısı altında hiddetle köpürüyordu; sağlamayı başardığı denge gayet netameliydi ve Rosamond'un sesi buna belirleyici bir titreşim katacaktı.

Rosamond flüt notalarını andıran bir alaycılıkla, "Mrs. Casaubon'un peşinden gidip tercihini ona açıklayabilirsin," dedi.

Will sert bir tonla, "Peşinden gitmek mi!" diye patladı. "Dönüp bana bakacağını veya bundan sonra söyleyeceğim herhangi bir söze kirli bir tüyden daha fazla önem vereceğini mi sanıyorsun? Açıklamak, öyle mi? Bir erkek bir kadını kaybetme pahasına nasıl açıklama yapabilir?"

Rosamond kelimelere daha da fazla titreklik katarak, "Ona hoşuna gidecek şeyler söyleyebilirsin," dedi.

"Seni kurban ederek ona yanaşmamdan hoşlanacağını mı farz ediyorsun yani? Kendimi alçaltmamdan paye çıkaracak, sana alçaklık ettiğim için ona sadık kalacağıma inanacak kadın değildir o."

Avını gören ama ona ulaşamayan vahşi bir hayvanın huzursuzluğuyla odada dolaşmaya başladı, sonra tekrar patladı:

"Daha önce buraya gelmemi gerektirecek umuda –fazla umuda– sahip değildim. Ama bir şeyden emindim: Bana inanıyordu. İnsanlar hakkımda ne derse desin, ne yaparsa yapsın bana inanıyordu. Bu inanç gitti! Artık değersiz bir sahtekar olduğum dışında bir şey düşünmez bana dair; yalakalık yaparak cennete kabul edileceğini düşünecek kadar saf ve kendini şeytanın ilk yarattığı fırsatta satacak kadar sinsi biriyim onun için. Vücut bulmuş bir aşağılamayım artık ben ona göre. Karşılaştığımız ilk ân..."

Will kendini fırlatılıp parçalanmaması gereken bir şeyi kavramış gibi bir halde bulunca susmuştu. Rosamond'un sözlerini öfkesini boşaltmanın başka bir yolu olarak görüp onları boğazlanıp atılacak sürüngenler misali tekrar kavradı.

"Açıklamak! Bir adama cehenneme düşüşünü nasıl izah edeceğini anlat bakalım! Tercih dediğin şeyi açıkla! Nefes almayı bile hiçbir zaman ona tercih etmedim. Hiçbir kadın onun yanında tercihe konu olamaz. Onun cansız eline dokunmayı herhangi bir yaşayan kadının eline dokunmaya tercih ederim."

Bu zehirli silahlar üzerine boşaltılırken Rosamond, kimlik bilincini kaybetmenin eşiğine gelmişti ve sanki yeni ama alabildiğine korkunç bir varoluşa uyanıyordu. Dirençli nefretin soğukluğunu, Lydgate'in en fırtınalı huysuzlukları karşısında idrak ettiği suskun haklılığı hissetmiyordu artık; tüm hassasi-

yetini bastıran yeni ve sersemletici bir acıya kapılmıştı; daha önce tecrübesinden geçmediği bir tür darbeyle gelen yepyeni dehşet ürpertilerine yöneliyordu. Farklı biri öyle bir durum karşısında itiraza yönelebilirdi belki, ama onun benliği yanıyor ve bilinci tarafından kemiriliyordu. Will nihayet sustuğunda Rosamond bezgin bir sefalet suretine indirgenmiş haldeydi: dudakları solgundu, gözlerinde kuru bir yeis vardı. Karşısındaki adam Tertius olsa, o sefil bakış içinde bir sızı yaratabilir ve teselli etmek için yanına çökmesini, kolunun her zaman görmezden geldiği gücüyle onu rahatlatmasını sağlayabilirdi.

Will'in böyle bir merhamet davranışına meyletmemesi mazur görülsün. Hayatının ideal hazinesini mahfeden o kadına yönelik zaten herhangi bir bağ hissetmemişti ve kabahatli olduğunu düşünmüyordu. Zalimce davrandığının farkındaydı ama buna rağmen içinde merhamet yoktu.

Sözünü bitirdikten sonra hâlâ yarı dalgın halde dolaşıyordu, Rosamond ise tamamen hareketsizdi. Will sonunda nerede olduğunu hatırlamış gibi şapkasını aldı ama yine kararsızlık içindeymiş gibi durakladı. Rosamond'a sıradan birkaç nezaket ifadesi telaffuz etmesini zorlaştıracak şekilde hitap etmişti, ama şimdi hiçbir şey söylemeden gitmenin zalimlik olacağını düşünüyordu, dolayısıyla kendini toparladı ve öfkesini bastırdı. Şömineye doğru yürüyüp kolunu alınlığa dayadı; orada sessizce dururken neyi beklediğini bilmiyordu. İntikam ateşi içinde hâlâ canlıydı ve söylediklerini geri almaya dönük tek kelime bile edemiyordu; bir zamanlar, karşısında müşfik bir dostluğun keyfine vardığı o şöminenin önünde tekrar dururken, orada musibeti oturur halde bulduğu geçiyordu zihninden. Ve ona bir zaman için sezgi gibi gelen şey, şimdi yavaşça kapanan bir kerpeten misali sıkıştırıyordu ruhunu: hayatı, kalbini saran

bunaltıcı hüzne kapılarak kendini onun kollarına bırakan bu çaresiz kadın tarafından esir alınmış olabilirdi. Ama hızla gelen hassasiyetin arz ettiği belirtilere karşı kasvetli bir isyana sürüklenmişti ve bakışları Rosamond'un solgun yüzüne ilişince ikisi arasında daha fazla acınması gerekenin o olduğu düşüncesine kapıldı, çünkü acının, şefkate dönüşmeden önce hafızanın övgülere mazhar olan dünyasına girmesi gerekir.

Ve böylece, dakikalar boyunca suskunlukla birbirlerine baktılar: Will'in yüzüne hâlâ sessiz bir gazap hâkimdi, Rosamond'un yüzüneyse sessiz bir sefillik. Zavallı kadının karşılık olarak tutku boşaltmaya mecali yoktu; bütün umutlarını bağladığı hayallerin korkunç şekilde çöküşü onu da topyekün sarsmıştı; küçük dünyası artık harabeden ibaretti ve kendini şaşkına dönmüş halde, bir zihinsel sarsıntının ortasında yapayalnız sendeler gibi hissediyordu.

Will onun bir şeyler söylemesini, dostluğu canlandırmaya yönelik her tür çabayı alaya alır gibi aralarında duran zalimce söylevin üzerine yatıştırıcı bir gölge sermesini istiyordu. Ama Rosamond konuşmadı ve sonunda Will, bu çaresizce çabayı üstlenerek, "Bu akşam gelip Lydgate'i göreyim mi?" dedi.

Rosamond zor duyulur bir sesle, "İstiyorsan gel," diye cevap verdi.

Ve böylece Will, Martha'nın orada olduğunu hâlâ bilmediği evi terk etti.

O gidince Rosamond yerinden kalkmaya çalıştı ama gerisingeri yığılıp bayıldı. Kendine geldiğinde kalkıp çıngırağı çalamayacak kadar mecalsizdi ve onun uzun süre ortada görünmemesinden kuşkulanarak alt kattaki odaları teker teker dolaşmayı nihayet akıl eden kız yanına gelene kadar çaresizlik

içinde orada oturup kaldı. Ona ansızın kendini kötü hissedip bayıldığını söyledi ve yukarıya çıkması için yardım etmesini istedi. Kendini üstünde elbiseleriyle yatağa atınca daha önce yaşanan ve unutulması mümkün olmayan bir başka gün yaptığı gibi, canı neredeyse çekilmiş halde öylece yatıp kaldı.

Tahmin ettiğinden önce, saat beş buçuk gibi eve dönen Lydgate onu orada buldu. Rosamond'un hastalandığı düşüncesi diğer bütün düşünceleri geri plana itti. Nabzını yokladığı karısı ona uzun zamandır yapmadığı kadar sebatla, orada olmasıyla huzur bulmuş gibi bakıyordu. Lydgate bu değişikliğin farkına anında vardı ve yanına oturup üzerine eğilirken, "Seni heyecanlandıran bir şeyler mi oldu, zavallı Rosamond'um benim!" dedi.

Rosamond ona sıkı sıkıya sarılıp histerik hıçkırıklara ve gözyaşlarına boğulunca, sonraki bir saati karısını yatıştırmaya çalışmaktan başka şey yapmadan geçirdi. Dorothea'nın geldiğini ve o durumun söz konusu ziyaretin Rosamond'un sinir sisteminde yarattığı etkinin sonucu olduğunu düşünüyordu: Kendisine dönük yeni bir kavrayışla ilgiliydi bu hal ve besbelli bazı izlenimlerin yarattığı heyecandan kaynaklıydı.

79

> "Rüyamda gördüm; sohbetlerini yeni bitirmişlerdi, bir ovanın ortasındaki çok pis bir bataklığın hemen yakınında yürüyorlardı ve dikkatsizlikleri yüzünden ikisi de ansızın balçığa düştü. Bataklığın adı Umutsuzluk'tu."
>
> —Bunyan[117]

Rosamond sakinleşince Lydgate, verdiği yatıştırıcının etkisiyle biraz uyuyabileceğini umarak onun yanından ayrıldı ve gecenin geri kalanını çalışarak geçirmeye karar verip bıraktığı bir kitabı almak üzere kabul odasına gitti Dorothea'nın kendisine hitaben yazılmış mektubunun masanın üstünde durduğunu gördü. Rosamond'a Mrs. Casaubon'un uğrayıp uğramadığını sormak istememişti, ama mektubu okuyunca bunun Dorothea tarafından bizzat getirildiğini anladı.

Lydgate bundan biraz sonra gelen Will Ladislaw'ı önceki ziyaretinden habersiz olduğunu açıkça belli eden bir şaşkınlıkla karşıladı ve Will de, "Mrs. Lydgate bu sabah geldiğimi sana söylemedi mi?" diye soramadı.

Selamlaşma faslından sonra Lydgate hemen, "Zavallı Rosamond hasta," dedi.

"Umarım ciddi bir şey değildir."

"Hayır, heyecana bağlı asabi bir sarsıntı sadece. Son zamanlarda sinirleri fazlasıyla gergindi. Doğrusunu istersen, Ladis-

---

[117] Çarmıh Yolcusu'ndan.—*çn*

law, ben talihsiz adamın tekiyim. Sen buralardan gittiğinden beri Araf'ta defalarca turlamam gerekti ve yakın zamanda o şeyin en berbat kenarlarına gidip geldim. Epey yorgun olduğuna bakılırsa kasabaya henüz gelmişsin ve muhtemelen bazı şeyleri duymamışsın, değil mi?"

"Bütün gece yoldaydım ve bu sabah saat sekizde White Hart'a indim," dedi kendini sinsinin teki gibi hisseden, ama durumu geçiştirmek için başka yol bulamayan Will. "Kendimi oraya kapatıp dinlendim bütün gün."

Sonra oturup Rosamond'un kendi tarzıyla zaten anlatmış olduğu sıkıntıları bir kere de Lydgate'ten dinledi. Rosamond meselenin kendisiyle ilgili kısmında önem teşkil etmediği için, ona kendi adının da cemiyete mal olan bu hikâyeye karıştığı gerçeğinden bahsetmemişti ve şimdi bunu ilk defa duyuyordu.

Ladislaw'ın hakikatler karşısında nasıl tepki vereceğini çoğu insandan iyi bilen Lydgate, "Adının bu meseleye dair ifşaatlara karıştığını sana söylememin doğru olduğunu düşündüm," dedi. "Kasabaya gider gitmez nasılsa işiteceğin kesin çünkü. Sanırım Raffles'ın seninle konuştuğu da doğrudur."

"Doğru," diye cevap Verdi Will, alaycı bir tavırla. "Dedikodular beni bu meselenin en itibarsız adamı haline koymazsa şanslıyım. Hikâyenin son versiyonu herhalde Raffles'la birlikte Bulstrode'u öldürme planı yaptığım ve Middlemarch'tan bu sebeple ayrıldığım şeklinde yazılır."

Bir yandan da, 'İsmimin Dorothea'ya anılışı böylece yeni bir tona sahip oluyor ama bu artık neye tesir eder ki?' diye düşünüyordu.

Ancak Bulstrode'un kendisine yaptığı tekliften söz etmedi. Will, şahsi ilişkilerinde gayet açık ve kaygısız davranırdı, ama

tabiatın onu biçimlendirirken yaptığı daha hassas dokunuşlar arasında, bu konuda ketumluk göstermesini sağlayan duyarlı bir diğerkamlık da vardı. Böylece Bulstrode'un para teklifini kabul etmediğini söylemekten geri dururken, bunun tersini yapmanın Lydgate'in felaketini hazırladığını öğreniyordu.

Lydgate de kavuştuğu güvenle ketum davranıyordu. Rosamond'un yaşanan sıkıntılar karşısında beslediği hislere dair imada bile bulunmadı, Dorothea konusunda da, "Yanımda yer alan ve hakkımdaki şüphelerin tekine bile inanmadığını söyleyen tek kişi Mrs. Casaubon'du," demekle yetindi. Will'in yüzünde beliren değişikliği gözlemleyerek ve ilişkilerinin tabiatını bilmediğinden söyleyeceklerinin gizli bir acıya sebep olacağından korkarak, daha fazlasını söylemekten kaçındı. Ancak onun Middlemarch'a gelişinin asıl sebebinin Dorothea olabileceği aklından geçmemiş değildi.

İki adam da birbirine acıyordu ama karşısındaki kişinin dertlerinin mertebesini tahmin edebilen sadece Will'di. Lydgate o umutsuzluk içinde aldığı Londra'ya yerleşme kararından yüzünde cılız bir gülümsemeyle söz ederken, "Böylece seni yine aramızda görebileceğiz, eski dost," deyince tarifsiz bir kedere gömülerek cevap vermedi. Rosamond sabah kendisine Lydgate'in o adımı atmasını hızlandırması için yalvarmıştı ve Will kendini, şartların dayattığı ufak taleplere hazdan yoksun bir teslimiyet göstererek içine kaydığı istikbalin sihirli panoramasına bakar gibi hissediyordu ki, bu da herhangi bir belirleyici pazarlıktan daha sık rastlanan bir cehennem azabı tarihçesiydi.

Gelecekteki halimize pasif şekilde bakmaya ve yavan davranışlara ve süfli kazanımlara donuk bir rızayla yönelişimizi seyretmeye başladığımızda, tehlikeli bir kenar çizgisine ulaşmışız demektir. Zavallı Lydgate işte o çizgide durmuş, içten içe inli-

yordu ve Will de aynı noktaya varmak üzereydi. Rosamond karşısında yaptığı patlamanın zalimliğinin kendisine bir sorumluluk yüklediği hissine kapılıyor ve o sorumluluktan dehşetli korkuyordu; Lydgate'in kendisini bir şeylerden şüphelenmeye yöneltmeyen iyi niyetinden dehşetli korkuyordu; mahvolmuş, onu amaçtan arınmış bir sebatsızlığa terk etmesi kaçınılmaz olan hayatına duyduğu hoşnutsuzluktan dehşetli korkuyordu.

80

Yavuz kanun yapıcı! Giyinmişsin
Uluhiyet'in en merhametli lütfunu;
İdrak etmemişiz yüzündeki gülümseme kadar
Adil başka herhangi bir şeyi;
Çiçekler kahkaha atar yattıkları yerden onun karşısında
Ve rayiha salarlar köklerinden beri;
Sensin Yıldızları hata yapmaktan esirgeyen
Ve en kadim Cennetler senin sayende taze ve diri.
—Wordsworth[118]

Sabah karşılaştıklarında Dorothea, Mr. Farebrother'a Freshitt'den döndüğünde rahip lojmanına gidip onlarla yemek yiyeceği sözünü vermişti. Farebrother ailesiyle aralarında, Malikane'de tamamen yalnız olmadığını söylemesine ve hanım bir refakatçı edinmesi yönündeki ısrarlara şimdilik direnmesine imkân sağlayan karşılıklı ve sık ziyaretler yapılıyordu. Eve ulaşıp verdiği sözü hatırladığında bundan memnuniyet duydu ve akşam yemeği için giyinmeden önce bir saat kadar zamanı olduğunu hesaplayınca, okul binasına yürüyüp müdürle öğretmene yeni zili anlattı; onların küçük ayrıntılarına, tekrarlarına şevkle kulak verdi; hayatının gayet faal olduğuna dair o dramatik hissi besledi. Eve dönerken durup çiçek tohumu ekmekle meşgul olan üstat Bunney'le biraz konuştu, bu taşra pirinin yetiştiği beher evlek[119] toprakta en iyi dönüşü yapan ürünler

[118] 'Övgü: Erken Çocukluk Hatırlarından Ölümsüzlük İmaları' başlıklı şiirden.—*çn*

[119] Burada kullanılan deyiş 'perch'; 30 yardkare veya metrik ölçüyle 25.08 metrekareye tekabül eder.—*çn*

konusundaki fikirlerini, toprak konusundaki altmış yıllık tecrübelerini –kelimesi kelimesine ifade etmek icap ederse: 'Toprağın yumuşamışsa netice alırsın ama iyice neme batmış bir hamur toprağıysa, amanın aman...'– anlatışını dinledi.

İnsanlarla kaynaşma huyunun geç kalmasına sebep olacağını farkedince telaşla giyindi ve rahip lojmanına olması gerekenden erken gitti. Ziyaret ettiği ev hiçbir zaman sıkıcı olmamıştı, çünkü çocuklara eziyet etmekten değil onlara bir şeyler öğretmekten hoşlanan Mr. Farebrother'ın kendini ifade etmekte zorluk çeken misafirlerine ve himayesi altındaki kişilere tıpkı yeni bir Selbornlu White* gibi anlatacağı bir şeyler her zaman vardı ve yakın zamanda bir çift güzel keçi bulmuş, onları kasabada kutsal hayvanlarmış gibi rahatsız edilmeden gezinmeye salmıştı.

Akşam saatleri, yemeği takip eden çay faslından sonra da neşeyle geçiyordu ve Dorothea, duyargalarıyla kendilerine has şekilde iletişim kuran yaratıkların muhtemel tarihi üzerine Mr. Farebrother'la her zamankinden daha akıcı bir sohbete girmişti, ama bir ara ne olduğu anlaşılmaz bazı küçük sesler herkesin dikkatini çekti.

Mrs. Farebrother, mobilyaların ayakları arasında emekleyen küçük kız kardeşine, "Mesele nedir, Henrietta Noble?" diye sordu.

"Kaplumbağa kabuğundan yapılma pastil kutumu kaybettim," dedi, küçük kunduz sesleri çıkarmaya devam eden yaşlı hanım. "Korkarım kedi yavruları oynaya oynaya yuvarladı o şeyi."

Mr. Farebrother gözlüğünü takıp halıya baktı. "Kıymetli bir hazine miydi, teyze?"

"Mr. Ladislaw'ın hediyesi. Alman yapımı bir kutu. Çok güzel ama bir sefer düştü mü gidebileceği yere kadar yuvarlanıyor."

Mr. Farebrother sesinde derin bir şefkatle, "Ah, eğer Ladislaw'ın hediyesiyse kıymetlidir," diyerek yerinden kalktı ve aramaya katıldı.

Kutu nihayet bir şifonyerin altında bulundu ve Miss Noble onu keyifle kavrarken, "Geçen sefer bir paravanın altına kaçmıştı," dedi.

Mr. Farebrother yerine oturup Dorothea'ya gülümsedi. "Teyzemin kalbindeki şeylerden biri."

Annesi vurgulu bir ifadeyle, "Henrietta Noble birisine bağlılık hissettiğinde adeta bir köpek gibi davranır," dedi. "O kişinin ayakkabılarını yastık niyetine kullanır ve öylelikle daha rahat uyur."

"Mr. Ladislaw'ın ayakkabılarını o şekilde kullanırım doğrusu," diye cevap verdi Henrietta Noble.

Dorothea gülümsemeye çalıştı. Kalp atışlarının hızlandığını hissedince hem şaşırmış, hem de rahatsız olmuştu ve önceki canlı haline dönmeye çalışmanın hiç faydası yoktu. Tavırlarının başka farklılıklar yansıtmasından endişe duyarak ayağa kalktı, telaşını gizlemeyi başaramayan hafif bir sesle, "Benim gitmem lazım; bugün kendimi fazla yordum," dedi.

Kavrayışta gayet hızlı olan Mr. Farebrother da ayağa kalkmıştı. "Doğru; Lydgate ile ilgili şu konuşma bile başlı başına gücünüzün yarısını tüketmiş olmalı. Böyle işler insan üzerinde heyecan geçip gittikten sonra gösterir tesirini."

Vaizin malikaneye kadar kendisine refakat etmesine rağmen Dorothea oraya giderken, hatta iyi geceler temennisini kabul ederken bile konuşmadı.

Direnç sınırına ulaşılmıştı ve kurtulması mümkün olmayan azabın sımsıkı kavrayışıyla tekrar çaresizliğe gömüldü. Tantripp'i birkaç kelimeyle savıp kapısını kilitledi ve ellerini başının üstüne sıkı sıkıya bastırarak odasının boşluğuna karşı, "Ah, ona âşıktım!" diye inledi.

Sonra onu hiçbir şey düşünemez hale koyacak şekilde sarsan acı dalgaları geldi. Ufacık tohumunu Roma günlerinde ekip onca zaman canlı tuttuğu ama artık kaybettiği inancın, başkalarıyla kıyaslanamayacak kıymette bir insana duyduğu sessiz aşkına tutunmanın verdiği ama artık sönüp giden zevkin, yok edilen kadınlık gururunun, yollarının bir zaman nasılsa kesişeceğine, geride kalan yılları hiç değişmemiş bir aşinalıkla dönmüş gibi yaşayacaklarına dair muğlak ama tatlı umutlarının arkasından hıçkırıklar arasında yüksek perdeden fısıltılar koyuvererek, bir saat boyunca ağlamaktan başka şey yapamadı.

O bir saatte, yalnızlığın merhametli gözünün insan evladının ruhi mücadelelerine çağlar boyu öylece seyirci kaldığı şeyleri tekrarladı; katılığa, soğukluğa ve can yakıcı bezginliğe çektiği azabın cismi olmaktan uzak esrarengiz kuvvetini dindirmesi için yalvardı; çıplak zeminde öylece yatıp gecenin olanca soğukluğunu etrafında toplamasına izin verdi; yetişkin kadın bedeninin ümitsiz bir çocuğunki gibi hıçkırıklarla sarsılması karşısında hiçbir şey yapamadı.

Kalbini, evladının kılıçla ikiye bölündüğünü gören, kanlı parçalardan birini bağrına bastırırken diğer yarının bir annenin çektiği acıyı asla anlamayacak olan yalancı kadın tarafından götürülüşünü[120] azap dolu bakışlarla seyreden ana misali ortadan yaran iki görüntü, yaşayan iki form vardı.

Burada, cevap veren bir gülümsemenin yakınlığında, or-

[120] Süleyman'ın yargısı. Eski Ahit, I. Krallar, 3:16-28.—*çn*

tak lisanın titreşim halindeki bağları dahilinde, Dorothea'nın inanç beslediği, ona loş bir tonozu ziyaret eden sabahın ruhu gibi gelen parlak bir yaratık vardı ve şimdi kollarını daha önce hiç uyanmamış olan eksiksiz bir bilinçle o şeye açıyor, yakınlıklarının aslında onları ayıran bir hayal olmasına acı çığlıklarla ağlıyordu: Kendine beslediği tutkuyu çaresizliğin sarsılmaz ve geri çekilmez telaffuzunda keşfetmişti.

Ve orada, kendi halinde ve uzak ama ısrarla onunla birlikte duran, her nereye hareketlenirse onu takip eden, umudu tüketerek değişmiş bir inanç ve görülüp tespit edilmiş bir illüzyon olan –hayır, tahkir ve aşağılamanın ve küstürülmüş kıskanç gururun ortasında yaşayan, ama pişmanlık yüklü bir merhametle ardından ağıt yakılamayacak bir adam olan– Will Ladislaw vardı. Dorothea'nın öfkesinin ateşi kolay tükenmedi ve dönüp dolaşıp gelen küçümseyici sitem nöbetleri halinde tutuşmaya devam etti. Will neden hayatını onun hayatına, o olmadan tatminkar bir bütün teşkil edebilecek hayatına zorla sokmuştu? Ucuz takdirlerini ve kalpten değil dudaktan çıkan sözlerini, neden karşılığında verecek kıymetsiz şeyleri olmayan bir insana sarf etmişti? Kandırdığının, ayarttığının, iğfal ettiğinin bilincindeydi; veda anında bile kalbinin tüm bedelini kendisine teslim ettiğine inanmasını istemişti ve bunun yarısını çoktan harcayıp tükettiğini gayet iyi biliyordu. Neden hiçbir talepte bulunmadığı kalabalığın arasında kalmamış, üstelik onların daha az aşağılık olabileceğini vaaz etmişti?

Ama sonunda Dorothea'nın fısıltı düzeyindeki çığlıklar ve inlemeler için bulduğu enerji de tükendi; çaresiz hıçkırıklara boyun eğdi ve soğuk zeminde ağlayarak uyuyakaldı.

Şafak saatlerinin ayazında hâlâ loşlukla sarılı halde uyandığında, nerede olduğuna veya yaşananlara hiç şaşırmadı: Hüz-

nün gözlerine en berrak farkındalıkla bakıyordu. Kalkıp kendisini sıcak tutacak bir şeylere sarındı ve o zamana kadar hep karşıdan baktığı büyük sandalyeye oturdu. O zor geceyi bazı sızılar ve bitkinliğin ötesinde hastalanmadan geçirebilecek kadar dinçti, ama yepyeni bir duruma uyanmıştı: Ruhu korkunç bir çatışmadan azade kalmış gibi hissediyordu kendini; acısıyla boğuşmuyor, onunla artık kalıcı bir yoldaş gibi baş başa oturabiliyor, düşüncelerinin paydaşı yapabiliyordu. Düşünceler de sık ve kesifti şimdi. Dorothea'nın tabiatında şiddetli feveran gelip geçtikten sonra perişanlığının daracık hücresinde, başka birinin kaderinin onunkini kazara belirlediğini kabullenmiş bir sefillik idrakiyle afallamış halde oturup kalmak yoktu.

Önceki günü kendisini her ayrıntıyı ve bunların muhtemel anlamlarını düşünmeye zorlayarak tekrar yaşamaya başladı. O sahnede yalnız mıydı? Sadece onun yaşadığı bir olay mıydı o? Bunu başka bir kadının, bulutlanarak kararmış gençliğine berraklık ve huzur taşıma hasretiyle yola çıktığı bir kadının hayatıyla bağlantılı olarak düşünmeye çalıştı. O korkunç mekânı kapıldığı ilk kıskançlık ve tiksinti gazabıyla terk ederken, oraya gitmesine sebep olan merhamet ve yardımseverlik hislerini tamamen bir kenara itmişti. Hem Will'i hem de Rosamond'u yakıcı bir tahkirle sarmalamıştı ve Rosamond tutuşup görüş alanından ebediyen çıkacak gibi gelmişti ona. Ama Dorothea söz konusu olduğunda, bir kadını sadakatsiz âşığından ziyade rakibine acımasızca yaklaşmaya yönelten o temel telkin, baskın adalet ruhu kargaşayı bir sefer yenince ve meselelerin daha doğru yanlarını görmesini sağlayınca, tekrar ortaya çıkma gücünü bulamazdı. Lydgate'in yaşadığı zorluklar ve henüz taze olan evlilik birlikteliği konusunda kendi kendine sunduğu, evliliğinin onunki kadar gizli ama bir o kadar da aleni olan

zorluklarına dair bütün faal düşünceler, o canlı duygudaşlık tecrübesi, şimdi Dorothea'ya yeni bir güç olarak dönüyor, edinilmiş bilginin kendini dayatması ve bizi bazı şeyleri cehalet zamanımızdan farklı görmeye zorlamasıyla benzer bir etki yaratıyordu. Hissettiği önüne geçilemez kederi karşısına alıp ona, gösterdiği çabaya engel çıkarmak yerine, bu yolda yardımcı olması gerektiğini söyledi.

Ve onunkiyle temas halinde olan üç hayat, kutsal dalı taşıyan duacılar gibi ona yükümlülükler dayatırken bu nasıl bir kriz olabilirdi? Kurtuluşunun nesnelerini hayallerinde aramamalıydı: Bunlar onun için çoktan seçilmişti. İçinde taht kuracak ve avare iradesine hükmedecek kusursuz Doğru'ya hasret çekiyordu.

'Ne yapmalıyım? Kendi acımı kavrayıp zapt edebilirsem, onu suskunluğa mecbur bırakabilirsem, o üçünü düşünmeyi başarabilirsem bugün nasıl davranmam gerekir?'

Bu soruya ulaşması uzun zaman almıştı ve odanın loşluğu artık pencereden sızan ışıkla yırtılıyordu. Perdeleri açtı ve yolun görüş alanında kalan kısmına, arazi kapılarının ötesindeki tarlaya baktı. Yolda çıkınını sırtına vurmuş bir adamla bebeğini kucağında taşıyan bir kadın vardı; tarladaysa birkaç siluet, belki bir çobanla köpeği hareket ediyordu. İlerilere doğru kıvrımlarla esneyen gökyüzü inci parlaklığındaydı ve Dorothea dünyanın enginliğini, türlü çeşitli insanların emeğe ve tahammüle uyanışını hissediyordu. Kendisi de o mecburi, o nabız gibi atan hayatın parçasıydı ve bunu ne lüks ikametgahından sıradan bir seyirci gibi bakarak süzebilirdi ne de gözlerini bencilce bir serzenişle kaçırabilirdi.

O gün ne yapacağına henüz karar vermemişti ama bir şey-

leri gerçekleştirmesi gerektiği hissi mırıltı gibi yaklaşıp kısa zamanda belirginlik kazanacaktı. Eşlik ettikleri zorlu nöbetten bezmiş gibi görünen elbiselerini çıkartarak sabah hazırlıklarını yaptı. Biraz sonra da çıngırağı çalıp Tantripp'i giyinme odasına çağırdı.

Önce yatağa, sonra Dorothea'nın banyo yapmasına rağmen solgun olan yanaklarına ve *mater dolorosa*[121] gözlerine bakan Tantripp, "Bu gece hiç uyumadınız mı, madam? Kendinizi öldüreceksiniz; evet, yapacaksınız sonunda bunu!" diye patladı. "Kendinize artık biraz huzur yaratmanızı düşünmeyen kimse yoktur herhalde."

"Telaşlanma, Tantripp," dedi Dorothea gülümseyerek. "Uykumu aldım; hasta değilim. Olabildiğince çabuk gelecek bir fincan kahve makbule geçer. Yeni elbisemi getirmeni istiyorum ve bugün yeni bonemi de taksam iyi olur."

Tantripp, "Aylardır bekliyorlar, madam ve sizi birkaç poundluk şu bürümcük elbiseden başka bir şey içinde görmekten tarifsiz memnuniyet duyacağım," derken şömineyi yakmak için eğildi. "Her zaman dediğim gibi, yasın da bir raddesi vardır ve eteğinizin ucunda üç katmer ve bonenize iliştirilmiş sade bir file –ki eğer birisi öyle bir fileyle melek gibi görünecekse o da sizsinizdir– ikinci yıl için uygun kabul edilmeli. En azından benim kanaatim o yönde." Tantripp ateşi dikkatle kontrol ettikten sonra sözünü, "Ve eğer benimle evlenen kişi, kendisi göçüp gittikten sonra şu gudubet yas peçelerini iki yıl boyunca takacağımı düşünerek kendini pohpohluyorsa, bizzat kendi beyhude hayalleri tarafından kandırılıyor demektir, böyle bilir böyle söylerim," diyerek tamamladı.

---

[121] Latince 'kahırlı anne'. Bakire Meryem'e verilen adlardan biri.—*çn*

Eski Lozan günlerinde olduğu tarzda ama daha alçak sesle konuşan Dorothea, "Şöminenin durumu iyi, Sevgili Tan," dedi. "Kahvemi getir bana."

Tantripp, o sabah her zamankinden fazla dul ifadesine sahip olmasına rağmen, defalarca geri çevirdiği normal yas elbisesini isteyen genç hanımındaki tuhaf çelişkinin sebebini düşünerek odadan çıkarken, Dorothea da kendini büyük sandalyeye bıraktı ve başını bitkinlikten kaynaklanan bir gevşemeyle geriye attı. Tantripp bu esrarlı duruma dair bir ipucu yakalayamayacaktı: Dorothea önünde daha faal geçirebileceği bir hayatı olduğunu kabullenmek istiyordu, çünkü çok özel bir hazzı gömmüştü ve büründüğü sakin kararlılığa katkıda bulunacak en ufak yardıma bile tutunmak istediği için, aklına yeni başlangıçlarda yeni kıyafetler giyileceği yönündeki o gelenek gelince, hemen ona tutunmuştu. Aldığı karar kolay türden değildi çünkü.

Böylece Rosamond'u görüp ona yardım etmeye dönük ikinci teşebbüsünü olabildiğince sessiz ve hissedilmez şekilde başlatmayı aklına koymuş halde, saat on birde Middlemarch'a doğru yürümeye koyuldu.

81

'Du Erde warst auch diese Nacht beständig,
Und athmest neu erquickt zu meinen Fussen,
Beginnest schon mit Lust mich zu umgeben,
Du regst und rührst ein kräftiges Beschliessen
Zum höchsten Dasein immerfort zu streben.

"Dünya da sarsılmadan öylece duruyor bu gece,
Ve şimdi nefes, tazelenmiş halde beni bekliyor,
Ve şimdiden beni hasretle sarmakta;
Kuvvetli bir azim doğurdun bende; içimde kıpırdıyor:
Hèp didineceğim, en öte kıymeti *bulmak için hayatta.*"
—Goethe[122]

Dorothea bir kere daha evinin kapısında Martha'yla konuşurken, çıkmaya hazırlanan Lydgate yakındaki odalardan birindeydi ve onun sesini duyar duymaz çıkıp geldi.

Önceki ziyaretiyle ilgili herhangi bir imada bulunmamanın daha doğru olacağına karar veren Dorothea, "Mrs. Lydgate acaba bu sabah beni kabul edebilecek mi?" diye sordu ona.

Lydgate, "Edeceğine dair en ufak şüphem yok," derken onun en az Rosamond'daki kadar büyük bir değişime uğramış olması karşısında kapıldığı şaşkınlığı bastırmaya çalışıyordu. "İçeriye buyurma nezaketini gösterirseniz gidip kendisine haber vereyim. Dünkü ziyaretiniz sonrasında pek iyi değildi, ama bu sabah toparlandı ve sizi tekrar görmek onu neşelendirecektir."

[122] Johann Wolfgang von Goethe. *Faust*, 2. Bölüm.—*çn*

Dorothea'nın tahmin ettiği gibi, Lydgate'in önceki ziyaretin şartlarından haberi yoktu; evet, belli ki onun bu teşebbüse kendi niyetleri doğrultusunda kalkıştığını hayal ediyordu. Lydgate'le karşılaşmasa, hizmetçinin görüşme talebini Rosamond'a iletmesi için küçük bir not hazırlamıştı, ama şimdi buna gerek kalmamış ve yeni durum onda heyecan yaratmıştı.

Lydgate onu kabul odasına yönelttikten sonra cebinden bir mektup çıkarttı ve "Bunu dün gece yazdım ve Lowick'e bizzat bırakacaktım," dedi. "Kişi sıradan teşekkürlerin ifade edemeyeceği bir minnet duyuyorsa, yazmak konuşmaktan daha tatminkar geliyor, çünkü böylelikle, hiç değilse kullandığı kelimelerin ne kadar yetersiz kaldığını anlamıyor."

Dorothea'nın yüzü aydınlandı. "Meseleye bu şekilde dahil olmama izin verdiğiniz için asıl benim teşekkür etmem lazım." Sonra birden şüpheyle duraklayarak, "Kabul ettiniz, değil mi?" diye sordu.

"Evet, çek bugün Bulstrode'a gidecek."

Lydgate başka bir şey söylemeden üst kata çıktı ve Rosamond'u giyinmeyi tamamlamış, ama sonrasında ne yapacağını durgun ve isteksiz şekilde oturup düşünür halde buldu. Rosamond en üzgün olduğu günlerde bile meşgale edinmek amacıyla yaptığı ufak tefek şeylerde –bunları ayaklarını sürüyerek ve arada sırada ilgisini kaybederek yapsa da– maharet gösterirdi. Hâlâ çok iyi görünmüyordu, ama bildik sakin tavrına kavuşmuştu ve Lydgate onu sorular yönelterek huzursuz etmekten korkuyordu. Dorothea'nın mektubunun bir de çek ihtiva ettiğini söylemiş ve "Ladislaw gelmiş, Rosy," demişti. "Dün gece epey oturduk ve tahminimce bugün de uğrayacaktır. Bana biraz yıpranmış ve bunalmış gibi göründü."

Rosamond cevap vermemişti.

Ladislaw yanına geldiğinde çok yumuşak bir sesle, "Mrs. Casaubon yine görmeye gelmiş seni, hayatım," dedi. "Onunla görüşmek istersin, değil mi?" Karısının yanaklarının pembeleşmesine ve hafiften irkilmesine önceki gün yapılan görüşmenin yarattığı heyecanı düşünerek şaşırmadı ki, sonucunda Rosamond tekrar kendisine yöneldiğine göre bu hayırlı bir heyecan kabul edilmeliydi.

Rosamond reddedemedi. Ses tonuna önceki gün yaşananların tesir etmesini göze alamamıştı. Mrs. Casaubon neden tekrar gelmişti? Bu sorunun cevabı Rosamond'un ancak dehşet vasıtasıyla doldurabileceği kadar boştu, çünkü Will Ladislaw'ın parçalayıcı sözleri Dorothea'ya dair her düşüncenin onda taze sancılar yaratmasına sebep oluyordu. Buna rağmen, kapıldığı yepyeni aşağılayıcı muğlaklıkla, boyun eğmekten başka şey yapmaya cesaret edemedi. Bir şey söylemeden ayağa kalktı, Lydgate'in omuzlarına hafif bir şal koymasına izin verdikten sonra, "Hemen gidiyorum," dedi. Sonra aklına aniden bir şey gelince durakladı. "Lütfen Martha'ya kabul odasına başkasını almamasını söyle."

Ve Lydgate bu arzuyu, gayet iyi anladığını düşünerek yerine getirecekti. Onu kabul odasına götürdü ve kendini karısının güvenini başka bir kadının nüfuzu vasıtasıyla kazanmaya çalışan beceriksiz bir koca olarak görerek dönüp gitti.

Dorothea'ya doğru yürürken yumuşak şalına sarınan Rosamond, manevi olarak da ruhunun soğuk ihtiyatına sarınıyordu. Will hakkında bir şey söylemek için mi gelmişti Mrs. Casaubon? Eğer öyleyse, Rosamond'un içerlemeye hakkı vardı ve o doğrultuda edilecek her kelimeyi kibar bir hissizlikle karşıla-

maya kendini hazırlamıştı. Will gururunu öylesine derinden yaralamıştı ki, ona ve Dorothea'ya dönük herhangi bir vicdan azabı veya nedamet hissedemiyordu; kendi aldığı hasarın çok daha büyük olduğunu düşünüyordu. Dorothea sadece 'tercih edilen' kadın olarak değil, aynı zamanda Lydgate'in velinimeti olma sıfatıyla da aşılmaz avantajlara sahipti ve zavallı Rosamond'un acı verecek kadar karışmış algısına göre Mrs. Casaubon –kendine dair her şeye hâkim olan o kadın– üstünlüklerinin bilincindeydi ve onu bunları kullanmaya teşvik eden bir husumetle gelmiş olmalıydı oraya. Sahiden de sadece o değil, meselenin harici gerçeklerini bilen ama Dorothea'nın davranışına ilham veren şeylerden bihaber olan herkes onun neden geldiğini merak ederdi.

Güzel bir hayalet gibi görünen, bedeninin zarif inceliği beyaz şalı tarafından sarmalanmış olan, ağzının ve yanağının bebeksi yuvarlaklığı kaçınılmaz şekilde tatlılık ve masumiyet ilham eden Rosamond, üç metre kadar uzağında durup misafirini başıyla selamladı. Ama Dorothea, eldivenlerini çıkartarak özgürlük hissi aradığı zamanlar asla direnemediği bir güdüyle ve yüzünde hüzünlü olduğu kadar tatlı bir açıklıkla öne çıkarak elini ona uzattı. Rosamond bakışlarını onun gözlerinden kaçıramadı, küçük elini onu anaç bir yumuşaklıkla kavrayacak olan ele teslim etmekten kendini alamadı ve aynı ânda içinde önyargılarına yönelik bir kuşku kıpırdandı. Rosamond'un gözleri insan çehresi söz konusu olduğunda hızlıydı ve Mrs. Casaubon'un yüzünün önceki günden o yana hem solgun hem de daha farklı olduğunu, ama elinin kararlı yumuşaklığını yansıttığını hemen hissetmişti. Ama Dorothea kendi gücüne biraz aşırı güvenerek davranmıştı; zihinsel faaliyetlerinin o sabahki duruluğu ve yoğunluğu, bünyesini en narin Venedik kristali

kadar netameli bir hassasiyete taşıyan asabi coşkunun devamını oluşturuyordu ve Rosamond'a bakınca ansızın yüreğinin kabardığını, konuşamayacak hale geldiğini hissetmişti; bütün gücünü gözyaşlarını zapt etmeye yöneltmek zorunda kalıyordu. Başarılı oldu ve duygular, yüzünden sadece bir hıçkırığın ruhu gibi geçip gitti; ancak bu, Rosamond'un, karşısındaki kadının zihinsel durumunun hayal ettiğinden çok farklı olduğu yönündeki izlenimine katkıda bulunmuştu.

Böylece herhangi bir girizgah konuşması yapmadan birbirine çok yakın olan iki sandalyeye oturdular ve dolayısıyla Rosamond'un başıyla selamlarken Mrs. Casaubon'dan mümkün olduğunca uzak durma kararına rağmen, fazlasıyla yakın konuma geçmiş oldular. Rosamond neyin nasıl gelişeceğini düşünmeyi bırakmış, artık sadece ne olacağını merak etmeye başlamıştı.

Ve Dorothea gayet sade ama ilerledikçe metanet kazanan bir tavırla konuşmaya başladı:

"Dün yapmam gereken ancak tamamlayamadığım bir iş vardı; o sebeple bu kadar kısa aradan sonra tekrar buradayım. Sizinle Mr. Lydgate'e yapılan haksızlıkla ilgili konuşmak istediğimi söylesem, bıktırıcı biri olduğumu düşünmezsiniz herhalde. Sırf aklanmak ve şerefini kurtarmak için bile olsa kendi namına konuşmaktan hoşlanan biri olmadığına göre, eşinize dair daha fazla şey bilmek sizi neşelendirecektir, değil mi? Seviyeli karakterine güven beslemekten vazgeçmeyecek insanların sıcak dostluklara sahip olduğunu öğrenmek hoşunuza gidecektir. Bu konuda haddimi aştığımı düşünmeden konuşmama izin verir misiniz?"

Rosamond'un zihnini dolduran, karşısındaki kadınla kendi-

si arasında duran engelleyici, kin dolu olması beklenen gerçeklerin üzerine çıkacak kadar cömert bir gafletle birlikte gelir gibi görünen samimi ve ricacı ton, kendi içine büzüşen korkuların üzerinden ılık bir akıntı gibi yatıştırıcı etkiyle geçmişti. Elbette Mrs. Casaubon'un da kendi zihninde saklı gerçekler vardı, ama bunlarla bağlantılı herhangi bir şey dile getirmeyecekti. Rosamond başka hiçbir şey hissedemeyecek kadar rahatlamıştı. Ruhunun henüz erdiği huzurla, "Çok iyi bir insan olduğunuzu biliyorum," diye cevap verdi. "Tertius'la ilgili olarak anlatacağınız her şeyi gerçekten dinlemek isterim."

"Dünden önceki gün Lowick'e gelip Hastane'yle ilgili düşüncelerini aktarmasını rica ettiğimde Mr. Lydgate, cahil insanların kendisine şüphe yüklediği şu üzücü meseleyle ilgili tutumuna, uygulamalarına ve hislerine dair her şeyi anlattı," dedi Dorothea. "Bunu yapmasının sebebi, benim cüretkarca talebimdi. Asla şerefsizce bir şey yapmadığına inanıyordum ve en başından itibaren olayın tamamını anlatması için ricacı oldum. Bunları kimseye, hatta size bile söylemediğini itiraf etti, çünkü suçlu kişilerin aleyhlerine delil teşkil edecek şekilde yaptığı gibi, 'Bir yanlışım olmadı,' demek istemiyordu. Gerçek şu ki, Raffles denen adama dair hiçbir şey bilmiyormuş ve Mr. Bulstrode'un söz konusu parayı daha önce reddederek nezaketsizlik yaptığını düşündüğü için verdiğine inanmış. Hastasına dair tek düşündüğü, onu gerektiği şekilde tedavi etmekmiş ve vakanın umduğu şekilde kapanmaması onu rahatsız etmiş, ama bunda kimsenin hatası olmayabileceğine inanmış ki, bu düşünceye hâlâ sadık. Ve ben de Mr. Farebrother'a, Mr. Brooke'a, Sir James Chettam'a hepsini anlattım. Kocanıza inanıyorlar. Bu sizi mutlu edecektir, değil mi? Cesaret verecektir herhalde."

Dorothea'nın yüzü şimdi çok canlıydı ve o ışıltılı gözler öy-

lesine yakınındayken Rosamond, kişinin özünden tamamen farklı yerlere yönelmiş şevkli heyecan karşısında, kendinden üstün birisiyle berabermiş gibi mahcup bir çekingenliğe kapılmıştı. Yüzünün kızarmasına sebep olan bir utançla, "Teşekkür ederim; çok naziksiniz," dedi.

"Ve Mr. Lydgate, bu konuda size her şeyi anlatmayarak büyük bir yanlış yaptığı hissi besliyor. Ama onu affedeceksiniz mutlaka. Öyle davranmasının sebebi sizin mutluluğunuzu başka her şeyin önünde tutmasıdır; hayatının sizinkine mecbur olduğunu hissediyor ve uğradığı talihsizliklerin sizi incitmesi onu başka her şeyden fazla yaralıyor. Benimle tarafsız düşünebileceğime inandığı için konuştu. Ve sonra ona sizi ziyaret edip edemeyeceğimi sordum, çünkü ikinizin de çektiği zorluklar bana çok tesir etti. Dün gelmemin sebebi buydu, bugün geliş sebebim de aynı. Dertler dayanılması zor derecede büyük, değil mi? Birilerinin sıkıntısı –yaralayıcı sıkıntıları– olduğunu düşünerek, onlara yardım edecek durumdayken bunu denemeye bile yeltenmeden nasıl yaşayabiliriz?"

Dorothea, ifade ettiği hislerin etkisi altına girmiş, Rosamond'un sıkıntılarına kendi yaşadığı zorlukların kalbinden hitap etmek dışında her şeyi unutmuştu. Duygusallık konuşmasına giderek daha fazla hâkim olmuş, tonu karanlıkta acı çeken bir yaratığın alçak perdeden feryadı misali insanın iliğine işleyebilecek hal almıştı. Ve o arada farkında olmadan elini az önce sıktığı küçük elin üstüne koymuştu.

Rosamond, içinde bir yara dürtüklenmiş gibi gelen sızıların etkisine kapılarak, bir gün önce kocasına sarılarak yaptığı gibi histerik gözyaşlarına boğuldu. Zavallı Dorothea kendi üzüntüsünden kopan büyük bir dalganın onun üzerinden geri geldiğini hissediyordu; düşünceleri Rosamond'un yaşadığı zihinsel

kargaşada Will Ladislaw'ın payının olabileceğine kaynıştı. Kendine görüşmenin sonuna kadar hâkim olamayacağından korkuyordu; eli hâlâ Rosamond'un kucağındaydı ama boştu, çünkü tuttuğu el geri çekilmişti ve artık hıçkırıkların boğazından kurtulmaması için mücadele eder haldeydi. Bu konuşmanın üç hayat için de dönüm noktası olabileceğini bir kez daha düşünerek kendini kontrol etmeye çalışıyordu; evet, üç hayat söz konusuydu ama bunlara kendisininki dahil değildi; geri çevrilemez olan yaşanmıştı bir kere ve onunkiyle temas halinde bulunan üç hayat, tehlike ve ıstıraba ciddi şekilde yakın seyrediyordu. Hemen yanı başında ağlayan kırılgan yaratığı sahte, çelişik bağlardan kurtarmak için hâlâ zaman olabilirdi ve yaşanan o ân, başka bir ânla asla kıyaslanamayacaktı: O ve Rosamond, önceki günün ikisinin ruhunda da yarattığı aynı nefes kesici farkındalıkla bir daha asla birlikte olamayacaktı. Kendi hislerinin Mrs. Lydgate tarafından ne mertebede idrak edildiği konusunda herhangi bir fikri olmasa da, aralarındaki ilişkinin kendisine garip bir nüfuz sağlayacak kadar olağanüstü olduğunun farkındaydı.

Rosamond'un geçirdiği kriz, Dorothea için hayal edebileceğinin ötesinde yeni bir şeydi: kendine dönük güven ve başkalarına dönük tenkit geliştirmekte zorlanmadığı düş dünyası ilk büyük şokla paramparça olmuştu; kıskançlıktan doğan bir nefret hissetmesi gerekirken hem çekingenlik hem de tedirginlikle yaklaştığı kadının sergilediği bu tuhaf, bu beklenmedik duygu tezahürü, henüz kırılmaya uğramış bilinmeyen bir dünyada yürümekte olduğu hissi yaratarak, ruhunun sendelemesine yol açmıştı.

Kasılmalar geçiren gırtlağı rahatlamaya teslim olunca ve yüzünü gerisinde sakladığı mendili indirince Rosamond, Do-

rothea'nın yüzüne baktı, mavi iki çiçeği andıran gözleri çaresizlikle onunkilerle buluştu. Bu ağlama krizinden sonra tavrı, tutumu, davranışı gözetmenin ne yararı vardı ki? Ve Dorothea da sessiz gözyaşlarının ihmal edilmiş izleriyle neredeyse çocuksu bir görünüme bürünmüştü. Gurur, iki kadın arasında çöküntüye uğramıştı.

Dorothea çekingen bir sesle, "Kocanızdan bahsediyorduk," dedi. "Geçen gün karşılaştığımızda çektiği acılarla hüzünlü şekilde değiştiğini düşündüm. Haftalardır görüşmüyorduk. Maruz kaldığı şeyde kendini çok yalnız hissettiğini söyledi ama bence size açılabilse, bunu çok daha kolay göğüsleyebilirdi."

Kocasının Dorothea'ya dert yandığını düşünen Rosamond, "Bir şey söylediğim zaman Tertius öfkeli ve sabırsız davranıyordu," diye cevap verdi. "Sıkıntılı konuları konuşmaktan kaçınacağımı düşünmemesi gerekirdi."

"Bunları konuşmamaktan ötürü o da kendini suçluyor. Size dair söyledikleri, mutsuz olmanıza yol açacak bir şeyi yaparak mutlu olamayacağından, evliliğinin elbette ki her türlü seçimine tesir edecek bir bağ teşkil ettiğinden ibaretti ve bu sebeple de Hastane'deki vaziyetini koruması teklifimi reddetti, çünkü öyle bir şey Middlemarch'ta kalmasını gerektirecekti ki, size acı verecek herhangi bir teşebbüste bulunmak istemiyordu. Bunları bana evliliğimde, kocamın hastalığı sırasında yaşadıklarımı ve bize bağlı olan birini incitme korkusuyla yol almanın zorluklarını hissettiğimi bildiği için anlatabildi."

Dorothea duraklayıp birkaç saniye bekledi; Rosamond'un yüzünde cılız bir hazzın yavaşça belirdiğini farketmişti. Ama cevap gelmeyince içinden yükselen bir çalkantıyla, "Evlilik başka hiçbir şeye benzemez," diye devam etti. "Getirdiği yakınlıkta

müthiş denebilecek bir yan vardır. Birisini ondan –yani evlendiğimiz kişiden– fazla sevsek bile nafiledir..." Zavallı Dorothea, titremesine sebep olan heyecanla, konuşmasındaki kırılmalara mani olamıyordu. "Demek istediğim, evlilik öyle bir sevgide herhangi bir kutsallık bulma veya öyle bir sevgiye kutsallık katma gücünüzü emip tüketir. O hallerin çok aziz olabileceğini biliyorum ama evliliğimizi katleder ve sonrasında evlilik bizimle bir katil gibi yaşamaya devam eder, geri kalan her şey yok olup gider. Sonra eşimiz bizi seviyor, bize güveniyorsa ve biz ona yardım etmediysek, hayatına bir lanet tayin ettiysek..."

Sesi giderek alçalarak neredeyse duyulmaz hal almıştı: Fazla ileri gittiğini, bir hatayı işaret ederken mükemmeliyete ermiş gibi konuştuğunu farz etmekten doğan bir korku uyanıyordu içinde. Kendi heyecanıyla Rosamond'un da titremeye başladığını göremeyecek kadar meşguldü ve azardan ziyade merhametli dostluk yansıtma ihtiyacıyla dolarak, ellerini onunkilerin üstüne koyup daha da heyecanlı bir tekrarla, "Öyle hislerin çok aziz olabileceğini biliyorum," dedi. "Farkına varmamıza fırsat kalmadan bizi kavrayıverirler; onlardan kopmak ölüm kadar zor gelebilir bize ve zayıfızdır... Zayıfım..."

Başka bir insanı kurtarma çabalarından kopan üzüntü dalgaları Dorothea'ya bir fetih gücüyle yüklenmişti. Heyecandan konuşamaz halde durakladı; ağlamıyor ama manevi bir kanca tarafından zapt edildiğini hissediyordu. Yüzüne ölümcül bir solgunluk geldi, dudakları titredi ve ellerini üzerine kapattığı ellere çaresizce bastırdı.

Rosamond onunkinden de kuvvetli, her şeye yeni, korkunç, muğlaklık vererek bastıran bir duygusallık tarafından teslim alınmıştı; kelimeleri seçemiyordu, ama ne yaptığının farkında bile olmadan dudaklarını Dorothea'nın çok yakınındaki alnına

bastırdı ve iki kadın bir dakika boyunca, birer kazazede gibi birbirine tutunup öylece kaldı.

Dorothea'nın kollarının hâlâ gövdesine sarılı olduğunu hisseden ve kendisini cinai suç gibi baskı altında tutan bir şeylerden kurtulmaya dönük esrarengiz bir ihtiyaca kapılan Rosamond, fısıltı gibi duyulan şevkli bir sesle, "Düşündüğünüz şey doğru değil," dedi.

Ayrılıp birbirlerine baktılar.

"Dün geldiğinizde kapıldığınız düşünce yanlıştı," diye üsteledi Rosamond aynı tonla.

Şaşkınlıkla karışık bir dikkat doğmuştu Dorothea'nın zihninde. Rosamond'un kendini aklamasını bekliyordu.

Rosamond konuştukça telaşla hızlanır şekilde devam etti: "Başka bir kadına beni asla sevemeyeceği şekilde âşık olduğunu anlatıyordu. Ve dün onu yanlış anladığınız için sanırım benden nefret ediyor. Benim yüzümden hakkında kötü düşüneceğinizi, onu sahtekar yalancının teki kabul edeceğinizi söyledi. Ama buna vesile olmayacağım. Beni hiçbir zaman sevmedi –biliyorum bunu– daima bir raddeye kadar önemsemiştir beni. Dün sizin dışınızda hiçbir kadının kendisine bir şey ifade etmediğini söyledi. Olanlar tamamıyla benim kabahatimdir. Bunu size asla açıklayamayacağını düşünüyor; benim yüzümden hakkında asla müspet fikir beslemeyeceğinize inanıyor. Ama işte: Size her şeyi anlattım ve artık bana serzenişte bulunamaz."

Rosamond, daha önce hiç tanımadığı güdülerin etkisiyle açmıştı ruhunu. Bu itirafa Dorothea'nın duygusallığının itaate zorlayan etkisi altında girişmişti ve konuşmaya devam ettikçe, Will'in ona yönelttiği, ruhunda hâlâ bıçak yarası gibi duran suçlamalarını defettiği hissine kavuşmuştu.

Dorothea'nın kapıldığı kuvvetli duyguysa mutluluk olarak anılmanın çok ötesindeydi. Gecenin ve sabahın korkunç gerginliğinin içinden direngen acılar çıkardığı bir kıyametti söz konusu olan ve hissettiği şeyi ancak bunun gücünü geçiştirebildiği zaman mutluluk şeklinde idrak edebilirdi. O ândaysa kontrol dışı bırakılmış muazzam bir duygudaşlık bilincine varmıştı; Rosamond'a artık manevi mücadeleden arınmış bir şefkat besliyordu ve onun son sözlerine samimiyetle cevap verdi: "Hayır, size artık serzenişte bulunamaz."

Başkalarının içindeki iyiliği aşırı değer vererek büyütme eğilimiyle kalbinden Rosamond'a doğru bir duygu akışı olduğunu hissetti, çünkü onu acı çekmekten kurtaran cömert çaba, kendi enerjisinin yarattığı bir refleksti.

Kısa bir süre karşılıklı suskun kaldıktan sonra, "Bu sabah gelmem sizi üzmedi, değil mi?" diye sordu.

"Hayır, bana karşı çok iyi davrandınız," dedi Rosamond. "Bu kadar iyi olacağınızı düşünmemiştim. Çok mutsuzdum. Şimdi de mutlu değilim. Her şey çok hüzünlü."

"Ama iyi günler gelecek. Hak ettiği kıymet kocanıza teslim edilecek. Ve huzura ermek için size güveniyor. Sizden fazla sevdiği insan veya şey yok. En büyük zayiat, bunu kaybetmekten doğardı ve siz öyle olmasını önlediniz." Rosamond'un sevgisinin tekrar kocasına yöneldiğine dair işaretleri kaçırmamak için, erdiği rahatlamayla birlikte gelen aşırı baskın düşünceleri bir yana itmeye çalışıyordu.

Lydgate'in Mrs. Casaubon'a her şeyi anlatmış olabileceğini ve karşısındaki kadının başka herhangi birinden kesinlikle farklı olduğunu anlayan Rosamond, "Yani Tertius beni kaba-

hatli görmüyor mu?" dedi. Bu soruda bir ihtimal hafif kıskançlık tonu olabilirdi.

"Kesinlikle hayır!" derken Dorothea'nın yüzünde bir gülümseme belirmeye başlamıştı. "Bunu nasıl hayal edebildiniz?"

Ama tam o sırada kapı açıldı ve içeriye Lydgate girdi. "Hekim sıfatıyla döndüm eve," dedi. "Çıktıktan sonra iki solgun yüzün görüntüsü musallat oldu zihnime; Mrs. Casaubon da tıpkı senin gibi ihtimama muhtaç görünüyordu, Rosy. Ve sizi burada baş başa bırakarak görevimi yerine getirmediğimi düşündüm, böylece Coleman'ın evinden çıkınca buraya döndüm. Yürüyerek geldiğinizin farkına vardım, Mrs. Casaubon ve hava değişiyor; yağmur yağabilir. Arabanızı getirtmek için birini gönderebilir miyim?"

"Ah, hayır!" dedi Dorothea, canlı bir yüzle ayağa kalkarken. "Ben gayet iyiyim; biraz yürüyüşe ihtiyacım var. Mrs. Lydgate'le epey sohbet ettik ve artık gitme vaktim geldi. Her zaman aşırıya kaçmak ve fazla konuşmakla eleştirilmişimdir zaten."

Elini Rosamond'a uzattı, öpüşme veya başka coşkunluk belirtisi olmadan ama samimiyetle vedalaştılar; aralarında suni belirtilerini gösteremeyecekleri kadar fazla ciddi duygu alışverişi olmuştu.

Lydgate kendisini kapıya kadar geçirirken Dorothea, Rosamond'la ilgili bir şey söylemedi ama Mr. Farebrother ile diğer dostlarının onun hikâyesini inanarak dinlediğini anlattı.

Lydgate geri döndüğünde Rosamond'u bitkinliğe teslim olarak kendini kanepeye atmış halde buldu. Yanında durup onun saçlarına dokunurken, "Evet, Rosy," dedi. "Şimdi daha yakından tanıdığına göre Mrs. Casaubon hakkında neler düşünüyorsun?"

"Bence kimseyle kıyaslanamayacak biri. Ve çok da güzel. Onunla görüşmeye fazla sık gidersen, bana duyduğun memnuniyetsizlik büyür!"

Lydgate 'fazla sık' deyişine güldü. "O bir yana, senin bana olan memnuniyetsizliğini biraz azalttı mı?"

"Galiba azalttı," dedi Rosamond, başını kaldırıp onun yüzüne bakarken. "Gözlerin ne kadar ağırlaşmış, Tertius. Ve saçlarını da geriye it."

Lydgate isteğe itaat etmek için iri beyaz elini kaldırırken gösterilen bu ufak ilgi için müteşekkirdi. Zavallı Rosamond'un avare hevesleri müthiş cezalardan geçmiş, eskinin küçümsenen barınağında yuvalanmaya hazır derecede uysallaşmış halde geri gelmişti. Ve o barınak hâlâ oradaydı: Lydgate, daralmış kaderini hüzünlü bir teslimiyetle kabullenmişti. O kırılgan yaratığı seçmişti ve onun hayatının yüklerini de kollarının arasına almıştı. Bu yükü acınası şekilde taşıyarak elinden geldiğince yürümesi gerekiyordu.

82

Hüznüm önümde uzanıyor ve
Neşem gerimde kaldı.
—Shakespeare[123]

Herkesin bildiği gibi sürgünler, umutla beslenir[124] ve mecburiyet altında değillerse sürgünde kalmazlar. Will Ladislaw kendini Middlemarch'tan sürgün ederken geri dönüşünün önüne kendi kararlılığından kuvvetli bir engel koymamıştı ki, bu da hiçbir şekilde çelik bariyer olarak görülemezdi. Başka ruh halleriyle bir minuet'te[125] buluşabilecek, kendini baş eğerek selam verir, gülümser ve kibarlıkla yol verir halde bulmaya meyyal diğer bir ruh halinden başka bir şey değildi bu. Aylar ilerledikçe Middlemarch'a dönmemesi gerektiğini kendi kendine söylemesi zorlaşmıştı; sırf Dorothea'ya dair bir şeyler duymak değerdi buna ve uçarcasına yapılacak öyle bir ziyaret sırasında tuhaf bir rastlantının da yardımıyla onunla karşılaşma fırsatı bulacaksa, önceleri kalkışmayacağını düşündüğü masum bir yolculuğa çıkmaktan utanmanın âlemi yoktu. Ondan umutsuzca ayrıldığından beri elbette çevresine sızmaya cüret edebilirdi. Çevresinde ejderha nöbeti tutan dostlarına gelince; zaman ve iklim değiştikçe bunların düşünceleri Will'e giderek daha önemsiz geliyordu.

---

[123] 50. Sonne.—*çn*

[124] Aeschilus'un (İ.Ö. 525-İ.Ö. 456) *Agamemnon* (İ.Ö. 458) başlıklı eserinden. (G.M. notu)

[125] Ağır tempolu ve görkemli eski bir dans.—*çn*

Ve Middlemarch'a gitmeyi bir tür insani vazife haline koyabilecek, Dorothea'dan tamamen bağımsız bir sebep doğdu. Will, uzak batıda açılacak yeni bir yerleşimle ilgili planlara fazla ilgi içermeyen bir dikkat yöneltmiş ve iyi bir tasarım yapılması için paraya ihtiyaç duyulunca, Bulstrode'da mahfuz olan hakkının, yani kendisine teklif edilen paranın umumi anlamda hayırlı bir iş için takdire şayan şekilde kullanılıp kullanılamayacağını kendi kendiyle tartışmaya başlamıştı. Bu aslında ona epey şüphe götürür bir mesele gibi gelmişti ve Middlemarch'ı ziyaret etmenin daha tutarlı karar almasına yardımcı olacağı fikri zihninde yükselmese, bankerle bir şekilde tekrar ilişkiye geçme düşüncesine duyduğu tiksinti, öyle bir seçeneği aklından çabucak uzaklaştırmasına sebep olurdu.

Will'in oraya gitmek için kendine kabul ettirdiği sebep buydu. Meseleyi Lydgate'e açacak ve para konusunu onunla tartışacaktı; ayrıca orada kalacağı birkaç gece boyunca Rosamond'un müziğini dinleyecek, ona şaka yollu takılacak ama Lowick rahip lojmanındaki dostlarını ihmal etmeyecekti: Lojman Malikane'ye fazla yakınsa, bu onun suçu değildi. Oradan ayrılmadan önce Dorothea'yla gizlice görüşme peşinde olduğuna dair muhtemel suçlamalara uğramamak için gururlu bir direnişle Farebrotherları ihmal etmişti, ama açlık bizi yola getirir ve Will de belli bir formun, belli bir sesin tasavvuruna çok açtı. Bunun yerini hiçbir şey –operalar, siyasetçilerle girilen coşkulu tartışmalar, önemli meselelere yönelen elinin (loş köşelerde) pohpohlayıcı şekilde kabulü– tutamamıştı.

Böylece, tanıdık küçük dünyasında neredeyse hiçbir şeyin değişmemiş halde olacağını güvenle öngörerek gelmişti Middlemarch'a, ama bir yandan da ziyaretinin sürpriz kabul edilmemesinden korkuyordu. Sonuçta, o sıkıcı ve tekdüze dünyayı,

şaka yollu takılmaların ve şiirselliğin bile patlayıcı hal aldığı korkunç bir hareketlilik içinde buldu; ziyaretinin ilk günü hayatının en ölümcül dönüm noktasını teşkil etti. Ertesi sabah, yaşananların sebep olduğu kabusla kendini çok yılgın hissediyordu; yüzleşmesi gereken meselelerden çok ürküyordu ve böylece, kahvaltısını yaparken Riverston arabasının geldiğini görünce Middlemarch'ta yapacaklarından veya söyleyeceklerinden hiç değilse bir günlüğüne azade kalabileceği düşüncesiyle alelacele dışarıya çıktı. Will Ladislaw, insanın başına düşünebileceğinden daha sık gelen, sığ yargılarla hayal edilebildiğinden daha girift olan krizlerden birini yaşıyordu. Samimiyetle saygı duyduğu Lydgate'i kendisine yapmacıksız ve eksiksiz anlayış sunar halde bulmuştu; onunla daha öte yakınlık, hatta ilişki kurmama kararı da bundan kaynaklanıyordu. Will gibi hassas ruh hallerine sahip –tabiatında bitaraf kayıtsızlık bölgeleri olmayan, başına gelen her şeyi tutkulu bir dramanın çatışmalarına dönüştürmeye hazır– birisi için, Rosamond'un, mutluluğunun her bakımdan kendisine bağlı olduğuna dair ifşaatı, yaptığı öfke patlamasını ölçüsüz raddeye vardıracak bir zorluktu. Kendi zalimliğinden nefret etmişti ama yumuşak yanını göstermekten cidden korkuyordu; Lydgate'e tekrar gitmesi şarttı; dostluk o şekilde aniden sonlandırılamazdı ve Rosamond'un mutsuzluğu onu ürküten bir güce sahipti. Ve bu zaman müddetince önündeki hayata bakışı öyleydi ki, bacakları kopartılmış ve koltuk değnekleriyle yeni bir başlangıç yapmış olsa, yaşanacak günlere herhalde daha fazla mutluluk ve neşe umarak bakardı. Gece boyunca, Lydgate'e sıradan bahaneler içeren bir not bırakarak –Riverston'a değil, Londra'ya giden– yolcu arabasına binip binmemeyi tartışmıştı kendi kendine. Ama öyle alelacele yola çıkmasını engelleyecek kuvvetli bağlar

vardı: Mutluluğunun Dorothea'yı düşünmekle uğradığı yıkım, feragatin gerekliliğini kavramasına rağmen ayakta kalan asal umudun nihayetinde ezilip paramparça olması, kendini teslim edemeyeceği kadar taze sefilliklerdi ve oradan öylece uzaklaşmak ilave çaresizlik getirecekti.

Böylece Riverston arabasına binerken hiç tereddüt etmedi. Geri döndüğünde hava henüz kararmamıştı ve o akşam Lydgate'e gitmesi gerektiğine karar vermişti. Bildiğimiz gibi Rubicon,[126] öylece bakmanın herhangi bir önem teşkil etmeyeceği bir akıntıydı; önemi, tamamıyla belli başlı görülmez şartlarda yatıyordu. Will, kendi koyduğu küçük sınır hendeğini aşmaya zorlanmış gibi bir hisse kapılmıştı ve ilerilerde gördüğü şey de imparatorluk değil, tedirgin ve memnuniyetsiz bir itaatti.

Ancak asil bir yaratığın kurtarıcı tesirine şahitlik etmek, gündelik hayatta bazen bize bile rast gelebilir, selametin ilahi tesiri bir dostluğun yatıştırıcı fiilinde yatıyor olabilir. Eğer Dorothea gece yaşadığı azaptan sonra Rosamond'a gitmek üzere o yürüyüşü yapmış olmasa... Sağduyu bakımından yüksek karakter özellikleri edinmiş bir kadındı belki ama ertesi sabah oraya gitmese, o akşam saat 7:30'da Lydgate'in evinde bir araya gelen o üç kişi için her şey kesinlikle o kadar müspet olmazdı.

Rosamond, Will'in ziyaretine hazırdı ve onu Lydgate'in asabi bitkinliğine bağladığı, Will'in şahsıyla herhangi bir şekilde ilintilendirmediği durgun bir soğuklukla karşıladı. Ve kocası, işlemesinin üzerine eğilip sessizce oturmaya devam edince, arkasına yaslanıp biraz dinlenmesini söyleyerek onun namı-

[126] Juius Sezar'ın İ.Ö. 49 yılında Roma'ya doğru ilerlemek üzere ordusunu geçirdiği ırmak. Bu kararla iç savaşı başlatmış oldu. 'Rubicon'u' geçmek deyişi de geri dönülemeyecek noktayı geçmek anlamında kullanılır.—*çn*

na dolaylı şekilde özür diledi. Will ise Rosamond'u uzunca bir aradan sonra ilk defa uğrayan dost rolü yaparak selamlarken acınacak haldeydi, çünkü düşünceleri, onun hislerinin önceki gün yaşanan ve ortak bir çılgınlığın azap verici görüntüleri gibi ikisini de hâlâ aşılmaz şekilde sarmalayan sahneden beri ne durumda olduğuyla meşguldü. O akşam her nasılsa Lydgate'in yanlarından ayrılmasını gerektirecek bir şeyler olmuyordu, ama Rosamond çayları doldururken Will fincanını almak için yaklaştı ve tabağının kenarına katlanmış ufak bir kâğıdın koyulduğunu gördü. Hemen alıp cebine attı ama notu handaki odasına gidene kadar okuyamayacaktı ve buna zaten istek de duymuyordu; Rosamond'un yazdıkları muhtemelen akşamın acı veren izlenimlerini daha da derinleştirecek türden şeylerdi. Yine de odasına gidip mumu yaktıktan sonra kâğıdı çıkartıp açtı. Akıcı ve düzgün el yazısıyla sadece birkaç cümle yazılıydı:

'Mrs. Casaubon'a anlattım. Senin hakkında herhangi bir yanlış kanıya sahip değil. Anlattım, çünkü beni görmeye geldi ve çok nazikti. Artık beni kınayacağın bir şey yok. Bir şeylerin değişmesine sebep olmadım.'

Bu cümlelerin tesiri tamamıyla memnuniyetten yana olmadı. Will notu uyarılmış bir zihin gücüyle tekrar okurken Dorothea ile Rosamond arasında neler olduğunu, onun tutumu sebebiyle yapılan açıklamanın Dorothea'nın onurunda nasıl bir yara açmış olabileceğini düşünüyor ve yanaklarının, kulaklarının yandığını hissediyordu. Sevdiği kadının zihninde ona dair hâlâ tamir edilemez farklılıklar, kalıcı bir sakatlık olabilirdi. O faal zihin, Will'i gece gemi kazasına uğrayıp karanlıkta bilinmeyen bir yere ayak basan kişinin tedirginliğinden az hallice bir hale taşımıştı. O sefil güne kadar ikisinin hayalleri de, ikisinin diğerine beslediği düşünceler de güneşin uzun zambak-

ların üzerine serpildiği, hiçbir kötülüğün kol gezmediği, başka ruhun dahil olmadığı apayrı bir dünyaya aitti. Ama Dorothea onunla o dünyada tekrar buluşabilecek miydi?

83

Ve şimdi iyi bir sabaha uyanıyor ruhlarımız,
Birbirini korkuyla kollamadan;
Çünkü her şeye nezaret eder şimdi aşkımız,
Küçük bir mekândan bir Heryer yaratarak.
—Dr. Donne[127]

Rosamond'u görmeye gidişinin üzerinden iki sabah geçmişti ve Dorothea geceleri çok derin uyuyordu; bütün bitkinlik emarelerinden kurtulmakla kalmamış, fuzuli derecede, hatta herhangi bir işe yoğunlaşmasına imkân bırakmayacak kadar yüksek bir güce kavuştuğunu hissetmeye başlamıştı. Önceki gün arazinin dışına kadar uzanan yürüyüşler yapmış, iki kere rahip lojmanına uğramış ama zamanını neden öyle boş şeylerle harcadığını kimseye anlatmamıştı ve o sabah, çocuksu enerjisi nedeniyle artık kendine içerlemeye başlıyordu. O günün farklı geçirilmesi lazımdı. Köyde yapılacak bir şeyler var mıydı? Ah hayır, hiçbir şey yoktu! Herkes iyiydi ve herkesin sırtında fanilası vardı; kimsenin domuzu ölmemişti; günlerden Cumartesi'ydi ve kapılar, eşik taşları ovalanarak temizleniyordu; mektebe uğramanın da gereği yoktu. Ama Dorothea'nın netliğe kavuşturmaya çalıştığı çeşitli meseleler vardı ve kendini bunların en önemlisine enerjik şekilde adamakta kararlıydı. Kütüphanede ekonomi politik ve benzer konular üzerine

[127] John Donne'nin 1633'de yayınlanan *Songs and Sonnets* (Şarkılar ve Soneler) derlemesinden *The Good-Morrow* (İyi Sabah) başlıklı şiir.—*çn*

yazılmış, içlerinde parasını komşularına zarar vermeden veya –aynı mânâya gelecek şekilde– onlara fayda sağlayarak en iyi nasıl harcayabileceğini anlamaya çalıştığı eserlerin de bulunduğu küçük kitap yığınının başında biraz oturdu. Bir şeyler yakalayabilirse zihnini kesinlikle dengede tutacak, ağırlığı olan bir konuydu bu. Ama bir saat boyunca aklını buna da veremedi ve sonunda kendini, cümleleri birçok şeyin bilincine varmasına rağmen metinden tek bir şey çıkaramadan iki sefer okur halde buldu. Umut vadetmiyordu durum. Arabayı hazırlatmalarını emredip Tipton'a mı gitseydi acaba? Hayır, her ne sebeptense Lowick'te kalmayı tercih etti. Ama derbeder zihninin düzene kavuşturulması gerekiyordu; kişinin kendini disipline sokması bir sanat meselesiydi. Kalkıp dağınık düşüncelerini toparlayıp teslim almak için nasıl bir manevra yapması gerektiğini kafasında tartarak kütüphanede dolaşmaya başladı. Belki bir vazife, azim ve inatla üzerine gideceği bir şey bunu yapmanın en iyi yoluydu. Küçük Asya coğrafyası hakkındaki kıt bilgisi sık sık Mr. Casaubon'un serzenişine konu olmuyor muydu? Harita dolabına gitti ve bir rulo alıp açtı: O sabah Paflagonya'nın[128] Levant[129] kıyılarında olmadığını kesinleştirecek ve Euxine[130] kıyılarında yer alan Haldiya[131] konusundaki cehaletinin hakkından gelecekti. Kökenlerine yöneldiğinizde ahenkli sesler yaratan kelimelerden oluştuğunu anladığınız haritalar, zihninizi başka bir şeylere yoğunlaştırmak istiyorsanız üzerinde çalışılması

[128] Karadeniz'deki Antik Roma eyaleti.—*çn*

[129] Akdeniz'in doğu sahillerini kapsayan geniş bir bölgeyi tanımlamak için kullanılan, sınırları kesin olmayan coğrafi, tarihi ve kültürel adlandırma.—*çn*

[130] Karadeniz'in eski çağlardaki adı.—*çn*

[131] Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu'nun dağlık iç kesimlerinde yer alan tarihi bölge.—*çn*

uygun şeylerdir. Dorothea da haritanın üzerine eğilip isimleri ancak duyulabilen, sık sık ahenge kavuşan hafif bir sesle tekrarlayarak ciddiyetle işe koyuldu. Başını hafifçe sallarken, parmağını bastırdığı isimleri dudaklarını büzerek okurken ve sonra doğrulup ellerini başının iki yanma koyarak, "Hay Allah!" diye mırıldanırken yaşadığı onca derin tecrübeden sonra bir kız çocuğu misali eğlenir gibiydi.

Bunun bir atlıkarınca eğlencesi gibi keyifle sürüp gitmemesi için sebep yoktu, ama kapının açılıp Miss Noble'ın geldiğinin haber verilmesiyle eğlencesi kesintiye uğradı.

Başındaki bonenin tepesi Dorothea'nın ancak omuzuna erişen minik yaşlı hanım gayet sıcak karşılandı, ama el sıkışırken aklında dile getirmekte zorlandığı şeyler varmış gibi her zamanki kunduz yavrusu seslerini çıkarıyordu.

Dorothea bir sandalyeyi öne iterek, "Rica ederim oturun," dedi.

"Fazla kalmayacağım." Miss Noble elini küçük sepetine atıp tedirgin bir tavırla içinden bir şey çıkarttı. "Bir arkadaşımı kilise avlusunda bıraktım." Anlam verilemeyecek bazı sesler koyuverdikten sonra parmaklarının arasındaki nesneyi uzattı. Kaplumbağa kabuğundan yapılma pastil kutusuydu bu ve Dorothea, yanaklarına kanın hücum ettiğini hissetti.

"Mr. Ladislaw sizi gücendirdiğinden korkuyor ve kendisini birkaç dakika için görüp görmeyeceğinizi sormamı rica etti benden," diye devam etti çekingen tavırlı minik hanım.

Dorothea hemen cevap vermedi; onu, kocası tarafından koyulan yasağın gelip yerleştiği kütüphanede kabul edip edemeyeceğini düşünüyordu. Pencereye döndü. Çıkıp dışarıda karşılayabilir miydi? Gökyüzü ağırlaşmış, ağaçlar yaklaşan fırtı-

nayla ürpermeye başlamıştı. Ayrıca Dorothea, ona gitmek için dışarıya çıkmak istemiyordu.

"Lütfen kendisini görün, Mrs. Casaubon," dedi Miss Noble, acınacak bir ifadeyle. "Yoksa gidip cevabınızın olumsuz olduğunu söylemem gerekecek, bu da onu incitecek."

"Evet, göreceğim onu," diye cevap verdi Dorothea. "Lütfen gelmesini söyleyin."

Yapılacak başka ne vardı ki? O ânda Will'i görmek kadar hasret duyduğu başka şey olamazdı; onu görme ihtimali kendisiyle diğer başka her şeyin arasına ısrarla girmişti bir kere ve çarpıntılı bir heyecan, onun uğruna cüretkarca bir meydan okumaya kalkıştığı hissi alarm gibi yükseliyordu içinden.

Yaşlı hanım görevini yerine getirmiş halde ayaklarını sürüyerek gidince Dorothea ellerini önünde kavuşturup kütüphanenin ortasında, kendini temkinli bir farkındalığa hazırlama çabasına bile girmeden öylece dikilmeye devam etti. O ânda tek idrak edebildiği kendi varlığıydı: Will'in aklında neler olabileceğini ve insanların onunla ilgili kötü yaklaşımları karşısındaki hislerini düşünüyordu. Hangi vazife kendisini ona katı yürekli yaklaşmaya mecbur kılabilirdi? Hakkaniyetsiz tavırlara yönelttiği direnç ilk ândan beri ona olan hislerini karıştırıyordu ve şimdi yeni bir kararlılık, kalbinin yüklendiği azap ertesinde hepsinden kuvvetli hal almıştı. 'Onu böylesine istismar edildiği için bu kadar fazla seviyorum.' Kapı açılıp Will'i karşısında bulduğunda, içindeki bir ses kütüphanedeki hayali dinleyicilere böyle diyordu.

Dorothea yerinden kıpırdamadı ve Will, yüzünde o zamana kadar görmediği kadar kuşkulu ve çekingen bir ifadeyle yaklaştı. Bakışlarının veya sözlerinin kendisini bambaşka bir uzaklı-

ğa mahkûm edeceğinden korkmasına sebep olan bir muğlaklık içindeydi ve Dorothea da kendi duygularından korkuyordu. Kesif, vakarlı, vahim bir hasret gözlerinde hapsedilmişti ve hareketsizliğini korumasına, kavuşturulmuş ellerini çözmesine engel olan bir büyüniin etkisi altında gibiydi.

Onun her zaman yaptığı gibi elini uzatmadığını gören Will, bir metre kadar uzağında durup utanç yansıtan bir tonla, "Beni görmeyi kabul ettiğiniz için müteşekkirim," dedi.

Akılda söyleyecek başka şey olmadığından, "Sizi görmek istedim," diye cevap verdi Dorothea. Oturmak da geçmiyordu aklmdan ve Will, kabul edilişindeki bu kraliçevari tarza kendisini neşelendirecek bir yorum getirememişti, ama zihninde karar verdiği şeyleri söylemeye devam etti:

"Korkarım ki bu kadar erken geri döndüğüm için aptalca ve belki hatalı davrandığımı düşünüyorsunuz. Sabırsızlığımın cezasını çekiyorum. Ebeveynlerimle ilgili acı –ve artık herkesin bildiği– hikâyeyi duymuşsunuzdur. Bunu buradan ayrılmadan önce öğrendim ve tekrar karşılaşırsak size bizzat anlatmayı düşünüyordum."

Dorothea'da ufak bir hareketlenme oldu; ellerini çözdü ama akabinde tekrar birbirinin üstüne koydu.

"Ancak mesele artık dedikodu malzemesi haline geldi," diye devam etti Will. "Bununla bağlantılı olan, ben buradan ayrılmadan önce yaşanan ve geri gelmemde katkısı bulunan bir şeyi bilmenizi istiyorum. En azından geri gelişime mazeret teşkil edeceğini düşünüyorum. Bulstrode'un bana vermeyi düşündüğü bir meblağı cemiyet menfaati için kullanılmak üzere alma fikrinden doğdu bu. Şahsi görüşmemizde bu parayı eski bir zararı tazmin etmek için teklif etmiş olması, muhtemelen

Bulstrode'un itibarına hizmet edecektir: Telafi amacıyla iyi bir gelir bağlamak istedi bana, ama herhalde siz nahoş hikâyeyi biliyorsunuzdur, değil mi?"

Will kuşkuyla baktı Dorothea'nın yüzüne ama bu tavrı aslında kaderindeki bu gerçeğe dönük cüretkar cesaretten geri kalanı toplamayı amaçlıyordu. "Eğer biliyorsanız, bunun benim için ne kadar acı olduğunu da anlamışsınızdır," diye ekledi.

"Evet, evet; biliyorum," dedi Dorothea çabucak.

"Öyle bir kaynaktan sağlanacak geliri kabul etmemeyi seçtim," dedi Will. "Tersini yaparsam hakkımda iyi düşünmeyeceğinizden emindim." Böyle bir şeyi söylemeye neden gerek duymuştu şimdi? Ona olan aşkını itiraf ettiğini biliyordu Dorothea. "Hissettiklerim..." devam edemeyip sustu.

Yüzü aydınlanan ve başı güzel boynunun üstünde biraz dikilen Dorothea, "Sizden beklediğim şekilde davranmışsınız," dedi.

"Diğer insanlar aksi yönde davranmayı seçse de, sizin dünyaya gelişimle ilgili şartlar sebebiyle önyargıya kapılmayacağınıza inanıyordum." Will başını karakteristik hareketiyle geriye attı ve onun gözlerinin içine vakur bir yakarıyla baktı.

"Hayatınızda yeni bir zorluk doğsa, bu sadece size bağlanmam için yeni bir sebep teşkil ederdi," diye cevap verdi Dorothea, hararetle. "Hiçbir şey beni değiştiremez ancak..." Yüreği kabarmıştı ve devam etmek zor olacaktı; ciddi bir çaba sarf ederek alçak perdeden titrek bir sesle, "Ancak sizin düşündüğümden farklı olduğunuzu, inandığım kadar muteber biri olmadığınızı düşünmek istisna teşkil ederdi buna," demeyi başardı.

Kendi hislerine onunkilerin delili olacak şekilde yol veren

Will, "Bir tek konuda inandığınızdan daha iyi olduğumu bilmeniz yeter," dedi. "O da size olan sadakatimdir. Bundan şüphe duyduğunuzu düşündüğüm zaman geriye her ne kaldıysa hiç umurumda olmadı. Benim için her şeyin bittiğine, çaba gösterilecek bir şey kalmadığına, meselelere tahammül göstermenin ötesinde yapılacak şey olmadığına inandım."

Dile getirilemeyen sevgisini harekete geçirmesinden belirsiz bir korku duyan Dorothea elini uzattı. "Artık şüphe duymuyorum sizden."

Will onun elini tuttu ve hıçkırığı andıran bir nidayla dudaklarına götürdü. Ama şapkasıyla eldivenleri hâlâ diğer elindeydi ve o haliyle bir Royalist[132] portesi için poz verir gibiydi. Ama o eli bırakmak kolay değildi ve Dorothea, sıkıntılı bir zihin karışıklığıyla geri çekildi.

Pencereye doğru yürürken ne yaptıklarının ve söylediklerinin ayırdına tam varamamış halde, "Bulutların nasıl karardığına, ağaçların nasıl savrulduğuna bakın," dedi.

Will onu biraz uzaktan takip etti, Dorothea'nın karşısında ilk kez mahkûm olduğu tahammül edilmez resmiyetten kurtulmak için eldivenleriyle şapkasını bıraktığı deri sandalyenin yüksek arkalığına yaslandı. O haliyle çok mutlu olduğunu itiraf etmesi gerekirdi. Artık Dorothea'nın kendisi için hissedebileceklerinden korkmuyordu.

Birbirlerine değil, dalları savrulan, yapraklarının alt kısmının solgunluğunu kararan gökyüzünün oluşturduğu fonda sergileyen ağaçlara bakarak sessizlik içinde öylece durdular. Will bir fırtınanın gelişini hiç o kadar keyifle seyretmemişti, çünkü

[132] Mutlakıyeti belli bir hanedanın sürekliği yönünden destekleyen kişi. İngiltere özelinde İç Savaş sırasında Stuart Hanedanı'nı destekleyenler için kullanılmıştır.—*çn*

onu oradan ayrılma mecburiyetinden kurtarıyordu. Yapraklar ve ince dallar karmakarışık oldu, fırtına giderek yaklaştı. Işık da azalmıştı ama irkilerek birbirlerine bakmalarına ve gülümsemelerine sebep olan bir şimşek çakıverdi.

Dorothea aklından geçenleri dile getirmeye başladı:

"Uğruna çaba gösterecek hiçbir şeyin kalmayacağı doğru değildi. Kendimize yönelik asal amaçlarımızı kaybetsek bile başkaları için yapılabilecek iyi şeyler kalır geriye ve bu da uğruna çaba göstermeye değer şeydir. Bazıları böylece mutluluğa erebilir. En perişan haldeyken bunu her zamankinden daha net şekilde görmüşümdür. Bu his güç vermese, dertlere nasıl tahammül edebileceğimi düşünemiyorum bile."

"Benimki gibi bir sefalete, sizin tarafınızdan hakir görüldüğümü bilmenin yarattığı sefilliğe hiç uğramamışsınızdır," dedi Will.

"Ama ben daha da kötüsünü hissettim: Olumsuz düşünceler beslemek..." Dorothea söze heyecanla başlamış ama sonunu getirememişti.

Will'in yüzü kızardı. Dorothea'nın söylediği her şeyin onları ayrı tutan ölümcül vizyonun dahilinde telaffuz edildiği hissine kapılmıştı. Bir ân suskun kaldı, sonra onunkini andıran bir heyecanla, "Hiç değilse birbirimizle gizlenmeden konuşmanın huzuruna erebiliriz," dedi. "Gitmek zorunda olduğuma göre, daima birbirimizden ayrı kalmak zorunda olduğumuza göre, beni mezarın eşiğinde biri olarak düşünebilirsiniz."

O konuşurken ikisinin yüzünü de diğeri için aydınlatan şiddetli bir şimşek çaktı ve ışığı adeta umutsuz bir aşkın dehşetini oluşturdu. Dorothea hemen pencereden çekildi, Will de elini spazmı andıran bir hareketle kaldırarak onu takip etti ve gök

gürültüsü üzerlerinde çakar, yağmur yağmaya başlarken fırtınayı seyreden iki çocuk gibi elleri birbirine kenetlenmiş halde öylece durdular. Sonra Will'in son sözlerini hatırlayarak yüz yüze döndüler ama elleri ayrılmadı.

"Benim için hiç umut yok," dedi Will. "Beni sizi sevdiğim kadar sevseniz –sizin için her şey olsam– bile, büyük ihtimalle her zaman fakir olacağım: Makul bir hesapla sürüklenip giden bir kaderden öte hiçbir şeye bel bağlamak mümkün olamaz. Birbirimize ait olmamız ebediyete kadar imkânsız. Size dair bir şeyler duyma isteğim benim bayağılığımdandır. Sessizce gitmeye karar vermiştim ama bunu yapamayacağım anlaşıldı."

"Üzülmeyin," dedi Dorothea, bildik duru ve şefkatli sesiyle. "Ayrılığımızın vereceği üzüntüyü paylaşmayı tercih ederim." Dudakları titredi ve onunkilerin de aynı halde olduğunu gördü. İlk hangisinin dudaklarının diğerininkilere doğru hareketlendiği hiçbir zaman bilinmeyecekti, ama ürpererek öpüştüler ve sonra ayrıldılar.

Yağmur, pencerenin camlarını öfkeli bir ruh haline bürünmüş gibi dövüyordu ve gerisinde rüzgârın büyük saldırısı vardı; ikisinin de hem meşgul, hem de korkuyla karışık bir huşuyla atıl kaldığı ânlardan biriydi.

Dorothea en yakınındaki yere, odanın ortasında duran uzun kanepeye oturdu ve elleri kucağında kavuşturulmuş halde kasvetli dış dünyaya baktı. Will bir ân ona bakarak hareketsiz kaldı, sonra yanına oturdu ve ellerini onun ters çevrilip kavranmayı bekleyen ellerinin üstüne koydu. Yağmur dinmeye yüz tutarak sakinleşene kadar birbirlerine hiç bakmadan öylece oturdular. İkisinin zihni de dile getirmeye başlayamadıkları düşüncelerle doluydu.

Ama yağmur tamamen dinince Dorothea dönüp Will'in yüzüne baktı. Bir işkence mengenesi tarafından tehdit edilir gibi irkilerek ayağa kalkan Will, ihtiraslı bir haykırışla, "İmkânsız bu!" dedi.

Gidip tekrar aynı sandalyenin arkalığına yaslandı; bir kez daha Dorothea'ya bakarken öfkesiyle mücadele eder gibiydi. "Cinayet kadar, hatta insanları birbirinden koparan her tür dehşet kadar ölümcül bu," diye patladı. "Hayatımızın önemsiz kazalarla sakatlanmasından bile daha tahammül edilemez bir şey!"

"Hayır, öyle demeyin," diye mırıldandı Dorothea yumuşak bir sesle. "Hayatınızın sakatlanması şart değil."

"Öyle olacak," dedi Will öfkeyle. "Böyle konuşmanız, benim için herhangi bir huzur umudu varmış gibi davranmanız zalimce. Bu sefilliğin ötesini görebiliyor olabilirsiniz ama ben yapamıyorum aynı şeyi. Size duyduğum aşkı kıymetsiz bir şeymiş gibi gerisingeri fırlatmanız, gerçeklerin yüzüne karşı bu şekilde konuşmanız şefkate sığmaz. Asla evlenemeyeceğiz."

"Zaman gelir, evlenebiliriz..." diye cevap verdi Dorothea, titreyen bir sesle.

Will'in sesiyse, "Ne zaman?" derken keskin ve acıydı. "Benim ulaşacağım herhangi bir başarıya bel bağlamanın faydası ne? Kendimi alelade bir kalemşor veya çığırtkan olarak satılığa çıkarmadığım sürece, makbul bir adam halinde kalmak için yapacağım her şey, işi yazı tura atma kabilinden talihe bırakmaktan öteye gidemez. Bunu gayet net şekilde görebiliyorum. Feragat edeceği lükse sahip olmayan bir kadına bile teklif edemem kendimi."

Bir sessizlik oldu. Dorothea'nın yiireği söylemek istediği bir

şeyle dolmuştu ama kelimeleri seçmek mümkün değildi. Ecinni uğramış mecnuna dönmüştü o kelimeler yüzünden; içindeki çatışma bile dilsizdi. Ve istediklerini söyleyememek çok zordu. Will öfkeyle pencereden dışarıya bakıyordu. Kendisine baksa, yanından uzaklaşmasa her şeyin daha kolay olacağını düşündü Dorothea.

Will hâlâ sandalyeye yaslanmış haldeydi ve nihayet dönüp içgüdüsel bir hareketle şapkasına uzandığında bir tür bıkkınlıkla, "Hoşça kalın," dedi.

Yerinden kalkan, onu suskun kılan tüm engelleri gençlik ihtirasının seliyle yıkan Dorothea ansızın boşalan gözyaşlarıyla, "Ah, dayanamam buna; kalbim paramparça olacak," dedi. "Servet umurumda değil. Nefret ediyorum varlığımdan."

Will bir ânda onun yanına geldi ve kollarını bedenine doladı ama Dorothea sözüne devam edebilmek için başını geriye çekip onu usulca kendisinden uzaklaştırdı, iri gözyaşı damlalarıyla dolu gözlerini onunkilere dikerek çocuklara has hıçkırıklar arasında, "Kendi gelirimle yaşayabiliriz," dedi. "Yeter de artar bile: Yılda yedi yüz pound. Ben bir şey istemem; yeni elbiselere lüzum yok ve her şeyin kaç para olduğunu da öğrenirim."

84

Gerçi yaşlılar da gençler de söyler ama
Kabahatli tutulması gereken benim;
Onların kabahati öyle rahat konuşmalarıdır
İsmimi zem ederken.
—The Not-browne Mayde[133]

Reform Kanunu'nun Lordlar tarafından fırlatılıp atılmasının hemen ertesiydi ki bu da, Mr. Cadwallader'in arkasında kavuşturduğu ellerinin arasında Times gazetesi olduğu halde Freshitt Hall'deki büyük limonluğun yakınındaki çimenlikte, Sir James Chettam'la memleketin nereye gittiğini bir alabalık avcısının kayıtsızlığıyla konuşarak gezintiye çıkma sebebini açıklamaya yetiyordu. Mrs. Cadwallader, dul Lady Chettam ve Celia ile bazen bahçe sandalyelerinde oturur, bazen de ipek püsküllü kutsal şemsiyesinin gölgesindeki arabasına bebek Buda misali kurulan küçük Arthur'u karşılamak için yürüyüşe çıkardı.

Hanımlar da siyasetten söz ederdi ama onların sohbeti gelişigüzel ve kopuk kopuktu. Mrs. Cadwallader, yeni soyluluk mertebeleri yaratılması endişesi taşıyordu: Kuzeninden, baronetin tekiyle evli olan kız kardeşinden rüçhan hakkını kapmak için ruhunu rehin koyacak tıynetteki Truberry'nin, Reform kanunu tasarısının daha ilk sunuluşunda, havada öyle bir koku

[133] İlk kez 1521 yılında Richard Arnolde'un *Londra Adetleri Vakayinamesi*'nde ortaya çıkan anonim şiir. Kadının sadakatinden bahseder.—*çn*

hisseden karısının kışkırtmasıyla karşı tarafa geçtiğini kesin şekilde duymuştu.

Lady Chettam, öyle bir tutumun kınanmayı hak eder tiirden olduğunu diişiinüyor ve Mrs. Truberry'nin annesinin Melspringli Miss Walsingham diye biri olduğunu hatırlıyordu. Celia, 'Lady' olmayı 'Mrs.' olmaktan makbul gördüğiinü ve Dodo'nun kendi tarzını sürdiirebilecekse öncelik hakkını umursamayacağını itiraf etti. Mrs. Cadwallader, kişinin damarlarında tek bir damla asil kan olmadığı herkes tarafından bilinirken üstiinlük taslamanın pek cılız bir tatmin olduğu kanaatindeydi ve bir kez daha Arthur'a bakmak için duran Celia, "Yine de Vikont payesi edinmesi hoş olurdu ve işte, bu zatın bir dişi çıkmak üzere!" dedi. "James Kont olsa o da Vikont mertebesine ulaşırdı."

"James'in unvanı herhangi bir sonradan olma kontunkinden çok daha kıymetlidir, sevgili Celia," dedi Anne Leydi. "Şahsen zamanında babasının Sir James'den başka şey olmasını hiç arzulamadım."

Celia gayet rahat bir tavırla, "Ah, ben Arthur'un minik dişinden söz ediyordum," diye cevap verdi. "Ama bakınız, amcam geliyor."

Sir James ve Mr. Cadwallader hanımlara katılmak için yaklaşırken o da dans eder gibi sekerek amcasını karşılamaya koştu. Kolunu amcasınınkine doladı ve o da biraz melankolik bir tavırla, "İşte, benim tatlım!" diyerek elini okşadı. Gruba yaklaşırlarken Mr. Brooke'un keyifsiz olduğu belliydi ama diğerleri bunu siyasi duruma bağladı ve "Eh, siz de buradasınız demek, bilirsiniz," türünden laflardan başka şey söylenmeden el sıkışırlarken, Rektör gülerek, "Kanun teklifinin bir kenara atılma-

sına bu kadar kalpten üzülmeyin, Brooke," dedi. "Memleketin ayaktakımını tamamen yanınıza aldınız nasılsa."

Mr. Brooke aklı hafiften karışmış gibi, "Kanun teklifi, değil mi?" diye mırıldandı. "Bir kenara atıldı, öyle mi? Bilirsiniz işte... Lordlar fazla ileri gitti. Biraz geri durmaları lazım. Can sıkıcı haberler, bilirsiniz. Demek istediğim burada, bizim yörede de üzücü haberler var. Bunlardan ötürü beni suçlama sakın, Chettam."

"Mesele nedir?" diye sordu Sir James. "Bir avlak bekçisi daha vurulmadı umarım. Tuzakçı Bass gibi biri o kadar kolaylıkla affedildiğine göre beklenecek şey bu."

"Avlak bekçisi mi? Hayır. İçeriye girelim; evde anlatırım size, bilirsiniz." Mr. Brooke başını onları da konuya dahil ettiğini belirtecek şekilde Cadwalladerlere doğru sallamıştı. "Trapping Bass gibi kaçak avcılara gelince, bilirsin işte, Chettam..." diye devam etti eve girerlerken. "Bir sulh hâkimiysen, mahkumiyet vermeyi çok kolay bulamayabilirsin. Sertlik iyidir ama birileri senin yerine yaptığında çok daha kolaydır. Kalbinde yumuşak nokta varsa bir Draco*, bir Jeffreys* veya o tür bir şey olamazsın, biliyorsun."

Mr. Brooke'un asabi bir tedirginlik içinde olduğu belliydi. Söylemesi gereken sıkıntılı şeyler olduğunda, asıl konuya iyice karıştırarak sertliği azaltılacak bir ilaçmış gibi sürüyle bağlantısız teferruattan geçerek gelme âdeti vardı. Sir James'le kaçak avcılar üzerine giriştiği sohbeti sürdürdü ve sabırsızlanarak bu saçma fasıldan usanan Mrs. Cadwallader sonunda, "Üzücü haberi duymak için ölüyorum," dedi. "Bir avlak bekçisi vurulmadı; bunu anladık. Öyleyse mesele ne?"

"Eh, epey sıkıntılı bir şey, bilirsiniz," diye söylendi Mr. Bro-

oke. "Sizin ve Rektör'ün burada olmasına sevindim; aile meselesi bu ama içinden çıkmamıza yardımcı olursunuz, Cadwallader. Senin için kötü bir haber olacak, tatlım." Mr. Brooke bunu söylerken Celia'ya bakmıştı. "Ne olduğuna dair hiçbir fikrin yok, bilirsin. Ve Chettam... Seni de çok rahatsız edecek ama ben nasıl kaçamayacaksam, senin de dahil olman gerekecek meseleye. Hassas durumlar söz konusu; gündeme geldiler işte, bilirsin."

Ablasını aile mekanizmasının tehlikeli bir parçası kabul etmeye alışkın olan Celia, "Dodo'yla ilgili olmalı," dedi ve kocasının dizinin dibindeki alçak tabureye oturdu.

"Tanrı aşkına söyleyin de duyalım ne olduğunu!" dedi Sir James.

"Eh, bilirsin ki Casaubon'un vasiyetnamesi konusunda yapacağım bir şey yoktu, Chettam. Durumları daha da kötü hale getirecek bir vasiyetti."

"Kesinlikle öyleydi," diye cevap verdi Sir James aceleyle. "Ama daha da kötü olan ne?"

Mr. Brooke, "Dorothea tekrar evleniyor," dedi ve irkilerek elini kocasının dizine koyup ona korkuyla bakan Celia'ya başını salladı. Yüzü öfkeden bembeyaz olan Sir James bir şey demedi.

"Merhametli cennetimiz!" diye inledi Mrs. Cadwallader. "Genç Ladislaw'la evlenmiyor, değil mi?"

Mr. Brooke başını salladı, "Onunla evleniyor," dedikten sonra ihtiyatlı bir sessizliğe gömüldü.

"Gördün mü, Humphrey!" Mrs. Cadwallader kollarını kocasına doğru salladı. "Bir daha içime bir şeyler doğduğunda ya kabul edersin ya da benimle zıtlaşmayı sürdürür ve hep olduğu gibi meselelere kör bakmaya devam edersin. O genç centilmenin memleketten gittiğini sanıyordun!"

"Gitmiş ve geri gelmiş olabilir," dedi Rektör, sakince.

Diğerlerinin ettiği laflara tahammülü olmayan ama kendisi de konuşmakta zorlanan Sir James, "Bunu ne zaman öğrendiniz?" diye sordu Mr. Brooke'a.

"Dün," dedi Mr. Brooke, süklüm püklüm bir halle. "Lowick'e gittim. Dorothea haber gönderdi, bilirsin. Çok ani olmuş bu şey; ikisinin de birkaç gün öncesine kadar böyle bir niyeti yokmuş; hem de hiç, bilirsin. Fevkalade bir durum. Ama Dorothea gayet kararlı; karşı çıkmanın faydası yok. Epey sert konuştum ona. Vazifemi yaptım, Chettam. Ama bildiği gibi davranır, bilirsin."

Sir James, gözünü kan bürüdüğünden değil, kuvvetli bir ifade kullanma ihtiyacından, "O adamı bir yıl önce düelloya davet edip vursam daha iyi olurmuş," dedi.

"Yapma, James!" diye lafa karıştı Celia. "Bu çok nahoş kaçardı."

Her zaman yumuşak huylu olan dostunu öfkeye öyle yenik düşmüş halde görmeye üzülen Mr. Cadwallader, "Aklını topla, Chettam," dedi. "Meseleye daha sakin bakmaya çalış."

"Kendi ailesi içinde böyle bir şey olduğunda, şerefli –biraz hakkaniyet hissi olan– biri için sakin kalmak kolay değildir." Sir James hâlâ öfkeden bembeyazdı. "Tam bir skandal bu. Ladislaw'da haysiyetin zerresi olsa, bir ân önce memleketten gider ve sıfatını bir daha asla göstermezdi. Ama yine de şaşırmadım. Casaubon'un cenazesinin ertesi günü yapılması gerekeni söylemiştim. Kimseye dinletemedim."

"İmkânsız olanı istedin, biliyorsun, Chettam," dedi Mr. Brooke. "Adamı gemiye koyup göndermekti istediğin. Ladislaw'ın arzu ettiğimiz şekilde davranabileceğimiz biri olmadığını sana

söyledim; fikirleri var adamın. İstisnai bir genç; her zaman söylemişimdir istisnai olduğunu."

"Evet," diye cevap verdi serzenişini bastıramayan Sir James. "Ona dair böyle düşünceler beslemeniz acıklı doğrusu. Gelip buralara yerleşmesini de zaten buna borçluyuz. Dorothea gibi bir kadının onunla evlenerek kendini alçaltışını görmeyi de buna borçlu olacağız." Kelimeler kolay çıkmadığından Sir James cümlelerin arasında küçük tıkanıklıklar yaşayarak konuşuyordu. "Kocasının vasiyetinde öyle vurguyla yer alan bir adamla... Buna dönük hassasiyet bile Dorothea'yı onu tekrar görmekten men etmeye yetmeliydi... Onu muteber mertebeden alaşağı eden –fakirliğe mahkûm eden– bir adam, böyle bir fedakarlığı kabul edecek tıynete sahip soysuz bir adam, nahoş bir yerde durmayı daima kabullenmiş bir adam, inanıyorum ki her türlü prensipten uzak ve hafif karakterlidir. Benim düşüncem bundan ibaret." Sir James sözünü vurguyla tamamlayıp yerinde hafifçe dönerek bacak bacak üstüne attı.

"Dorothea'ya her şeyi üstüne basa basa anlattım," dedi Mr. Brooke, özür diler bir tavırla. "Yani şu fakirlik ve sahip olduğu mertebeyi terk etme meselelerini. Ona şöyle dedim: 'Yılda yedi yüz poundla geçinmenin, bir araban bile olmamasının ve bu tür şeylerin ve kim olduğunu bilmeyen insanların arasına karışmanın nasıl bir şey olduğunu bilemezsin, hayatım.' Gayet katı şekilde koydum meseleyi. Onunla bir de sen konuş istersen. Ancak bir yandan da gerçek şu ki Casaubon'un mülkünden nefret ediyor. Diyeceklerini kendi kulaklarınla duyarsın, bilirsin."

"Hayır, affedersiniz ama yapmayacağım öyle bir şey." Sir James biraz yatışmış gibiydi. "Onu tekrar görmeye tahammül edemem; çok acı gelir bu bana. Dorothea gibi bir kadının böyle bir yanlış yapması fazlasıyla incitti beni."

Tüm bu lüzumsuz tedirginliğe muhalefet eden mutedil karakterli Rektör, "Adil ol, Chettam," dedi. "Mrs. Casaubon tedbirsiz, hatta körü körüne davranıyor olabilir: Bir adam uğruna servet tepiyor ve biz erkekler, birbirimize karşı öyle cılız düşünceler besleriz ki, bir kadın bunu yaptığında onu bilge kabul etmekte zorlanırız. Ama bence söz konusu davranışı kelimenin mutlak anlamıyla hatalı olarak mahkûm etmemen lazım."

"Evet, aynen bunu yapıyorum," diye cevap verdi Sir James. "Dorothea'nın Ladislaw'la evlenerek hatalı davranışta bulunduğunu düşünüyorum."

"Aziz dostum, bir davranışı sırf hoşumuza gitmediği için hatalı kabul etmeye meyilliyizdir," dedi Rektör, yine sakin bir tavırla. Hayata rahat bakan birçok insan gibi o da, faziletli bir tavırla, öfkeye kapıldığına inandıklarına zaman zaman acı ama gerçek olanı söyleme hünerine sahipti. Sir James mendilini çıkartıp köşesini kemirmeye başladı.

Kocasını desteklemek isteyen Celia, "Ne olursa olsun, Dodo'nun yaptığı rezalet bir şey," dedi. "Asla tekrar evlenmeyeceğini söylemişti. Kimseyle."

Lady Chettam, saltanata yaraşır bir delil sunar gibi azametle, "Bunu söylediğini bizzat ben de duydum," diye söze karıştı.

"Ah, genellikle böyle durumlarda dile getirilmeyen bir istisna vardır," dedi Mrs. Cadwallader. "Benim hayret ettiğim şeyse sizin şaşırmanız. Buna mani olmak için hiçbiriniz bir şey yapmadınız. Lord Triton'u hayırseverliğiyle baştan çıkarması için buraya getirmiş olsanız, yılsonuna varmadan Dorothea'yı buradan alıp götürmüş olurdu. Başka hiçbir hal güven arz etmiyordu. Mr. Casaubon her şeyi olabilecek en makbul şekilde hazırlamıştı. Kendini katlanılmaz hale getirdi –veya o hale gel-

mesi Tanrı'yı hoşnut etti– ve sonra da Dorothea'yı kendisiyle ters düşmeye teşvik etme cesaretini gösterdi. Abuk sabuk, ipe sapa gelmez ayartmaların önüne geçmenin yolu, o şekilde pahalı bilet kesmekten geçer."

Hâlâ önceki iğnelemenin tesiri altında olan Sir James, oturduğu yerde Rektör'e dönerek, "Hata derken neyi kastettiğinizi anlamadım, Cadwallader," dedi ve bakışlarını Mr. Brooke'tan dikkatle uzak tutarak, "Sözünü ettiğimiz kişi, aileye kabul edilebilecek bir adam değildir; en azından kendi adıma söyleyebilirim bunu," diye devam etti. "Sanırım başkaları onun eşliğini, durumun uygunluğunu düşünmeye gerek duymayacak kadar hoş bulacak."

Mr. Brooke, gülümsemeye çalışarak bacağını ovalarken, "Eh, biliyorsun, Chettam..." dedi. "Dorothea'ya sırtımı dönemem. Ona belli bir noktaya kadar babalık yapmam lazım. Şöyle dedim kendisine: 'Seni istediğin kişiye vermeyi reddedemem, hayatım.' Bundan önce gayet sert konuşmuştum. Şartlı intikal eden müIk üzerindeki tasarrufuna son verebilirim, biliyorsun. Paraya ve sıkıntıya mal olacak ama yapabilirim bunu, biliyorsun."

Mr. Brooke başını Sir James'e doğru sallarken hem kararlılığının gücünü gösterdiğini, hem de Baronet'in kırgınlığını telafi ettiğini düşünüyordu. Meseleyi sandığından daha maharetle geçiştirmişti aslında. Sir James utanç duyduğu bir noktaya temas etmişti. Dorothea'nın Ladislaw'la evlenmesine dair hisleri kısmen mazur görülebilir önyargılara ve hatta haklı görülebilecek fikirlere dayanıyorsa, kısmen de Casaubon'un Ladislaw'a beslediğiyle kıyaslanabilecek bir kıskançlıktan kaynaklanan antipatiye dayanıyordu. Yapacağı izdivacın Dorothea'ya yıkım getireceğine inanmıştı. Ama bu hissiyatın ortasından makbul

ve haysiyetli bir adam olarak kendisine bile itiraf edemeyeceği bir damar geçiyordu: Birbirinden basit bir çitle ayrılan iki mülkün –Tipton ile Freshitt'in– inkâr edilemez bütünlüğü, oğlu ve vârisinin istikbali yönünden çok şey vaat ediyordu. Böylece Mr. Brooke bu gerçeğe göndermede bulununca Sir James aniden bastıran bir utanca kapılmış, boğazına bir yumru yerleşmiş, hatta yüzü kızarmıştı. İlk öfke taşkınında bile söyleyecek bir şeyler bulmuştu, ama Mr. Brooke'un onu yatıştırma çabası, dili üzerinde Mr. Cadwallader'in verdiği iğneli ipucundan bile bağlayıcı etki yaratmıştı.

Ama Celia, amcasının bir nikah törenini ima etmesinin sonrasında konuşma zemini bulmaktan hoşnuttu ve mesele sanki düğün yapılıp yapılmamasına kalmış gibi, "Dodo'nun öylece gidip evleneceğini mi kastettiniz, amca?" diye sordu.

Mr. Brooke çaresiz bir tavırla, "Üç haftaya kadar, biliyorsun," dedi ve destek arayarak Rektör'e dönüp, "Buna mani olmak için hiçbir şey yapamam, Cadwallader," diye ekledi.

"Ben bu konuda yaygara falan koparacak değilim. Fakir olmak istiyorsa bu kendi meselesi. Genç adamla zengin olduğu için evlense kimse bir şey demeyecekti. Onların olacağından daha fakir birçok maaşlı veya icarlı ruhban var. Elinor burada. Benim yüzümden dostlarını ve akrabalarını gücendirdi. Yılda ancak bin pound kazanıyordum, hödüğün tekiydim, kimse bende bir şey göremiyordu, ayakkabı seçimim bile doğru değildi ve herkes nasıl olup da bir kadının benden hoşlanabileceğini merak ediyordu. Tanrım biliyor ya, hakkında kötü bir şeyler duyana kadar Ladislaw'ın tarafını tutmam lazım."

"Şu söylediklerinin hepsi safsata, Humphrey ve sen de bunu biliyorsun," dedi karısı. "Hiçbiri benim için önemli değildi, işte

bu kadar. Sanki bir Cadwallader değilmişsin gibi! Başka isim taşısan senin gibi bir canavarı kabul edeceğimi hayal eden birileri var mıdır acaba?"

"Ve ayrıca bir ruhban," dedi Lady Chettam takdirle. "Elinor'un kendi mertebesinin altına indiğini kimse söyleyemez. Mr. Ladislaw'ın ne olduğunu kestirmekse mümkün değil, öyle değil mi James?"

Sir James annesine normal şartlar altında cevap verişindeki saygıyla çelişen hafif bir homurtu koyuverdi. Celia da başını kaldırıp dikkatli bir kedi yavrusu gibi ona baktı.

Mrs. Cadwallader, "Adamın kanının ürkütücü bir bileşimden oluştuğu kabul edilmeli," dedi. "Her şeyden önce kanında Casaubon mürekkep balığı usaresi var ve buna isyankar bir Polonyalı kemancınınki karışmış. Yoksa dans hocası mıydı? Ve nihayet ihtiyar bir..."

"Saçmalama, Elinor," dedi Rektör, yerinden kalkarken. "Gitme zamanımız geldi."

Mrs. Cadwallader de kalktı ve durumu telafi etme arzusuyla, "Nihayetinde hoş bir delikanlı," diye ekledi. "Şu aptallar ortaya çıkmadan önce yapılan zarif Crichley portreleri gibi."

Hevesle doğrulan Mr. Brooke, "Ben de sizinle gidiyorum," dedi. "Yarın hepiniz bana yemeğe gelin, bilirsiniz. Tamam mı, Celia?"

Celia kocasının elini tuttu. "Gideriz, değil mi, James?"

Sir James yeleğini çekiştirdi ama yüzüne keyifli bir ifade yerleştirmeyi henüz başaramamıştı. "Sen istiyorsan gideriz," diye cevap verdi karısına. "Eğer başka birileriyle karşılaşmayacaksak elbette."

Koyulan şerhi anlayan Mr. Brooke, "Hayır, hayır, hayır,"

dedi. "Dorothea gelmeyecek, bilirsin. Ama belki sen onu görmeye gidersin."

Kocasıyla yalnız kaldıklarında Celia, "Lowick'e gitmek için arabayı almamın sakıncası var mı?" diye sordu.

Sir James şaşırmıştı. "Şimdi hemen mi?"

"Evet, çok önemli benim için."

"Onunla karşılaşamayacağımı unutma, Celia."

"Evlenmekten vazgeçerse de karşılaşmak istemez misin?"

"Bunu söylemenin ne gereği var? Her neyse... Ben ahırlara gidiyorum. Briggs'e arabayı getirmesini söylerim."

Celia, Dorothea'nın zihnini etkilemek için Lowick'e kadar gitmeye değeceğini düşünüyordu. Tüm çocuklukları boyunca, sağduyuyla seçilmiş, küçük bir pencere açarak kendi zihninin gün ışığının Dodo'nun edindiği alışkanlıklarla gördüğü garip renkli lambaların üzerine düşmesini sağlayacak bir kelimenin tesirli olabileceğini hissetmişti. Ve çocuk sahibi evli bir kadın olarak bu vasıflara sahip olmayan ablasına tavsiye verebilecek yerde görüyordu kendini. Kim Dodo'yu onun kadar iyi anlayabilir, kim onun kadar kalpten sevebilirdi ki?

***

Özel odasında bir şeylerle meşgul olan Dorothea, kardeşini aldığı evlilik kararının duyurulmasının akabinde karşısında bulmaktan büyük mutluluk duymuştu. Yakın çevresinin bu karardan nasıl bir rahatsızlık duyacağını –azıcık abartarak da olsa– tahmin ediyor, hatta Celia'nın kendisinden uzak durmayı tercih edeceğini bile düşünüyordu.

Ellerini onun omuzlarına koyup yüzüne ışıltılı gözlerle bakarken, "Ah, Kedicik!" dedi. "Seni gördüğüme çok sevindim. Neredeyse bana hiç gelmeyeceğini düşünmeye başlayacaktım."

Dizleri birbirine değecek kadar yakın duran küçük sandalyelere otururlarken Celia, "Acelem olduğundan Arthur'u getiremedim," dedi ve biraz gırtlaktan gelen duru sesiyle ama olabildiğince ciddi görünmeye çalışarak doğruca söze girdi: "Bu çok kötü bir şey, Dodo, biliyorsun. Hepimizi büyük hayal kırıklığına uğrattın. Ve öyle bir şeyin mümkün olacağını asla düşünemiyorum; asla gidip o şekilde yaşayamazsın. Bir sürü planın vardı! Bunu aklından bile geçiremezsin. James senin için her zorluğa katlanabilirdi ve sen de hayatını istediğin şeyleri gerçekleştirerek sürdürebilirdin."

"Tam tersine, hayatım: İstediğim hiçbir şeyi yapamayacaktım. Henüz herhangi bir planımı hayata geçirmişliğim yok."

"Bunun sebebi daima mümkün olamayacak şeyleri yapmak istemen. Hepimiz yapmaman gerektiğini düşünürken Mr. Ladislaw'la nasıl evlenebilirsin? James'i dehşetli bir şoka sürükledi bu. Ayrıca her zamanki tavrından, kararlarından çok farklı bu. Mr. Casaubon'u büyük bir ruha sahip olduğu için istedin ve adam hem yaşlıydı, hem iç karartıcıydı hem de fazla bilgili; şimdiyse mülkü veya başka hiçbir şeyi olmayan Mr. Ladislaw'la evlenmeyi düşünüyorsun. Bence bunun sebebi kendini daima o veya bu şekilde rahatsız duruma sokma isteğin."

Dorothea güldü.

"Gayet ciddiyim," dedi Celia, daha da usturuplu bir tavra bürünerek. "Nasıl yaşayacaksınız? Garip insanların arasına mı karışacaksın? Seni hiç göremeyeceğim ve küçük Arthur'u bile umursamayacaksın ki her zaman aksi olduğunu düşünmüşüm-

dür." Celia'nın gözlerine ender görülen yaşlar dolmaya başlamıştı ve ağzının kenarları da hareketliydi.

Dorothea sevecen bir ciddiyetle, "Eğer hiç görüşemezsek, bu benim hatamdan kaynaklanmayacak, sevgili Celia," dedi.

"Evet, öyle olacak." Celia'nın narin yüz hatlarındaki hafif çarpılma hâlâ yerli yerindeydi. "James duruma tahammül edemez haldeyken sana nasıl gelebilirim veya seni nasıl ağırlayabilirim? Yapmaya kalktığın şeyin kesinlikle doğru olmadığına inanıyor, senin kesinlikle hatalı olduğuna inanıyor, Dodo. Ama sen zaten hep hatalıydın ve ben de buna rağmen seni sevmekten vazgeçemiyorum. Kimse nerede yaşayacağını hayal bile edemiyor. Nereye gidebilirsin ki?"

"Londra'ya gideceğiz," dedi Dorothea.

"Sokaklarda nasıl yaşayabilirsiniz? Çok fakir olacaksınız. Gelirimin yarısını sana verebilirim ama hiç görüşemeyeceksek bunu nasıl yapabilirim?"

Dorothea sıcacık, sevgi dolu bir sesle, "Tanrı seni kutsasın, Kedicik," dedi. "Huzur bul: Zaman gelir James belki beni affeder."

Celia gözlerini kurulayıp asıl meseleye döndü. "Ama evlenmesen çok daha iyi olur. Huzursuzluk hiç yaşanmadan son bulur. Ve kimsenin yapabileceğini düşünmediği şeyi teşebbüs etmeden hayatından çıkarmış olursun. James her zaman senin bir kraliçe olman gerektiğini söyler ama bu şey kesinlikle kraliçelere yaraşır türden değil. Daima yaptığın hataları biliyorsun, Dodo ve bu da onlardan biri. Kimse Mr. Ladislaw'ın sana uygun koca olacağı kanaatinde değil. Ve sen de onunla asla evlenmeyeceğini söylemiştin."

"Daha bilge bir insan olabileceğim gerçek, Celia," diye cevap

verdi Dorothea. "Daha iyi biri olsam daha iyi şeyler yapabileceğim de başka bir gerçek. Ama yapacağım şey budur. Mr. Ladislaw'a kendisiyle evleneceğime dair söz verdim ve evleneceğim."

Dorothea'nın sesine Celia'nın tanımayı uzun zaman önce öğrendiği ton hâkim olmuştu. Birkaç saniye sessiz kaldı, sonra mücadeleyi tamamen bırakmış gibi bir tavırla, "Seni çok mu seviyor, Dodo?" dedi.

"Öyle olduğunu umarım. Onu çok seviyorum."

"Bu güzel işte," diye cevap verdi Celia rahat bir edayla. "Yine de James gibi, istediğimde gidip gelebileceğim kadar yakında yaşayan bir eşe sahip olmanı isterdim."

Dorothea gülümserken Celia derin düşüncelere dalmış gibiydi. Az sonra, "Bütün bunların nasıl olduğunu anlayamıyorum," dedi. Hikâyenin tamamını duymanın hoş olacağını düşünmüştü.

"Anlatmamayı tercih ederim," diyerek kardeşinin çenesini kıstırdı Dorothea. "Eğer öğrenirsen sana olağanüstü gelmeyebilir."

Celia kollarını göğsünde kavuşturdu. "Bana anlatamaz mısın?"

"Anlatamam, hayatım. Benimle aynı şeyleri hissetmediğin sürece asla anlayamazsın."

85

> Sonra isimleri Bay Kör, Bay Aşağılık, Bay Melun, Bay Şehvetli, Bay Oynak, Bay İnatçı, Bay Mağrur, Bay Husumet, Bay Yalancı, Bay Zalim, Bay Nefret, Bay Affetmez olan ve her biri onun aleyhindeki kararını şahsen vermiş ve nihayetinde suçluluğunu yargıcın karşısında bildirmeyi oy birliğiyle kararlaştırmış olan kişilerin teşkil ettiği jüri dışarıya çıktı. Ve en başta gelen sözcü Bay Kör, "Bu adamın kafir olduğunu açıkça görüyorum," dedi. Sonra Bay Aşağılık, "Böyle bir adamı dünya yüzünden gönderin gitsin!" dedi. "Öyle yapın," dedi Bay Melun. "Çünkü şu sıfatından nefret ediyorum." Sonra Bay Şehvetli, "Ona tahammül edemiyorum," dedi. "Ben de tahammül edemem," dedi Bay Oynak. "Çünkü her daim beni kınayacak." Bay İnatçı, "Asın onu, asın onu," dedi. "Zavallı bir cüce," dedi Bay Mağrur. "Yüreğim ona karşı kabardı," dedi Bay Husumet. "Avare gezen haylazın teki," dedi Bay Yalancı. "Asılmak az gelir ona," dedi Bay Zalim. "Çekelim onu yolumuzdan," dedi Bay Nefret. Sonra Bay Affetmez, "Dünyaları bahşetseler ona ısınamam; öyleyse ölüm cezasına çarptıralım bunu," dedi.
>
> —Bunyan[134]

Ölümsüz Bunyan eza çektirmeye yönelik ihtirasların verdiği infaz kararını tasvir ederken, Vefakar'a kim merhamet eder

[134] *Çarmıh Yolcusu*'ndan.—*çn*

acaba? Kişiyi mahkûm eden bir kalabalığın karşısında masumiyetimizi idrak ederek, sırf içimizdeki iyilik sebebiyle suçlandığımızı bilerek durmak, bazı büyük adamların bile erişemediği bir kaderdir. Acınası kader, onu taşlayan insanların ihtirasın vücut kazanmış halinden öte olmadığını bilmesine rağmen, kendine şehit diyemeyen, Doğru'yu ortaya vurduğu için değil, iddia ettiği kişi olmadığı için taşlandığını bilen adamınkidir.

Bulstrode'un, Middlemarch'tan ayrılma ve felakete uğramış hayatını hazin bir sürgünde yeni yüzlerin kayıtsızlığına karşı tamamlama hazırlıkları yaparken, derinliklerine sığındığı ruh hali buydu işte. Karısının itaatli merhamet içeren sabrı onu yılgıdan çekip çıkarmıştı ama varlığı, Bulstrode'un, karşısında itirafta bulunmaktan ve savunma desteği istemekten kaçındığı bir mahkeme teşkil etmesine mani olmamıştı.

Raffles'ın ölümü konusunda vicdanına yaptığı kaçamaklı kelime oyunları, dualarını yönelttiği, her şeyi görüp bilen Varlık'ın içindeki devamlılığını sağlıyordu, ama ruhunda karısına her şeyi eksiksiz itiraf etmesine mani olan bir dehşet vardı: Manevi argümanlarla yıkayıp seyrelttiği ve böylece gözle görülmez bir affa erişmeyi nispeten kolaylaştırdığı eylemlerini karısı hangi sıfatlarla anacaktı? Bunları sessizce, dile getirmeden Cinayet olarak düşünmesine bile dayanamazdı. Onun şüpheleriyle kefenlenmiş gibi hissediyordu kendini; karısının yüzüne bu en beter mahkûmiyeti telaffuz etme hakkını kendinde henüz görmediği hissinden aldığı kuvvetle bakabiliyordu. Bir zaman gelecekti –ölümünden hemen önce belki– ona her şeyi anlatacaktı; karısı o zamanın derin gölgeleri içinde, etrafına toplanan karanlığın içinde elini tutacak, bu temasla tiksinti hissetmeden onu dinleyebilecekti. Belki olacaktı bu ama sır saklamak artık

hayatının alışkanlığı olmuştu ve itiraf etme güdüsünün daha derin utanca uğrama korkusu karşısında gücü yoktu.

Ondan gelecek yargıların haşinliğini reddettiği için değil, onun acı çektiğini görmekle kapıldığı derin huzursuzluk sebebiyle karısına karşı çekingen bir itinayla yüklüydü. Kadıncağız yaşanan krizi onlardan olabildiğince gizlemek için kızlarını sahildeki yatılı bir mektebe göndermişti. Çocukların yokluğuyla birlikte kederinin sebebini açıklamaya veya onların korku yüklü merakını seyretmeye dönük tahammül edilmez mecburiyetten azade kalınca, saçlarına her gün beyaz teller katan ve gözkapaklarım ağırlaştıran üzüntüsüyle serbestçe yaşama imkânını elde etmişti.

"Yapmamı istediğin her ne varsa söyle bana, Harriet," demişti Bulstrode. "Mülkle ilgili düzenlemeler konusunu kastediyorum. Niyetim bu çevredeki arazilerimi satmak değil, güvenli bir geçim kaynağı olması için sana bırakmak. Böyle konularda herhangi bir arzun varsa, bunları benden saklama."

Mrs. Bulstrode, birkaç gün sonra kardeşini ziyaretten döndüğünde, bir zamandan beri aklında olan konuyu kocasına açtı:

"Kardeşimin ailesiyle ilgili bir şeyler yapmak istiyorum, Nicholas ve bence Rosamond ile kocasına durumlarını düzeltmelerinde yardım etmemiz lazım. Walter, Mr. Lydgate'in kasabadan gitmesi gerektiğini söylüyor; muayenehanesi neredeyse hiç iş yapmıyormuş ve ellerinde başka bir yere gidip yerleşmek için bir şey kalmamış. Zavallı kardeşimin ailesine destek olmayı bazı şeyleri kendimize saklamaya tercih ederim."

Mrs. Bulstrode, kocasının demek istediğini anlayacağını bildiğinden, gerçeklere 'destek olma' ifadesinden daha açık

yaklaşımda bulunmamıştı. Ancak onun bu teklif karşısında irkilmesine yol açacak belli başlı sebeplerden habersizdi.

Bir ân tereddüt ettikten sonra Mr. Bulstrode, "Arzunu söylediğin şekilde yerine getirmek mümkün değil, hayatım," dedi. "Mr. Lydgate benden gelecek daha öte herhangi bir yardımı reddetmiş durumda. Ona borç verdiğim bin poundu iade etti. Mrs. Casaubon bunun için kendisine avans vermiş. Mektubu da burada."

Mektup Mrs. Bulstrode'u ciddi şekilde yaraladı. Mrs. Casaubon'un o şekilde verdiği borçtan söz edilmesi, herkesin kocasıyla bağlantı kurmaktan geri durmasına dönük kamuoyu hassasiyetinin kaçınılmaz sonuçlarından biri gibi görünmüştü ona. Bir süre suskun kaldı, sonra gözyaşları birbirini takip etmeye başladı ve onları kurularken çenesi hâlâ titriyordu. Bulstrode'un içi, henüz iki ay önce ışıltılı ve taptazeyken şimdi üzüntüyle yıpranmış olan o yüzün arz ettiği görüntü karşısında içi sızlıyordu. Karısı, onun solgun hatlarına hüzünle eşlik etmek üzere yaşlanmıştı.

Onu biraz rahatlatma çabasıyla, "Eğer istediğin kardeşinin ailesine yardım etmekse, bu konuda yapabileceğim başka şeyler var, Harriet," dedi. "Ve bence bunlar senin yönünden de fayda sağlar; mülkiyetini sana bırakmakta kararlı olduğum bir mülkün uygun şekilde idare edilmesi bakımından da avantaj teşkil edecektir."

Mrs. Bulstrode dikkatle baktı kocasının yüzüne.

"Garth bir ara Stone Court'un idaresini yeğenin Fred'i oraya yerleştirmek kaydıyla üstlenebileceğinden bahsetmişti. Her şey olduğu haliyle kalacak ama sıradan bir kira ödemek yerine kârdan belli bir hisse verecekler. Garth'ın yanında çalışması-

na ilaveten, genç adam için makbul bir başlangıç oluşturur bu. Tatmin eder mi seni böyle bir şey?"

"Evet, eder," dedi Mrs. Bulstrode, enerjisinin bir kısmı geri dönmüş halde. "Zavallı Walter'in morali çok bozuk; buradan ayrılmadan önce ona faydam olması için gücüm dahilindeki her şeyi yaparım. Aramızdaki kardeşlik hissi her zaman kuvvetli olmuştur."

Söyleyeceği şeyden hoşlanmayan ama bu konuyu halletmek için karısını avutmanın haricinde de sebepler gören Mr. Bulstrode, "Teklifi Garth'a senin götürmen lazım, Harriet," dedi. "Ona mülkün tasarrufunun sana ait olduğunu ve benimle herhangi bir ilişki kurması gerekmediğini söylemelisin. İşler Standish vasıtasıyla görülebilir. Bunu söylememin sebebi, Garth'ın beni temsil etmeyi bırakmış olması. Sana zamanında bizzat yazdığı ve Stone Court'la ilgili şartları belirttiği kâğıdı veririm ve bunları yeniden benimsemesini teklif edersin. Bunu yeğenin için yaptığını anlarsa reddedeceğini sanmıyorum."

86

> Le coeur se sature d'amour comme d'un sel divin qui le conserve; de la l'incorruptible adherence de ceux qui se sont aimes des l'aube de la vie, et la fraicheur des vielles amours prolonges. Il existe un embaumement d'amour. C'est de Daphnis et Chloe que sont faits Philemon et Baucis. Cette vieillesse la, ressemblance du soir avec l'aurore.
>
> Kalp, onu muhafaza edecek ilahi bir çeşniyle dolmuş gibi aşkla doygunluğa erer; budur hayatın şafağından beri birbirini sevenlerin çürümez birlikteliğini ve uzun süren eski aşkların tazeliğini mümkün kılan. Aşk tahnit eder. Philemon ile Baucis, Daphnis ile Chloe olur. Böyle bir yaşlanma, akşamı şafağa bağlar.
>
> —Hugo[135]

Kocasının çay saatine doğru hole girdiğini duyan Mrs. Garth, oturma odasının kapısını açıp, "Geldin demek, Caleb," dedi. "Yemek yedin mi?" (Mr. Garth'ın yemek saatleri tamamıyla 'işe' bağlıydı.)

---

[135] Victor Hugo'nun (1802-1885) 1869 yılında sürgünde yazdığı *L'homme qui rit* (*Gülen Adam*) başlıklı kitabından. Philemon ile Baucis, mitolojide Zeus ve Hermes'i evlerinde konuk eden ve onlardan birbirlerini çok sevdikleri için beraber ölmeyi dileyen çift; Daphnis ile Chloe ise antik dönemde yazılan ama sonra birçok versiyonu işlenen bir hikâyenin kahramanları.—*çn*

"Ah, evet; esaslı yedim. Soğuk koyun etiyle ne olduğunu bilmediğim bir şey. Mary nerede?"

"Bahçede Letty'yle galiba."

"Fred gelmedi mi?"

"Hayır." Mrs. Garth, dalgın kocasının başından henüz çıkarttığı şapkayı tekrar giydiğini görünce, "Çay içmeden gerisingeri gidiyor musun, Caleb?" diye sordu.

"Hayır, hayır. Bir dakikalığına Mary'yi görmeye gidiyorum."

Mary, bahçenin iki şeftali ağacı arasına salıncak kurulmuş çimenli köşesindeydi. Başında alçalan güneşin ışıklarından gözlerini kısmen koruyacak şekilde bağlanmış pembe bir mendil vardı ve salıncakta kahkahalar ve çılgınca çığlıklar atan Letty'yi tüm gücüyle sallıyordu. Babasını görünce salıncaktan ayrılıp onu karşılamak için yürürken mendili geriye itti ve yüzünde sevginin verdiği hazla beliren gülümsemeden bihaber halde yanına gitti.

"Sana bakmaya geldim, Mary," dedi Mr. Garth. "Biraz yürüyelim."

Mary, babasının zihninde söyleyeceği bir şeyler olduğunu anlamıştı: kaşları insana hüzün veren bildik açıyı yapmıştı, sesinde sevecen bir ciddiyet vardı ve bunlar Letty'nin yaşında olduğu zamanlardan beri onun için aynı anlamlara geliyordu. Babasının koluna girdi ve ceviz ağaçlarının sıralandığı yere yöneldiler.

Mr. Garth kızına değil, diğer elinde tuttuğu bastonun ucuna bakarak, "Evlenebileceğin zaman gelene kadar hüzünlü bir süre geçmesi icap edecek," dedi.

"Hüzünlü bir süre geçemez, baba, mutlu olmakta kararlıyım

ben," dedi Mary gülerek. "Yirmi dört yıldan uzun zamandır bekar ve mutluyum; nasılsa bir bu kadar daha zaman gerekmez." Bir süre sessiz kaldıktan sonra, yüzünü babasınınkine yaklaştırarak öncekinden ciddi bir ifadeyle, "Fred'den memnun musun?" diye sordu.

Caleb ağzını büzüp bilgece bir tavırla başını çevirdi.

"Geçen Çarşamba günü övgüyle bahsediyordun ondan. Ender rastlanır derecede kabiliyetli ve iyi gözlere sahip olduğunu söylüyordun."

"Öyle mi dedim?" diye sordu Caleb, biraz sinsice bir ifadeyle.

"Evet, hepsini not ettim ve tarih de attım; anno Domini'yi[136] bile yazdım. Bazı şeylerin derli toplu kaydedilmesinden hoşlanırsın. Ve Fred'in sana karşı olan tutumu gerçekten çok muteber, baba; şahsına derin bir saygı besliyor ve ondan daha iyi mizaçlı birini bulman mümkün değil."

"Tamam, tamam; tatlı dil dökerek onun uygun kişi olduğunu düşünmemi amaçlıyorsun."

"Hayır, sahiden öyle değil. Onu sadece uygun kişi olduğu için sevmiyorum."

"Ne için seviyorsun öyleyse?"

"Ah, her zaman sevdim onu. Kimseye öyle esaslı şekilde çıkışmaktan o kadar hoşlanmamışımdır ve bir kocada aranması lazım gelen şeylerden biridir bu."

"Öyleyse kesin kararını verdiğin söylenebilir mi, Mary?" diye sordu Caleb, önceki ses tonuna dönerek. "Meselelerin yakın zamanda aldığı hal itibarıyla başka bir eğilim doğmayacak,

[136] Latince, 'Efendimizin Yılı' anlamında. İsa Mesih'in doğduğu yılı temsil eder ve Milat'tan sonraki yıllar belirtilirken 'AD' kısaltmasıyla yazılır.—*çn*

öyle mi?" (Caleb, muğlak ifadelerle çok şey söyleyen bir adamdı.) "Geç olması hiç olmamasından iyidir çünkü. Bir kadın, kalbini zorlamamalıdır; bu şekilde bir erkeğe faydası olmaz."

Mary sakin bir tavırla, "Hislerim değişmedi, baba," dedi. "Bende sebat ettiği sürece ben de Fred'de sebat edeceğim. İkimizin de birbirinden kopabileceğini veya bir başkasından ne kadar hayranlık beslersek besleyelim daha fazla hoşlanacağını sanmıyorum. Eski yerlerin, eski mekânların farklılaştığını, her şeyin isminin değiştiğini beraber izleme misali büyük değişiklik olacak bizim için. Birbirimizi uzunca süre beklememiz gerekecektir ama Fred bunu zaten biliyor."

Caleb hemen cevap vermek yerine olduğu yerde öylece durdu ve bastonunun ucuyla çimenli toprağı dürtükledi. Sonra duygu yüklü bir sesle, "Eh, öyleyse bazı küçük haberlerim var sana," dedi. "Fred'in Stone Court'ta oturmasına ve oradaki arazileri idare etmesine ne dersin?"

"Bu nasıl mümkün olabilir ki, baba?" diye sordu Mary merakla.

"Orasını Bulstrode halası için idare edecek. Zavallı kadın yalvarıp dualar etti bana. Oğlanın makbul bir hayata kavuşmasını istiyor ve bu sahiden iyi olur onun için. Tasarruflarıyla kendi arazisini alıp çiftçiliğe başlayabilir."

"Ah, Fred çok mutlu olacak! İnanılması güç derecede iyi bir şey bu."

Caleb kızına uyaran gözlerle baktı. "Ah, ama şunu da unutma: Durumu bizzat sırtlamam, her şeyin sorumluluğunu ve nezaretini üstlenmem gerekiyor. Ve bu dile getirmese de anneni biraz üzecektir. Fred'in çok dikkatli olması lazım."

Mary içinde kabaran neşeye hâkim oldu. "Belki bu kadarı

aşırıdır, baba. Sana taze dertler taşımanın mutlu olunacak yanı yoktur."

"Hayır, hayır. Annenin keyfini kaçırmadığı sürece çalışmak benim en büyük hazlarımdandır, çocuğum. Ve sonra, sen ve Fred evlenirseniz..." Caleb'in sesi bu noktada farkedilir şekilde titredi. "Fred istikrara kavuşmuş ve tasarruf yapmaya başlamış olur ki, sen annenin ve –kadınlara has olacak şekilde– benim akıllı yanlarımızı almışsındır ve onu düzenli halde tutarsın. Az sonra burada olur ama önce sana söylemek istedim, çünkü size dair şeyleri ona kendin anlatmak isteyebileceğini düşündüm. Sonra da ben onunla esaslı bir konuşma yaparım ve meselelerin ayrıntılarından söz ederiz."

Mary kollarını babasının boynuna dolar ve o da sevilmeye rıza göstererek başını gevşekçe eğerken, "Ah, sen ne kadar iyi bir babasın!" diye bağırdı. "Başka herhangi bir kızın, babasının dünyadaki en iyi adam olduğunu düşünüp düşünmediğini merak ediyorum!"

"Saçma oldu bu, kızım; kocanın hepsinden iyi olduğunu düşüneceksin nasılsa."

Mary, "Mümkün değil," diye cevap verdi her zamanki ses tonuna dönerek. "Kocalar, her daim göz kulak olunması gereken ikinci derece erkeklerdir."

Yanlarında koşup onlara katılan Letty'yle birlikte eve yöneldiklerinde Mary, Fred'in meyve bahçesine girmek üzere olduğunu görerek karşılamak üzere o tarafa yöneldi. Fred karşısında durup şapkasını oyunbaz bir resmiyetle çıkartarak onu selamlarken, "Ne de mübalağalı bir kıyafete bürünmüşsünüz böyle, genç adam!" dedi. "Tasarruf denen şeyden haberiniz yok anlaşılan."

"Çok kötüsüin, Mary," diye cevap verdi Fred. "Şu ceketin kol yenlerine bir bak hele! Saygıdeğer görünmem için fena halde fırçalamam gerekti bunları. Diğer üç elbisemi hiç giymiyor ve birini damatlık olarak saklıyorum."

"Nasıl da maskara gibi görüneceksin o şeyin içinde: Eski bir moda kitabından fırlamış bir centilmen!"

"Ah hayır; iki sene daha idare eder."

"İki sene mi? Mantıklı ol biraz!" Mary dönüp yürümeye başladı. "Ruhuna hoş gelecek ihtimalleri böyle teşvik etme."

"Neden olmasın? İnsan onları ruhuna hoş gelmeyenlere haliyle tercih ediyor. İki seneye kadar evlenemezsek, gelip çattığında gerçek epey beter görünecek bana."

"Zamanında hoş beklentileri teşvik eden ve bunun zararını gören genç bir centilmenle ilgili bir hikâye duymuştum."

"Bana söyleyeceğin cesaret kırıcı bir şeyler varsa, fırlayıp hemen tüyerim yanından; eve girip Mr. Garth'ın yanına giderim. Zaten çok mahzunum. Babam çok sarsılmış durumda, ev de eski halinden çok uzak. Başka kötü habere tahammül edemem."

"Stone Court'ta oturacağın, çiftliği idare edeceğin ve hesabını bilen, dikkate şayan bir adam olacağın ve kendi mülkünü, kendi eşyalarını alana kadar her yıl para biriktireceğin ve mümtaz, Mr. Borthrop Trumbull'un tabiriyle gayet sağlam ama korkarım ki Yunanca ve Latinceyle hazin şekilde yıpranmış bir zirai karakter olup çıkacağın söylense, bunu kötü haber olarak algılar mıydın acaba?"

Fred, "Bu söylediklerin saçmalıktan başka şey ifade etmiyor," dedi ama yüzü hafifçe kızarmıştı.

Mary başını kaldırıp ona baktı. "Bu söylediklerim babamın

az önce olması muhtemel şeylere dair bana anlattıklarından ibaret ve bilirsin ki asla saçma sapan konuşmaz." Yürürlerken Fred elini acıtacak kadar sıkı sıkıya kavramıştı ama Mary'nin bir şikâyeti yoktu.

"Ah, öyle bir durumda inanamayacağın kadar makbul bir adam olup çıkardım ve hemen evlenebilirdik."

"O kadar çabuk değil, beyefendi; evliliğimizi birkaç yıl öteye atmak istemediğimi nereden biliyorsunuz? Bu sana haylazlık etmen için zaman tanır ve o arada başka birinden daha fazla hoşlanırsam seni terk etmem için bahane oluşturur."

Kuvvetli hislere kapılan Fred, "Lütfen böyle şakalar yapma, Mary," dedi. "Ciddi ol ve bu haberin doğru olduğunu, seni mutlu ettiğini, çünkü beni başka herhangi bir erkekten fazla sevdiğini ve seveceğini söyle."

Mary itaatkar bir ezberle, "Hepsi doğru, Fred," diye tekrarladı. "Ve ben seni herkesten çok sevdiğim için mutluyum."

Eğimli çatının örttüğü sundurmaya çıkan basamakların başında durakladılar ve Fred, neredeyse fısıltı seviyesinde bir sesle, "Şemsiye halkasıyla ilk nişanlandığımızda sen..."

Neşenin ruhu, Mary'nin gözlerinde şimdi daha belirgin kahkahalar atmaya başlamıştı ama Ben denen musibet, peşinde havlayan Brownie olduğu halde evin kapısından fırladı ve onların arasında zıplayarak, "Fred ile Mary!" diye bağırdı. "İçeriye geliyor musunuz, yoksa sizin kekinizi de yiyeyim mi?"

Son

Her sınır, son olduğu kadar başlangıçtır da. Uzunca bir eşlikten sonra genç hayatları kim öylesine terk edebilir ve sonraki yıllarda başlarından nelerin geçtiğini merak etmez? Bir hayat dilimi tipik olsa da düzgün örülmüş örümcek ağı misali değildir: verilen sözler tutulmayabilir ve coşkulu bir başlangıcı gerileme takip edebilir; örtülü güçler çoktandır bekledikleri fırsatı yakalayabilir; geçmişin bir hatası, büyük bir telafiyi ısrarla zorlayabilir.

Çok sayıda anlatıya ev sahipliği yapan evlilik, balayını Cennet'te geçiren ama kendilerine özel küçük hadiseyi yaban dünyanın çalıları ve devedikenleri arasında yaşayan Âdem ile Havva için olduğu kadar büyük bir başlangıçtır hâlâ. Evlilik, ev destanının, sonraki yılları birer zirve haline getirecek, paylaşılan tatlı hatırların hasadını yıllandıracak olan o eksiksiz birlikteliğin, yavaş yavaş fethinin veya geri getirilemeyecek şekilde kaybının başlangıcını temsil eder hâlâ.

Bazıları buna eskinin Haçlı seferlerinden birine çıkar gibi umut ve şevkle, eksiksiz teçhiz edilmiş şekilde girişir ama yol alırken eşine ve dünyaya olan sabrını tüketerek devrilir.

Fred Vincy ve Mary Garth'a ilgi duyanlar, bu ikisinin o tür bir başarısızlığa uğramadığını, paylaşacakları sağlam bir mutluluğa erdiğini öğrenmekten hoşnut olacaktır. Fred, komşularını birçok bakımdan şaşırttı. Kuramsal ve tatbiki çiftçi olarak memleketin o kesiminde ziyadesiyle sivrildi ve kendisine ziraat toplantılarında itibarlı bir yer sağlayacak olan 'Yeşil Mamullerin Yetiştirilmesi ve Hayvancılık İktisadı' başlıklı bir çalışma üretti. Ancak Middlemarch'ta Fred'e duyulan hayranlık daha mesafeliydi; çoğu insan şalgam ve pancar sineği üzerine bir şeyler yazabileceğini asla düşünmediğinden, onun yazarlık yeteneğinin karısına bağlı olduğuna inanmaya meyletmişti.

Ama Mary çocukları için 'Büyük İnsanlara Dair Plutarkos'dan Alınma Hikâyeler'[137] başlıklı küçük bir kitap yazıp bunun Middlemarch'taki Gripp Şirketi tarafından basılarak yayınlanmasını sağlayınca, kasabadaki herkes 'klasikler üzerine çalışmalar yapılan' bir üniversiteye gitmiş ve istese ruhbanlık yapabilecek olmasını göz önüne alarak çalışmanın itibarını Fred'e teslim etmeye yöneldi.

Böylece Middlemarch'ın hiçbir zaman kandırılmadığı ve kitabı başka biri tarafından yazılmış olduğuna göre, birilerini yazarlığından ötürü övmeye gerek olmadığı netlik kazandı.

Hepsinin ötesinde Fred, istikrarından hiç sapmadı. Evlen-

[137] Tesadüf eseri olmalı, böyle bir kitap (*Stories Of Great Men, Taken From Plutarch*) gerçekten mevcuttur ve 1885 yılında yayınlanmıştır. Yazarlarıysa Mary Cross ve Anne Jane Davidson olarak bilinir. George Eliot'un asıl adı Mary Ann Evans'tır ve 1880 yılında John Cross'la evlenince kocasının soyadını alarak hayatını Mary Ann Cross olarak tamamlamıştır.—*çn*

melerinin üzerinden yıllar geçtikten sonra bir gün Mary'ye, mutluluğunun yarısını onu doğru zamanda sıkı bir azarla toparlayan Farebrother'a borçlu olduğunu ifade etti. İyimserliği tarafından bir daha hiç yanlış yönlendirilmediğini ise söyleyemeyeceğim; mahsul verimliliği ve hayvan satışı gelirleri genellikle onun tahminlerinin altında kaldı ve sıkıntılı olduğu anlaşılan bir atı satın alarak para kazanacağına inanmaya her zaman meyilliydi, ama bu, Mary'nin gözlemlerine göre elbette Fred'in yargı hatasından değil, atın hatasından kaynaklanıyordu. Fred, biniciliğe olan sevgisini her zaman korudu ama gününü çok nadiren tamamıyla o meşgaleye ayırdı ve bunu yaptığında, büyük arazi kapısının üstüne tüneyen veya kıvırcık saçlarla kaplı kafalarını çalılıkların arasından, hendeklerin kenarından uzatan Mary ile oğlanların, çitler karşısında gösterdiği ürkekliğe gülmesine boyun eğişi fevkaladeydi.

Üç oğlan vardı ve Mary, sadece erkek çocuk doğurmuş olmaktan ötürü herhangi bir tatminsizlik hissetmiyordu; Fred annesine benzeyen bir de kızı olmasını istediğini söylediğinde ona gülerek, "Bu da senin annen için aşırı bir imtihan olurdu," diye cevap verdi. Yaşı ilerleyen ve gündelik hayatının parıltısı azalan Mrs. Vincy, Fred'in oğullarından en az ikisinin gerçek bir Vincy'ye benzediği ve 'Garthların çehresini' almadığı düşüncesiyle huzur bulmuştu. Ama Mary, en ufak olanın babasının küçüklüğüne benzediğinden gizliden gizliye emindi ve oğlan bilye oynarken, olgun armutları düşürmek için taş atarken müthiş isabetli nişan alıyordu.

Onlu yaşlarının ortalarına gelmeden dayı ve teyze olan Ben ile Letty Garth, kız yeğenlerin mi yoksa erkek yeğenlerin mi daha makbul olduğu üzerine epey tartıştı: Ben, oğlanların kız-

lardan iyi olduğunu iddia ediyordu, çünkü aksi halde ne kadar az önemsendiklerini açıkça ortaya koyan iç etekliğiyle gezmezlerdi; buna karşılık görüşlerini kitaplardan okuduklarına dayandıran Letty, öfkelenerek Tanrı'nın Âdem ile Havva'ya aynı ten örtüsünü verdiğini söylüyordu ve ayrıca Doğu'da erkeklerin de iç etekliği giydiğini duymuştu. Ama ilkinin görkemini gölgede bırakan bu ikinci argüman Ben için biraz fazlaydı ve derin bir aşağılamayla, "Onlar hepten salakmış!" diye cevap vererek derhal oğlanların kızlardan iyi olup olmadığını sormak için annesine koşuyordu. Mrs. Garth, iki türün de aynı derecede haylaz olduğunu, ama daha hızlı koşmalarına ve bir şeyleri daha uzağa isabetli şekilde fırlatmalarına bakılırsa oğlanların şüphesiz ki daha kuvvetli olduğunu söylüyordu. Kehanet ocaklarına yaraşacak bu cevapla birlikte Ben –haylazlık kısmına hiç aldırmadan– tatmine ulaşıyor ama üstünlük duygusu kaslarından güçlü olan Letty bunu fazla umursamıyordu.

Fred hiçbir zaman zengin olmadı; iyimserliği bile onu öyle bir şeyi umut etmeye yöneltmedi, ama zaman içinde Stone Court'taki mobilyaların ve hayvan sürüsünün sahibi olmasına yetecek kadar para biriktirdi; Mr. Garth'ın ona teslim ettiği iş, çiftçiler için daima söz konusu olabilen 'kötü zamanları' geçiştirmesini sağladı. Mary, anaç döneminde annesi kadar sağlam bir figür oluşturdu ama annesinin tersine, oğlanlara zamanın usulüne uygun eğitim verdi, Mrs. Garth da bu yüzden torunlarının coğrafya ve gramer yönünden asla sağlam temele sahip olamayacağı telaşına kapıldı. Ancak çocuklar, okula gittiklerinde epey ileri seviyedeydi ki, bunun sebebi de muhtemelen başka hiçbir şeyden anneleriyle birlikte olmak kadar hoşlanmamalarıydı. Kış akşamları evine dönerken Fred'in zihninde lambrili salonda parıltılarla yanan şöminenin görüntüsü beliri-

yordu ve Mary'yi eş olarak alamayan erkekler, özellikle de Mr. Farebrother için üzülüyordu.

Fred bir seferinde karısına hiç sakınmadan, "Benim on katım kıymetlidir o," diyebilmişti Mr. Farebrother için.

"Öyle olduğu kesin," diye cevap verdi Mary. "Ve o sebeple de bensiz idare edebilir. Ama sen... Ne olacağını düşünmek bile ürpermeme sebep oluyor: At kiralama ve şık mendiller alma alışkanlığı yüzünden borç içinde yüzen bir ruhban!"

Araştırılırsa, Fred ile Mary'nın hâlâ Stone Court'ta ikamet ettiği öğrenilebilir; tırmanıcı bitkilerin çiçek tomurcuklarının köpüğünü güzel taş duvarın üstünden, kıyısında ceviz ağaçlarının azametle sıralandığı tarlaya saldığı, ilk kez bir şemsiye halkasıyla nişanlanan iki âşığın güneşli günlerde yaşlı Peter Featherstone'un vakti zamanında Mary Garth'a sık sık Mr. Lydgate'in gelişini gözlemesini emrettiği pencerenin önünde ak saçlı bir sükunetle durduğu görülebilir.

Lydgate'in saçları hiç ağarmadı. Geride karısının ve çocuklarının geçinmesine yeten yüklü bir hayat sigortası bırakarak öldüğünde henüz elli yaşındaydı. Mevsime göre Londra'yla Kıta'daki bir kaplıca arasında icra ettiği mesleki uygulamalar mükemmel gitmişti; zengin hastalığı olan gut üzerine bilimsel bir de kitap yazmıştı. Yetenekleri sayesinde ödeme gücü olan birçok hastasının güvenine mazhar oldu, ama o kendisini her zaman başarısızlık örneği olarak gördü: Bir zamanlar amaç edindiği şeyi yapamamıştı. Tanıdıkları, o kadar çekici bir hanımla evlendiği için gıpta edilecek biri olduğunu düşünürdü ve bu kanaatlerini sarsacak hiçbir şey yaşanmadı. Rosamond bir daha sağgörüden asla taviz vermedi. Ilımlı mizacını, yargıda inatçılığını, kocasına nasihat verme eğilimini, taktik manevralarla onun sinirini bozma alışkanlığını sürdürdü. Yıllar

ilerledikçe Lydgate ona giderek daha az karşı çıkar oldu, Rosamond da böylece kocasının fikirlerinin kıymetini anladığına kanaat getirdi; diğer yandan, iyi gelir elde etmeye başlayarak kendisine Bride Street'deki tehditkar kafes yerine daima benzetildiği cennet kuşuna yaraşır çiçekli ve bezemeli bir mesken verince, onun yeteneklerine olan inancı arttı. Kısacası Lydgate, başarılı tabir edilen adamlardandı. Ama difteriye yakalanarak erken öldü ve Rosamond da sonrasında dört çocuğuna gayet iyi bakacak olan yaşlı ve varlıklı bir doktorla evlendi. Kızlarıyla araba gezintisine çıktığında pek hoş bir seyirlik arz ediyor ve mutluluğundan sık sık 'mükafatım' diye söz ediyordu; bunun neyin mükafatı olduğunu asla söylememesine rağmen, muhtemelen mizacı hiçbir zaman kusursuz hale ermemiş olan ve gösterdiği nedamet emarelerinden daha fazla hatırlanan keskin laflara sonuna kadar arada sırada başvuran Tertius'a tahammülünü kastediyordu. Bir seferinde ona 'basil bitkisi' demişti ve Rosamond bunun ne anlama geldiğini sorunca basilin katledilmiş bir adamın beyninde mükemmelen serpilip geliştiğini söylemişti.[138] Rosamond öyle durumlarda sakin ama kuvvetli cevaplar verirdi. Öyleyse neden onu seçmişti Tertius? Daima övüp ondan yüksek mertebeye koyduğu Mrs. Ladislaw'la evlenmemesine esef etmek gerekirdi. Böylece o konuşma da Rosamond'un lehine sonuçlanmıştı. Ancak ağzından Dorothea'yı alçaltacak tek kelime çıkmadığını, hayatının en keskin krizini yaşarken yardımına yetişen cömertliğini daima derin bir inançla hatırladığını belirtmeden geçmek adaletli olmaz.

[138] Bizim 'bazilika' veya 'fesleğen' olarak bildiğimiz bitkidir. Boccaccio'nun *Decameron*'unda (4. gün, 5. hikâye) Lisabetta, kardeşleri tarafından öldürülen sevgilisinin başını mezarından çıkartır ve fesleğen saksısında saklar. Hikâye ayrıca Keats'ın bir şiirine ve bazı tablolara da ilham kaynağı oluşturmuştur.—*çn*

Her zaman daha iyi, daha anlayışlı bir insan olsa yapabileceği daha iyi şeyler olduğu hissi taşıyan Dorothea'nın ise başka kadınlarla karşılaştırılarak övgüye mazhar olmak türünden düşleri yoktu. Will Ladislaw'la evlenmek için sahip olduğu durumdan ve servetten vazgeçtiği için asla pişmanlık duymadı ve tersi olsa, Will de bunu hem hayattaki en büyük pişmanlığı, hem de en büyük üzüntüsü sayardı. Herhangi bir dürtünün engelleyebileceğinden çok daha kuvvetli bir aşkla bağlıydılar birbirlerine. Duygudan yoksun hiçbir hayat türü Dorothea için mümkün olamazdı ve keşfederken ve kendine hedef seçerken en ufak şüpheye kapılmadığı hayır faaliyetleriyle dolu bir hayata sahip olmuştu. Will, günümüzde faydalı etkilerini sıklıkla gördüğümüz reformlar taze umutlarla hayata geçirildikleri dönem şevkle çalışarak cemiyete mal oldu ve sonunda geçimini karşılayacak bir seçmen bölgesini temsilen parlamentoya girdi.[139] Dünyada yanlışlar olduğu, kocası bunlara karşı mücadelenin tam ortasında yer aldığı ve kendisi de ona iyi bir eşe layık şekilde yardım ettiği sürece Dorothea daha mutlu olamazdı. Onu tanıyan çoğu kişi, öyle sağlam ve ender rastlanacak bir insanın başka birinin hayatı tarafından emilmesinin, belli bir çevrede sadece eş ve ana olarak tanınmasının ziyan olduğunu düşünüyordu. Ama kimse, hatta müdahalesi Will Ladislaw'la evlenmemesi gerektiği şerhini koymaktan öteye geçmeyen Sir James Chettam bile, Dorothea'nın o yolu seçmese başka ne yapabileceğini tam anlamıyla ifade edemiyordu.

Ancak Chettam'ın düşünceleri sonsuza kadar sürecek bir yabancılaşmaya sebep olmayacaktı ve ailenin tekrar bütünleşmesi, konuya dahil olanların karakteristik özelliği gereğiydi. Mr. Brooke, Will ve Dorothea'yla yazışmanın vereceği zevke

[139] O dönemde parlamenterler devletten maaş almıyordu.—*çn*

direnememişti ve bir sabah kalemi Yerel Yönetimler Reformu üzerine kayda değer bir akıcılıkla çalışırken Grange'a davet istikametine de kayıvermişti ki, bu bir kere kelimelere dökülünce o kıymetli mektubun tamamını feda etmeden geri alınabilecek şey değildi. Bu yazışmaların sürdüğü aylar boyunca Mr. Brooke, Sir James Chettam'le yaptığı sohbetlerde sürekli olarak geçerliğini hâlâ koruyan şartlı duruma son vermenin gereğini ima ediyor veya buna dair ipuçları veriyordu ve kalemi o cüretkar davete meylettiği gün, aile şeceresine herhangi bir seviyesiz kanın karışması ihtimaline karşı tedbir olarak enerjik bir adımın atılması gerektiği yönünde kuvvetli hislere sahip olduğunu örtülü şekilde ifade etmek üzere Freshitt'e gitti.

Ama o sabah Freshitt Hall'de heyecan yaratan bir şey olmuştu. Celia, okurken sessizce ağlayacağı bir mektup aldı ve onu gözyaşı dökerken görmeye alışkın olmayan Sir James telaşla ne yazdığını sorunca, kocasının daha önce hiç duymadığı bir feryada boğuldu.

"Dorothea'nın bir oğlu olmuş. Ve sen gidip onları görmeme izin vermezsin. Ve eminim ki beni istiyordur yanında. Ve bebek konusunda bir şey bilmiyor; muhakkak yanlış şeyler yapıyordur. Sağlığı çok netameliymiş Dorothea'nın. Korkunç! Onların yerinde benimle küçük Arthur'un olduğunu ve Dodo'nun gelip bizi görmesinin engellendiğini düşün! Bu kadar acımasız olmamanı isterdim, James!"

"Tanrım!" dedi, çok sarsılan Sir James. "İstediğin nedir, Celia? Sen nasıl istiyorsan öyle yaparım. Eğer istiyorsan seni yarın şehre götürürüm."

Ve Celia'nın istediği buydu.

Mr. Brooke bunun üzerine geldi ve kendisini bahçede karşı-

layan baronetle durumdan bihaber halde sohbete koyuldu, Sir James de bir sebepten ötürü ona haberi hemen vermedi. Ancak şarta bağlanmış mülk meselesine her zamanki gibi değinildiğinde, "Size neyi nasıl yapacağınızı söylemek bana düşmez, azizim," dedi. "Ama ben şahsen bunu olduğu şekilde bırakırdım. Yani her şeyin şu ânki haliyle kalmasını tercih ederim."

Mr. Brooke, kendisinden o konuda bir şeyler beklenmediğini öğrenmekle bu kadar rahatlayacağını daha önce düşünmemesine çok şaşırmıştı.

Celia'nın arzusu da aynı doğğrultuda olunca, Sir James'in Dorothea ve kocasıyla barışma konusuna rıza göstermesi kaçınılmaz hal aldı. Kadınları birbirini sevdiği yerde erkeklere karşılıklı hoşnutsuzlukları yenmeyi öğrenmek düşer. Sir James hiçbir zaman Ladislaw'dan hoşlanmadı ve Will de sadece yanlarında başka insanlar varken Sir James'le birlikte olmayı tercih etti: İlişkileri, ancak Dorothea ile Celia çevrelerinde olduğu sürece kolaylaşan bir karşılıklı tahammül halinde devam etti.

Mr. ve Mrs. Ladislaw'ın Grange'ı yılda iki kere ziyaret etmesi gerektiği konusunda söz birliğine varıldı; zaman içinde Tipton'dan Grange'a gelenlerle oynamaktan keyif alan bir kuzen nesli oluştu ki, bunların bir kısmının kanına netameli bir şeyler bulaşmış olabileceği kimsenin aklına bile gelmiyordu.

Mr. Brooke, epey ileri yaşlarını idrak edecek kadar hayatta kaldı ve mülkü, Dorothea'nın Middlemarch'ı temsil edebilecek olan ama oradan uzak durduğu takdirde fikirlerinin zapt edilme ihtimalinin daha az olacağını düşünerek bundan geri duran oğluna intikal etti.

Sir James, Dorothea'nın ikinci evliliğini bir hata olarak gör-

mekten hiçbir zaman vazgeçmedi; babası yaşındaki iç bayıltıcı ve sağlıksız bir ruhbanla evlenen, kocasının ölümünün üzerinden bir yıldan biraz fazla zaman geçerken onun oğlu olabilecek yaştaki müilksüz ve asil kandan nasibini almamış kuzeniyle evlenmek için servetinden feragat eden zarif hanımı yeni nesillere anlatmak da Middlemarch'ta gelenek halini aldı. Dorothea'yla hiç karşılaşmamış olanlar genellikle onun 'makbul bir hanım olmadığı' kanaatine vardı, çünkü aksi halde o iki erkekten biriyle evlenmezdi.

Gerçekten de Dorothea'nın hayatının belirleyici eylemleri ideal derecede güzel değildi. Yüce fikirlerin sıklıkla kusur, yüce inançların illüzyon sayıldığı mükemmellikten uzak bir toplumsal durumun doğurduğu şartların ortasında mücadele veren genç ve asil dürtülerin karmaşık sonuçlarının meyvesiydi. İçsel varlığı çok güçlü olup da hayatı büyük ölçüde o varlığın dışında yatan şartlarla belirlenmemiş insan yoktur. Yeni bir Theresa'nın manastır hayatında reform yapma şansı, yeni bir Antigone'nin destansı imanını kardeşinin cenazesini her ne pahasına olursa olsun kaldırmaya cüret ederek tüketme şansı kadar bile değildir: Onların şevkli fiiliyatının nezdinde şekillendiği gereç, sonsuza kadar yok olmuştur. Ama biz naçiz insanlar, bazısı hikâyesini öğrendiğimiz Dorothea'nın fedakarlıklarından çok daha hazin fedakarlıklar yapabilecek olan birçok Dorothea'ya gündelik sözlerimiz ve eylemlerimizle hayat hazırlarız.

İnce dokunuşa maruz kalmış ruhu, herkes tarafından görülememesine rağmen incelikli meseleler barındırıyordu içinde. Tabiatı –Kiros'un* gücünü kırdığı ırmak misali– dünya yüzünde büyük isme sahip olmayan kanallarda kendini tüketti. Ama varlığının çevresindekilerde yarattığı etki, hesaba gelmeyecek

kadar yaygındı: Dünyanın iyileşmesi kısmen tarihe mal olmayan eylemlere bağlıdır ki, üzerimizdeki etkileri önemsiz kabul edilemez ve onları, saklı bir hayatı sadakatle sürdüren, sonrasında ziyaret edilmeyen mezarlarda istirahat edenlere borçluyuzdur.

AD DİZİNİ

Alfred, Büyük (849–899) — 'Büyük' unvanı alan iki Britanya hükümdarından biri olan reformcu Wessex kralı.

Aziz Augustine (345–430) — Hippo Piskoposu ve akademisyen.

Aziz Bonaventure (1221–1274) — İtalyan Fransiskan keşişi, mistik, ilahiyatçı ve filozof.

Azize Barbara — Ne zaman ve nerede yaşadığı tam bilinmeyen bir mistik. Genellikle bir kuleyle birlikte resmedilmiştir.

Azize Clara (1194–1253) — Assisili Francis'in etkisiyle bir kadınlar tarikatı kuran Hristiyan mistiği.

Azize Lucia — 3. yüzyıl bakire şehidi. Göz hastalıkları konusunda yardımına başvurulur, bu sebeple de bir tabak içinde iki gözle tasvir edilir.

Azize Theresa (1515–1582) — On yedi Karmelit manastırının kurucusudur ve dini tefekkürü yoğun uygulamalarla birleştiren bir hayat sürmüştür. İspanya'daki son Mağrip kenti olan Granada, 1492'de teslim olmuş, son Mağrip ayaklanması 1501'de yaşanmış ve kalanlar ya Hıristiyanlığa geçmiş

ya da sınır dışı edilmiştir. Theresa'yla kardeşi 'Kâfirlere Tanrı aşkına başlarının kesilmesi için yalvarmak üzere' İspanya'nın güneyine değil, Kuzey Afrika'ya doğru yola çıkmıştır. (Kaynak: www.catholic.org, erişim 21.08.2016)

Bailey, Nathan (öl. 1742) — İngiliz filolog ve sözlük yazarı. *Evrensel Etimoloji Sözlüğü* (1721) onun eseridir.

Berghem, Nicolaes (1620–1683) — Flaman manzara ressamı.

Bichat, Marie François Xavier (1771–1802) — Fransız anatomist ve patolojik araştırmanın öncüsü.

Bossuet, Jacques Benigne (1627–1704) — Fransız piskoposu ve kilise tarihçisi.

Brougham, Henry Peter (1778–1868) — Seçkin bir hukukçu, radikal devlet adamı ve yardımsever. Liberal yayın organı *Edinburgh Review*'un *ve* 'Faydalı Bilgiyi Yayma Topluluğu'nun kurucuları arasında yer almıştır.

Broussais, François Joseph Victor (1772–1838) — Sülük tedavisi taraftarı Fransız hekim.

Bruce, James (1730–1794) — İskoç seyyah ve seyahat yazarı. Mavi Nil'in kaynağını arayarak Afrika'da on iki yıldan fazla zaman geçirmiştir.

Burke, William — *Bkz.* William Burke ve William Hare.

Byron, Lord George Gordon (1788–1824) — İngiliz şair, yazar.

Chatterton, Thomas (1752–1770) — İngiliz şair, yazar.

Churchill, Charles (1731–1764) — İngiliz şair, yazar.

Cincinnatus, Lucius Quinticus (İ.Ö. 519–438) — Antik Roma cumhuriyetinin bir kahramanı.

Culpeper, Nicholas (1616–1654) — İngiliz botanikçi, şifalı bitkiler uzmanı, tabip ve astronom.

Daphnis — Yunan mitolojisinde pastoral şiirin mucidi olarak kabul edilen Sicilyalı çoban.

Davy, Humphry (1778–1829) — İngiliz kimyager, fizikçi ve mucit.

Draco — İ.Ö. 7. yüzyılda yaşayan ve birçok önemsiz kabahati ölümle cezalandıran yargıç.

Fawkes, Guy (1570–1606) — Bu kişi, İngiltere taşra Katoliklerinin kurduğu bir örgütün üyesiydi ve 1605 yılında Barut Komplosu adı verilen başarısız bir girişimle, Parlamento'nun açılışı sırasında Lordlar Kamarası'nı havaya uçurmaya kalkışmıştı. Her 5 Kasım günü kuklasının yakılması gelenek halini almıştır.

Fielding, Henry (1707–1754) — İngiliz romancı ve drama yazarı. Ayrıca sulh hâkimliği yapmıştır.

François–Vincent (1794–1878) — Fransız radikali ve bilim adamı Raspail.

Fulke Greville, Charles Cavendish (1794–1865) — IV. George, IV. William ve Victoria'nın danışmanlarından biri.

Gibbons, Grinling (1648–1721) — Britanyalı heykeltıraş ve ağaç oymacısı.

Hare, William — *Bkz.* William Burke ve William Hare.

Hastings, Warren (1732–1818) — İngiliz devlet adamıdır, ama en fazla Hindistan'ın ilk genel valisi olması ve yolsuzluk iddialarıyla suçlanarak uzun süre yargılandıktan sonra beraat etmesiyle hatırlanır. Kazandığı büyük paralar saye-

sinde, ailesinin ortaçağda sahip olduğu Daylesford mülkü de dahil geniş araziler satın almıştır.

Henry, Navareli (1553–1610) — 1593 yılında Katolikliğe dönerek IV. Henry adıyla Fransa kralı olmuştur.

Hooker, Richard (1554–1600) — İngiltere Kilisesi savunması adına dikilen anıta 'Sağgörülü' ibaresi koyulmasını sağlayan ilahiyatçı ve yazar. Mutsuz evliliği efsanevi hal almıştır.

Huskisson, William (1770–1830) — Tory politikacı. Manhester–Liverpool demiryolunun açılışının yapıldığı 15 Eylül 1830 günü lokomotif altında kalarak ölmüştür.

Jeffreys, George (1645–89) — İngiltere'de Monmouth Dükü ayaklanmasıyla ilgili yargılamalar sırasında yönettiği 'Kanlı Mahkemeler' sonucunda 200 kişiyi idam ettirmiş, 800 kişiyi Avustralya'ya sürmüş, sayısız zanlıyı hapsetmiş veya kırbaçlatmış olan yargıç.

Jenner, Edward (1749–1823) — Aşının öncüsü doktor.

Josephus, Titus Flavius (37–100?) — Romalı tarihçi ve din savunucusu.

Juvenalis — (1. yüzyılın sonu–2. yüzyılın başları). Romalı şair.

Keble, John (1792–1866) — Oxford Hareketi'nin önderlerinden olan Keble, 17. yüzyıl Yüksek Kilise geleneğini canlandırmaya çalışmıştır.

Ken, Thomas (1637–1711) — Muhteşem Devrim sonrasında hükümdara yemin etmeyenlerin oluşturduğu kilise hizbinin önemli temsilcilerinden olan İngiliz ruhban.

Kiros, II (İÖ 576/590–İÖ 529) — 'Büyük' unvanıyla anılır. Heredot tarihinde Gyndes adıyla geçen Şirvan ırmağını gü-

cünü kırmak için 360 kanala ayırmıştır. Büyük Kiros, Büyük Keyhüsrev ve Büyük Kuroş olarak da bilinir.

Klopstock, Friedrich Gottlieb (1724–1803) — Epik şiiri *Der Messias*'ı 1748 ve 1773 yılları arasında yayımlayan Alman şair.

Laënnec, René Théophile Hyacinthe (1871–1826) — Fransız kalp ve göğüs hastalıkları uzmanı.

Lafitte, Jacques (1767–1844) — Fransız devlet adamı ve Fransız İhtilali'nin önderlerinden.

Latimer, Hugh (1485–1555) — Sade, güçlü, mizahi içerikli vaazlarıyla ünlenen Reform dönemi vaizi. Vaazların bazıları Aziz Paul Katedrali'nin önündeki dua haçının altında verilmiştir.

Laudon, John Claudius (1783–1843) — Peyzaj mimarı ve bahçıvanlık konuları yazarı. Burada gönderme yapılan kitabı muhtemelen *Observations on Laying Out Farms* (*Çiftliklerin Düzenlenmesi Üzerine İncelemeler*).

Locke, John (1632–1704) — 17. yüzyıl düşünürü. Düşünce özgürlüğünü geniş ölçüde yayan ilk düşünür olduğu için Avrupa'daki Aydınlanma ve Akıl Çağı'nın kurucusu kabul edilir. Bahsi geçen tablolar İngiliz portre ressamı Sir Godfrey Kneller (1646–1723) tarafından yapılmıştır.

Long, John St. John (1798–1834) — İki hastasının ölümünden sonra 1830'da yargılanıp mahkûm olan tıp şarlatanı. 45. Bölüm'deki 'Soylular ve beyefendiler' ifadesi, 1831'de *Lancet*'te geçer.

Middleton, Conyers (1683–1750) — İlahiyatçı ve muhalif kuramcı.

Montmorency, Charlotte Marguerite de (1594–1650) — On beş yaşında evlendiği Condé Prensi'yle birlikte birçok siyasi çalkantıya dahil olmuştur.

Oberlin, Johann Friedrich (1740–1826) — Tarım yöntemleri geliştiren, yollar, köprüler, okullar yapılmasına ön ayak olan Protestan rahibi ve hümanist.

Paracelsus — Alman tabip ve hem kimya hem de simya uygulamaları üzerine uzman olan Teophrastus Bombastus von Hohenheim'in (1493–1541) mahlası.

Park, Mungo (1771–1806) — Nijer Irmağı'nın orta kesimine ilk giden batılı olan İskoç kâşifi.

Persius (34–62) — Romalı şair.

Porson, Richard (1759–1808) — Klasik dönem akademisyeni.

Quincey, Thomas Penson de (1785–1859) — İngiliz deneme yazarı. 1821 tarihli *Confessions of an English Opium-Eater* (*Bir İngiliz Afyonkeşinin İtirafları*) eseriyle tanınmıştır ve bu kitabın Avrupa'daki uyuşturucu bağımlılığına yeni bir bakış açısı kazandırdığı düşünülmektedir.

Russell, Lord John (1792–1878) — İngiliz siyasetçi.

Smith, Adam (1723–1790) — *Ulusların Refahı* eseriyle tanınan İskoç düşünür.

Soddart, Sir John (1773–1856) — *New Times*'ın 1826'ya kadar editörlüğünü yapan ve hicivlere konu olan yazar.

Southey, Robert (1774–1843) — İngiliz romantik ekol şair ve yazarı. Sözü edilen kitabı *History of the Peninsular War* (*Yarımada Savaşı Tarihi*) (1807–1832).

Spencer, John Charles (1782–1845) — Althorpe Vikontu, İngiliz devlet adamı.

Stanley, Edward (1779–1869) — Derby Kontu ve 1830–1833 yılları arasında İrlanda Başsekreteri.

Taylor, Jeremy (1613–1667) — Anglikan piskoposu ve ilahiyat yazarı.

Thorwaldsen, Bartel (1770–1844) — Danimarkalı neo-klasik heykeltıraş.

Tillotson, John (1630–1694) — Canterbury Başpiskoposu ve yazar.

Vesalius, Andreas (1514–64) — Flaman anatomist ve cerrah. Engizisyon tarafından mahkûm edilmesine rağmen modern anatominin babası kabul edilir. *De Humani Corporis Fabrica* (1543) başlıklı eseri, Avrupa tıbbına asırlarca hâkim olan Galen'in tartışılmaya başlamasına sebep olmuştur.

Warburton, William (1698–1779) — Britanyalı din adamı, ilahiyat polemikçisi ve Mısır hiyeroglifi uzmanı.

White, Gilbert (1720–1793) — İngiliz doğa ve kuş bilimciliğinin önderi olan ruhban. Selborne yöresinin doğa tarihini yazmış ve hiç evlenmemiştir.

Wilberforce, William (1759–1833) — 1825 yılında Avam Kamarası'ndan istifa eden kölelik karşıtı, hümanist politikacı.

William Burke ve **William Hare** — 1828 yılında Edinburgh'ta işlenen 16 cinayetin failleridir. Kurbanlarının cesetlerini dönemin ünlü doktoru Robert Knox'a anatomi dersinde kadavra olarak kullanılmak üzere ortalama 10 pounda satmışlardır.

Wordsworth, William (1770–1850) — İngiliz romantik dönem şairi.

George Eliot'ın başyapıtı olan *Middlemarch*, pek çok eleştirmen tarafından İngiliz edebiyatının en büyük kurgu eseri olarak kabul edilir. *Middlemarch*, gerçekçi yapısı, ustalıkla işlenmiş karakterleri ve eşsiz üslubuyla yayımlandığı 1870'li yıllarda büyük yankı uyandırmış, yazarına haklı bir şöhret kazandırmıştır.

Roman, 1820'lerin sonunda Middlemarch adındaki hayali bir taşra kasabasının sakinlerini konu alır. George Eliot, ana karakterlerinin yanı sıra, her sınıftan insanın gerilim, kırgınlık, mutluluk, haz, aşk ve hüsran dolu yaşamlarını, büyük bir incelik ve yetkin bir gözlem gücüyle okura aktarır.

Middlemarch: Taşra Yaşamından Manzaralar
ilk kez Türkçede!

"Eliot'ın dehası, en çok da bireyi derinlemesine analiz ederken görünür oluyor."

F. R. Leavis

"Romanın karakterleri o kadar kanlı canlıdır ki, sanki yazarın tasarrufundan tamamen bağımsızdırlar."

R. H. Hutton

"Eliot, trajediyi elitizmin saraylarından çekip alan ve onu sıradan insanın ellerine teslim eden ilk yazarlardandır."

Felicia Bonaparte

instagram.com/norakitap
facebook.com/nora.kitap
twitter.com/nora_kitap

Nora

ISBN 978-605-83031-3-3